។ នមោ តស្ស ភគវតោ អរហតោ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស។

អភិធម្មបិដកេ

បញ្ចបករណ-អនុដីកា

ធាតុកថាបករណ-អនុដីកា

គន្ថារម្ភវណ្ណនា

ធាតុកថាបករណទេសនាយ ទេសទេសកបរិសាបទេសា វុត្តប្បការា ឯវាតិ កាលាបទេសំ ទស្សេន្តោ “**ធាតុកថាបករណំ ទេសេន្តោ**”តិអាទិមាហ។ “តស្សេវ អនន្តរំ អទេសយី”តិ ហិ ឥមិនា វិភង្គានន្តរំ ធាតុកថា ទេសិតាតិ តស្សា ទេសនាកាលោ អបទិដ្ឋោ ហោតិ។ យេ បន “វិភង្គានន្តរំ កថាវត្ថុបករណំ ទេសិត”ន្តិ វទន្តិ, តេសំ វាទំ បដិក្ខិបន្តោ “**វិភង្គានន្តរំ…បេ…. ទស្សេតុ**”ន្តិ អាហ។

“កាមា តេ បឋមា សេនា”តិអាទិវចនតោ (សុ. និ. ៤៣៨; មហានិ. ២៨; ចូឡនិ. នន្ទមាណវបុច្ឆានិទ្ទេស ៤៧) កិលេសវិទ្ធំសនម្បិ ទេវបុត្តមារស្ស ពលវិធមនន្តិ សក្កា វត្តុំ, “អប្បវត្តិករណវសេន កិលេសាភិសង្ខារមារាន”ន្តិ បន វុច្ចមានត្តា ខន្តិពលសទ្ធាពលាទិអានុភាវេន ឧស្សាហបរិសាពលភញ្ជនមេវ ទេវបុត្តមារស្ស ពលវិទ្ធំសនំ ទដ្ឋព្ពំ។ **វិសយាតិក្កមនំ** កាមធាតុសមតិក្កមោ។ **សមុទយប្បហានបរិញ្ញាវសេនា**តិ បហានាភិសមយបរិញ្ញាភិសមយានំ វសេន។ ននុ ចេតំ បញ្ចន្នំ មារានំ ភញ្ជនំ សាវកេសុបិ លព្ភតេវាតិ ចោទនំ មនសិ កត្វា អាហ “**បរូបនិស្សយរហិត**”ន្តិអាទិ។ វីរស្ស ភាវោ វីរិយន្តិ កត្វា វុត្តំ “**មហាវីរិយោតិ មហាវីរោ**”តិ។ មហាវីរិយតា ច បរិបុណ្ណវីរិយបារមិតាយ ចតុរង្គសមន្នាគតវីរិយាធិដ្ឋានេន អនញ្ញសាធារណចតុព្ពិធសម្មប្បធានសម្បត្តិយា ច វេទិតព្ពា។ តតោ ឯវ ហិស្ស វីរិយាហានិសិទ្ធិបីតិ។

ខន្ធាទិកេ ធម្មេ អធិដ្ឋាយ និស្សាយ វិសយំ កត្វា អភិធម្មកថា បវត្តាតិ អាហ “**អភិធម្មកថាធិដ្ឋានដ្ឋេន វា**”តិ។ **តេសំ កថនតោ**តិ តេសំ ខន្ធាទីនំ កថាភាវតោ។ ឯតេន អត្ថវិសេសសន្និស្សយោ ព្យញ្ជនសមុទាយោ បករណន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ អថ វា ធាតុយោ កថីយន្តិ ឯត្ថ, ឯតេន វាតិ **ធាតុកថា**, តថាបវត្តោ ព្យញ្ជនត្ថសមុទាយោ។ យទិ ឯវំ សត្តន្នម្បិ បករណានំ ធាតុកថាភាវោ អាបជ្ជតីតិ ចោទនំ សន្ធាយាហ “**យទិបិ**”តិអាទិ។ តត្ថ **សាតិសយ**ន្តិ សវិសេសំ វិចិត្តាតិរេកវសេន អនវសេសតោ ច ទេសនាយ បវត្តត្តា។ តថា ហិ វុត្តំ “សព្ពាបិ ធម្មសង្គណី ធាតុកថាយ មាតិកា”តិ (ធាតុ. ៥)។ តេនេវាហ “**ឯកទេសកថនមេវ ហិ អញ្ញត្ថ កត**”ន្តិ។

ឥទានិ សាសនេ យេសុ ធាតុ-សទ្ទោ និរុឡ្ហោ, តេសំ វសេន អញ្ញេហិបិ អសាធារណំ ឥមស្ស បករណស្ស ធាតុកថាភាវំ ទស្សេន្តោ “**ខន្ធាយតនធាតូហិ វា**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **តត្ថា**តិ ខន្ធាយតនធាតូសុ។ មហន្តោ បភេទានុគតោ វិសយោ ឯតាសន្តិ **មហាវិសយា**, ធាតុយោ, ន ខន្ធាយតនានិ អប្បតរបទត្តា។ យេន វា សភាវេន ធម្មា សង្គហាសង្គហសម្បយោគវិប្បយោគេហិ ឧទ្ទេសនិទ្ទេសេ លភន្តិ, សោ សភាវោ ធាតុ។ សា ធាតុ ឥធ សាតិសយំ ទេសិតាតិ សវិសេសំ ធាតុយា កថនតោ ឥទំ បករណំ “**ធាតុកថា**”តិ វុត្តំ។ សភាវត្ថោ ហិ អយំ ធាតុ-សទ្ទោ “ធាតុសោ, ភិក្ខវេ , សត្តា សំសន្ទន្តី”តិអាទីសុ (សំ. និ. ២.៩៨) វិយ។ **ធាតុភេទ**ន្តិ ធាតុវិភាគំ។ បករណន្តិ វចនសេសោ។ កុតោ បករណ-សទ្ទោ លព្ភតីតិ អាហ “**សត្តន្នំ បករណានំ កមេន វណ្ណនាយ បវត្តត្តា**”តិ។ **តេន យោជនំ កត្វា**តិ តេន បករណ-សទ្ទេន “ធាតុកថាវ បករណំ ធាតុកថាបករណ”ន្តិ យោជនំ កត្វា។ **តំ ទីបន**ន្តិ តំ ធាតុកថាបករណស្ស អត្ថទីបនំ, អត្ថទីបនាការេន បវត្តំ វណ្ណនំ។ “អត្ថំ ទីបយិស្សាមី”តិ វត្វា “តំ សុណាថា”តិ វទន្តោ សោតទ្វារានុសារេន តត្ថ ឧបធារណេ និយោជេតីតិ អាហ “**តំទីបនវចនសវនេន ឧបធារេថាតិ អត្ថោ**”តិ។

គន្ថារម្ភវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១. មាតិកាវណ្ណនា

១. នយមាតិកាវណ្ណនា

១. **ចុទ្ទសវិធេនា**តិ ចុទ្ទសប្បការេន, ចុទ្ទសហិ បទេហីតិ អត្ថោ។ តត្ថ “សង្គហោ អសង្គហោ”តិ ឥទមេកំ បទំ, តថា “សម្បយោគោ វិប្បយោគោ”តិ។ “សង្គហិតេន សម្បយុត្តំ វិប្បយុត្ត”ន្តិអាទីនិ បន តីណិ តីណិ បទានិ ឯកេកំ បទំ។ ឥតរេសុ បទវិភាគោ សុវិញ្ញេយ្យោវ។ **ឯតេហី**តិ សង្គហាទិប្បការេហិ។ នយនំ បាបនំ, តំ បន បវត្តនំ ញាបនញ្ច ហោតីតិ “បវត្តយតិ ញាយន្តី”តិ ច ទ្វិធាបិ អត្ថោ វុត្តោ។ នយា ឯវ ឧទ្ទិសិយមានា មាតិកា។ អត្ថទ្វយេបិ បវត្តនញាណកិរិយានំ ករណភាវេន សង្គហាទិប្បការា នយាតិ វុត្តា។ តេនាហ **អដ្ឋកថាយំ** “ឥមិនា សង្គហាទិកេន នយេនា”តិ (ធាតុ. អដ្ឋ. ១)។ **បទានន្តិ** អត្ថទីបកានំ វចនានំ។ បជ្ជតិ ឯតេន អត្ថោតិ ហិ បទំ។ **បទានន្តិ** ច សំសាមិសម្ពន្ធេ សាមិវចនំ, **បករណស្សា**តិ បន អវយវាវយវីសម្ពន្ធេ។

២. អព្ភន្តរមាតិកាវណ្ណនា

២. **តទត្ថានី**តិ បដិច្ចសមុប្បាទត្ថានិ។ បដិច្ច សមុប្បជ្ជតិ សង្ខារាទិកំ ឯតស្មាតិ ហិ បដិច្ចសមុប្បាទោ, បច្ចេកំ អវិជ្ជាទិកោ បច្ចយធម្មោ។ តថា ហិ វុត្តំ សង្ខារបិដកេ “ទ្វាទស បច្ចយា, ទ្វាទស បដិច្ចសមុប្បាទា”តិ។ **តេសន្តិ** ខន្ធាទីនំ។ **តថាទស្សិតានន្តិ** គណនុទ្ទេសវិភាគមត្តេន ទស្សិតានំ។ កស្មា បនេត្ថ បដិច្ចសមុប្បាទោ ទ្វាទសភាវេនេវ គហិតោ, ននុ តត្ថ ភវោ កម្មភវាទិភេទេន, សោកាទយោ ច សរូបតោយេវ ឥធ បាឡិយំ គហិតាតិ ចោទនំ សន្ធាយាហ **“តត្ថា”**តិអាទិ។ តត្ថ **តត្ថា**តិ តស្មិំ “បញ្ចវីសាធិកេន បទសតេនា”តិ ឯវំ វុត្តេ អដ្ឋកថាវចនេ។ កម្មភវស្ស ភាវនភាវេន, ឧបបត្តិភវស្ស ភវនភាវេន។ បទត្ថតោ បន កម្មភវោ ភវតិ ឯតស្មាតិ ភវោ, ឥតរោ ភវតិ, ភវនំ វាតិ។ **តន្និទានទុក្ខភាវេនា**តិ ជរាមរណនិទានទុក្ខភាវេន។

“សព្ពាបិ ធម្មសង្គណី ធាតុកថាយ មាតិកា”តិ ឥទម្បិ ធាតុកថាយ មាតិកាកិត្តនមេវាតិ “សព្ពាបិ...បេ. ... មាតិកាតិ អយំ ធាតុកថាមាតិកាតោ ពហិទ្ធា វុត្តា”តិ វចនំ អសម្មាវេន្តោ **“អថ វា”**តិអាទិមាហ ។ **បករណន្តរគតា វុត្តា** ធាតុកថាយ មាតិកាភាវេនាតិ អត្ថោ។ កាមញ្ចេត្ថ មាតិកាភាវេន វុត្តា, បករណន្តរគតត្តា បន អញ្ញតោ គហេតព្ពរូបា ឥតោ ពហិភូតា នាម ហោន្តិ, សរូបតោ គហិតាវ បញ្ចក្ខន្ធាតិអាទិកា អព្ភន្តរា។ តេនាហ **“សរូបតោ ទស្សេត្វា ឋបិតត្តា”**តិ។ **មាតិកាយ អសង្គហិតត្តា**តិ មាតិកាយ សរូបេន អសង្គហិតត្តា, ន អញ្ញថា។ ន ហិ មាតិកាយ អសង្គហិតោ កោចិ បទត្ថោ អត្ថិ។ **វិកិណ្ណភាវេនា**តិ ខន្ធវិភង្គាទីសុ វិសុំ វិសុំ កិណ្ណភាវេន វិសដភាវេន។

៣. នយមុខមាតិកាវណ្ណនា

៣. **នយានំ** សង្គហាទិប្បការវិសេសានំ **បវត្តិ** ទេសនា, តស្សា វិនិគ្គមដ្ឋានតាយ **ទ្វារំ**។ យថាវុត្តធម្មា យថារហំ ខន្ធាយតនធាតុយោ អរូបិនោ ច ខន្ធាតិ **តេសំ ឧទ្ទេសោ នយមុខមាតិកា**។ តេនាហ “នយាន”ន្តិអាទិ។ វិយុជ្ជនសីលា, វិយោគោ វា ឯតេសំ អត្ថីតិ វិយោគិនោ, តថា សហយោគិនោ, សង្គហាសង្គហធម្មា ច វិយោគីសហយោគីធម្មា **ច សង្គហា...បេ.... ធម្មា**, សង្គណ្ហនាសង្គណ្ហនវសេន វិយុជ្ជនសំយុជ្ជនវសេន ច បវត្តនកសភាវាតិ អត្ថោ។ **ចុទ្ទសបី**តិអាទិនា តមេវត្ថំ បាកដតរំ ករោតិ។ **យេហី**តិ យេហិ ខន្ធាទីហិ អរូបក្ខន្ធេហិ ច។ **តេ ចត្តារោ**តិ តេ សង្គហាទយោ ចត្តារោ។ **សច្ចាទីហិបី**តិ សច្ចឥន្ទ្រិយបដិច្ចសមុប្បាទាទីហិបិ សហ។ **យថាសម្ភវន្តិ** សម្ភវានុរូបំ, យំ យំ បទំ សង្គហិតោ អសង្គហិតោតិ ច វត្តុំ យុត្តំ, តំ តន្តិ អត្ថោ។

សោ បនាតិ សង្គហាសង្គហោ។ **សង្គាហកភូតេហី**តិ សង្គហណកិរិយាយ កត្តុភូតេហិ។ **តេហី**តិ សច្ចាទីហិ។ **ន សង្គហភូតេហី**តិ សង្គហណកិរិយាយ ករណភូតេហិ សច្ចាទីហិ សង្គហាសង្គហោ ន វុត្តោ។ តត្ថាបិ ហិ ខន្ធាយតនធាតុយោ ឯវ ករណភូតាតិ ទស្សេតិ។ **ខន្ធាទីហេវ សង្គហេហី**តិ ខន្ធាទីហិយេវ សង្គណ្ហនកិរិយាយ ករណភូតេហិ, “ខន្ធសង្គហេន សង្គហិតា, អាយតនសង្គហេន អសង្គហិតា , ធាតុសង្គហេន អសង្គហិតា, តេ ធម្មា ចតូហិ ខន្ធេហិ, ទ្វីហាយតនេហិ, អដ្ឋហិ ធាតូហិ អសង្គហិតា”តិ សង្គហាសង្គហោ និយមេត្វា វុត្តោ។ **តស្មា**តិ យស្មា សច្ចាទីនិ សង្គាហកភាវេន វុត្តានិ, ន សង្គហភាវេន, ខន្ធាទីនិយេវ ច សង្គហភាវេន វុត្តានិ, តស្មា។

កស្មា បនេត្ថ សច្ចាទយោ សង្គហវសេន ន វុត្តាតិ? តថាទេសនាយ អសម្ភវតោ។ ន ហិ សក្កា រូបក្ខន្ធាទីនំ សមុទយសច្ចាទីហិ, សញ្ញាទីនំ វា ឥន្ទ្រិយាទីហិ សង្គហនយេន បុច្ឆិតុំ វិស្សជ្ជិតុំ វាតិ។ តថា អរិយផលាទីសុ ឧប្បន្នវេទនាទីនំ សច្ចវិនិមុត្តតាយ “វេទនាក្ខន្ធោ កតិហិ សច្ចេហិ សង្គហិតោ”តិ បុច្ឆិត្វាបិ “ឯកេន សច្ចេន សង្គហិតោ”តិអាទិនា និយមេត្វា សង្គហំ ទស្សេតុំ ន សក្កាតិ។ **យថាសម្ភវន្តិ** យេហិ សម្បយោគោ, យេហិ ច វិប្បយោគោ, តទនុរូបំ។

រូបំ រូបេន និព្ពានេន វា វិប្បយុត្តំ ន ហោតិ, និព្ពានំ វា រូបេន។ កស្មា? សម្បយុត្តន្តិ អនាសង្កនីយសភាវត្តា។ ចតុន្នញ្ហិ ខន្ធានំ អញ្ញមញ្ញំ សម្បយោគីភាវតោ “រូបនិព្ពានេហិបិ សោ អត្ថិ នត្ថី”តិ សិយា អាសង្កា, តស្មា តេសំ ឥតរេហិ, ឥតរេសញ្ច តេហិ វិប្បយោគោ វុច្ចតិ, ន បន រូបស្ស រូបេន, និព្ពានេន វា, និព្ពានស្ស វា រូបេន កត្ថចិ សម្បយោគោ អត្ថីតិ តទាសង្កាភាវតោ វិប្បយោគោបិ រូបស្ស រូបនិព្ពានេហិ, និព្ពានស្ស វា តេន ន វុច្ចតិ, អរូបក្ខន្ធេហិយេវ បន វុច្ចតីតិ អាហ “**ចតូហេវា**”តិអាទិ។ **អនារម្មណស្ស** ចក្ខាយតនាទិកស្ស។ **អនារម្មណអនារម្មណមិស្សកេហី**តិ អនារម្មណេន សោតាយតនាទិនា អនារម្មណមិស្សកេន ច ធម្មាយតនាទិនា។ **មិស្សកស្ស** ធម្មាយតនាទិកស្ស។ អនារម្មណអនារម្មណមិស្សកេហិ ន ហោតីតិ យោជេតព្ពំ។ យេសំ បន យេហិ ហោតិ, តំ ទស្សេតុំ “**អនារម្មណស្ស បនា**”តិអាទិ វុត្តំ។ យថា ហិ សារម្មណស្ស អនារម្មណេន អនារម្មណមិស្សកេន ច វិប្បយោគោ ហោតិ, ឯវំ សារម្មណេនបិ សោ ហោតិយេវ។ តេន វិយ អនារម្មណស្ស អនារម្មណមិស្សកស្ស ចាតិ ទដ្ឋព្ពំ។

៤. លក្ខណមាតិកាវណ្ណនា

៤. **វិសុំ យោជនា កាតព្ពា**តិ យោ តីហិ សង្គហោ ចតូហិ ច សម្បយោគោ វុត្តោ, តំ សភាគោ ភាវោ បយោជេតិ, យោ ច តីហិ អសង្គហោ ចតូហិ ច វិប្បយោគោ វុត្តោ, តំ វិសភាគោ ភាវោតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេន្តោ “**សង្គហោ…បេ.… វិញ្ញាយតី**”តិ អាហ។ យស្ស សង្គហោ, សោ ធម្មោ ខន្ធាទិកោ **សភាគោ**។ យស្ស អសង្គហោ, សោ **វិសភាគោ**។ តថា សម្បយោគេសុបិ វេទិតព្ពំ។ ឥទានិ យថាវុត្តំ សភាគតំ សរូបតោ និទ្ធារេត្វា ទស្សេតុំ “**តត្ថា**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **សមានភាវោ សង្គហេ សភាគតា, ឯកុប្បាទាទិកោ សម្បយោគេ**តិ ឥមិនា រុប្បនាទិវិធុរោ អសមានសភាវោ អសង្គហេ វិសភាគតា, នានុប្បាទាទិកោ វិប្បយោគេតិ អយមត្ថោ អត្ថសិទ្ធោតិ ន វុត្តោតិ។

៥. ពាហិរមាតិកាវណ្ណនា

៥. **ឯតេន ឋបនាការេនា**តិ សរូបេន អគ្គហេត្វា យថាវុត្តេន បករណន្តរមាតិកាយ ឥធ មាតិកាភាវកិត្តនសង្ខាតេន ឋបនាការេន។ បករណន្តរបឋិតាយ មាតិកាយ អវិភាគេន បច្ចតោ គហណំ ពាហិ ឋបនន្តិ អាហ “**ពាហិ បិដ្ឋិតោ ឋបិតត្តា**”តិ។ **ឥធ អដ្ឋបេត្វា**តិ ឥមិស្សា ធាតុកថាយ សរូបេន អវត្វា។ **តថា បកាសិតត្តា**តិ មាតិកាភាវេន ជោតិតត្តា។ ធម្មសង្គណីសីសេន ហិ ធម្មសង្គណិយំ អាគតមាតិកាវ គហិតាតិ។ យេហិ នយេហិ ធាតុកថាយ និទ្ទេសោ, តេសុ នយេសុ, តេហិ វិភជិតព្ពេសុ ខន្ធាទីសុ, តេសំ នយានំ បវត្តិទ្វារលក្ខណេសុ ច ឧទ្ទិដ្ឋេសុ ធាតុកថាយ ឧទ្ទេសវសេន វត្តព្ពំ វុត្តមេវ ហោតីតិ យំ ឧទ្ទេសវសេន វត្តព្ពំ, តំ វត្វា បុន យថាវុត្តានំ ខន្ធាទីនំ កុសលាទិវិភាគទស្សនត្ថំ “សព្ពាបិ ធម្មសង្គណី ធាតុកថាយ មាតិកា”តិ វុត្តន្តិ ឯវមេត្ថ មាតិកាយ និក្ខេបវិធិ វេទិតព្ពោ។

“គាវីតិ អយមាហា”តិ ឯត្ថ គាវី-សទ្ទោ វិយ “សង្គហោ អសង្គហោ”តិ ឯត្ថ បទត្ថវិបល្លាសការិនា ឥតិ-សទ្ទេន អត្ថបទត្ថកោ សង្គហាសង្គហ-សទ្ទោ សទ្ទបទត្ថកោ ជាយតីតិ អធិប្បាយេនាហ “**អនិទ្ធារិតត្ថស្ស សទ្ទស្សេវ វុត្តត្តា**”តិ។ តេន អត្ថទ្វារតោ សង្គហសទ្ទំ សំវណ្ណេតីតិ ទស្សេតិ។ **អនិទ្ធារិតវិសេសោ**តិ អសង្គហិតជាតិសញ្ញាតិអាទិវិសេសោ។ **សាមញ្ញេន គហេតព្ពត្ត**ន្តិ សង្គហសទ្ទាភិធេយ្យតាសាមញ្ញេន វិញ្ញាយមានោ វុច្ចមានោ វា។ ន ចេត្ថ សាមញ្ញញ្ច ឯករូបមេវាតិ ចោទនា កាតព្ពា ភេទាបេក្ខត្តា តស្ស។ យត្តកា ហិ តស្ស វិសេសា, តទបេក្ខមេវ តន្តិ។ “**អត្តនោ ជាតិយា**”**តិ វិញ្ញាយតិ** យថា “មត្តេយ្យា”តិ វុត្តេ អត្តនោ មាតុ ហិតាតិ។

ធម្មវិសេសំ អនិទ្ធារេត្វាតិ សង្គហិតតាទិនា បុច្ឆិតព្ពវិស្សជ្ជេតព្ពធម្មានំ វិសេសនំ អកត្វា។ **សាមញ្ញេនា**តិ អវិសេសេន។ **ធម្មាន**ន្តិ ខន្ធាទិធម្មានំ។ **អវសេសា និទ្ធារេត្វា**តិ “សង្គហិតេន អសង្គហិត”ន្តិអាទិកា អវសេសា ទ្វាទសបិ បុច្ឆិតព្ពវិស្សជ្ជេតព្ពធម្មវិសេសំ និទ្ធារេត្វា ធម្មានំ បុច្ឆនវិស្សជ្ជននយឧទ្ទេសាតិ យោជនា។ ននុ ច “សង្គហិតេន អសង្គហិត”ន្តិអាទយោបិ យថាវុត្តវិសេសំ អនិទ្ធារេត្វា សាមញ្ញេន ធម្មានំ បុច្ឆនវិស្សជ្ជននយុទ្ទេសាតិ ចោទនំ សន្ធាយាហ “**សង្គហិតេន អសង្គហិត**”ន្តិអាទិ។ យស្ស អត្ថោ ញាយតិ, សទ្ទោ ច ន បយុជ្ជតិ, សោ លោបោតិ វេទិតព្ពោ, អាវុត្តិអាទិវសេន វា អយមត្ថោ ទីបេតព្ពោ។ **តេនា**តិ លុត្តនិទ្ទិដ្ឋេន អសង្គហិត-សទ្ទេន។ **សង្គហិតវិសេសវិសិដ្ឋោ**តិ ចក្ខាយតនេន ខន្ធសង្គហេន សង្គហិតតាវិសេសវិសិដ្ឋោ, តេន សោតាយតនាទិភាវេន អសង្គហិតោ សោតបសាទាទិកោ យោ រុប្បនសភាវោ ធម្មវិសេសោ។ **តន្និស្សិតោ** តំ ធម្មវិសេសំ និស្សាយ លព្ភមានោ។ “តេ ធម្មា កតិហិ ខន្ធេហិ…បេ.… ចតូហិ ខន្ធេហិ អសង្គហិតា”តិអាទិនា អសង្គហិតតាសង្ខាតោ បុច្ឆាវិស្សជ្ជននយោ បរតោ បុច្ឆិត្វា វិស្សជ្ជិយមានោ ឥធ

ឧទ្ទិដ្ឋោ ហោតិ។ **វិសេសនេ ករណវចនន្តិ** តមិនា តស្ស ធម្មស្ស យថាវុត្តសង្គហិតតាវិសេសវិសិដ្ឋតំយេវ វិភាវេតិ។ ឯវមេតេ បុច្ឆិតព្ពវិស្សជ្ជេតព្ពធម្មវិសេសំ និទ្ទារេត្វា បុច្ឆនវិស្សជ្ជននយុទ្ទេសា បវត្តាតិ វេទិតព្ពា។

នន្ុ ច "សង្គហិតេន អសង្គហិត"ន្តិ ឯត្តាវតាបិ អយមត្ថោ លព្ភតីតិ? ន លព្ភតិ តស្ស ធម្មមត្តទីបនតោ។ នយុទ្ទេសោ ហេសោ, ន ធម្មុទ្ទេសោ។ តថា ហិ **បាឡិយំ** សង្គហិតេនអសង្គហិតបទនិទ្ទេសេ "ចក្ខាយតនេន យេ ធម្មា ខន្ធសង្គហេន សង្គហិតា, អាយតន...បេ.... ធាតុសង្គហេន អសង្គហិតា"តិ វត្វា "តេ ធម្មា កតិហិ ខន្ធេហិ...បេ.... អសង្គហិតា"តិ (ធាតុ. ១៧១) បុច្ឆិត្វា "តេ ធម្មា ចតូហិ ខន្ធេហិ ទ្វីហាយតនេហិ អដ្ឋហិ ធាតូហិ អសង្គហិតា"តិ ទុតិយំ អសង្គហិតបទំ គហិតំ។ អញ្ញថា "ចក្ខាយតនេន យេ ធម្មា ខន្ធសង្គហេន សង្គហិតា, តេ ធម្មា អាយតនសង្គហេន អសង្គហិតា, ធាតុសង្គហេន អសង្គហិតា។ តេ កតមេ"តច្ចេវ និទ្ទិសិតព្ពំ សិយា។

ឯស នយោតិ អតិទេសេន ទស្សិតមត្ថំ បាកដតរំ កាតុំ **"តេសុបិ"**តិអាទិ វុត្តំ។ **តតិយបទេនា**តិ លុត្តនិទ្ទេសេន គហេតព្ពន្តិ វុត្តបទំ សន្ធាយាហ។ **កត្ថអត្ថេ ករណនិទ្ទេសោ** សង្គហិតាសង្គហិតេហិ តេហិ ធម្មេហិ ធម្មានំ សង្គហិតតាសង្គហិតតាយ វុត្តត្តា។ តថា ហិ តត្ថ បាឡិយំ "តេហិ ធម្មេហិ យេ ធម្មា"តិ ធម្មមុខេនេវ សង្គហិតតាសង្គហិតតា វុត្តា។ ទុតិយតតិយេសុ បន សង្គហិតតាសង្គហិតតាសង្ខាតវិសេសនទ្វារេន ធម្មានំ អសង្គហិតតាសង្គហិតតា វុត្តាតិ តត្ថ "វិសេសនេ ករណវចន"ន្តិ វុត្តំ។ តេនាហ **"តត្ថ ហិ...បេ.... ធម្មន្តរស្សា"**តិ។ តត្ថ **សភាវន្តរេនា**តិ សង្គហិតតាសង្គហិតតាសង្ខាតេន សភាវន្តរេន បការន្តរេន។ **សភាវន្តរស្សា**តិ អសង្គហិតតាសង្គហិតតាសង្ខាតស្ស សភាវន្តរស្ស។ **ឯតេសូ**តិ ចតុត្ថបញ្ចមេសុ។ **ធម្មន្តរេនា**តិ អញ្ញធម្មេន។ **ធម្មន្តរស្សា**តិ តតោ អញ្ញស្ស ធម្មស្ស វិសេសនំ កតំ។ តត្ថ ហិ អន្តរេន បការវិសេសាមសនំ ធម្មេនេវ ធម្មោ វិសេសិតោតិ។ **អាទិបទេនេវា**តិ "សង្គហិតេនា"តិអាទិនា វុត្តេន បឋមបទេនេវ។ **ឥតរេហី**តិ "សម្បយុត្តំ វិប្បយុត្ត"ន្តិអាទិនា វុត្តេហិ ទុតិយតតិយបទេហិ។ **ឯត្ថា**តិ ឯកាទសមាទីសុ ចតូសុ។ ទុតិយតតិយេសុ វិយ វិសេសនេ ឯវ ករណវចនំ ទដ្ឋព្ពំ, ន ចតុត្ថបញ្ចមេសុ វិយ កត្ថអត្ថេតិ អធិប្បាយោ។ **បុច្ឆាវិស្សជ្ជនាន**ន្តិអាទិនា តមេវត្ថំ វិភាវេតិ។

វិវិធកប្បនតោតិ វិវិធំ ពហុធា កប្បនតោ, សង្គហាសង្គហានំ វិសុំ សហ ច វិសេសនវិសេសិតព្ពភាវកប្បនតោតិ អត្ថោ។ តំ បន វិកប្បនំ វុត្តាការេន វិភជនំ ហោតីតិ អាហ **"វិភាគតោតិ អត្ថោ"**តិ។ សន្និដ្ឋានលក្ខណេន អធិមោក្ខេន សម្បយុត្តធម្មា អារម្មណេ និច្ឆយនាការេន បវត្តិយា សន្និដ្ឋានវសេន វុត្តធម្មា។ តេ ច តេហិ សទ្ធឹ តទវសិដ្ឋេ ទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណវិចិកិច្ឆាសហគតធម្មេ ច សង្គហេត្វា អាហ **"សន្និដ្ឋានវសេន វុត្តា ច សព្ពេ ច ចិត្តុប្បាទា សន្និដ្ឋានវសេន វុត្តសព្ពចិត្តុប្បាទា"**តិ។ **ឥតរេ**តិ ផស្សាទយោ។ **សព្ពេស**ន្តិ ឯកូនន្នវុតិយា ចិត្តុប្បាទានំ។ **បរិគ្គហេតព្ពា**តិ សង្គហាទិវសេន បរិគ្គណ្ហិតព្ពា។ **មហាវិសយេន** អធិមោក្ខេន។ **អញ្ញេស**ន្តិ វិតក្កាទីនំ។ **វចនំ សន្ធាយា**តិ "អធិមុច្ចនំ អធិមោក្ខោ, សោ សន្និដ្ឋានលក្ខណោ"តិ **ធម្មសង្គហវណ្ណនាយំ** (ធ. ស. អដ្ឋ. យេវាបនកវណ្ណនា) "តណ្ហាបច្ចយា អធិមោក្ខោ, អធិមោក្ខបច្ចយា ភវោ"តិ **បដិច្ចសមុប្បាទវិភង្គេ** ច អាគតំ វចនំ សន្ធាយ។ **អត្ថេ សតី**តិ "សន្និដ្ឋាន...បេ.... សាធារណតោ"តិ ឯវមត្ថេ វុច្ចមានេ។ **វត្តព្ពេសូ**តិ សង្គហាទិបរិគ្គហត្ថំ វត្តព្ពេសុ។ វុត្តា **ផស្សាទយោ** មនសិការបរិយោសានា។ **តាទិសស្សា**តិ ផស្សាទិសទិសស្ស សាធារណស្ស អធិមោក្ខសទិសស្ស អសាធារណស្ស អញ្ញស្ស ធម្មស្ស អភាវា។

នន្ុ ជីវិតិន្ទ្រិយចិត្តដ្ឋិតិយោបិ សាធារណាតិ? សច្ចំ សាធារណា, អត្ថិ បន វិសេសោតិ ទស្សេន្តោ អាហ **"ជីវិតិន្ទ្រិយំ បនា"**តិអាទិ។ អសមាធិសភាវា ពលភាវំ អប្បត្តា សាមញ្ញសទ្ទេនេវ វត្តព្ពាតិ យោជនា។ **សាមញ្ញវិសេសសទ្ទេហិ ចា**តិ សាមញ្ញវិសេសសទ្ទេហិ វត្តព្ពា ច សមាធិសភាវា ចិត្តេកគ្គតា។ **វិសេសសទ្ទវចនីយំ អញ្ញ**ន្តិ ពលប្បត្តសមាធិតោ អញ្ញំ សាមញ្ញសទ្ទេន ព្យាបេតព្ពំ, វិសេសសទ្ទេន ច និវត្តេតព្ពំ នត្ថិ សមាធិសភាវាយ ឯវ ចិត្តេកគ្គតាយ គហិតត្តា។ ន អញ្ញព្យាបកនិវត្តកោ សាមញ្ញវិសេសោ **អនញ្ញ...បេ.... វិសេសោ** , តស្ស ទីបនតោ។ **តស្សេវ ធម្មស្សា**តិ តស្សេវ ពលប្បត្តសមាធិធម្មស្ស។ **ភេទទីបកេហី**តិ វិសេសទីបកេហិ សមាធិពលាទិវចនេហិ វត្តព្ពា។ **វុត្តលក្ខណា** អនញ្ញព្យាបកនិវត្តកសាមញ្ញវិសេសទីបនា សទ្ទា។ តតោ **វិបរីតេហិ** អញ្ញំ ព្យាបេតព្ពំ និវត្តេតព្ពញ្ច គហេត្វា បវត្តេហិ សាមញ្ញវិសេសសទ្ទេហេវ ន សុខាទិសភាវា វេទនា វិយ វត្តព្ពា។ **តស្មា**តិ យស្មា អសមាធិសភាវា សមាធិសភាវាតិ ទ្វេធា ភិន្ទិត្វា គហិតា ចិត្តេកគ្គតា, តស្មា។ **អសមាធិសភាវមេវ បកាសេយ្យ** វិសេសសទ្ទនិរបេក្ខំ បវត្តមានត្តា។ **ឥតរោ**តិ សមាធិពលាទិកោ វិសេសសទ្ទោ។ **ឥធា**តិ ឥមស្មឹ អព្ភន្តរមាតិកុទ្ទេសេ, សាធារណេ ផស្សាទិកេ, មហាវិសយេ វា អធិមោក្ខេ ឧទ្ទិសិយមានេ។ នន្ុ ច អភិន្ទិត្វា គយ្ហមានា ចិត្តេកគ្គតា វេទនា វិយ សាធារណា ហោតីតិ ចោទនំ សន្ធាយាហ **"អភិន្នាបិ វា"**តិអាទិ។ "ចិត្តស្ស ឋិតិ ចិត្តេកគ្គតា អវិសាហដមានសតា (ធ. ស. ១១, ១៥)។ អរូបីនំ ធម្មានំ អាយុ ឋិតី"តិ (ធ. ស. ១៩) វចនតោ

សមាធិជីវិតិន្ទ្រិយានំ **អញ្ញធម្មនិស្សយេន វត្តព្ពតា** វេទិតព្ពា។ **ន អវហតី**តិ តេជ ឧទ្ទេសំ ន អវហតិ សមុខេនេវ វត្តព្ពេសុ ផស្សាទីសុ ឧទ្ទិសិយមានេសូតិ អត្ថោ។

មាតិកាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. និទ្ទេសវណ្ណនា

១. បឋមនយោ សង្គហាសង្គហបទវណ្ណនា

១. ខន្ធបទវណ្ណនា

៦. “អភិញ្ញេយ្យធម្មភាវេន វុត្តា ចត្តារោ ខន្ធា ហោន្តី”តិអាទិនា, “រូបក្ខន្ធោ អភិញ្ញេយ្យោ”តិអាទិនា ច អភិញ្ញាតលក្ខណវិសយាតិ អាហ “**សភាវតោ អភិញ្ញាតាន**”ន្តិ។ **បរិញ្ញេយ្យតាទី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន បហាតព្ពសច្ឆិកាតព្ពភាវេតព្ពតា សង្គយ្ហតិ។ **អធិបតិយាទី**តិ អធិបតិបច្ចយភាវឧបដ្ឋានបទហនាទីនិ។ **សច្ចាទិវិសេសោ វិយា**តិ ទុក្ខសច្ចាទិបរិយាយោ អភិញ្ញេយ្យបីឡនដ្ឋាទិវិសេសោ វិយ។ **ឯវញ្ច កត្វា**តិ នយមុខមាតិកាយ អភិញ្ញេយ្យនិស្សយេន វុច្ចមានត្តា ឯវ។ **តេសំ រូបធម្មានំ** បញ្ចន្នំ ខន្ធានំ ខន្ធភាវេន វិយ **រូបក្ខន្ធភាវេន សភាគតា ហោតិ**, ន វេទនាក្ខន្ធាទិភាវេនាតិ សង្គហលក្ខណមាហ។ **ឥតី**តិ តស្មា, យស្មា រូបធម្មា អញ្ញមញ្ញំ រូបក្ខន្ធភាវេន សភាគា, តស្មាតិ អត្ថោ។ **រូបក្ខន្ធភាវសង្ខាតេន** រូបក្ខន្ធភាវេន អត្ថមុខេនេវ គហណេ។ សទ្ទទ្វារេន បន គហណេ **រូបក្ខន្ធវចនសង្ខាតេន វា** រូបក្ខន្ធវចនវចនីយតាសង្ខាតេន។ ឥទានិ តមេវត្ថំ បាកដតរំ កាតុំ “**រូបក្ខន្ធោតិ ហី**”តិអាទិ វុត្តំ។

បុរិមេនាតិ រូបក្ខន្ធេន។ **សញ្ញាក្ខន្ធមូលកា**តិអាទីសុ “បុរិមេន យោជិយមានេ”តិអាទី អានេត្វា យថារហំ យោជេតព្ពំ។ អភេទតោ បញ្ចកបុច្ឆាវិស្សជ្ជនំ ខន្ធបទនិទ្ទេសេ សព្ពបច្ឆិមមេវាតិ អាហ “**អភេទតោ បញ្ចកបុច្ឆាវិស្សជ្ជនានន្តរ**”ន្តិ។

អាយតនបទាទិវណ្ណនា

៤០. **យទិបិ ឯកកេបិ សទិសំ វិស្សជ្ជនំ** វិស្សជ្ជនំ សមុទយមគ្គសច្ចានំ “សមុទយសច្ចំ ឯកេន ខន្ធេន...បេ. ... មគ្គសច្ចំ ឯកេន ខន្ធេន ឯកេនាយតនេន ឯកាយ ធាតុយា សង្គហិតំ, ចតូហិ ខន្ធេហិ ឯកាទសហិ អាយតនេហិ សត្តរសហិ ធាតូហិ អសង្គហិត”ន្តិ (ធាតុ. ៤១) និទ្ទិដ្ឋត្តា។ **ឯត្ថា**តិ ឯតស្មឹ ឥន្ទ្រិយបទនិទ្ទេសេ ។ **ចក្ខុសោតចក្ខុសុខិន្ទ្រិយទុកាន**ន្តិ ចក្ខុសោតទុកំ ចក្ខុសុខិន្ទ្រិយទុកន្តិ ឯតេសំ ទុកានំ។ ចក្ខុសោតសុខិន្ទ្រិយានញ្ហិ “ឯកេន ខន្ធេន ឯកេនាយតនេន ឯកាយ ធាតុយា សង្គហិតំ, ចតូហិ ខន្ធេហិ ឯកាទសហិ អាយតនេហិ សត្តរសហិ ធាតូហិ អសង្គហិត”ន្តិ ឯកកេ សទិសំ វិស្សជ្ជនំ។ ចក្ខុសោតិន្ទ្រិយទុកស្ស បន “ចក្ខុន្ទ្រិយញ្ច សោតិន្ទ្រិយញ្ច ឯកេន ខន្ធេន ទ្វីហាយតនេហិ ទ្វីហិ ធាតូហិ សង្គហិតា, ចតូហិ ខន្ធេហិ ទសហាយតនេហិ សោឡសហិ ធាតូហិ អសង្គហិតា”តិ, “ចក្ខុន្ទ្រិយញ្ច សុខិន្ទ្រិយញ្ច ទ្វីហិ ខន្ធេហិ ទ្វីហាយតនេហិ ទ្វីហិ ធាតូហិ សង្គហិតា, តីហិ ខន្ធេហិ ទសហាយតនេហិ សោឡសហិ ធាតូហិ អសង្គហិតា”តិ ចក្ខុសុខិន្ទ្រិយទុកស្ស ច **អសទិសំ វិស្សជ្ជនំ។ នាបិ ទុកេហិ តិកស្សា**តិ ចក្ខុសោតចក្ខុសុខិន្ទ្រិយាទិទុកេហិ ចក្ខុសោតសុខិន្ទ្រិយាទិតិកស្ស នាបិ សទិសំ វិស្សជ្ជនំ។ **ឥធា**តិ សច្ចបទនិទ្ទេសេ។ **តិកេន ចា**តិ ទុក្ខសមុទយមគ្គាទិតិកេន ច។ “បញ្ចហិ ខន្ធេហិ ទ្វាទសហាយតនេហិ អដ្ឋារសហិ ធាតូហិ សង្គហិតា, ន កេហិចិ ខន្ធេហិ ន កេហិចិ អាយតនេហិ ន កាហិចិ ធាតូហិ អសង្គហិតា”តិ សទិសំ វិស្សជ្ជនំ។

៦. បដិច្ចសមុប្បាទវណ្ណនា

៦១. **អវិជ្ជាវចនេនា**តិ “អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារា”តិ ឯត្ថ អវិជ្ជាគ្គហណេន។ **វិសេសនំ ន កត្តព្ពំ**, “សព្ពម្បិ វិញ្ញាណ”ន្តិ វត្តព្ពន្តិ អធិប្បាយោ។ តត្ថ ការណមាហ “**កុសលាទីនម្បី**”តិអាទិនា។ **វិស្សជ្ជនាសទិសេន** សព្ពវិញ្ញាណាទិសង្គហណតោ។ **តេស**ន្តិ វិញ្ញាណាទិបទានំ។ **ឥធា**តិ ឥមស្មឹ បឋមនយេ។ **អកម្មជានម្បិ សង្គហិតតា វិញ្ញាយតិ** សឡាយតនស្សបិ គហិតត្តា។

៧១. **ជាយមាន...បេ.... មានាន**ន្តិ ជាយមានាទិអវត្ថានំ ធម្មានំ។ **ជាយមានាទិភាវមត្តត្តា**តិ និព្ពត្តនាទិអវត្ថាមត្តភាវតោ។ **វិនិព្ភុជ្ជិត្វា**តិ អវត្ថាភាវតោ វិនិព្ភោគំ កត្វា។ បរមត្ថតោ អវិជ្ជមានានិ,

សភាវមត្តភូតានីតិ បរមត្ថធម្មានំ អវត្ថាភាវមត្តភូតានិ ។ អបរមត្ថសភាវានិបិ រូបធម្មស្ស និព្ពត្តិអាទិភាវតោ រុប្បនភាវេន គយ្ហន្តិ។ តតោ “រូបក្ខន្ធស្ស សភាគានិ, អរូបានំ បន ជាតិជរាមរណានី”តិ អានេត្វា យោជនា។ **ឯកេកភូតានី**តិ យថា ឯកស្មឹ រូបកលាបេ ជាតិអាទីនិ ឯកេកានិយេវ ហោន្តិ, ឯវំ ឯកស្មឹ អរូបកលាបេបីតិ វុត្តំ។ តេនាហ “**រូបកលាបជាតិអាទីនិ វិយា**”តិអាទិ។ អនុភវនសញ្ជាននវិជាននកិច្ចានំ វេទនាទីនំ និព្ពត្តិអាទិភូតានិបិ ជាតិអាទីនិ តថា ន គយ្ហន្តីតិ អាហ “**វេទិយន...បេ.... អគយ្ហមានានី**”តិ។ តេន វេទនាក្ខន្ធាទីហិ ជាតិអាទីនំ សង្គហាភាវមាហ។ “ជាតិ, ភិក្ខវេ, អនិច្ចា សង្ខតា”តិអាទិវចនតោ ជាតិអាទីនម្បិ សង្ខតបរិយាយោ អត្ថីតិ សង្ខតាភិសង្ខរណកិច្ចេន សង្ខារក្ខន្ធេន តេសំ សង្គហោតិ វុត្តំ “**សង្ខតា...បេ.... សភាគានី**”តិ។ តេនេវ ច សង្ខារក្ខន្ធស្ស អនេកន្តបរមត្ថកិច្ចតា វេទិតព្ពា។ **តថា ទុវិធានី**តិ វុត្តប្បការេន រូបារូបធម្មានំ និព្ពត្តិអាទិភាវេន ទ្វិប្បការានិ។ **តេនា**តិ យថាវុត្តសភាគត្តេន។ **តេហិ ខន្ធាទីហី**តិ រូបក្ខន្ធសង្ខារក្ខន្ធធម្មាយតនធម្មធាតូហិ។

បឋមនយសង្គហាសង្គហបទវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. ទុតិយនយោ សង្គហិតេនអសង្គហិតបទវណ្ណនា

១៧១. “**សង្គហិតេន អសង្គហិត**”ន្តិ ឯត្ថ សង្គហិតាសង្គហិតសទ្ទា ភិន្នាធិករណា ន គហេតព្ពា វិសេសនវិសេសិតព្ពតាយ តច្ចិតត្តា។ យោ ហិ ធម្មោ សង្គហិតតាវិសេសវិសិដ្ឋោ អសង្គហិតោ ហេដ្ឋា ឧទ្ទិដ្ឋោ, ស្វេវ តេធ អសង្គហិតភាវេន បុច្ឆិត្វា វិស្សជ្ជីយតីតិ ទស្សេន្តោ “**យំ តំ...បេ.... តទេវ ទស្សេន្តោ**”តិ អាហ។ យេ ហិ ធម្មា ចក្ខាយតនេន ខន្ធសង្គហេន សង្គហិតា, អាយតនធាតុសង្គហេន ច អសង្គហិតា, តេសំយេវ បុន ខន្ធាទីហិ អសង្គហោ បុច្ឆិត្វា វិស្សជ្ជិតោ។ តេន វុត្តំ “**ចក្ខាយតនេន...បេ.... អាហា**”តិ។ **សព្ពត្ថា**តិ សព្ពេសុ នយេសុ វារេសុ ច។ **ខន្ធាទិសង្គហសាមញ្ញេន**ន្តិ “ខន្ធសង្គហេនា”តិអាទិនា អវិសេសេន វុត្តានំ ខន្ធាទិសង្គហានំ។ “សាមញ្ញជោតនា វិសេសេ អវតិដ្ឋតី”តិ អាហ “**និច្ចំ វិសេសាបេក្ខត្តា**”តិ។ វិសេសាវពោធនត្ថានិ បញ្ហព្យាករណានីតិ វុត្តំ “**ភេទនិស្សិតត្តា ច បុច្ឆាវិស្សជ្ជនាន**”ន្តិ។ **សវិសេសាវ ខន្ធាទិគណនា**តិ “ខន្ធសង្គហេនា”តិអាទិនា អវិសេសេន វុត្តាបិ រូបក្ខន្ធាទិនា សវិសេសាវ ខន្ធាទិគណនា, ខន្ធាទិនា សង្គហោតិ អត្ថោ។ **សុទ្ធា**តិ កេវលា អនវសេសា, សាមញ្ញភូតាតិ វុត្តំ ហោតិ។

តត្ថាតិ យថាធិកតេ ទុតិយនយេ។ សាមញ្ញជោតនាយ វិសេសនិទ្ទិដ្ឋត្តា អាហ “**សង្គហិ...បេ.... និទ្ទារិតត្តា**”តិ។ **តីសុ សង្គហេសូ**តិ ខន្ធាទិសង្គហេសុ តីសុ។ **អញ្ញេហី**តិ វុត្តាវសេសេហិ ទ្វីហិ ឯកេន វា។ **ឯត្តកេនេវ ទស្សេតព្ពា សិយុំ** តាវតាបិ សង្គហិតេន អសង្គហិតភាវស្ស បកាសិតត្តា។ **តេស**ន្តិ សង្គហិតេនអសង្គហិតភាវេន វុត្តធម្មានំ។ **ឯវំវិធាន**ន្តិ “ចក្ខាយតនំ សោតាយតន”ន្តិអាទិនា អនិទ្ធារិតវិសេសានំ។ **អសម្ភវា**តិ វុត្តប្បការេន និទ្ទិសិតុំ អសម្ភវា។ សង្គហាទិនយទស្សនមត្តំ នយមាតិកាយ ព្យាបារោ, យត្ថ បន សង្គហាទយោ, តេ ខន្ធាទយោ កុសលាទយោ ច តេសំ វិសយភូតាតិ តេហិ វិនា សង្គហាទីនំ បវត្តិ នត្ថិ។ តេនាហ “**នយមាតិកាយ អព្ពាន្តរពាហិរមាតិកាបេក្ខត្តា**”តិ។ **សង្គាហកំ** អសង្គាហកញ្ចាតិ វត្តព្ពំ។ យោ ហិ តេធ សង្គាហកភាវេន វុត្តោ ធម្មោ អសង្គាហកភាវេនបិ វុត្តោយេវាតិ។

“យេ ធម្មា ខន្ធសង្គហេន សង្គហិតា, អាយតនធាតុសង្គហេន អសង្គហិតា”តិ, “យេ ធម្មា ខន្ធសង្គហេន អសង្គហិតា, អាយតនធាតុសង្គហេន សង្គហិតា”តិ ច **យត្ថ បុច្ឆិតព្ពវិស្សជ្ជិតព្ពធម្មវិសេសនិទ្ធារណំ នត្ថិ, តត្ថ បឋមនយេ ឆដ្ឋនយេ ច** “រូបក្ខន្ធោ កតិហិ ខន្ធេហិ សង្គហិតោ? ឯកេន ខន្ធេនា”តិ (ធាតុ. ៦), “រូបក្ខន្ធោ កតិហិ ខន្ធេហិ សម្បយុត្តោតិ? នត្ថិ។ ចតូហិ ខន្ធេហិ វិប្បយុត្តោ”តិ (ធាតុ. ២២៨) ច ឯវំ **បុច្ឆិតព្ពវិស្សជ្ជិតព្ពភាវេន។ ឥតរេសូ**តិ ទុតិយាទិនយេសុ។ **តស្ស តស្សា**តិ យំ បុច្ឆិតព្ពំ វិស្សជ្ជិតព្ពញ្ច “យេ ធម្មា”តិ អនិយមិតរូបេន និទ្ទារិតំ, តស្ស តស្ស “តេ ធម្មា”តិ និយាមកភាវេន។

ឯត្ថាតិ ឯតស្មឹ បករណេ។ **យេន យេន** ចក្ខាយតនាទិនា សង្គាហកេន។ **ខន្ធាទិសង្គហេសូ**តិ ខន្ធាយតនធាតុសង្គហេសុ។ **តេន តេនា**តិ ខន្ធាទិសង្គហេន។ **អញ្ញ**ន្តិ តតោ តតោ សង្គាហកតោ អញ្ញំ។ តព្ពិនិមុត្តំ សង្គហេតព្ពាសង្គហេតព្ពំ យំ ធម្មជាតំ អត្ថិ, តំ តទេវ “ចក្ខាយតនេន យេ ធម្មា ខន្ធសង្គហេន សង្គហិតា, អាយតនធាតុសង្គហេន អសង្គហិតា”តិ **សង្គាហកាសង្គាហកភាវេន ឧទ្ធដំ។ អញ្ញោ ធម្មោ នត្ថិ** តស្ស សភាគភាវេន សង្គាហកស្សេវ អភាវតោ។ សិយា បនេតំ សភាគេន ឯកទេសេន សង្គហោតិ, តំ បដិក្ខិបន្តោ អាហ “**ន ច សោ...បេ.... ហោតី**”តិ។ **យញ្ហា**តិអាទិនា វចនន្តរំ បរិហរតិ។

យទិ ចាតិអាទិនាបិ តស្សេវ តេន សង្គហាភាវំ បាឋាភាវទស្សនេន វិភាវេតិ។ តត្ថ **សោ ឯវា**តិ យោ រូបាទិក្ខន្ធោ សង្គាហកភាវេន វុត្តោ, សោ ឯវ តេន រូបាទិក្ខន្ធេន សង្គយ្ហេយ្យ សង្គហេតព្ពោ ភវេយ្យ, តេនេវ តស្ស សង្គាហភាវេ លក្ខណំ ទស្សេន្តោ អាហ “**ន ហិ សោ ឯវ តស្ស សភាគោ វិសភាគោ ចា**”តិ។ **ឯកទេសា វិយ** ចក្ខាយតនាទយោ **សមុទាយស្ស** រូបក្ខន្ធាទិកស្ស។ **រូបក្ខន្ធោ ចក្ខាយតនាទីនំ ន សង្គាហកោ អសង្គាហកោ ច** សភាគវិសភាគភាវាភាវតោ។ ឯស នយោ សេសេសុបិ។ **សមុទាយន្តោគធាន**ន្តិអាទិនា វុត្តមេវត្ថំ បាកដតរំ ករោតិ។ តត្ថ **យេនា**តិ វិភាគេន។ **តេ**តិ ឯកទេសា។ **តេស**ន្តិ ឯកទេសានំ។ ឯត្ថ តទន្តោគធតាយ វិភាគាភាវោ, វិភាគាភាវេន សភាគវិសភាគតាភាវោ, តេន សង្គាហកាសង្គាហកតាភាវោ ទស្សិតោតិ វេទិតព្ពោ។

យថា សព្ពេន សព្ពំ សភាគវិសភាគាភាវេន ឯកទេសានំ សមុទាយោ សង្គាហកោ អសង្គាហកោ ច ន ហោតិ, ឯវំ ឯកទេសសភាគវិសភាគានន្តិ ទស្សេន្តោ “**តថា**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **យថា**តិអាទិ ឧទាហរណទស្សនេន យថាវុត្តស្ស អត្ថស្ស បាកដករណំ។ ខន្ធសង្គហេន សង្គាហកំ អសង្គាហកញ្ចាតិ យោជនា។ តថា សេសេសុបិ។ **ន ហិ ឯកទេស...បេ.... វិសភាគំ** យេន សមុទាយោ សង្គាហកោ អសង្គាហកោ ច សិយាតិ អធិប្បាយោ។ ឯត្ថ ច សង្គាហកត្តំ តាវ មា ហោតុ, អសង្គាហកត្តំ បន កស្មា បដិក្ខិបីយតីតិ ចោទនំ មនសិ កត្វា អាហ “**តស្មា**”តិអាទិ។ តត្ថ **តស្មា**តិ វុត្តមេវត្ថំ ហេតុភាវេន បរាមសតិ។ អត្តតោ អញ្ញស្ស, អត្តនិ អន្តោគធតោ អញ្ញស្ស, អត្តេកទេសសភាគតោ អញ្ញស្ស សតិបិ អសង្គាហកត្តេតិ យោជនា។ តំ បនេតំ “រូបក្ខន្ធោ រូបក្ខន្ធេន សង្គហិតោ អសង្គហិតោ ច ន ហោតី”តិអាទិនា វុត្តេ តយោ បការេ សន្ធាយ វុត្តំ។ **សង្គាហកត្តមេវ ឯតេសំ នត្ថី**តិ ឯតេសំ អត្តា, អត្តនិ អន្តោគធោ, អត្តេកទេសសភាគោ ចាតិ វុត្តានំ សង្គាហកភាវោ ឯវ នត្ថិ សភាគាភាវតោ។ តេន វុត្តំ “ន ហិ សោ ឯវ តស្ស សភាគោ”តិអាទិ។ **យេនា**តិ សង្គាហកត្តេន។ **ឯវរូបាន**ន្តិ យថាវុត្តានំ តិប្បការានំ **អគ្គហណំ វេទិតព្វំ** សតិបិ វិសភាគភាវេតិ អធិប្បាយោ។

តេនាតិ “ធម្មាយតន”ន្តិអាទិនា វចនេន។ ឯកទេសស្ស វេទនាក្ខន្ធាទិកស្ស សមុទាយស្ស ធម្មាយតនស្ស សង្គាហកត្តំ ឯកទេសេន សមុទាយស្ស សង្គហិតភាវន្តិ អត្ថោ, សមុទាយស្ស រូបក្ខន្ធស្ស ឯកទេសស្ស ចក្ខាយតនស្ស សោតាយតនស្ស ច សង្គាហកត្តំ សមុទាយេន ឯកទេសស្ស សង្គហិតភាវន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ យទិ ឯវំ ន ទស្សេតិ, អថ កិំ ទស្សេតីតិ អាហ “**ចតុក្ខន្ធគណនភេទេហី**”តិអាទិ។ តត្ថ **ចតុក្ខន្ធគណនភេទេហី**តិ រូបាទិចតុក្ខន្ធគណនវិភាគេហិ ។ **បញ្ចធា**តិ រូបាទិចតុក្ខន្ធសង្គហោ វិញ្ញាណក្ខន្ធសង្គហោតិ ឯវំ បញ្ចប្បការេន ភិន្ទិតំ។ តេនាហ “**គណេតព្ពាគណេតព្ពភាវេនា**”តិ។ “ឯកេន ខន្ធេនា”តិអាទីសុ ករណត្ថេ ករណវចនំ, ន កត្តុអត្ថេតិ កត្វា អាហ “**សង្គាហកាសង្គាហកនិរបេក្ខាន**”ន្តិ។ តេនេវាហ “**កម្មករណមត្តសព្ភាវា**”តិ។ **ទុតិយាទយោ បន** នយា។ **អគណនាទិទស្សនានី**តិ អគណនគណនទស្សនានិ។ ននុ ច ទុតិយាទីសុ គណនាទីនិបិ វិជ្ជន្តីតិ? សច្ចំ វិជ្ជន្តិ, តានិ បន វិសេសនភូតានិ អប្បធានានីតិ វិសេសិតព្ពភូតានំ បធានានំ វសេនេវំ វុត្តំ។ “ចក្ខាយតនេន យេ ធម្មា ខន្ធសង្គហេន សង្គហិតា”តិអាទិនា កត្តអាទយោ និទ្ទិដ្ឋាតិ អាហ “**កត្តុករណកម្មត្ថយសព្ភាវា**”តិ។

តថា តថាតិ តេន តេន រូបក្ខន្ធាទិប្បការេន។ **តំតំខន្ធាទិភាវាភាវោ សភាគវិសភាគតា**តិ រូបធម្មាទីនំ រូបក្ខន្ធាទិភាវោ សភាគតា, វេទនាក្ខន្ធាទិអភាវោ វិសភាគតាតិ អត្ថោ។ **យថានិទ្ទាវិតធម្មទស្សនេ**តិ “យេ ធម្មា, តេ ធម្មា”តិ និទ្ទារិតប្បការធម្មនិរូបនេ។ **សង្គាហកសង្គហេតព្ពាន**ន្តិ ចក្ខាយតនាទិកស្ស សង្គាហកស្ស សោតាយតនាទិកស្ស ច សង្គហេតព្ពស្ស។ **សមានក្ខន្ធាទិភាវោ**តិ ឯកក្ខន្ធាទិភាវោ, រូបក្ខន្ធាទិភាវោតិ អត្ថោ។ **តទភាវោ**តិ តស្ស សមានក្ខន្ធាទិភាវស្ស អភាវោ អញ្ញក្ខន្ធាទិភាវោ។ **អយ**ន្តិ ឃ្វាយំ បឋមនយេ តថា តថា គណេតព្ពាគណេតព្ពតាសង្ខាតោ ទុតិយាទិនយេសុ យថាវុត្តានំ សមានក្ខន្ធាទិភាវាភាវសង្ខាតោ តំតំខន្ធាទិភាវាភាវោ វុត្តោ, អយមេតេសំ ទ្វិប្បការានំ នយានំ សភាគវិសភាគតាសុ វិសេសោ។

សមុទយសច្ចសុខិន្ទ្រិយាទីតិ **អាទិ**-សទ្ទេន មគ្គសច្ចទុក្ខិន្ទ្រិយាទិ សង្គយ្ហតិ។ **អសង្គាហកត្តាភាវតោ**តិ សង្គហិតតាវិសិដ្ឋស្ស អសង្គាហកត្តស្ស អភាវតោ ។ ន ហិ សក្កា “សមុទយសច្ចេន យេ ធម្មា ខន្ធសង្គហេន សង្គហិតា, អាយតនធាតុសង្គហេន អសង្គហិតា”តិអាទិ វត្តុំ។ **ទុក្ខសច្ចសទិសានិ** អព្យាកតបទាទីនិ។ **ឥតរេហី**តិ អាយតនធាតុសង្គហេហិ សង្គាហកត្តាសង្គាហកត្តាភាវតោ ន ឧទ្ធដានីតិ យោជនា។ **ឯវ**ន្តិអាទិ យថាវុត្តស្ស អត្ថស្ស និគមនវសេន វុត្តំ។ **ន រូបក្ខន្ធោ**តិ ន សព្ពោ រូបក្ខន្ធធម្មោតិ អត្ថោ។

“ខន្ធបទេនា”តិ ឥទំ ករណត្ថេ ករណវចនំ, ន កត្តុអត្ថេតិ អាហ “**ខន្ធបទសង្គហេនាតិ អត្ថោ**”តិ។ តេនេវស្ស កត្តុអត្ថតំ បដិសេធេតុំ “**ន សង្គាហកេនា**”តិ វុត្តំ។ ករណំ បន កត្តុរហិតំ នត្ថីតិ អាហ “**កេនចិ សង្គាហកេនាតិ ឥទំ បន អានេត្វា វត្តព្ព**”ន្តិ។ **សង្គាហកេសុ ន យុជ្ជតិ** ន សង្គហេតព្ពេសូតិ អធិប្បាយោ។ រូបក្ខន្ធធម្មា ហិ “យេ ធម្មា ខន្ធសង្គហេន សង្គហិតា”តិ វុត្តាតិ។ សមុទាយេ វុត្តវិធិ តទវយវេបិ សម្ភវតីតិ

ចោទនំ សមុដ្ឋាបេន្តោ “**ឯតេន នយេនា**”តិអាទិមាហ។ បដិយោគីនិវត្តនំ ឯវ-សទ្ទេន ករិយតីតិ អាហ “**ន ហិ អញ្ញមត្ថនិវារណំ ឯវ-សទ្ទស្ស អត្ថោ**”តិ។ តេនាហ “**សង្គាហកតោ អញ្ញនិវារណំ ឯវ-សទ្ទស្ស អត្ថោ**”តិ។ **សោ ច... បេ.... បេក្ខន្តិ** ឥមិនា តមេវត្ថំ បាកដតរំ ករោតិ។ សង្គាហកាបេក្ខត្តេ ហិ “សោ ចា”តិអាទិវចនស្ស “ចក្ខាយតនេន រូបក្ខន្ធោវ សង្គហិតោ”តិ ឯត្ថ ចក្ខាយតនំ សង្គាហកន្តិ យថាធិប្បេតស្ស អត្ថស្ស អសម្ភវោ ឯវាតិ ឥទានិ តំ អសម្ភវំ វិភាវេន្តោ “**កថ**”ន្តិអាទិមាហ, តំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

ឯត្ថាតិ “អឌ្ឍេកាទសហិ អាយតនធាតូហី”តិ ឯត្ថ។ **“រូបក្ខន្ធេនា”តិ អានេត្វា វត្តព្ពំ** អាយតនធាតុវិសេស នត្ថំ។ ន សោ ឯវ តស្ស, សមុទាយោ វា តទេកទេសានំ សង្គាហកោ អសង្គាហកោ ច ហោតីតិ វុត្តោវាយមត្ថោតិ អាហ “**រូបក្ខន្ធោ...បេ.... ន ហោតី**”តិ។ **ឥមិនា បរិយាយេនា**តិ យស្មា វុត្តប្បការំ សង្គាហកត្តំ នត្ថិ “យេន សង្គហិតស្ស អសង្គាហកំ សិយា”តិ ឥមិនា បរិយាយេន។ **អសង្គហិតតាយ អភាវោ វុត្តោ** អដ្ឋកថាយំ (ធាតុ. អដ្ឋ. ១៧១) “សោ ច...បេ.... នត្ថី”តិ។ **សង្គហិតតាយា**តិ និប្បរិយាយេន សង្គហិតភាវេន អសង្គហិតតាយ អភាវោ វុត្តោតិ ន យុជ្ជតីតិ យោជនា។ **សា សង្គហិតតា**តិ អត្តនា អត្តនោ, អត្តេកទេសានំ វា សង្គហិតតា។ **តេនា**តិ រូបក្ខន្ធេន។ **តេសន្តិ** រូបក្ខន្ធតទេកទេសានំ។ **អត្ថិ ច វិប្បយុត្តតា** វេទនាក្ខន្ធាទីហិ។ **ចក្ខាយតនាទីហិ វិយា**តិ វិសទិសុទាហរណំ។ **ឯតេហិ** រូបវេទនាក្ខន្ធាទីហិ **អញ្ញេហិ ច** ឯវរូបេហិ។ **ឯតានិ អញ្ញានិ ចា**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។

តេនេវ តស្ស សង្គហិតត្តាភាវទស្សនេន ហេដ្ឋា ទស្សិតេន។ **ឯត្ថា**តិ ឯតស្មឹ វារេ។ **អត្ថហណេ**តិ អកថនេ, អទេសនាយន្តិ អត្ថោ។ **សមុទយសច្ចាទីសូ**តិ សមុទយសច្ចសុខិន្ទ្រិយាទីសុ យុជ្ជេយ្យ តំ ការណំ។ កស្មា? **តេហិ** សមុទយសច្ចាទីហិ ខន្ធាទិសង្គហេន **សង្គហិតេ** ធម្មជាតេ សតិ តស្ស អាយតនសង្គហាទីហិ អសង្គហិតត្ថស្ស អភាវតោ។ **រូបក្ខន្ធាទីហី**តិ រូបក្ខន្ធវេទនាក្ខន្ធាទីហិ។ **សង្គហិតមេវ នត្ថិ**, កស្មា? “សោ ឯវ តស្ស សង្គាហកោ ន ហោតី”តិ វុត្តោវាយមត្ថោ។ យទិបិ រូបក្ខន្ធាទិនា រូបក្ខន្ធាទិកស្ស អត្តនោ...បេ.... នត្ថីតិ សម្ពន្ធោ។ អញ្ញស្ស បន វេទនាក្ខន្ធាទិកស្ស រូបក្ខន្ធាទិនា សង្គហិតត្តាភាវេន អសង្គហិតត្តំ អត្ថីតិ យោជនា។ **ឧភយាភាវោ**តិ សង្គហិតត្តាសង្គហិតត្តាភាវោ។ **ឯត្ថ** ឯតស្មឹ វារេ។ **ធម្មាយតនជីវិតិន្ទ្រិយាទីន**ន្តិ ធម្មាយតនាទីនំ ខន្ធចតុក្កសង្គាហកត្តេ, ជីវិតិន្ទ្រិយាទីនំ ខន្ធទុកសង្គាហកត្តេតិ យោជនា។ បាឡិយំ អនាគតត្តា “**សតី**”តិ សាសង្កំ វទតិ។ **អាទិ**-សទ្ទេន បឋមេន ធម្មធាតុសឡាយតនាទីនំ សុខិន្ទ្រិយាទីនញ្ច, ទុតិយេន ឯកក្ខន្ធស្ស សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ សុខិន្ទ្រិយញ្ហិ វេទនាក្ខន្ធស្សេវ សង្គាហកំ។ **តេសន្តិ** ខន្ធចតុក្កខន្ធទុកាទីនំ **អសង្គហិតតា ន នត្ថិ** អត្ថេវាតិ តស្សា អភាវោ អនេកន្តិកោ។ **បុព្ពេ វុត្តនយេនា**តិ “រូបក្ខន្ធាទីហិ បនា”តិអាទិនា វុត្តនយេន។

តត្ថេវាតិ តស្មិំយេវ បុព្ពេ វុត្តេ សនិទស្សនសប្បដិឃបទេ។ **និវត្តេត្វា គណ្ហន្តោ**តិ បុព្ពេ វុត្តំ បដិនិវត្តេត្វា គណ្ហន្តោ បច្ចាមសន្តោ។ **តទវត្ថព្ពតា**តិ តេសំ សង្គាហកាសង្គាហកសង្គហិតត្តាសង្គហិតត្តានំ អវត្តព្ពតា។ **អសង្គាហកត្តាភាវតោ ឯវ...បេ.... ន សង្គាហកត្តាភាវតោ**តិ យស្មា នេសំ អសង្គាហកត្តំ វិយ សង្គាហកត្តម្បិ នត្ថិ, តតោ ឯវ សង្គហិតត្តាសង្គហិតត្តម្បីតិ ទស្សេតិ។

ទុតិយនយសង្គហិតេនអសង្គហិតបទវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. តតិយនយោ អសង្គហិតេនសង្គហិតបទវណ្ណនា

១៧៩. រូបក្ខន្ធេន ខន្ធសង្គហេន អសង្គហិតេសូតិ និទ្ធារណេ ភុម្មំ។ **តស្មា**តិ យស្មា ឯកទេសសភាគតា សមុទាយសភាគតា ន ហោតិ, តស្មា។ **តេនា**តិ រូបក្ខន្ធេន។ **តានី**តិ វេទនាទិក្ខន្ធត្តយនិព្ពានានិ។ យថា ច ឯកទេសវិសភាគតាយ ន សង្គហិតតា, ឯវំ ឯកទេសសភាគតាយ អសង្គហិតតាបិ នត្ថីតិ ទស្សេន្តោ “**ន កេវល**”ន្តិអាទិមាហ។ សង្គហិតានេវ ន ន ហោន្តីតិ យោជនា។ **តេ**តិ វេទនាទិក្ខន្ធត្តយនិព្ពានសុខុមរូបធម្មា។ **តេហី**តិ វិញ្ញាណក្ខន្ធចក្ខាយតនាទីហិ។ **ន កថញ្ចិ សម្មិស្សា**តិ កេនចិបិ បការេន ន សម្មិស្សាតិ អសម្មិស្សតាយ សង្គហិតត្តាភាវំ សាធេតិ។ **រូបក្ខន្ធេន វិយ...បេ.... ន ហោតី**តិ យថា រូបក្ខន្ធេន សភាគតាភាវតោ និព្ពានំ ន កេនចិបិ សង្គហណេន សង្គហិតំ, ឯវំ វិញ្ញាណក្ខន្ធចក្ខាយតនាទីហិ តំ អាយតនធាតុសង្គហេហិ សង្គហិតំ ន ហោតីតិ ខន្ធសង្គហាភាវោ បាកដោ វុត្តោវាតិ ឯវំ វុត្តំ។

ឯវរូបានន្តិ រូបក្ខន្ធវិញ្ញាណក្ខន្ធចក្ខាយតនាទីនំ។ ន ហិ និព្ពានំ សន្ធាយ “រូបក្ខន្ធេន វិញ្ញាណក្ខន្ធេន ចក្ខាយតនេន យេ ធម្មា ខន្ធសង្គហេន អសង្គហិតា, អាយតនធាតុសង្គហេន សង្គហិតា”តិ សក្កា វត្តុំ។ តេន វុត្តំ “**សង្គាហកត្តាភាវតោ ឯវា**”តិ។ តថា “អព្យាកតេហិ ធម្មេហិ យេ ធម្មា ខន្ធសង្គហេន អសង្គហិតា, អាយតនធាតុសង្គហេន សង្គហិតា”តិអាទិ ន សក្កា វត្តុំ តាទិសស្ស ធម្មស្ស អភាវតោតិ អាហ “**សនិព្ពាន...បេ.**

... **ភាវតោវា**”តិ។ អគ្គហណំ វេទិតព្ពន្តិ យោជនា។ តេនាហ “**ន ហី**”តិអាទិ។ **កញ្ចី**តិ កញ្ចិ ធម្មជាតំ។ **តេ**តិ អព្យាកតធម្មាទយោ។ **អត្តនោ**តិ អព្យាកតធម្មាទី សន្ធាយាហ។ **ឯកទេសោ**តិ រូបក្ខន្ធាទិ។ **អត្តេកទេសសភាគោ**តិ និព្ពានំ។ តញ្ហិ ធម្មាយតនធម្មធាតុបរិយាបន្នតាយ តទេកទេសសភាគោ។ **អសង្គហិតសង្គាហកត្តា**តិ ខន្ធសង្គហេន អសង្គហិតានំ សញ្ញាក្ខន្ធាទីនំ អាយតនធាតុសង្គហេន សង្គាហកត្តាតិ អត្ថោ។

វិសភាគក្ខន្ធនិព្ពានសមុទាយត្តា ខន្ធសង្គហេន ធម្មាយតនេន ន កោចិ ធម្មោ សង្គហិតោ អត្ថីតិ យោជនា។ **ឯតស្សា**តិ “ធម្មាយតនេន សង្គហិតា”តិ ឯតស្ស បទស្ស ធម្មាយតនគណនេន សង្គហិតាតិ អត្ថោ។ ឱឡារិករូបសម្មិស្សំ **ធម្មាយតនេកទេសំ**។

តតិយនយអសង្គហិតេនសង្គហិតបទវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. ចតុត្ថនយោ សង្គហិតេនសង្គហិតបទវណ្ណនា

១៩១. តិណ្ណំ សង្គហានន្តិ ខន្ធាយតនធាតុសង្គហានំ។ សង្គហណបុព្ពំ អសង្គហណំ, អសង្គហណបុព្ពំ សង្គហណញ្ច វុច្ចមានំ សង្គហណាសង្គហណានំ បវត្តិវិសេសេន វុត្តំ ហោតីតិ អាហ “**សង្គហណា...បេ.... ឧទ្ទិដ្ឋា**”តិ។ សង្គហាភាវកតោ អសង្គហោ សង្គហហេតុកោ សង្គហស្ស បវត្តិវិសេសោយេវ នាម ហោតីតិ អាហ “**សង្គហណប្បវត្តិវិសេសវិរហេ**”តិ។ **កេនចិ** សមុទយសច្ចាទិនា តីហិបិ សង្គហេហិ **សង្គហិតេន** សង្ខារក្ខន្ធបរិយាបន្នេន **ធម្មវិសេសេន** បុន តថេវ **សង្គហិតោ** សោ ឯវ សមុទយសច្ចាទិកោ **ធម្មវិសេសោ** សង្គហិតេន សង្គហិតោ។ **សង្គាហកត្តាភាវសព្ភាវា សង្គាហកភាវេន ន ឧទ្ធដា,** ន អសង្គាហកត្តា ឯវ។ យថា ហិ តីហិ សង្គហេហិ ន សង្គាហកា, ឯវំ ទ្វីហិ, ឯកេនបិ សង្គហេន ន សង្គាហកា ឥធ ន ឧទ្ធដា។ **តេហិ សង្គហិតា**តិ តេហិ តីហិ សង្គហេហិ សង្គហិតា ធម្មា។ **យស្សា**តិ យស្ស អត្តនោ សង្គាហកស្ស។

សកលវាចកេនាតិ អនវសេសំ ខន្ធាទិអត្ថំ វទន្តេន។ **តេន ខន្ធាទិបទេនា**តិ “តេនេវ សង្គហំ គច្ឆេយ្យា”តិ ឯត្ថ តេន ខន្ធាទិបទេនាតិ ឯវំ យោជេតព្ពំ។ ឯវំ បន អយោជេត្វា “យំ អត្តនោ សង្គាហកំ សង្គណ្ហិត្វា បុន តេនេវ សង្គហំ គច្ឆេយ្យ, តំ អញ្ញំ សង្គហិតំ នាម នត្ថី”តិ ឯវំ ន សក្កា វត្តុំ។ កស្មាតិ ចេ? ន ហិ **យេន** សមុទយសច្ចាទិនា **យំ** សង្ខារក្ខន្ធបរិយាបន្នំ ធម្មជាតំ ខន្ធាទិសង្គហេហិ **សង្គហិតំ, តេនេវ** សមុទយសច្ចាទិនា **តស្ស** តទវសិដ្ឋស្ស សង្ខារក្ខន្ធធម្មស្ស, **ន ច តស្សេវ** កេវលស្ស សមុទយសច្ចាទិកស្ស សង្គហោ បុច្ឆិតោ វិស្សជ្ជិតោតិ យោជនា, អថ ខោ **តេន** សង្ខារក្ខន្ធធម្មេន ផស្សាទិនា។ **សង្គហិតស្សា**តិ សង្គហិតតាវិសិដ្ឋស្សាតិ អត្ថោ។ តស្មា អត្តនោ សង្គាហកំ សកលក្ខណាទី សង្គណ្ហិត្វា បុន តេន ខន្ធាទិបទេន យំ សង្គហំ គច្ឆេយ្យ, តំ តាទិសំ នត្ថីតិ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **វេទនា សទ្ទោ ច ខន្ធោ អាយតនញ្ហា**តិ វេទនា វិសុំ ខន្ធោ, សទ្ទោ ច វិសុំ អាយតនន្តិ អត្ថោ។ **អញ្ញេន** ខន្ធន្តរាទិនា។ **អសម្មិស្ស**ន្តិ អព្យាកតទុក្ខសច្ចាទិ វិយ អមិស្សិតំ។ **ន ហិ...បេ.... ឯត្ថា**តិ សង្គហិតតាវិសិដ្ឋេន ធម្មេន យោ ធម្មោ សង្គហិតោ, តស្ស សង្គហិតតាវិសិដ្ឋោយេវ យោ សង្គហោ, សោ ន ឯត្ថ វារេ បុច្ឆិតោ វិស្សជ្ជិតោ ច។ **សង្គហោវា**តិ កេវលោ សង្គហោ , ន កត្តាបេក្ខោតិ អត្ថោ។ **ន សង្គាហកេនា**តិ ឥទំ យថាវុត្តេន អត្ថេន និវត្តិតស្ស ទស្សនំ។ **ន ហី**តិអាទិ តំសមត្ថនំ។

ចតុត្ថនយសង្គហិតេនសង្គហិតបទវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. បញ្ចមនយោ អសង្គហិតេនអសង្គហិតបទវណ្ណនា

១៩៣. វុត្តនយេនាតិ យស្មា សង្គហប្បវត្តិវិសេសវិរហិតោ អសង្គហិតធម្មវិសេសនិស្សិតោ បញ្ចមនយោ, តស្មា យោ ឯត្ថ កេនចិ អសង្គហិតេន ធម្មវិសេសេន បុន អសង្គហិតោ ធម្មវិសេសោ អសង្គហិតេន អសង្គហិតោ អសង្គហិតតាយ បុច្ឆិតព្ពោ វិស្សជ្ជិតព្ពោ ច។ តមេវ តាវ យថានិទ្ធារិតំ ទស្សេន្តោ “រូបក្ខន្ធេន យេ ធម្មា ខន្ធ... បេ.... អសង្គហិតា, តេហិ ធម្មេហិ យេ ធម្មា ខន្ធ...បេ.... អសង្គហិតាតិ អាហា”តិ ចតុត្ថនយេ វុត្តនយានុសារេន។ **យថានិទ្ធារិតធម្មទស្សន**ន្តិ បាឡិយំ និទ្ធារិតប្បការធម្មទស្សនំ។ សហ សុខុមរូបេនាតិ ស សុខុមរូបំ, តេន សុខុមរូបេន សទ្ធឹ គហិតំ វិញ្ញាណំ, តេន សហិតធម្មសមុទាយា **សសុខុម...បេ.... ទាយា**។ កេ បន តេតិ អាហ “**ទុក្ខសច្ចា**”តិអាទិ។ **កេសញ្ចី**តិ និព្ពានចក្ខាយតនាទីនំ។ **តីហិបិ** សង្គហេហិ។ បរិបុណ្ណសង្គហេហិ តីហិបិ សង្គហេហិ អសង្គាហកា **បរិបុណ្ណសង្គហាសង្គាហកា**។ **អព្យាកតធម្មសទិសា** នេវទស្សនេននភាវនាយបហាតព្ពនេវសេក្ខានាសេក្ខាទយោ។ **ឥតរេ**តិ រូបក្ខន្ធាទយោ។ **តព្ពិបរិយាយេនា**តិ វុត្តវិបរិយាយេន, តីហិបិ សង្គហេហិ អសង្គហេតព្ពស្ស អត្ថិតាយ បរិបុណ្ណសង្គហាសង្គាហកត្តាតិ អត្ថោ។

អសង្គាហកេសុ និព្ពានំ អន្តោគធំ, តស្មា តំ អនិទស្សនអប្បដិឃេហិ អសង្គហេតព្ពំ ន ហោតីតិ អត្ថោ។ តេនាហ “**ន ច តទេវ តស្ស អសង្គាហក**”ន្តិ។ “វេទនាក្ខន្ធេន យេ ធម្មា”តិអាទយោ នវ បញ្ហា ទុតិយបញ្ហាទយោ, តេ បឋមបញ្ហេន សទ្ធឹ ទស, នាមរូបបញ្ហាទយោ បន ចតុវីសតីតិ អាហ “**សព្ពេបិ ចតុត្តឹស ហោន្តី**”តិ។ **រូបក្ខន្ធាទិវិសេសកបទ**ន្តិ “រូបក្ខន្ធេនា”តិអាទិនា អសង្គាហកត្តេន វិសេសកំ រូបក្ខន្ធាទិបទំ។ **បុច្ឆាយា**តិ ច បុច្ឆនត្ថន្តិ អត្ថោ។ “រូបក្ខន្ធេនា”តិអាទិ សព្ពម្បិ វា វិញ្ញាបេតុំ ឥច្ឆិតភាវេន វចនំ បញ្ហាភាវតោ បុច្ឆា។ តេនាហ អដ្ឋកថាយំ “បញ្ហា បនេត្ថ…បេ… ចតុត្តឹស ហោន្តី”តិ។ **តេ ហិ លក្ខណតោ ទស្សិតា**តិ តេ និទ្ធារិតធម្មា តេនេវ អសង្គហិតាសង្គហិតតាយ និទ្ធារណសង្ខាតេន លក្ខណេន ទស្សិតា។

តទេវាតិ ឯវ-សទ្ទេនាតិ “តទេវា”តិ ឯត្ថ ឯវ-សទ្ទេន។ “យំ បុច្ឆាយ ឧទ្ធដំ បទំ, តំ ខន្ធាទីហិ អសង្គហិត”ន្តិ ឯត្ថ “ខន្ធាទីហេវា”តិ អវធារណំ និប្បយោជនំ បការន្តរស្ស អភាវតោ។ “តីហិ អសង្គហោ”តិ ហិ វុត្តំ។ តថា “អសង្គហិតមេវា”តិ សង្គហិតតានិវត្តនស្ស អនធិប្បេតត្តា។ តទេវាតិ បន ឥច្ឆិតំ ឧទ្ធដស្សេវ អសង្គហិតេនអសង្គហិតភាវស្ស អវធារេតព្ពត្តាតិ ទស្សេន្តោ “**ន កទាចី**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **អញ្ញស្សា**តិ អនុទ្ធដស្ស។ **អនិយតតំ ទស្សេតី**តិ ឥទំ អវធារណផលទស្សនំ។ **និយមតោតិ សក្កា វចនសេសោ យោជេតុ**ន្តិ ឥទម្បិ ឯវ-ការេន សិទ្ធមេវត្ថំ បាកដតរំ កាតុំ វុត្តំ។ យតោ ហិ ឯវ-ការោ, តតោ អញ្ញត្ថ និយមោតិ។ **ឯវំបការមេវា**តិ បុច្ឆាយ ឧទ្ធដប្បការមេវ, យំ បការំ បុច្ឆាយ ឧទ្ធដំ, តំបការមេវាតិ អត្ថោ។ **តស្សា**តិ អសង្គហិតស្ស។ **អញ្ញស្សា**តិ បុច្ឆាយ អនុទ្ធដប្បការស្ស។ ឯតេន យោ បុច្ឆាយ ឧទ្ធដោ តីហិបិ សង្គហេហិ អសង្គហិតោ, តស្សេវ ឥធ បុច្ឆិតព្ពវិស្សជ្ជិតព្ពភាវោ, ន អញ្ញស្សាតិ ទស្សេតិ។ តេនាហ “**បុច្ឆាយ ឧទ្ធដញ្ហិ**”តិអាទិ។ អាយតនធាតុសង្គហវសេន ចេត្ថ រូបក្ខន្ធាទីនំ **អញ្ញសហិតតា**, វិញ្ញាណក្ខន្ធាទីនំ **អសហិតតា** ច វេទិតព្ពា។

អវសេសា វេទនាទយោ តយោ ខន្ធា និព្ពានញ្ច សកលេន រូបក្ខន្ធេន តេសំ សង្គហោ នត្ថីតិ “សង្គហិតា”តិ ន សក្កា វត្តុំ, ឯកទេសេន បន សង្គហោ អត្ថីតិ “**អសង្គហិតា ន ហោន្តីតិ ឯវំ ទដ្ឋព្ព**”ន្តិ អាហ។ “រូបធម្មាវា”តិ និយមនំ បុច្ឆាយ ឧទ្ធដភាវាបេក្ខន្តិ ទស្សេន្តោ “**បុច្ឆាយ…បេ… អធិប្បាយោ**”តិ អាហ។ តេន វុត្តំ “**អនុទ្ធដា វេទនាទយោបិ ហិ អសង្គហិតា ឯវា**”តិ។ **ឯត្ថា**តិ ឯតស្មិំ បញ្ចមនយនិទ្ទេសេ។ **បឋមេ នយេ**តិ បឋមេ អត្ថវិកប្បេ។ តថា **ទុតិយេ**តិ ឯត្ថាបិ។ **រូបវិញ្ញាណេហី**តិ អសុខុមរូបធម្មេហិ វិញ្ញាណេន ចាតិ អយមេត្ថ អធិប្បាយោតិ ទស្សេន្តោ “**ឱឡារិក…បេ… អត្ថោ**”តិ អាហ។ កថំ បន រូបធម្មាតិ វុត្តេ ឱឡារិករូបស្សេវ គហណន្តិ អាហ “**រូបេកទេសោ ហិ ឯត្ថ រូបគ្គហណេន គហិតោ**”តិ។

១៩៦. **អសង្គាហក**ន្តិ “ចក្ខាយតនេន…បេ… អសង្គហិតា”តិ ឯវំ អសង្គាហកភាវេន វុត្តំ បុច្ឆិតព្ពវិស្សជ្ជេតព្ពភាវេន វុត្តម្បិ កាមំ វេទនាទីហេវ ចតូហិ អសង្គហិតំ, តំ បន ន ចក្ខាយតនមេវាតិ ទស្សេតុំ “**ចក្ខាយតនេន បនា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **យេហិ ធម្មេហី**តិ ខន្ធាទីសុ យេហិ។ **សព្ពំ** ធម្មជាតំ **តេវ** រូបាទិកេ ធម្មេ **ឧទានេតិ** បាឡិយំ។ កស្មា បនេតំ ឧទានេតីតិ អាហ “**សទិសវិស្សជ្ជនា**”តិអាទិ។ **បឋមេន** ឧទានេន។ **ទ្វេ**តិ “ពាហិរា ឧបាទា ទ្វេ”តិ ឯត្ថ វុត្តំ ទ្វេ-សទ្ទំ សន្ធាយាហ។ **តស្ស** អសង្គហិតស្ស។ **យថាទស្សិតស្សា**តិ “រូប”ន្តិអាទិនា ទស្សិតប្បការស្ស។ ធម្មទ្វយញាណុប្បាទនំ **នយទានំ**។ “រូបំ ធម្មាយតន”ន្តិអាទីនំ បទានំ វសេន **ទ្វេវីសបទិកោ ឯស នយោ**។

បញ្ចមនយអសង្គហិតេនអសង្គហិតបទវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. ឆដ្ឋនយោ សម្បយោគវិប្បយោគបទវណ្ណនា

២២៨. “តត្ថា”តិ ឥមិនា “សម្បយោគវិប្បយោគបទំ ភាជេត្វា”តិ ឯត្ថ សម្បយោគវិប្បយោគបទំ ភាជិតំ, សំវណ្ណេតព្ពតាយ ច បធានភូតំ បច្ចាមដ្ឋំ, ន រូបក្ខន្ធាទិបទន្តិ ទស្សេន្តោ “**យំ លព្ភតិ…បេ… វេទិតព្ព**”ន្តិ វត្វា បុន “**រូបក្ខន្ធាទីសុ ហី**”តិអាទិនា តមត្ថំ វិវរតិ។ តត្ថ **ន លព្ភតី**តិ “សម្បយុត្តំ វិប្បយុត្ត”ន្តិ វា គហេតុំ ន លព្ភតិ, **អលព្ភមានម្បិ បុច្ឆាយ គហិតំ** បដិក្ខេបេន វិស្សជ្ជេតុំ។ បដិក្ខេបោបិ ហិ បុច្ឆាយ វិស្សជ្ជនមេវ។ តថា ហិ **យមកេ** (យម. ១.ខន្ធយមក.៥៩-៦១) “យស្ស រូបក្ខន្ធោ នុប្បជ្ជិត្ថ, តស្ស វេទនាក្ខន្ធោ នុប្បជ្ជិត្ថា”តិ បុច្ឆាយ “នត្ថី”តិ វិស្សជ្ជិតំ។ តេន បនេត្ថ រូបធម្មេសុ សម្បយោគដ្ឋោ ន លព្ភតីតិ អយមត្ថោ ទស្សិតោ ហោតិ។ អលព្ភមានម្បិ សម្បយោគបទំ គហិតន្តិ សម្ពន្ធោ។ **សព្ពត្ថា**តិ រូបក្ខន្ធវេទនាក្ខន្ធាទីសុ។ **ឯតេស**ន្តិ រូបនិព្ពានានំ។ **វិសភាគតា**តិ អតំសភាគតា។ ឯកុប្បាទាទិភាវោ ហិ សម្បយោគេ សភាគតា, ន សង្គហេ វិយ សមានសភាគតា, តស្មា ឯកុប្បាទាទិភាវរហិតានំ រូបនិព្ពានានំ សា ឯកុប្បាទាទិតា វិសភាគតា វុត្តា។ **តទភាវតោ**តិ តស្សា វិសភាគតាយ ឯកុប្បាទាទិតាយ អភាវតោ។ **វិប្បយោគោបិ និវារិតោ ឯវ ហោតិ**, វិសភាគោ ភាវោ វិប្បយោគោតិ វុត្តោវាយមត្ថោតិ។ “**ចតូសុ ហី**”តិអាទិនា វុត្តមេវត្ថំ បាកដតរំ ករោតិ។ តត្ថ **តេសំ តេហី**តិ ច

អរូបក្ខន្ធេ ឯវ បរាមសតិ។ **វិសភាគតា ច ហោតិ** រូបនិព្ពានេសុ អវិជ្ជមានត្តាតិ អត្ថោ។ តេនាហ “**ន ច រូបេក ទេសស្សា**”តិអាទិ។ **តេនេវា**តិ ចតុក្ខន្ធសភាគត្តា ឯវ។

តីហិ វិញ្ញាណធាតូហីតិ ឃានជិវ្ហាកាយវិញ្ញាណធាតូហិ វិប្បយុត្តេ **អនារម្មណមិស្សកេ** រូបធម្មមិស្សកេ ធម្មេ ទីបេតិ រូបភាវាតិ យោជនា។ **បញ្ចហី**តិ ចក្ខុវិញ្ញាណាទីហិ បញ្ចហិ វិញ្ញាណធាតូហិ។ **ឯកាយ** មនោធាតុយា។ **ន សម្បយុត្តេ**តិ ន សម្បយុត្តេ ឯវ។ តថា ហិ “វិប្បយុត្តេ អហោន្តេ សត្តហិបិ សម្បយុត្តេ សត្តបិ វា តា”តិ វុត្តំ។ **តេនា**តិ វិប្បយុត្តតាបដិក្ខេបេន។ **តាហី**តិ សត្តវិញ្ញាណធាតូហិ។ **សម្បយុត្តេ ទីបេន្តី**តិ សម្បយុត្តេ ទីបេន្តិយេវ, ន សម្បយុត្តេ ឯវាតិ ឯវមេវធារណំ គហេតព្ពំ។ ឯស នយោ សេសេសុបិ។ **សម្បយុត្តេ** វេទនាទិកេ។ **សម្បយុត្ត វិប្បយុត្តភាវេហិ នវត្តព្ពំ**, តំយេវ វិញ្ញាណធាតុសត្តកំ។ សម្បយុត្តភាវេន នវត្តព្ពានិ **សម្បយុត្តនវត្តព្ពានិ**, ភិន្ន សន្តានិកានិ, នានាក្ខណិកានិ ច អរូបានិបិ ធម្មជាតានិ។ **អនារម្មណមិស្សកសព្ពវិញ្ញាណធាតុតំសម្បយុត្តា** ធម្មាយតនាទិបទេហិ ទីបេតព្ពា, **អនារម្មណមិស្សកសព្ពវិញ្ញាណធាតុយោ** អចេតសិកាទិបទេហិ ទីបេតព្ពា, **តទុភយសមុទាយា** ទុក្ខសច្ចាទិបទេហិ ទីបេតព្ពាតិ វេទិតព្ពា។

យទិ ឯវន្តិ យទិ អនារម្មណមិស្សានំ ធម្មានំ វិប្បយោគោ នត្ថិ។ **អនារម្មណមិស្សោភយធម្មា**តិ រូបនិព្ពានសហិតសព្ពវិញ្ញាណធាតុតំសម្បយុត្តធម្មា។ **ខន្ធាទីហេវា**តិ ខន្ធាយតនធាតូហិ ឯវ, ន អរូបក្ខន្ធមត្តេន។ អរូបក្ខន្ធេហេវ បន សន្ធាយ “តេហិ ធម្មេហិ យេ ធម្មា វិប្បយុត្តា”តិ វុត្តន្តិ នាយំ ទោសោតិ ទស្សេតិ។ **តទេក ទេសា**តិ “អនារម្មណមិស្សា”តិអាទិនា វុត្តធម្មសមុទាយស្ស ឯកទេសា។ **តទេកទេសញ្ញសមុទាយា**តិ តស្សេវ យថាវុត្តស្ស សមុទាយស្ស ឯកទេសា ហុត្វា អញ្ញេសំ អវយវានំ រូបក្ខន្ធាទីនំ សមុទាយភូតា។ **វិភាគាភាវតោ**តិ ភេទាភាវតោ។ ភេទោតិ ចេត្ថ អច្ចន្តភេទោ អធិប្បេតោ។ ន ហិ សមុទាយាវយវានំ សាមញ្ញវិសេសានំ វិយ អច្ចន្តភេទោ អត្ថិ ភេទាភេទយុត្តត្តា។ តេសំ អច្ចន្តភេទមេវ ហិ សន្ធាយ “សមុទាយន្តោគធានំ ឯកទេសានំ ន វិភាគោ អត្ថី”តិ សង្គហេបិ វុត្តំ។ **តេនា**តិ អវិភាគសព្ភាវតោ សភាគវិសភាគត្តាភាវេន។ **តេស**ន្តិ អនារម្មណមិស្សកសព្ពវិញ្ញាណធាតុអាទីនំ ។ **តេ ច** អកុសលាព្យាកតា។ **តេស**ន្តិ កុសលាកុសលាព្យាកតធម្មានំ។ **តស្មា**តិ យស្មា វិភត្តសភាវានំ ន តេសំ សមុទាយេកទេសាទិភាវោ, តស្មា។ យស្មា បន កុសលាទយោ ឯវ ខន្ធាទយោតិ ខន្ធាទិអាមសនេន សមុទាយេកទេសាទិភាវោ អាបន្នោ ឯវាតិ វុត្តនយេន វិប្បយោគាភាវោ ហោតិ, តស្មា តំ បរិហរន្តោ “**ខន្ធាទីនិ អនាមសិត្វា**”តិអាទិមាហ។ **តេស**ន្តិ កុសលាទីនំ។ **អញ្ញមញ្ញវិប្បយុត្តតា វុត្តា** “កុសលេហិ ធម្មេហិ យេ ធម្មា វិប្បយុត្តា”តិអាទិនា។ **សព្ពេសូ**តិ ទុតិយាទិសព្ពបញ្ហេសុ។

ឆត្តឹសាយ បិដ្ឋិទុកបទេសុ វីសតិ ទុកបទានិ ឥមស្មឹ នយេ លព្ភន្តិ, អវសិដ្ឋានិ សោឡសេវាតិ អាហ “**សោឡសាតិ វត្តព្ព**”ន្តិ។ តតោ ឯវ “តេវីសបទសត”ន្តិ ឯត្ថ “តេវីស”ន្តិ ឥទញ្ច “ឯកវីស”ន្តិ វត្តព្ពន្តិ យោជនា។ **សព្ពត្ថា**តិ សព្ពបញ្ហេសុ។ ឯកកាលេកសន្តានានំ ភិន្នកាលភិន្នសន្តានានញ្ច អនេកេសំ ធម្មានំ សមុទាយភូតា សង្ខារក្ខន្ធធម្មាយតនធម្មធាតុយោតិ អាហ “**កាលសន្តាន…បេ…. ធាតូន**”ន្តិ។ **ឯកទេសសម្មិស្សា**តិ ចិត្តិទ្ធិបាទាទិនា អត្តនោ ឯកទេសេនេវ ខន្ធន្តរាទីហិ សម្មិស្សា ឥទ្ធិបាទាទយោ, **អនារម្មណេហិ** រូបនិព្ពានេហិ ច អសម្មិស្សា។ **សមានកាលសន្តានេហី**តិ ឯកកាលសន្តានេហិ កាលសន្តានភេទរហិតេហិ ឯកទេសន្តរេហិ, សង្ខារក្ខន្ធាទីនំ ឯកទេសន្តរេហិ, សង្ខារក្ខន្ធាទីនំ ឯកទេសវិសេសភូតេហិ សតិបដ្ឋានសម្មប្បធានសញ្ញាក្ខន្ធាទីហិ វិភត្តា ឯវ សមុទយសច្ចាទយោ សម្បយោគីវិប្បយោគីភាវេន, រូបក្ខន្ធាទយោ វិប្បយោគីភាវេន គហិតាតិ យោជនា។ **តេហិ** សមុទយសច្ចាទីហិ។ **តេ** សញ្ញាក្ខន្ធាទយោ។ **កេហិចិ** សហុប្បជ្ជនារហេហិ ឯកទេសន្តរេហិ វិភត្តេហិ។ ន ហិ សង្ខារក្ខន្ធាទិបរិយាបន្នត្តេបិ សមុទយសច្ចាទយោ មគ្គសច្ចាទីហិ សម្បយោគំ លភន្តិ។ **តេស**ន្តិ វេទនាក្ខន្ធសញ្ញាក្ខន្ធាទីនំ។ **ឯកុប្បាទា…បេ…. វិសភាគតា ចា**តិ ឯកុប្បាទាទិតាសង្ខាតា យថារហំ សភាគតា វិសភាគតា ច។ **តេន** យថាវុត្តការណេន សម្បយោគស្ស វិប្បយោគស្ស ច លភនតោ។

ភិន្នកាលានំ សមុទាយីនំ សមុទាយា **ភិន្នកាលសមុទាយា**។ **វត្តមានា ច** ឯកស្មឹ សន្តានេ **ឯកេកធម្មា** វត្តន្តិ។ **តស្មា**តិ យស្មា ឯតទេវ, តស្មា។ **តេសំ** វេទនាក្ខន្ធាទីនំ **វិភជិតព្ពស្ស** ឯកទេសភូតស្ស អភាវតោ។ **សុខិន្ទ្រិយាទីនិ** វេទនាក្ខន្ធេកទេសភូតានិបិ។ **តេន** វិភាគាករណេន ។ យទិ សមានកាលស្ស វិភជិតព្ពស្ស អភាវតោ ចក្ខុវិញ្ញាណធាតាទយោ វិញ្ញាណក្ខន្ធស្ស វិភាគំ ន ករោន្តិ, អថ កស្មា “ចក្ខុវិញ្ញាណធាតុ…បេ…. មនោវិញ្ញាណធាតុ សោឡសហិ ធាតូហិ វិប្បយុត្តា”តិ វុត្តន្តិ ចោទនំ មនសិ កត្វា អាហ “**ខន្ធាយតន…បេ…. វិប្បយុត្តាតិ វុត្ត**”ន្តិ។ **ឯវមេវ**ន្តិ យថា ធាតុវិភាគេន វិភត្តស្ស វិញ្ញាណស្ស, ឯវមេវ។

២៣៥. តំសម្បយោគីភាវន្តិ តេហិ ខន្ធេហិ សម្បយោគីភាវំ។ យថា ហិ សមានកាលសន្តានេហិ ឯកចិត្តុប្បាទគតេហិ វេទនាសញ្ញាវិញ្ញាណក្ខន្ធេហិ សមុទយសច្ចស្ស សម្បយុត្តតា, ឯវំ ភិន្នសន្តានេហិ ភិន្នកាលេហិ ច តេហិ តស្ស វិប្បយុត្តតាតិ អាហ “**ឯវំ តំវិប្បយោគីភាវំ…បេ…. ន វុត្ត**”ន្តិ។ វិសភាគតានិពន្ធស្ស វិភាគស្ស

អភាវេន **អវិភាគេហិ តេហិ** តីហិ ខន្ធេហិ។ **វិភាគេ ហី**តិអាទិនា តមេវត្ថំ បាកដតរំ ករោតិ។ **វិភាគរហិតេហី**តិ សមានកាលសន្តានេហិ ឯកចិត្តុប្បាទគតត្តា អវិភត្តេហិ វេទនាក្ខន្ធាទីហិ ន យុត្តំ វិប្បយុត្តន្តិ វត្តុំ។ តេនាហ **“វិជ្ជមានេហិ…បេ…. ភាវតោ”**តិ។ តត្ថ **វិជ្ជមានស្ស** សមានស្ស សមានជាតិកស្សាតិ អធិប្បាយោ។ ន ហិ វិជ្ជមានំ រូបារូបំ អញ្ញមញ្ញស្ស វិសភាគំ ន ហោតិ។ **អនុប្បន្នា ធម្មា វិយា**តិ ឥទំ វិសទិសុទាហរណទស្សនំ។ យថា “អនុប្បន្នា ធម្មា”តិ អនាគតកាលំ វុច្ចតីតិ អាមដ្ឋកាលភេទំ, ឯវំ យំ អាមដ្ឋកាលភេទំ ន ហោតីតិ អត្ថោ។ **ឧទ្ធរិតព្ពំ** ទេសនាយ ទេសេតព្ពន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ វិជ្ជមានស្សេវ វិជ្ជមានេន សម្បយោគោ, សម្បយោគារហស្សេវ ច វិប្បយោគោតិ អត្ថិភាវសន្និស្សយា សម្បយុត្តវិប្បយុត្តតាតិ អាហ **“បច្ចុប្បន្នភាវំ និស្សាយា”**តិ។ តេនេវាហ **“អវិជ្ជមានស្សា”**តិអាទិ។ **តញ្ហា**តិ ឧទ្ធរណំ។

វិភាគរហិតេហីតិ វិសភាគតាភាវតោ អវិភាគេហិ។ **អនាមដ្ឋកាលភេទេ**តិ អនាមដ្ឋកាលវិសេសេ។ **អវិជ្ជមានស្ស…បេ…. សម្បយោគោ នត្ថី**តិ ឯតេន បារិសេសតោ វិជ្ជមានស្ស ច វិជ្ជមានេន សម្បយោគោ ទស្សិតោ។ **អវិជ្ជមានតាទីបកេ ភេទេ គហិតេ**តិ យថាគហិតេសុ ធម្មេសុ តេហិ វិប្បយោគីនំ អវិជ្ជមានភាវទីបកេ តេសំយេវ វិសេសេ “អរូបភវោ ឯកេន ខន្ធេន ទសហាយតនេហិ សោឡសហិ ធាតូហិ វិប្បយុត្តោ”តិអាទិនា (ធាតុ. ២៤៦) គហិតេ តេនេវ រុប្បនាទិនា ភេទេន តេសំ អញ្ញមញ្ញំ វិសភាគតាបិ គហិតា ឯវាតិ វិប្បយោគោ ហោតីតិ យោជនា។ **ភេទេ បន អគ្គហិតេ តេន តេន គហណេនា**តិ យថាវុត្តេ អវិជ្ជមានតាទីបកេ វិសេសេ, វិសភាគេ វា អគ្គហិតេ “វេទនា, សញ្ញា, សង្ខារក្ខន្ធោ តីហិ ខន្ធេហិ ឯកេនាយតនេន សត្តហិ ធាតូហិ សម្បយុត្តោ”តិអាទិនា តេន តេន គហណេន សភាគតាទីបនេន វិសភាគតាយ អគ្គហិតត្តា សភាគតាវ ហោតិ។ តថា ច សតិ សភាគត្តេ កា បនេត្ថ សភាគតាតិ អាហ **“វិជ្ជមានតាយ…បេ. … ហោតី”**តិ។ **តស្សា**តិ សភាគតាយ។ **តស្មា**តិ វិសភាគតាយ អលព្ភមានត្តា, សភាគតាយ ច លព្ភមានត្តា។

២៦២. ***វិតក្កោ វិយា***តិ សវិតក្កសវិចារេសុ ចិត្តុប្បាទេសុ វិតក្កោ វិយ។ សោ ហិ វិតក្ករហិតត្តា អវិតក្កោ វិចារមត្តោ ច។ តេនាហ **“កោដ្ឋាសន្តរចិត្តុប្បាទេសុ អលីនា”**តិ។ តតោ ឯវ សោ អប្បធានោ, ទុតិយឈានធម្មា ឯវេត្ថ បធានាតិ អាហ **“យេ បធានា”**តិ។ **តេនេវា**តិ សវិតក្កសវិចារេសុ ចិត្តុប្បាទេសុ វិតក្កស្ស អវិតក្កវិចារមត្តគ្គហណេន ឥធ អគ្គហិតត្តា, វិតក្កត្តិកេ ទុតិយរាសិយេវ ច អធិប្បេតត្តា។ **អនន្តរនយេ**តិ សម្បយុត្តេនវិប្បយុត្តបទនិទ្ទេសេ។ **សមុទយសច្ចេន សមានគតិកា** សទិសប្បវត្តិកា។ **ឥតី**តិ ឥមិនា ការណេន។ **តេ** អវិតក្កវិចារមត្តា ធម្មា ន គហិតា, សមុទយសច្ចំ វិយ ន ទេសនារូឡ្ហា។ ន សវិតក្កសវិចារេហិ សមានគតិកាតិ យោជនា។ យទិ ហិ តេ សវិតក្កសវិចារេហិ សមានគតិកា សិយុំ, “អវិតក្កវិចារមត្តេហិ ធម្មេហិ យេ ធម្មា សម្បយុត្តា, តេហិ ធម្មេហិ យេ ធម្មា វិប្បយុត្តា, តេ ធម្មា ន កេហិចិ ខន្ធេហិ, ន កេហិចិ អាយតនេហិ, ឯកាយ ធាតុយា វិប្បយុត្តា”តិ វត្តព្ពា សិយុំ។ យស្មា បន តេ សមុទយសច្ចេន សមានគតិកា។ យថា ហិ យេ សមុទយសច្ចេន សម្បយុត្តេហិ វិប្បយុត្តា, តេសំ កេហិចិ វិប្បយោគំ វត្តុំ ន សក្កា, ឯវំ តេហិបិ ។ តថា ហិ វក្ខតិ “សមុទយសច្ចាទីនី”តិអាទិ។ **ទសមោ…បេ…. វុត្តោ**តិ ឯត្ថ ទសមនយេ តេហិ អវិតក្កវិចារមត្តេហិ វិប្បយុត្តេហិ វិប្បយុត្តានំ សោឡសហិ ធាតូហិ វិប្បយោគោ វុត្តោ, ឱសានេនយេ តេហិ វិប្បយុត្តានំ អដ្ឋារសហិ ធាតូហិ សង្គហោ ច វុត្តោតិ តស្មា ន តេ សវិតក្កសវិចារេហិ សមានគតិកាតិ ទស្សេតិ។

វិតក្កសហិតេសូតិ សហវិតក្កេសុ។ **តេសូ**តិ អវិតក្កវិចារមត្តេសុ សហ វិតក្កេន ទុតិយជ្ឈានធម្មេសុ, “អវិតក្កវិចារមត្តា”តិ គហិតេសុ វុត្តេសូតិ អត្ថោ។ **សព្ពេបិ តេ**តិ ទុតិយជ្ឈានធម្មា វិតក្កោ ចាតិ សព្ពេបិ តេ ធម្មា សក្កា វត្តុំ។ តថា ហិ សម្បយោគវិប្បយោគបទនិទ្ទេសេ “អវិតក្កវិចារមត្តា ធម្មា ឯកេន ខន្ធេន ឯកេនាយតនេន ឯកាយ ធាតុយា កេហិចិ សម្បយុត្តា”តិ វុត្តំ។ តត្ថ **ឯកេន ខន្ធេនា**តិ សង្ខារក្ខន្ធេន។ **សោ ហិ សមុទាយោ**តិ “អវិតក្កវិចារមត្តា ធម្មា”តិ វុត្តធម្មសមុទាយោ។ ននុ វិតក្កោបេត្ថ ធម្មសង្គហំ គតោ, សោ ច វិចារតោ អញ្ញេនបិ សម្បយុត្តោតិ ចោទនំ សន្ធាយាហ **“ន ហិ ឥទេកទេសស្ស…បេ…. ហោតី”**តិ។ **យថា**តិអាទិនា តមេវត្ថំ ឥទ្ធិបាទនិទស្សនេន វិភាវេតិ។ តស្សត្ថោ – យថា ឥទ្ធិបាទសមុទាយស្ស ឯកទេសភូតានំ ឆន្ទិទ្ធិបាទាទីនំ តីហិ ខន្ធេហិ សម្បយោគោ វុត្តោ, តំសមុទាយស្ស ន ហោតិ, ឯវំ ឥធាបិ វិតក្កស្ស អញ្ញេហិ សម្បយោគោ អវិតក្កវិចារមត្តស្ស សមុទាយស្ស ន ហោតីតិ។

យទិ ឯវំ “ឥទ្ធិបាទោ ទ្វីហិ ខន្ធេហិ សម្បយុត្តោ”តិអាទិ ន វត្តព្ពន្តិ ចេ? នោ ន វត្តព្ពន្តិ ទស្សេន្តោ **“យថា បនា”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **តេសូ**តិ ឥទ្ធិបាទេសុ។ **សមុទាយស្សា**តិ ឥទ្ធិបាទសមុទាយស្ស។ **តេហិ** វេទនាក្ខន្ធាទីហិ **សម្បយុត្តតា វុត្តា** “ឥទ្ធិបាទោ ទ្វីហិ ខន្ធេហិ សម្បយុត្តោ”តិអាទិនា។ **តេនា**តិ វិចារេន។ **ន ហី**តិអាទិនា យថាធិគតធម្មានំ សម្បយុត្តតាយ នវត្តព្ពាភាវំ ឧទាហរណទស្សនវសេន វិភាវេតិ។ **កេចិ** វិចិកិច្ឆា តំសហគតា ច មោហវជ្ជា មោហេន សម្បយុត្តា, កេចិ អសម្បយុត្តា។ **មោហេនា**តិ វិចិកិច្ឆាសហគតមោហមេវ សន្ធាយ វទតិ។ **ឥតិ** ឥមិនា ការណេន ន សមុទាយោ **តេន** មោហេន សម្បយុត្តោ។ **អញ្ញោ កោចិ ធម្មោ** ហេតុភាវោ នាបិ

អត្ថិ, **យេន** ហេតុនា **សោ** ទស្សនេនបហាតព្ពហេតុកោតិ វុត្តោ សមុទាយោ។ **ឯវន្តិ** ឥមិនា នយេន “ភាវនា... បេ.... យោបិ សម្បយុត្តា”តិ នវត្តព្ពតាយ និទស្សេតព្ពាតិ អត្ថោ។ **ឯវន្តិ** យថា ទស្សនេនបហាតព្ពហេតុកសមុទាយស្ស សម្បយុត្តតា ន វត្តព្ពា, ឯវំ យេន ធម្មេន អវិតក្ក...បេ.... សិយា, តំ ន នត្ថិ។ **តស្មាតិ** យស្មា អវិតក្កវិចារមត្តេសុ កោចិបិ វិចារេន អសម្បយុត្តោ នត្ថិ, តស្មា។ **តេតិ** អវិតក្កវិចារមត្តា ធម្មា។ **ឯកធម្មេបិ... បេ.... កតោ** យថា “អប្បច្ចយា ធម្មា អសង្ខតា ធម្មា”តិ។

ឆដ្ឋនយសម្បយោគវិប្បយោគបទវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. សត្តមនយោ សម្បយុត្តេនវិប្បយុត្តបទវណ្ណនា

៣០៦. **តេហិ** សមុទយសច្ចាទីហិ ខន្ធត្តយខន្ធេកទេសាទិកេ **សម្បយុត្តេ សតិបិ, សម្បយុត្តេហិ ច វិប្បយុត្តេ** រូបនិព្ពានាទិកេ តទញ្ញធម្មេ សតិបិ វិប្បយោគាភាវតោ។ សង្ខេបេន វុត្តមត្ថំ វិត្ថារេន ទស្សេតុំ **“ន ហី”**តិអាទិ វុត្តំ។ **តតោ** លោភសហគតចិត្តុប្បាទតោ **អញ្ញធម្មានំ** អវសិដ្ឋានំ កុសលាកុសលាព្យាកតធម្មានំ **ខន្ធាទីសុ កេនចិ វិប្បយោគោ ន ហិ អត្ថិ** ខន្ធបញ្ចកាទីនំ សង្គណ្ហនតោ តេសំ។ **តេ ឯវ ចិត្តុប្បាទាតិ** តេ លោភសហគតចិត្តុប្បាទា ឯវ។ **តទញ្ញធម្មានន្តិ** តទញ្ញធម្មានម្បីតិ បិ-សទ្ទលោបោ ទដ្ឋព្ពោ។ **តថាតិ** ឥមិនា ន ច តេ ឯវ ធម្មា អជ្ឈត្តិកាយតនធាតុយោ, អថ ខោ តេ ច តតោ អញ្ញេ ចាតិ ឥមមត្ថំ ឧបសំហរតិ។

ននុ តទញ្ញភាវតោ ឯវ តេហិ ឥតរេសំ វិប្បយោគោ សិទ្ធោតិ អាហ **“ន ចា”**តិអាទិ។ **តទញ្ញសមុទាយេហីតិ** តតោ លោភសហគតចិត្តុប្បាទតោ អញ្ញសមុទាយេហិ **អញ្ញេ** លោភសហគតា ធម្មា វិប្បយុត្តា ន ហោន្តិ។ កស្មា? **សមុទាយេ...បេ.... វិប្បយោគាភាវតោ**។ តស្សត្ថោ – **សមុទាយេន** លោភសហគតតទញ្ញធម្មរាសិនា **ឯកទេសានំ** លោភសហគតធម្មានំ វិប្បយោគាភាវតោ, តថា យេ ឯកទេសា ហុត្វា អញ្ញេសំ អវយវានំ សមុទាយភូតា, តេសញ្ច សមុទាយេន វិប្បយោគាភាវតោតិ។ អនេន សមុទាយេន អវយវស្ស សមុទាយស្ស អវយវេន ច តស្ស ន វិប្បយោគោ, អវយវស្សេវ បន អវយវេនាតិ ទស្សេតិ។ **ឯស នយោតិ** ឃ្វាយំ សមុទយសច្ចេ វុត្តោ វិធិ, ឯសេវ មគ្គសច្ចសុខិន្ទ្រិយាទីសុ អរូបក្ខន្ធេកទេសត្តា តេសន្តិ ទស្សេតិ។ **និរវសេសេសូតិ** អពហិកតវិតក្កេសុ។ វិតក្កោ ហិ សមុទាយតោ អពហិកតោ។ “សោ ហិ សមុទាយោ”តិអាទិកោ វុត្តនយោ លព្ភតីតិ អាហ **“អគ្គហណេ ការណំ ន ទិស្សតី”**តិ។

អញ្ញេសុបិ សមុទយសច្ចាទីសុ **វិស្សជ្ជនស្ស...បេ.... ទដ្ឋព្ពំ,** យតោ សមុទយសច្ចាទិ ឥធ ន គហិតន្តិ អធិប្បាយោ។ សម្បយុត្តាធិការតោ “អញ្ញេនា”តិ បទំ សម្បយុត្តតោ អញ្ញំ វទតីតិ អាហ **“អសម្បយុត្តេន អសម្មិស្សេន្តិ អត្ថោ”**តិ។ ឥទានិ ព្យតិរេកេនបិ តមត្ថំ បតិដ្ឋាបេតុំ **“អទុក្ខមសុខា...បេ.... គហិតានី”**តិ វុត្តំ។ **ឯតេន លក្ខណេនាតិ** “អសម្បយុត្តេន អសម្មិស្សេ”ន្តិ វុត្តលក្ខណេន។ **ចិត្តន្តិ** “ចិត្តេហិ ធម្មេហិ យេ ធម្មា”តិ បញ្ហំ ឧបលក្ខេតិ។ **សហយុត្តបទេហិ សត្តាតិ** “ចេតសិកេហិ ធម្មេហិ យេ ធម្មា”តិអាទិនា ចិត្តេន សហយុត្តេ ធម្មេ ទីបេន្តេហិ បទេហិ អាគតា សត្ត បញ្ហា។ តិណ្ណំ តិកបទានមគ្គហណេន **ឧនោតិ កត្វា**។ យេ សន្ធាយ **“តិកេ តយោ”**តិ វុត្តំ។ តំ បន វេទនាបីតិត្តិកេសុ បច្ឆិមំ, វិតក្កត្តិកេ បឋមន្តិ បទត្តយំ វេទិតព្ពំ។

៣០៨. ឧទ្ធដបទេន បកាសិយមានា អត្ថា អភេទោបចារេន “ឧទ្ធដបទ”ន្តិ វុត្តាតិ អាហ **“ឧទ្ធដបទេន សម្បយុត្តេហី”**តិ។ **តេន** ច យថាវុត្តេន ឧទ្ធដបទេន។ **មនេន យុត្តាតិ** ឯត្ថ មននមត្តត្តា មនោធាតុ “មនោ”តិ វុត្តាតិ អាហ **“មនោធាតុយា ឯកន្តសម្បយុត្តា”**តិ។

សត្តមនយសម្បយុត្តេនវិប្បយុត្តបទវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. អដ្ឋមនយោ វិប្បយុត្តេនសម្បយុត្តបទវណ្ណនា

៣១៧. រូបក្ខន្ធេន វិប្បយុត្តា នាម ចត្តារោ អរូបិនោ ខន្ធា, តេសំ អញ្ញេហិ សម្បយោគោ នាម នត្ថិ តាទិសស្ស អញ្ញស្ស សម្បយោគិនោ អភាវតោ។ សមុទាយស្ស ច ឯកទេសេន សម្បយោគោ នត្ថីតិ វុត្តោវាយមត្ថោ។ វេទនាក្ខន្ធាទីហិ វិប្បយុត្តំ រូបំ និព្ពានញ្ច, តស្ស កេនចិ សម្បយោគោ នត្ថេវាតិ អាហ **“រូបក្ខន្ធាទីហិ...បេ.... នត្ថី”**តិ។ **តេនាតិ** “រូបក្ខន្ធេន យេ ធម្មា វិប្បយុត្តា”តិអាទិវចនេន។

អដ្ឋមនយវិប្បយុត្តេនសម្បយុត្តបទវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. នវមនយោ សម្បយុត្តេនសម្បយុត្តបទវណ្ណនា

៣១៩. “សមាសបទំ ឥទ”ន្តិ វត្វា អយំ នាម សមាសោតិ ទស្សេន្តោ **“យស្ស ខន្ធាទិនោ”**តិអាទិមាហ, យស្ស វេទនាក្ខន្ធាទិនោតិ អត្ថោ។ **យំ ឥធ សម្បយុត្តំ វុត្តន្តិ** ឥមស្មិំ នវមនយេ យំ ធម្មជាតំ សម្បយុត្តន្តិ វុត្តំ។ **រូបក្ខន្ធាទីសុ អរណន្តេសុ** អព្ភន្តរពាហិរមាតិកាធម្មេសូតិ និទ្ធារណេ ភុម្មំ។ **តញ្ហិ** ធម្មជាតំ **អត្តនា សម្បយុត្តេន** វេទនាក្ខន្ធាទិនា សយំ សម្បយុត្តន្តិ និទ្ធារិតំ។ **អយោគោ**តិ អសម្បយោគោ។ **វក្ខតិ** ទសមនយេ។ តត្ថ ហិ “រូបក្ខន្ធេន វេទនាទយោ វិប្បយុត្តា, តេហិ រូបក្ខន្ធោ វិប្បយុត្តោ”តិ វត្វា និព្ពានំ កថន្តិ ចោទនំ សន្ធាយាហ **“និព្ពានំ បន សុខុមរូបគតិកមេវា”**តិ វុត្តំ។ “មនាយតនំ ឯកេនាយតនេន ឯកាយ ធាតុយា កេហិចិ វិប្បយុត្ត”ន្តិ ឯត្ថ ហិ យថា សុខុមរូបំ វិយ សរូបតោ អនុទ្ធដម្បិ និព្ពានំ កេហិចីតិបទេន គហិតមេវ ហោតីតិ ឯទិសេសុ ឋានេសុ និព្ពានំ សុខុមរូបគតិកន្តិ វិញ្ញាយតិ, ឯវមិធាបិ “រូបមិស្សកេហិ វា”តិ ឯតេន អនុបាទិន្នអនុបាទានិយាទីហិ និព្ពានមិស្សកេហិបិ អសម្បយោគោ វុត្តោ ហោតីតិ ទដ្ឋព្ពោ។ អវិកលចតុក្ខន្ធសង្គាហកេហិ បទេហិ សហវត្តិនោ អញ្ញស្ស សម្បយោគិនោ អភាវតោ អតីតានាគតេហិ ច សម្បយោគោ នត្ថេវាតិ តស្ស អយុជ្ជមានតំ ទស្សេន្តោ **“វត្តមានានមេវ...បេ.... អរូបភវាទីហីតិ អត្ថោ”**តិ អាហ។ **ឥតរេតិ** យេ សម្បយោគំ លភន្តិ, កេ បន តេ រូបេន អសម្មិស្សា អរូបេកទេសភូតា។ តេនាហ **“វេទនាក្ខន្ធាទយោ”**តិ។

នវមនយសម្បយុត្តេនសម្បយុត្តបទវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. ទសមនយោ វិប្បយុត្តេនវិប្បយុត្តបទវណ្ណនា

៣៥៣. យេ វិប្បយុត្តេន វិប្បយុត្តភាវេន បាឡិយំ អគ្គហិតា, តេសុ កេចិ វិប្បយុត្តស្ស ធម្មន្តរស្ស អភាវតោ កេចិ ខន្ធាទីហិ វិប្បយោគស្សេវ អសម្ភវតោតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេន្តោ **“ធម្មាយតនាទិធម្មា”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **សព្ពចិត្តុប្បាទគតធម្មភាវតោ**តិ ឥមិនា ភិន្នកាលតាទិវិសេសរតោ អរូបក្ខន្ធស្ស វិប្បយុត្តស្ស ធម្មន្តរស្ស អភាវមាហ, **អនារម្មណមិស្សកភាវតោ**តិ ឥមិនា បន សព្ពស្សបិ។ កាមភវោ ឧបបត្តិភវោ សញ្ញីភវោ បញ្ចវោការភវោតិ ឥមេ **ចត្តារោ មហាភវា។ វិប្បយោគាភាវតោ**តិ វិប្បយោគាសម្ភវតោ។ ន ហិ យេ ទុក្ខសច្ចាទីហិ វិប្បយុត្តា, តេហិ វិប្បយុត្តានំ តេសំយេវ ទុក្ខសច្ចាទីនំ ខន្ធាទីសុ កេនចិ វិប្បយោគោ សម្ភវតិ។

ទសមនយវិប្បយុត្តេនវិប្បយុត្តបទវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១១. ឯកាទសមនយោ សង្គហិតេនសម្បយុត្តវិប្បយុត្តបទវណ្ណនា

៤០៩. **តេ**តិ សង្ខារក្ខន្ធធម្មា។ **សេសេហី**តិ អវសិដ្ឋេហិ វេទនាសញ្ញាវិញ្ញាណក្ខន្ធេហិ។ **“ឯតេន សហ សម្ពន្ធោ”**តិ ឥមិនា បទានំ សម្ពន្ធទស្សនមុខេន “សមុទយសច្ចេន យេ ធម្មា សម្បយុត្តា”តិ បាឡិយា អត្ថវិវរណំ បាកដតរំ កត្វា កេហិចីតិបទស្សត្ថំ កាតុំ **“កេហិចីតិ ឯតស្ស បនា”**តិអាទិមាហ។ អត្ថំ ទស្សេតុំ អាហាតិ សម្ពន្ធោ។ **វិសេសេត្វា**តិ ឯត្ថ តេសំ ធម្មានំ តណ្ហាវជ្ជានំ សង្ខារក្ខន្ធធម្មាយតនធម្មធាតុបរិយាបន្នតាកិត្តនំ វិសេសនំ ទដ្ឋព្ពំ, យតោ តេ សមុទយសច្ចេន ខន្ធាទិសង្គហេន សង្គហិតាតិ វុត្តា។ សយំ អត្តនា សម្បយុត្តោ ន ហោតីតិ វុត្តំ **“អត្តវជ្ជេហី”**តិ។ តេន វុត្តំ “ចិត្តំ ន វត្តព្ពំ ចិត្តេន សម្បយុត្តន្តិបិ, ចិត្តេន វិប្បយុត្តន្តិបី”តិ។ **សម្បយោគារហេហី**តិ វិសេសនំ សុខុមរូបំ និព្ពានន្តិ ទ្វេ សន្ធាយ កតំ, ន តណ្ហាទិកេ។

ឯកាទសមនយសង្គហិតេនសម្បយុត្តវិប្បយុត្តបទវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១២. ទ្វាទសមនយោ សម្បយុត្តេនសង្គហិតាសង្គហិតបទវណ្ណនា

៤១៧. នវមនយេ សម្បយោគវិសិដ្ឋា សម្បយុត្តា ឧទ្ធដា, ទ្វាទសមនយេ ច សម្បយោគវិសិដ្ឋា សង្គហិតា សង្គហិតាតិ ឧភយត្ថាបិ សម្បយោគវិសិដ្ឋាវ គហិតាតិ អាហ **“ទ្វាទសម...បេ.... លព្ភន្តី”**តិ។

ទ្វាទសមនយសម្បយុត្តេនសង្គហិតាសង្គហិតបទវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៣. តេរសមនយោ អសង្គហិតេនសម្បយុត្តវិប្បយុត្តបទវណ្ណនា

៤៤៨. **យេហី**តិ រូបក្ខន្ធធម្មាយតនាទីហិ។ **តេហិបិ** ខន្ធាយតនាទិសង្គហេហិ។ បុន **យេហី**តិ អរូបភវាទីហិ។ **ឱឡារិកាយតនានេវ ហោន្តិ** អាយតនធាតុសង្គហេហិបិ អសង្គហិតត្តា។ **តេ**តិ ចតុវោការភវាទយោ។ **វុត្តាវ**

សេសាតិ រូបក្ខន្ធធម្មាយតនាទីហិ អវសិដ្ឋា។ សតិបិ អសង្គាហកត្តេ តេហិ អសង្គហិតានំ សម្បយោគោ ន សម្ភវតីតិ **វេទនាក្ខន្ធាទយោ ឥធ** តេរសមនយេ **វិស្សជ្ជនំ ន រុហន្តិ** នារោហន្តិ។ តេនាហ អដ្ឋកថាយំ “វេទនាក្ខន្ធេន ហិ ខន្ធាទិវសេន រូបារូបធម្មា អសង្គហិតា ហោន្តិ, តេសញ្ច សម្បយោគោ នាម នត្ថី”តិ (ធាតុ. ៤៤៨) **អសង្គាហកា ឯវ ន ហោន្តិ** អវិកលបញ្ចក្ខន្ធាទិសមុទាយភាវតោ។

តេតិ “ទុក្ខសច្ចាទី”តិ អាទិ-សទ្ទេន វុត្តធម្មា។ **អសព្ព...បេ.... សិយុំ** អវិតក្កាវិចារាទិធម្មា វិយ។ **ន តេសំ វិប្បយោគោ នត្ថិ** តព្ពិនិមុត្តស្ស ចិត្តុប្បាទស្ស សម្ភវតោ។ **វេទនាក្ខន្ធេន អសង្គហិតានំ** អនារម្មណមិស្សកត្តា ន “វិប្បយោគស្ស អត្ថិតាយា”តិ វុត្តំ។ តថា ចាហ “រូបារូបធម្មា អសង្គហិតា”តិ។ **ឧភយាភាវតោ**តិ សម្បយោគ វិប្បយោគាភាវតោ។ **អនារម្មណសហិតសព្ពវិញ្ញាណតំធាតុសម្បយុត្តតទុភយធម្មា** អចេតសិកចេតសិក លោកិយបទាទីនំ វសេន វេទិតព្ពា។

តេរសមនយអសង្គហិតេនសម្បយុត្តវិប្បយុត្តបទវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៤. ចុទ្ទសមនយោ វិប្បយុត្តេនសង្គហិតាសង្គហិតបទវណ្ណនា

៤៥៦. ធម្មសភាវមត្តត្តាតិ សភាវធម្មានំ ធម្មមត្តត្តា អវត្ថាវិសេសមត្តត្តា។

សមុច្ចិជ្ជតិ ឯតេនាតិ **សមុច្ឆេទោ**។ សង្គហាទិវិចារបរិនិដ្ឋានភូតោ ចុទ្ទសមនយោ។ តេនាហ “**បរិយោសានេ នយេ**”តិ។ វិស្សជ្ជេតព្ពធម្មវិរិត្តា បុច្ឆា **មោឃបុច្ឆា,** សា តថាភូតាបិ វិស្សជ្ជេតព្ពធម្មាភាវស្ស ញាបិកា ហោតីតិ អាហ “**តេសំ បុច្ឆាយ មោឃត្តា តេ ន លព្ភន្តី**”តិ។ មោឃា បុច្ឆា ឯតស្សាតិ **មោឃបុច្ឆកោ។ អដ្ឋមោ នយោ** តត្ថ សព្ពបុច្ឆានំ មោឃត្តា ។ **តេន ច សហា**តិ តេន អដ្ឋមនយេន សទ្ធឹ ឥមស្មឹ ឱសាននយេ អដ្ឋមនយេ ច ឱសាននយេ ច **ឯតេ** ធម្មាយតនាទយោ សព្ពប្បការេន ន លព្ភន្តិ។ **វិប្បយោគស្សបិ អភាវា**តិ តត្ថ ការណមាហ។

ចុទ្ទសមនយវិប្បយុត្តេនសង្គហិតាសង្គហិតបទវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ធាតុកថាបករណ-អនុដីកា សមត្តា។

បុគ្គលបញ្ញត្តិបករណ-អនុដីកា

១. មាតិកាវណ្ណនា

១. “ធាតុកថំ ទេសយិត្វា អនន្តរំ តស្ស អាហ បុគ្គលបញ្ញត្តិ”ន្តិ វុត្តេ តត្ថ ការណំ សមុទាគមតោ បច្ចាយ វិភាវេន្តោ **“ធម្មសង្គហេ”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ យទិបិ ធម្មសង្គហេ ផស្សាទីនំ បឋវីអាទីនញ្ច ធម្មានំ នានានយវិចិត្តោ អនុបទវិភាគោបិ កតោ, ន សង្គហោ ឯវ, សោ បន តេសំ កុសលត្តិកាទិហេតុទុកាទិតិកទុកេហិ សង្គហសន្ទស្សនត្ថោតិ វុត្តំ **“ធម្មសង្គហេ តិកទុកាទិវសេន សង្គហិតានំ ធម្មាន”**ន្តិ។ តេនេវ ហិ តំ បករណំ “ធម្មសង្គហោ”តិ សមញ្ញំ លភិ។ កាមញ្ច ធម្មសង្គហេបិ “តស្មិំ ខោ បន សមយេ ចត្តារោ ខន្ធា ហោន្តី”តិអាទិនា (ធ. ស. ៥៨) ខន្ធាទិវិភាគោ ទស្សិតោ, សោ បន ន តថា សាតិសយោ, យថា វិភង្គបករណេតិ សាតិសយំ តំ គហេត្វា អាហ **“វិភង្គេ ខន្ធាទិវិភាគំ ទស្សេត្វា”**តិ, យតោ តំ “វិភង្គោ”ត្វេវ បញ្ញាយិត្ថ។ **ធាតុកថាយា**តិ អាធារេ ភុម្មំ, តថា “ធម្មសង្គហេ វិភង្គេ”តិ ឯត្ថាបិ។ អាធារោ ហិ សង្គហណវិភជនប្បភេទវចនសង្ខាតានំ អវយវកិរិយានំ តំសមុទាយភូតានិ បករណានិ យថា “រុក្ខេ សាខា”តិ។ ករណវចនំ វា ឯតំ, ធាតុកថាយ ករណភូតាយាតិ អត្ថោ។

ឯត្ថ ច អភិញ្ញេយ្យធម្មេ ទេសេន្តោ ទេសនាកុសលោ ភគវា តិកទុកវសេន តាវ នេសំ សង្គហំ ទស្សេន្តោ **ធម្មសង្គណិំ** ទេសេត្វា សង្គហបុព្ពកត្តា វិភាគស្ស តទនន្តរំ ខន្ធាទិវសេន វិភាគំ ទស្សេន្តោ **វិភង្គំ** ទេសេសិ។ បុន យថាវុត្តវិភាគសង្គហយុត្តេ ធម្មេ សង្គហាសង្គហាទិនយប្បភេទតោ ទស្សេន្តោ **ធាតុកថំ** ទេសេសិ តស្សា អព្ភន្តរពាហិរមាតិកាសរីរកត្តា។ ន ហិ សក្កា ខន្ធាទិកេ កុសលាទិកេ ច វិនា សង្គហាសង្គហាទិនយំ នេតុន្តិ។ តេនាហ **“តថាសង្គហិតវិភត្តាន”**ន្តិ។ ឯវំ សង្គហតោ វិភាគតោ បភេទតោ ច ធម្មានំ ទេសនា យស្សា បញ្ញត្តិយា វសេន ហោតិ, យោ ចាយំ យថាវុត្តធម្មុបាទានោ បុគ្គលវោហារោ, តស្ស ច សមយវិមុត្តាទិវសេន វិភាគោ, តំ សព្ពំ វិភាវេតុំ **បុគ្គលបញ្ញត្តិ** ទេសិតាតិ ឥទមេតេសំ ចតុន្នំ បករណានំ ទេសនានុក្កមការណំ ទដ្ឋព្ពំ។

តេសន្តិ ធម្មានំ។ **សភាវតោ**តិ “ផស្សោ វេទនា”តិអាទិសភាវតោ។ **ឧបាទាយា**តិ “បុគ្គលោ សត្តោ បោសោ”តិអាទិនា ខន្ធេ ឧបាទាយ។ បញ្ញាបនំ **យាយ** តជ្ជាឧបាទាទិភេទាយ បញ្ញត្តិយា ហោតិ, **តំ** បញ្ញត្តិំ។ **បភេទតោ**តិ ខន្ធាទិសមយវិមុត្តាទិវិភាគតោ។ យាយ បញ្ញត្តិយា សភាវតោ ឧបាទាយ ច បញ្ញាបនន្តិ សង្ខេបតោ វុត្តមត្ថំ វិវរន្តោ **“តត្ថ យេ ធម្មេ”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ អសភាវបញ្ញត្តិយាបិ មូលភូតំ ឧបាទានំ សភាវធម្មោ ឯវ, កេវលំ បន តេសំ បវត្តិអាការភេទសន្និស្សយតោ វិសេសោតិ ទស្សេន្តោ **“យេ ធម្មេ…បេ…. ហោតី”**តិ អាហ។ តត្ថ **បុព្ពាបរិយភាវេន បវត្តមានេ**តិ ឥមិនា បពន្ធសន្និស្សយតំ ទស្សេន្តោ សន្តានបញ្ញត្តិំ វទតិ, **អសភាវសមូហវសេនា**តិ ឥមិនា សេសបញ្ញត្តិំ។ តិស្សោ ហិ បញ្ញត្តិយោ សន្តានបញ្ញត្តិ សមូហបញ្ញត្តិ អវត្ថាវិសេសបញ្ញត្តីតិ។ តត្ថ បពន្ធោ **សន្តានោ**។ សមុទាយោ **សមូហោ**។ ឧប្បាទាទិកោ ទហរភាវាទិកោ ច **អវត្ថាវិសេសោ**។ តេសុ អសភាវគ្គហណេន វិនា បពន្ធសមូហានំ អសភាវត្តេ សិទ្ធេ អសភាវសមូហវសេនាតិ អសភាវគ្គហណំ បពន្ធសមូហវិនិមុត្តបញ្ញត្តិសន្ទស្សនត្ថន្តិ តេន អវត្ថាវិសេសបញ្ញត្តិយា បរិគ្គហោ វុត្តោតិ វេទិតព្ពោ។

តេសន្តិ បុព្ពេ យំ-សទ្ទេន បរាមដ្ឋានំ ឥន្ទ្រិយពទ្ធធម្មានំ។ តេនេវាហ **“អញ្ញេសញ្ច ពាហិររូបនិព្ពានាន”**ន្តិ។ **សសភាវសមូហសសភាវប្បភេទវសេនា**តិ រូបក្ខន្ធាទិសសភាវសមូហវសេន ចក្ខាយតនាទិសសភាវវិសេសវសេន ច។ “សសភាវសមូហសភាវភេទវសេនា”តិ ច បាឋោ។ តត្ថ **សមូហសភាវោ**តិ សភាវសន្តានំ អវត្ថាវិសេសវិធុរំ សមូហវសេន លក្ខណមេវាហ។ តថា ហិ ខន្ធបញ្ញត្តិយាបិ សភាវបញ្ញត្តិតា វុត្តា។ **តាយា**តិ អាយតនបញ្ញត្តិអាទិប្បភេទាយ សភាវបញ្ញត្តិយា។ **វិភត្តា សភាវបញ្ញត្តី**តិ “ផស្សោ ផុសនា”តិអាទិនា (ធ. ស. ២) វិភត្តា ផស្សាទិសភាវបញ្ញត្តិ។ **សព្ពាបី**តិ **បិ**-សទ្ទេន សភាវធម្មេសុ សាមញ្ញវសេន បវត្តំ កុសលាទិបញ្ញត្តិំ សង្គណ្ហាតិ។ រូបាទិធម្មានំ សមូហោ សន្តានេន បវត្តមានោ អវត្ថាវិសេសសហិតោ ឯកត្តគ្គហណនិពន្ធនោ សត្តោតិ វោហរីយតីតិ សោ សភាវធម្មោ នាម បន ន ហោតីតិ អាហ **“បុគ្គលបញ្ញត្តិ បន អសភាវបញ្ញត្តី”**តិ។ **តាយា**តិ បុគ្គលបញ្ញត្តិយា។ យស្មា បន ធម្មានំ បពន្ធោ សមូហោ ច ធម្មសន្និស្សិតោតិ វត្តព្ពតំ អរហតិ, តស្មា **“បរិញ្ញេយ្យាទិសភាវធម្មេ ឧបាទាយ បវត្តិតោ”**តិ វុត្តំ។

វិជ្ជមានបញ្ញត្តិ បន “សភាវបញ្ញត្តី”តិ វុត្តា, **អវិជ្ជមានបញ្ញត្តិ** “អសភាវបញ្ញត្តី”តិ វុត្តា។ **សព្ពា បញ្ញត្តិយោ**តិ ឧបាទាយបញ្ញត្តិកិច្ចបញ្ញត្តិអាទយោ សព្ពា បញ្ញត្តិយោ។ យទិ សព្ពា បញ្ញត្តិយោ ឥធ ទស្សិតា ហោន្តិ, កថំ “បុគ្គលបញ្ញត្តី”តិ នាមំ ជាតន្តិ អាហ **“ខន្ធាទិបញ្ញត្តីសូ”**តិអាទិ។ **អញ្ញត្ថា**តិ ធម្មសង្គហាទីសុ។ **យេ ធម្មេ**តិ យេ ខន្ធាទិធម្មេ។ **បញ្ញត្តិយា វត្ថុភាវេនា**តិ បញ្ញាបនស្ស អធិដ្ឋានភាវេន។ អធិដ្ឋានញ្ហិ បញ្ញាបេតព្ពធម្មា

បញ្ញាបនស្ស។ ឯវញ្ច កត្វា ខន្ធាទីហិ សទ្ធឹ បុគ្គលោ គហិតោ។ **យេ ធម្មេ**តិ វា យេ បញ្ញត្តិធម្មេ។ **បញ្ញាបេតុកាមោ**តិ និក្ខិបិតុកាមោ វត្ថុភេទតោ អសង្ករតោ ឋបេតុកាមោ។ **បញ្ញត្តិបរិច្ឆេទ**ន្តិ ច វត្ថុភេទភិន្នំ បញ្ញត្តិភូតំ បរិច្ឆេទំ។ ឯវមេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។

សាមញ្ញប្បភេទបញ្ញាបនាតិ សាមញ្ញភូតានំ វិសេសភូតានញ្ច អត្ថានំ បញ្ញាបនា។ **តេស**ន្តិ អត្ថ-សទ្ទាបេក្ខាយ បុល្លិង្គនិទ្ទេសោ។ **តត្ថា**តិ បញ្ញាបនាយ អត្ថទស្សនភូតេសុ ទស្សនាទីសុ។ **ឥទមេវនាមក**ន្តិ ឥទំ រុប្បនាទិអត្ថជាតំ ឥត្ថន្នាមកំ រូបក្ខន្ធវេទនាក្ខន្ធាទិសមញ្ញំ។ **តំតំកោដ្ឋាសិកករណ**ន្តិ រូបវេទនាទិតំតំអត្ថវិភាគបរិយាបន្នតាបាទនំ។ តថា សញ្ញុប្បាទានមេវាតិ អាហ “**ពោធនមេវ និក្ខិបនា**”តិ។ ពោធនញ្ហិ ពោធនេយ្យសន្តានេ ពោធេតព្ពស្ស អត្ថស្ស ឋបនន្តិ កត្វា “និក្ខិបនា”តិ វុត្តំ។ “បញ្ញាបនា”តិអាទិនា ភាវសាធនេន វត្វា សាធនន្តរាមសនេន អត្ថន្តរបរិកប្បាសង្កា សិយាតិ តំ និវារេតុំ “**យោ បនាយំ...បេ.... វេទិតព្ពោ**”តិ អាហ។ **តេសំ តេសំ ធម្មាន**ន្តិ តំតំបញ្ញាបេតព្ពធម្មានំ។ ទស្សនភូតាយ នាមបញ្ញត្តិយា **ទិដ្ឋតាយ**, ឋបនភូតាយ **ឋបិតតាយ។ តំនិមិត្តត**ន្តិ តស្ស ទស្សនស្ស ឋបនស្ស ច និមិត្តការណតំ។ និមិត្តញ្ហិ កត្តុភាវេន វោហរីយតិ យថា “ភិក្ខា វាសេតី”តិ, “អរិយភាវករានិ សច្ចានិ អរិយសច្ចានី”តិ ច។

បាឡិយំ អនាគតតន្តិ វិជ្ជមានតាទិវិសេសវចនេន សហ បាឋានារូឡ្ហតំ។ ***វិជ្ជមានស្ស សតោ***តិ វិជ្ជមានស្ស សមានស្សាតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេន្តោ “***វិជ្ជមានភូតស្សាតិ អត្ថោ***”តិ អាហ។ **តថា**តិ សច្ចិកដ្ឋបរមត្ថវសេន ***អវិជ្ជមានស្ស*** អនុបលព្ភមានស្ស។ តំ បន អនុបលព្ភមានតំ តថា-សទ្ទេន ព្យតិរេកវសេន ទីបិតំ បាកដតរំ កាតុំ “**យថា កុសលាទីនី**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ ***វិនិវត្តសភាវានី***តិ វិភត្តសភាវានិ។ **ឧបលទ្ធី**តិ គហណំ។ **តេនាការេនា**តិ តេន រូបវេទនាទិអាការេន អវិជ្ជមានស្ស។ **អញ្ញេនាការេនា**តិ តតោ រូបវេទនាទិតោ អញ្ញេន តព្ពិនិមុត្តេន បញ្ញាបេតព្ពបញ្ញាបនាការេន វិជ្ជមានស្ស។ បញ្ញត្តិទុកេ វុត្តមេវ “អយញ្ច វាទោ សេវត្ថិកថាយ បដិសិទ្ធោ”តិអាទិនា។ **លោកនិរុត្តិមត្តសិទ្ធស្សា**តិ ឯត្ថ **មត្ត**គ្គហណំ តស្ស បញ្ញត្តិវត្ថុស្ស ន កេវលំ វិជ្ជមានសភាវតានិវត្តនត្ថមេវ, អថ ខោ វិបរិតគ្គាហនិវត្តនត្ថម្បីតិ ទស្សេន្តោ “**អនភិនិវេសេន ចិត្តេនា**”តិ អាហ។ ចតុសច្ចបញ្ចក្ខន្ធាទិវិនិមុត្តំ សច្ចន្តរខន្ធន្តរាទិកំ **បញ្ចមសច្ចាទិកំ**។ សចេ តំ កោចិ អត្ថីតិ បដិជានេយ្យ, អយាថាវគហិតស្ស តំ វាចាវត្ថុមត្តមេវស្សាតិ ទស្សេន្តោ អាហ “**សាភិនិវេសេន...បេ.... វុត្ត**”ន្តិ។ ឧទ្ទេសនិទ្ទេសេ ច សត្តុវន្តំ បធានភាវេន អាគមនំ សន្ធាយាហ “**សរូបតោ តិស្សន្នំ អាគតត**”ន្តិ។ គុណភាវេន បន ឧទ្ទំសោតបញ្ញាវិមុត្តបាសាណលេខាទិគ្គហណេសុ ឥតរាបិ តិស្សោ បញ្ញត្តិយោ ឥមស្មឹ បករណេ អាគតា ឯវ។

យថាវុត្តស្ស...បេ.... អវិរោធេនាតិ “វិជ្ជមានបញ្ញត្តិ អវិជ្ជមានបញ្ញត្តី”តិ ឯវំ វុត្តប្បការស្ស អវិលោមនេន។ **អាចរិយវាទា**តិ ចេត្ថ អត្តនោមតិយោ វេទិតព្ពា, អញ្ញត្ថ បន អដ្ឋកថា ច។ យថា ច អវិរោធោ ហោតិ, តំ ទស្សេន្តោ “**តស្មា**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **អវិជ្ជមានត្តា បញ្ញាបេតព្ពមត្តត្តេន បញ្ញត្តី**តិ ឯតេន “អវិជ្ជមានា បញ្ញត្តិ អវិជ្ជមានបញ្ញត្តី”តិ ឥមំ សមាសវិកប្បមាហ។ **អវិជ្ជមានបញ្ញត្តី**តិ ឯត្ថ ហិ ទ្វេ សមាសា អវិជ្ជមានស្ស, អវិជ្ជមានា វា បញ្ញត្តីតិ អវិជ្ជមានបញ្ញត្តិ។ តេសុ បុរិមេន នាមបញ្ញត្តិ វុត្តា, ទុតិយេន ឧបាទាបញ្ញត្តិអាទិភេទា ឥតរាបិ។ ***សសភាវំ*** វេទនាទិកំ។ **តជ្ជបរមត្ថនាមលាភតោ**តិ តជ្ជស្ស តទនុរូបស្ស បរមត្ថស្ស អន្វត្ថស្ស នាមស្ស លភនតោ, អនុភវនាទិសភាវានំ ធម្មានំ បរមត្ថិកស្ស វេទនាទិនាមស្ស លភនត្ថាតិ អត្ថោ ។ ឯតេន វិសេសនិវត្តិអត្ថោ មត្ត-សទ្ទោ, តេន ចាយំ វិសេសោ និវត្តិតោតិ ទស្សេតិ។ **បរតោ លភិតព្ព**ន្តិ បរំ ឧបាទាយ លទ្ធព្ពំ យថា រូបាទិកេ ឧបាទាយ សត្តោតិ និស្សភាវសមូហសន្តានាទិ បញ្ញត្តិវត្ថុ។ **ឯកត្តេនា**តិ អនញ្ញត្តេន។ ***អនុបលព្ភសភាវតា*** ញាណេន អគ្គហេតព្ពសភាវតា, យតោ តេ នវត្តព្ពាតិ វុច្ចន្តិ។

សសូកសាលិរាសិអាទិអាការេន សំកុចិតគ្គោ វាសវាសុទេវាទីនំ វិយ មោលិវិសេសោ កិរីដំ, សោ បន មកុដវិសេសោបិ ហោតិយេវាតិ អាហ “**កិរីដំ មកុដ**”ន្តិ។ **សព្ពសមោរោធោ**តិ សព្ពាសំ វិជ្ជមានបញ្ញត្តិអាទីនំ ឆន្នំ បញ្ញត្តីនំ អន្តោករណំ។ **សង្ខាតព្ពប្បធានត្តា**តិ ឥទំ លក្ខណវចនំ។ ន ហិ សព្ពាបិ ឧបនិធាបញ្ញត្តិសង្ខាវសេន បវត្តា, នាបិ សព្ពា សង្ខាតព្ពប្បធានា។ **ទុតិយំ តតិយ**ន្តិអាទិកំ បន ឧបនិធាបញ្ញត្តិយា, **ទ្វេ តីណី**តិអាទិកំ ឧបនិក្ខិត្តបញ្ញត្តិយា ឯកទេសំ ឧបលក្ខណវសេន ទស្សេន្តោ តស្ស ច សង្ខ្យេយ្យប្បធានតាយាហ “**សង្ខាតព្ពប្បធានត្តា**”តិ។ បូរណត្ថោ ហិ សទ្ទោ តទត្ថទីបនមុខេន បូរេតព្ពមត្ថំ ទីបេតិ។ សោ ច សង្ខាវិសយោ បធានោវាតិ ទុតិយាទីនំ បញ្ញត្តីនំ សង្ខាតព្ពប្បធានតា វុត្តា។ យាវ ហិ ទសសង្ខា សង្ខ្យេយ្យប្បធានាតិ។ តថា **ទ្វេ តីណី**តិអាទីនម្បិ បញ្ញត្តីនំ។ សង្ខាតព្ពោ បន អត្ថោ កោចិ វិជ្ជមានោ, កោចិ អវិជ្ជមានោ, កោចិ សហ វិសុញ្ច តទុភយំ មិស្សោតិ **ឆបិ បញ្ញត្តិយោ ភជតី**តិ។

ឥតរាតិ ឧបាទាសមោធានតជ្ជាសន្តតិបញ្ញត្តិយោ វុត្តាវសេសា ឧបនិធាបញ្ញត្តិឧបនិក្ខិត្តបញ្ញត្តិយោ ច។ សត្តរថាទិភេទា ឧបាទាបញ្ញត្តិ, ទីឃរស្សាទិភេទា ឧបនិធាបញ្ញត្តិ ច អវិជ្ជមានបញ្ញត្តិ។ ហត្ថគតាទិវិសិដ្ឋា

ឧបនិធាបញ្ញត្តិ, សមោធានបញ្ញត្តិ ច អវិជ្ជមានេនអវិជ្ជមានបញ្ញត្តិ។ តថេវ "សុវណ្ណវណ្ណោ ព្រហ្មស្សរោ"តិអាទិកា វិជ្ជមានគតា វិជ្ជមានេនអវិជ្ជមានបញ្ញត្តី ភជន្តីតិ អាហ **"យថាយោគំ តំ តំ បញ្ញត្តិ"**ន្តិ។ តេន វុត្តំ "ទុតិយំ តតិយំ...បេ.... ភជន្តី"តិ។ **យញ្ហី**តិអាទិ យថាវុត្តឧបនិធាឧបនិក្ខិត្តបញ្ញត្តីនំ អវិជ្ជមានេន អវិជ្ជមានបញ្ញត្តិភាវសមត្ថនំ។ តត្ថ **តញ្ច សង្ខាន**ន្តិ យំ "បឋមំ ឯក"ន្តិអាទិកំ សង្ខានំ, តញ្ច សង្ខាមុខេន គហេតព្ពរូបំ។ **ច**-សទ្ទេន សង្ខេយ្យំ សង្គណ្ហាតិ។ តម្បិ ហិ បញ្ញាបេតព្ពំ បញ្ញត្តីតិ។ តស្សា បន បរមត្ថតោ អភាវោ វុត្តោយេវ។ **កិញ្ចិ នត្ថី**តិ បរមត្ថតោ កិញ្ចិ នត្ថិ។ **តថា**តិ ឥមិនា អវិជ្ជមានេនអវិជ្ជមានភាវន្តិ ឯតំ អាកឌ្ឍតិ។ តេនាហ **"ន ហិ...បេ.... វិជ្ជមានោ"**តិ។

ឱកាសេតិ អវីចិបរនិម្មិតវសវត្តិបរិច្ឆិន្នេ បទេសេ។ សោ ហិ កាមាធិដ្ឋានតោ "កាមោ"តិ វុច្ចតិ។ **កម្មនិព្ពត្តក្ខន្ធេសូ**តិ ឥមិនា ឧត្តរបទលោបេន កាមភវំ "កាមោ"តិ វទតិ។ ភណនំ សទ្ទោ ចេតនា វា, តំសមង្គិតាយ តព្ពិសិដ្ឋេ បុគ្គលេ ភាណកោតិ បញ្ញត្តីតិ អាហ **"វិជ្ជមានេនអវិជ្ជមានបញ្ញត្តិបក្ខំ ភជតី"**តិ។ យេភុយ្យេន រូបាយតនគ្គហណមុខេន រូបសង្ខាតេន សណ្ឋានំ គយ្ហតីតិ តស្ស តេន អភេទោបចារំ កត្វា វុត្តំ **"រូបាយតនសង្ខាតេន សណ្ឋានេនា"**តិ។ យំ អភេទោបចារំ ភិន្ទិតុំ អជានន្តា និកាយន្តរិយា រូបាយតនំ សណ្ឋានសភាវំ បដិជានន្តិ។ "កិសោ បុគ្គលោ, ថូលោ បុគ្គលោ, កិសោ ទណ្ឌោ, ថូលោ ទណ្ឌោ"តិអាទិនា បុគ្គលាទីនំ បញ្ញាបនា តថាតថាសន្និវិដ្ឋេ រូបសង្ខាតេ កិសាទិសណ្ឋានបញ្ញត្តិ, ន រូបាយតនមត្តេតិ អាហ **"សណ្ឋានន្តិ វា រូបាយតនេ អគ្គហិតេ"**តិ។ **បច្ចត្តធម្មនាមវសេនា**តិ "បថវី ផស្សោ"តិអាទិនា ធម្មានំ តំតំនាមវសេន។ កិច្ចបញ្ញត្តិអាទិវិភាគេន បវត្តោ អយម្បិ អាចរិយវាទោ "កិច្ចបញ្ញត្តិ ឯកច្ចា ភូមិបញ្ញត្តិ បច្ចត្តបញ្ញត្តិ អសង្ខតបញ្ញត្តិ ច វិជ្ជមានបញ្ញត្តិ, លិង្គបញ្ញត្តិ ឯកច្ចា បច្ចត្តបញ្ញត្តិ ច អវិជ្ជមានបញ្ញត្តិ, ឯកច្ចា កិច្ចបញ្ញត្តិ វិជ្ជមានេនអវិជ្ជមានបញ្ញត្តិ, ឯកច្ចា ភូមិសណ្ឋានបញ្ញត្តិ វិជ្ជមានេន វា អវិជ្ជមានេន វា អវិជ្ជមានបញ្ញត្តី"តិ ទស្សិតត្តា "ធម្មកថា ឥត្ថិលិង្គ"ន្តិអាទីនំ វិជ្ជមានេនវិជ្ជមានបញ្ញត្តិភាវោ, អវិជ្ជមានេនអវិជ្ជមានបញ្ញត្តិភាវោ ច ទស្សិតនយោតិ អាហ **"សព្ពសង្គាហកោតិ ទដ្ឋព្ពោ"**តិ។ ឧបាទាបញ្ញត្តិអាទិភាវោ ចេត្ថ កិច្ចបញ្ញត្តិអាទីនំ កិច្ចបញ្ញត្តិអាទិភាវោ ច តាសំ យថារហំ វិភាវេតព្ពោ។

២. សង្ខេបប្បភេទវសេនាតិ "យាវតា បញ្ចក្ខន្ធា"តិ សព្ពេបិ ខន្ធេ ខន្ធភាវសាមញ្ញេន សំខិបនវសេន, "យាវតា រូបក្ខន្ធោ"តិអាទិនា ខន្ធានំ តតោ សាមញ្ញតោ បការេហិ ភិន្ទនវសេន ច។ **អយំ អត្ថោ**តិ អយំ បញ្ញត្តិសង្ខាតោ អត្ថោ។ សាមញ្ញតោ វា ហិ ធម្មានំ បញ្ញាបនំ ហោតិ វិសេសតោ វា។ វិសេសោ ចេត្ថ អត្តនោ សាមញ្ញាបេក្ខាយ វេទិតព្ពោ, វិសេសាបេក្ខាយ បន សោបិ សាមញ្ញំ សម្បជ្ជតីតិ "កិត្តាវតា ខន្ធានំ ខន្ធបញ្ញត្តី"តិ បុច្ឆាយ សង្ខេបតោ វិស្សជ្ជនវសេន "យាវតា បញ្ចក្ខន្ធា"តិ វុត្តន្តិ តត្ថាបិ "ខន្ធានំ ខន្ធបញ្ញត្តី"តិ អានេត្វា យោជេតព្ពន្តិ អាហ **"យាវតា...បេ.... បញ្ញត្តី"**តិ។ "យាវតា បញ្ចក្ខន្ធា, ឯត្តាវតា ខន្ធានំ ខន្ធបញ្ញត្តិ។ យាវតា រូបក្ខន្ធោ...បេ.... វិញ្ញាណក្ខន្ធោ, ឯត្តាវតា ខន្ធានំ ខន្ធបញ្ញត្តី"តិ ឯវមេត្ថ បាឡិយោជនា កាតព្ពា។ ឯវញ្ហិ សង្ខេបតោ បភេទតោ ច ខន្ធបញ្ញត្តិ វិស្សជ្ជិតា ហោតិ។ តថា ហិ ឥមស្សេវ អត្ថស្ស អដ្ឋកថាយំ វុត្តភាវំ ទស្សេន្តោ **"យត្តកេន...បេ.... អាទិកេនា"**តិ អាហ។ **តត្ថា**តិ តស្មិំ វិស្សជ្ជនស្ស អត្ថវចនេ, តស្មិំ វា វិស្សជ្ជនបាឋេ តទត្ថវចនេ ច។ **បភេទនិទស្សនមត្ត**ន្តិ បភេទស្ស ឧទាហរណមត្តំ។ **អវុត្តោបិ សព្ពោ** ភូតុបាទិកោ, សុខាទិកោ ច បភេទោ។ តំ បន ភូមិមុខេន ទស្សេតុំ **"រូបក្ខន្ធោ កាមាវចរោ"**តិអាទិ វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

ឯវំ អដ្ឋកថាយំ អាគតនយេន បាឡិយា អត្ថយោជនំ ទស្សេត្វា ឥទានិ តំ បការន្តរេន ទស្សេតុំ **"អយំ វា"**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **អយំ វា**តិ វុច្ចមានំ សន្ធាយាហ។ **ឯត្ថា**តិ ឯតស្មិំ ខន្ធបញ្ញត្តិវិស្សជ្ជនេ។ **ឥទ**ន្តិ ឥទំ បទំ។ **យត្តកោ...បេ.... ខន្ធបញ្ញត្តិយា បភេទោ**តិ ឥមិនា សង្ខេបតោ វិត្ថារតោ ច ខន្ធានំ បភេទំ បតិ បញ្ញត្តិវិភាគោតិ ទស្សិតំ ហោតិ។ តេនាហ **"វត្ថុភេទេន...បេ.... ទស្សេតី"**តិ។ **បករណន្តរេ**តិ វិភង្គបករណេ។ តត្ថ ហិ សាតិសយំ ខន្ធានំ វិភាគបញ្ញត្តិ វុត្តា។ តេនាហ អដ្ឋកថាយំ **"សម្មាសម្ពុទ្ធេន ហិ...បេ.... កថិតា"**តិ។ ឯត្ថ ច បឋមនយេ សមុខេន, ទុតិយេ វត្ថុមុខេន បញ្ញត្តិយា វិភាគា ទស្សិតាតិ អយមេតេសំ វិសេសោ។

ឯស នយោតិ ឥមិនា ខន្ធបញ្ញត្តិយា វុត្តមត្ថំ អាយតនបញ្ញត្តិយាទីសុ អតិទិសតិ។ តត្ថ **"យាវតា បញ្ចក្ខន្ធា"**តិ, **"ខន្ធានំ ខន្ធបញ្ញត្តី"**តិ ឥទំ បញ្ញត្តិនិទ្ទេសបាឡិយា អាទិបរិយោសានគ្គហណមុខេន ទស្សនំ។ **"យាវតា ទ្វាទសាយតនានី"**តិ, **"អាយតនានំ អាយតនបញ្ញត្តី"**តិ ឥមស្ស អត្ថោ **"យត្តកេន បញ្ញាបនេន សង្ខេបតោ ទ្វាទសាយតនានី"**តិ ឯតេន ទស្សិតោ, **"យាវតា ចក្ខាយតន"**ន្តិអាទិកស្ស បន **"បភេទតោ ចក្ខាយតន"**ន្តិអាទិកេនាតិ។ តត្ថ **"ចក្ខាយតនំ...បេ.... ធម្មាយតន"**ន្តិ បភេទនិទស្សនមត្តមេតំ។ ឯតេន អវុត្តោបិ សព្ពោ សង្គហិតោ ហោតីតិ **"តត្រាបិ ទសាយតនា កាមាវចរា"**តិអាទិ វុត្តំ។ អយំ វា ឯត្ថ បាឡិយា អត្ថយោជនា – "យាវតា"តិ ឥទំ សព្ពេហិ បទេហិ យោជេត្វា "យត្តកានិ ទ្វាទសាយតនានិ...បេ.... យត្តកោ ទ្វាទសន្នំ អាយតនានំ, តប្បភេទានញ្ច ចក្ខាយតនាទីនំ បភេទោ, តត្តកោ អាយតនានំ អាយតនបញ្ញត្តិយា

បភេទោ”តិ បករណន្តរេ វុត្តេន វត្ថុបភេទេន អាយតនបញ្ញត្តិយា បភេទំ ទស្សេតីតិអាទិនា ឥតរបញ្ញត្តីសុបិ នយោ យោជេតព្ពោ។

៧. “ឆ បញ្ញត្តិយោ...បេ.... បុគ្គលបញ្ញត្តី”តិ ឥមំ អបេក្ខិត្វា “កិត្តាវតា...បេ.... ឯត្តាវតា ឥន្ទ្រិយានំ ឥន្ទ្រិយបញ្ញត្តី”តិ អយំ បាឡិបទេសោ និទ្ទេសោបិ សមានោ បករណន្តរេ វត្ថុភេទេន វុត្តំ ខន្ធាទិបញ្ញត្តិប្បភេទំ ឧបាទាយ ឧទ្ទេសោយេវ ហោតីតិ អាហ “**ឧទ្ទេសមត្តេនេវាតិ អត្ថោ**”តិ។

មាតិកាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. និទ្ទេសវណ្ណនា

១. ឯកកនិទ្ទេសវណ្ណនា

១. បច្ចនីកធម្មានំ ឈាបនដ្ឋេន ឈានំ, តតោ សុដ្ឋុ វិមុច្ចនដ្ឋេន វិមោក្ខោតិ និប្បរិយាយេន ឈានង្គានេវ វិមោក្ខោតិ អដ្ឋកថាអធិប្បាយោ។ ដីកាការេន បន “អភិភាយតនំ វិយ សសម្បយុត្តំ ឈានំ វិមោក្ខោ”តិ មញ្ញមានេន “**អធិប្បាយេនាហា**”តិ វុត្តំ។ ឈានធម្មា ហិ សម្បយុត្តធម្មេហិ សទ្ធឹយេវ បដិបក្ខតោ វិមុច្ចន្តិ, ន វិនា, តថា អភិរតិវសេន អារម្មណេ និរាសង្កប្បវត្តិបីតិ អធិប្បាយោ។ យថា វា ឈានង្គានំ ឈានបច្ចយេន បច្ចយភាវតោ សវិសេសោ ឈានបរិយាយោ, ឯវំ វិមោក្ខកិច្ចយោគតោ តេសំ សវិសេសោ វិមោក្ខបរិយាយោ, តទុបចារេន សម្បយុត្តានំ វេទិតព្ពោ។ **បឋមំ សមង្គិភាវត្ថ**ន្តិ បដិលាភំ សន្ធាយាហ។ “ផុសិត្វា វិហរតីតិ បដិលភិត្វា ឥរិយតី”តិ ហិ វុត្តំ។ អដ្ឋកថាយំ “យេន ហិ សទ្ធឹ...បេ.... បដិលទ្ធា នាម ហោន្តី”តិ តេហិ សាធេតព្ពសហជាតាទិបច្ចយលាភោយេវេត្ថ បដិលាភោ ទដ្ឋព្ពោ។ យថា ផស្សោ យត្ថ ឧប្បន្នោ, តំ អារម្មណំ ផុសតីតិ វុច្ចតិ, ឯវំ សម្បយុត្តធម្មេបិ តំសភាវត្តាតិ អាហ “**សម្ផស្សេន ផុសនត្ថ**”ន្តិ។ តស្ស “វិវរតី”តិ ឥមិនា សម្ពន្ធោ។ **ឥតរេហី**តិ ឧបចារជ្ឈិតិអាទិនា ឧបចារបុរិមប្បនាបរប្បនានំ បដិលាភការណន្តិ វចនេហិ។ **ឥតរការណត្ថេ**តិ “ឧបចារេន...បេ.... ផុសតិយេវា”តិ វុត្តេ ការណត្ថទីបកេ អត្ថេ។ ផុសតិ ផលំ អធិគច្ឆតិ ឯតាយាតិ ការណភាវស្ស ផុសនាបរិយាយោ វេទិតព្ពោ។

បឋមត្ថមេវាតិ សមង្គិភាវត្ថមេវ។ **តានិ អង្គានី**តិ ឥមិនា ឈានកោដ្ឋាសភាវេន វុត្តធម្មាយេវ គហិតា, ន ផស្សបញ្ចមកឥន្ទ្រិយដ្ឋកាទិភាវេនាតិ វុត្តំ “**សេសា...បេ.... សង្គហិតានី**”តិ។ **ឯវំ សតី**តិ សុខសង្ខាតឈានង្គតោ វេទនាសោមនស្សិន្ទ្រិយានំ សេសិតព្ពភាវេ សតិ។ ឯវញ្ហិ នេសំ ផស្សកតា ឥតរស្ស ផស្សិតព្ពតាវ សិយា។ តេនាហ “**សុខស្ស ផុសិតព្ពត្តា**”តិ។ **វេទយិតាធិបតេយ្យដ្ឋេហី**តិ អារម្មណានុភវនសង្ខាតេន វេទយិតសភាវេន, តស្សេវ សាតវិសេសសង្ខាតេន សម្បយុត្តេហិ អនុវត្តនីយភាវេន ច។ **ឧបនិជ្ឈាយនភាវោ**បិ យថាវុត្តវេទយិតាធិបតេយ្យដ្ឋវិសិដ្ឋោ ឱឡារិកស្ស អារម្មណស្ស និជ្ឈាយនភាវោ។ អភិន្នសភាវោបិ ហិ ធម្មោ បុរិមវិសិដ្ឋបច្ចយវិសេសសម្ភវេន វិសេសេន ភិន្នាការោ ហុត្វា វិសិដ្ឋផលភាវំ អាបជ្ជតិ។ យថេកំយេវ កម្មំ ចក្ខាទិនិព្ពត្តិហេតុភូតំ កម្មំ។ តេន វុត្តំ “**វេទយិតា...បេ.... វុត្តត្តា**”តិ។ **អង្គានី**តិ នាយំ តប្បុរិសភាវេន ពហុវចននិទ្ទេសោ អនន្តភាវតោ, កេវលញ្ច អង្គានំ ពហុត្តា ពហុវចនំ, តេន កឹ សិទ្ធំ? បច្ចេកម្បិ យោជនា សិទ្ធា ហោតិ។ តេន វុត្តំ “**បច្ចេកម្បិ យោជនា កាតព្ពា**”តិ។ យទិ “សុខំ បបេត្វា”តិ យោជនាយំ សេសា តយោ ខន្ធា ហោន្តិ, សេសា តយោ, ចត្តារោ ច ខន្ធា ហោន្តីតិ វត្តព្ពំ សិយាតិ? ន, ចតូសុ តិណ្ណំ អន្តោគធត្តា។ តេនាហ “**សព្ពយោជនា...បេ.... វុត្ត**”ន្តិ។

២. **អសមយវិមោក្ខេនា**តិ ហេដ្ឋាមគ្គវិមោក្ខេន។ សោ ហិ លោកិយវិមោក្ខោ វិយ អធិគមវឡញ្ជនត្ថំ បកប្បេតព្ពសមយវិសេសាភាវតោ ឯវំ វុត្តោ។ អគ្គមគ្គវិមោក្ខោ បន ឯកច្ចាសវវិមុត្តិវចនតោ ឥធ នាធិប្បេតោ។ តេនាហ “**ឯកច្ចេ អាសវា បរិក្ខីណា ហោន្តី**”តិ។ **ឯកច្ចេហិ អាសវេហិ វិមុត្តោ**តិ ទិដ្ឋាសវាទីហិ សមុច្ឆេទវិមុត្តិយា វិមុត្តោ។ **អសមយ...បេ.... លាភេនា**តិ យថាវុត្តអសមយវិមោក្ខស្ស ឧបនិស្សយភូតស្ស អធិគមេន។ តតោ ឯវ **សាតិសយេន**, ឯកច្ចេហិ កាមាសវេហិ វិមុត្តោ វិក្ខម្ភនវសេនាតិ អត្ថោ។ **សោ ឯវ** ឯកច្ចសមយវិមោក្ខលាភី យថាវុត្តោ **សមយវិមុត្តោ** អសមយវិមោក្ខវិសេសស្ស វសេន សមយវិមោក្ខបញ្ញត្តិយា អធិប្បេតត្តា។ **សោ**តិ អសមយវិមោក្ខូបនិស្សយសមយវិមោក្ខលាភី។ **តេន** សាតិសយេន សមយវិមោក្ខេន។ **តថាវិមុត្តោវ ហោតី**តិ ឯត្ថ **ឥតិ**-សទ្ទោ ហេតុអត្ថោ។ យស្មា តថាវិមុត្តោ ហោតិ, តស្មា សមយវិមុត្តបញ្ញត្តឹ លទ្ធុំ អរហតីតិ បរិញ្ញាតត្ថំ ហេតុនា បតិដ្ឋាបេតិ។ ព្យតិរេកមុខេនបិ តមត្ថំ បាកដតរំ កាតុំ “**បុថុជ្ជនោ បនា**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **សមុទាចារភាវតោ**តិ សមុទាចារស្ស សម្ភវតោ។ **សោ**តិ ឈានលាភី បុថុជ្ជនោ។

យទិ បុនរាវត្តកធម្មតាយ បុថុជ្ជនោ សមយវិមុត្តោតិ ន វុត្តោ, តទភាវតោ កស្មា អរហា តថា ន វុត្តោតិ អាហ “**អរហតោ បនា**”តិអាទិ។ **តទការណភាវ**ន្តិ តេសំ វិមោក្ខានំ, តស្ស វា សមយវិមុត្តិភាវស្ស អការណភាវំ។ **សព្ពោ**តិ សុក្ខវិបស្សកោបិ សមថយានិកោបិ អដ្ឋវិមោក្ខលាភីបិ ។ ពហិអព្ភន្តរភាវា អបេក្ខាសិទ្ធា, វត្ថុ អធិប្បាយវសេន គហេតព្ពរូបា ចាតិ អាហ “**ពាហិរានន្តិ លោកុត្តរតោ ពហិភូតាន**”ន្តិ។

៣. រូបតោ អញ្ញំ ន រូបន្តិ តត្ថ រូបបដិភាគំ កសិណរូបាទិ រូប-សទ្ទេន គហិតន្តិ តទញ្ញំ បឋមតតិយារុប្ប វិសយមត្តំ អរូបក្ខន្ធនិព្ពានវិនិមុត្តំ អរូប-សទ្ទេន គហិតំ ទដ្ឋព្ពំ។ បដិបក្ខភូតេហិ កិលេសចោរេហិ អមូសិតព្ពំ ឈានមេវ **ចិត្តមញ្ជូសំ។ សមាធិ**ន្តិ វា សមាធិសីសេន ឈានមេវ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។

៤. អត្តនោ អនុរូបេន បមាទេនាតិ ឯត្ថ អនាគាមិនោ អធិកុសលេសុ ធម្មេសុ អសក្កច្ចអសាតច្ចកិរិយាទិនា។ ខីណាសវស្ស បន តាទិសេន បមាទបតិរូបកេន, តាទិសាយ វា អសក្កច្ចកិរិយាយ។ សា ចស្ស ឧស្សុក្កាភាវតោ វេទិតព្ពា។ បដិប្បស្សទ្ធសព្ពុស្សុក្កា ហិ តេ ឧត្តមបុរិសា។ **សមយេន សមយ**ន្តិ សមយេ សមយេ។ ភុម្មត្ថេ ហិ ឯតំ ករណវចនំ ឧបយោគវចនញ្ច។ **អនិប្ផត្តិតោ**តិ សមាបជ្ជិតុំ អសក្កុណេយ្យតោ។ **អស្សា**តិ “តេសញ្ហី”តិអាទិនា វុត្តស្ស ឥមស្ស អដ្ឋកថាវចនស្ស។ **តេនា**តិ យថាភតេន សុត្តេន។

៥. យេនាធិប្បាយេន “**ធម្មេហី”តិ វត្តព្ព**ន្តិ វុត្តំ, តំ វិវរន្តោ “**ឥធា**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ឥធា**តិ “បរិហានធម្មោ អបរិហានធម្មោ”តិ ឯតស្មិំ បទទ្វយេ។ **តត្ថា**តិ “កុប្បធម្មោ អកុប្បធម្មោ”តិ បទទ្វយេ។ សតិ វចននានត្តេ អត្ថេវ វចនត្ថនានត្តន្តិ អាហ “**វចនត្ថនានត្តមត្តេន វា**”តិ។ វចនត្ថគ្គហណមុខេន គហេតព្ពស្ស បន វិភាវនត្ថស្ស នត្ថេត្ថ នានត្តំ, យតោ តេសំ បរិយាយន្តរតាសិទ្ធិ។

៧-៨. សមាបត្តិចេតនាតិ យាយ ចេតនាយ សមាបត្តឹ និព្ពត្តេតិ សមាបជ្ជតិ ច។ តេនាហ “**តទាយូហនា**”តិ។ អារក្ខបច្ចុបដ្ឋានា សតីតិ កត្វា អាហ “**អនុរក្ខណា...បេ.... សតី**”តិ។ តេនាហ “ឯការក្ខោ សតារក្ខេន ចេតសា វិហរតី”តិ។ តថា ហិ សា “កុសលាកុសលានំ ធម្មានំ គតិយោ សមន្នេសតី”តិ វុត្តា។

១១. អគ្គមគ្គដ្ឋោបិ ឥតរមគ្គដ្ឋា វិយ អនុបច្ឆិន្នភយត្តា ភយូបរតវោហារំ លភតីតិ អាហ “**អរហត្តមគ្គដ្ឋោ ច...បេ.... ភយូបរតោ**”តិ។

១២. កេចីតិ តិហេតុកបដិសន្ធិកេ មន្ទពុទ្ធិកេ សន្ធាយាហ។ តេន វុត្តំ “**ទុប្បញ្ញាតិ ឥមិនា គយ្ហន្តី**”តិ។ ទុព្ពលា បញ្ញា យេសំ តេ ទុប្បញ្ញាតិ។

១៤. អនិយតធម្មសមន្នាគតស្សេវ បច្ចយវិសេសេន និយតធម្មបដិលាភោតិ អាហ “**យត្ថ...បេ.... ហោន្តី**”តិ។ **តទភាវា**តិ និយតានិយតវោមិស្សាយ បវត្តិយា អភាវា។

១៦. បរិយាទិយិតព្ពានីតិ បរិយាទកេន មគ្គេន ខេបេតព្ពានិ។ តណ្ហាទីនំ បលិពុធនាទិកិរិយាយ មត្ថកប្បត្តិយា សីសភាវោ វេទិតព្ពោ, និព្ពានស្ស បន វិសង្ខារភាវតោ សង្ខារសីសតា។ តេនាហ “**សង្ខារវិវេកភូតោ និរោធោ**”តិ។ កេចិ បន “សង្ខារសីសំ និរោធសមាបត្តី”តិ វទន្តិ, តំ តេសំ មតិមត្តំ បញ្ញត្តិមត្តស្ស សីសភាវានុបបត្តិតោ តទុទ្ធញ្ច សង្ខារប្បវត្តិសព្ភាវតោ។ **សហ វិយា**តិ ឯកជ្ឈំ វិយ។ ឯតេន សម-សទ្ទស្ស អត្ថមាហ។ សហត្ថោ ហេស សម-សទ្ទោ។ **សំសិទ្ធិទស្សនេនា**តិ សំសិទ្ធិយា និដ្ឋានស្ស ឧបរមស្ស ទស្សនេន។

ឥធាតិ ឥមិស្សា បុគ្គលបញ្ញត្តិបាឡិយា, ឥមិស្សា វា តទដ្ឋកថាយ។ **កិលេសបវត្តសីសាន**ន្តិ កិលេសសីសបវត្តសីសានំ។ តេសុ ហិ គហិតេសុ ឥតរម្បិ បរិយាទិយិតព្ពំ កិលេសភាវេន បរិយាទិយិតព្ពតាសាមញ្ញេន ច គហិតមេវ ហោតីតិ កិលេសវដ្ដបរិយាទានេន មគ្គស្ស ឥតរវដ្ដានម្បិ បរិយាទិយនំ។ វដ្ដុបច្ឆេទកេន មគ្គេនេវ ហិ ជីវិតិន្ទ្រិយម្បិ អនវសេសតោ និរុជ្ឈតីតិ។ កស្មា បនេត្ថ បវត្តសីសំ វិសុំ គហិតន្តិ ចោទនំ សន្ធាយាហ “**បវត្តសីសម្បី**”តិអាទិ។ ឱធិសោ ច អនោធិសោ ច កិលេសបរិយាទានេ សតិ សិជ្ឈមានា បច្ចវេក្ខណវារា តេន និប្ផាទេតព្ពាតិ វុត្តា។ តេនេវាហ “**កិលេសបរិយាទានស្សេវ វារា**”តិ។ ឥទានិ តមត្ថំ អាគមេន សាធេន្តោ “**វិមុត្តស្មិ**”ន្តិអាទិមាហ។ **ចុតិចិត្តេន ហោតី**តិ ឥទំ យថាវុត្តស្ស កិលេសបរិយាទានសមាបនភូតស្ស បច្ចវេក្ខណវារស្ស ចុតិចិត្តេន បរិច្ឆិន្នត្តា វុត្តំ, តស្មា ចុតិចិត្តេន បរិច្ឆេទកេន បរិច្ឆិន្នំ ហោតីតិ អត្ថោ។

១៧. តិដ្ឋេយ្យាតិ ន ឧបគច្ឆេយ្យ។ ឋានញ្ហិ គតិនិវត្តិ។ តេន វុត្តំ “**នប្បវត្តេយ្យា**”តិ។

១៨. បយិរុបាសនាយ ពហូបការត្តា **បយិរុបាសិតព្ពត្តា**។

២០. អគ្គវិជ្ជា យស្ស អនធិគតវិជ្ជាទ្វយស្ស ហោតិ, សោ ចេ បច្ឆា វិជ្ជាទ្វយំ អធិគច្ឆតិ, តស្ស បឋមំ អធិគតវិជ្ជាទ្វយស្ស វិយ អតេវិជ្ជតាភាវា យទិបិ និប្បរិយាយតា តេវិជ្ជតា, បឋមំ អធិគតវិជ្ជាទ្វយស្ស បន សាសវិសេសាតិ ទស្សេន្តោ **“យាយ កតកិច្ចតា”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **អគ្គវិជ្ជា**តិ អាសវក្ខយញ្ញាណំ, អគ្គមគ្គញ្ញាណមេវ វា វេទិតព្ពំ។ សា ច តេវិជ្ជតាតិ យោជនា។

២២. **តត្ថេវា**តិ សច្ចាភិសម្ពោធេ ឯវ។

២៤. **ត**ន្តិ និរោធសមាបត្តិលាភិនោ ឧភតោភាគវិមុត្តតាវចនំ។ **វុត្តលក្ខណូបបត្តិកោ**តិ ទ្វីហិ ភាគេហិ ទ្វេ វារេ វិមុត្តោតិ ឯវំ វុត្តលក្ខណេន ឧបបត្តិតោ យុត្តិតោ សមន្នាគតោ។ **ឯសេវ នយោ**តិ យថា ចតុន្នំ អរូបសមាបត្តីនំ ឯកេកតោ និរោធតោ ច វុដ្ឋាយ អរហត្តំ បត្តានំ វសេន បញ្ច ឧភតោភាគវិមុត្តា វុត្តា, តថា សេក្ខភាវំ បត្តានំ វសេន បញ្ច កាយសក្ខិនោ ហោន្តីតិ កត្វា វុត្តំ។

ទស្សនការណាតិ ឥមិនា “ទិស្វា”តិ ឯត្ថ ត្វា-សទ្ទោ ហេតុអត្ថោតិ ទស្សេតិ យថា “សីហំ ទិស្វា ភយំ ហោតី”តិអាទីសុ។ ទស្សនេ សតិ បរិក្ខយោ, នាសតីតិ អាហ **“ទស្សនាយត្តបរិក្ខយត្តា”**តិ។ **បុរិមកិរិយា**តិ អាសវានំ ខយកិរិយាយ បុរិមកិរិយា។ សមានកាលត្តេបិ ហិ ការណកិរិយា ផលកិរិយាយ បុរិមសិទ្ធា វិយ វោហរីយតិ។ **តតោ** នាមកាយតោ មុច្ចនតោ។ យតោ ហិ យេន មុច្ចិតព្ពំ, តំ និស្សិតោ ហោតីតិ វុត្តំ **“នាមនិស្សិតកោ”**តិ។ **តស្សា**តិ កាយទ្វយវិមុត្តិយា ឧភតោភាគវិមុត្តភាវស្ស។ អរូបលោកេ ហិ ឋិតារហន្តវសេនាយមត្ថោ វុត្តោ។ តេនាហ **“សុត្តេ ហី”**តិអាទិ។

ទ្វីហិ ភាគេហីតិ វិក្ខម្ភនសមុច្ឆេទភាគេហិ។ **ទ្វេ វារេ**តិ កិលេសានំ វិក្ខម្ភនសមុច្ឆិន្ទនវសេន ទ្វិក្ខត្តុំ។ **កិលេសេហិ វិមុត្តោ**តិ ឥទំ បឋមតតិយវាទានំ វសេន វុត្តំ, ឥតរំ ទុតិយវាទស្ស។ អរូបជ្ឈានំ យទិបិ រូបសញ្ញាទីហិ វិមុត្តំ តំសមតិក្កមាទិនា បត្តព្ពត្តា, បវត្តិនិវារកេហិ បន កាមច្ឆន្ទាទីហិយេវស្ស វិមុត្តិ សាតិសយាតិ ទស្សេន្តោ **“នីវរណសង្ខាតនាមកាយតោ វិមុត្ត”**ន្តិ អាហ។ យញ្ចាបិ អរូបជ្ឈានំ រូបលោកេ វិវេកដ្ឋតាវសេនបិ រូបកាយតោ វិមុត្តំ, តំ បន រូបបដិពទ្ធឆន្ទរាគវិក្ខម្ភនេនេវ ហោតីតិ វិក្ខម្ភនមេវ បធានន្តិ វុត្តំ **“រូបតណ្ហាវិក្ខម្ភនេន រូបកាយតោ ច វិមុត្តត្តា”**តិ។ **ឯកទេសេន ឧភតោភាគវិមុត្តំ នាម ហោតិ** សមុច្ឆេទវិមុត្តិយា អភាវា។

២៥. “សត្តិសយោ”តិ វិយ សមុទាយេ បវត្តោ វោហារោ អវយវេបិ ទិស្សតីតិ ទស្សេន្តោ អាហ **“អដ្ឋវិមោក្ខេកទេសេន…បេ…. វុច្ចតី”**តិ។

២៦. **ផុដ្ឋាន**ន្តិ ផស្សិតានំ, អធិគតានន្តិ អត្ថោ។ **អន្តោ**តិ អន្តសទិសោ ផស្សនាយ បរកាលោ។ តទនន្តរោ ហិ តប្បរិយោសានោ វិយ ហោតីតិ។ កាលវិសយោ ចាយំ អន្ត-សទ្ទោ, ន បន កាលត្ថោ។ តេនាហ **“អធិប្បាយោ”**តិ។ **នាមកាយេកទេសតោ**តិ នីវរណសង្ខាតនាមកាយេកទេសតោ។ **អាលោចិតោ បកាសិតោ វិយ ហោតិ** វិពន្ធវិក្ខម្ភនេន អាលោចនេ បកាសនេ សមត្ថស្ស ញាណចក្ខុនោ អធិដ្ឋានសមុប្បាទនតោ។ **ន តុ វិមុត្តោ**តិ វិមុត្តោតិ ន វុច្ចតេវ។

២៨. **ឥមំ បន នយ**ន្តិ “អបិច តេស”ន្តិអាទិនា អាគតវិធឹ។ **យេន វិសេសេនា**តិ យេន ការណវិសេសេន។ **សោ**តិ ទិដ្ឋិប្បត្តសទ្ធាវិមុត្តានំ យថាវុត្តោ បញ្ញាយ វិសេសោ។ **បដិក្ខេបោ កតោ** ការណស្ស អវិភាវិតត្តា។ ឧភតោភាគវិមុត្តោ វិយ, បញ្ញាវិមុត្តោ វិយ វា សព្ពថា អវិមុត្តស្ស សាវសេសវិមុត្តិយម្បិ ទិដ្ឋិប្បត្តស្ស វិយ បញ្ញាយ សាតិសយាយ អភាវតោ **សទ្ធាមត្តេន វិមុត្តភាវោ** ទដ្ឋព្ពោ។ **សទ្ធាយ អធិមុត្តោ**តិ ឥទំ អាគមនវសេន សទ្ធាយ អធិកភាវំ សន្ធាយ វុត្តំ, មគ្គាធិគមតោ បនស្ស បច្ចក្ខមេវ ញាណទស្សនំ។

៣១. “សោតោតិ អរិយមគ្គស្ស នាម”ន្តិ និប្បរិយាយេន តំសមង្គី សោតាបន្នោតិ អធិប្បាយេន ចោទកោ “អបិ-សទ្ទោ កស្មា វុត្តោ”តិ ចោទនំ ឧដ្ឋាបេត្វា **“ននូ”**តិអាទិនា អត្តនោ អធិប្បាយំ វិវរតិ។ ឥតរោ **“នាបន្ន”**ន្តិអាទិនា បរិហរតិ។ **សមន្នាគតោ ឯវ នាម** លោកុត្តរធម្មានំ អកុប្បសភាវត្តា។ **ឥតរេហី**តិ ទុតិយមគ្គដ្ឋាទីហិ។ **សោ ឯវា**តិ បឋមផលដ្ឋោ ឯវ។ **ឥធា**តិ ឥមស្មឹ សត្តក្ខត្តុបរមនិទ្ទេសេ។ សោតំ វា អរិយមគ្គំ អាទិតោ បន្នោ អធិគតោតិ សោតាបន្នោតិ វុច្ចមានេ ទុតិយមគ្គដ្ឋាទីនំ នត្ថេវ សោតាបន្នភាវាបត្តិ។ សុត្តេ បន **សោតំ** អរិយមគ្គំ **អាទិតោ** មរិយាទំ អមុញ្ចិត្វាវ **បន្នោ** បដិបជ្ជតីតិ កត្វា មគ្គសមង្គី “សោតាបន្នោ”តិ វុត្តោ។ បរិយាយេន ឥតរោបិ តស្ស អបរិហានធម្មត្តា សោតាបន្នោតិ វេទិតព្ពំ។ បហីនាវសិដ្ឋកិលេស

បច្ចវេក្ខណាយ សមុទយសច្ចំ វិយ ទុក្ខសច្ចម្បិ បច្ចវេក្ខិតំ ហោតិ សច្ចទ្វយបរិយាបន្នត្តា កិលេសានន្តិ អាហ **“ចតុសច្ចបច្ចវេក្ខណាទីន”**ន្តិ។ **អាទិ**-សទ្ទេន ផលបច្ចវេក្ខណឧបរិមគ្គផលធម្មេ ច សង្គណ្ហាតិ។

៣២. **មហាកុលមេវា**តិ ឧឡារកុលមេវ វុច្ចតិ “កុលីនោ កុលបុត្តោ”តិអាទីសុ វិយ។

៣៣. សង្ខានកោ អបរិហីនជ្ឈានោ កាលកតោ ព្រហ្មលោកូបគោ ហុត្វា វដ្ដជ្ឈាសយោ ចេ, ឧបរូបរិ និព្ពត្តិត្វា និព្ពាយតីតិ អាហ **“អនាគាមិសភាគោ”**តិ។ យតោ សោ ឈានានាគាមីតិ វុច្ចតិ។ តេនាហ **“អនាវត្តិធម្មោ”**តិ។

៣៦. បរយោគេ ត្វា-សទ្ទោ តទន្តោ ហុត្វា **“បរសទ្ទយោគេ”**តិ វុត្តោ, អប្បត្វាតិ វុត្តំ ហោតីតិ **“អប្បត្តំ ហុត្វា”**តិ ឥមិនា វុច្ចតិ។

៣៧. **តេនា**តិ “ឧបហច្ចា”តិ បទេន។ ននុ ច វេមជ្ឈាតិក្កមោ **“អតិក្កមិត្វា វេមជ្ឈ”**ន្តិ ឥមិនា បកាសិតោ ហោតីតិ អធិប្បាយោ។

៤០. **តណ្ហាវដ្ដសោតា** តណ្ហាវដ្ដពន្ធា។ **តស្សា**តិ សោតស្ស។ សម្ពន្ធេ ចេតំ សាមិវចនំ។ ឧទ្ធំសោតស្ស ឧបរិភវូបគតា ឯកំសិកាតិ អាហ **“យត្ថ វា តត្ថ វា គន្ធា”**តិ។ **តស្សា**តិ ឧទ្ធំសោតស្ស។ **តត្ថា**តិ អវិហេសុ។ **លហុសាលហុសគតិកា**តិ លហុកាលហុកាយុគតិកា, លហុកាលហុកញាណគតិកា វា។ **ឧប្បជ្ជិត្វាវ និព្ពាយនកាទីហី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន “អាកាសំ លង្ឃិត្វា និព្ពាយតី”តិអាទិនា វុត្តា តិស្សោ ឧបមា សង្គណ្ហាតិ។ អន្តរាឧបហច្ចបរិនិព្ពាយីហិ អធិមត្តតា, ឧទ្ធំសោតតោ អនធិមត្តតា ច អសង្ខារសសង្ខារបរិនិព្ពាយីនំ ន វេទិតព្ពាតិ យោជនា។ **តេ ឯវា**តិ អន្តរាឧបហច្ចបរិនិព្ពាយិឧទ្ធំសោតា ឯវ។ យទិ ឯវំ អសង្ខារសសង្ខារបរិនិព្ពាយីនំ ឧបមាវចនេន តតោ មហន្តតរេហិ កស្មា វុត្តន្តិ ចោទនំ សន្ធាយាហ **“តតោ មហន្ត…បេ…. ទស្សនត្ថ”**ន្តិ។

តេនាតិ “នោ ចស្ស, នោ ច មេ សិយា”តិ វចនេន។ **តេនា**តិ វា យថាវុត្តេន តស្ស អត្ថវចនេន។ **ឥមស្ស ទុក្ខស្សា**តិ ឥមស្ស សម្បតិ វត្តមានស្ស វិញ្ញាណាទិទុក្ខស្ស។ **ឧទយទស្សនំ** ញាណំ។ **ចតូហិបី**តិ “នោ ចស្សា”តិ ចតូហិ បទេហិ។ **យំ អត្ថី**តិ យំ បរមត្ថតោ វិជ្ជតិ ។ តេនាហ **“ភូតន្តិ សសភាវ”**ន្តិ, ភូតន្តិ ខន្ធបញ្ចកន្តិ អត្ថោ។ យថាហ “ភូតមិទន្តិ, ភិក្ខវេ, សមនុបស្សថា”តិ។ **វិវដ្ដមានសោ** វិវិច្ចមានហទយោ តណ្ហាទិសោតតោ និវត្តជ្ឈាសយោ។ **ឧបេក្ខកោ ហោតី**តិ ចត្តភរិយោ វិយ បុរិសោ ភយំ នន្ទិញ្ច បហាយ ឧទាសិនោ ហោតិ។

អវិសិដ្ឋេតិ ហីនេ។ **វិសិដ្ឋេ**តិ ឧត្តមេ។ “ភវេ”តិ វត្វា “សម្ភវេ”តិ វុច្ចមានំ អវុត្តវាចកំ ហោតីតិ ទស្សេន្តោ **“បច្ចុប្បន្នោ”**តិអាទិមាហ។ **ភូតមេវ វុច្ចតី**តិ យំ ភូតន្តិ វុច្ចតិ, តទេវ ភវោតិ ច វុច្ចតិ, ភវតិ អហោសីតិ វា។ សម្ភវតិ ឯតស្មាតិ **សម្ភវោ**។ **តទាហារោ** តស្ស ភវស្ស បច្ចយោ។ **អនុក្កមេន មគ្គបញ្ញាយា**តិ វិបស្សនានុក្កមេន លទ្ធាយ អរិយមគ្គបញ្ញាយ។ **តេនា**តិ សេក្ខេន។

ឯកកនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. ទុកនិទ្ទេសវណ្ណនា

៦៣. **កស្សចី**តិ កស្សចិបិ។ **កថញ្ចី**តិ កេនចិ បការេន, វិក្ខម្ភនមត្តេនាបីតិ វុត្តំ ហោតិ។ **អជ្ឈត្តគ្គហណស្សា**តិ អត្តានំ អធិកិច្ច ឧទ្ទិស្ស បវត្តគ្គាហស្ស។

៨៣. **បុរិមគ្គហិត**ន្តិ “ករិស្សតិ មេ”តិអាទិនា ចិត្តេន បឋមំ គហិតំ។ **តំ កត**ន្តិ តំ តាទិសំ ឧបការំ។ បុញ្ញផលំ ឧបជីវន្តោ កតញ្ញុបក្ខេ តិដ្ឋតីតិ វុត្តំ **“បុញ្ញផលំ អនុបជីវន្តោ”**តិ។

៩០. គុណបារិបូរិយា បរិបុណ្ណោ យាវទត្ថោ ឥធ តិត្តោតិ អាហ **“និដ្ឋិតកិច្ចតាយ និរុស្សុក្កោ”**តិ។

ទុកនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. តិកនិទ្ទេសវណ្ណនា

៨១. សេសសំវរភេទេនាតិ កាយិកវាចសិកវីតិក្កមតោ សេសេន សំវរវិនាសេន។ សោ បន ទ្វារវសេន វុច្ចមានោ មនោទ្វារិកោ ហោតីតិ អាហ **"មនោសំវរភេទេនា"**តិ។ ឥទានិ តំ បការភេទេន ទស្សេន្តោ **"សតិសំវរាទិភេទេន វា"**តិ អាហ, មុដ្ឋសច្ចាទិប្បវត្តិយាតិ អត្ថោ។ យំ កិញ្ចិ សភាវភូតំ ចរិតម្បិ "សីល"ន្តិ វុច្ចតីតិ អកុសលស្សបិ សីលបរិយាយោ វុត្តោ។

៨៤. សមានវិសយានន្តិ បឋមផលាទិកោ សមានោ ឯករូបោ វិសយោ ឯតេសន្តិ សមានវិសយា, តេសំ។

១០៧. តទត្ថោ តប្បយោជនោ លោកុត្តរសាធកោតិ អត្ថោ។ **តស្ស** បរមត្ថសាសនស្ស។ **មូលេកទេសត្តា**តិ មូលភាវេន ឯកទេសត្តា។

១១៨. ឧន្នឡោ ឧគ្គតតុច្ឆមានោ។

១២៣. សីលស្ស អនុក្កណ្ឌនំ អបរិសុទ្ធិយំ សោធនំ អបារិបូរិយំ បូរណញ្ចាតិ អាហ **"សោធេតព្ពេ ច វឌ្ឍេតព្ពេ ចា"**តិ។ **អធិសីលំ និស្សាយា**តិ អធិសីលំ និស្សយំ កត្វា ឧប្បន្នបញ្ញាយ។

១២៤. គូថសទិសត្តមេវ ទស្សេតិ, ន គូថគូបសទិសត្តន្តិ អធិប្បាយោ។ គូថវសេនេវ ហិ គូបស្សបិ ជិគុច្ឆនីយតាតិ។ អយញ្ច អត្ថោ គូថរាសិយេវ គូថកូបោតិ ឥមស្មិំ បក្ខេ នវត្តព្ពោ សិយា។

១៣០. សរភង្គសត្ថារាទយោ រូបភវាទិកាមាទិបរិញ្ញំ កត្វា បញ្ញបេន្តោ លោកិយំ បរិញ្ញំ សម្មទេវ បញ្ញបេន្តីតិ អាហ **"យេភុយ្យេន ន សក្កោន្តី"**តិ។ អសមត្ថភាវំ វា សន្ធាយ នោ ច បញ្ញាបេតុំ សក្កោន្តីតិ វុត្តន្តិ យោជនា។

តិកនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. ចតុក្កនិទ្ទេសវណ្ណនា

១៣៣. បរេនាតិ អញ្ញេន, អាណត្តេនាតិ អត្ថោ។ **អាណត្តិយា អត្តនា ចា**តិ អាណាបកស្ស អាណត្តិយា, អត្តនា ច អាណត្តេន កតំ តញ្ច តស្ស អាណាបកស្ស យំ វចីបយោគេន កតន្តិ យោជនា។ **អាណត្តិយា បាបស្សា**តិ អាណាបនវសេន បសុតបាបស្ស។

១៤៨. ទេសនាយ ការណភូតាយ។ **ធម្មាន**ន្តិ ទេសនាយ យថាពោធេតព្ពានំ សីលាទិធម្មានំ។

១៥២. អនន្តរន្តិ ញាណស្ស ឧបដ្ឋិតន្តិ អនន្តរំ វុត្តំ។ កឹ បន តន្តិ អាហ **"វចន"**ន្តិ។ **លុជ្ជតី**តិ ឥទំ យេន ការណេន លោក-សទ្ទោ តទត្ថេ បវត្តោ, តំ ទស្សេតីតិ អាហ **"ការណយុត្ត"**ន្តិ។

១៥៦. សហិតាសហិតស្សាតិ កុសលសទ្ទយោគេន សាមិវចនំ ភុម្មត្ថេតិ ទស្សេន្តោ អាហ **"សហិតាសហិតេតិ អត្ថោ"**តិ។ សហិតភាសនេន ទេសកសម្បត្តិ, សហិតាសហិតកោសល្លេន សាវកសម្បត្តិ វេទិតព្ពា។ បរិសសម្បត្តិបិ ញាណសម្បន្នស្ស ធម្មកថិកស្ស បដិភានសម្បទាយ ការណំ ហោតីតិ អាហ **"សាវកសម្បត្តិយា ពោធេតុំ សមត្ថតាយា"**តិ។

១៥៧. កុសលធម្មេហីតិ សមថវិបស្សនាធម្មេហិ។ **ចតុត្ថោ វុត្តោ,** យោ នេវ សង្ខំ និមន្តេតិ, ន ទានំ ទេតិ។

១៦៦. យមិទំ "កាលេនា"តិ វុត្តន្តិ "យោ តត្ថ អវណ្ណោ, តម្បិ ភណតិ កាលេន។ យោបិ តត្ថ វណ្ណោ, តម្បិ ភណតិ កាលេនា"តិ យំ ឥទំ បាឡិយំ វុត្តំ, **តត្រ តស្មិំ វចនេ** វាក្យេ **យោ** បុគ្គលោ "កាលេន ភណតី"តិ វុត្តោ, **សោ កីទិសោ**តិ វិចារណាយ តស្ស ទស្សនត្ថំ "កាលញ្ញូ ហោតី"តិអាទិ បាឡិយំ វុត្តន្តិ ទស្សេន្តោ សង្គហេ អាហាតិ យោជនា។

១៦៨. បុព្ពុប្បន្នបច្ចយវិបត្តីតិ តស្មិំ អត្តភាវេ បឋមុប្បន្នបច្ចយវិបត្តិ។ តេសំ វិបត្តិ បវត្តប្បច្ចយវិបត្តីតិ យោជនា។

១៧៣. តេសន្តិ បហីនាវសិដ្ឋកិលេសានំ។ **វិមុត្តិទស្សនមេវ ហោតិ** វិមុត្តិអត្ថត្តា តំទស្សនស្ស។

១៧៤. តន្តាវុតានំ វត្ថានន្តិ និទ្ទារណេ សាមិវចនំ។

១៧៨. នាមកាយោតិ នាមសមូហោ។ **ឥទមេវ ច ទ្វយ**ន្តិ សីលសំវរបូរណំ, សាជីវាវីតិក្កមនញ្ចាតិ ឥទមេវ ទ្វយំ។ **តតោ**តិ សាជីវាវីតិក្កមនតោ។ កថាយ ហលិទ្ទរាគាទិសទិសតាតិ យោជនា។ តេនាហ “**ន បុគ្គលស្សា**”តិ។

១៧៩. ឥតិ-សទ្ទេនាតិ “ទារុមាសកោ”តិ ឯត្ថ វុត្តឥតិ-សទ្ទេន។ **ឯវំបការេ**តិ ឥមិនាបិ សលាកាទិកេ សង្គណ្ហាតិ។

១៨១. អវិសដសុខន្តិ អវិក្ខេបសុខំ។

១៨៧. ខន្ធធម្មេស្វតិ សង្ខតធម្មេសុ។ **តទលាភេនា**តិ មគ្គផលាលាភេន។ **អត្ថេនា**តិ សីលាទិអត្ថេន។

ចតុក្កនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. បញ្ចកនិទ្ទេសវណ្ណនា

១៩១. យថា តេសុ បដិបជ្ជិតព្ពន្តិ តេសុ បញ្ចសុ បុគ្គលេសុ យថារហំ ឧបមេយ្យោបមាទស្សនមុខេន ហិតូបទេសបដិបត្តិយា យថា អញ្ញេហិ បដិបជ្ជិតព្ពន្តិ អត្ថោ។ កិរិយាវាចី អារម្ភ-សទ្ទោ អធិប្បេតោ, ន “អារម្ភកត្ថុស្ស កសាវបុច្ឆា”តិអាទីសុ វិយ ធម្មវាចីតិ អាហ “**អារម្ភកិរិយាវាចកោ សទ្ទោ**”តិ។ “និរុជ្ឈន្តី”តិ វុត្តត្តា “**មគ្គកិច្ចវសេនា**”តិ វុត្តំ។

១៩២. គហណំ “ឯវមេត”ន្តិ សម្បដិច្ឆនំ។

១៩៩. ន ឯវំ សម្ពន្ធោ អសមានជាតិកត្តា។

បញ្ចកនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. ឆក្កនិទ្ទេសវណ្ណនា

២០២. ឥទំ សច្ចាភិសម្ពោធាទិកំ **សង្គហិតំ ហោតិ** ផលស្ស ហេតុនា អវិនាភាវតោ។ តេនាហ “**សាម**”ន្តិអាទិ។ **អនាចរិយកេន អត្តនា ឧប្បាទិតេនា**តិ ឥទំ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណេ វិជ្ជមានគុណកថនំ, ន តព្ពិធុរធម្មន្តរនិវត្តនំ តថារូបស្ស អញ្ញស្ស អភាវតោ។ តេនស្ស សាចរិយកតា, បរតោ ច ឧប្បត្តិ បដិក្ខិត្តាតិ ឥមមត្ថមាហ “**តត្ថា**”តិអាទិនា។ តត្ថ **សាចរិយកត្តំ** បរូបទេសហេតុកតា, **បរតោ ឧប្បត្តិ** ឧបទេសេន វិនាបិ សន្និស្សាយ និព្ពត្តីតិ អយមេតេសំ វិសេសោ។

ឆក្កនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. សត្តកនិទ្ទេសវណ្ណនា

២០៣. កុសលេសុ ធម្មេស្វតិ អាធារេ ភុម្មំ, ន វិសយេតិ ទស្សេន្តោ “**កុសលេសុ ធម្មេសុ អន្តោគធា**”តិ អាហ។ ឥទានិ វិសយលក្ខណំ ឯតំ ភុម្មន្តិ ទស្សេន្តោ “**ពោធិបក្ខិយធម្មេសុ វា**”តិអាទិមាហ។ “**តទុបការតាយា**”តិ ឥទំ កុសលេសុ ធម្មេសុ សាធេតព្ពេសូតិ ឥមមត្ថំ សន្ធាយ វុត្តំ។ **ឧម្មុជ្ជនបញ្ញាយា**តិ ឧម្មុជ្ជាបនបញ្ញាយ, ឧម្មុជ្ជនាការេន វា បវត្តបញ្ញាយ។ **តេនេវា**តិ ឧម្មុជ្ជនមត្តត្តា ឯវ។ យថា ហិ ញាណុប្បាទោ សំកិលេសបក្ខតោ ឧម្មុជ្ជនំ, ឯវំ សទ្ធុប្បាទោបីតិ អាហ “**សទ្ធាសង្ខាតមេវ ឧម្មុជ្ជន**”ន្តិ។ **ចិត្តវារោ**តិ ចិត្តប្បពន្ធវារោ។ បច្ចេកំ ឋានវិបស្សនាបតរណបតិគាធប្បត្តិនិដ្ឋត្តា តេសំ បុគ្គលានំ “**អនេកេ បុគ្គលា**”តិ វុត្តំ។ កស្មា? តេនត្តភាវេន អរហត្តស្ស អគ្គហណតោ។ **តតិយបុគ្គលាទិភាវ**ន្តិ ឧម្មុជ្ជិត្វា ឋិតបុគ្គលាទិភាវំ។

សត្តកនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. ទសកនិទ្ទេសវណ្ណនា

២០៩. សោតាបន្នាទយោតិ វុត្តវិសេសយុត្តា សោតាបន្នសកទាគាមិឈានានាគាមិនោ។ **អសា…បេ….បនា**តិ ឯត្ថ **បន**-សទ្ទោ វិសេសត្ថទីបនោ។ តេន “អជ្ឈត្តសំយោជនានំ សមុច្ឆិន្នត្តា”តិ ឥទំ វិសេសំ ទីបេតីតិ វេទិតព្ពំ។

ទសកនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បុគ្គលបញ្ញត្តិបករណ-អនុដីកា សមត្តា។

កថាវត្ថុបករណ-អនុដីកា

គន្ថារម្ភវណ្ណនា

សមុទាយេ ឯកទេសា អន្តោគធាតិ សមុទាយោ តេសំ អធិដ្ឋានភាវេន វុត្តោ យថា “រុក្ខេ សាខា”តិ ទស្សេតិ **“កថាសមុទាយស្ស”**តិអាទិនា។ តត្ថ **កថាន**ន្តិ តិស្សោ កថា វាទោ ជប្បោ វិតណ្ឌាតិ។ តេសុ យេន បមាណតក្កេហិ បក្ខបដិបក្ខានំ បតិដ្ឋាបនបដិក្ខេបា ហោន្តិ, សោ **វាទោ**។ ឯកាធិករណា ហិ អញ្ញមញ្ញវិរុទ្ធា ធម្មា បក្ខបដិបក្ខា យថា “ហោតិ តថាគតោ បរំ មរណា, ន ហោតិ តថាគតោ បរំ មរណា”តិ (ទី. និ. ១.៦៥)។ នានាធិករណា បន អញ្ញមញ្ញវិរុទ្ធាបិ បក្ខបដិបក្ខា នាម ន ហោន្តិ យថា “អនិច្ចំ រូបំ, និច្ចំ និព្ពាន”ន្តិ។ យេន ឆលជាតិនិគ្គហដ្ឋានេហិ បក្ខបដិបក្ខានំ បតិដ្ឋាបនំ បដិក្ខេបារម្ភោ, សោ **ជប្បោ**។ អារម្ភមត្តមេវេត្ថ, ន អត្ថសិទ្ធីតិ ទស្សនត្ថំ អារម្ភគ្គហណំ។ យាយ បន ឆលជាតិនិគ្គហដ្ឋានេហិ បដិបក្ខបដិក្ខេបាយ វាយមន្តិ, សា **វិតណ្ឌា**។ តត្ថ អត្ថវិកប្បុបបត្តិយា វចនវិឃាតោ **ឆលំ** យថា “នវកម្ពលោយំ បុរិសោ, រាជា នោ សក្ខី”តិ ឯវមាទិ។ ទូសនភាសា **ជាតយោ**, ឧត្តរបតិរូបកាតិ អត្ថោ។ **និគ្គហដ្ឋានានិ** បរតោ អាវិ ភវិស្សន្តិ។ ឯវំ វាទជប្បវិតណ្ឌប្បភេទាសុ តីសុ កថាសុ ឥធ វាទកថា “កថា”តិ អធិប្បេតា។ សា ច ខោ អវិបរីតធម្មតាយ បតិដ្ឋាបនវសេន, ន វិគ្គាហិកកថាភាវេនាតិ វេទិតព្ពំ។ **មាតិកាឋបនេនេវា**តិ ឧទ្ទេសទេសនាយ ឯវ។ **ឋបិតស្សា**តិ ទេសិតស្ស។ ទេសនា ហិ ទេសេតព្ពមត្ថំ វិនេយ្យសន្តានេសុ ឋបនតោ និក្ខិបនតោ ឋបនំ, និក្ខេបោតិ ច វុច្ចតិ។

គន្ថារម្ភវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

និទានកថាវណ្ណនា

បរិនិព្ពានមេវ …បេ… **វុត្តំ**។ អភិន្នសភាវម្បិ ហិ អត្ថំ តទញ្ញធម្មតោ វិសេសាវពោធនត្ថំ អញ្ញំ វិយ កត្វា វោហរន្តិ យថា “អត្តនោ សភាវំ ធារេន្តីតិ ធម្មា”តិ (ធ. ស. អដ្ឋ. ១)។ **សា**តិ អសង្ខតា ធាតុ។ **ករណភាវេន វុត្តា** យថាវុត្តស្ស ឧបសមស្ស សាធកតមភាវំ សន្ធាយ។ **ធម្មវាទី**…**បេ… ទុព្ពលតា វុត្តា** តថារូបាយ បញ្ញាយ ភាវេតាទិសានំ បក្ខភាវាភាវតោ។ **លទ្ធិយា**តិ “អត្ថិ បុគ្គលោ សច្ចិកដ្ឋបរមត្ថេន, បរិហាយតិ អរហា អរហត្តា”តិអាទិលទ្ធិយា។ **សុត្តន្តេហី**តិ ទេវតាសំយុត្តាទីហិ។ **លិង្គាកប្ប**ភេទំ បរតោ សយមេវ វក្ខតិ។

ភិន្ទិត្វា មូលសង្គហន្តិ មូលសង្គីតិំ វិនាសេត្វា, ភេទំ វា កត្វា យថា សា បិតា, តតោ អញ្ញថា កត្វា។ **សង្គហិតតោ វា អញ្ញត្រា**តិ មូលសង្គីតិយា សង្គហិតតោ អញ្ញត្រ។ តេនាហ **“អសង្គហិតំ សុត្ត”**ន្តិ។ **នីតត្ថំ** យថារុតវសេន វិញ្ញេយ្យត្ថត្តា។ **នេយ្យត្ថំ** វិបរិណាមទុក្ខតាទិវសេន និទ្ធារេតព្ពត្ថត្តា។ **តីហិ ឋានេហី**តិ “សូរា សតិមន្តោ ឥធ ព្រហ្មចរិយវាសោ”តិ (អ. និ. ៩.២១) ឯវំ វុត្តេហិ តីហិ ការណេហិ។ **អញ្ញំ សន្ធាយ ភណិត**ន្តិ ឯកំ បព្ពជ្ជាសង្ខាតំ ព្រហ្មចរិយវាសំ សន្ធាយ ភណិតំ។ **អញ្ញំ អត្ថំ ឋបយឹសូ**តិ សព្ពស្សបិ ព្រហ្មចរិយវាសស្ស វសេន “នត្ថិ ទេវេសុ ព្រហ្មចរិយវាសោ”តិអាទិកំ (កថា. ២៦៩) អញ្ញំ អត្ថំ ឋបយឹសុ។ សុត្តញ្ច អញ្ញំ សន្ធាយ ភណិតំ តតោ អញ្ញំ សន្ធាយ ភណិតំ កត្វា ឋបយឹសុ, តស្ស អត្ថញ្ច អញ្ញំ ឋបយឹសូតិ ឯវមេត្ថ យោជនា វេទិតព្ពា។ **សុញ្ញតាទី**តិ **អាទិ-**សទ្ទេន អនិច្ចតាទី សង្គណ្ហាតិ។

គម្ភីរំ ឯកទេសំ មហាបទេសបរិវារាទី។ **ឯកច្ចេ សកលំ អភិធម្មំ វិស្សជ្ជឹសុ** ឆឌ្ឌយឹសុ សេយ្យថាបិ សុត្តន្តិកា។ តេ ហិ តំ ន ជិនវចនន្តិ វទន្តិ។ **កថាវត្ថុស្ស សវិវាទត្តេ**តិអាទិ ហេដ្ឋា និទានដ្ឋកថាយ អាគតនយំ សន្ធាយ វុត្តំ។ កេចិ បន បុគ្គលបញ្ញត្តិយាបិ សវិវាទត្តំ មញ្ញន្តិ។ **“តតិយសង្គីតិតោ បុព្ពេ បវត្តមានានំ វសេនា”**តិ ឥទំ កស្មា វុត្តំ, ននុ តតិយសង្គីតិតោ បុព្ពេបិ តំ មាតិការូបេន បវត្តតេវ? និទ្ទេសំ វា សន្ធាយ តថា វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ **អញ្ញានី**តិ អញ្ញាការានិ អភិធម្មបករណាទីនិ អករិំសុ, បវត្តន្តានិបិ តានិ អញ្ញថា កត្វា បឋឹសូតិ អត្ថោ ។ **មញ្ញសិរី**តិ ឥទំ កស្មា វុត្តំ។ ន ហិ តំ នាមំ បិដកត្តយំ អនុវត្តន្តេហិ ភិក្ខូហិ គយ្ហតិ? ឥតរេហិ គយ្ហមានម្បិ វា សាសនិកបរិញ្ញេហិ ន សាសនាវចរំ គយ្ហតីតិ កត្វា វុត្តំ។ **និកាយនាម**ន្តិ មហាសង្ឃិកាទិនិកាយនាមំ, ទុត្តកុត្តាទិវគ្គនាមញ្ច។

សង្កន្តិកានំ ភេទោ សុត្តវាទីតិ សង្កន្តិកានំ អនន្តរេ ឯកោ និកាយភេទោ សុត្តវាទី នាម ភិជ្ជិត្ថ។ **សហា**តិ ឯកជ្ឈំ កត្វា, គណិយមានាតិ អត្ថោ។

ឧប្បន្នេ វាទេ សន្ទាយាតិ តតិយសង្គីតិកាលេ ឧប្បន្នេ វាទេ សន្ទាយ។ **ឧប្បជ្ជនកេ**តិ តតោ បដ្ឋាយ យាវ សទ្ធម្មន្តរធានា ឯត្ថន្តរេ ឧប្បជ្ជនកេ។ **សុត្តសហស្សាហរណ**ញ្ចេត្ថ បរវាទភញ្ជនត្ថញ្ច សកវាទបតិដ្ឋាបនត្ថញ្ច។ សុត្តេកទេសោបិ ហិ “សុត្ត”ន្តិ វុច្ចតិ សមុទាយវោហារស្ស អវយវេសុបិ ទិស្សនតោ យថា “បដោ ទឌ្ឍោ, សមុទ្ទោ ទិដ្ឋោ”តិ ច។ តេ បនេត្ថ សុត្តបទេសា “អត្ថិ បុគ្គលោ អត្តហិតាយ បដិបន្នោ”តិអាទិនា អាគតា វេទិតព្ពា។

និទានកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

មហាវគ្គោ

១. បុគ្គលកថា

១. សុទ្ធសច្ចិកដ្ឋោ

១. អនុលោមបច្ចនីកវណ្ណនា

១. សម្ពរាទីហិ បកប្បិតវិជ្ជា, តថាភិសង្ខតានិ ឱសធានិ ច “មាយា”តិ វុច្ចន្តិ, តេផ បន មាយាយ អាហិត វិសេសា អភូតញ្ញេយ្យាការា អធិប្បេតាតិ ទស្សេន្តោ **“មាយាយ អមណិអាទយោ មណិអាទិអាការេន ទិស្សមានា មាយាតិ វុត្តា”**តិ អាហ។ សច្ចញ្ញេវ សច្ចិកំ, សោ ឯវ អត្ថោ អវិបរីតស្ស ញាណស្ស វិសយភាវេនាតិ **សច្ចិកដ្ឋោ**។ តេនាហ **“ភូតដ្ឋោ”**តិ។ អវិបរីតភាវតោ ឯវ បរមោ បធានោ អត្ថោតិ **បរមត្ថោ,** ញាណស្ស បច្ចក្ខភូតោ ធម្មានំ អនិទ្ទិសិតព្ពសភាវោ។ តេន វុត្តំ **“ឧត្តមត្ថោ”**តិ។

អត្ថីតិ វចនសាមញ្ញេនាតិ “អត្ថិ បុគ្គលោ អត្តហិតាយ បដិបន្នោ”តិអាទីសុ (អ. និ. ៤.៩៦; កថា. ២២) “អត្ថី”តិ បវត្តវចនសាមញ្ញេន។ អត្ថវិកប្បុបបត្តិយា វចនវិឃាតោ ឆលន្តិ វទន្តិ។ **បតិដ្ឋំ បច្ឆិន្ទន្តោ**តិ ហេតុំ ទូសេន្តោ, អហេតុំ ករោន្តោតិ អត្ថោ។ ហេតុ ហិ បដិញ្ញាយ បតិដ្ឋាបនតោ បតិដ្ឋា, តំ បន ហេតុំ អត្ថមត្តតោ ទស្សេន្តោ **“យទិ សច្ចិកដ្ឋេនា”**តិអាទិមាហ។ បយោគតោ បន ទូសនេន សទ្ធឹ បរតោ អាវិ ភវិស្សតិ។ **ឱកាសំ អទទមានោ**តិ យថានុរូបំ យុត្តឹ វត្តុំ អវសរំ អទេន្តោ។ អថ វា **បតិដ្ឋំ បច្ឆិន្ទន្តោ,** បដិញ្ញំ ឯវ បរិវត្តេន្តោតិ អត្ថោ។ ឧបលព្ភតិ បុគ្គលោតិ ហិ សកវាទី ឧទ្ទិស្ស បរវាទិនោ បដិញ្ញាវ ន យុត្តា អប្បសិទ្ធត្តា វិសេសិតព្ពស្ស។ តេនេវាហ **“អនុបលព្ភនេយ្យតោ ន តវ វាទោ តិដ្ឋតីតិ និវត្តេន្តោ”**តិ។ **រូបញ្ច ឧបលព្ភតិ...បេ.... ទស្សេតី**តិ ឯតេន បរវាទិនា អធិប្បេតហេតុនោ វិបរីតត្ថសាធកត្តំ ទស្សេតិ។

ឧបលព្ភមានំ នាម ហោតីតិ អាការតោ តំអាការវន្តានំ អនញ្ញត្តាតិ អធិប្បាយោ។ **អញ្ញថា**តិ អាការ, អាការវន្តានំ ភេទេ។ **ឯតិស្សា**តិ “តតោ សោ បុគ្គលោ ឧបលព្ភតិ សច្ចិកដ្ឋបរមដ្ឋេនា”តិ ឯវំ វុត្តាយ ទុតិយ បុច្ឆាយ។ **ឯស វិសេសោ**តិ យោ យថាវុត្តោ ទ្វិន្នំ បុច្ឆានំ វិសយស្ស សភាវាការភេទោ, ឯស ទ្វិន្នំ បុច្ឆានំ វិសេសោ។ សភាវធម្មានំ សាមញ្ញលក្ខណេន អភិន្នានម្បិ សលក្ខណតោ ភេទោយេវាតិ អញ្ញធម្មស្ស អញ្ញេនាការេន ន កទាចិបិ ឧបលព្ភោ ភវេយ្យ។ យទិ សិយា, អញ្ញត្តមេវ ន សិយាតិ រុប្បនាទិសបច្ចយាទិអាការេន អនុបលព្ភ មានោបិ បុគ្គលោ អត្តនោ ភូតសភាវេន ឧបលព្ភតេវាតិ វទន្តំ បរវាទិនំ បតិ “យោ សច្ចិកដ្ឋោ”តិអាទិ ចោទនា អនោកាសាតិ ទស្សេន្តោ អាហ **“យថា បន...បេ.... និគ្គហោ ច ន កាតព្ពោ”**តិ។ តត្ថ **និគ្គហោ**តិ “អាជានាហិ និគ្គហ”ន្តិ ឯវំ វុត្តនិគ្គហោ, បរាជយារោបនេន បរវាទិនោ និគ្គណ្ហនន្តិ អត្ថោ។

ស្វាយំ បន យស្មា តស្ស វាទាបរាជហេតុកោ, តស្មា តំ ទស្សេតុំ អដ្ឋកថាយំ ទោសាបរាជបរិយាយេហិ វិភាវិតោ។ អវជាននញ្ចេត្ថ និគ្គហដ្ឋានំ។ តថា ហិ បដិញ្ញាហានិ, បដិញ្ញាន្តរំ, បដិញ្ញាវិរោធោ, បដិញ្ញាសញ្ញាសោ, ហេត្វន្តរំ, អត្ថន្តរំ, និរត្ថកំ, អវិញ្ញាតត្ថំ, អសម្ពន្ធត្ថំ, អប្បត្តកាលំ, ឩនំ, អធិកំ, បុនរុត្តំ, អននុភាសនំ, អ វិញ្ញាតំ, អប្បដិភា, វិក្ខេបោ, មតានុញ្ញា, អនុយុញ្ជិតព្ពស្ស ឧបេក្ខនំ, អននុយុញ្ជិតព្ពស្ស អនុយោគោ, អប សិទ្ធន្តំ, ហេត្វាភាសា ចាតិ **ទ្វាវីសតិ** និគ្គហដ្ឋានានិ ញាយវាទិនោ វទន្តិ។

តត្ថ វិសទិសូទាហរណធម្មានុជាននំ បឋមុទាហរណេ **បដិញ្ញាហានិ**។ បដិញ្ញាតត្ថបដិសេធេ តទញ្ញត្ថនិទ្ទេសោ **បដិញ្ញាន្តរំ**។ បដិញ្ញាវិរុទ្ធហេតុកិត្តនំ **បដិញ្ញាវិរោធោ**។ បដិញ្ញាតត្ថាបនយនំ **បដិញ្ញាសញ្ញាសោ**។ អវិសេសវុត្តេ ហេតុម្ហិ បដិសិទ្ធេ វិសេសហេតុកថនំ **ហេត្វន្តរំ**។ អធិកតត្ថានុបយោគិអត្ថកថនំ **អត្ថន្តរំ**។ មាតិកាបាឋោ វិយ អត្ថហីនំ **និរត្ថកំ**។ តិក្ខត្តុំ វុត្តម្បិ សត្ថិបដិវាទីហិ អវិទិតំ **អវិញ្ញាតត្ថំ**។ បុព្ពាបរវសេន សម្ពន្ធ រហិតំ **អសម្ពន្ធត្ថំ**។ អវយវវិបល្លាសវចនំ **អប្បត្តកាលំ**។ អវយវវិកលំ **ឩនំ**។ អធិកហេតូទាហរណំ **អធិកំ**។ បបេត្វា

អនុវាទំ សទ្ទត្ថានំ បុនប្បុនំ វចនំ អត្ថាបន្នវចនញ្ច **បុនរុត្តំ**។ បរិសាយ វិទិតស្ស តីហិ វុត្តស្ស អបច្ចុទាហារោ **អននុភាសនំ**។ យំ វាទិនា វុត្តំ បរិសាយ វិញ្ញាតំ បដិវាទិនា ទុវិញ្ញាតំ, តំ **អវិញ្ញាតំ**។ តំវាទិនា វត្តព្ពេ វុត្តេ បរវាទិនោ បដិវចនស្ស អនុបដ្ឋានំ **អប្បដិភា**។ កិច្ចន្តរប្បសង្គេន កថាវិច្ឆិន្ទនំ **វិក្ខេបោ**។ អត្តនោ ទោសានុជាននេន បរបក្ខស្ស ទោសប្បសញ្ជនំ បរមតានុជាននំ **មតានុញ្ញា**។ និគ្គហប្បត្តស្ស និគ្គណ្ហនំ **អនុយុញ្ជិតព្ពស្ស ឧបេក្ខនំ**។ សម្បត្តនិគ្គហស្ស អនិគ្គហដ្ឋានេ ច និគ្គណ្ហនំ **អនុយុញ្ជិតព្ពស្ស អនុយោគោ**។ ឯកំ សិទ្ធន្តមនុជានិត្វា អនិយមតោ តទញ្ញសិទ្ធន្តកថាប្បសញ្ជនំ **អបសិទ្ធន្តំ**។ អសិទ្ធា អនេកន្តិកា វិរុទ្ធា ច **ហេត្វាភាសា**, ហេតុបតិរូបកាតិ អត្ថោ។ តេសញ្ច កថនំ និគ្គហដ្ឋានន្តិ។

ឥមេសុ **ទ្វាវីសតិយា** និគ្គហដ្ឋានេសុ ឥទំ បដិញ្ញាយ អបនយនតោ សយមេវ បច្ចក្ខានតោ បដិញ្ញាសញ្ញាសោ នាម និគ្គហដ្ឋានំ។ តេនេវាហ **“អវជាននេនេវ និគ្គហំ ទស្សេតី”**តិ។ **អសិទ្ធត្តា**តិ ឯតេន បច្ចក្ខតោ អនុមានតោ ច បុគ្គលស្ស អនុបលព្ភមាហ។ ន ហិ សោ បច្ចក្ខតោ ឧបលព្ភតិ។ យទិ ឧបលព្ភេយ្យ, វិវាទោ ឯវ ន សិយា, អនុមានម្បិ តាទិសំ នត្ថិ, យេន បុគ្គលំ អនុមិនេយ្យុំ។ តថា ហិ តំ សាសនិកោ បុគ្គលវាទី វទេយ្យ “បុគ្គលោ ឧបលព្ភតិ, អត្ថិ បុគ្គលោ”តិ ភគវតា វុត្តត្តា រូបវេទនាទិ វិយ។ យញ្ហិ ភគវតា “អត្ថី”តិ យទិ វុត្តំ, តំ បរមត្ថតោ អត្ថិ យថា តំ រូបំ វេទនា សញ្ញា សង្ខារា វិញ្ញាណំ។ យំ បន បរមត្ថតោ នត្ថិ, ន តំ ភគវតា “អត្ថី”តិ វុត្តំ យថា តំ បកតិវាទិអាទីនំ បកតិអាទីតិ, តំ មិច្ឆា។ ឯត្ថ ហិ យទិ វោហារតោ បុគ្គលស្ស អត្ថិភាវោ អធិប្បេតោ, សិទ្ធំ សាធនំ, អថ បរមត្ថតោ, អសិទ្ធោ ហេតុ តថា អវុត្តត្តា។ វិរុទ្ធោ ច តស្ស អនិច្ចសង្ខតបដិច្ចសមុប្បន្នាទិភាវាសាធនតោ រូបវេទនាទីសុ តថា ទិដ្ឋត្តាតិអាទិនា តស្ស អហេតុកភាវស្សេវ បាកដភាវតោ។

យំ បន ពាហិរកា បុថុ អញ្ញតិត្ថិយា វទន្តិ។ អត្ថេវ ច បរមត្ថតោ អត្តា ញាណាភិធានស្ស បវត្តិយា និមិត្តភាវតោ រូបាទិ វិយ។ អថ វា អត្តាតិវិត្តបទត្ថន្តរោ រូបក្ខន្ធោ ខន្ធសភាវត្តា យថា តំ ឥតរក្ខន្ធា។ យញ្ចេត្ថ បទត្ថន្តរំ, សោ បុគ្គលោតិ អធិប្បាយោ។

ឯត្ថ ច បុរិមស្ស ហេតុនោ បញ្ញត្តិយា អនេកន្តិកតា អសិទ្ធតា ច។ ន ហិ អសតោ សកវាទិនំ បតិ បរមត្ថតោ ញាណាភិធានប្បវត្តិយា និមិត្តភាវោ សិជ្ឈតិ។ វោហារតោ ចេ, តទសិទ្ធសាធនតា រូបាទិសភាវវិនិមុត្តរូបោបិ បុគ្គលោ ន ហោតីតិ ឯវមាទិវិរុទ្ធត្ថតា។ បច្ឆិមស្ស បន ហេតុនោ សាធេតព្ពត្ថសាមញ្ញបរិគ្គហេ សិទ្ធសាធនតា, រូបក្ខន្ធតោ បទត្ថន្តរតោ បរមត្ថន្តរភូតវេទនាទិសម្ភវស្ស ឥច្ឆិតត្តា ច។ តព្ពិសេសបរិគ្គហេ ច សកវាទិនំ បតិ ឧទាហរណាភាវោ បរបរិកប្បិតជីវបទត្ថវិរហតោ។ ឥតរក្ខន្ធានំ វេទនាទិវិនិមុត្តឧភយសិទ្ធជីវបទត្ថសហិតោបិ រូបក្ខន្ធោ ន ហោតិ ឥតរក្ខន្ធា វិយាតិ វិរុទ្ធត្ថតា ច។

យំ បន កាណាទា “សុខាទីនំ និស្សយភាវតោ”តិ អនុមានំ វទន្តិ, តេ ឥទំ វត្តព្ពា – កី សុខាទីនំ អត្តនិបដិពទ្ធំ យតោ សុខាទិនិស្សយតាយ អត្តា អនុមីយតិ។ យទិ ឧប្បាទោ, ឯវំ សន្តេ សព្ពេបិ សុខាទយោ ឯកតោ ឯវ ភវេយ្យុំ ការណស្ស សន្និហិតភាវតោ អញ្ញនិរបេក្ខតោ ច។ អថ អញ្ញម្បិ កិញ្ចិ ឥន្ទ្រិយាទិការណន្តរមបេក្ខិតព្ពំ, តទេវ ហោតុ ការណំ, កិមញ្ញេន អទិដ្ឋសាមត្ថិយេន បរិកប្បិតេន បយោជនំ។ អថ បន តេសំ អត្តាធីនា វុត្តីតិ វទេយ្យុំ, ឯវម្បិ ន សិជ្ឈតិ ឧទាហរណាភាវតោ។ ន ហិ រូបាទិវិនិមុត្តោ តាទិសោ កោចិ សភាវធម្មោ សុខាទិសន្និស្សយភូតោ អត្ថិ, យតោ អត្តនោ អត្ថត្ថសិទ្ធិយា ឧទាហរណំ អបទិសេយ្យុំ។ ឥមិនា នយេន អសមាសបទាភិធេយ្យត្តាតិអាទីនម្បិ អយុត្តតា និវារេតព្ពា។ តថា “អញ្ញស្ស សច្ចិកដ្ឋស្ស អសិទ្ធត្តា”តិ ឥមិនា ច បកតិអណុអាទីនម្បិ ពាហិរបរិកប្បិតានំ អសិទ្ធតា វុត្តាវាតិ វេទិតព្ពា។ កថំ បន តេសំ អសិទ្ធីតិ? បមាណេន អនុបលព្ភនតោ។ ន ហិ បច្ចក្ខតោ បកតិ សិទ្ធា កបិលស្សាបិ ឥសិនោ តស្ស អបច្ចក្ខភាវស្ស កាបិលេហិ អនុញ្ញាយមានត្តា។

យំ បន “អត្ថិ បធានំ ភេទានំ អន្វយទស្សនតោ សកលកលាបមត្តំ វិយា”តិ តេ អនុមានំ វទន្តិ។ ឥមិនា ហិ ភេទានំ សត្វាទីនំ វិជ្ជមានបធានតា បដិញ្ញាតា។ ឯត្ថ ច វុច្ចតេ – សកលាទីនំ បធានំ តព្ពិភាគេហិ កឹ អញ្ញត្តំ, ឧទាហុ អនញ្ញន្តិ, កិញ្ចេត្ថ យទិ អញ្ញត្តំ, សព្ពោ លោកោ បធានមយោតិ សមយវិរោធោ សិយា, សណ្ឋានភេទេន អញ្ញត្ថ បដិជាននតោ ន ទោសោតិ ចេ? តំ ន, វលយកដកាទិសណ្ឋានភេទេបិ កនកាភេទទស្សនតោ។ ន ហិ សណ្ឋានំ វត្ថុភេទនិមិត្តំ តស្ស អនុបាទានត្តា។ យំ យស្ស ភេទនិមិត្តំ, ន តំ តស្ស អនុបាទានំ យថា សុវណ្ណមត្តិកាទិឃដាទីនំ សុវណ្ណឃដោ មត្តិកាឃដោ កោសេយ្យបដោ កប្បាសបដោតិ ច សាធេតព្ពធម្មរហិតញ្ច ឧទាហរណំ។ ន ហិ បធានេកការណបុព្ពកត្តំ សកលាទីនំ បកតិវាទិនោ សិទ្ធំ, នាបិ កាបិលានំ កថញ្ចិ អញ្ញត្តានុជាននតោ។ អនញ្ញត្តេ បន ឧទាហរណាភាវោ។ ន ហិ តទេវ សាធេតព្ពំ តទេវ ច ឧទាហរណំ យុត្តំ, អន្វយទស្សនម្បិ អសិទ្ធំ។ ន ហិ តទេវ តេន អន្វិតំ យុជ្ជតិ។ បធានេន អន្វយទស្សនម្បិ អសិទ្ធំ បរវាទិនោតិ

គុណស្ស បធានស្ស អននុជាននតោ។ អថ យំ កិញ្ចិ ការណំ បធានំ “បធីយតិ ឯត្ថ ផល”ន្តិ, ឯវម្បិ អសិទ្ធមេវ ការណេ ផលស្ស អត្ថិភាវាននុជាននតោ, ហេតុនោ ច អសិទ្ធនិស្សយតាបរាភិមតភេទាននុជាននតោ។ អថ វិសេសេន ការណាយត្តវុត្តិតា ផលស្ស សាធីយតិ, ន កិញ្ចិ វិរុទ្ធំ ធម្មានំ យថាសកំ បច្ចយេន បដិច្ចសមុប្បត្តិយា ឥច្ឆិតត្តាតិ។

អបិច បកតិវាទិនោ “សត្តរជតមសង្ខាតានំ តិណ្ណំ គុណានំ សមភាវោ បកតិ, សា ច និច្ចា សត្តាទិវិសមសភាវតោ អនិច្ចតោ មហតាទិវិការតោ អនញ្ញា”តិ បដិជានន្តិ។ សា តេសំ វុត្តប្បការា បកតិ ន សិជ្ឈតិ តតោ វិរុទ្ធសភាវតោ វិការតោ អនញ្ញត្តា។ ន ហិ អស្សស្ស វិសាណំ ទីឃំ, តញ្ច រស្សតោ គោវិសាណតោ អនញ្ញន្តិ វុច្ចមានំ សិជ្ឈតិ។ កិញ្ច ភិយ្យោ? តិណ្ណំ ឯកភាវាភាវតោ។ សត្តាទិគុណត្តយតោ ហិ បកតិយា អនញ្ញត្តំ ឥច្ឆន្តានំ តេសំ សត្តាទីនម្បិ បកតិយា អនញ្ញត្តំ អាបជ្ជតិ, ន ច យុត្តំ តិណ្ណំ ឯកភាវោតិ។ ឯវម្បិ បកតិ ន សិជ្ឈតិ។ កថំ? អនេកទោសាបត្តិតោ។ យទិ ហិ ព្យត្តសភាវតោ វិការតោ អព្យត្តសភាវា បកតិ អនញ្ញា, ឯវំ សន្តេ ហេតុមន្តតា អនិច្ចតា អព្យាបិតា សកិរិយតា អនេកតា និស្សិតតា លិង្គតា សាវយវតា បរតន្តតាតិ ឯវមាទយោ អនេកេ ទោសា បកតិយា អាបជ្ជន្តិ, ន ជាតិវិការតោ អនញ្ញា បដិជានិតព្ពា។ តថា ច សតិ សមយវិរោធោតិ កប្បនាមត្តំ បកតីតិ អសិទ្ធា សាតិ និដ្ឋមេត្ថ គន្តព្ពំ។

បកតិយា ច អសិទ្ធាយ តំនិមិត្តកភាវេន វុច្ចមានា មហតាទយោបិ អសិទ្ធា ឯវ។ យថា ច បកតិ មហតាទយោ ច, ឯវំ ឥស្សរបជាបតិបុរិសកាលសភាវនិយតិយទិច្ឆាទយោបិ។ ឯតេសុ ហិ ឥស្សរោ តាវ ន សិជ្ឈតិ ឧបការស្ស អទស្សនតោ។ សត្តានញ្ហិ ជាតិយំ មាតាបិតូនំ ពីជខេត្តភាវេន កម្មស្ស ហីនតាទិវិភាគករណេន, តតោ បរញ្ច ឧតុអាហារានំ ព្រូហនុបត្ថម្ភនេន, ឥន្ទ្រិយានំ ទស្សនាទិកិច្ចសាធនេន ឧបការោ ទិស្សតិ, ន, ឯវមិស្សរស្ស។ ហីនតាទិវិភាគករណមិស្សរស្សាតិ ចេ? តំ ន, អសិទ្ធត្តា។ យថាវុត្តោ ឧបការវិសេសោ ឥស្សរនិម្មិតោ, ន កម្មុនាតិ សាធនីយមេតំ។ ឥតរត្រាបិ សមានមេតន្តិ ចេ? ន, កម្មតោ ផលនិយមសិទ្ធត្តា ។ សតិ ហិ កត្តុបចិតេ កម្មស្មឹ តត្ថ យំ អកុសលំ, តតោ ហីនតា, យំ កុសលំ, តតោ បណីតតាតិ សិទ្ធមេតំ។ ឥស្សរវាទិនាបិ ហិ ន សក្កា កម្មំ បដិក្ខិបិតុំ។

អបិចេតស្ស លោកវិចិត្តស្ស ឥស្សរនិម្មានភាវេ ពហូ ទោសា សម្ភវន្តិ។ កថំ? យទិ សព្ពមិទំ លោកវិចិត្តំ ឥស្សរនិម្មិតំ, សហេវ វចនេន បវត្តិតព្ពំ, ន កមេន។ ន ហិ សន្និហិតការណានំ ផលានំ កមេន ឧប្បត្តិ យុត្តា, ការណន្តរាបេក្ខាយ ឥស្សរស្ស សាមត្ថិយហានិ។ ចក្ខាទីនំ ចក្ខុវិញ្ញាណាទីសុ ការណភាវោ ន យុត្តោ។ ករោតីតិ ហិ ការណន្តិ។ ឥស្សរោ ឯវ ច ការកោតិ សព្ពការណានំ ការណភាវហានិ។ យេហិ បុថុវិសេសេហិ ឥស្សរោ បសីទេយ្យ, តេសញ្ច សយំការតា អាបជ្ជតិ, តថា សព្ពេសំ ហេតុកានំ ការណភាវោ។ យញ្ចេតំ និម្មានំ, តញ្ចស្ស អត្តទត្ថំ វា សិយា, បរត្ថំ វា សិយា។ អត្តទត្ថតាយំ អត្តនោ ឥស្សរភាវហានិ អកតកិច្ចតាយ ឥសិតាវសិតាភាវតោ។ តេន វា និម្មិតេន យំ អត្តនោ កាតព្ពំ, តំ កស្មា សយមេវ ន ករោតិ។ បរត្ថតាយំ បន បរោ នាមេត្ថ លោកោ ឯវាតិ កិមត្ថិយំ តស្ស និរយាទិរោគាទិវិសាទិនិម្មានំ។ យា ចស្ស ឥស្សរតា, សា សយំកតា វា សិយា បរំកតា វា អហេតុកា វា។ តត្ថ សយំកតា ចេ, តតោ បុព្ពេ អនិស្សរភាវាបត្តិ។ បរំកតា ចេ, បច្ឆាបិ អនិស្សរភាវាបត្តិ សឧត្តរតា ច សិយា។ អហេតុកា ចេ, ន កស្សចិ អនិស្សរតាតិ ឯវមិស្សរស្សបិ អសិទ្ធិ វេទិតព្ពា។

យថា ច ឥស្សរោ, ឯវំ បជាបតិ បុរិសោ ច។ នាមមត្តមេវ ហេត្ថ វិសេសោ។ តេហិ វាទីហិ បកប្បិតំ យទិទំ “បជាបតិ បុរិសោ”តិ។ តំនិមិត្តកំ បន លោកប្បវត្តឹ ឥច្ឆន្តានំ បជាបតិវាទេ បុរិសវាទេ ច ឥស្សរវាទេ វិយ ទោសា អសិទ្ធិ ច វិធាតព្ពា។ យថា ចេតេ ឥស្សរាទយោ, ឯវំ កាលោបិ អសិទ្ធោ លក្ខណាភាវតោ។ បរមត្ថតោ ហិ វិជ្ជមានានំ ធម្មានំ សភាវសង្ខាតំ លក្ខណំ ឧបលព្ភតិ។ យថា បថវិយា កថិនតា, ន ឯវំ កាលស្ស, តស្មា នត្ថិ បរមត្ថតោ កាលោតិ។ កាលវាទី បនាហ “វត្តនាលក្ខណោ កាលោ”តិ។ សោ វត្តព្ពោ “កា បនាយំ វត្តនា”តិ។ សោ អាហ “សមយមុហុត្តាទីនំ បវត្តី”តិ។ តម្បិ ន, រូបាទីហិ អត្ថន្តរភាវេន អនិទ្ធារិតត្តា។ បរមត្ថតោ ហិ អនិទ្ធារិតសភាវស្ស វត្តនាលក្ខណតាយំ សសវិសាណាទីនម្បិ តំលក្ខណតា អាបជ្ជេយ្យ។

យំ បន វទន្តិ កាណាទា “អបរស្មឹ អបរំ យុគបទិ ចិរំ ខិប្បមិតិ កាលលិង្គានីតិ លិង្គសព្ភាវតោ អត្ថិ កាលោ”តិ, តំ អយុត្តំ លិង្គិនោ អនុបលព្ភមានត្តា។ សិទ្ធសម្ពន្ធេសុ ហិ លិង្គេសុ លិង្គមត្តគ្គហណេន លិង្គិនិ អវពោធោ ភវេយ្យ។ ន ច កេនចិ អវិបរីតចេតសា តេន លិង្គេន សហ កទាចិ កាលសង្ខាតោ លិង្គី គហិតបុព្ពោតិ។ អតោ ន យុត្តំ “លិង្គសព្ភាវតោ អត្ថិ កាលោ”តិ។ “អបរស្មឹ អបរ”ន្តិអាទិកស្ស វិសេសស្ស និមិត្តភាវតោ យុត្តន្តិ ចេ? ន, បឋមជាតតាទិនិមិត្តកត្តា តស្ស។ ន ច បឋមជាតតាទិ នាម កោចិ ធម្មោ អត្ថិ អញ្ញត្រ សមញ្ញាមត្តតោតិ នត្ថេវ បរមត្ថតោ កាលោ។ កិញ្ច ភិយ្យោ, ពហូនំ ឯកភាវាបត្តិតោ។ អតីតាទិវិភាគេន ហិ លោកសមញ្ញាវសេន ពហូ កាលភេទា។ ត្វញ្ចេតំ ឯកំ វទសីតិ ពហូនំ ឯកភាវាភាវតោ នត្ថេវ

បរមត្ថតោ កាលោ។ តថា ឯកស្ស អនេកភាវាបត្តិតោ។ យោ ហិ អយំ អជ្ជ វត្តមានកាលោ, សោ ហិយ្យោ អនាគតោ អហោសិ, ស្វេ អតីតោ ភវិស្សតិ។ ហិយ្យោ ច វត្តមានោ អជ្ជ អតីតោ អហោសិ, តថា ស្វេ វត្តមានោបិ អបរជ្ជុ។ ន ចេកសភាវស្ស អនេកសភាវតា យុត្តាតិ អសិទ្ធោ បរមត្ថតោ កាលោ។ ធម្មប្បវត្តិំ បន ឧបាទាយ កប្បនាមត្តសិទ្ធាយ លោកសមញ្ញាយ អតីតាទិវិភាគតោ វោហរីយតីតិ វោហារមត្តកោតិ ទដ្ឋព្ពោ។

សភាវនិយតិយទិច្ឆាទយោបិ អសិទ្ធា។ កឹ ការណា? លក្ខណាភាវា។ ន ហិ សភាវតោ និយតិយទិច្ឆា សម្ភវតិ។ អញ្ញថា ឯវំវិធោ កោចិ ភាវោ អត្ថិ ចេ, តេសំ សភាវសង្ខាតេន លក្ខណេន ភវិតព្ពំ, បតិដ្ឋាបកហេតុនា ច ន ចត្ថិ។ កេវលំ បនេតេ វាទា វិមទ្ទិយមានា អហេតុវាទេ ឯវ តិដ្ឋន្តិ, ន ចាហេតុកំ លោកវិចិត្តំ វិសេសាភាវប្បសង្គតោ។ អហេតុកភាវេ ហិ បវត្តិយា យ្វាយំ នរសុរនិរយតិរច្ឆានាទីសុ ឥន្ទ្រិយាទីនំ វិសេសោ, តស្ស អភាវោ អាបជ្ជតិ, ន ចាយំ បណ្ឌិតេហិ ឥច្ឆិតោ។ កិញ្ច? ទិដ្ឋភាវតោ។ ទិដ្ឋា ហិ ចក្ខាទិតោ ចក្ខុវិញ្ញាណាទីនំ ពីជាទិតោ អង្កុរាទីនំ បវត្តិ, តស្មាបិ ហេតុតោវាយំ បវត្តិ។ តថា បុរេ បច្ឆា ច អភាវតោ។ យតោ យតោ ហិ បច្ចយសាមគ្គិតោ យំ យំ ផលំ និព្ពត្តតិ, តតោ បុព្ពេ បច្ឆា ច ន តស្ស និព្ពត្តិ សម្ភវតិ, កិញ្ច ពហុនា។ យទិ អហេតុតោ បវត្តិ សិយា, អហេតុកា បវត្តីតិ ឥមាបិ វាចា យថាសកបច្ចយសមវាយតោ បុរេ បច្ឆា ច ភវេយ្យុំ, ន ច ភវន្តិ អលទ្ធប្បច្ចយត្តា, មជ្ឈេ ឯវ ច ភវន្តិ លទ្ធប្បច្ចយត្តា។ ឯវំ សព្ពេបិ សង្ខតា ធម្មាតិ ន សិជ្ឈតិ អហេតុវាទោ។ តស្មិញ្ច អសិទ្ធេ បវត្តិយា អហេតុភាវោ វិយ អហេតុបរិយាយវិសេសភូតា សភាវនិយតិយទិច្ឆាទយោបិ អសិទ្ធា ឯវ ហោន្តីតិ វេទិតព្ពា។

យំ បន កាណាទា “បរមាណវោ និច្ចា, តេហិ ទ្វិអណុកាទិផលំ និព្ពត្តតិ, តញ្ច អនិច្ចំ , តស្ស វសេនេតំ លោកវិចិត្ត”ន្តិ វទន្តិ, តម្បិ មិច្ឆាបរិកប្បមត្តំ។ ន ហិ បរមាណវោ នាម សន្តិ អញ្ញត្រ ភូតសង្ខាតា។ សោ បន អនិច្ចោវ, ន ច និច្ចតោ អនិច្ចស្ស និព្ពត្តិ យុត្តា តស្ស ការណភាវានុបបត្តិតោ តថា អទស្សនតោ ច។ យទិ ច សោ កស្សចិ ការណភាវំ គច្ឆេយ្យ, អនិច្ចោ ឯវ សិយា វិការាបត្តិតោ។ ន ចាយំ សម្ភវោ អត្ថិ, យំ វិការំ អនាបជ្ជន្តមេវ ការណំ ផលំ និព្ពត្តេយ្យាតិ។ វិការញ្ចេ អាបជ្ជតិ, កុតស្ស និច្ចតាវកាសោ, តស្មា វុត្តប្បការា បរមាណវោ សត្តា អនិច្ចា, អញ្ញេបិ និច្ចាទិភាវេន ពាហិរកេហិ បរិកប្បិតា អសិទ្ធា ឯវាតិ វេទិតព្ពំ។ តេន វុត្តំ **“ធម្មប្បភេទតោ បន អញ្ញស្ស សច្ចិកដ្ឋស្ស អសិទ្ធត្តា”**តិ។

ឯត្ថាហ “យទិ បរមត្ថតោ បុគ្គលោ ន ឧបលព្ភតិ, ឯវំ បន បុគ្គលេ អនុបលព្ភមានេ អថ កស្មា ភគវា ‘អត្ថិ បុគ្គលោ អត្តហិតាយ បដិបន្នោ’តិ (អ. និ. ៤.៩៥; កថា. ២២), ‘ចត្តារោមេ, ភិក្ខវេ, បុគ្គលា សន្តោ សំវិជ្ជមានា លោកស្មិ’ន្តិ (អ. និ. ៤.៩៥; កថា. ២២) ច តត្ថ តត្ថ បុគ្គលស្ស អត្ថិភាវំ បវេទេសី”តិ។ វិនេយ្យជ្ឈាសយវសេន។ តថា តថា វិនេតព្ពានញ្ហិ បុគ្គលានំ អជ្ឈាសយវសេន វិនេយ្យទមនកុសលោ សត្ថា ធម្មំ ទេសេន្តោ លោកសមញ្ញានុរូបំ តត្ថ តត្ថ បុគ្គលគ្គហណំ ករោតិ, ន បរមត្ថតោ បុគ្គលស្ស អត្ថិភាវតោ។

អបិច **អដ្ឋហិ** ការណេហិ ភគវា បុគ្គលកថំ កថេតិ ហិរោត្តប្បទីបនត្ថំ, កម្មស្សកតាទីបនត្ថំ, បច្ចត្តបុរិសការទីបនត្ថំ, អានន្តរិយទីបនត្ថំ, ព្រហ្មវិហារទីបនត្ថំ, បុព្ពេនិវាសទីបនត្ថំ, ទក្ខិណាវិសុទ្ធិទីបនត្ថំ, លោកសម្មុតិយា អប្បហានត្ថញ្ចាតិ។ “ខន្ធា ធាតូ អាយតនានិ ហិរីយន្តិ ឱត្តប្បន្តី”តិ ហិ វុត្តេ មហាជនោ ន ជានាតិ, សម្មោហំ អាបជ្ជតិ, បដិសត្តុ វា ហោតិ “កិមិទំ ខន្ធា ធាតូ អាយតនានិ ហិរីយន្តិ ឱត្តប្បន្តិ នាមា”តិ។ “ឥត្ថី ហិរីយតិ ឱត្តប្បតិ, បុរិសោ, ខត្តិយោ, ព្រាហ្មណោ”តិ បន វុត្តេ ជានាតិ, ន សម្មោហំ អាបជ្ជតិ, ន បដិសត្តុ ហោតិ, តស្មា ភគវា **ហិរោត្តប្បទីបនត្ថំ** បុគ្គលកថំ កថេតិ។ “ខន្ធា កម្មស្សកា, ធាតុយោ អាយតនានី”តិ វុត្តេបិ ឯសេវ នយោ។ តស្មា **កម្មស្សកតាទីបនត្ថម្បិ** បុគ្គលកថំ កថេតិ។ “វេឡុវនាទយោ មហាវិហារា ខន្ធេហិ ការាបិតា, ធាតូហិ, អាយតនេហី”តិ វុត្តេបិ ឯសេវ នយោ។ តថា “ខន្ធា មាតរំ ជីវិតា វោរោបេន្តិ, បិតរំ, អរហន្តំ, រុហិរុប្បាទកម្មំ, សង្ឃភេទកម្មំ ករោន្តិ, ធាតុយោ, អាយតនានី”តិ វុត្តេបិ, “ខន្ធា មេត្តាយន្តិ , ធាតុយោ, អាយតនានី”តិ វុត្តេបិ, “ខន្ធា បុព្ពេនិវាសំ អនុស្សរន្តិ, ធាតុយោ, អាយតនានី”តិ វុត្តេបិ ឯសេវ នយោ។ តស្មា ភគវា **បច្ចត្តបុរិសការទីបនត្ថំ អានន្តរិយទីបនត្ថំ ព្រហ្មវិហារទីបនត្ថំ បុព្ពេនិវាសទីបនត្ថញ្ច** បុគ្គលកថំ កថេតិ។ “ខន្ធា ទានំ បដិគ្គណ្ហន្តិ, ធាតុយោ, អាយតនានី”តិ វុត្តេបិ មហាជនោ ន ជានាតិ, សម្មោហំ អាបជ្ជតិ, បដិសត្តុ វា ហោតិ “កិមិទំ ខន្ធា ធាតូ អាយតនានិ បដិគ្គណ្ហន្តិ នាមា”តិ។ “បុគ្គលោ បដិគ្គណ្ហាតី”តិ បន វុត្តេ ជានាតិ, ន សម្មោហំ អាបជ្ជតិ, ន បដិសត្តុ ហោតិ, តស្មា ភគវា **ទក្ខិណាវិសុទ្ធិទីបនត្ថំ** បុគ្គលកថំ កថេតិ។ លោកសម្មុតិញ្ច ពុទ្ធា ភគវន្តោ នប្បជហន្តិ លោកសមញ្ញាយ លោកាភិលាបេ ឋិតាយេវ ធម្មំ ទេសេន្តិ, តស្មា ភគវា **លោកសម្មុតិយា អប្បហានត្ថម្បិ** បុគ្គលកថំ កថេតីតិ ឥមេហិ **អដ្ឋហិ** ការណេហិ ភគវា បុគ្គលកថំ កថេតិ, ន បរមត្ថតោ បុគ្គលស្ស អត្ថិភាវតោតិ វេទិតព្ពំ។

ធម្មប្បភេទាការេនេវាតិ យថាវុត្តរូបាទិធម្មប្បភេទតោ អញ្ញស្ស សច្ចិកដ្ឋស្ស អសិទ្ធត្តា រូបាទិធម្មប្បភេទាការេនេវ បុគ្គលស្ស ឧបលទ្ធិយា ភវិតព្ពន្តិ អត្ថោ។ តេន “កឹ តាវ បុគ្គលោ ឧបលព្ភមានោ រុប្បនាការេន ឧបលព្ភតិ, ឧទាហុ អនុភវនសញ្ជាននាភិសង្ខរណវិជាននេសុ អញ្ញតរាការេនា”តិ ទស្សេតិ តព្ពិនិមុត្តស្ស សភាវធម្មស្ស លោកេ អភាវតោ។ អវិសេសវិសេសេហិ បុគ្គលូបលព្ភស្ស បដិញ្ញាបដិក្ខេបបក្ខា អនុជាននាវ ជាននបក្ខា។ យទិបិមេ ទ្វេបិ បក្ខា អនុលោមបដិលោមនយេសុ លព្ភន្តិ, អាទិតោ បន បឋមំ បបេត្វា បវត្តោ បឋមនយោ, ឥតរោ ទុតិយន្តិ ឥមំ នេសំ វិសេសំ ទស្សេន្តោ “**អនុជាននា...បេ.... វេទិតព្ពោ**”តិ អាហ។ យថាធិកតាយ លទ្ធិយា អនុលោមនតោ ចេត្ថ បឋមោ នយោ **អនុលោមបក្ខោ**, តព្ពិលោមនតោ ឥតរោ **បដិលោមបក្ខោ**តិ វុត្តោតិ វេទិតព្ពន្តិ។

តេន វត រេតិ ឯត្ថ **តេនា**តិ ការណវចនំ។ យេន បុគ្គលូបលព្ភោ បតិដ្ឋបីយតិ, តេន ហេតុនា។ ស្វាយំ ហេតុ សាសនិកស្ស ពាហិរកស្ស ច វសេន ហេដ្ឋា ទស្សិតោ ឯវ។ ហេតុបតិរូបកេ ចាយំ ហេតុសមញ្ញា បរមត្ថស្ស អធិប្បេតត្តា។ ហេដ្ឋា “អាជានាហិ និគ្គហ”ន្តិ និគ្គហស្ស សញ្ញាបនមត្តំ កតំ, តំ ឥទានិ “យំ តត្ថ វ ទេសី”តិអាទិនា និគមនរូបេន មិច្ឆាភាវទស្សនេន ច វិភាវិយមានំ បាកដភាវករណតោ អារោបិតំ បតិដ្ឋាបិតំ ហោតីតិ អដ្ឋកថាយំ “អារោបិតត្តា”តិ វុត្តំ។

ឯត្ថ ច “បុគ្គលោ ឧបលព្ភតី”តិ **បដិញ្ញាវយវោ** សរូបេនេវ ទស្សិតោ។ “តេនា”តិ ឥមិនា សាមញ្ញតោ **ហេតាវយវោ** ទស្សិតោ។ ស្វាយំ យស្មា បដិញ្ញាធម្មោ ហុត្វា សទិសបក្ខេ វិជ្ជមានោ, វិសទិសបក្ខេ អវិជ្ជមានោយេវ ហេតុ លក្ខណូបបន្នោ នាម ហោតិ, ន ឥតរោ, តស្មា យត្ថ សោ វិជ្ជតិ ន វិជ្ជតិ ច, សោ សទិសាសទិសភាវភិន្នោ ទុវិធោ **ទិដ្ឋន្តាវយវោ**។ យថា រូបាទិ ឧបលព្ភតិ, តថា បុគ្គលោ។ យថា ច សសវិសាណំ ន ឧបលព្ភតិ, ន តថា បុគ្គលោតិ **ឧបនយោ**។ ស្វាយំ “វត្តព្ពេ ខោ បុគ្គលោ ឧបលព្ភតិ សច្ចិកដ្ឋបរមត្ថេនា”តិ ឥមាយ បាឡិយា ទីបិតោ, យោ អដ្ឋកថាយំ សទ្ធឹ ហេតុទាហរណេហិ “ឋាបនា”តិ វុត្តោ។ **និគមនំ** បាឡិយំ សរូបេនេវ អាគតំ, យា អដ្ឋកថាយំ “រោបនា”តិ វុត្តាតិ។ ឯវំ បោរាណេន ញាយក្កមេន សាធនាវយវា និទ្ធារេត្វា យោជេតព្ពា។

ឥទានិ វុត្តនេន បរបក្ខុបលក្ខិតេ ហេតុទាហរណេ អន្វយព្យតិរេកទស្សនវសេន និទ្ធារេត្វា សាធនបយោគោ យោជេតព្ពោ។ **ការណំ វត្តព្ព**ន្តិ កិមេត្ថ វត្តព្ពំ។ ហេតុទាហរណេហិយេវ ហិ សបរបក្ខានំ សាធនំ ទូសនំ វា, ន បដិញ្ញាយ, តស្សា សាធេតព្ពាទិភាវតោ។ តំ បន ទ្វយំ “តេន វត រេ”តិអាទិបាឡិយា វិភាវិតំ។ អដ្ឋកថាយំ ឋាបនារោបនាសីសេន ទស្សិតំ។ បដិញ្ញាឋបនា បន តេសំ វិសយទស្សនំ កថាយំ តំមូលតាយាតិ វេទិតព្ពំ។ តេនាហ “**យំ បន វក្ខតី**”តិអាទិ។ តេនេវ ច អដ្ឋកថាយំ “ឥទំ អនុលោម...បេ.... ឯកំ ចតុក្កំ វេទិតព្ព”ន្តិ វក្ខតិ។ តថា ចាហ “**យថា បន តត្ថា**”តិអាទិ។ **និគ្គហោវ វិសុំ វុត្តោ**, ន បដិកម្មន្តិ អធិប្បាយោ។ វិសុំ វុត្តោតិ ច ឋាបនារោបនាហិ អសម្មិស្សំ កត្វា វិសុំ អង្គភាវេន វុត្តោ, ន តទញ្ញតរោ វិយ តទន្តោគធភាវេន វុត្តោ, នាបិ ឋបនា វិយ អគណនុបគភាវេនាតិ អត្ថោ។ **យេ បនា**តិ បទការេ សន្ធាយាហ។ **ទុតិយេ...បេ.... អាបជ្ជតិ** តត្ថ និគ្គហស្ស អយថាភូតត្តា បដិកម្មស្ស ច យថាភូតភាវតោតិ អធិប្បាយោ។

២. បរមត្ថតោ បុគ្គលំ នានុជានាតិ, វោហារតោ បន អនុជានាតីតិ សកវាទិមតំ ជានន្តេនបិ បរវាទិនា ឆលវសេន វិភាគំ អកត្វា “បុគ្គលោ នុបលព្ភតិ សច្ចិកដ្ឋបរមត្ថេនា”តិ បុច្ឆាយ កតាយ សកវាទី តត្ថ អយំ បុគ្គលវាទី, ឥមស្ស លទ្ធិ បដិក្ខិបិតព្ពាតិ បរមត្ថសច្ចំ សន្ធាយាហ “អាមន្តា”តិ។ “ន ឧបលព្ភតី”តិ ហិ វុត្តំ ហោតិ។ បុន ឥតរោ សម្មុតិសច្ចំ សន្ធាយ “យោ សច្ចិកដ្ឋោ”តិអាទិមាហ។ តស្សត្ថោ – យោ លោកវោហារសិទ្ធោ សច្ចិកដ្ឋោ, តតោ ឯវ កេនចិ អបដិក្ខិបិតព្ពតោ បរមត្ថោ តតោ សោ បុគ្គលោ នុបលព្ភតីតិ។ បុន សកវាទី បុព្ពេ បរមត្ថសច្ចវសេន បុគ្គលេ បដិក្ខិត្តេ ឥទានិ សម្មុតិសច្ចវសេនាយំ បុច្ឆាតិ មន្វា តំ អប្បដិក្ខិបន្តោ “ន ហេវំ វត្តព្ពេ”តិ អាហ។ តេនាហ “**អត្តនា អធិប្បេតំ សច្ចិកដ្ឋមេវាតិ សម្មុតិសច្ចំ សន្ធាយាតិ អធិប្បាយោ**”តិ ។ ឯវមេវន្តិតេ “**យទិ បរវាទិនា...បេ.... នាវភិតព្ពា**”តិ ឥទំ ន វត្តព្ពំ បឋមបុច្ឆាយ បរមត្ថសច្ចស្ស សច្ចិកដ្ឋោតិ អធិប្បេតត្តា។ “**អថ សកវាទិនា...បេ.... អាបជ្ជតី**”តិ ឥទម្បិ ន វត្តព្ពំ ទុតិយបុច្ឆាយ សម្មុតិសច្ចស្ស សច្ចិកដ្ឋោតិ អធិប្បេតត្តា។

យទិ ឧភយំ អធិប្បេតន្តិ ឥទំ យទិ បឋមបុច្ឆំ សន្ធាយ, តទយុត្តំ តស្សា បរមត្ថសច្ចស្សេវ វសេន បវត្តត្តា។ អថ ទុតិយបុច្ឆំ សន្ធាយ, តស្សា សម្មុតិសច្ចវសេន បឋមត្តំ វត្វា បុន មិស្សកវសេន វុត្តំ “**សម្មុតិសច្ចបរមត្ថសច្ចានិ វា ឯកតោ កត្វាបិ ឯវមាហា**”តិ វុត្តត្តា តម្បិ ន វត្តព្ពមេវ។ **ទ្វេបិ សច្ចានី**តិ សម្មុតិបរមត្ថសច្ចានិ។ តេសុ បរមត្ថសច្ចស្សេវ និប្បរិយាយេន សច្ចិកដ្ឋបរមត្ថភាវោ, ឥតរស្ស ឧបចារេន។ តថា ច វុត្តំ “មាយា មរីចិ...បេ. ... ឧត្តមដ្ឋោ”តិ។ តស្មា សម្មុតិសច្ចវសេន ឧបលទ្ធឹ ឥច្ឆន្តេនបិ បរមត្ថសច្ចវសេន អនិច្ឆនតោ “បុគ្គលោ ឧបលព្ភតិ សច្ចិកដ្ឋបរមត្ថេនា”តិអាទិនា អនុយោគោ យុត្តោ។ “បធានប្បធានេសុ បធានេ កិច្ចសិទ្ធី”តិ

ឯតេនេវ “**ន ច សច្ចិកដ្ឋេកទេសេន អនុយោគោ**”តិអាទិ និវត្តិតញ្ច ហោតិ សច្ចិកដ្ឋេកទេសភាវស្សេវ អសិទ្ធត្តា។ **នាស្ស បរមត្ថសច្ចតា អនុយុញ្ជិតព្ពា**តិ អស្ស សច្ចិកដ្ឋស្ស បរមត្ថសច្ចតា បរវាទិនា ន អនុយុញ្ជិតព្ពា “បុគ្គលោ នុបលព្ភតិ សច្ចិកដ្ឋបរមត្ថេនា”តិ សកវាទិនោបិ សច្ចិកដ្ឋបរមត្ថតោ តស្ស ឥច្ឆិតព្ពត្តាតិ អធិប្បាយោ។ **វោហារិតសច្ចិកដ្ឋស្ស អត្ថនា អធិប្បេតសច្ចិកដ្ឋតាបិ** យុត្តា តស្ស តេន អធិប្បេតត្តា។ ស្វាយមត្ថោ ហេដ្ឋា ទស្សិតោយេវ។ **វុត្តនយេន ទោសោ**តិ “ទ្វេបិ សច្ចានី”តិអាទិនា អនន្តរមេវ វុត្តំ សន្ធាយាហ។ តស្ស បន អទោសភាវោ ទស្សិតោយេវ។ **អថ ន** ឥតិ អថ ន ភូតសភាវត្ថេន ឧបលព្ភេយ្យាតិ យោជនា។ **វត្តព្ពោ**តិ យទេត្ថ វត្តព្ពំ, តំ “យោ លោកវោហារសិទ្ធោ”តិអាទិនា វុត្តមេវ, តស្មា ឯត្ថ “បរមត្ថតោ បុគ្គលំ នានុជានាតី”តិអាទិនា អធិប្បាយមគ្គនំ ទដ្ឋព្ពំ។

អនុញ្ញេយ្យមេតំ សិយាតិ ឯតំ អនុបលព្ភនំ បឋមបុច្ឆាយំ វិយ ទុតិយបុច្ឆាយម្បិ អនុជានិតព្ពំ សិយា។ **ន វា កិញ្ចិ វត្តព្ព**ន្តិ អថ វា កិញ្ចិ ន វត្តព្ពំ ឋបនីយត្តា បញ្ហស្ស។ តថា ហិស្ស ឋបនីយាការំ ទស្សេន្តោ “**យថា ហី**”តិអាទិមាហ។ ឯត្ថ ច កាមំ សច្ចទ្វយាការេន បុគ្គលោ នុបលព្ភតិ, សម្មុតិយាការេន បន នុបលព្ភតីតិ ឧបលព្ភនភាវស្ស វសេន បដិក្ខេបោ កតោតិ អយមេត្ថ អធិប្បាយោ ទដ្ឋព្ពោ។ **អនុញ្ញាតំ បដិក្ខិត្តញ្ចា**តិ បឋមបុច្ឆាយំ អនុញ្ញាតំ, ទុតិយបុច្ឆាយំ បដិក្ខិត្តំ។ **ឯតំ ឆលវាទំ និស្សាយា**តិ ឯតំ ឯកំយេវ វត្ថុំ ឧទ្ទិស្ស អនុជាននបដិក្ខិបនាការំ ឆលវចនំ និស្សាយ។ ត្វំ និគ្គហេតព្ពោតិ យោជនា។ **សម្ពវន្តស្ស សាមញ្ញេនា**តិ និគ្គហដ្ឋានភាវេន សម្ពវន្តស្ស អនុលោមនយេន អនុជាននបដិក្ខេបស្ស សមានភាវេន។ **អសម្ពវន្តស្ស កប្បន**ន្តិ បច្ចនីកនយេន តស្ស និគ្គហដ្ឋានភាវេន អសម្ពវន្តស្ស តថា កប្បនំ សំវិធានំ ឆលវាទោ ភវិតុំ អរហតិ។ “អត្ថវិកប្បុបបត្តិយា វចនវិឃាតោ ឆល”ន្តិ វុត្តោវាយមត្ថោ។ **តេនា**តិ យថាវុត្តកប្បនំ ឆលវាទោតិ វុត្តត្តា។ វចនសាមញ្ញមត្តំ កប្បិតំ ឆលំ វទតិ ឯតេនាតិ ឆលវាទោ។ តេន វុត្តំ “**ឆលវាទស្ស ការណត្តា ឆលវាទោ**”តិ។ **វចនសាមញ្ញមត្តំ** អត្ថភូតំ តទត្ថំ ឆលវាទំ និស្សាយ។ “**វិចារេតព្ព**”ន្តិ វុត្តំ, កិមេត្ថ វិចារេតព្ពំ។ យទិបិ បក្ខស្ស ឋបនាមូលកំ អនុជាននាវជាននានំ មិច្ឆាភាវទស្សនំ តព្ពិសយត្តា, បាបនារោបនាហិ ឯវ បន សោ វិភាវិយតិ, ន ឋបនាយាតិ បាកដោយមត្ថោ។

៤-៥. តេនាតិ សកវាទិនា។ **តេន និយាមេនា**តិ យេន និយាមេន សកវាទិនា ចតូហិ បាបនារោបនាហិស្ស និគ្គហោ កតោ, តេន និយាមេន នយេន។ សោ និគ្គហោ ទុក្កដោ អនិគ្គហោយេវាតិ ទស្សេន្តោ អាហ “**អនិគ្គហភាវស្ស វា ឧបគមិតត្តា**”តិ, បាបិតត្តាតិ អត្ថោ។ **ឯវមេវា**តិ យថា “តយា មម កតោ និគ្គហោ”តិអាទិនា អនិគ្គហភាវូបនយោ វុត្តោ, ឯវមេវ។ **ឯតស្សា**តិ “តេន ហី”តិអាទិនា ឥមាយ បាឡិយា វុត្តស្ស។

អនុលោមបច្ចនីកវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. បច្ចនីកានុលោមវណ្ណនា

៧-១០. អញ្ញេនាតិ សម្មុតិសច្ចភូតេន។ **បរស្សា**តិ សកវាទិនោ។ សោ ហិ បរវាទិនា បរោ នាម ហោតិ។ បដិញ្ញាបដិក្ខេបានំ ភិន្នវិសយត្តា “**អវិរោធិតត្តា**”តិ វុត្តំ។ អភិន្នាធិករណំ វិយ ហិ អភិន្នវិសយមេវ វិរុទ្ធំ នាម សិយា, ន ឥតរន្តិ អធិប្បាយោ។ តមេវត្ថំ វិភាវេតុំ “**ន ហិ…បេ…. អាបជ្ជតី**”តិ អាហ។ យទិ ឯវំ កថមិទំ និគ្គហដ្ឋានំ ជាតន្តិ អាហ “**អត្តនោ បនា**”តិអាទិ។ តេន បដិញ្ញាន្តរំ នាម អញ្ញមេវេតំ និគ្គហដ្ឋានន្តិ ទស្សេតិ។

បច្ចនីកានុលោមវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

សុទ្ធសច្ចិកដ្ឋវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. ឱកាសសច្ចិកដ្ឋោ

១. អនុលោមបច្ចនីកវណ្ណនា

១១. សាមញ្ញេន វុត្តំ វិសេសនិវិដ្ឋំ ហោតីតិ អាហ “**សព្ពត្ថាតិ សព្ពស្មិំ សរីរេតិ អយមត្ថោ**”តិ។ សាមញ្ញជោតនា ហិ វិសេសេ អវតិដ្ឋតីតិ វិសេសត្ថិនា វិសេសោ អនុបយុជ្ជិតព្ពោតិ។ **ឯតេនា**តិ ទេសវសេន សព្ពត្ថ បដិក្ខេបវចនេន។

៣. កាលសច្ចិកដ្ឋោ

១. អនុលោមបច្ចនីកវណ្ណនា

១២. មជ្ឈិមជាតិកាលេតិ បច្ចុប្បន្នត្តភាវកាលេ។ អត្តភាវោ ហិ ឥធ “ជាតី”តិ អធិប្បេតោ។ តតោ អតីតោ បុរិមជាតិកាលោ, អនាគតោ បច្ឆិមជាតិកាលោ។ **ឥមេសុ តីសូ**តិ សព្ពត្ថ, សព្ពទា, សព្ពេសូតិ ឥមេសុ តីសុ នយេសុ។ បាឋស្ស សំខិត្តតា សុវិញ្ញេយ្យាតិ តំ ឋបេត្វា អត្ថស្ស សទិសតំ វិភាវេន្តោ **“ឥធាបិ ហិ…បេ…. យោជេតព្ព”**ន្តិ អាហ។ ឯត្ថាបិ “ន កេនចិ សភាវេន បុគ្គលោ ឧបលព្ភតី”តិ អយមត្ថោ វុត្តោ ហោតិ។ ន ហិ កេនចិ សភាវេន ឧបលព្ភមានស្ស សកលេកទេសវិនិមុត្តោ បវត្តិកាលោ នាម អត្ថីតិ។

៤. អវយវសច្ចិកដ្ឋោ

១. អនុលោមបច្ចនីកវណ្ណនា

១៣. តតិយនយេ ន សព្ពេកធម្មវិនិមុត្តំ បវត្តិដ្ឋានំ នាម អត្ថីតិ យោជេតព្ពំ។

ឱកាសាទិសច្ចិកដ្ឋោ

២. បច្ចនីកានុលោមវណ្ណនា

១៤. អនុលោមបញ្ចកស្សាតិអាទិម្ហិ អដ្ឋកថាវចនេ។ បុន **តត្ថា**តិ យថាវុត្តេ អដ្ឋកថាវចនេ, តេសុ វា អនុលោមបញ្ចកបច្ចនីកេសុ។ **សព្ពត្ថ បុគ្គលោ នុបលព្ភតី**តិអាទិកស្ស បាឋប្បទេសស្ស អត្ថោ “សរីរំ សន្ធាយា”តិអាទិនា អដ្ឋកថាយំ វុត្តនយេន វេទិតព្ពោ អត្ថោ។ **បដិកម្មាទិបាឡិ**ន្តិ បដិកម្មនិគ្គហឧបនយន និគមនបាឡឹ។ **តីសុ មុខេសូ**តិ “សព្ពត្ថា”តិអាទិនា វុត្តេសុ តីសុ វាទមុខេសុ។ បច្ចនីកស្ស បាឡិ វុត្តាតិ សម្ពន្ធោ។ **ត**ន្តិ បាឡឹ។ សង្ខិបិត្វា អាគតត្តា **សរូបេន អវុត្តេ។ សុទ្ធិក…បេ…. វុត្តំ ហោតិ** តត្ថ “សព្ពត្ថា”តិអាទិនា សរីរាទិនោ បរាមសនំ នត្ថិ, ឥធ អត្ថីតិ អយមេវ វិសេសោ, អញ្ញំ សមានន្តិ។

សច្ចិកដ្ឋវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. សុទ្ធិកសំសន្ទនវណ្ណនា

១៧-២៧. សច្ចិកដ្ឋស្ស, សច្ចិកដ្ឋេ វា សំសន្ទនំ សច្ចិកដ្ឋសំសន្ទនន្តិ សមាសទ្វយំ ភវតីតិ ទស្សេន្តោ **“សច្ចិកដ្ឋស្សា”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **សច្ចិកដ្ឋស្ស បុគ្គលស្សា**តិ សច្ចិកដ្ឋសភាវស្ស បរមត្ថតោ វិជ្ជមានសភាវស្ស បុគ្គលស្ស។ **រូបាទីហិ សទ្ធឹ សំសន្ទន**ន្តិ សច្ចិកដ្ឋតាសាមញ្ញេន រូបាទីហិ សមីករណំ។ **សច្ចិកដ្ឋេ**តិ សច្ចិកដ្ឋហេតុ, តត្ថ វា តំ អធិដ្ឋានំ កត្វា។ “តុល្យយោគេ សមុច្ចយោ”តិ សមុច្ចយត្ថត្តា ឯវ ច-ការស្ស សច្ចិកដ្ឋេន ឧបលទ្ធិ សាមញ្ញេន ឥធ រូបមាហដន្តិ តស្ស ឧទាហដភាវោ យុត្តោតិ **“យថារូប”ន្តិ និទស្សនវសេន អត្ថោ វុត្តោ,** អញ្ញថា ឥធ រូបស្ស អាហរណមេវ កិមត្ថិយំ។ ឯវំ សេសធម្មេសុបិ។ យា បនេត្ថ អញ្ញត្តបុច្ឆា, សាបិ និទស្សនត្ថំ ឧបព្រូហេតិ អញ្ញត្តនិពន្ធនត្តា តស្ស។ ឱបម្មសំសន្ទនេ បន និទស្សនត្ថោ គាហីយតីតិ ឥមស្មឹ សុទ្ធិកសំសន្ទនេ កេវលំ សមុច្ចយវសេនេវ អត្ថទស្សនំ យុត្តន្តិ អធិប្បាយោ។ រូបាទីនិ ឧបាទាបញ្ញត្តិមត្តត្តា បុគ្គលស្ស សោ តេហិ អញ្ញោ, អនញ្ញោ ចាតិ ន វត្តព្ពោតិ អយំ សាសនក្កមោតិ អាហ **“រូបាទីហិ…បេ…. សមយោ”**តិ។ **អនុញ្ញាយមានេ**តិ តស្មឹ សមយេ សុត្តេ ច អប្បដិក្ខិបិយមានេ។ អយញ្ហ អត្ថោ សាសនិកស្ស បរវាទិនោ វសេន វុត្តោតិ វេទិតព្ពំ។

“អាជានាហិ និគ្គហ”ន្តិ បាហោ ទិដ្ឋោ ភវិស្សតិ, អញ្ញថា “បដិលោមបញ្ចកានិ ទស្សិតានិ, បដិកម្មចតុក្កាទីនិ សំខិត្តានី”តិ ន សក្កា វត្តុន្តិ អធិប្បាយោ។ ចោទនាយ វិនា បរវាទិនោ បដិជានាបនំ នត្ថីតិ វុត្តំ **“បដិជានាបនត្ថន្តិ…បេ…. ចោទនត្ថ”**ន្តិ។ ចោទនាបុព្ពកញ្ហិ តស្ស បដិជានាបនំ។ តេន ផលវោហារេន ការណំ វុត្តន្តិ ទស្សេតិ។ **អព្យាកតត្តា**តិ អព្យាករណីយត្តា, ភគវតា វា ន ព្យាកតត្តា។ **យទិ ឋបនីយត្តា បដិក្ខិបិតព្ព**ន្តិ ឥមស្មឹ បច្ចនីកនយេ ឋបនីយត្តា បញ្ហស្ស សកវាទិនា បដិក្ខិបិតព្ពំ។ **បរេនបី**តិ បរវាទិនាបិ ឋបនីយត្តា លទ្ធិមេវ និស្សាយ អនុលោមនយេ បដិក្ខេបោ កតោតិ **អយមេត្ថ** សុទ្ធិកសំសន្ទនាយ **អធិប្បាយោ យុត្តោ** អនុលោមេបិ រូបាទីហិ អញ្ញត្តចោទនាយមេវ បរវាទិនា បដិក្ខេបស្ស កតត្តាតិ អធិប្បាយោ។

សុទ្ធិកសំសន្ទនវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. ឱបម្មសំសន្ទនវណ្ណនា

២៨-៣៦. ឧបលទ្ធិសាមញ្ញេន អញ្ញត្តបុច្ឆា ចាតិ ឥមិនា ទ្វយម្បិ ឧទ្ធរតិ ឧបលទ្ធិសាមញ្ញេន អញ្ញត្តបុច្ឆា, ឧបលទ្ធិសាមញ្ញេន បុច្ឆា ចាតិ។ តត្ថ បច្ឆិមំ សន្ធាយាហ **“ទ្វិន្នំ សមានតា”**តិអាទិ។ តស្សត្ថោ – ទ្វិន្នំ រូបវេទនានំ វិយ រូបបុគ្គលានំ សច្ចិកដ្ឋេន សមានតា តេសំ អញ្ញត្តស្ស ការណំ យុត្តំ ន ហោតិ។ **អថ ខោ…បេ…. ឧបលព្ភនីយតា**តិ ឥទញ្ច សំសន្ទនំ វិចារេតព្ពំ។ អយំ ហេត្ថ អធិប្បាយោ – យទិ សច្ចិកដ្ឋសាមញ្ញេន រូបបុគ្គលានំ ឧបលទ្ធិសាមញ្ញំ ឥច្ឆិតំ, តេនេវ នេសំ អញ្ញត្តម្បិ ឥច្ឆិតព្ពំ។ អថ បរមត្ថវោហារភេទតោ តេសំ អញ្ញត្តំ ន ឥច្ឆិតំ, តតោ ឯវ ឧបលទ្ធិសាមញ្ញម្បិ ន ឥច្ឆិតព្ពន្តិ។

៣៧-៤៥. ឧបលទ្ធីតិ បុគ្គលស្ស ឧបលទ្ធិ វិជ្ជមានតា។ “បដិកម្មបញ្ចក”ន្តិ វិញ្ញាយតីតិ យោជនា។

ឱបម្មសំសន្ទនវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. ចតុក្កនយសំសន្ទនវណ្ណនា

៤៦-៥២. ឯកធម្មតោបីតិ សត្តបញ្ញាសាយ សច្ចិកដ្ឋេសុ ឯកធម្មតោបិ។ ឯតេន តតោ សព្ពតោបិ បុគ្គលស្ស អញ្ញត្តានានុជាននំ ទស្សេតិ។ តេនាហ អដ្ឋកថាយំ “សកលំ បរមត្ថសច្ចំ សន្ធាយា”តិ។ **រូបាទិឯកេកធម្មវសេន នានុយុញ្ជិតព្ពោ** អវយវព្យតិរេកេន សមុទាយស្ស អភាវតោ។ យស្មា បន សមុទាយាវយវា ភិន្នសភាវា, តស្មា **“សមុទាយតោ…បេ…. និគ្គហារហោ សិយា”**តិ បរវាទិនោ អាសង្កមាហ។ **ឯតំ វចនោកាស**ន្តិ យទិបិ សត្តបញ្ញាសធម្មសមុទាយតោ បុគ្គលស្ស អញ្ញត្តំ ន ឥច្ឆតិ តព្ពិនិមុត្តស្ស សច្ចិកដ្ឋស្ស អភាវតោ, តទេកទេសតោ បនស្ស អនញ្ញត្តម្បិ ន ឥច្ឆតេវ។ ន ហិ សមុទាយោ អវយវោ ហោតីតិ។ តស្មា “តំ បដិក្ខិបតោ កី និគ្គហដ្ឋានន្តិ វត្តុំ មា លព្ភេថា”តិ ទស្សេតុំ **“អយញ្ច”**តិអាទិ វុត្តំ។ រូបាទិធម្មប្បភេទវិភាគមុខេនេវ អនវសេសតោ បុគ្គលោតិ គហណាការទស្សនវសេន បវត្តោ បឋមវិកប្បោ, ទុតិយោ បន អវិភាគតោ បរមត្ថសច្ចភាវសាមញ្ញេនាតិ អយំ ឥមេសំ ទ្វិន្នំ វិកប្បានំ វិសេសោ។ **ឥតី**តិ វុត្តប្បការបរាមសនន្តិ អាហ **“ឯវ”**ន្តិ។

សភាវវិនិព្ភោគតោតិ សភាវេន វិនិព្ភុជ្ជិតព្ពតោ។ សភាវភិន្នោ ហិ ធម្មោ តទញ្ញធម្មតោ វិនិព្ភោគំ លភតិ។ តេនាហ **“រូបតោ អញ្ញសភាគត្តា”**តិ។ **រូបវជ្ជេ**តិ រូបធម្មវជ្ជេ ។ **តីសុបី**តិ “រូបស្មិំ បុគ្គលោ, អញ្ញត្រ រូបា, បុគ្គលស្មិំ រូប”ន្តិ ឥមេសុ ឯវំ បវត្តេសុ តីសុបិ អនុយោគេសុ។ សាសនិកោ ឯវាយំ បុគ្គលវាទីតិ កត្វា អាហ **“ន ហិ សោ សក្កាយទិដ្ឋឹ ឥច្ឆតី”**តិ។ “រូបវា”តិ ឥមិនា រូបេន សកិញ្ចនតាវ ញាបីយតិ, ន រូបាយត្តវុត្តិតាតិ អាហ **“អញ្ញត្រ រូបាតិ ឯត្ថ ច រូបវា បុគ្គលោតិ អយមត្ថោ សង្គហិតោ”**តិ។

ចតុក្កនយសំសន្ទនវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

និដ្ឋិតា ច សំសន្ទនកថាវណ្ណនា។

៨. លក្ខណយុត្តិវណ្ណនា

៥៤. លក្ខណយុត្តិកថាយំ “ឆលវសេន បន វត្តព្ពំ អាជានាហិ និគ្គហ”ន្តិ បាឋោ គហេតព្ពោ។

លក្ខណយុត្តិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. វចនសោធនវណ្ណនា

៥៥-៥៩. បទទ្វយស្ស អត្ថតោ ឯកត្តេតិ បទទ្វយស្ស ឯកត្ថត្តេ សតីតិ អត្ថោ។ បរិកប្បវចនញ្ហេតំ ទោសទស្សនត្ថំ “ឯវំ សន្តេ អយំ ទោសោ”តិ។ តយិទំ ឯកត្តំ ឧបលព្ភតិ ឯវាតិ បច្ឆិមបទាវធារណំ វេទិតព្ពំ។ “កេហិចិ បុគ្គលោ កេហិចិ ន បុគ្គលោ”តិ ព្យភិចារទស្សនតោ បរេន ន សម្បដិច្ឆិតន្តិ កត្វា តមេវ អសម្បដិច្ឆិតត្តំ វិភាវេន្តោ **“បុគ្គលស្ស ហិ”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **អវិភជិតព្ពត**ន្តិ “ឧបលព្ភតិ ចា”តិ ឯវំ អវិភជិតព្ពតំ។ **វិភជិតព្ពត**ន្តិ “បុគ្គលោ ច តទញ្ញញ្ច ឧបលព្ភតី”តិ ឯវំ វិភជិតព្ពតំ។ ឯតេន “បុគ្គលោ ឧបលព្ភតិ ឯវា”តិ

បច្ឆិមបទាវធារណំ វេទិតព្ពំ, ន “បុគ្គលោ ឯវ ឧបលព្ភតី”តិ ឥមមត្ថំ ទស្សេតិ។ **តំ វិភាគ**ន្តិ យថាវុត្តំ វិភជិតព្ពាវិភជិតព្ពំ វិភាគំ **វទតោ** សកវាទិនោ, អញ្ញស្ស វា កស្សចិ។ **ឯតស្សា**តិ បរវាទិនោ ។ **យថាវុត្តវិភាគ**ន្តិ “បុគ្គលោ ឧបលព្ភតិ...បេ.... កេហិចិ ន បុគ្គលោ”តិ ឯវំ បាឡិយំ វុត្តប្បការំ វិភាគំ។ **យថាអាបាទិតេនា**តិ “បុគ្គលោ ឧបលព្ភតីតិ បទទ្វយស្ស អត្ថតោ ឯកត្តេ”តិអាទិនា អាបាទិតប្បការេន។ **ន ភវិតព្ព**ន្តិ យទិបិ តេន បុគ្គលោ ឧបលព្ភតិ ឯវ វុច្ចតិ, ឧបលព្ភតីតិ បន បុគ្គលោ ឯវ ន វុច្ចតិ, អថ ខោ អញ្ញោបិ, តស្មា យថាវុត្តេន បសង្គេន ន ភវិតព្ពំ។ តេនាហ **“មគ្គិតព្ពោ ឯត្ថ អធិប្បាយោ”**តិ។

៦០. អត្ថតោ បុគ្គលោ នត្ថីតិ វុត្តំ ហោតិ អត្ថសុញ្ញតាទស្សនេន អនត្ថលក្ខណស្ស វិហិតត្តា។

វចនសោធនវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. បញ្ញត្តានុយោគវណ្ណនា

៦១-៦៦. រូបកាយាវិរហំ សន្ធាយ អាហ, ន រូបតណ្ហាសព្ភាវំ។ តថា សតិ អនេកន្តិកត្តា បដិក្ខិបិតព្ពមេវ សិយា, ន អនុជានិតព្ពន្តិ។ “អត្ថិតាយា”តិ អាហាតិ សម្ពន្ធោ។ **កាមីភាវស្ស អនេកន្តិកត្តា** កស្សចិ កាមធាតូបបន្នស្ស **កាមធាតុយា អាយត្តត្តាភាវតោ ច** កទាចិ ភាវស្សេវាតិ យោជនា។

៦៧. កាយានុបស្សនាយាតិ កាយានុបស្សនាទេសនាយ។ សា ហិ កាយកាយានុបស្សីនំ វិភាគគ្គហណស្ស ការណភូតា, កាយានុបស្សនា ឯវ វា។ **ឯវំលទ្ធិកត្តា**តិ អញ្ញោ កាយោ អញ្ញោ បុគ្គលោតិ ឯវំលទ្ធិកត្តា។ **អាហច្ច ភាសិត**ន្តិ ឋានករណានិ អាហន្ត្វា កថិតំ, ភគវតា សាមំ ទេសិតន្តិ អត្ថោ។

បញ្ញត្តានុយោគវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១១. គតិអនុយោគវណ្ណនា

៦៨-៧២. យានិស្ស សុត្តានិ និស្សាយ លទ្ធិ ឧប្បន្នា, តេសំ ទស្សនតោ បរតោ “តេន ហិ បុគ្គលោ សន្ធាវតី”តិអាទិនា បាឡិ អាគតា, បុរតោ បន “ន វត្តព្ពំ បុគ្គលោ សន្ធាវតី”តិអាទិនា, តស្មា វុត្តំ **“ទស្សេន្តោ... បេ.... ភវិតព្ព”**ន្តិ។ **ទស្សេត្វាតិ វា វត្តព្ព**ន្តិ “យានិស្ស...បេ.... តានិ ទស្សេត្វា ‘តេន ហិ បុគ្គលោ សន្ធាវតី’តិអាទិមាហា”តិ វត្តព្ពន្តិ អត្ថោ។ **ទស្សេន្តោ**តិ វា ឥទំ ទស្សនកិរិយាយ ន វត្តមានតាមត្តវចនំ, អថ ខោ តស្សា លក្ខណត្ថវចនំ, ហេតុភាវវចនំ វាតិ ន កោចិ ទោសោ។

៨១. សោ វត្តព្ពោតិ សោ ជីវសរីរានំ អនញ្ញតាបដ្ឋនាការោ វត្តព្ពោ, នត្ថីតិ អធិប្បាយោ។ “រូបី អត្តា”តិ ឥមិស្សា លទ្ធិយា វសេន “យេន រូបសង្ខាតេន អត្តនោ សភាវភូតេន សរីរេន សទ្ធឹ គច្ឆតី”តិ ឯវំ បន អត្ថេ សតិ សោ អាការោ វុត្តោ ឯវ ហោតិ, តថា ច សតិ “រូបំ បុគ្គលោតិ អនញ្ញាតត្តា”តិ ឯវម្បិ វត្តុំ ន សក្កា។ យស្មា បន “ឥធ សរីរនិក្ខេបា”តិ អនន្តរំ វក្ខតិ, តស្មា “សោ វត្តព្ពោ”តិ វុត្តំ។ **និរយូបគស្ស បុគ្គលស្ស អន្តរាភវំ ន ឥច្ឆតី**តិ ឥទំ បុរាតនានំ អន្តរាភវវាទីនំ វសេន វុត្តំ។ អធុនាតនា បន “ឧទ្ធំបាទោ តុ នារកោ”តិ វទន្តា តស្សបិ អន្តរាភវំ ឥច្ឆន្តេវ, កេចិ បន អសញ្ញូបគានំ។ អរូបូបគានំ បន សព្ពេបិ ន ឥច្ឆន្តិ។ តត្ថ យេ “សញ្ញុប្បាទា ច បន តេ ទេវា តម្ហា កាយា ចវន្តី”តិ សុត្តស្ស អត្ថំ មិច្ឆា គហេត្វា ចុតូបបាតកាលេសុ អសញ្ញីនំ សញ្ញា អត្ថីតិ អន្តរាភវតោវ អសញ្ញូបបត្តិំ ឥច្ឆន្តិ, តទញ្ញេសំ វសេន “សវេទនោ...បេ.... បដិក្ខិបតី”តិ ទស្សេន្តោ **“យេ បនា”**តិអាទិមាហ។ កេ បនេវំ ឥច្ឆន្តិ? សព្ពត្ថិវាទីសុ ឯកច្ចេ។

៨២. នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនេតិ នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនេ ភវេ, អចិត្តុប្បាទេ វា សញ្ញា អត្ថីតិ ឥច្ឆន្តីតិ ន វត្តព្ពន្តិ សម្ពន្ធោ។ យតោ សោ សញ្ញាភវេន អសង្គហិតោ, ភវន្តរភាវេន ច សង្គហិតោ។

៨៣. ឥន្ធនុបាទានោ អគ្គិ វិយ ឥន្ធនេន រូបាទិឧបាទានោ បុគ្គលោ រូបាទិនា វិនា នត្ថីតិ ឯត្ថ អយមធិប្បាយវិភាវនា – យថា ន វិនា ឥន្ធនេន អគ្គិ បញ្ញាបីយតិ, ន ច តំ អញ្ញំ ឥន្ធនតោ សក្កា បដិជានិតុំ, នាបិ អនញ្ញំ។ យទិ ហិ អញ្ញំ សិយា, ន ឧណ្ហំ ឥន្ធនំ សិយា, អថ អនញ្ញំ, និទហិតព្ពំយេវ ទាហកំ សិយា, ឯវំ ន វិនា រូបាទីហិ បុគ្គលោ បញ្ញាបីយតិ, ន ច តេហិ អញ្ញោ, នាបិ អនញ្ញោ សស្សតុច្ឆេទភាវប្បសង្គតោតិ បរវាទិនោ អធិប្បាយោ។ តត្ថ យទិ អគ្គិន្ធនោបមា លោកវោហារេន វុត្តា, អបឡិត្តំ កដ្ឋាទិឥន្ធនំ និទហិតព្ពញ្ច, បឡិត្តំ ភាសុរុណ្ហំ អគ្គិទាហកញ្ច, តញ្ច ឱជដ្ឋមករូបំ បពន្ធវសេន បវត្តំ អនិច្ចំ សង្ខតំ បដិច្ចសមុប្បន្នំ។ យទិ ឯវំ

បុគ្គលោ រូបាទីហិ អញ្ញោ អនិច្ចោ ច អាបន្នោ, អថ បរមត្ថតោ ច, តស្មិំយេវ កង្ខាទិសញ្ញិតេ រូបសង្ខាតបឡិត្តេ យំ ឧសុមំ សោ អគ្គិ តំសហជាតានិ តីណិភូតានិ ឥន្ធនំ។ ឯវម្បិ សិទ្ធំ លក្ខណភេទតោ អគ្គិន្ធនានំ អញ្ញត្តន្តិ អគ្គិ វិយ ឥន្ធនតោ រូបាទីហិ អញ្ញោ បុគ្គលោ អនិច្ចោ ច អាបជ្ជតីតិ។

គតិអនុយោគវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១២. ឧបាទាបញ្ញត្តានុយោគវណ្ណនា

៩៧. នីលគុណយោគតោ នីលោ, នីលោ ឯវ នីលកោ, តស្ស, អយំ បនស្ស នីលបញ្ញត្តិ នីលរូបុបាទានាតិ អាហ “**នីលំ...បេ.... បញ្ញត្តី**”តិ។ ឯវំ បន បាឋេ ឋិតេ នីលំ ឧបាទាយ នីលោតិ កថមយំ បទុទ្ធារោតិ អាហ “**នីលំ រូបំ...បេ.... ឯត្ថ យោ បុគ្គោ នីលំ ឧបាទាយ នីលោ**”តិ។ **ឯត្ថាតិ** ឯតស្មិំ វចនេ។ **តទាទីសូតិ** “បីតំ រូបំ ឧបាទាយា”តិអាទិកំ អដ្ឋកថាយំ **អាទិ**-សទ្ទេន គហិតមេវ តទត្ថទស្សនវសេន គណ្ហាតិ។

៩៨. **វុត្តន្តិ** “មគ្គកុសលោ”តិអាទីសុ ឆេកដ្ឋំ សន្ធាយ វុត្តំ។ **កុសលបញ្ញត្តី** កុសលវោហារំ។

១១២. **បុព្ពបក្ខំ ទស្សេត្វា ឧត្តរមាហាតិ** បរវាទី បុព្ពបក្ខំ ទស្សេត្វា សកវាទិស្ស ឧត្តរមាហ។

១១៥. “រូបំ រូបវា”តិអាទិនយប្បវត្តំ បរវាទិវាទំ ភិន្ទិតុំ “យថា ន និគឡោ នេគឡិកោ”តិអាទិនា សកវាទិវាទោ អារទ្ធោតិ អាហ “**យស្ស រូបំ សោ រូបវាតិ ឧត្តរបក្ខេ វុត្តំ វចនំ ឧទ្ធរិត្វា**”តិ។

១១៨. **វិញ្ញាណនិស្សយភាវូបគមនន្តិ** ចក្ខុវិញ្ញាណស្ស និស្សយភាវូបគមនំ។ តយិទំ វិសេសនំ **ចក្ខុស្សាតិ** ឥមិនាវ សិទ្ធន្តិ ន កតំ ទដ្ឋព្ពំ។

ឧបាទាបញ្ញត្តានុយោគវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៣. បុរិសការានុយោគវណ្ណនា

១២៣. **កម្មានន្តិ** កុសលាកុសលកម្មានំ។ តគ្គហណេនេវ ហិ តំតំកិច្ចករណីយេ កិរិយានម្បិ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ **និប្ផាទកប្បយោជកភាវេនាតិ** ការកការាបកភាវេន។

១២៥. **កម្មការកស្ស** បុគ្គលស្ស **យោ** អញ្ញោ បុគ្គលោ ការកោ។ **តេនបីតិ** ការកការកេនបិ។ **តស្សាតិ** ការកការកស្ស។ **អញ្ញន្តិ** អញ្ញំ កម្មំ។ **ឯវន្តិ** ឥមិនា វុត្តប្បការេន។ តេហិ តេហិ ការកេហិ បុគ្គលា វិយ អញ្ញានិ កម្មានិ ករីយន្តីតិ ទស្សេតិ។ តេនាហ “**កម្មវដ្ដស្ស អនុបច្ឆេទំ វទន្តី**”តិ។ ឯវំ សន្តេ បុគ្គលស្ស ការកោ, កម្មស្ស ការកោតិ អយំ វិភាគោ ឥធ អនាមដ្ឋោ ហោតិ, តថា ច សតិ ការកបរម្បរាយ វចនំ វិរុជ្ឈេយ្យាតិ អាហ “**បុគ្គលស្ស...បេ.... វិចារេតព្ពមេត**”ន្តិ។ **តស្ស ការកន្តិ** បុគ្គលស្ស ការកំ។ **ឥទញ្ចាតិ** ន កេវលំ បុគ្គលការកស្ស កម្មការកតាបត្តិយេវ ទោសោ, អថ ខោ ឥទំ កម្មការកតាយ ការកបរម្បរាបជ្ជនម្បិ វិចារេតព្ពំ, ន យុជ្ជតីតិ អត្ថោ។ បុគ្គលានញ្ហិ បដិបាដិយា ការកភាវោ ការកបរម្បរា។

១៧០. **ឯកោ អន្តោតិ** “គាហោ”តិ សស្សតគាហសង្ខាតោ អន្តោតិ អត្ថោ។

១៧៦. សិយា អញ្ញោ, សិយា អនញ្ញោ, សិយា ន វត្តព្ពោ “អញ្ញោតិ វា អនញ្ញោតិ វា”តិ , ឯវំ បវត្តនិគណ្ឋវាទសទិសត្តា សោ ឯវ ឯកោ នេវ សោ ហោតិ, ន អញ្ញោតិ លទ្ធិមត្តំ។ តេនាហ “**ឥទំ បន នត្ថេវា**”តិ។ **បរស្ស ឥច្ឆាវសេនេវាតិ** បរវាទិនោ លទ្ធិវសេនេវ។ **ឯកំ អនិច្ចន្តស្សាតិ** ឯកំ “សោ ករោតិ, សោ បដិសំវេទេតី”តិ គហណំ សស្សតទិដ្ឋិភយេន បដិក្ខិបន្តស្ស **ឥតរំ** ឧច្ឆេទគ្គហណំ អាបន្នំ។ តញ្ច បដិក្ខិបន្តស្ស អញ្ញំ មិស្សកំ និច្ចានិច្ចគ្គហណំ, វិក្ខេបគ្គហណញ្ច អាបន្នំ។ **ការកវេទកិច្ចាយ បត្វាតិ** ស្វេវ ការកោ វេទកោ ចាតិ ឥមស្មិំ អាទាយេ បត្វា។ **តំតំអនិច្ឆាយាតិ** តស្ស តស្ស វាទស្ស អសម្បដិច្ឆនេន។ **អាបន្នវសេនបីតិ** អាបន្នគាហវសេនបិ អយំ អនុយោគោ វុត្តោតិ យោជនា។ **សព្ពេសំ អាបន្នត្តាតិ** ហេដ្ឋា វុត្តនយេន សព្ពេសំ វិកប្បានំ អនុក្កមេន អាបន្នត្តា នាយមនុយោគោ កតោតិ យោជនា។ **ឯកេកស្សេវាតិ** តេសុ វិសុំ វិសុំ ឯកេកស្សេវ អាបន្នត្តា។ តន្និវសេន បន តេ វិកប្បា ឯកជ្ឈំ ទស្សេត្វាតិ អធិប្បាយោ។ **ឯកតោ យោជេតព្ពំ** ចតុន្នម្បិ បញ្ហានំ ឯកតោ បុដ្ឋត្តា។

បុរិសការានុយោគវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

កល្យាណវគ្គោ និដ្ឋិតោ។

១៤. អភិញ្ញានុយោគវណ្ណនា

១៨៣. ***វិកុព្ពតីតិ*** ឯត្ថ **ឥតិ**-សទ្ទោ អាទិអត្ថោ, បការត្ថោ វា។ តេន “ទិព្ពាយ សោតធាតុយា សទ្ទំ សុណាតី”តិអាទិកំ សង្គណ្ហាតិ។ អភិញ្ញានុយោគោ ទដ្ឋព្ពោតិ យោជនា។ **តទភិញ្ញាវតោ**តិ អាសវក្ខយាភិញ្ញាវតោ។ **អរហតោ សាធន**ន្តិ អរហតោ សច្ចិកដ្ឋបរមត្ថេន បុគ្គលត្តាភាវសាធនំ។ **តព្ភាវស្សា**តិ អរហត្តស្ស។ អរហត្តធារានញ្ហិ ខន្ធា នាម បុគ្គលត្តំ តស្សបិ ហោតីតិ។

អភិញ្ញានុយោគវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៥-១៨. ញាតកានុយោគាទិវណ្ណនា

២០៩. **តតិយកោដិភូតស្សា**តិ តតិយកោដិសភាវស្ស សង្ខតាសង្ខតវិនិមុត្តសភាវស្ស។ **សភាវស្សា**តិ ច សភាវធម្មស្ស។ **លទ្ធី និគូហិត្វា**តិ បុគ្គលោ នេវ សង្ខតោ, នាសង្ខតោតិ លទ្ធី អវិភាវេត្វា។

ញាតកានុយោគាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៩. បដិវេធានុយោគាទិវណ្ណនា

២១៨. បជាននំ នាម ន ហោតិ និព្ពិទាទីនំ អប្បច្ចយត្តា។ បរិច្ឆេទនសមត្ថតញ្ច ទស្សេតីតិ សម្ពន្ធោ។

២២៨. **សហរូបភាវោ** រូបេន សមង្គិតា, ***វិនារូបភាវោ*** តតោ វិនិស្សដតាតិ តទុភយំ រូបស្ស អព្ភន្តរគមនំ ពហិនិក្ខមនញ្ច ហោតិ។ តស្មា តំ ទ្វយំ សហរូបភាវវិនារូបភាវានំ លក្ខណវចនន្តិ វុត្តំ។

២៣៧. **ឱឡារិកោ**តិ ថូលោ។ អាហិតោ អហំ មានោ ឯត្ថាតិ **អត្តា,** អត្តភាវោ។ សោ ឯវ យថាសកំ កម្មុនា បដិលភិតព្ពតោ **បដិលាភោ**។ បទទ្វយេនបិ កាមាវចរត្តភាវោ កថិតោ។ **មនោមយោ អត្តបដិលាភោ** រូបាវចរត្តភាវោ។ សោ ហិ ឈានមនេន និព្ពត្តត្តា មនោមយោ។ **អរូបោ អត្តបដិលាភោ**តិ អរូបាវចរត្តភាវោ។ សោ ហិ រូបេន អមិស្សិតត្តា អរូបោតិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ “អត្តា”តិ បន ជីវេ លោកវោហារោ និរុឡ្ហោ, អសតិបិ ជីវេ តថានិរុឡ្ហំ លោកវោហារំ គហេត្វា សម្មាសម្ពុទ្ធាបិ វោហរន្តីតិ ទស្សេន្តោ **“ឥតិ ឥមា លោកស្ស សមញ្ញា, យាហិ តថាគតោ វោហរតី”**តិ វត្វា ឥទានិ យថា វោហរន្តិ, តំ បការំ វិភាវេន្តោ **“អបរាមស”**ន្តិអាទិមាហ។

បច្ចត្តសាមញ្ញលក្ខណវសេនាតិ កក្ខឡផុសនាទិសលក្ខណវសេន អនិច្ចតាទិសាមញ្ញលក្ខណវសេន ច។ **ឥមិនា**តិ “បច្ចត្តសាមញ្ញលក្ខណវសេនា”តិអាទិនា វុត្តេន បរមត្ថតោ បុគ្គលាភាវវចនេន ។ **ឥតោ បុរិមា**តិ តត្ថ តត្ថ សកវាទិបដិក្ខេបាទិវិភាវនវសេន បវត្តា ឥតោ អត្ថសំវណ្ណនតោ បុរិមា។ **ឥមិនា**តិ វា “យថា រូបាទយោ ធម្មា”តិអាទិនា អដ្ឋកថាយំ វុត្តវចនេន។ **យថា ចា**តិ ឯត្ថ **ច**-សទ្ទោ សមុច្ចយត្ថោ។ តេន សមញ្ញានតិធាវនំ សម្បិណ្ឌេតិ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – យថា បរាមាសោ ច ន ហោតិ ជនបទនិរុត្តិយា អភិនិវិសិតព្ពតោ, យថា ច សមញ្ញាតិធាវនំ ន ហោតិ, ឯវំ ឥតោ បុរិមា ច អត្ថវណ្ណនា យោជេតព្ពា។ សមញ្ញាតិធាវនេ ហិ សតិ សព្ពលោកវោហារូបច្ឆេទោ សិយាតិ។

តស្មា សច្ចន្តិ យស្មា តត្ថ បរមត្ថាការំ អនារោបេត្វា សមញ្ញំ នាតិធាវន្តោ កេវលំ លោកសម្មុតិយាវ វោហរតិ, តស្មា សច្ចំ បរេសំ អវិសំវាទនតោ។ **តថការណ**ន្តិ តថោ អវិតថោ ធម្មសភាវោ ការណំ បវត្តិហេតុ ឯតស្សាតិ តថការណំ, បរមត្ថវចនំ, អវិបរីតធម្មសភាវវិសយន្តិ អត្ថោ។ តេនាហ **“ធម្មានំ តថតាយ បវត្ត”**ន្តិ។

បដិវេធានុយោគាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បុគ្គលកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. បរិហានិកថា

១. វាទយុត្តិបរិហានិកថាវណ្ណនា

២៣៩. ឥទំ សុត្តន្តិ ឥទំ លក្ខណមត្តំ ទដ្ឋព្ពំ។ “បញ្ចិមេ, ភិក្ខវេ, ធម្មា សមយវិមុត្តស្ស ភិក្ខុនោ បរិហានាយ សំវត្តន្តី”តិ (អ. និ. ៥.១៤៩-១៥០) ឥទម្បិ ហិ សុត្តំ អនាគាមិអាទីនំយេវ បរិហានិនិស្សយោ, ន អរហតោ។ **សមយវិមុត្តោ**តិ អដ្ឋសមាបត្តិលាភិនោ សេក្ខស្សេតំ នាមំ។ យថាហ –

“កតមោ ច បុគ្គលោ សមយវិមុត្តោ? ឥធេកច្ចោ បុគ្គលោ កាលេន កាលំ សមយេន សមយំ អដ្ឋ វិមោក្ខេ កាយេន ផុសិត្វា វិហរតិ, បញ្ញាយ ចស្ស ទិស្វា ឯកច្ចេ អាសវា បរិក្ខីណា ហោន្តិ។ អយំ វុច្ចតិ បុគ្គលោ សមយវិមុត្តោ”តិ (បុ. ប. ១)។

“បរិហានិធម្មោ”តិ ច បុថុជ្ជនោ ច ឯកច្ចោ ច សេក្ខោ អធិប្បេតោ, ន អរហាតិ។ **តស្មា**តិ យស្មា យថាទស្សិតានិ សុត្តានិ អនាគាមិអាទីនំ បរិហានិលទ្ធិយា និស្សយោ, ន អរហតោ, តស្មា។ តំ និស្សាយ តំ អបេក្ខិត្វា យស្មា “អរហតោបី”តិ ឯត្ថ អរហតោបិ បរិហានិ, កោ បន វាទោ អនាគាមិអាទីនន្តិ អយមត្ថោ លព្ភតិ, តស្មា បិ-សទ្ទសម្បិណ្ឌិតមត្ថំ ទស្សេន្តោ **“អរហតោបិ…បេ…. យោជេតព្ព”**ន្តិ អាហ។ យស្មា វា កាមញ្ចេត្ថ ទុតិយសុត្តំ សេក្ខវសេន អាគតំ, បឋមតតិយសុត្តានិ បន អសេក្ខវសេនបិ អាគតានីតិ តេសំ លទ្ធិ, តស្មា “អរហតោបី”តិ អដ្ឋកថាយំ វុត្តំ។ តេនាហ **“ឥទំ សុត្តំ អរហតោ”**តិអាទិ។

តតិយស្មិន្តិ “សព្ពេសញ្ញេវ អរហន្តានំ បរិហានី”តិ ឯតស្មិំ បញ្ហេ។ សោ ហិ “សព្ពេវ អរហន្តោ”តិអាទិនា អាគតេសុ តតិយោ បញ្ហោ។ **តេស**ន្តិ មុទិន្ទ្រិយានំ។ **តតិយស្មិម្បី**តិ **បិ**-សទ្ទោ វុត្តត្ថសមុច្ចយោ។ តេន បឋមបញ្ហំ សមុច្ចិនោតិ “តត្ថាបិ តិក្ខិន្ទ្រិយា អធិប្បេតា”តិ។

សោយេវ ន បរិហាយតីតិ សោតាបន្នោយេវ សោតាបន្នភាវតោ ន បរិហាយតីតិ អត្ថោ។ ន ចេត្ថ សកទាគាមិភាវាបត្តិយា សោតាបន្នភាវាបគមោ បរិហានិ ហោតិ វិសេសាធិគមភាវតោ។ បត្តវិសេសតោ ហិ បរិហានីតិ។ **ឥតរេ**តិ សកទាគាមិអាទិកា។ **ឧបរិមគ្គត្ថាយា**តិ ឧបរិមគ្គត្ថាយបដិលាភត្ថាយ “និយតោ”តិ វុត្តមត្ថំ អគ្គហេត្វា។

វាទយុត្តិបរិហានិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. អរិយបុគ្គលសំសន្ទនបរិហានិកថាវណ្ណនា

២៤១. តតោតិ អរហត្តតោ។ **តត្ថា**តិ ទស្សនមគ្គផលេ។ **វាយាមេនា**តិ វិបស្សនុស្សាហនេន។ **តទនន្តរ**ន្តិ សោតាបត្តិផលានន្តរំ។ បឋមំ ទស្សនមគ្គផលានន្តរំ អរហត្តំ ជាបុណាតិ, តតោ បរិហីនោ បុន វាយមន្តោ តទនន្តរំ ន អរហត្តំ ជាបុណាតីតិ កា ឯត្ថ យុត្តីតិ អធិប្បាយោ។ បរវាទី នាម យុត្តម្បិ វទតិ អយុត្តម្បីតិ កឹ តស្ស វាទេ យុត្តិគវេសនាយាតិ បន ទដ្ឋព្ពំ។ អបរិហានសភាវោ ភាវនាមគ្គោ អរិយមគ្គត្តា ទស្សនាទស្សនមគ្គោ វិយ។ ន ចេត្ថ អសិទ្ធតាសង្កា លោកុត្តរមគ្គស្ស បរស្សបិ អរិយមគ្គភាវស្ស សិទ្ធត្តា, នាបិ លោកិយមគ្គេន អនេកន្តិកតា អរិយសទ្ទេន វិសេសិតត្តា។ តថា ន វិរុទ្ធតា ទុតិយមគ្គាទីនំ ភាវនាមគ្គភាវស្ស ឱឡារិកកិលេសប្បហានាទីនញ្ច បរស្សបិ អាគមតោ សិទ្ធត្តា។

អរិយបុគ្គលសំសន្ទនបរិហានិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. សុត្តសាធនបរិហានិកថាវណ្ណនា

២៦៥. បុគ្គលបញ្ញត្តិអដ្ឋកថាយំ “បត្តិ, ផុសនា”តិ ច បច្ចក្ខតោ អធិគមោ អធិប្បេតោតិ វុត្តំ **“បត្តព្ពំ វទតីតិ អាហ ផុសនារហ”**ន្តិ។

២៦៧. កតសន្និដ្ឋានស្សាតិ ឥមស្មិំ សត្តាហេ មាសេ ឧតុម្ហិ អន្តោវស្សេ វា អញ្ញំ អារាធេស្សាមីតិ កតនិច្ឆយស្ស។

សុត្តសាធនបរិហានិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បរិហានិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. ព្រហ្មចរិយកថា

១. សុទ្ធព្រហ្មចរិយកថាវណ្ណនា

២៦៩. ហេដ្ឋាបីតិ បរនិម្មិតវសវត្តិទេវេហិ ហេដ្ឋាបិ។ **មគ្គភាវនម្បិ ន ឥច្ឆន្តីតិ វិញ្ញាយតិ** “ឥធ ព្រហ្មចរិយវាសោ”តិ ឥមិនា “ទ្វេបិ ព្រហ្មចរិយវាសា នត្ថិ ទេវេសូតិ ឧបលទ្ធិវសេនា”តិ វុត្តត្តា។

២៧០. តស្សេវាតិ បរវាទិនោ ឯវ។ **បុគ្គលវសេនាតិ** “តិហីនញ្ចេវ ឯកច្ចានញ្ច ទេវាន”ន្តិ ឯវំ បុគ្គលវសេន។ **តស្សាតិ** បរវាទិនោ។ **បដិក្ខេបោ ន យុត្តោតិ** ឯវំ បុគ្គលវសេន អត្ថយោជនា ន យុត្តាតិ អធិប្បាយោ។ បុគ្គលាធិដ្ឋានេន បន កតាបិ អត្ថវណ្ណនា ឱកាសវសេន បរិច្ឆិជ្ជតីតិ នាយំ ទោសោ។ **តស្សាយំ អធិប្បាយោតិ** អយំ “តិហីនញ្ចេវា”តិអាទិនា វុត្តោ តស្ស បរវាទិនោ យទិ អធិប្បាយោ, ឯវំ សញ្ញាយ បរវាទិនោ សកវាទិនា សមានាទាយោតិ ន និគ្គហារហោ សិយា។ តេនាហ **“សក...បេ.... តព្ពោ”**តិ។ បឋមំ បន អនុជានិត្វា បច្ឆា បដិក្ខេបេនេវ និគ្គហេតព្ពតា វេទិតព្ពា។ កេចិ “យត្ថ នត្ថិ បព្ពជ្ជា, នត្ថិ តត្ថ ព្រហ្មចរិយវាសោតិ បុច្ឆាយ ឯកច្ចានំ មនុស្សានំ មគ្គប្បដិវេធំ សន្ធាយ បរវាទិនោ បដិក្ខេបោ។ យទិបិ សោ ទេវានំ មគ្គប្បដិលាភំ ន ឥច្ឆតិ, សម្ភវន្តំ បន សព្ពំ ទស្សេតុំ អដ្ឋកថាយំ ‘តិហីន’មិច្ចេវ អវត្វា ‘ឯកច្ចានញ្ច ទេវាន’ន្តិ វុត្ត”ន្តិ វទន្តិ, តំ ន សុន្ទរំ “សន្ធាយា”តិ វុត្តត្តា, បុរិមោយេវត្ថោ យុត្តោ។

សុទ្ធព្រហ្មចរិយកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. សំសន្ទនព្រហ្មចរិយកថាវណ្ណនា

២៧៣. រូបាវចរមគ្គេនាតិ រូបាវចរជ្ឈានេន។ តញ្ហិ រូបភវូបបត្តិយា ឧបាយភាវតោ មគ្គោតិ វុត្តោ។ យថាហ “រូបុបបត្តិយា មគ្គំ ភាវេតី”តិ (ធ. ស. ១៦០)។ **ឥទន្តិ** ឥទំ រូបាវចរជ្ឈានំ។ “ឥធវិហាយនិដ្ឋហេតុភូតោ រូបាវចរមគ្គោ”តិអាទិកំ ទីបេន្តំ វចនំ អនាគាមិមគ្គស្ស តព្ភាវទីបកេន “ឥធ ភាវិតមគ្គោ”តិអាទិកេន កថំ ស មេតីតិ ចោទេត្វា យថា សមេតិ , តំ ទស្សេតុំ **“បុព្ពេ បនា”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **“បុព្ពេ”**តិ ឥមិនា “ឥធ ភាវិតមគ្គោ”តិអាទិកំ វទន្តិ, ឥធាបិ បន “រូបាវចរមគ្គេនា”តិអាទិកំ។ តត្ថ **អនាគាមី ឯវាតិ** អនាគាមិផលដ្ឋោ ឯវ។ **ឈានានាគាមីតិ** អសមុច្ឆិន្នជ្ឈត្តសំយោជនោបិ រូបភវេ ឧប្បជ្ជិត្វា អនាវត្តិធម្មមគ្គំ ភាវេត្វា តត្ថេវ បរិនិព្ពាយនតោ។ **អធិប្បាយោតិ** យថាវុត្តោ ទ្វិន្នំ អដ្ឋកថាវចនានំ អវិរោធទីបកោ អធិប្បាយោ។

ឥធាតិ កាមលោកេ។ **តត្ថាតិ** ព្រហ្មលោកេ។ ឯត្ថ ច បរវាទី ឯវំ បុច្ឆិតព្ពោ “តីហិ, ភិក្ខវេ, ឋានេហី”តិ សុត្តំ កី យថារុតវសេន គហេតព្ពត្ថំ, ឧទាហុ សន្ធាយភាសិតន្តិ? តត្ថ ជានមានោ សន្ធាយភាសិតន្តិ វទេយ្យ។ អញ្ញថា “បរនិម្មិតវសវត្តិទេវេ ឧបាទាយា”តិអាទិ វត្តុំ ន សក្កា “ទេវេ ច តាវតឹសេ”តិ វុត្តត្តា។ យថា ហិ តស្ស “សេយ្យថាបិ ទេវេហិ តាវតឹសេហិ សទ្ធឹ មន្តេត្វា”តិអាទីសុ វិយ សក្កំ ទេវរាជានំ ឧបាទាយ កាមាវចរទេវេសុ តាវតឹសទេវា បាកដា បញ្ញាតាតិ តេសំ គហណំ, ន តេយេវ អធិប្បេតាតិ សុត្តបទស្ស សន្ធាយភាសិតត្ថំ សម្បដិច្ឆិតព្ពំ, ឯវំ “ឥធ ព្រហ្មចរិយវាសោ”តិ ឯត្ថាបិ អនវជ្ជសុខអព្យាសេកសុខនេក្ខម្ម សុខាទិសន្និស្សយភាវេន មហានិសំសតាយ សាសនេ បព្ពជ្ជា “ឥធ ព្រហ្មចរិយវាសោ”តិ ឥមស្មឹ សុត្តេ អធិប្បេតា។ សា ហិ ឧត្តរកុរុកានំ ទេវានញ្ច អនោកាសភាវតោ ទុក្ករា ទុល្លភា ច។ តត្ថ សូរិយបរិវត្តាទីហិបិ ទេវេសុ មគ្គបដិលាភាយ អត្ថិតា វិភាវេតព្ពា, ឧត្តរកុរុកានំ បន វិសេសានធិគមភាវោ ឧភិន្នម្បិ ឥច្ឆិតោ ឯវាតិ។

សំសន្ទនព្រហ្មចរិយកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ព្រហ្មចរិយកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. ឱធិសោកថាវណ្ណនា

២៧៤. ឱធិសោតិ ភាគសោ, ភាគេនាតិ អត្ថោ។ ភាគោ នាម យស្មា ឯកទេសោ ហោតិ, តស្មា **“ឯកទេសេន ឯកទេសេនា”**តិ វុត្តំ។ តត្ថ យទិ ចតុន្នំ មគ្គានំ វសេន សមុទយបក្ខិកស្ស កិលេសគណស្ស ចតុភាគេហិ បហានំ “ឱធិសោ បហាន”ន្តិ អធិប្បេតំ, ឥច្ឆិតមេវេតំ សកវាទិស្ស “តិណ្ណំ សំយោជនានំ បរិក្ខយា ទិដ្ឋិគតានំ បហានាយា”តិ ច អាទិវចនតោ។ យស្មា បន មគ្គោ ចតូសុ សច្ចេសុ នានាភិសមយវសេន

កិច្ចករោ, ន ឯកាភិសមយវសេនាតិ បរវាទិនោ លទ្ធិ, តស្មា យថា “មគ្គោ កាលេន ទុក្ខំ បរិជានាតិ, កាលេន សមុទយំ បជហតី”តិអាទិនា នានក្ខណវសេន សច្ចេសុ បវត្តតីតិ តច្ឆិតោ, ឯវំ បច្ចេកម្បិ នានក្ខណវសេន បវត្តេយ្យ។ តថា សតិ ទុក្ខាទីនំ ឯកទេសឯកទេសមេវ បរិជានាតិ បជហតីតិ ទស្សេតុំ បាឡិយំ “សោតាបត្តិ…បេ… ឯកទេសេ បជហតី”តិអាទិ វុត្តំ។ សតិ ហិ នានាភិសមយេ បឋមមគ្គាទីហិ បហាតព្ពានំ សំយោជនត្តយាទីនំ ទុក្ខទស្សនាទីហិ ឯកទេសឯកទេសប្បហានំ សិយាតិ ឯកទេសសោតាបត្តិមគ្គដ្ឋាទិតា, តតោ ឯវ ឯកទេសសោតាបន្នាទិតា ច អាបជ្ជតិ អនន្តរផលត្តា លោកុត្តរកុសលានំ, ន ច តំ យុត្តំ។ ន ហិ កាលភេទេន វិនា សោ ឯវ សោតាបន្នោ, អសោតាបន្នោ ចាតិ សក្កា វិញ្ញាតុំ។ តេនាហ “**ឯកទេសំ សោតាបន្នោ, ឯកទេសំ ន សោតាបន្នោ**”តិអាទិ។

អបិចាយំ នានាភិសមយវាទី ឯវំ បុច្ឆិតព្ពោ “មគ្គញាណំ សច្ចានិ បដិវិជ្ឈន្តំ កិំ អារម្មណតោ បដិវិជ្ឈតិ, ឧទាហុ កិច្ចតោ”តិ។ យទិ អារម្មណតោតិ វទេយ្យ, តស្ស វិបស្សនាញាណស្ស វិយ ទុក្ខសមុទយានំ អច្ចន្តបរិច្ឆេទសមុច្ឆេទា ន យុត្តា តតោ អនិស្សដត្តា, តថា មគ្គទស្សនំ។ ន ហិ សយមេវ អត្តានំ អារព្ភ បវត្តតីតិ យុត្តំ, មគ្គន្តរបរិកប្បនាយំ អនវដ្ឋានំ អាបជ្ជតីតិ, តស្មា តីណិ សច្ចានិ កិច្ចតោ, និរោធំ កិច្ចតោ អារម្មណតោ ច បដិវិជ្ឈតីតិ ឯវមេសម្មោហតោ បដិវិជ្ឈន្តស្ស មគ្គញាណស្ស នត្ថេវ នានាភិសមយោ។ វុត្តញ្ចេតំ “យោ, ភិក្ខវេ, ទុក្ខំ បស្សតិ, ទុក្ខសមុទយម្បិ សោ បស្សតី”តិអាទិ។ ន ចេតំ កាលន្តរទស្សនំ សន្ធាយ វុត្តំ។ “យោ នុ ខោ, អាវុសោ, ទុក្ខំ បស្សតិ, ទុក្ខសមុទយម្បិ សោ បស្សតិ, ទុក្ខនិរោធម្បិ…បេ… ទុក្ខនិរោធគាមិនិបដិបទម្បិ សោ បស្សតី”តិ (សំ. និ. ៥.១១០០) ឯកសច្ចទស្សនសមង្គិនោ អញ្ញសច្ចទស្សនសមង្គិភាវវិចារណាយំ តទត្ថសាធនត្ថំ អាយស្មតា គវំបតិត្ថេរេន អាភតត្តា បច្ចេកញ្ច សច្ចត្តយទស្សនស្ស យោជិតត្តា។ អញ្ញថា បុរិមទិដ្ឋស្ស បុន អទស្សនតោ សមុទយាទិទស្សនេ ទុក្ខាទិទស្សនមយោជនីយំ សិយា។ ន ហិ លោកុត្តរមគ្គោ លោកិយមគ្គោ វិយ កតកាវិភាវេន បវត្តតិ សមុច្ឆេទកត្តា។ តថា យោជនេ ច សព្ពំ ទស្សនំ ទស្សនន្តរបរន្តិ ទស្សនានុបរមោ សិយា។ ឯវំ អាគមតោ យុត្តិតោ ច នានាភិសមយស្ស អសម្ភវតោ បច្ចេកំ មគ្គានំ ឱធិសោ បហានំ នត្ថីតិ និដ្ឋមេត្ថ គន្តព្ពំ។

ឱធិសោកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. ជហតិកថាវណ្ណនា

១. នសុត្តាហរណកថាវណ្ណនា

២៨០. យទិបិ បាឡិយំ “តយោ មគ្គេ ភាវេតី”តិ វុត្តំ, មគ្គភាវនា បន យាវទេវ កិលេសសមុច្ឆិន្ទនត្ថាតិ ញត្វា “**កិច្ចសព្ភាវន្តិ តីហិ បហាតព្ពស្ស បហីនត**”ន្តិ អាហ។ តត្ថ **តីហី**តិ ហេដ្ឋិមេហិ តីហិ អរិយមគ្គេហិ **បហាតព្ពស្ស** អជ្ឈត្តសំយោជនស្ស បហីនតំ សមុច្ឆិន្ទនន្តិ អត្ថោ។ **តំ បន កិច្ច**ន្តិ អធោភាគិយសំយោជនេសុ មគ្គស្ស បហានាភិសមយកិច្ចំ។ **តេនេវ មគ្គេនា**តិ អនាគាមិមគ្គេនេវ។ **ឯតំ ន សមេតី**តិ ឯវំ មគ្គុប្បាទតោ បគេវ កាមរាគព្យាបាទា បហីយន្តីតិ លទ្ធិកិត្តនំ តមិនា មគ្គស្ស កិច្ចសព្ភាវកថនេន ន សមេតិ ន យុជ្ជតិ។ **តស្មា**តិ តមិនា យថាវុត្តមេវ វិរោធំ បច្ចាមសតិ។ **បហីនាន**ន្តិ វិក្ខម្ភិតានំ។ យោ ហិ ឈានលាភី ឈានេន យថាវិក្ខម្ភិតេ កិលេសេ មគ្គេន សមុច្ឆិន្ទតិ, សោ តជាធិប្បេតោ។ តេនាហ “**ទស្សនមគ្គេ…បេ… អធិប្បាយោ**”តិ។

ជហតិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. សព្ពមត្ថីតិកថាវណ្ណនា

១. វាទយុត្តិវណ្ណនា

២៨២. **សព្ពំ អត្ថី**តិ ឯត្ថ យស្មា បច្ចុប្បន្នំ វិយ អតីតានាគតម្បិ ធរមានសភាវន្តិ បរវាទិនោ លទ្ធិ, តស្មា **សព្ព**ន្តិ កាលវិភាគតោ អតីតាទិភេទំ សព្ពំ។ សោ បន “យម្បិ នត្ថិ, តម្បិ អត្ថី”តិ កាលវិមុត្តស្ស វសេន អនុយោគោ, តំ អតិប្បសង្គទស្សនវសេន បរវាទិបដិញ្ញាយ ទោសារោបនំ។ នយទស្សនំ វា អតីតានាគតានំ នត្ថិភាវស្ស។ **អត្ថី**តិ បន អយំ អត្ថិភាវោ យស្មា ទេសកាលាការធម្មេហិ វិនា ន ហោតិ, តស្មា តំ តាវ តេហិ សទ្ធិំ យោជេត្វា អនុយោគំ ទស្សេតុំ “សព្ពត្ថ សព្ពមត្ថី”តិអាទិនា បាឡិ បវត្តា។ តត្ថ យទិបិ **សព្ពត្ថា**តិ ឥទំ សាមញ្ញវចនំ, តំ បន យស្មា វិសេសនិវិដ្ឋំ ហោតិ, បរតោ ច **សព្ពេសូ**តិ ធម្មា វិភាគតោ វុច្ចន្តិ, តស្មា ឱឡារិកស្ស

បាកដស្ស រូបធម្មសមុទាយស្ស វសេន អត្ថំ ទស្សេតុំ អដ្ឋកថាយំ “សព្ពត្ថាតិ សព្ពស្មឹ សរីរេ”តិ វុត្តំ, និទស្សនមត្តំ វា ឯតំ ទដ្ឋព្ពំ។ តថា ច កាណាទកាបិលេហិ បដិញ្ញាយមានា អាកាសកាលាទិសត្តបកតិបុរិសា វិយ បរវាទិនា បដិញ្ញាយមានំ សព្ពំ សព្ពព្យាបីតិ អាបន្នមេវ ហោតីតិ។ “សព្ពត្ថ សរីរេ”តិ ច “តិលេ តេល”ន្តិ វិយ ព្យាបនេ ភុម្មន្តិ សរីរបរិយាបន្នេន សព្ពេន ភវិតព្ពន្តិ វុត្តំ “**សិរសិ បាទា…បេ… អត្ថោ**”តិ។

សព្ពស្មឹ កាលេ សព្ពមត្ថីតិ យោជនា។ ឯតស្មឹ បក្ខេ យេវស្ស អញ្ញវាទោ បរិទីបិតោ សិយា “យំ អត្ថិ, អត្ថេវ តំ, យំ នត្ថិ, នត្ថេវ តំ, អសតោ នត្ថិ សម្ភវោ, សតោ នត្ថិ វិនាសោ”តិ។ ឯវំ សព្ពេនាការេន សព្ពំ សព្ពេសុ ធម្មេសុ សព្ពំ អត្ថីតិ អត្ថោតិ សម្ពន្ធោ។ ឥមេហិ បន បក្ខេហិ “សព្ពំ សព្ពសភាវំ, អនេកសត្តិនិចិតាភាវា អសតោ នត្ថិ សម្ភវោ”តិ វាទោ បរិទីបិតោ សិយា។ **យោគវហិត**ន្តិ កេនចិ យុត្តាយុត្តលក្ខណសំយោគរហិតំ។ **តំ បន ឯកសភាវ**ន្តិ សំយោគរហិតំ នាម អត្ថតោ ឯកសភាវំ, ឯកធម្មោតិ អត្ថោ។ ឯតេន ទេវវាទីនំ ព្រហ្មទស្សនំ អត្ថេវាតិវាទោ បរិទីបិតោ សិយា។ **អត្ថីតិ បុច្ឆតី**តិ យទិ សព្ពមត្ថីតិ តវ វាទោ, យថាវុត្តាយ មម ទិដ្ឋិយា សម្មាទិដ្ឋិភាវោ អត្ថីតិ ឯកន្តេន តយា សម្បដិច្ឆិតព្ពោ, តស្មា “កឹ សោ អត្ថី”តិ បុច្ឆតីតិ អត្ថោ។

វាទយុត្តិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. កាលសំសន្ទនកថាវណ្ណនា

២៨៥. អតីតា …បេ… ករិត្វាតិ ឯត្ថាយំ សង្ខេបត្ថោ – អតីតំ អនាគតន្តិ រូបស្ស ឥមំ វិសេសំ, ឯវំ វិសេសំ វា រូបំ អគ្គហេត្វា បច្ចុប្បន្នតាវិសេសវិសិដ្ឋរូបមេវ អប្បិយំ បច្ចុប្បន្នរូបភាវានំ សមានាធិករណត្តា ឯតស្មិយេវ វិសយេ អប្បេតព្ពំ, វចីគោចរំ បាបេតព្ពំ សតិបិ នេសំ វិសេសនវិសេសិតព្ពតាសង្ខាតេ វិភាគេ តថាបិ អវិភជិតព្ពំ កត្វាតិ។ យស្មា បន បាឡិយំ “បច្ចុប្បន្នន្តិ វា រូបន្តិ វា”តិ បច្ចុប្បន្នរូបសទ្ទេហិ តទត្ថស្ស វត្តព្ពាការោ ឥតិសទ្ទេហិ ទស្សិតោ, តស្មា “**បច្ចុប្បន្នសទ្ទេន…បេ… វុត្តំ ហោតី**”តិ អាហ។ **រូបបញ្ញត្តី**តិ រូបាយតនបញ្ញត្តិ។ សា ហិ សភាវធម្មុបាទានា តជ្ជាបញ្ញត្តិ។ តេនេវាហ “**សភាវបរិច្ឆិន្នេ បវត្តា វិជ្ជមានបញ្ញត្តី**”តិ។ **រូបសម្ពុហំ ឧបាទាយា**តិ តំតំអត្ថបញ្ញត្តិយា ឧបាទានភូតានំ អភាវវិភាវនាការេន បវត្តមានានំ រូបធម្មានំ សម្ពុហំ ឧបាទាយ។ ឧបាទានុបាទានម្បិ ហិ ឧបាទានមេវាតិ។ **តស្មា**តិ សម្ពុហុបាទាយាធីនតាយ អវិជ្ជមានបញ្ញត្តិភាវតោ។ **វិគមាវត្តព្ពតា**តិ វិគមស្ស វត្តភាវាបគមស្ស អវត្តព្ពតា។ ន ហិ ឱទាតតាវិគមេន អវត្តំ ហោតិ។ ន បន យុត្តា រូបភាវស្ស វិគមាវត្តព្ពតាតិ យោជនា។ **រូបភាវោ**តិ ច រូបាយតនសភាវោ ចក្ខុវិញ្ញាណស្ស គោចរភាវោ។ ន ហិ តស្ស បច្ចុប្បន្នភាវវិគមេ វិគមាវត្តព្ពតា យុត្តា។

កាលសំសន្ទនកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

វចនសោធនវណ្ណនា

២៨៨. អនាគតំ វា បច្ចុប្បន្នំ វាតិ ឯត្ថ **វា**-សទ្ទោ អនិយមត្ថោ យថា “ខទិរេ វា ពន្ធិតព្ពំ បលាសេ វា”តិ។ តស្មា “ហុត្វា ហោតី”តិ ឯត្ថ ហោតិ-សទ្ទោ អនាគតបច្ចុប្បន្នេសុ យំ កិញ្ចិ បធានំ កត្វា សម្ពន្ធំ លភតីតិ ទស្សេន្តោ “**អនាគតំ…បេ… ទដ្ឋព្ព**”ន្តិ អាហ។ តត្ថ **បច្ចុប្បន្នំ ហោន្ត**ន្តិ បច្ចុប្បន្នំ ជាយមានំ បច្ចុប្បន្នភាវំ លភន្តំ។ តេនាហ “**តញ្ចេវ អនាគតំ តំ បច្ចុប្បន្នន្តិ លទ្ធិវសេនា**”តិ។ **តម្បិ ហុត្វា ហោតី**តិ យំ អនាគតំ ហុត្វា បច្ចុប្បន្នភាវប្បត្តិយា “ហុត្វា ហោតី”តិ វុត្តំ, កឹ តទបិ បុន ហុត្វា ហោតីតិ បុច្ឆតិ។ **តព្ភាវាវិគមតោ**តិ បច្ចុប្បន្នភាវតោ ហុត្វាហោតិភាវានុបគមតោ។ **បច្ចុប្បន្នាភាវតោ**តិ បច្ចុប្បន្នតាយ អភាវតោ។

វចនំ អវហតីតិ ឥមិនា វចនមត្តេ ន កោចិ ទោសោតិ ទស្សេតិ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – យទិបិ តស្ស បុន ហុត្វា ភូតស្ស បុន ហុត្វាហោតិភាវោ នត្ថិ, បុនប្បុនំ ញាបេតព្ពតាយ បន ទុតិយំ តតោ បរម្បិ តថា វត្តព្ពតំ អវហតីតិ “អាមន្តា”តិ បដិជានាតីតិ។ **ធម្មោ**តិ សភាវធម្មោ។ តប្បដិក្ខេបតោ **អធម្មោ** អភាវធម្មោ។ តេនាហ “**សសវិសាណោ**”តិ។

បដិក្ខិត្តនយេនាតិ “ហុត្វា ហោតិ, ហុត្វា ហោតី”តិ ឯត្ថ បុព្ពេ យទេតំ តយា “អនាគតំ ហុត្វា បច្ចុប្បន្នំ ហោតី”តិ វទតា “តំយេវ អនាគតំ តំ បច្ចុប្បន្ន”ន្តិ លទ្ធិវសេន “អនាគតំ វា បច្ចុប្បន្នំ វា ហុត្វា ហោតី”តិ វុត្តំ, “កឹ តេ តម្បិ ហុត្វា ហោតី”តិ បុច្ឆិតេ យោ បរវាទិនា ហុត្វា ភូតស្ស បុន ហុត្វាអភាវតោ “ន ហេវា”តិ បដិក្ខេបោ កតោ, តេន បដិក្ខិត្តនយេន។ ស្វាយំ យទេវ រូបាទិ អនាគតំ, តទេវ បច្ចុប្បន្នន្តិ សតិបិ អត្ថាភេទេ អនាគតបច្ចុប្បន្នន្តិ បន អត្ថេវ កាលភេទោតិ តំកាលភេទវិរោធាយ បដិក្ខេបោ បវត្តោតិ អាហ

“**បដិក្ខិត្តនយេនាតិ កាលនានត្តេនា**”តិ។ តេន ហិ សោ អយញ្ច បដិក្ខេបោ នីតោ បវត្តិតោតិ។ **បដិញ្ញាតនយេនា**តិ ឥទម្បិ យថាវុត្តបដិក្ខេបានន្តរំ យំ បដិញ្ញាតំ, តំ សន្ធាយាហ។ យថា ហិ សា បដិញ្ញា អត្ថាភេទេន នីតា បវត្តិតា, តថាយម្បិ។ តេនេវាហ “**អត្ថានានត្តេនា**”តិ, អនាគតាទិប្បភេទាយ កាលបញ្ញត្តិយា ឧបាទានភូតស្ស អត្ថស្ស អភេទេនាតិ អត្ថោ។ យថា ឧបាទានភូតរូបាទិអត្ថាភេទេបិ តេសំ ខណត្តយានាវត្តិតំសមង្គិតា អនាគតបច្ចុប្បន្នភាវាវត្តិតា, តថា តត្ថ វុច្ចមានា ហុត្វាហោតិភាវា យថាក្កមំ បុរិមបច្ឆិមេសុ បវត្តិតា បុរិមបច្ឆិមកិរិយាតិ កត្វាតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេន្តោ “**អត្ថានានត្តំ...បេ.... បដិជានាតី**”តិ វត្វា បុន “**អត្ថានានត្តមេវ ហី**”តិអាទិនា តមេវ អត្ថំ សមត្ថេតិ។ យថា បន “តំ ជីវំ តំ សរីរ”ន្តិ បដិជាននស្ស ជីវោវ សរីរំ, សរីរមេវ ជីវោតិ ជីវសរីរានំ អនញ្ញត្តំ អាបជ្ជតិ, ឯវំ “តញ្ញេវ អនាគតំ តំ បច្ចុប្បន្ន”ន្តិ ច បដិជាននស្ស អនាគតបច្ចុប្បន្នានំ អនញ្ញត្តំ អាបន្នន្តិ បច្ចុប្បន្នានាគតេសុ វុត្តា ហោតិភាវហុត្វាភាវា អនាគតបច្ចុប្បន្នេសុបិ អាបជ្ជេយ្យុន្តិ វុត្តំ អដ្ឋកថាយំ “ឯវំ សន្តេ អនាគតម្បិ ហុត្វាហោតិ នាម, បច្ចុប្បន្នម្បិ ហុត្វាហោតិយេវ នាមា”តិ។

អនុញ្ញាតបញ្ហស្សាតិ “តញ្ញេវ អនាគតំ តំ បច្ចុប្បន្នន្តិ? អាមន្តា”តិ ឯវំ អត្ថានានត្តំ សន្ធាយ អនុញ្ញាតស្ស អត្ថស្ស។ ញាតុំ ឥច្ឆិតោ ហិ អត្ថោ បញ្ហោ។ **ទោសោ វុត្តោ**តិ អនាគតំ ហុត្វា បច្ចុប្បន្នភូតស្ស បុន អនាគតំ ហុត្វា បច្ចុប្បន្នភាវាបត្តិសង្ខាតោ ទោសោ វុត្តោ បុរិមនយេ ។ បច្ឆិមនយេ បន អនាគតបច្ចុប្បន្នេសុ ឯកេកស្ស ហុត្វាហោតិភាវាបត្តិសង្ខាតោ ទោសោ វុត្តោតិ អត្ថោ។ **បដិក្ខិត្តបញ្ហ**ន្តិ “តំយេវ អនាគតំ តំ បច្ចុប្បន្នន្តិ? ន ហេវំ វត្តព្ពេ”តិ ឯវំ កាលនានត្តំ សន្ធាយ បដិក្ខិត្តបញ្ហំ។ **តេនា**តិ អនាគតបច្ចុប្បន្នានំ ហោតិហុត្វាភាវបដិក្ខេបេន។ **ចោទេតី**តិ អនាគតំ តេន ហោតិ នាម, បច្ចុប្បន្នំ តេន ហុត្វា នាម, ឧភយម្បិ អនញ្ញត្តា ឧភយសភាវន្តិ ចោទេតិ។ **ឯត្ថា**តិ “ហុត្វា ហោតី”តិ ឯតស្មិំ បញ្ហេ **កថំ ហោតិ ទោសោ**តិ ចោទេតីតិ។ “**តស្សេវា**”តិ បរិហរតិ។ កថំ កត្វា ចោទនា, កថញ្ច កត្វា បរិហារោ? អនុជាននបដិក្ខេបានំ ភិន្នវិសយតាយ ចោទនា, អត្ថាភេទកាលភេទវិសយត្តា អភិន្នាធារតាយ តេសំ បរិហារោ។ **តស្សេវា**តិ ហិ បរវាទិនោ ឯវាតិ អត្ថោ។

តទុភយំ គហេត្វាតិ “តំ អនាគតំ តំ បច្ចុប្បន្ន”ន្តិ ឧភយំ ឯកជ្ឈំ គហេត្វា។ **ឯកេក**ន្តិ តេសុ ឯកេកំ។ **ឯកេកមេវា**តិ ឧភយំ ឯកជ្ឈំ អគ្គហេត្វា ឯកេកមេវ វិសុំ វិសុំ ឥមស្មិំ បក្ខេ តថា ន យុត្តន្តិ អត្ថោ។ **ឯសនយោ**តិ អតិទេសំ កត្វា សំខិត្តត្តា តំ ទុព្ពិញ្ញេយ្យន្តិ “**អនាគតស្ស ហី**”តិអាទិនា វិវរតិ។ **បដិជានិតព្ពំ សិយា** អនាគតបច្ចុប្បន្នានំ យថាក្កមំ ហោតិហុត្វាភាវតោតិ អធិប្បាយោ។ “យទេតំ តយា”តិអាទិនា បវត្តោ សំវណ្ណនានយោ **បុរិមនយោ**, តត្ថ ហិ “យទិ តេ អនាគតំ ហុត្វា”តិអាទិនា ហុត្វាហោតិភាវោ ចោទិតោ។ “អបរោ នយោ”តិអាទិកោ **ទុតិយនយោ**។ តត្ថ ហិ “អនាគតស្ស...បេ.... ហុត្វាហោតិយេវ នាមា”តិ អនាគតាទីសុ ឯកេកស្ស ហុត្វាហោតិនាមតា ចោទិតា។

វចនសោធនវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

អតីតញ្ញាណាទិកថាវណ្ណនា

២៨០. **កថំ វុច្ចតី**តិ កស្មា វុត្តំ។ **តេនា**តិ ហិ ឥមិនា ទុតិយបុច្ឆាយ “អតីតំ ញាណ”ន្តិ ឥទំ បច្ចាមដ្ឋំ, តញ្ច បច្ចុប្បន្នំ ញាណំ, អតីតធម្មារម្មណតាយ អតីតន្តិ វុត្តំ។ តេនាហ អដ្ឋកថាយំ “បុន បុដ្ឋោ អតីតារម្មណំ បច្ចុប្បន្នំ ញាណ”ន្តិអាទិ។

អតីតញ្ញាណាទិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

អរហន្តាទិកថាវណ្ណនា

២៨១. “អរហំ ខីណាសវោ”តិអាទិនា សុត្តវិរោធោ បាកដោតិ ឥទមេវ ទស្សេន្តោ “**យុត្តិវិរោធោ...បេ.... ទដ្ឋព្ពោ**”តិ អាហ។ តត្ថ **អនានត្ត**ន្តិ អវិសេសោ។ **ឯវមាទិកោ**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន កតកិច្ចតាភាវោ អនោហិតភារតាតិ ឯវមាទីនំ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។

អរហន្តាទិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បទសោធនកថាវណ្ណនា

២៩៥. យោ អតីតសទ្ទាភិធេយ្យោ អត្ថោ, សោ អត្ថិសទ្ទាភិធេយ្យោតិ ទ្វេបិ សមានាធិករណត្ថាតិ កត្វា វុត្តំ “**អតីតអត្ថិសទ្ទានំ ឯកត្ថត្តា**”តិ, ន, អតីតសទ្ទាភិធេយ្យស្សេវ អត្ថិសទ្ទាភិធេយ្យត្តា។ តេនាហ “**អត្ថិសទ្ទត្ថស្ស ច ន្វាតីតភាវតោ**”តិ។ តេន កឹ សិទ្ធន្តិ អាហ “**អតីតំ ន្វាតីតំ, ន្វាតីតញ្ច អតីតំ ហោតី**”តិ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – យទិ តាវ មតេន អតីតំ អត្ថិ, អត្ថិ ច ន្វាតីតន្តិ អតីតញ្ច នោ អតីតំ សិយា, តថា អត្ថិ នោ អតីតំ អតីតញ្ច នោ អតីតំ អតីតំ សិយាតិ, យថា “អតីតំ អត្ថី”តិ ឯត្ថ អតីតមេវ អត្ថីតិ នាយំ និយមោ គហេតព្ពោ អនតីតស្សបិ អត្ថិភាវស្ស ឥច្ឆិតត្តា។ តេនេវាហ “**អត្ថិ សិយា អតីតំ, សិយា ន្វាតីត**”ន្តិ។ យេន ហិ អាការេន អតីតស្ស អត្ថិភាវោ បរវាទិនា ឥច្ឆិតោ, តេនាការេន អនតីតស្ស អនាគតស្ស បច្ចុប្បន្នស្ស ច សោ ឥច្ឆិតោ។ កេន បន អាការេន ឥច្ឆិតោតិ ? សង្ខតាការេន។ តេន វុត្តំ “តេនាតីតំ ន្វាតីតំ, ន្វាតីតំ អតីត”ន្តិ។ តស្មា អតីតំ អត្ថិយេវាតិ ឯវមេត្ថ និយមោ គហេតព្ពោ។ អត្ថិភាវេ ហិ អតីតំ និយមិតំ, ន អតីតេ អត្ថិភាវោ និយមិតោ, “ន បន និព្ពានំ អត្ថី”តិ ឯត្ថ បន និព្ពានមេវ អត្ថីតិ អយម្បិ និយមោ សម្ភវតីតិ សោ ឯវ គហេតព្ពោ។ យទិបិ ហិ និព្ពានំ បរមត្ថតោ អត្ថិភាវំ ឧបាទាយ ឧត្តរបទាវធារណំ លព្ភតិ តទញ្ញស្សបិ អភាវតោ, តថាបិ អសង្ខតាការេន អញ្ញស្ស អនុបលព្ភនតោ តថា និព្ពានមេវ អត្ថីតិ បុរិមបទាវធារណេ អត្ថេ គយ្ហមានេ “អត្ថិ សិយា និព្ពានំ, សិយា នោ និព្ពាន”ន្តិ ចោទនា អនោកាសា។ អតីតាទីសុ បន បុរិមបទាវធារណំ បរវាទិនា ន គហិតន្តិ នត្ថេត្ថ អតិប្បសង្គោ។ អត្ថុហណញ្ចស្ស បាឡិតោ ឯវ វិញ្ញាយតិ។ ឯវមេត្ថ អតីតាទីនំ អត្ថិតំ វទន្តស្ស បរវាទិស្សេវាយំ ឥដ្ឋវិឃាតទោសាបត្តិ, ន បន និព្ពានស្ស អត្ថិតំ វទន្តស្ស សកវាទិស្សាតិ។ **បដិបាទនា** បតិដ្ឋាបនា វេទិតព្ពា។

ឯត្តាហ “អតីតំ អត្ថី”តិអាទិនា កឹ បនាយំ អតីតានាគតានំ បរមត្ថតោ អត្ថិភាវោ អធិប្បេតោ, ឧទាហុ ន បរមត្ថតោ។ កិញ្ចេត្ថ – យទិ តាវ បរមត្ថតោ, សព្ពកាលំ អត្ថិភាវតោ សង្ខារានំ សស្សតភាវោ អាបជ្ជតិ, ន ច តំ យុត្តំ អាគមវិរោធតោ យុត្តិវិរោធតោ ច។ អថ ន បរមត្ថតោ, “សព្ពមត្ថី”តិអាទិកា ចោទនា និរត្ថិកា សិយា, ន និរត្ថិកា។ សោ ហិ បរវាទី “យំ កិញ្ចិ រូបំ អតីតានាគត”ន្តិអាទិនា អតីតានាគតានម្បិ ខន្ធភាវស្ស វុត្តត្តា អសតិ ច អតីតេ កុសលាកុសលស្ស កម្មស្ស អាយតឹ ផលំ កថំ ភវេយ្យ, តត្ថ ច បុព្ពេនិវាសញាណាទិ អនាគតេ ច អនាគតំសញាណាទិ កថំ បវត្តេយ្យ, តស្មា អត្ថេវ បរមត្ថតោ អតីតានាគតន្តិ យំ បដិជានាតិ, តំ សន្ធាយ អយំ កតាតិ។ ឯកន្តេន ចេតំ សម្បដិច្ឆិតព្ពំ។ យេបិ “សព្ពំ អត្ថី”តិ វទន្តិ អតីតំ អនាគតំ បច្ចុប្បន្នញ្ច, តេ សព្ពត្ថិវាទាតិ។

ចតុព្ពិធា ចេតេ តេ សព្ពត្ថិវាទា។ តត្ថ **កេចិ ភាវញ្ញត្តិកា**។ តេ ហិ “យថា សុវណ្ណភាជនស្ស ភិន្ទិត្វា អញ្ញថា ករិយមានស្ស សណ្ឋានស្សេវ អញ្ញថត្តំ, ន វណ្ណាទីនំ, យថា ច ខីរំ ទធិភាវេន បរិណមន្តំ រសវីរិយវិបាកេ បរិច្ចជតិ, ន វណ្ណំ, ឯវំ ធម្មាបិ អនាគតទ្ធនោ បច្ចុប្បន្នទ្ធំ សង្កមន្តា អនាគតភាវមេវ ជហន្តិ, ន អត្តនោ សភាវំ។ តថា បច្ចុប្បន្នទ្ធនោ អតីតទ្ធំ សង្កមេ”តិ វទន្តិ។ **កេចិ លក្ខណញ្ញត្តិកា**, តេ បន “តីសុ អទ្ធាសុ បវត្តមានោ ធម្មោ អតីតោ អតីតលក្ខណយុត្តោ, ឥតរលក្ខណេហិ អយុត្តោ។ តថា អនាគតោ បច្ចុប្បន្នោ ច។ យថា បុរិសោ ឯកិស្សា ឥត្ថិយា រត្តោ អញ្ញាសុ អរត្តោ”តិ វទន្តិ។ **អញ្ញេ អវត្ថញ្ញត្តិកា**, តេ “តីសុ អទ្ធាសុ បវត្តមានោ ធម្មោ តំ តំ អវត្ថំ បត្វា អញ្ញោ អញ្ញំ និទ្ទិសីយតិ អវត្ថន្តរតោ, ន សភាវតោ។ យថា ឯកំ អក្ខំ ឯកង្កេ និក្ខិត្តំ ឯកន្តិ វុច្ចតិ, សតង្កេ សតន្តិ, សហស្សង្កេ សហស្សន្តិ, ឯវំសម្បទមិទ”ន្តិ។ **អបរេ អញ្ញថញ្ញត្តិកា**, តេ បន “តីសុ អទ្ធាសុ បវត្តមានោ ធម្មោ តំ តំ អបេក្ខិត្វា តទញ្ញសភាវេន វុច្ចតិ។ យថា តំ ឯកា ឥត្ថី មាតាតិ ច វុច្ចតិ ធីតា”តិ ច។ ឯវមេតេ ចត្តារោ សព្ពត្ថិវាទា។

តេសុ បឋមោ បរិណាមវាទិតាយ កាបិលបក្ខិកេសុ បក្ខិបិតព្ពោតិ។ ទុតិយស្សបិ កាលសង្ករោ អាបជ្ជតិ សព្ពស្ស សព្ពលក្ខណយោគតោ។ ចតុត្ថស្សបិ សង្ករោវ។ ឯកស្សេវ ធម្មស្ស បវត្តិក្ខណេ តយោបិ កាលា សមោធានំ គច្ឆន្តិ។ បុរិមបច្ឆិមក្ខណា ហិ អតីតានាគតា, មជ្ឈិមោ បច្ចុប្បន្នោតិ។ តតិយស្ស បន អវត្ថញ្ញត្តិកស្ស នត្ថិ សង្ករោ ធម្មកិច្ចេន កាលវវត្ថានតោ។ ធម្មោ ហិ សកិច្ចក្ខណេ បច្ចុប្បន្នោ, តតោ បុព្ពេ អនាគតោ, បច្ឆា អតីតោតិ។

តត្ថ យទិ អតីតម្បិ ធរមានសភាវតាយ អត្ថិ អនាគតម្បិ, កស្មា តំ អតីតន្តិ វុច្ចតិ អនាគតន្តិ វា, ននុ វុត្តំ “ធម្មកិច្ចេន កាលវវត្ថានតោ”តិ។ យទិ ឯវំ បច្ចុប្បន្នស្ស ចក្ខុស្ស កឹ កិច្ចំ, អនវសេសបច្ចយសមវាយេ ផលុប្បាទនំ។ ឯវំ សតិ អនាគតស្សបិ ចស្ស តេន ភវិតព្ពំ អត្ថិភាវតោតិ លក្ខណសង្ករោ សិយា។ ឥទញ្ចេត្ថ វត្តព្ពំ, តេនេវ សភាវេន សតោ ធម្មស្ស កិច្ចំ, កិច្ចករណេ កោ វិពន្ធោ, យេន កទាចិ ករោតិ កទាចិ ន ករោតិ បច្ចយសមវាយភាវតោ, កិច្ចស្ស សមវាយាភាវតោតិ ចេ? តំ ន, និច្ចំ អត្ថិភាវស្ស ឥច្ឆិតត្តា។ តតោ ឯវ ច អទ្ធនំ អវវត្ថានំ។ ធម្មោ ហិ តេនេវ សភាវេន វិជ្ជមានោ កស្មា កទាចិ អតីតោតិ វុច្ចតិ កទាចិ អនាគតោតិ កាលស្ស វវត្ថានំ ន សិយា។ យោ ហិ ធម្មោ អជាតោ, សោ អនាគតោ។ យោ ជាតោ ន ច និរុទ្ធោ, សោ បច្ចុប្បន្នោ។ យោ

និរុទ្ធោ, សោ អតីតោ។ ឥទមេវេត្ថ វត្តព្ពំ។ យទិ យថា វត្តមានំ អត្ថិ , តថា អតីតំ អនាគតញ្ច អត្ថិ, តស្ស តថា សតោ អជាតតា និរុទ្ធតា ច កេន ហោតីតិ។ តេនេវ ហិ សភាវេន សតោ ធម្មស្ស កថមិទំ សិជ្ឈតិ អជាតោតិ វា និរុទ្ធោតិ វា។ កឹ តស្ស បុព្ពេ នាហោសិ, យស្ស អភាវតោ អជាតោតិ វុច្ចតិ, កិញ្ច បច្ឆា នត្ថិ, យស្ស អភាវតោ និរុទ្ធោតិ វុច្ចតិ។ តស្មា សព្ពថាបិ អទ្ធត្តយំ ន សិជ្ឈតិ, យទិ អហុត្វា សម្ភោតិ ហុត្វា ច វិនស្សតីតិ ន សម្បដិច្ឆន្តិ។ យំ បន វុត្តំ “សង្ខតលក្ខណយោគតោ ន សស្សតភាវប្បសង្គោ”តិ, តយិទំ កេវលំ វាចាវត្ថុមត្តំ ឧទយវយា សម្ភវតោ, អត្ថិ ច នាម សព្ពទា សោ ធម្មោ, ន ច និច្ចោតិ កុតោយំ វាចាយុត្តិ។

សភាវោ សព្ពទា អត្ថិ, និច្ចោ ធម្មោ ន វុច្ចតិ;
ធម្មោ សភាវតោ នាញ្ញោ, អហោ ធម្មេសុ កោសលំ។

យញ្ច វុត្តំ “យំ កិញ្ចិ រូបំ អតីតានាគត”ន្តិអាទិនា អតីតានាគតានំ ខន្ធភាវស្ស វុត្តត្តា អត្ថេវាតិ, វទាម។ អតីតំ ភូតបុព្ពំ, អនាគតំ យំ សតិ បច្ចយេ ភវិស្សតិ, តទុភយស្សបិ រុប្បនាទិសភាវានាតិវត្តនតោ រូបក្ខន្ធាទិភាវោ វុត្តោ។ យថាធម្មសភាវានាតិវត្តនតោ អតីតា ធម្មា អនាគតា ធម្មាតិ, ន ធរមាន សភាវតាយ។ កោ ច ឯវមាហ “បច្ចុប្បន្នំ វិយ តំ អត្ថី”តិ។ កថំ បនេតំ អត្ថីតិ? អតីតានាគតសភាវេន។ ឥទំ បន តវេវ ឧបដ្ឋិតំ, កថំ តំ អតីតំ អនាគតញ្ច វុច្ចតិ, យទិ និច្ចកាលំ អត្ថីតិ។

យំ បន “ន តាវ កាលំ ករោតិ, យាវ ន តំ បាបំ ព្យន្តី ហោតី”តិ (ម. និ. ៣.២៥០) សុត្តេ វុត្តំ, តំ យស្មិញ្ច សន្តានេ កម្មំ កតូបចិតំ, តត្ថ តេនាហិតំ តំផលុប្បាទនសមត្ថតំ សន្ធាយ វុត្តំ, ន អតីតស្ស កម្មស្ស ធរមាន សភាវត្តា។ តថា សតិ សកេន ភាវេន វិជ្ជមានំ កថំ តំ អតីតំ នាម សិយា។ ឥត្ថញ្ចេតំ ឯវំ សម្បដិច្ឆិតព្ពំ, យំ សង្ខារា អហុត្វា សម្ភវន្តិ, ហុត្វា បតិវេន្តិ តេសំ ឧទយតោ បុព្ពេ វយតោ ច បច្ឆា ន កាចិ ឋិតិ នាម អត្ថិ, យតោ អតីតានាគតំ អត្ថីតិ វុច្ចេយ្យ។ តេន វុត្តំ –

“អនិធានគតា ភគ្គា, បុញ្ជោ នត្ថិ អនាគតេ;
ឧប្បន្នា យេបិ តិដ្ឋន្តិ, អារគ្គេ សាសបូបមា”តិ។ (មហានិ. ១០, ៣៩);

យទិ ចានាគតំ បរមត្ថតោ សិយា, អហុត្វា សម្ភវន្តីតិ វត្តុំ ន សក្កា។ បច្ចុប្បន្នកាលេ អហុត្វា សម្ភវន្តីតិ ចេ? ន, ធម្មប្បវត្តិមត្តត្តា កាលស្ស។ អថ អត្តនោ សភាវេន អហុត្វា សម្ភវន្តីតិ, សិទ្ធមេតំ អនាគតំ បរមត្ថតោ នត្ថីតិ។ យញ្ច វុត្តំ “អសតិ អតីតេ កុសលាកុសលស្ស កម្មស្ស អាយតឹ ផលំ កថំ ភវេយ្យា”តិ, ន ខោ បនេត្ថ អតីតកម្មតោ ផលុប្បត្តិ ឥច្ឆិតា, អថ ខោ តស្ស កតត្តា តទាហិតវិសេសតោ សន្តានតោ។ វុត្តញ្ចេតំ ភគវតា “កាមាវចរស្ស កុសលស្ស កម្មស្ស កតត្តា ឧបចិតត្តា វិបាកំ ចក្ខុវិញ្ញាណំ ឧប្បន្នំ ហោតី”តិ (ធ. ស. ៤៣១)។ យស្ស បន អតីតានាគតំ បរមត្ថតោ អត្ថិ, តស្ស ផលំ និច្ចមេវ អត្ថីតិ កឹ តត្ថ កម្មស្ស សាមត្ថិយំ។ ឧប្បាទនេ ចេ, សិទ្ធមិទំ អហុត្វា ភវតីតិ។ យំ បន វុត្តំ “អសតិ អតីតានាគតេ កថំ តត្ថ ញាណំ បវត្តេយ្យា”តិ, យថា តំ អាលម្ពណំ, តំ តថា អត្ថិ, កថញ្ច តំ អាលម្ពណំ, អហោសិ ភវិស្សតិ ចាតិ។ ន ហិ កោចិ អតីតំ អនុស្សរន្តោ អត្ថីតិ អនុស្សរតិ, អថ ខោ អហោសីតិ។ យថា បន វត្តមានំ អារម្មណំ អនុភូតំ, តថា តំ អតីតំ អនុស្សរតិ។ យថា ច វត្តមានំ ភវិស្សតិ, តថា ពុទ្ធាទីហិ គយ្ហតិ។ យទិ ច តំ តថេវ អត្ថិ, វត្តមានមេវ តំ សិយា។ អថ នត្ថិ, សិទ្ធំ “អសន្តំ ញាណស្ស អារម្មណំ ហោតី”តិ។ វិជ្ជមានំ វា ហិ ចិត្តសញ្ញាតំ អវិជ្ជមានំ វា អារម្មណំ ឯតេសំ អត្ថីតិ អារម្មណា, ចិត្តចេតសិកា, ន វិជ្ជមានំយេវ អារព្ភ បវត្តនតោ, តស្មា បច្ចុប្បន្នមេវ ធរមានសភាវំ ន អតីតានាគតន្តិ ន តិដ្ឋតិ សព្ពត្ថិវាទោ។ កេចិ បន “ន អតីតាទីនំ អត្ថិតាបដិញ្ញាយ សព្ពត្ថិវាទា, អថ ខោ អាយតនសព្ពស្ស អត្ថិតាបដិញ្ញាយា”តិ វទន្តិ, តេសំ មតេន សព្ពេវ សាសនិកា សព្ពត្ថិវាទា សិយុន្តិ។

បទសោធនកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

សព្ពមត្ថីតិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. អតីតក្ខន្ធាទិកថា

១. នសុត្តសាធនកថាវណ្ណនា

២៩៧. “អតីតំ អនាគតំ បច្ចុប្បន្ន”ន្តិ អយំ កាលវិភាគបរិច្ឆិន្នោ វោហារោ ធម្មានំ តំ តំ អវត្ថាវិសេសំ ឧបាទាយ បញ្ញត្តោ។ ធម្មោ ហិ សកិច្ចក្ខណេ បច្ចុប្បន្នោ, តតោ បុព្ពេ អនាគតោ, បច្ឆា អតីតោតិ វុត្តោ

វាយមត្ថោ។ តត្ថ យទិបិ ធម្មា អនិច្ចតាយ អនវដ្ឋិតា, អវត្ថា បន តេសំ យថាវុត្តា វវត្ថិតាតិ តទុបាទានា កាលបញ្ញត្តិបិ វវត្ថិតា ឯវ។ ន ហិ អតីតាទិ អនាគតាទិភាវេន វោហរីយតិ, ខន្ធាទិបញ្ញត្តិ បន អនបេក្ខិតកាលវិសេសា។ តីសុបិ ហិ កាលេសុ រូបក្ខន្ធោ រូបក្ខន្ធោវ, តថា សេសា ខន្ធា អាយតនធាតុយោ ច។ ឯវមវដ្ឋិតេ យស្មា បរវាទី “អត្ថី”តិ ឥមំ បច្ចុប្បន្ននិយតំ វោហារំ អតីតានាគតេសុបិ អារោបេតិ, តស្មា សោ អទ្ធសង្ករំ ករោតិ។ បរមត្ថតោ អវិជ្ជមានេ វិជ្ជមានេ កត្វា វោហរតីតិ តតោ វិវេចេតុំ “**អតីតំ ខន្ធា**”តិអាទិកា អយំ កថា អារទ្ធា។

យស្មា បន រុប្បនាទិសភាវេ អតីតាទិភេទភិន្នេ ធម្មេ ឯកជ្ឈំ គហេត្វា តត្ថ រាសដ្ឋំ ឧបាទាយ ខន្ធបញ្ញត្តិ, ចក្ខុរូបាទីសុ ការណាទិអត្ថំ សុញ្ញតដ្ឋញ្ច ឧបាទាយ អាយតនបញ្ញត្តិ ធាតុបញ្ញត្តិ ច, តស្មា សា អទ្ធត្តយសាធារណា, ន អតីតាទិបញ្ញត្តិ វិយ អទ្ធវិសេសាធិដ្ឋានាតិ អាហ “**ខន្ធាទិភាវាវិជហនតោ អតីតានាគតានំ**”ន្តិ។ តេ បនេតេ អតីតាទិកេ ខន្ធាទិកេ វិយ សភាវធម្មតោ សញ្ញានន្តោ បរវាទី “អត្ថី”តិ បដិជានាតីតិ អាហ “**អតីតានាគតានំ អត្ថិតំ ឥច្ឆន្តស្សា**”តិ។ សេសមេត្ថ យំ វត្តព្ពំ, តំ ហេដ្ឋា វុត្តនយមេវ។

“តយោមេ, ភិក្ខវេ, និរុត្តិបថា”តិ សុត្តំ **និរុត្តិបថសុត្តំ**។ តត្ថ ហិ បច្ចុប្បន្នស្សេវ អត្ថិភាវោ វុត្តោ, ន អតីតានាគតានំ។ តេន វុត្តំ “**អត្ថិតាយ វារិតត្តា**”តិ។ យទិ ឯវំ “អត្ថិ, ភិក្ខវេ, និព្ពាន”ន្តិ ឥទំ កថន្តិ? តំ សព្ពទា ឧបលទ្ធិតោ វុត្តំ និច្ចសភាវញាបនត្ថំ អសង្ខតធម្មស្ស, ឥធ បន សង្ខតធម្មានំ ខណត្តយសមង្គិតាយ អត្ថិភាវោ ន តតោ បុព្ពេ បច្ឆា ចាតិ បញ្ញាបនត្ថំ “យំ, ភិក្ខវេ, រូបំ…បេ… ន តស្ស សង្ខា ភវិស្សតី”តិ វុត្តំ។ ឯតេន “អត្ថី”តិ សមញ្ញាយ អនុបាទានតោ អតីតំ អនាគតំ បរមត្ថតោ នត្ថីតិ ទស្សិតំ ហោតិ។ **ឥមិនាវុបាយេនា**តិ “ខន្ធាទិភាវាវិជហនតោ”តិ ឯវំ វុត្តេន ហេតុនា។ ឧបបត្តិសាធនយុត្តិ ហិ ឥធ “ឧបាយោ”តិ វុត្តា។

នសុត្តសាធនកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. សុត្តសាធនកថាវណ្ណនា

២៩៨. ឯតេ ធម្មាតិ ឯតេ ខន្ធអាយតនធាតុធម្មា។ **សុត្តាហរណ**ន្តិ និរុត្តិបថសុត្តាហរណំ។ **នេស**ន្តិ អតីតានាគតានំ។

សុត្តសាធនកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

អតីតក្ខន្ធាទិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. ឯកច្ចំអត្ថីតិកថា

១. អតីតាទិឯកច្ចកថាវណ្ណនា

២៩៩. យេ កតូបចិតា កុសលាកុសលា ធម្មា វិបាកទានាយ អកតោកាសា, កតោកាសា ច យេ “ឱកាសកតុប្បន្នា”តិ វុច្ចន្តិ។ យេ ច វិប្បកតវិបាកា, តេ សព្ពេបិ “អវិបក្កវិបាកា”តិ វេទិតព្ពា។ តេសំ វិបាកទានសាមត្ថិយំ អនបគតន្តិ អធិប្បាយេន បរវាទី អត្ថិតំ ឥច្ឆតិ។ យេ បន បរវាទី សព្ពេន សព្ពំ វិបក្កវិបាកា កុសលាកុសលា ធម្មា, តេសំ អបគតន្តិ នត្ថិតំ ឥច្ឆតិ។ តេនាហ “អត្ថីតិ ឯកច្ចំ អត្ថិ ឯកច្ចំ នត្ថី”តិអាទិ។ ឯវំ ឥច្ឆន្តស្ស បន បរវាទិនោ យថា អវិបាកេសុបិ ឯកច្ចំ នត្ថីតិ អាបជ្ជតិ, ឯវំ វិបក្កវិបាកេសុ អវិបក្កវិបាកេសុ ច អាបជ្ជតេវាតិ ទស្សេតុំ “អវិបក្កវិបាកា ធម្មា ឯកច្ចេ”តិអាទិនា បាឡិ បវត្តា។ តេន វុត្តំ “**តិណ្ណំ រាសីនំ វសេនា**”តិអាទិ។ **វោហារវសេនា**តិ ផលស្ស អនុបរមវោហារវសេន, ហេតុកិច្ចំ បន អនុបរតំ អនុបច្ឆិន្នំ អត្ថីតិ លទ្ធិយំ ឋិតត្តា ចោទេតព្ពោវ។ អវិច្ឆេទវសេន បវត្តមានញ្ហិ ផលស្ស បពន្ធវោហារំ បរវាទី វោហារតោ អត្ថីតិ ឥច្ឆតិ, ហេតុ បនស្ស កម្មំ បរមត្ថតោ ច កម្មូបចយវាទិភាវតោ បត្តិអប្បត្តិសភាវតាទយោ វិយ ចិត្តវិប្បយុត្តោ កម្មូបចយោ នាម ឯកោ សង្ខារធម្មោ អវិបន្នោ, សោបិ តស្សេវ វេវចនន្តិ បរវាទី។ យំ សន្ធាយាហ –

> “នប្បចយន្តិ កម្មានិ, អបិ កប្បសហស្សតោ;
> បត្វា បច្ចយសាមគ្គិំ, កាលេ បច្ចន្តិ បាណិន”ន្តិ។

យញ្ច សន្ធាយ បរតោ បរិភោគមយបុញ្ញកថាយ “បរិភោគមយំ បន ចិត្តវិប្បយុត្តំ ឧប្បជ្ជតីតិ លទ្ធិយា បដិជានាតី”តិ វក្ខតិ។

ឯកច្ចំអត្ថីតិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. សតិបដ្ឋានកថាវណ្ណនា

៣០១. បរមត្ថសតិបដ្ឋានត្តាតិ ឯតេន លោកុត្តរាយ ឯវ សម្មាសតិយា តត្ថាបិ មគ្គភូតាយ និប្បរិយាយេន សតិបដ្ឋានភាវោ និយ្យានិកត្តា ឥតរាយ បរិយាយេនាតិ ទស្សេតិ។ មគ្គផលសម្មាសតិយា ធម្មានុស្សតិភាវ បរិយាយោ អត្ថីតិ **"លោកិយលោកុត្តរសតិបដ្ឋានសមុទាយភូតស្សា"**តិ វុត្តំ។ **សតិសមុទាយភូតស្ស** ន សតិ គោចរភូតស្សាតិ អធិប្បាយោ។ សតិគោចរស្ស ហិ សតិបដ្ឋានតំ ចោទេតុំ បាឡិយំ "ចត្តារោ សតិបដ្ឋានា"ន្តិ អារទ្ធំ។ តេន វុត្តំ **"សព្ពធម្មានំ បភេទបុច្ឆាវសេន វុត្ត"**ន្តិ។ សុត្តសាធនាយំ បន បឋមំ លោកិយសតិប ដ្ឋានវសេន, ទុតិយំ មិស្សកវសេន, តតិយំ លោកុត្តរវសេន ទស្សិតន្តិ វេទិតព្ពំ។

សតិបដ្ឋានកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. ហេវត្ថិកថាវណ្ណនា

៣០៤. ហេវត្ថិកថាយំ "សព្ពោ ធម្មោ សកភាវេន អត្ថិ បរភាវេន នត្ថី"តិ បវត្តោ បរវាទីវាទោ យថា វិភជ្ជ បដិបុច្ឆា វា ន ព្យាកាតព្ពោ, ឯវំ ឯកំសតោ ន ព្យាកាតព្ពោ វិសេសាភាវតោ, កេវលំ ឋបនីយបក្ខេ តិដ្ឋតីតិ អធិប្បាយេនាហ **"អវត្តព្ពុត្តរេនា"**តិ។ យថា ហិ សព្ពេ វាទា សប្បដិវាទាវាតិ បដិញ្ញា ភូតកថនត្តា អវត្តព្ពុត្តរា ឧបេក្ខិតព្ពា, ឯវមេយម្បីតិ វេទិតព្ពំ។ តេនាហ **"ឧបេក្ខិតព្ពេនា"**តិ។ អថ វា អវត្តព្ពំ ឧត្តរំ **អវត្តព្ពុត្តរំ**។ យថា អនិច្ចវាទិនំ បតិ អនិច្ចោ សទ្ទោ បច្ចយាធីនវុត្តិតោតិ, ឧត្តរំ ន វត្តព្ពំ សិទ្ធសាធនភាវតោ, ឯវំ ឥធាបិ ទដ្ឋព្ពំ។ សិទ្ធសាធនញ្ហិ ទន្ធស្ស ឧហនសទិសត្តា និរត្ថកមេវ សិយា, អដ្ឋកថាយំ បន យស្មា បរវាទិនា យេន សភាវេន យោ ធម្មោ អត្ថិ, តេនេវ សភាវេន សោ វិនា កាលភេទាទិបរាមសនេន នត្ថីតិ បតិដ្ឋាបិយតិ, តស្មា **"អយោនិសោ បតិដ្ឋាបិតត្តា"**តិ វុត្តំ។

ឯត្ថ ច "ហេវត្ថិ, ហេវំ នត្ថី"តិ បដិជាននេន បរវាទិនា យថា សបរភាវេហិ រូបាទីនំ អត្ថិតា បដិញ្ញាតា, ឯវំ កាលទេសាទិភេទេហិបិ សា បដិញ្ញាតា ឯវ។ តេនេវាហ **"អតីតំ អនាគតបច្ចុប្បន្នវសេន, អនាគតបច្ចុប្បន្នានិ វា អតីតាទិវសេន នត្ថី"**តិ។ ឯវំ សតិ និគណ្ឋាចេលកវាទោ បរិទីបិតោ សិយា។ តេ ហិ "សិយា អត្ថិ, សិយា នត្ថិ, សិយា អត្ថិ ច នត្ថិ ចា"តិអាទិនា សព្ពបទត្ថេសុ បត្តភាគេ បដិជានន្តិ។ តត្ថ យទិ វត្ថុនោ សភាវេនេវ, ទេសកាលសន្តានវសេន វា នត្ថិតា អធិប្បេតា, តំ សិទ្ធសាធនំ សកវាទិនោបិ ឥច្ឆិតត្តា។ យស្ស ហិ ធម្មស្ស យោ សភាវោ, ន សោ តតោ អញ្ញថា ឧបលព្ភតិ។ យទិ ឧបលព្ភេយ្យ, អញ្ញោ ឯវ សោ សិយា។ ន ចេត្ថ សាមញ្ញលក្ខណំ និទស្សេតព្ពំ សលក្ខណស្ស អធិប្បេតត្តា តស្ស នត្ថិភាវស្ស អភាវតោ។ យថា ច បរភាវេន នត្ថិតាយ ន វិវាទោ, ឯវំ ទេសកាលន្តរេសុបិ ឥត្តរកាលត្តា សង្ខារានំ។ ន ហិ សង្ខារា ទេសន្តរំ, កាលន្តរំ វា សង្កមន្តិ ខណិកភាវតោ។ ឯតេនេវ បរិយាយន្តរេន នត្ថិតាបិ បដិក្ខិត្តា វេទិតព្ពា។ យថា ច អត្ថិតា, នត្ថិតា វិនា កាលភេទេន ឯកស្មឹ ធម្មេ បតិដ្ឋំ ន លភន្តិ អញ្ញមញ្ញវិរុទ្ធត្តា, ឯវំ សព្ពទាបិ និច្ចត្តា។

យំ បន តេ វទន្តិ "យថា សុវណ្ណំ កដកាទិរូបេន ឋិតំ រុចកាទិភាវំ អាបជ្ជតីតិ និច្ចានិច្ចំ។ តញ្ហិ សុវណ្ណភាវាវិជហនតោ និច្ចំ កដកាទិភាវហានិតោ អនិច្ចំ, ឯវំ សព្ពធម្មា"តិ។ តេ ឥទំ វត្តព្ពា "កី កដកភាវោ កដកស្ស, ឧទាហុ សុវណ្ណស្សា"តិ។ យទិ កដកស្ស, សុវណ្ណនិរបេក្ខោ សិយា តទញ្ញភាវោ វិយ។ អថ សុវណ្ណស្ស, និច្ចកាលំ តត្ថ ឧបលព្ភេយ្យ សុវណ្ណភាវោ វិយ។ ន ច សក្កា ឧភិន្នំ ឯកភាវោតិ វត្តុំ កដកវិនាសេបិ សុវណ្ណ វិនាសតោ។ អថ មតំ, សុវណ្ណកដកាទីនំ បរិយាយីបរិយាយភាវតោ នាយំ ទោសោតិ។ យថា ហិ កដកបរិយាយ និរោធេន រុចកបរិយាយុប្បាទេបិ បរិយាយី តថេវ តិដ្ឋតិ, ឯវំ មនុស្សបរិយាយនិរោធេ ទេវបរិយាយុប្បាទេបិ បរិយាយី ជីវទ្រព្យំ តិដ្ឋតីតិ និច្ចានិច្ចំ, តថា សព្ពទ្រព្យានីតិ។ តយិទំ អម្ពំ បុដ្ឋស្ស លពុជព្យាករណំ។ យំ ស្វេវ និច្ចោ អនិច្ចោតិ វា វទន្តោ អញ្ញត្ថ និច្ចតំ អញ្ញត្ថ អនិច្ចតំ បដិជានាតិ, អថ បរិយាយបរិយាយីនំ អនញ្ញតា ឥច្ឆិតា, ឯវំ សតិ បរិយាយោបិ និច្ចោ សិយា បរិយាយិនោ អនញ្ញត្តា បរិយាយសរូបំ វិយ, បរិយាយី វា អនិច្ចោ បរិយាយតោ អនញ្ញត្តា បរិយាយសរូបំ វិយាតិ។ អថ នេសំ អញ្ញា អនញ្ញតា, ឯវញ្ច សតិ វុត្តទោសទ្វយានតិវត្តិ។ អបិច កោយំ បរិយាយោ នាម, យទិ សណ្ឋានំ, សុវណ្ណោ តាវ ហោតុ, កថំ ជីវទ្រព្យេ អរូបិភាវតោ។ យទិ តស្សបិ សណ្ឋានវន្តំ ឥច្ឆិតំ, តថា សតិស្ស ឯកស្មិម្បិ សត្តសន្តានេ ពហុតា អាបជ្ជតិ សរូបតា ច សណ្ឋានវន្តេសុបិ បិឡកាទីសុ តថាទស្សនតោ។ អថ បវត្តិវិសេសោ, ឯវម្បិ ពហុតា ខណិកតា ច អាបជ្ជតិ, តស្មា បរិយាយសរូបមេវ តាវ បតិដ្ឋបេតព្ពំ។

យំ បន វុត្តំ “សុវណ្ណំ កដកាទិរូបេន ឋិត”ន្តិ, តត្ថ សម្បត្តិយោគតោ វិញ្ញាយមានេសុ វិសិដ្ឋេសុ រូបគន្ធរសផោដ្ឋព្ពេសុ កឹ ឯកំ, ឧទាហុ តេសំ សមុទាយោ, តព្ពិនិមុត្តំ វា ធម្មន្តរំ សុវណ្ណន្តិ? តត្ថ ន តាវ រូបាទីសុ ឯកេកំ សុវណ្ណំ តេន សុវណ្ណកិច្ចាសិទ្ធិតោ, នាបិ តព្ពិនិមុត្តំ ធម្មន្តរំ តាទិសស្ស អភាវតោ។ អថ សមុទាយោ, តំ បន បញ្ញត្តិមត្តន្តិ ន តស្ស និច្ចតា, នាបិ អនិច្ចតា សម្ភវតិ។ យថា ច សុវណ្ណស្ស, ឯវំ កដកស្សាបិ បញ្ញត្តិមត្តតាតិ។ តយិទំ និទស្សនំ បរវាទិនោ ជីវទព្ពស្សាបិ បញ្ញត្តិមត្តំ តស្សេវ សាធេតីតិ កុតោ តស្ស និច្ចានិច្ចតាតិ អលមតិប្បបញ្ចេន។

ហេវត្ថិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

មហាវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. ទុតិយវគ្គោ

១. បរូបហារវណ្ណនា

៣០៧. ***វិក្ខម្ភិតរាគាវ*** អវិក្ខម្ភិតរាគានំ អធិមានិកតាយ អសម្ភវតោតិ យាវ អធិមានិកំ, តាវ សម្បជានា និទ្ទំ ឱក្កមន្តីតិ អធិប្បាយោ។ “អធិមានិកាន”ន្តិ ឥទំ ភូតបុព្ពគតិយា វុត្តន្តិ អាហ “**អធិមានិកបុព្ពា អធិប្បេតា សិយុ**”ន្តិ។

៣០៨. យំ វិមតិគាហការណំ វុច្ចមានំ, តំ “ហន្ទ ហី”តិ បរំ ចោទេតីតិ អធិប្បាយេនាហ “**ការណត្ថេតិ យុត្ត**”ន្តិ។ វិមតិគាហស្ស បន និច្ឆិតតំ “ហន្ទ ហី”តិ បរំ ចោទេតីតិ វុត្តំ “**វចសាយត្ថេ**”តិ។

បរូបហារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. វចីភេទកថាវណ្ណនា

៣២៦. **សោ**តិ បឋមមគ្គដ្ឋោ។ **តស្មា**តិ យស្មា “វិរជំ វីតមលំ ធម្មចក្ខុំ ឧទបាទិ ‘យំ កិញ្ចិ សមុទយធម្មំ, សព្ពំ តំ និរោធធម្ម’”ន្តិ សុត្តស្ស អត្ថំ អញ្ញថា គហេត្វា ឧទយព្ពយានុបស្សនានិស្សន្ទេន មគ្គក្ខណេបិ ទុក្ខន្តិ វិបស្សនា ឧបដ្ឋាតិ, តស្មា “សោ ទុក្ខមិច្ចេវ វាចំ ភាសតី”តិ វទន្តិ។

៣២៨. **ឥច្ឆិតេ**តិ បរវាទិនា សម្បដិច្ឆិតេ។ **អារោបិតេ**តិ យុត្តិនិទ្ធារណេន តស្មិំ អត្ថេ បតិដ្ឋាបិតេ យុជ្ជតិ, វចីសមុដ្ឋាបនក្ខណតោ បន បច្ឆា តំ សទ្ទំ សុណាតីតិ ឥច្ឆិតេ ន យុជ្ជតិ សោតវិញ្ញាណស្ស បច្ចុប្បន្នារម្មណត្តាតិ អធិប្បាយោ។ យស្មា បន អត្តនា និច្ឆារិតំ សទ្ទំ អត្តនាបិ សុណាតិ, តស្មា សោតវិញ្ញាណំ “យេន តំ សទ្ទំ សុណាតី”តិ អដ្ឋកថាយំ វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

៣៣២. **លោកុត្តរមគ្គក្ខណេ**តិ បឋមជ្ឈានិកស្ស បឋមមគ្គស្ស ខណេ។ **អភិភូសុត្តាហរណេ អធិប្បាយោ វត្តព្ពោ**តិ ឯតេន តទាហរណស្ស អសម្ពន្ធតំ ទស្សេតិ។ តេនាហ “**តស្មា អសាធក**”ន្តិ។

វចីភេទកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. ចិត្តដ្ឋិតិកថាវណ្ណនា

៣៣៥. **ឯវ**ន្តិ “ឯកចិត្តំ យាវតាយុកំ តិដ្ឋតី”តិ វុត្តាការេន។ **អញ្ញត្ថា**តិ អរូបភវតោ អញ្ញស្មិំ។ **ឯតេនា**តិ “ឯកមេវ ចិត្តំ អារុប្បេ តិដ្ឋតិ , យាវតាយុកំ តិដ្ឋតី”តិ ឯវំវាទិនា **ទុតិយាបិ អដ្ឋកថា បស្សិតព្ពា** បឋមកថាយ ចិរកាលាវដ្ឋានវចនស្ស អញ្ញទត្ថុ ភាវវិភាវនតោតិ អធិប្បាយោ។ **បរិមាយា**តិ “យាវតាយុកំ តិដ្ឋតី”តិ បញ្ហតោ បុរិមាយ។ តត្ថ ហិ “វស្សសតំ តិដ្ឋតី”តិ បុច្ឆាយ “អាមន្តា”តិ អនុញ្ញា កតា, បច្ឆិមាយំ បន “មនុស្សានំ ឯកំ ចិត្តំ យាវតាយុកំ តិដ្ឋតី”តិ “ន ហេវំ វត្តព្ពេ”តិ បដិក្ខេបោ កតោ។ **អវិរោធោ វិភាវេតព្ពោ,** យតោ តត្ថេវ អនុញ្ញា កតា, ន បច្ឆាតិ អធិប្បាយោ ។ **វស្សសតាទី**តិ ច **អាទិ**-សទ្ទេន ន កេវលំ “ទ្វេ វស្សសតានី”តិ ឯវមាទិយេវ សង្គហិតំ, អថ ខោ “ឯកំ ចិត្តំ ទិវសំ តិដ្ឋតី”តិ ឯវមាទិបីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ “**មុហុត្តំ មុហុត្តំ ឧប្បជ្ជតីតិ បញ្ហោ សកវាទិនា បុច្ឆិតោ វិយ វុត្តោ**”តិ ឥទំ វិចារេតព្ពំ។ “មុហុត្តំ មុហុត្តំ ឧប្បជ្ជតី”តិ បញ្ហោ បរវាទិស្ស។ “ឧប្បាទវយធម្មិនោ”តិអាទិសុត្តត្ថវសេន បដិញ្ញា សកវាទិស្សាតិ ហិ វុត្តំ។

ចិត្តដ្ឋិតិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. អនុបុព្ពាភិសមយកថាវណ្ណនា

៣៣៩. “តានិ វា ចត្តារិបិ ញាណានិ ឯកោ សោតាបត្តិមគ្គោយេវាតិ បដិជានាតី”តិ ឥមំ សន្ធាយាហ **“អថ វា”**តិអាទិ។ **ចតុន្នំ ញាណាន**ន្តិ ទុក្ខេញាណាទីនំ ចតុន្នំ ញាណានំ។ **ឯកមគ្គភាវតោ**តិ សោតាបត្តិអាទិឯកមគ្គភាវតោ។ កមេន បវត្តមានានិបិ ហិ តានិ ញាណានិ តំតំមគ្គកិច្ចស្ស សាធនតោ ឯកោយេវ មគ្គោ ហោតីតិ អធិប្បាយោ។ តេនាហ **“ឯកមគ្គស្ស…បេ… បដិជានាតី”**តិ។

៣៤៤. **ទស្សនេ**តិ មគ្គទស្សនេ។

៣៤៥. ធម្មត្ថានំ ហេតុផលភាវតោ ធម្មត្ថបដិសម្ភិទានំ សិយា សោតាបត្តិផលហេតុតា, តទភាវតោ ន ឥតរបដិសម្ភិទានន្តិ អាហ **“និរុត្តិ…បេ… វិចារេតព្ពា”**ន្តិ។ សព្ពាសម្បិ បន បដិសម្ភិទានំ បឋមផលសច្ឆិកិរិយាហេតុតា វិចារេតព្ពា មគ្គាធិគមេនេវ លទ្ធព្ពត្តា ផលានំ វិយ, តស្មា “អដ្ឋហិ ញាណេហី”តិ ឯត្ថ និក្ខេបកណ្ឌេ អាគតនយេន ទុក្ខាទិញាណានំ បុព្ពន្តាទិញាណានញ្ច វសេន “អដ្ឋហិ ញាណេហី”តិ យុត្តំ វិយ ទិស្សតិ។

អនុបុព្ពាភិសមយកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. វោហារកថាវណ្ណនា

៣៤៧. ***វិសយវិសយីសូ***តិ រូបចក្ខាទិកេ សន្ធាយាហ។ តេ ហិ រូបក្ខន្ធបរិយាបន្នត្តា ឯកន្តេន លោកិយា។ ***វិសយស្សេវា***តិ សទ្ទស្សេវ។ សោ ហិ វោហរិតព្ពតោ វោហារករណតាយ ច “វោហារោ”តិ បាឡិយំ វុត្តោ។ **នត្ថេត្ថ ការណំ** វិសយីនំ វិសយស្សបិ អាសវាទិអនារម្មណតាភាវតោ។ **អសិទ្ធលោកុត្តរភាវស្ស** ឯកន្តសាសវត្តា **តស្ស** សទ្ទាយតនស្ស យថា លោកុត្តរតា តវ មតេនាតិ អធិប្បាយោ។

បដិហញ្ញេយ្យាតិ ឥទំ បរិកប្បវចនំ។ បរិកប្បវចនញ្ច អយាថាវន្តិ អាហ **“ន ហិ…បេ… អត្ថី”**តិ។ ន ហិ ជលំ អនលន្តិ បរិកប្បិតំ ទហតិ បចតិ វា។ កឹ លោកិយេន ញាណេន ជានិតព្ពតោ លោកិយោ រូបាយតនាទិ វិយ, ឧទាហុ លោកុត្តរោ បច្ចវេក្ខិយមានមគ្គាទិ វិយាតិ ឯវមេត្ថ ហេតុស្ស **អនេកន្តភាវោ** វេទិតព្ពោ។ តេនាហ **“លោកិយេ លោកុត្តរេ ច សម្ភវតោ”**តិ។

វោហារកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១១. និរោធកថាវណ្ណនា

៣៥៣. **យេសំ ទ្វិន្ន**ន្តិ យេសំ ទ្វិន្នំ ទុក្ខសច្ចានំ។ ***ទ្វីហិ និរោធេហី***តិ អប្បដិសង្ខាបដិសង្ខាសង្ខាតេហិ ទ្វីហិ និរោធេហិ។ តត្ថ ទុក្ខាទីនំ បដិសង្ខាតិ បដិសង្ខា, បញ្ញាវិសេសោ។ តេន វត្តព្ពោ និរោធោ បដិសង្ខានិរោធោ។ យោ សាសវេហិ ធម្មេហិ វិសំយោគោតិ វុច្ចតិ, យោ បច្ចយវេកល្លេន ធម្មានំ ឧប្បាទស្ស អច្ចន្តវិពន្ធភូតោ និរោធោ, សោ បដិសង្ខាយ នវត្តព្ពតោ អប្បដិសង្ខានិរោធោ នាមាតិ បរវាទិនោ លទ្ធិ។ ***បដិសង្ខាយ វិនា និរុទ្ធា***តិ បច្ចយវេកល្លេន អនុប្បត្តឹ សន្ធាយ វុត្តំ។ តេនាហ ***“ន ឧប្បជ្ជិត្វា ភង្គា”***តិ។ អនុប្បាទោបិ ហិ និរោធោតិ វុច្ចតិ យតោ “ឥមស្សុប្បាទា ឥទំ ឧប្បជ្ជតី”តិ លក្ខណុទ្ទេសស្ស បដិលោមេ “ឥមស្ស និរោធា ឥទំ និរុជ្ឈតី”តិ ទស្សិតោ។ **តេនា**តិ បដិសង្ខាយ និរោធស្ស ខណិកនិរោធស្ស ច ឥធ នាធិប្បេតត្តា។

និរោធកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ទុតិយវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. តតិយវគ្គោ

១. ពលកថាវណ្ណនា

៣៥៤. និទ្ទេសតោតិ “អដ្ឋានមេតំ អនវកាសោ”តិអាទិនា និទ្ទិដ្ឋប្បការតោ។ សោ បន យស្មា វិត្ថារោ ហោតិ, តស្មា វុត្តំ **“វិត្ថារតោ”**តិ។ **សព្ពំ** កិលេសាវរណាទី, តមេវ បច្ចេកំ បវត្តិអាការភេទតោ **សព្ពាការំ**។ “សព្ព”ន្តិ ហិ ឥទំ សរូបតោ គហណំ, “សព្ពាការតោ”តិ បវត្តិអាការភេទតោ។ ភគវា ហិ ធម្មេ ជានន្តោ តេសំ អាការភេទេ អនវសេសេត្វាវ ជានាតិ។ យថាហ “សព្ពេ ធម្មា សព្ពាការតោ ពុទ្ធស្ស ភគវតោ ញាណមុខេ អាបាថំ អាគច្ឆន្តី”តិ (មហានិ. ១៥៦; ចូឡនិ. មោឃរាជមាណវបុច្ឆានិទ្ទេស ៨៥; បដិ. ម. ៣.៥)។ **ឧទ្ទេសតោ**តិ ឯកទេសតោ។ ឯកទេសោ ច វិត្ថារោ ន ហោតីតិ អាហ **“សង្ខេបតោ”**តិ។ យថា ជានន្តីតិ សម្ពន្ធោ។ **ឧទ្ទេសមត្តេនបី**តិ ទិដ្ឋិគតយថាភូតញាណាទិប្បភេទានំ អាសយាទីនំ ឧទ្ទេសមត្តេនបិ។ តេនាហ **“ឥន្ទ្រិយានំ តិក្ខមុទុភាវជាននមត្តំ សន្ធាយា”**តិ។ **ថេរេនា**តិ អនុរុទ្ធត្ថេរេន។ **ឯវមេវា**តិ ឧទ្ទេសតោ ឋានាទិមគ្គជាននាការេនេវ។ ស្វាយមត្ថោ សកវាទិនាបិ ឥច្ឆិតោយេវាតិ អាហ **“កថមយំ ចោទេតព្ពោ សិយា”**តិ។

៣៥៦. សេសេសូតិ ឥន្ទ្រិយបរោបរិយត្តញាណតោ សេសេសុ។ **បដិក្ខេបោ**តិ អសាធារណតាបដិក្ខេបោ។ ននុ ច សេសានំ អសាធារណតាបិ អត្ថីតិ ចោទនំ សន្ធាយាហ **“ឋានា...បេ.... អធិប្បាយោ”**តិ។

ពលកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. អរិយន្តិកថាវណ្ណនា

៣៥៧. សង្ខារេ សន្ធាយ បដិជាននត្ថស្សាតិ ទិដ្ឋិយា បរិកប្បិតេន សត្តេន សុញ្ញេ សង្ខារេ សន្ធាយ “សុញ្ញតញ្ច មនសិ ករោតី”តិ បុច្ឆាយ “អាមន្តា”តិ បដិជាននត្ថស្ស។ **ទ្វិន្នំ ផស្សានំ សមោធានំ កថំ អាបជ្ជតិ** ឋានាឋានភូតេ សង្ខារេ វុត្តនយេន សុញ្ញតំ មនសិ ករោន្តស្សាតិ អធិប្បាយោ។ **យថាវុត្តនយេនា**តិ “ទិដ្ឋិយា បរិកប្បិតេន សត្តេន សុញ្ញា បញ្ចក្ខន្ធា”តិ បការេន នយេន។ អថ វា **យថាវុត្តនយេនា**តិ “ឋានាឋានមនសិការោ សង្ខារារម្មណោ, សុញ្ញតាមនសិការោ និព្ពានារម្មណោ”តិ ឯវំ វុត្តនយេន។ “សង្ខារេ សន្ធាយ បដិជាននត្ថស្សា”តិ វុត្តត្តា **“ទ្វិន្នំ ផស្សានំ សមោធានំ កថំ អាបជ្ជតី”**តិ អាហ។ សត្តសុញ្ញតាយ សុញ្ញត្តេបិ សង្ខារានំ អញ្ញោវ ឋានាឋានមនសិការោ, អញ្ញោ សុញ្ញតាមនសិការោតិ យុជ្ជតេវ ទ្វិន្នំ ផស្សានំ សមោធានាបត្តិចោទនា, សង្ខារេ សន្ធាយ បដិជាននត្ថស្ស បន កថំ អរិយភាវសិទ្ធិ ឋានាឋានញាណាទីនន្តិ វិចារេតព្ពំ។ កឹ វា ឯតាយ យុត្តិចិន្តាយ។ ឧម្មត្តកបច្ឆិសទិសោ ហិ បរវាទិវាទោ។ អញ្ញេសុបិ ឋានេសុ ព្លទិសេសុ ឯសេវ នយោ។ **អារោបេត្វា**តិ ឥត្ថិបុរិសាទិអាការំ, សត្តាការមេវ វា អសន្តំ រូបាទិឧបាទានេ អារោបេត្វា។ អភូតារោបនញ្ចេត្ថ បណិទហនន្តិ អធិប្បេតំ។ តេនាហ **“បរិកប្បនវសេនា”**តិ។ **សោ**តិ យថាវុត្តោ បណិធិ។ **ឯកស្មិម្បិ** ខន្ធេ។

អរិយន្តិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. វិមុច្ចមានកថាវណ្ណនា

៣៦៦. មគ្គក្ខណេ ចិត្តំ ឯកទេសេន វិមុត្តំ ឯកទេសេន អវិមុត្តន្តិ អយំ “វិមុត្តំ វិមុច្ចមាន”ន្តិ លទ្ធិយា ទោសោ។ តថា ហិ វុត្តំ **“ឯកទេសំ វិមុត្តំ, ឯកទេសំ អវិមុត្ត”**ន្តិ។ អដ្ឋកថាយញ្ច “តញ្ហិ តទា សមុច្ឆេទវិមុត្តិយា វិមុត្តេកទេសេន វិមុច្ចមានន្តិស្ស លទ្ធី”តិ ទស្សិតោវាយមត្ថោ។ **វិប្បកតនិទ្ទេសេ**តិ វិមុច្ចនកិរិយាយ អបរិយោសិតតានិទ្ទេសេ។ យំ សន្ធាយាហ **“វិមុត្តំ វិមុច្ចមានន្តិ វិប្បកតភាវេន វុត្តត្តា”**តិ។ **តេនា**តិ បរវាទិនា។ **វិមុច្ច...បេ.... វុត្តំ** វិមុច្ចមានស្ស វិមុត្តភាវាភាវតោ, វិមុត្តភេទេន បន តថា វុត្តន្តិ អធិប្បាយោ។ សតិ ច ទោសេ វិប្បកតនិទ្ទេសេតិ អានេត្វា យោជេតព្ពំ។ **ឯកទេសោ វិសេសនំ ហោតិ** និប្បទេសវិមុត្តិយា អវិច្ឆិន្នតោ។ **ផលចិត្តេនា**តិ បឋមផលចិត្តេន ឧប្បន្នេន។

វិមុច្ចមានកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. អដ្ឋមកកថាវណ្ណនា

៣៦៨. បហីនា នាម ភវេយ្យុំ, ន បហិយ្យមានាតិ អធិប្បាយោ។

អដ្ឋមកកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. អដ្ឋមកស្ស ឥន្ទ្រិយកថាវណ្ណនា

៣៧១. លោកុត្តរានំយេវ សទ្ធាទីនំ ឥន្ទ្រិយភាវោ, ន លោកិយានន្តិ បរវាទិនោ អធិប្បាយវសេនាហ “**អប្បដិលទ្ធិន្ទ្រិយត្តា**”តិអាទិ។ តត្ថ **និយ្យានិកានិ ភាវេន្តោ**តិ យថា និយ្យានិកា ហោន្តិ, ឯវំ ឧប្បាទេន្តោ ព្រូហេន្តោ វា។ ឥន្ទ្រិយភាវំ បន បត្តេសុ តេសុ បុន ភាវនាកិច្ចំ នត្ថីតិ តស្ស អធិប្បាយោតិ ទស្សេន្តោ អាហ “**ន បន ឥន្ទ្រិយានិ ភាវេន្តោ**”តិ។

អដ្ឋមកស្ស ឥន្ទ្រិយកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. ទិព្ពចក្ខុកថាវណ្ណនា

៣៧៣. វិសិនោតិ វិសេសេន ពន្ធតិ វិសយីនំ អត្តបដិពទ្ធំ ករោតីតិ **វិសយោ**, អារម្មណំ , អនុភវតិ ឯតេនាតិ **អានុភាវោ**, សាមត្ថិយំ, ពលន្តិ អត្ថោ, គោចរករណំ **គោចរោ**, វិសយេ អានុភាវគោចរា **វិសយ...បេ. ... ចរា**តិ។ តេហិ យថា វិសិដ្ឋំ វិសេសំ ហោតិ, តថា បច្ចយភូតេន ឈានធម្មេន អាហិតពលំ **កតពលាធានំ**។ វិសយគ្គហណញ្ចេត្ថ អានុភាវគោចរករណានំ បវត្តិដ្ឋានទស្សនំ យត្ថស្ស តេហិ ឧបត្ថទ្ធត្តា ពលាធានំ បាកដំ ហោតិ។ តេនាហ “**យាទិសេ វិសយេ**”តិអាទិ។ ពលាធានញ្ច ឧត្តរិមនុស្សធម្មតោ មហគ្គតធម្មវិសេសតោ ឧប្បន្នេហិ បណីតេហិ ចិត្តជរូបេហិ វិសេសាបត្តិ។ យំ និស្សាយ បរវាទី ឯកេ វទន្តិ។ **បុរិមំ មំសចក្ខុមត្តមេវា**តិ យថាវុត្តពលាធានតោ បុរិមំ មំសចក្ខុមត្តមេវ។ **វទន្តោ** សង្គហការោ។ **វិសយគ្គហណំ** បាឡិយំ កតំ។ **ន វិសយវិសេសទស្សនត្ថ**ន្តិ ន វិសយស្ស វិសេសទស្សនត្ថំ។ យតោ ឧភិន្នម្បិ រូបាយតនមេវ វិសយោតិ វិសយស្ស សទិសតំ អវិសេសំ អាហ, សទិសស្ស វា វិសេសំ ទីបេតីតិ យោជនា។

ធម្មុបត្ថទ្ធ ...បេ.... **អធិប្បាយោ**, អញ្ញថា លទ្ធិយេវ ន សិយាតិ ភាវោ។ **មគ្គោ**តិ ឧបាយោ, ការណន្តិ អត្ថោ។ បកតិចក្ខុមតោ ឯវ ហិ ទិព្ពចក្ខុ ឧប្បជ្ជតិ។ កស្មា? កសិណាលោកំ វឌ្ឍេត្វា ទិព្ពចក្ខុញាណស្ស ឧប្បាទនំ, សោ ច កសិណមណ្ឌលេ ឧគ្គហនិមិត្តេន វិនា នត្ថិ, តស្មា វុត្តំ “**មំសចក្ខុបច្ចយតាទស្សនត្ថមេវ វុត្ត**”ន្តិ។ **តេនា**តិ “មគ្គោ”តិ វចនេន។ **រូបាវចរជ្ឈានបច្ចយេនា**តិ រូបាវចរជ្ឈានេន បច្ចយភូតេន **ឧប្បន្នានិ** រូបាវចរជ្ឈានចិត្តសមុដ្ឋិតានិ។ ឈានកម្មសមុដ្ឋិតេសុ វត្តព្ពមេវ នត្ថិ។ តស្ស ហេសា លទ្ធិ។

៣៧៤. **យេន** ទិព្ពចក្ខុនោ បញ្ញាចក្ខុភាវស្ស ឥច្ឆនេន បដិជាននេន។ **តីណិ ចក្ខូនិ** មំសទិព្ពបញ្ញាចក្ខូនិ **ចក្ខុន្តរភាវំ វទតោ ភវេយ្យុំ**, តស្មា តំ ន ឥច្ឆតីតិ អត្ថោ។

ទិព្ពចក្ខុកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. យថាកម្មូបគតញាណកថាវណ្ណនា

៣៧៧. ទិព្ពចក្ខុបាទកត្តា “**យថាកម្មូបគតញាណស្ស ឧបនិស្សយេ ទិព្ពចក្ខុម្ហី**”តិ វុត្តំ, **ន យថាកម្មូបគតជាននកិច្ចកេ ទិព្ពចក្ខុម្ហិ** តស្ស តំកិច្ចកតាភាវតោ។ យតោ យំ អនញ្ញំ, តម្បិ តតោ អនញ្ញមេវាតិ អាហ “**ឥមិនា...បេ.... ភវិតព្ព**”ន្តិ។ តត្ថ **អត្ថន្តរភាវំ និវារេតី**តិ ទិព្ពចក្ខុញាណស្ស បត្ថិកត្តា យថាកម្មូបគតញាណស្ស តតោ អត្ថន្តរភាវំ និវារេតិ។ តស្ស ហិ តំ បរិកម្មញាណំ។ **ទិព្ពចក្ខុស្ស យថាកម្មូបគតញាណតោ អត្ថន្តរភាវំ ន និវារេតិ** អតប្បត្ថិកត្តាតិ អធិប្បាយោ។ ទិព្ពចក្ខុស្ស យថាកម្មូបគតញាណកិច្ចតា បរវាទិនា ឥច្ឆិតា, ន យថាកម្មូបគតញាណស្ស ទិព្ពចក្ខុកិច្ចតាតិ ឥមមត្ថំ “យថាកម្មូបគតញាណមេវ ទិព្ពចក្ខុ”ន្តិ ឯត្ថ យោជេត្វា ទស្សេន្តោ “**ឯវំ-សទ្ទោ ចា**”តិអាទិមាហ។

យថាកម្មូបគតញាណកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. សំវរកថាវណ្ណនា

៣៧៩. **អាដានាដិយសុត្តេ** “សន្តិ, ភិក្ខវេ, យក្ខា យេភុយ្យេន បាណាតិបាតា អប្បដិវិរតា”តិ (ទី. និ. ៣.២៧៦, ២៨៦) អាគតត្តា ចាតុមហារាជិកានំ សំវរាសំវរសព្ភាវោ អវិវាទសិទ្ធោ។ យត្ថ បន វិវាទោ, តមេវ ទស្សេន្តេន តាវតឹសាទយោ គហិតាតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេតុំ “**ចាតុមហារាជិកាន**”ន្តិ វុត្តំ។ **ឯវំ សតី**តិ យទិ តាវតឹសេសុ សំវរាសំវរោ នត្ថិ, ឯវំ សន្តេ។ **សុរាបាន**ន្តិ ឯត្ថាបិ “សុយ្យតី”តិ បទំ អានេត្វា សម្ពន្ធិតព្ពំ។ កថំ សុយ្យតីតិ? វុត្តញ្ហេតំ **កុម្ភជាតកេ** –

“យំ វេ បិវិត្វា បុព្ពទេវា បមត្តា,

តិទិវា ចុតា សស្សតិយា សមាយា;
តំ តាទិសំ មជ្ឈិមំ និវត្ថុំ,
ជានំ មហារាជ កថំ បិវេយ្យា”តិ។ (ជា. ១.១៦.៥៨);

តត្ថ **បុព្ពទេវា** នាម អសុរា។ តេ ហិ តាវតឹសានំ ឧប្បត្តិតោ បុព្ពទេវាតិ បញ្ញាយឹសុ។ **បមត្តា**តិ សុរាបានេន បមាទំ អាបន្នា។ **តិទិវា**តិ មនុស្សចាតុមហារាជិកលោកេ ឧបាទាយ តតិយលោកភូតា ទេវដ្ឋានា, នាមមេវ វា ឯតំ តស្ស ទេវដ្ឋានស្ស។ **សស្សតិយា**តិ កេវលំ ទីឃាយុកតំ សន្ធាយ វទតិ។ **សមាយា** សហ អត្តនោ អសុរមាយាយ, អសុរមន្តេហិ សទ្ធឹ ចុតាតិ អត្ថោ។ អដ្ឋកថាយញ្ច វុត្តំ “អាគន្តុកទេវបុត្តា អាគតាតិ នេវាសិកា គន្ធបានំ សជ្ជយឹសុ។ សក្កោ សកបរិសាយ សញ្ញមទាសី”តិ។ តេនាហ **“តេសំ សុរាបានំ អសំវរោ ន ហោតីតិ វត្តព្ពំ ហោតី”**តិ។ ឯត្ថ ច តាវតឹសានំ បាតុភាវតោ បដ្ឋាយ សុរាបានម្បិ តត្ថ នាហោសិ, បគេវ បាណាតិបាតាទយោតិ វិរមិតព្ពាភាវតោ ឯវ តាវតឹសតោ បដ្ឋាយ ឧបរិ ទេវលោកេសុ សមាទានសម្បត្តវិរតិវសេន បុរេតព្ពា សំវរា ន សន្តិ, លោកុត្តរា បន សន្តិយេវ។ តថា តេហិ បហាតព្ពា អសំវរា។ ន ហិ អប្បហីនានុសយានំ មគ្គវជ្ឈា កិលេសា ន សន្តីតិ។

សំវរកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

តតិយវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. ចតុត្ថវគ្គោ

១. គិហិស្ស អរហាតិកថាវណ្ណនា

៣៨៧. គិហិឆន្ទរាគសម្បយុត្តតាយាតិ គិហិភាវេ កាមភោគិភាវេ ឆន្ទរាគសហិតតាយ។

គិហិស្ស អរហាតិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. សមន្នាគតកថាវណ្ណនា

៣៩៣. បត្តិន្តិ អធិគមោ។ អធិគមោ នាម សមន្នាគមោ ហោតីតិ បាឡិយំ ចតូហិ ផលេហិ សមន្នាគមោ ចោទិតោតិ ទដ្ឋព្ពំ។

សមន្នាគតកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. ឧបេក្ខាសមន្នាគតកថាវណ្ណនា

៣៩៧. សព្ពំ យោជេតព្ពន្តិ ឯត្ថ យទិ តេ អរហា ចតូហិ ខន្ធេហិ វិយ ឆហិ ឧបេក្ខាហិ សមន្នាគតោ, ឯវំ សន្តេ ឆ ឧបេក្ខា បច្ចេកំ ផស្សាទិសហិតាតិ “ឆហិ ផស្សេហិ សមន្នាគតោ”តិអាទិនា យោជេតព្ពំ។

ឧបេក្ខាសមន្នាគតកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. ពោធិយាពុទ្ធោតិកថាវណ្ណនា

៣៩៨. បត្តិធម្មវសេនាតិ “បត្តិធម្មោ នាមា”តិអាទិនា វុត្តស្ស ចិត្តវិប្បយុត្តស្ស សង្ខារស្ស វសេន។ “ពោធិយា ពុទ្ធោ”តិ **បុច្ឆា**។ “ពោធិយា និរុទ្ធាយ វិគតាយ បដិប្បស្សទ្ធាយ អពុទ្ធោ ហោតី”តិ **អនុយោគោ**។ ឯវមញ្ញត្ថាបិ បុច្ឆានុយោគា វេទិតព្ពា។

ពោធិយាពុទ្ធោតិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. លក្ខណកថាវណ្ណនា

៤០២. **តស្មា**តិ យស្មា អពោធិសត្តស្សបិ ចក្កវត្តិនោ លក្ខណេហិ សមន្នាគមោ ពោធិសត្តស្សបិ ចរិមភវតោ អញ្ញត្ថ អសមន្នាគមោ ហោតិ, តស្មា លក្ខណសមន្នាគតោ ពោធិសត្តោវាតិ ឥមស្សត្ថស្ស អសាធកំ។ តេនាហ **"អាគតម្បិ អនាគតសទិសមេវា"**តិ។

លក្ខណកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. និយាមោក្កន្តិកថាវណ្ណនា

៤០៣. **បារមីបូរណ**ន្តិ ឥទំ ពោធិចរិយាយ ឧបលក្ខណំ, ន បារមីនំ បុណ្ណភាវទស្សនំ។ តេន តេសំ អារម្ភ សមាទានាទីនម្បិ សង្គហោ កតោតិ ទដ្ឋព្ពំ។ មហាភិនីហារតោ បដ្ឋាយ ហិ មហាសត្តា និយតាតិ វុច្ចន្តិ។ យថាហ – "ឯវំ សព្ពង្គសម្បន្នា, ពោធិយា និយតា នរា"តិ, "ធុវំ ពុទ្ធោ ភវិស្សតី"តិ ច, ន និយាមស្ស នាម កស្សចិ ធម្មស្ស ឧប្បន្នត្តា ព្យាករោន្តិ, អថ ខោ ឯកំសេនាយំ បារមិយោ បូរេត្វា ពុទ្ធោ ភវិស្សតីតិ កត្វា ព្យាករោន្តីតិ បរវាទីបរិកប្បិតំ ធម្មន្តរំ បដិសេធេតិ, ន ពោធិយា និយតត្តំ។ តេនាហ **"កេវលញ្ហិ ន"**ន្តិអាទិ។

និយាមោក្កន្តិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. សព្ពសំយោជនប្បហានកថាវណ្ណនា

៤១៣. សតិបិ កេសញ្ចិ សំយោជនានំ ហេដ្ឋិមមគ្គេហិ បហីនត្តេ "បញ្ចន្នំ ឱរម្ភាគិយានំ សំយោជនានំ បរិក្ខយា"តិអាទីសុ វិយ វណ្ណភណនមុខេន អនវសេសគញ្ច សន្ធាយ សព្ពសំយោជនប្បហានកិត្តនំ បរិយាយវចនន្តិ អាហ **"ឥមំ បរិយាយំ អគ្គហេត្វា"**តិ។ **អរហត្តមគ្គេន បជហនតោ ឯវាតិ គណ្ហាតី**តិ អគ្គមគ្គោ ឯវ សព្ពសំយោជនានិ បជហតីតិ លទ្ធី គណ្ហាតីតិ **វទន្តិ** បទការា។ **ឯវំ សតី**តិ យទិ អនវសេសតាមគ្គេន គថា បដិជានាតិ។

សព្ពសំយោជនប្បហានកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ចតុត្ថវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. បញ្ចមវគ្គោ

១. វិមុត្តិកថាវណ្ណនា

៤១៨. ផលញាណំ ន ហោតិ, សេសានិ វិបស្សនាមគ្គបច្ចវេក្ខណញាណានិ វិមុត្តានីតិ ន វត្តព្ពានីតិ សម្ពន្ធោ។ **ឯត្ថា**តិ ឯតេសុ ចតូសុ ញាណេសុ។ **វិបស្សនាគ្គហណេន គហិតំ** មគ្គាទិកិច្ចវិទូរកិច្ចត្តា វិបស្សនា បរិយោសានត្តា ច។

វិមុត្តិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. អសេខញាណកថាវណ្ណនា

៤២១. អសេខេ អារព្ភ បវត្តត្តា អសេខញាណន្តិ បរស្ស លទ្ធិ, ន អសេខេ អសេខធម្មេ បរិយាបន្នន្តិ ឥមមត្ថមាហ **"ឯតេន...បេ.... ទស្សេតី"**តិ។

អសេខញាណកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. វិបរីតកថាវណ្ណនា

៤២៤. អសិវេ សិវាតិ វោហារំ វិយ **អញ្ញាណេ...បេ.... វទតិ**។

វិបរីតកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. និយាមកថាវណ្ណនា

៤២៨-៤៣១. យន្តិ យំ ញាណំ។ **សច្ចានុលោមន្តិ** សច្ចប្បដិវេធានុកូលំ។ **វិបរីតានុយោគតោ បកតិ គណេត្វា "ចតុត្ថ"ន្តិ អាហ** ន អនិយតស្ស និយាមគមនាយាតិ អវិបរីតានុយោគតោ បកតិ គណេត្វា, តថា សតិ បញ្ចមភាវតោ វិសេសភាវតោ ច។

និយាមកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. បដិសម្ភិទាកថាវណ្ណនា

៤៣២-៤៣៣. សព្វំ ញាណន្តិ ឥទំ "អរិយាន"ន្តិ ឥមិនា ន វិសេសិតន្តិ អធិប្បាយេនាហ **"អនរិយានម្បិ ហិ ញាណំ ញាណមេវា"**តិ។ អថ វា បាឡិយំ អវិសេសេន សព្វំ ញាណន្តិ វុត្តំ គហេត្វា ឯវមាហ។ អរិយស្ស ចេ ញាណន្តិ, សោ បន បដិក្ខេបេយ្យាតិ អាហ **"អនរិយស្ស ឯតំ ញាណំ សន្ធាយា"**តិ។

បដិសម្ភិទាកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. ចិត្តារម្មណកថាវណ្ណនា

៤៣៦-៤៣៨. វត្តព្ពបដិញ្ញាតិ ផស្សារម្មណេ ញាណំ វត្តព្ពំ ចេតោបរិយញាណន្តិ ឯវំ បវត្តា បដិញ្ញា។

ចិត្តារម្មណកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. អនាគតញាណកថាវណ្ណនា

៤៣៩-៤៤០. អនន្តរានាគតេបិ ចិត្តេ ញាណំ ឥច្ឆន្តិ, តត្ថ បន ខណបច្ចុប្បន្នេ វិយ គាទិសេន បរិកម្មេន កទាចិ ញាណំ ឧប្បជ្ជេយ្យ។ តេនាហ **"អនន្តរេ ឯកន្តេនេវ ញាណំ នត្ថី"**តិ។

អនាគតញាណកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. បដុប្បន្នញាណកថាវណ្ណនា

៤៤១-៤៤២. "សព្វសង្ខារេសុ អនិច្ចតោ ទិដ្ឋេសូ"តិ វុត្តេ យំ ទស្សនភូតំ ញាណំ, តម្បិ សង្ខារសភាវត្តា តថាទិដ្ឋំ សិយាតិ អត្ថតោ អាបជ្ជតិ, ឯវំភូតំ វចនំ សន្ធាយាហ **"អត្ថតោ អាបន្នំ វចន"**ន្តិ។ តំ បន យស្មា "តម្បិ ញាណំ អនិច្ចតោ ទិដ្ឋំ ហោតី"តិ បដិជាននវសេន បវត្តំ, តស្មា **"អនុជាននវចន"**ន្តិ វុត្តំ។ **ភង្គានុបស្សនានំ** បពន្ធវសេន បវត្តមានានំ។

បដុប្បន្នញាណកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. ផលញាណកថាវណ្ណនា

៤៤៣-៤៤៤. ផលបរោបរិយត្តំ ផលស្ស ឧច្ចាវចតា។ **ពលេនា**តិ ញាណពលេន។

ផលញាណកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បញ្ចមវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

មហាបណ្ណាសកោ សមត្តោ។

៦. ឆដ្ឋវគ្គោ

១. និយាមកថាវណ្ណនា

៤៤៥-៤៤៧. ឯតស្ស អរិយស្ស បុគ្គលស្ស។

និយាមកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. បដិច្ចសមុប្បាទកថាវណ្ណនា

៤៥១. ការណដ្ឋេន ឋិតតាតិ ការណភាវេន ព្យភិចរណាភាវមាហ។ យោ ហិ ធម្មោ យស្ស ធម្មស្ស យទា ការណំ ហោតិ, ន តស្ស តទា អញ្ញថាភាវោ អត្ថិ, សា ច អត្ថតោ ការណភាវោយេវាតិ “**ការណភាវោយេវា**”តិ អាហ។

បដិច្ចសមុប្បាទកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. និរោធសមាបត្តិកថាវណ្ណនា

៤៥៧-៤៥៨. សភាវធម្មតំ បដិសេធេតិ តទុភយលក្ខណរហិតស្ស សភាវធម្មស្ស អភាវា។ “វោទានម្បិ វុដ្ឋាន”ន្តិ វចនតោ “**វោទានញ្ច វុដ្ឋានបរិយាយោវា**”តិ អាហ។ សភាវធម្មត្តេ សិទ្ធេ សង្ខតវិទូរតាយ អសង្ខតំ សិយាតិ អាហ “**សភាវធម្មត្តាសាធកត្តា**”តិ។

និរោធសមាបត្តិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ឆដ្ឋវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. សត្តមវគ្គោ

១. សង្គហិតកថាវណ្ណនា

៤៧១-៤៧២. សង្គហិតាតិ សង្គហណាទិវសេន សទ្ធឹ គហិតា។ តេ បន យស្មា ឯកវិធតាទិសាមញ្ញេន ពទ្ធា វិយ ហោន្តិ, តស្មា អាហ “**សម្ពន្ធា**”តិ។

សង្គហិតកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. សម្បយុត្តកថាវណ្ណនា

៤៧៣-៤៧៤. អនុប្បវិសិតព្ពានុប្បវិសនភាវោ តេសំ ភេទេ សតិ យុជ្ជេយ្យ, នាញ្ញថាតិ ឧបមាភិន្ទនេន ឧបមេយ្យស្ស ភិន្នតំ ទស្សេន្តោ “**នានត្តវត្ថា…បេ…. ទស្សេតី**”តិ អាហ។

សម្បយុត្តកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. ចេតសិកកថាវណ្ណនា

៤៧៥-៤៧៧. ផស្សិកាទយោតិ ឯត្ថ **អាទិ**-សទ្ទោ វវត្ថាវាចី។ តេន ចិត្តុប្បាទទេសនាយំ ទស្សិតប្បភេទា វេទនាទយោ គយ្ហន្តិ, ន តំសមុដ្ឋានា រូបធម្មាតិ អាហ “**ឯកុប្បាទតាទិវិរហិតា សហជាតតា នត្ថី**”តិ។

ចេតសិកកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. ទានកថាវណ្ណនា

៤៧៨. ផលទានភាវទីបនត្ថន្តិ ផលទានសព្ភាវទីបនត្ថំ។ **ផលទានំ វុត្តំ វិយ ហោតី**តិ ចិត្តេន ផលទានំ បធានភាវេ វុត្តំ វិយ ហោតីតិ អត្ថោ។ អញ្ញថា ទានភាវោតិ ន សក្កា វត្តុំ។ ទានភាវោបិ ហិ “ទានំ អនិដ្ឋផល”ន្តិអាទិនា វុត្តោយេវាតិ។ **តន្និវារណត្ថ**ន្តិ ផលទាននិវារណត្ថំ។ **ឯត**ន្តិ “ទានំ អនិដ្ឋផល”ន្តិអាទិវចនំ។ ភេសជ្ជាទិវសេន អាពាធានិដ្ឋតា ទេយ្យធម្មស្ស អនិដ្ឋផលតាបរិយាយោ ទដ្ឋព្ពោ។

កថំ តថេវ សុត្តំ សកវាទិបរវាទិវាទេសុ យុជ្ជតីតិ ចោទនាយ “**ន បន ឯកេនត្ថេនា**”តិ វុត្តំ វិភាវេតុំ “**ទេយ្យធម្មោវ ទាន**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ និវត្តនបក្ខេយេវ ឯវ-ការោ យុត្តោ, ន សាធនបក្ខេ ទ្វិន្នម្បិ ទានភាវស្ស ឥច្ឆិតត្តា។ តេនាហ “**ចេតសិកោវាតិ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ, ទេយ្យធម្មោវា**”តិ ច។ តេនេវាហ “**ទ្វិន្នម្បិ ទានាន**ន្តិអាទិ។ **សង្គរភាវមោចនត្ថ**ន្តិ សតិបិ ទានភាវេ សភាវសង្ករមោចនត្ថំ។ តេនាហ “**ចេតសិកស្សា**”តិអាទិ។

ទានកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. បរិភោគមយបុញ្ញកថាវណ្ណនា

៤៨៥. **តស្សា លទ្ធិយា**តិ បញ្ចន្នំ វិញ្ញាណានំ សមោធានំ ហោតីតិ លទ្ធិយា។ **ឯតេស**ន្តិ វត្តមានចិត្ត បរិភោគមយបុញ្ញានំ។

៤៨៦. **អយំ វាទោ ហីយតិ** បរិភោគស្សេវ អភាវតោ។ **ចាគចេតនាយ ឯវ បុញ្ញភាវោ,** ន ចិត្តវិប្បយុត្តស្ស។ **ឯវ**ន្តិ ឥមិនា បការេន, អបរិភុត្តេ ទេយ្យធម្មេ បុញ្ញភាវេនាតិ អត្ថោ។ អបរិភុត្តេ ទេយ្យធម្មេ បុញ្ញភាវតោ ឯវ ហិ បុថុជ្ជនកាលេ ទិន្នំ អរហា ហុត្វា បរិភុញ្ជន្តេ តម្បិ បុថុជ្ជនេ ទានមេវាតិ និច្ឆិតំ។ បរវាទីបដិក្ខេបមុខេន សកវាទំ បតិដ្ឋាបេតិ បឋមោ អត្ថវិកប្បោ, ទុតិយោ បន ឧជុកមេវ សកវាទំ បតិដ្ឋាបេតីតិ អយមេតេសំ វិសេសោ។

បរិភោគមយបុញ្ញកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. ឥតោទិន្នកថាវណ្ណនា

៤៨៨-៤៩១. **តេនេវ ចីវរាទិទានេនា**តិ អនុមោទនំ វិនា ទាយកេន បវត្តិតចីវរាទិទានេន។ តេនាហ “**សយំកតេន កម្មុនា វិនាបី**”តិ។ **ឥមិនា ការណេនា**តិ អនុមោទិតត្តាវ តេសំ តត្ថ ភោគា ឧប្បជ្ជន្តីតិ ឯតេន ការណេន។ **យទិ យ**ន្តិអាទិ បរវាទិនោ លទ្ធិបតិដ្ឋាបនាការទស្សនំ។ តត្ថ **យទិ ន យាបេយ្យុំ, កថំ អនុមោទេយ្យុំ, ចិត្តំ បសាទេយ្យុំ , បីតឹ ឧប្បាទេយ្យុំ, សោមនស្សំ បដិលភេយ្យុ**ន្តិ ឯកច្ចេ អញ្ញេ បេតេ អនុមោទនាទីនិ កត្វា យាបេន្តេ ទិស្វា អនុមោទនាទីនិ ករោន្តិ, តស្មា តេ ឥតោ ទិន្នេន យាបេន្តីតិ អធិប្បាយោ។

ឥតោទិន្នកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. បថវីកម្មវិបាកោតិកថាវណ្ណនា

៤៩២. **អត្តវជ្ជេហី**តិ ផស្សវជ្ជេហិ។ ន ហិ សោ ឯវ តេន សម្បយុត្តោ ហោតិ។ **សោ**តិ ផស្សមេវ បច្ចាមសតិ។ **សាវជ្ជនេ**តិ អាវជ្ជនសហិតេ, អាវជ្ជនំ បុរេចារិកំ កត្វា ឯវ បវត្តនកេតិ អត្ថោ។ **កម្មូបនិស្សយភូតមេវា**តិ យេន កម្មុនា យថាវុត្តា ផស្សាទយោ និព្ពត្តិតា, តស្ស កម្មស្ស ឧបនិស្សយភូតមេវ។ **ទុក្ខស្សា**តិ អាយតឹ ឧប្បជ្ជនក ទុក្ខស្ស។ “មូលតណ្ហា”តិ ទស្សេតីតិ យោជនា, តថា “**ឧបនិស្សយភូត**”ន្តិ ឯត្ថាបិ។ កម្មាយូហនស្ស ការណភូតា បុរិមសិទ្ធា តណ្ហា កម្មស្ស **ឧបនិស្សយោ,** កតូបចិតេ កម្មេ ភវាទីសុ នមនវសេន បវត្តា ហិ វិបាកស្ស ឧបនិស្សយោ។

៤៩៣. ឱកាសកតុប្បន្នំ អខេបេត្វា បរិនិព្ពានភាវោ **សកសមយវសេន ចោទនាយ យុជ្ជមានតា**។

៤៩៤. **កម្មេ សតី**តិ ឥមិនា កម្មស្ស បថវីអាទីនំ បច្ចយតាមត្តមាហ, ន ជនកត្តំ។ តេនាហ “**តំសំវត្តនិកំ នាម ហោតី**”តិ។

បថវីកម្មវិបាកោតិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. ជរាមរណំវិបាកោតិកថាវណ្ណនា

៤៩៥. **ឯការម្មណា**តិ ឥទំ អនារម្មណតាសាធនវសេន សម្បយោគលក្ខណាភាវស្ស ឧទ្ធដត្តា វុត្តំ, ន តស្សេវ សម្បយោគលក្ខណត្តា។

៤៩៦. **អព្យាកតាន**ន្តិ វិបាកាព្យាកតានំ។ ឥតរត្ថ វត្តព្ពមេវ នត្ថិ។

៤៩៧. **ត**ន្តិ “អបរិសុទ្ធវណ្ណតា ជរាយេវា”តិ វចនំ។

ជរាមរណំវិបាកោតិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. វិបាកោវិបាកធម្មធម្មោតិកថាវណ្ណនា

៥០១. វិបាកោ វិបាកស្ស បច្ចយោ ហោន្តោ អញ្ញមញ្ញបច្ចយោ ហោតីតិ អធិប្បាយេនាហ **“យស្ស វិបាកស្ស វិបាកោ អញ្ញមញ្ញបច្ចយោ ហោតី”**តិ។ “តប្បច្ចយាបិ អញ្ញស្ស វិបាកស្ស ឧប្បត្តិ សន្ធាយា”តិអាទិវចនតោ បន ជាតិជរាមរណាទីនំ ឧបនិស្សយបច្ចយោតិ សក្កា វិញ្ញាតុំ។ **បុរិមបដិញ្ញាយា**តិ “វិបាកោ វិបាកធម្មធម្មោ”តិ បដិញ្ញាយ។ **ឥមស្ស ចោទនស្សា**តិ “វិបាកោ ច វិបាកធម្មធម្មោ ចា”តិអាទិនា បវត្តស្ស ចោទនស្ស។

វិបាកោវិបាកធម្មធម្មោតិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

សត្តមវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. អដ្ឋមវគ្គោ

១. ឆគតិកថាវណ្ណនា

៥០៣-៥០៤. វណ្ណោ ឯវ នីលាទិវសេន និភាតីតិ **វណ្ណនិភា,** វណ្ណាយតនន្តិ អត្ថោ។ **សណ្ឋានំ** ទីឃាទិ។

ឆគតិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. អន្តរាភវកថាវណ្ណនា

៥០៥. **អន្តរដ្ឋានានី**តិ អន្តរិកដ្ឋានានិ។ និរាកដ្ឋានានិ ភិន្ទិត្វា ច អាកាសេន ច គមនតោ។ **យទិ សោ ភវានំ អន្តរា ន សិយា**តិ សោ អន្តរាភវោ កាមភវាទីនំ ភវានំ អន្តរេ យទិ ន ភវេយ្យ។ **ន នាម អន្តរាភវោ**តិ “សព្ពេន សព្ពំ នត្ថិ នាម អន្តរាភវោ”តិ ឯវំ បវត្តស្ស សកវាទិវចនស្ស **បដិក្ខេបេ ការណំ នត្ថិ,** តស្ស បដិក្ខេបេ ការណំ ហទយេ ឋបេត្វា ន បដិក្ខិបតិ, អថ ខោ តថា អនិច្ឆន្តោ កេវលំ លទ្ធិយា បដិក្ខិបតីតិ អត្ថោ។

៥០៦. ជាតីតិ ន ឥច្ឆតីតិ សម្ពន្ធោ។

៥០៧. **ឯវំ តំ តត្ថ ន ឥច្ឆតី**តិ កាមភវាទីសុ វិយ តំ ចុតិបដិសន្ធិបរម្បរំ តត្ថ អន្តរាភវាវត្ថាយ ន ឥច្ឆតិ។ សោ ហិ តស្ស ភាវិភវនិព្ពត្តកកម្មតោ ឯវ បវត្តិំ ឥច្ឆតិ, តស្មា ជាតិជរាមរណានិ អនិច្ចតោ កុតោ ចុតិបដិសន្ធិបរម្បរា។ អយញ្ច វាទោ អន្តរាភវវាទីនំ ឯកច្ចានំ វុត្តោ។ យេ “អប្បកេន កាលេន សត្តាហេនេវ វា បដិសន្ធិំ បាបុណាតី”តិ វទន្តិ, យេ បន “តត្ថេវ ចវិត្វា អាយាតីតិ សត្តសត្តាហានី”តិ វទន្តិ, តេហិ អនុញ្ញាតាវ ចុតិបដិសន្ធិបរម្បរាតិ តេ អធុនាតនា ទដ្ឋព្ពា បាឡិយំ “អន្តរាភវេ សត្តា ជាយន្តិ ជីយន្តិ មីយន្តិ ចវន្តិ ឧបបជ្ជន្តីតិ? ន ហេវំ វត្តព្ពេ”តិ អាគតត្តា។ យថា ចេតំ, ឯវំ និរយូបគាទិភាវម្បិស្ស អធុនាតនា បដិជានន្តិ។ តថា ហិ តេ វទន្តិ “ឧទ្ទំបាទោ តុ នារកោ”តិអាទិ។ តត្ថ យំ និស្សាយ បរវាទី អន្តរាភវំ នាម បរិកប្បេតិ, តំ ទស្សេតុំ អដ្ឋកថាយំ “អន្តរាបរិនិព្ពាយីតិ សុត្តបទំ អយោនិសោ គហេត្វា”តិ វុត្តំ។ ឥមស្ស ហិ “អវិហាទីសុ តត្ថ តត្ថ អាយុវេមជ្ឈំ អនតិក្កមិត្វា អន្តរា អគ្គមគ្គាធិគមេន អនវសេសកិលេសបរិនិព្ពានេន បរិនិព្ពាយតិ, អន្តរាបរិនិព្ពាយី”តិ សុត្តបទស្ស អយមត្ថោ, ន អន្តរាភវភូតោតិ។ តស្មា វុត្តំ “អន្តរាបរិនិព្ពាយីតិ សុត្តបទំ អយោនិសោ គហេត្វា”តិ។

យេ បន “សម្ភវេសីតិ វចនតោ អត្ថេវ អន្តរាភវោ។ សោ ហិ សម្ភវំ ឧបបត្តិំ ឯសតីតិ សម្ភវេសី”តិ វទន្តិ, តេបិ យេ ភូតាវ ន បុន ភវិស្សន្តិ, តេ ខីណាសវា “ភូតានំ វា សត្តានំ ឋិតិយា”តិ ឯត្ថ “ភូតា”តិ វុត្តា។ តព្ពិធុរតាយ សម្ភវមេសន្តីតិ សម្ភវេសិនោ, អប្បហីនភវសំយោជនត្តា សេក្ខា បុថុជ្ជនា។ ចតូសុ វា យោនីសុ អណ្ឌជជលាពុជា សត្តា យាវ អណ្ឌកោសំ វត្ថិកោសញ្ច ន ភិន្ទន្តិ, តាវ **សម្ភវេសី** នាម, អណ្ឌកោសតោ វត្ថិកោសតោ ច និក្ខន្តា **ភូតា** នាម។ សំសេទជឱបបាតិកា ច បឋមចិត្តក្ខណេ **សម្ភវេសី** នាម, ទុតិយ

ចិត្តក្ខណតោ បដ្ឋាយ **ភូតា** នាម។ យេន វា ឥរិយាបថេន ជាយន្តិ, យាវ តតោ អញ្ញំ ន បាបុណន្តិ, តាវ **សម្ភវេសី** នាម, តតោ បរំ **ភូតា** នាមាតិ ឯវំ ឧជុកេ បាឡិអនុគតេ អត្ថេ សតិ កី អនិទ្ធារិតស្ស បត្ថិយេន អន្តរាភវេន អត្តភាវេន បរិកប្បិតេន បយោជនន្តិ បដិក្ខិបិតព្ពា។

យំ បនេកេ “សន្តានវសេន បវត្តមានានំ ធម្មានំ អវិច្ឆេទេន ទេសន្តរេសុ បាតុភាវោ ទិដ្ឋោ។ យថា តំ វីហិអាទិអវិញ្ញាណកសន្តានេ, ឯវំ សវិញ្ញាណកសន្តានេបិ អវិច្ឆេទេន ទេសន្តរេ បាតុភាវេន ភវិតព្ពំ។ អយញ្ច នយោ សតិ អន្តរាភវេ យុជ្ជតិ, នាញ្ញថា”តិ យុត្តី វទន្តិ, តេហិ ឥទ្ធិមតោ ចេតោវសិប្បត្តស្ស ចិត្តានុគតិកំ កាយំ អធិដ្ឋហន្តស្ស ខណេន ព្រហ្មលោកតោ ឥធូបសង្កមនេ ឥតោ វា ព្រហ្មលោកូបគមនេ យុត្តិ វត្តព្ពា។ យទិ សព្ពត្ថេវ វិច្ឆិន្នទេសេ ធម្មានំ បវត្តិ ន ឥច្ឆិតា, យទិបិ សិយា “ឥទ្ធិមន្តានំ ឥទ្ធិវិសយោ អចិន្តេយ្យោ”តិ, តំ ឥធាបិ សមានំ “កម្មវិបាកោ អចិន្តេយ្យោ”តិ វចនតោ, តស្មា តំ តេសំ មតិមត្តមេវ។ អចិន្តេយ្យសភាវា ហិ សភាវធម្មា, តេ កត្ថចិ បច្ចយវសេន វិច្ឆិន្នទេសេ បាតុភវន្តិ, កត្ថចិ អវិច្ឆិន្នទេសេ ច។ តថា ហិ មុខឃោសាទីហិ បច្ចយេហិ អញ្ញស្មិំ ទេសេ អាទាសបព្ពតបទេសាទិកេ បដិពិម្ពបដិឃោសាទិកំ និព្ពត្តមានំ ទិដ្ឋន្តិ។

ឯត្ថាហ – បដិពិម្ពំ តាវ អសិទ្ធត្តា អសទិសត្តា ច ន និទស្សនំ។ បដិពិម្ពញ្ហិ នាម អញ្ញទេវ រូបន្តរំ ឧប្បជ្ជតីតិ អសិទ្ធមេតំ។ សិទ្ធិយម្បិ អសទិសត្តា ន និទស្សនំ សិយា ឯកស្មិំ ឋានេ ទ្វិន្នំ សហឋានាភាវតោ។ យត្ថេវ ហិ អាទាសរូបំ បដិពិម្ពរូបញ្ច ទិស្សតិ, ន ច ឯកស្មិំ ទេសេ រូបទ្វយស្ស សហភាវោ យុត្តោ និស្សយភូតទេសតោ, អសទិសញ្ចេតំ សន្ធានតោ។ ន ហិ មុខស្ស បដិពិម្ពសន្ធានភូតំ អាទាសសន្ធានសម្ពន្ធត្តា សន្ធានំ ឧទ្ទិស្ស អវិច្ឆេទេន ទេសន្តរេ បាតុភាវោ វុច្ចតិ, ន អសន្តានន្តិ អសមានមេវ តន្តិ។

តត្ថ យំ វុត្តំ “បដិពិម្ពំ នាម អញ្ញទេវ រូបន្តរំ ឧប្បជ្ជតីតិ អសិទ្ធំ ឯកស្មិំ ឋានេ ទ្វិន្នំ សហឋានភាវតោ”តិ, តយិទំ អសន្តានមេវ សហឋានំ ចោទិតំ ភិន្ននិស្សយត្តា។ ន ហិ ភិន្ននិស្សយានំ សហឋានំ អត្ថិ។ យថា អនេកេសំ មណិទីបាទីនំ បភារូបំ ឯកស្មិំ បទេសេ បវត្តមានំ អច្ឆិតមានតាយ និរន្តរតាយ ច អភិន្នដ្ឋានំ វិយ បញ្ញាយតិ, ភិន្ននិស្សយត្តា បន ភិន្នដ្ឋានមេវ តំ, គហណវិសេសេន តថាអភិន្នដ្ឋានមត្តំ, ឯវំ អាទាសរូបបដិពិម្ពរូបេសុបិ ទដ្ឋព្ពំ។ តាទិសបច្ចយសមវាយេន ហិ តត្ថ តំ ឧប្បជ្ជតិ ចេវ វិគច្ឆតិ ច, ឯវញ្ចេតំ សម្បដិច្ឆិតព្ពំ ចក្ខុវិញ្ញាណស្ស គោចរភាវូបគមនតោ។ អញ្ញថា អាលោកេន វិនាបិ បញ្ញាយេយ្យ, ចក្ខុវិញ្ញាណស្ស វា ន គោចរោ វិយ សិយា។ តស្ស បន សាមគ្គិយា សោ អានុភាវោ, យំ តថា ទស្សនំ ហោតីតិ។ អចិន្តេយ្យោ ហិ ធម្មានំ សាមគ្គិយភេទោតិ វទន្តេនបិ អយមេវត្ថោ សាធិតោ ភិន្ននិស្សយស្សបិ អភិន្នដ្ឋានស្ស វិយ ឧបដ្ឋានតោ។ ឯតេនេវ ឧទកាទីសុ បដិពិម្ពរូបាភាវចោទនា បដិក្ខិត្តា វេទិតព្ពា។

សិទ្ធេ ច បដិពិម្ពរូបេ តស្ស និទស្សនភាវោ សិទ្ធោយេវ ហោតិ ហេតុផលានំ វិច្ឆិន្នទេសតាវិភាវនតោ។ យំ បន វុត្តំ “អសទិសត្តា ន និទស្សន”ន្តិ, តទយុត្តំ។ កស្មា? ន ហិ និទស្សនំ នាម និទស្សិតព្ពេន សព្ពទា សទិសមេវ ហោតិ។ ចុតិក្ខន្ធាធានតោ វិច្ឆិន្នទេសេ ឧបបត្តិក្ខន្ធា បាតុភវន្តីតិ ឯតស្ស អត្ថស្ស សាធនត្ថំ មុខរូបតោ វិច្ឆិន្នេ ឋានេ តស្ស ផលភូតំ បដិពិម្ពរូបំ និព្ពត្តតីតិ ឯត្ថ តស្ស និទស្សនត្ថស្ស អធិប្បេតត្តា។ ឯតេន អសន្តានចោទនា បដិក្ខិត្តា វេទិតព្ពា។

យស្មា វា មុខបដិពិម្ពរូបានំ ហេតុផលភាវោ សិទ្ធោ, តស្មាបិ សា បដិក្ខិត្តាវ ហោតិ។ ហេតុផលភាវសម្ពន្ធេសុ ហិ សន្តានវោហារោ។ យថាវុត្តទ្វីហិការណេហិ បដិពិម្ពំ ឧប្បជ្ជតិ ពិម្ពតោ អាទាសតោ ច, ន ចេវ ឧបបត្តិក្ខន្ធានំ វិច្ឆិន្នទេសុប្បត្តិ។ យថា ចេត្ថ បដិពិម្ពរូបំ និទស្សិតំ, ឯវំ បដិឃោសទីបមុទ្ទាទយោបិ និទស្សិតព្ពា។ យថា ហិ បដិឃោសទីបមុទ្ទាទយោ សទ្ទាទិហេតុកា ហោន្តិ, អញ្ញត្រ អគន្ត្វា ហោន្តិ, ឯវមេវ ឥទំ ចិត្តន្តិ។

អបិចាយំ អន្តរាភវវាទី ឯវំ បុច្ឆិតព្ពោ – យទិ “ធម្មានំ វិច្ឆិន្នទេសុប្បត្តិ ន យុត្តា”តិ អន្តរាភវោ បរិកប្បិតោ, រាហុអាទីនំ សរីរេ កថមនេកយោជនសហស្សន្តរិកេសុ បាទដ្ឋានហទយដ្ឋានេសុ កាយវិញ្ញាណមនោវិញ្ញាណុប្បត្តិ វិច្ឆិន្នទេសេ យុត្តា។ យទិ ឯកសន្តានភាវតោ, ឥធាបិ តំសមានំ។ ន ចេត្ថ អរូបធម្មភាវតោ អលំ បរិហារាយ បញ្ចវោការេ រូបារូបធម្មានំ អញ្ញមញ្ញំ សម្ពន្ធត្តា។ វត្តមានេហិ តាវ បច្ចយេហិ វិច្ឆិន្នទេសេ ផលស្ស ឧប្បត្តិ សិទ្ធា, កិមង្គំ បន អតីតេហិ បញ្ចវោការភវេហិ។ យត្ថ វិបាកវិញ្ញាណស្ស បច្ចយោ, តត្ថស្ស និស្សយភូតស្ស វត្ថុស្ស សហភាវិនញ្ច ខន្ធានំ សម្ភវោតិ លទ្ធោកាសេន កម្មុនា និព្ពត្តិយមានស្ស អវសេសបច្ចយន្តរសហិតស្ស វិបាកវិញ្ញាណស្ស ឧប្បត្តិយំ នាលំ វិច្ឆិន្នទេសតា វិពន្ធាយ។ យថា ច អនេកកប្បសហស្សន្តរិកាបិ ចុតិក្ខន្ធា ឧបបត្តិក្ខន្ធានំ អនន្តរបច្ចយោតិ ន កាលទូរតា, ឯវំ អនេកយោជនសហស្សន្តរិកាបិ តេ តេសំ អនន្តរបច្ចយោ ហោន្តីតិ ន ទេសទូរតា។ ឯវំ ចុតិក្ខន្ធនិរោធានន្តរំ ឧបបត្តិដ្ឋានេ បច្ចយន្តរសមវាយេន បដិសន្ធិក្ខន្ធា បាតុភវន្តីតិ នត្ថេវ អន្តរាភវោ។ អសតិ ច តស្មិំ យំ តស្ស កេចិ “ភាវិភវនិព្ពត្តកកម្មុនោ តតោ ឯវ ភាវិបុរិម

កាលភវាការោ សជាតិសុទ្ធទិព្វចក្ខុគោចរោ អហីនិន្ទ្រិយោ កេនចិ អប្បដិហតគមនោ គន្ធាហារោ”តិ ឯវមាទិការណាការាទី វណ្ណេន្តិ, តំ វញ្ញាតនយស្ស រស្សទីឃសាមតាទិវិវាទសទិសន្តិ វេទិតព្វំ។

អន្តរាភវកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. កាមគុណកថាវណ្ណនា

៥១០. សព្ពេបីតិ កុសលាកុសលក្ខន្ធាទយោបិ។ តេសម្បិ ហិ អាលម្ពនត្ថិកកាលក្ខណស្ស កត្តុកម្យតាឆន្ទស្ស វសេន សិយា កមនដ្ឋតាតិ អធិប្បាយោ។ ធាតុកថាយំ “កាមភវោ បញ្ចហិ ខន្ធេហិ ឯកាទសហិ អាយតនេហិ សត្តរសហិ ធាតូហិ សង្គហិតោ។ កតិហិ អសង្គហិតោ? ន កេហិចិ ខន្ធេហិ ឯកេនាយតនេន ឯកាយ ធាតុយា អសង្គហិតោ”តិ អាគតត្តា អាហ **“ឧបាទិន្នក្ខន្ធានមេវ កាមភវភាវោ ធាតុកថាយំ ទស្សិតោ”**តិ។ **បញ្ចាតិ** គណនបរិច្ឆេទោ, តទញ្ញគណននិវត្តនត្ថោតិ “បញ្ច កាមគុណា”តិ វចនំ តតោ អញ្ញេសំ តព្ភាវំ និវត្តេតីតិ អាហ **“បញ្ចេវ កាមកោដ្ឋាសា កាមោតិ វុត្តា”**តិ។ តតោ ឯវ **កាមធាតូតិ វចនំ ន អញ្ញស្ស នាមំ,** តេសំយេវ នាមន្តិ អត្ថោ។ តយិទំ បរវាទិនោ មតិមត្តន្តិ វុត្តំ **“ឥមិនា អធិប្បាយេនា”**តិ។ **ឯវំ វចនមត្តន្តិ** ឯវំ “បញ្ចិមេ កាមគុណា”តិ វចនមត្តំ និស្សាយ, ន បនត្ថស្ស អវិបរីតំ អត្ថន្តិ អត្ថោ។

កាមគុណកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. រូបធាតុកថាវណ្ណនា

៥១៥-៥១៦. រូបធាតូតិ វចនតោតិ “កាមធាតុរូបធាតុអរូបធាតូ”តិ ឯត្ថ រូបធាតូតិ វុត្តត្តា។ **រូបីធម្មេហេវាតិ** រុប្បនសភាវេហិយេវ ធម្មេហិ។ **“តយោមេ ភវា”តិអាទិនា បរិច្ឆិន្នាតិ** តយោមេ ភវា , តិស្សោ ធាតុយោតិ ច ឯវំ បរិច្ឆិន្នា។ “ធាតុយា អាគតដ្ឋានេ ភវេន បរិច្ឆិន្ទិតព្វំ, ភវស្ស អាគតដ្ឋានេ ធាតុយា បរិច្ឆិន្ទិតព្វ”ន្តិ ហិ វុត្តំ, តស្មា កាមរូបារូបាវចរធម្មាវ តំតំភុម្មភាវេន បរិច្ឆិន្នា ឯវំ វុត្តា។

រូបធាតុកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. អរូបធាតុកថាវណ្ណនា

៥១៧-៥១៨. បុរិមកថាយន្តិ រូបធាតុកថាយំ។ **អវិសេសេនាតិ** បវត្តិដ្ឋានវសេន វិសេសំ អកត្វា។

អរូបធាតុកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. រូបធាតុយាអាយតនកថាវណ្ណនា

៥១៩. ឱកាសភាវេនាតិ វត្ថុភាវេន។ **តថាវិធន្តិ** ឃានាទិអាការំ។

រូបធាតុយាអាយតនកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. អរូបេរូបកថាវណ្ណនា

៥២៤-៥២៦. និស្សរណំ នាម និស្សរិតព្ពេ សតិ ហោតិ, ន អសតិ, តស្មា **“អរូបភវេ សុខុមរូបំ អត្ថិ, យតោ និស្សរណំ តំ អារុប្ប”**ន្តិ អាហ។

អរូបេរូបកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. រូបំកម្មន្តិកថាវណ្ណនា

៥២៧-៥៣៧. បកប្បយមានាតិ បការេហិ កប្បយមានា អត្តនោ សម្បយុត្តានញ្ច កិច្ចំ សមត្ថយមានា។ តេនាហ **“សម្បយុត្តេសុ អធិកំ ព្យាបារំ កុរុមានា”**តិ។

រូបំកម្មន្តិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. ជីវិតិន្ទ្រិយកថាវណ្ណនា

៥៤០. **អន្តំ គហេត្វា វទតី**តិ “អត្ថិ អរូបជម្មានំ អាយុ ឋិតិ យបនា យាបនា ឥរិយនា វត្តនា បាលនា, អត្ថិ អរូបជីវិតិន្ទ្រិយ”ន្តិ តស្មិ បញ្ហេ “អត្ថិ អរូបជីវិតិន្ទ្រិយ”ន្តិ ឥមំ អន្តំ បរិយោសានំ គហេត្វា វទតិ។ **វត្តំ យុត្តោ** សមុទាយស្ស ឥច្ឆន្តោ តទវយវស្ស ឥច្ឆតីតិ។ ន ហិ អវយវេហិ វិនា សមុទាយោ នាម អត្ថិ។

៥៤១. **តមេវា**តិ អរូបំ ចិត្តវិប្បយុត្តមេវ។

៥៤២. **តទាបី**តិ សមាបជ្ជនវុដ្ឋានកាលេបិ។

៥៤៤-៥៤៥. **សោ យុត្តោ** ទ្វិន្នំ រូបារូបជីវិតិន្ទ្រិយានំ សកសមយេ ឥច្ឆិតត្តា។

ជីវិតិន្ទ្រិយកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១១. កម្មហេតុកថាវណ្ណនា

៥៤៦. “បាណាតិបាតកម្មស្ស ហេតូ”តិអាទិកស្ស បរិហានិកថាយំ អនាគតត្តា យោ តត្ថ អាគតនយោ, តមេវ ទស្សេន្តោ “**សេសន្តិ...បេ.... វទតី**”តិ អាហ។ **សម្បដិច្ឆនវចន**ន្តិ សម្បដិច្ឆាបនវចនំ។ **តំ** បរវាទី។ តំតំ លទ្ធិសម្បដិច្ឆាបនំ វា គាហាបនន្តិ ទស្សេន្តោ “**បក្ខ**”ន្តិអាទិមាហ។

កម្មហេតុកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

អដ្ឋមវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. នវមវគ្គោ

១. អានិសំសទស្សាវីកថាវណ្ណនា

៥៤៧. ទដ្ឋព្ពស្ស អាទីនវតោ អានិសំសតោ ច យទិបិ បរវាទិនា បច្ឆា នានាចិត្តវសេន បដិញ្ញាតំ, បុព្ពេ បន ឯកតោ កត្វា បដិជានិ, ន ច តំ លទ្ធី បរិច្ចជិ។ តេនស្ស **អធិប្បាយមទ្ទនំ យុត្ត**ន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ តេនេវាហ “**អនិច្ច...បេ.... បដិញ្ញាតត្តា**”តិ។ **អារម្មណវសេនា**តិ អារម្មណករណវសេន, ន កិច្ចនិប្ផត្តិវសេនាតិ អធិប្បាយោ។ **ឥទំ** អានិសំសកថានុយុញ្ជនំ អានិសំសទស្សនញ្ច។ **ញាណំ វិបស្សនា** បដិវេធញាណស្ស វិយ អនុពោធញាណស្សបិ យថារហំ បវត្តិនិវត្តីសុ កិច្ចករណំ យុត្តន្តិ អធិប្បាយោ។

អានិសំសទស្សាវីកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. អមតារម្មណកថាវណ្ណនា

៥៤៨. **ឯវមាទិនា សុត្តភយេនា**តិ ឯត្ថ **អាទិ**-សទ្ទេន “អនាសវញ្ច វោ, ភិក្ខវេ, ធម្មំ ទេសេស្សាមិ អនាសវគាមិនិញ្ច បដិបទ”ន្តិអាទីនិ សុត្តបទានិ សង្គណ្ហាតិ។

អមតារម្មណកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. រូបំសារម្មណន្តិកថាវណ្ណនា

៥៥២-៥៥៣. “តទប្បតិដ្ឋំ អនារម្មណ”ន្តិអាទីសុ បច្ចយត្ថោ អារម្មណ-សទ្ទោ។ “រូបាយតនំ ចក្ខុវិញ្ញាណធាតុយា តំសម្បយុត្តកានញ្ច ធម្មានំ អារម្មណបច្ចយេន បច្ចយោ”តិអាទីសុ ឱលុព្ភដ្ឋោតិ អាហ “**បច្ចយដ្ឋោ ឱលុព្ភដ្ឋោ**”តិ។ **ឯវំ វិភាគេ វិជ្ជមានេ**តិ តត្ថ បច្ចយាយត្តវុត្តិតា បច្ចយដ្ឋោ, ទណ្ឌរជ្ជុអាទិ វិយ ទុព្ពលស្ស ចិត្តចេតសិកានំ អាលម្ពិតព្ពតាយ ឧបត្ថម្ភនដ្ឋោ ឱលុព្ភដ្ឋោ។ **វិសេសាភាវ** បច្ចយភាវសាមញ្ញេន កប្បេត្វា វា។

រូបំសារម្មណត្តិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. អនុសយាអនារម្មណាតិកថាវណ្ណនា

៥៥៤-៥៥៦. “ឥមស្មឹ សតី”តិ ឥមិនា មគ្គេន អនិរុទ្ធតាបិ សង្គហិតាតិ អាហ “**អប្បហីនត្តាវ អត្ថីតិ វុច្ចតី**”តិ។ **ន បន វិជ្ជមានត្តា**តិ អវធារណេន និវត្តិតំ ទស្សេតិ, វិជ្ជមានត្តា ធរមានត្តា ខណត្តយសមង្គិភាវតោតិ អត្ថោ។

អនុសយាអនារម្មណាតិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. ញាណំអនារម្មណន្តិកថាវណ្ណនា

៥៥៧-៥៥៨. យស្ស អធិគតត្តា អរហតោ បរិញ្ញេយ្យាទីសុ អនវសេសតោ សម្មោហោ វិគតោ, តំ អគ្គមគ្គញាណំ សន្ធាយ “**មគ្គញាណស្សា**”តិ វទន្តិ។ យស្មា តស្ស សព្ពស្ស សតោការិតា វិយ សម្បជានការិតា, តស្មា តេន ញាណេន សោ ញាណី។ សតិបញ្ញាវេបុល្លប្បត្តោ ហិ សោ ឧត្តមបុរិសោ។

ញាណំអនារម្មណន្តិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. វិតក្កានុបតិតកថាវណ្ណនា

៥៦២. **ទ្វីហិបី**តិ ទ្វីហិ វិសេសេហិ, វិសេសេន វិសេសំ អកត្វាតិ អត្ថោ។

វិតក្កានុបតិតកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. វិតក្កវិប្ផារសទ្ទកថាវណ្ណនា

៥៦៣. **សព្ពសោ**តិ សព្ពប្បការតោ, សោ បន បការោ បវត្តិដ្ឋានកាលវសេន គហេតព្ពោតិ អាហ “**សព្ពត្ថ សព្ពទា វា**”តិ។ តេ ច ឋានកាលា “វិតក្កយតោ”តិអាទិវចនតោ ចិត្តវិសេសវសេន គហេតព្ពាតិ វុត្តំ “**សវិតក្កចិត្តេស្វ**”តិ។ “វិតក្កេត្វា វាចំ ភិន្ទតី”តិ សុត្តបទំ អយោនិសោ គហេត្វា “វិតក្កវិប្ផារមត្តំ សទ្ទោ”តិ អាហ។

វិតក្កវិប្ផារសទ្ទកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. នយថាចិត្តស្សវាចាតិកថាវណ្ណនា

៥៦៥. មុសាវាទោ ន ហោតីតិ វុត្តំ អនាបត្តីតិ សម្ពន្ធោ។

នយថាចិត្តស្សវាចាតិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១១. អតីតានាគតសមន្នាគតកថាវណ្ណនា

៥៦៨-៥៧០. **សមន្នាគតបញ្ញត្តិយា**តិ សមង្គិភាវបញ្ញត្តិយា។ តេនេវាហ “**បច្ចុប្បន្នធម្មសមង្គី សមន្នាគតោតិ វុច្ចតី**”តិ។ **បដិលាភបញ្ញត្តិយា**តិ អធិគមនបញ្ញត្តិយា។ **អយ**ន្តិ “សមន្នាគតោ”តិ វុច្ចមានបុគ្គលស្ស យោ តថា វត្តព្ពាការោ, អយំ សមន្នាគតបញ្ញត្តិ នាម។ ឯស នយោ សេសេសុបិ។

អតីតានាគតសមន្នាគតកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

នវមវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. ទសមវគ្គោ

១. និរោធកថាវណ្ណនា

៥៧១-៥៧២. សកសមយេ “បុរិមចិត្តស្ស និរោធានន្តរំ បច្ឆិមចិត្តំ ឧប្បជ្ជតី”តិ ឥច្ឆិតំ, បរវាទី បន “យស្មឹ ខណេ ភវង្គចិត្តំ, តស្មឹយេវ ខណេ កិរិយមយចិត្តំ ឧប្បជ្ជតី”តិ វទតិ។ ឯវំ សតិ បុរិមបច្ឆិមចិត្តានំ **សហភាវោបិ** អនុញ្ញាតោ ហោតិ។ តេនាហ **“ភង្គក្ខណេន សហេវា”**តិ។ តថា ច សតិ វិបាកកិរិយក្ខន្ធានំ វិយ កិរិយ វិបាកក្ខន្ធានំ វិបាកវិបាកក្ខន្ធានំ កិរិយកិរិយក្ខន្ធានញ្ច វុត្តនយេន សហភាវោ វត្តព្ពោតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេន្តោ **“ភវង្គចិត្តស្សា”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ ឧបបត្តិភវភាវេន ឯសិយា ឥច្ឆិតព្ពាតិ ឧបបត្តេសិយា វិបាកក្ខន្ធា, តេ ច យេភុយ្យេន ភវង្គបរិយាយកាតិ អដ្ឋកថាយំ វុត្តំ “ឧបបត្តេសិយន្តិ សង្ខំ គតស្ស ភវង្គចិត្តស្សា”តិ។ អាទិ បរិយោសានមត្តញ្ហិ តស្ស បដិសន្ធិចុតិចិត្តំ, តទារម្មណំ ភវង្គន្វេវ វុច្ចតីតិ។ **ចក្ខុវិញ្ញាណាទីនំ** កិរិយាវេមជ្ឈេ បតិតត្តា **កិរិយាចតុក្ខន្ធគ្គហណេន គហណំ យុត្តន្តិ** វុត្តំ។ **ចក្ខុវិញ្ញាណាទីន**ន្តិ ហិ **អាទិ**-សទ្ទេន ន សោត វិញ្ញាណាទីនំយេវ គហណំ, អថ ខោ សម្បដិច្ឆនសន្តីរណានម្បីតិ ទដ្ឋព្ពំ។

និរោធកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. បញ្ចវិញ្ញាណសមង្គិស្សមគ្គកថាវណ្ណនា

៥៧៦. **លក្ខណ**ន្តិ បញ្ចវិញ្ញាណានំ ឧប្បន្នារម្មណតាទិអវិតថេកប្បការតាលក្ខណំ។ កាមំ មនោវិញ្ញាណំ អវត្ថុកម្បិ ហោតិ, សវត្ថុកត្តេ បន តម្បិ ឧប្បន្នវត្ថុកមេវ។ តថា ហិ បាឡិយំ ឋបនាយំ “ហញ្ចិ បញ្ចវិញ្ញាណា ឧប្បន្នារម្មណា”ត្វេវ វុត្តំ។ មនោវិញ្ញាណស្សាបិ ឧប្បន្នវត្ថុកតាបរិយាយោ អត្ថីតិ “បញ្ច វិញ្ញាណា”តិ អវត្វា “ឆ វិញ្ញាណា ឧប្បន្នវត្ថុកា”តិ វុត្តេ “នោ ច វត រេ វត្តព្ពេ បញ្ចវិញ្ញាណសមង្គិស្ស អត្ថិ មគ្គភាវនា”តិ វត្តុំ ន សក្កាតិ ទស្សេន្តោ អាហ **“ឆ វិញ្ញាណា…បេ…. អធិប្បេត”**ន្តិ។

៥៧៧. “អនិមិត្តំ សុញ្ញតំ អប្បណិហិត”ន្តិ និព្ពានស្ស តេ បរិយាយា។ ចក្ខុវិញ្ញាណស្ស អនិមិត្តគាហិភាវេ សុញ្ញតារម្មណតាបិ សិយាតិ វុត្តំ **“តទេវ សុញ្ញតន្តិ អធិប្បាយោ”**តិ។

បញ្ចវិញ្ញាណសមង្គិស្សមគ្គកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. បញ្ចវិញ្ញាណាសាភោគាតិកថាវណ្ណនា

៥៨៤-៥៨៦. **សា បន** នមិត្វា បវត្តិ។ **អារម្មណប្បការគ្គហណ**ន្តិ អារម្មណស្ស ឥដ្ឋានិដ្ឋប្បការស្ស គហណំ។ **យេន** អារម្មណប្បការគ្គហណេន កុសលចិត្តស្ស **អលោភាទីហិ សម្បយោគោ** អកុសលចិត្តស្ស **លោភាទីហិ សម្បយោគោ ហោតិ**, សោ អាភោគោតិ ទស្សេតិ។

បញ្ចវិញ្ញាណាសាភោគាតិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. ទ្វីហិសីលេហីតិកថាវណ្ណនា

៥៨៧-៥៨៩. **អប្បវត្តិនិរោធ**ន្តិ អនុប្បាទនិរោធំ។ សីលស្ស វីតិក្កមោយេវ និរោធោ **សីលវីតិក្កមនិរោធោ។ និន្នានំ** ខណិកនិរោធំ សល្លក្ខេន្តោ។

ទ្វីហិសីលេហីតិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. សីលំអចេតសិកន្តិកថាវណ្ណនា

៥៩០-៥៩៤. **បិតេន** អវិនដ្ឋេន។ **ឧបចយេនា**តិ សីលភូតេន កម្មូបចយេន។ **“ទានំ អចេតសិក”ន្តិ កថាយំ វុត្តនយេនា**តិ យថា “ន វត្តព្ពំ ចេតសិកោ ធម្មោ ទានន្តិ? អាមន្តា។ ទានំ អនិដ្ឋផលន្តិ…បេ…. តេន ហិ ចេតសិកោ ធម្មោ ទាន”ន្តិ បាឡិ បវត្តា, ឯវំ តទនុសារេន “ន វត្តព្ពំ ចេតសិកំ សីលន្តិ? អាមន្តា។ សីលំ អនិដ្ឋផល”ន្តិអាទិនា សីលស្ស ចេតសិកភាវសាធកានិ សុត្តបទានិ ច អានេត្វា តទត្ថទស្សនវសេន អចេតសិកោ រូបាទិធម្មោ អាយតឹ វិបាកំ ទេតិ។ យទិ សោ សីលំ ភវេយ្យ, វិនា សំវរសមាទានេន វិនា វិរតិយា សីលវា នាម សិយា។ យស្មា បន សមាទានចេតនា វិរតិ សំវរោ សីលំ, តស្មា “សីលំ ឥដ្ឋផលំ កន្តផល”ន្តិអាទិនា យោជនា កាតព្ពាតិ ឥមមត្ថំ សន្ធាយ វុត្តំ **“វុត្តនយេនា”**តិ, វុត្តនយានុសារេនាតិ អត្ថោ។ យស្មា បន បាឡិយំ យថា “សីលំ អចេតសិក”ន្តិ កថា អាគតា, តថា “ទានំ អចេតសិក”ន្តិ វិសុំ អាគតា កថា នត្ថិ, តស្មា **“សា បន កថា មគ្គិតព្ពា”**តិ វុត្តំ។

សីលំអចេតសិកន្តិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. សមាទានហេតុកថាវណ្ណនា

៥៩៨-៦០០. សមាទានហេតុកថាយំ “ផស្សោ ទេតី”តិ អារភិត្វា យាវ កណ្ហសុក្កសប្បដិភាគា ធម្មា សម្មុខីភាវំ អាគច្ឆន្តីតិ អារាមរោបាទិសុត្តាហរណញ្ចាតិ ឯត្តកមេវ បរិភោគកថាយ សទិសន្តិ អាហ **“សមាទាន...បេ.... ទដ្ឋព្ពា”**តិ។

សមាទានហេតុកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១១. អវិញ្ញត្តិទុស្សីល្យន្តិកថាវណ្ណនា

៦០៣-៦០៤. មហាភូតានិ ឧបាទាយ បវត្តោ អញ្ញចិត្តក្ខណេបិ លព្ភមានោ កុសលាកុសលានុពន្ធោ អវិញ្ញត្តីតិ អយំ វាទោ “ចិត្តវិប្បយុត្តោ អបុញ្ញូបចយោ”តិ ឥមិនា សង្គហិតោតិ តតោ អញ្ញានុពន្ធាយំ “អាណត្តិយា”តិអាទិ វុត្តន្តិ តំ ទស្សេតុំ **“អាណត្តិយា...បេ.... អធិប្បាយោ”**តិ វុត្តំ។ តត្ថ អាណត្តោ យទា អាណត្តភាវេន វិហឹសាទិកិរិយំ សាធេតិ, តទា អាណត្តិយា បាណាតិបាតាទីសុ អង្គភាវោ វេទិតព្ពោ។ សាបនាណត្តិ បារិវាសិកភាវេន វិញ្ញត្តិរហិតា នាម ហោតីតិ បរវាទិនោ អធិប្បាយោ, តំ ទស្សេតុំ **“ឯកស្មឹ ទិវសេ”**តិអាទិ វុត្តំ។

អវិញ្ញត្តិទុស្សីល្យន្តិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ទសមវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ទុតិយោ បណ្ណាសកោ សមត្តោ។

១១. ឯកាទសមវគ្គោ

៤. ញាណកថាវណ្ណនា

៦១៤-៦១៥. “អន្ធកា”តិ វុត្តា បុព្ពសេលិយអបរសេលិយរាជគិរិកសិទ្ធត្ថិកាបិ យេភុយ្យេន មហាសង្ឃិកា ឯវាតិ វុត្តំ **“បុព្ពេ...បេ.... ភវេយ្យុំ”**ន្តិ។ តត្ថ **អញ្ញេ**តិ វចនំ ទ្វិន្នំ កថានំ ឧជុវិបច្ចនីកភាវតោ។ បុរិមកានញ្ហិ ចក្ខុវិញ្ញាណាទិសមង្គី “ញាណី”តិ វុច្ចតិ, ឥមេសំ សោ ឯវ “ញាណី”តិ ន វត្តព្ពោតិ វុត្តោ។ **រាគវិគមោ** រាគស្ស សមុច្ឆិន្នទំ, តថា **អញ្ញាណវិគមោ**។ យថា សមុច្ឆិន្នាវិជ្ជោ “ញាណី”តិ, បដិបក្ខតោ “អញ្ញាណី”តិ, ឯវំ អសមុច្ឆិន្នាវិជ្ជោ “អញ្ញាណី”តិ, បដិបក្ខតោ “ញាណី”តិ វុត្តោ។ **អញ្ញាណស្ស វិគតត្តា សោ “ញាណី”តិ វត្តព្ពតំ** អាបជ្ជតិ, ន បន សតតំ សមិតំ ញាណស្ស បវត្តនតោតិ អធិប្បាយោ។

ញាណកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. ឥទ្ធិពលកថាវណ្ណនា

៦២១-៦២៤. យស្មឹ អាយុកប្បេ កម្មក្ខយេន មរណំ ហោតិ, តំ សន្ធាយ វុត្តំ **“កម្មស្ស វិបាកវសេនា”**តិ, យស្មឹ បន អាយុក្ខយេន មរណំ ហោតិ, តំ សន្ធាយ **“វស្សគណនាយា”**តិ។ តត្ថ “ន ច តាវ កាលំ ករោតិ, យាវ ន តំ បាបកម្មំ ព្យន្តី ហោតី”តិ (ម. និ. ៣.២៥០; អ. និ. ៣.៣៦) វចនតោ យេភុយ្យេន និរយេ កម្មក្ខយេន មរណំ ហោតីតិ អាហ **“កម្មស្ស វិបាកវសេន វាតិ និរយំវ សន្ធាយ វុត្ត”**ន្តិ។ “វស្សសតំ វស្សសហស្សំ វស្សសតសហស្សានី”តិអាទិនា មនុស្សានំ ទេវានញ្ច អាយុបរិច្ឆេទវចនតោ យេភុយ្យេន តេសំ អាយុក្ខយេន មរណំ ហោតីតិ វុត្តំ **“វស្សគណនាយ វាតិ មនុស្សេ ចាតុមហារាជិកាទិទេវេ ច សន្ធាយា”**តិ។ “វុត្ត”ន្តិ អានេត្វា យោជេតព្ពំ។

ឥទ្ធិពលកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. សមាធិកថាវណ្ណនា

៦២៥-៦២៦. **សមំ ឋបនដ្ឋេនា**តិ សមំ វិសមំ លីនុទ្ធច្ចាទី បដិពាហិត្វា, វិក្ខេបមេវ វា វិទ្ធំសេត្វា ឋបនដ្ឋេន។ “ចិត្តសន្តតិ សមាធី”តិ វទន្តេន តស្ស ចេតសិកភាវោ បដិក្ខិត្តោ ហោតីតិ អាហ “**ចេតសិកន្តរំ អត្ថីតិ អត្តហេត្វា**”តិ។ ភាវនាយ អាហិតវិសេសាយ ឯកគ្គតាយ វិជ្ជមានវិសេសបដិក្ខេបោ **ឆលំ**, សោ បនស្ស អនាហិតវិសេសាយ ឯកគ្គតាយ សាមញ្ញេនាតិ អាហ “**សាមញ្ញមត្តេនា**”តិ។

សមាធិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. ធម្មដ្ឋិតតាកថាវណ្ណនា

៦២៧. ***អវិជ្ជាយ យា បិតតា***តិ អវិជ្ជាយ សង្ខារានំ អនន្តរបច្ចយភាវេ យា និយតតា ធម្មនិយាមតាសង្ខាតា, យា បិតសភាវតា និប្ផន្នា , ន ធម្មមត្តតាដ្ឋិតតាយ និប្ផន្នាយ វសេន, **អនន្តរបច្ចយភាវសង្ខាតា បិតតា** បច្ចយតា **ហោតី**តិ អត្ថោ។ **អញ្ញមញ្ញបច្ចយភាវរហិតស្សា**តិ ឥទំ សហជាតនិស្សយាទិបច្ចយានំ បដិក្ខេបបទំ ទដ្ឋព្ពំ, ន អញ្ញមញ្ញបច្ចយតាមត្តស្ស។ **សព្ពោ តាទិសោ**តិ ឥមិនា សមនន្តរអនន្តរូបនិស្សយនត្ថិវិគតាសេវនាទិកំ សង្គណ្ហាតិ។ **អញ្ញមញ្ញបច្ចយតញ្ហា**តិ ឯត្ថាបិ វុត្តនយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ ឯត្ថ បន បច្ចយុប្បន្នស្សបិ បច្ចយភាវតោ សង្ខារានម្បិ វសេន យោជេតព្ពំ។ តេនាហ “**តស្សា ច ឥតរា**”តិ។

ធម្មដ្ឋិតតាកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. អនិច្ចតាកថាវណ្ណនា

៦២៨. រូបាទីនំ អនិច្ចតា រូបាទិកេ សតិ ហោតិ, អសតិ ន ហោតីតិ ឥមិនា បរិយាយេន តស្សា តេហិ សហ ឧប្បាទនិរោធោ វុត្តោ, ឧប្បាទាទីសុ តីសុ លក្ខណេសុ អនិច្ចតាវោហារោ ហោតីតិ យថា តយោ ទណ្ឌេ ឧបាទាយ បវត្តោ តិទណ្ឌវោហារោ តេសុ សព្ពេសុ ហោតិ, ឯវំ ជាតិជរាមរណធម្មោ ន និច្ចោ អនិច្ចោ, តស្ស ជាតិអាទិបកតិតា អនិច្ចតាសទ្ទេន វុច្ចតីតិ ឧប្បាទាទីសុ លក្ខណេសុ អនិច្ចតាវោហារោ សម្ភវតីតិ វុត្តំ “**តីសុ…បេ…. ហោតី**”តិ។ ***វិភាគានុយុញ្ជនវសេនា***តិ បភេទានុយុញ្ជនវសេន។ តត្ថ យថា ជរាភង្គវសេន អនិច្ចតា បាកដា ហោតិ, ន តថា ជាតិវសេនាតិ បាឡិយំ ជរាមរណវសេនេវ អនិច្ចតាវិភាគោ ទស្សិតោតិ ទដ្ឋព្ពំ។

អនិច្ចតាកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ឯកាទសមវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១២. ទ្វាទសមវគ្គោ

១. សំវរោកម្មន្តិកថាវណ្ណនា

៦៣០-៦៣២. សព្ពស្សបិ មនសោ មនោទ្វារភាវតោ “***វិបាកទ្វារន្តិ ភវង្គមនំ វទតី***”តិ អាហ។

សំវរោកម្មន្តិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. កម្មកថាវណ្ណនា

៦៣៣-៦៣៥. **សវិបាកាបិ ទស្សិតាយេវ នាម ហោតិ** វុត្តាវសិដ្ឋា សវិបាកាតិ អត្ថសិទ្ធត្តា។

កម្មកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. សឡាយតនកថាវណ្ណនា

៦៣៨-៦៤០. មនាយតនេកទេសស្ស វិបាកស្ស អត្ថិតាយ “**អវិសេសេនា**”តិ វុត្តំ។

សឡាយតនកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. សត្តក្ខត្តុបរមកថាវណ្ណនា

៦៤១-៦៤៥. **អស្សា**តិ ឥមស្ស សត្តក្ខត្តុបរមស្ស។ តេនាហ “**សត្តក្ខត្តុបរមភាវេ ច និយាមំ ឥច្ឆសី**”តិ។ **យេន** អានន្តរិយកម្មេន។ **អន្តរា**តិ សត្ត ភវេ អនិព្ពត្តេត្វា តេសំ អន្តរេយេវ។ **កេចី**តិ អភយគិរិវាសិនោ។ **អបរេ**តិ បទការា។ **តស្សា**តិ យោ សត្តក្ខត្តុបរមោតិ វា, កោលំកោលោតិ វា, ឯកពីជីតិ វា ភគវតា ញាណេន បរិច្ឆិន្ទិត្វា ព្យាកតោ, តស្ស យថាវុត្តបរិច្ឆេទា អន្តរា ឧបរិមគ្គាធិគមោ នត្ថិ អវិតថទេសនត្តា។ យថាបរិច្ឆេទមេវ តស្ស អភិសមយោ, ស្វាយំ វិភាគោ តេសំយេវ បុគ្គលានំ ឥន្ទ្រិយបរោបរិយត្តេន វេទិតព្ពោ ភវនិយាមេន តាទិសស្ស កស្សចិ អភាវតោ។ យស្មា កស្សចិ មុទុកានិបិ ឥន្ទ្រិយានិ បច្ចយវិសេសេន តិក្ខភាវំ អាបជ្ជេយ្យុំ, តស្មា តាទិសំ សន្ធាយ “**ភព្ពោតិ វុច្ចតិ, ន សោ អភព្ពោ នាមា**”តិ ច វុត្តំ។ យស្មា បន ភគវា ន តាទិសំ “សត្តក្ខត្តុបរមោ”តិអាទិនា និយមេត្វា ព្យាករោតិ, តស្មា អាហ “**ន បន អន្តរា អភិសមេតុំ ភព្ពតា វុត្តា**”តិ។ អយញ្ច នយោ ឯកន្តេន ឥច្ឆិតព្ពោ។ អញ្ញថា បុគ្គលស្ស សង្ករោ សិយាតិ ទស្សេន្តោ “**យទិ ចា**”តិអាទិមាហ។

សត្តក្ខត្តុបរមកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ទ្វាទសមវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៣. តេរសមវគ្គោ

១. កប្បដ្ឋកថាវណ្ណនា

៦៥៤-៦៥៧. “ហេដ្ឋា វុត្តាធិប្បាយមេវា”តិ ឥទំ ឥទ្ធិពលកថាយំ យំ វុត្តំ “អតីតំ អនាគតន្តិ ឥទំ អវិសេសេន កប្បំ តិដ្ឋេយ្យាតិ បដិញ្ញាតត្តា ចោទេតី”តិអាទិ, តំ សន្ធាយ វុត្តន្តិ អាហ “**ហេដ្ឋាតិ ឥទ្ធិពលកថាយ**”ន្តិ។ តត្ថ “ទ្វេ កប្បេ”តិអាទិអាយុបរិច្ឆេទាតិក្កមសមត្ថតាចោទនាវសេន អាគតា, ឥធ បន សង្ឃភេទកោ អាយុកប្បមេវ អដ្ឋត្វា យទិ ឯកំ មហាកប្បំ តិដ្ឋេយ្យ, យថា ឯកំ, ឯវំ អនេកេបិ កប្បេ តិដ្ឋេយ្យាតិ ចោទនា កាតព្ពា។

កប្បដ្ឋកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. និយតស្សនិយាមកថាវណ្ណនា

៦៦៣-៦៦៤. **អប្បត្តនិយាមាន**ន្តិ យេ អនុប្បន្នមិច្ឆត្តសម្មត្តនិយតធម្មា បុគ្គលា, តេសំ ធម្មេ។ កេ បន តេ? យថាវុត្តបុគ្គលសន្តានបរិយាបន្នា ធម្មា។ តេ ហិ ភូមិត្តយបរិយាបន្នតាយ “**តេភូមកា**”តិ វុត្តា។ យេ បន បត្តនិយាមានំ សន្តានេ បវត្តា អនិយតធម្មា, ន តេសមេត្ថ សង្គហោ កតោ។ ន ហិ តេហិ សមន្នាគមេន អនិយតតា អត្ថិ។ តេនេវាហ “**តេហិ សមន្នាគតោបិ អនិយតោយេវា**”**តិ។ ឥមំ វោហារមត្ត**ន្តិ ឥមិនា និយាមោ នាម កោចិ ធម្មោ នត្ថិ, ឧបចិតសម្ភារតាយ អភិសម្ពុជ្ឈិតុំ ភព្ពតាវ តថា វុច្ចតីតិ ទស្សេតិ។ និយតោតិ វចនស្ស ការណភាវេន វុត្តោតិ យោជនា។ **ឧភយស្សាបី**តិ និយតោ និយាមំ ឱក្កមតីតិ វចនទ្វយស្ស។

និយតស្សនិយាមកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. អសាតរាគកថាវណ្ណនា

៦៧៤. **ឯវំ បវត្តមានោ**តិ “អហោ វត មេ ភវេយ្យា”តិ ឯវំ បត្ថនាការេន បវត្តមានោ។ **អញ្ញថា**តិ នន្ទនាទិអាការេន។

អសាតរាគកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. ធម្មតណ្ហាអព្យាកតាតិកថាវណ្ណនា

៦៧៦-៦៨០. **គហេត្វា**តិ ឯតេន គហណមត្តមេវ តំ, ន បន សា តាទិសី អត្ថីតិ ទស្សេតិ។ ន ហិ លោកុត្តរារម្មណា អព្យាកតា វា តណ្ហា អត្ថីតិ។ **តីហិ កោដ្ឋាសេហី**តិ កាមភវវិភវតណ្ហាកោដ្ឋាសេហិ។ រូបតណ្ហាទិភេទា **ឆបិ តណ្ហា**។

ធម្មតណ្ហាអព្យាកតាតិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

តេរសមវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៤. ចុទ្ទសមវគ្គោ

១. កុសលាកុសលបដិសន្ទហនកថាវណ្ណនា

៦៨៦-៦៩០. អនន្តរបច្ចយភាវោយេវេត្ថ បដិសន្ទានំ យដនញ្ញាតិ អាហ “**អនន្តរំ ឧប្បាទេតី**”តិ។

កុសលាកុសលបដិសន្ទហនកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. សឡាយតនុប្បត្តិកថាវណ្ណនា

៦៩១-៦៩២. **កេចិ វាទិនោ**តិ កាបិលេ សន្ធាយាហ។ តេ ហិ អភិព្យត្តវាទិនោ វិជ្ជមានមេវ ការណេ ផលំ អនភិព្យត្តំ ហុត្វា ឋិតំ បច្ឆា អភិព្យត្តិំ គច្ឆតីតិ វទន្តា ពីជាវត្ថាយ វិជ្ជមានាបិ រុក្ខាទីនំ ន អង្កុរាទយោ អាវិភវន្តិ, ពីជមត្តំ អាវិភាវំ គច្ឆតីតិ កថេន្តិ។

សឡាយតនុប្បត្តិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. អនន្តរបច្ចយកថាវណ្ណនា

៦៩៣-៦៩៧. **អនន្តរុប្បត្តិំ សល្លក្ខេន្តោ**តិ ចក្ខុវិញ្ញាណានន្តរំ សោតវិញ្ញាណុប្បត្តិំ មញ្ញមានោ។ **សោតវិញ្ញាណ**ន្តិ វចនេនេវ តស្ស ចក្ខុសន្និស្សយតា រូបារម្មណតា ច បដិក្ខិត្តា, បដិញ្ញាតា ច សោតសន្និស្សយតា សទ្ទារម្មណតា ចាតិ អាហ “**ន សោ ចក្ខុម្ហិ សទ្ទារម្មណ**”ន្តិ។ តត្ថ **សទ្ទារម្មណ**ន្តិ “សោតវិញ្ញាណំ ឥច្ចតី”តិ អានេត្វា សម្ពន្ធិតព្ពំ។ តយិទំ ចក្ខុវិញ្ញាណស្ស អនន្តរំ សោតវិញ្ញាណំ ឧប្បជ្ជតីតិ លទ្ធិយា ឯវំ ញាយតីតិ អាហ “**អនន្តរូបលទ្ធិវសេន អាបន្នត្តា**”តិ។

អនន្តរបច្ចយកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. អរិយរូបកថាវណ្ណនា

៦៩៨-៦៩៩. **សម្មាវាចាទី**តិ សម្មាវាចាកម្មន្តា។ តត្ថ សម្មាវាចា សទ្ទសភាវា, ឥតរោ ច កាយវិញ្ញត្តិសភាវោ, ឧភយម្បិ វា វិញ្ញត្តីតិ អធិប្បាយេន រូបន្តិស្ស លទ្ធិ។

អរិយរូបកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. អញ្ញោអនុសយោតិកថាវណ្ណនា

៧០០-៧០១. **តស្មិំ សមយេ**តិ កុសលាព្យាកតចិត្តក្ខណេ។ **សោ ហី**តិ បច្ឆិមបាហោ។

អញ្ញោអនុសយោតិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. បរិយុដ្ឋានំចិត្តវិប្បយុត្តន្តិកថាវណ្ណនា

៧០២. **តេ**តិ រាគាទយោ។ **តស្មា**តិ យស្មា វិបស្សន្តស្សបិ រាគាទយោ ឧប្បជ្ជន្តិ, តស្មា។

បរិយុដ្ឋានំចិត្តវិប្បយុត្តន្តិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. បរិយាបន្នកថាវណ្ណនា

៧០៣-៧០៥. កិលេសវត្ថុឱកាសវសេនាតិ កិលេសកាមវត្ថុកាមភូមិវសេន។ **រូបធាតុសហគតវសេន អនុសេតី**តិ កាមរាគោ យថា កាមវិតក្កសង្ខាតាយ កាមធាតុយា សហ បច្ចយសមវាយេ ឧប្បជ្ជនារហោ, តមេវ រូបធាតុយាបីតិ អត្ថោ។ រាគាទិការណលាភេ ឧប្បត្តិអរហតា ហិ អនុសយនំ។

បរិយាបន្នកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. អព្យាកតកថាវណ្ណនា

៧០៦-៦០៨. សព្ពថាបីតិ អវិបាកភាវេនបិ សស្សតាទិភាវេនបិ។

អព្យាកតកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. អបរិយាបន្នកថាវណ្ណនា

៧០៩-៧១០. តស្មា ទិដ្ឋិ លោកិយបរិយាបន្នា ន ហោតីតិ អត្ថំ វទន្តិ, ឯវំ សតិ អតិប្បសង្គោ ហោតិ វីតទោសាទិវោហារភាវតោតិ។ តតោ អញ្ញថា អត្ថំ វទន្តោ **“រូបទិដ្ឋិយា”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **អាទិ**-សទ្ទេន អរូបទិដ្ឋិអាទី សង្គណ្ហាតិ។ បរវាទិអធិប្បាយវសេន អយមត្ថុវិភាវនាតិ អាហ **“យទិ ច បរិយាបន្នា សិយា”**តិ។ **តថា ច សតី**តិ ទិដ្ឋិយា កាមធាតុបរិយាបន្នត្តេ សតីតិ អត្ថោ។ **តស្មា**តិ “វីតទិដ្ឋិកោ”តិ ឯវំ វោហារាភាវតោ។ **ន ហិ សា តស្ស អវិគតា ទិដ្ឋិ**, យតោ សោ វីតទិដ្ឋិកោតិ ន វុច្ចតិ។ **យេនា**តិ កាមទិដ្ឋិភាវេន។

អបរិយាបន្នកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ចុទ្ទសមវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៥. បន្នរសមវគ្គោ

១. បច្ចយតាកថាវណ្ណនា

៧១១-៧១៧. វវត្ថិតោតិ អសំកិណ្ណោ។ យោ ហិ ធម្មោ យេន បច្ចយភាវេន បច្ចយោ ហោតិ, តស្ស តតោ អញ្ញេនបិ បច្ចយភាវេ សតិ បច្ចយតា សំកិណ្ណា នាម ភវេយ្យ។ វិរុទ្ធាសម្ភវីនំ វិយ តព្ពិធុរានំ បច្ចយភាវានំ សហភាវំ បដិក្ខិបតិ។

បច្ចយតាកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. អញ្ញមញ្ញបច្ចយកថាវណ្ណនា

៧១៨-៧១៩. សហជាតាតិ វុត្តត្តា ន សង្ខារបច្ចយា ច អវិជ្ជាតិ វុត្តត្តាតិ អធិប្បាយោ។ អនន្តរាទិនាបិ ហិ សង្ខារា អវិជ្ជាយ បច្ចយា ហោន្តិយេវ។ អញ្ញមញ្ញានន្តរំ អវត្វា អវិគតានន្តរំ សម្បយុត្តស្ស វចនំ **កមភេទោ, អត្ថិគ្គហណេនេវ គហិតោ** អត្ថិបច្ចយភូតោយេវ ធម្មោ និស្សយបច្ចយោ ហោតីតិ។ **អសាធារណតាយា**តិ បទន្តរាសាធារណតាយ។ តេនាហ **“វក្ខតិ ហី”**តិអាទិ។

អញ្ញមញ្ញបច្ចយកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. តតិយសញ្ញាវេទយិតកថាវណ្ណនា

៧៣២. យទិបិ សេសំ នាម គហិតតោ អញ្ញំ, តថាបិ បករណបរិច្ឆិន្នមេវេត្ថ តំ គយ្ហតីតិ ទស្សេន្តោ **“យេសំ…បេ…. អធិប្បាយោ”**តិ វត្វា បុន អនវសេសមេវ សង្គណ្ហន្តោ **“អសញ្ញសត្តានម្បិ ចា”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ សព្ពសត្តេ សន្ធាយាតិ អធិប្បាយោតិ យោជនា។ បាណិសម្ផស្សាបិ កមន្តីតិអាទិកំ សរីរបកតីតិ សម្ពន្ធោ។

៧៣៣-៧៣៤. បញ្ចហិ វិញ្ញាណេហិ ន ចវតិ, ន ឧបបជ្ជតីតិ វាទំ បរវាទី នានុជានាតីតិ អាហ **“សុត្ត…បេ. … វត្ថព្ព”**ន្តិ។

តតិយសញ្ញាវេទយិតកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. អសញ្ញសត្តុបិកាកថាវណ្ណនា

៧៣៥. យថា វិតក្កវិចារបីតិសុខវិរាគវសេន បវត្តា សមាបត្តិ វិតក្កាទិរហិតា ហោតិ, ឯវំ សញ្ញាវិរាគវសេន បវត្តាបិ សញ្ញារហិតាវ សិយាតិ តស្ស លទ្ធីតិ ទស្សេន្តោ អាហ “**សាបិ អសញ្ញិតា...បេ.... ទស្សេតី**”តិ។

៧៣៦. យទិ ចតុត្ថជ្ឈានសមាបត្តិ កថំ អសញ្ញសមាបត្តីតិ ចោទនំ សន្ធាយាហ “**សញ្ញាវិរាគវសេន សមាបន្នត្តា អសញ្ញិតា, ន សញ្ញាយ អភាវតោ**”តិ។

អសញ្ញសត្តុបិកាកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១១. កម្មូបចយកថាវណ្ណនា

៧៣៨-៧៣៩. “កម្មូបចយោ កម្មេន សហជាតោ”តិ បុដ្ឋោ សម្បយុត្តសហជាតតំ សន្ធាយ បដិក្ខិបតិ, វិប្បយុត្តសហជាតតំ សន្ធាយ បដិជានាតីតិ។ វិប្បយុត្តស្សបិ ហិ អត្ថិ សហជាតតា ចិត្តសមុដ្ឋានរូបស្ស វិយាតិ អធិប្បាយោ។

៧៤១. **តិណ្ណន្តិ** កម្មកម្មូបចយកម្មវិបាកានំ។

កម្មូបចយកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បន្នរសមវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

តតិយោ បណ្ណាសកោ សមត្តោ។

១៦. សោឡសមវគ្គោ

៣. សុខានុប្បទានកថាវណ្ណនា

៧៤៧-៧៤៨. **ន តស្សាតិ** យស្ស តំ អនុប្បទិស្សតិ, ន តស្ស។ យោ ហិ អនុប្បទេតិ, យស្ស ច អនុប្បទេតិ, តទុភយវិនិមុត្តា ឥធ បរេតិ អធិប្បេតា។

សុខានុប្បទានកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. អធិគយ្ហមនសិការកថាវណ្ណនា

៧៤៩-៧៥៣. **តំចិត្តតាយាតិ** ឯកត្ត មនសិករោន្តោ យទិ សព្ពសង្ខារេ ឯកតោ មនសិ ករោតិ, យេន ចិត្តេន មនសិ ករោតិ, សព្ពសង្ខារន្តោគធត្តា តស្មិំយេវ ខណេ តំ ចិត្តំ មនសិ កាតព្ពំ ឯតស្សាតិ តំចិត្តតា នាម ទោសោ អាបជ្ជតីតិ ទស្សេន្តោ អាហ “**តទេវ អារម្មណភូត**”ន្តិអាទិ។ ឯតេន តស្សេវ តេន មនសិករណា សម្ភវមាហ, **តំ វា**តិអាទិនា បន សសំវេទនាវាទាបត្តិន្តិ អយមេតេសំ វិសេសោ។

អធិគយ្ហមនសិការកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

សោឡសមវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៧. សត្តរសមវគ្គោ

១. អត្ថិអរហតោបុញ្ញូបចយកថាវណ្ណនា

៧៧៦-៧៧៩. កិរិយចិត្តំ អព្យាកតំ អនាទិយិត្វាតិ "កិរិយចិត្តំ អព្យាកត"ន្តិ អគ្គហេត្វា, ទានាទិប វត្តនេន ទានមយាទិបុញ្ញត្តេន ច គហេត្វាតិ អត្ថោ។

អត្ថិអរហតោបុញ្ញូបចយកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. នត្ថិអរហតោអកាលមច្ចូតិកថាវណ្ណនា

៧៨០. អលទ្ធវិបាកវារានន្តិ វិបាកទានំ បតិ អលទ្ធោកាសានំ។ **ព្យន្តីភាវ**ន្តិ វិគតន្តតំ, វិគមំ អវិបាកន្តិ អត្ថោ។

៧៨១. តតោ បរន្តិ ព្យតិរេកេន អត្ថសិទ្ធិ, ន កេវលេន អន្វយេនាតិ អាហ "**តាវ ន កមតិ, តតោ បរំ កមតីតិ លទ្ធិយា បដិក្ខិបតី**"តិ។ តត្ថ **តតោ បរ**ន្តិ បុព្ពេ កតស្ស កម្មស្ស បរិក្ខយគមនតោ បរំ។ **នត្ថិ បាណាតិបាតោ** បាណាតិបាតលក្ខណាភាវតោតិ អធិប្បាយោ។ តមេវ លក្ខណាភាវំ ទស្សេតុំ "**បាណោបាណសញ្ញិតា**"តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **ន តេនា**តិ យោ បរេន ឧបក្កមោ កតោ , តេន ឧបក្កមេន ន មតោ, ធម្មតាមរណេនេវ មតោតិ **ទុព្ពិញ្ញេយ្យំ** អវិសេសវិទូហិ, ទុព្ពិញ្ញេយ្យំ វា ហោតុ សុវិញ្ញេយ្យំ វា, អង្គបារិបូរិយាវ បាណាតិបាតោ។

នត្ថិអរហតោអកាលមច្ចូតិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. សព្ពមិទំកម្មតោតិកថាវណ្ណនា

៧៨៤. អពីជតោតិ សព្ពេន សព្ពំ អពីជតោ អញ្ញពីជតោ ច។ **ត**ន្តិ ទេយ្យធម្មំ, គិលានបច្ចយន្តិ អត្ថោ។

សព្ពមិទំកម្មតោតិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. ឥន្ទ្រិយពទ្ធកថាវណ្ណនា

៧៨៨. វិនាបិ អនិច្ចដ្ឋេនាតិ អនិច្ចដ្ឋំ បបេត្វាបិ អដ្ឋបេត្វាបីតិ អត្ថោ, ន អនិច្ចដ្ឋវិរហេនាតិ។ ន ហិ អនិច្ចដ្ឋវិរហិតំ អនិន្ទ្រិយពទ្ធំ អត្ថិ។

ឥន្ទ្រិយពទ្ធកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. នវត្តព្ពំសង្ឃោទក្ខិណំវិសោធេតីតិកថាវណ្ណនា

៧៩៣-៧៩៤. អប្បដិគ្គហណតោតិ បដិគ្គាហកត្តាភាវតោ។

នវត្តព្ពំសង្ឃោទក្ខិណំវិសោធេតីតិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១១. ទក្ខិណាវិសុទ្ធិកថាវណ្ណនា

៨០០-៨០១. បដិគ្គាហកនិរបេក្ខាតិ បដិគ្គាហកស្ស គុណវិសេសនិរបេក្ខា, តស្ស ទក្ខិណេយ្យភាវេន វិនាតិ អត្ថោ។ តេនាហ "**បដិគ្គាហកេន បច្ចយភូតេន វិនា**"តិ។ **សច្ចមេត**ន្តិ លទ្ធិកិត្តនេន វុត្តភាវមេវ បដិជានាតិ។ បដិគ្គាហកស្ស **វិបាកនិព្ពត្តនំ** ទានចេតនាយ មហាផលតា។ បច្ចយភាវោយេវ ហិ តស្ស, ន តស្សា ការណត្តំ។ តេនាហ "**ទានចេតនានិព្ពត្តនេន យទិ ភវេយ្យា**"តិអាទិ។

ទក្ខិណាវិសុទ្ធិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

សត្តរសមវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៨. អដ្ឋារសមវគ្គោ

១. មនុស្សលោកកថាវណ្ណនា

៨០២-៨០៣. គហណន្តិ មិច្ឆាគហណំ។

មនុស្សលោកកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. ធម្មទេសនាកថាវណ្ណនា

៨០៤-៨០៦. តស្ស ច និម្មិតពុទ្ធស្ស ទេសនំ សម្បដិច្ឆិត្វា អាយស្មតា អានន្ទេន សយមេវ ច ទេសិតោ។

ធម្មទេសនាកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. ឈានសង្កន្តិកថាវណ្ណនា

៨១៣-៨១៦. វិតក្កវិចារេសុ វិរត្តចិត្តតា តត្ថ អាទីនវមនសិការោ, តទាការោ ច ទុតិយជ្ឈានូបចារោតិ អាហ "**វិតក្កវិចារា អាទីនវតោ មនសិ កាតព្ពា, តតោ ទុតិយជ្ឈានេន ភវិតព្ព**"ន្តិ។

ឈានសង្កន្តិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. ឈានន្តរិកកថាវណ្ណនា

៨១៧-៨១៩. ន បឋមជ្ឈានំ វិតក្កាភាវតោ, នាបិ ទុតិយជ្ឈានំ វិចារសព្ភាវតោតិ ឈានមេតំ ន ហោតីតិ ទស្សេន្តោ អាហ "**បឋមជ្ឈានាទីសុ អញ្ញតរភាវាភាវតោ ន ឈាន**"ន្តិ។

ឈានន្តរិកកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. ចក្ខុនារូបំបស្សតីតិកថាវណ្ណនា

៨២៦-៨២៧. "ចក្ខុនា រូបំ ទិស្វា"តិ តមិនា ចក្ខុវិញ្ញាណេន បដិជាននស្ស អគ្គហណេ អរុចី សូចេន្តោ អាហ "**មនោវិញ្ញាណបដិជាននំ កិរ សន្ធាយា**"តិ។ តេនេវាហ "**មនោវិញ្ញាណបដិជាននំ បនា**"តិអាទិ។ **តស្មា**តិ មនោវិញ្ញាណបដិជាននស្សេវ អធិប្បេតត្តាតិ អត្ថោ។ **ឯវំ សន្តេ**តិ យទិ រូបេន រូបំ បដិវិជានាតិ, រូបំ បដិវិជានន្តម្បិ មនោវិញ្ញាណំ រូបវិជាននំ ហោតិ, ន រូបទស្សនន្តិ អាហ "**មនោវិញ្ញាណបដិជាននំ បន រូបទស្សនំ កថំ ហោតី**"តិ។

ចក្ខុនារូបំបស្សតីតិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

អដ្ឋារសមវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៩. ឯកូនវីសតិមវគ្គោ

១. កិលេសបជហនកថាវណ្ណនា

៨២៨-៨៣១. តេ បនាតិ យេ អរិយមគ្គេន បហីនា កិលេសា, តេ បន។ កាមញ្ចេត្ថ មគ្គេន បហាតព្ពកិលេសា មគ្គភាវនាយ អសតិ ឧប្បជ្ជនារហា ខណត្តយំ ន អាគតាតិ ច អនាគតា នាម សិយុំ, យស្មា បន តេ ន ឧប្បជ្ជិស្សន្តិ, តស្មា តថា ន វុច្ចន្តីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ តេនេវាហ "**នាបិ ភវិស្សន្តី**"តិ។

កិលេសបជហនកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. សុញ្ញតកថាវណ្ណនា

៨៣២. យេន អវសវត្តនដ្ឋេន បរបរិកប្បិតោ នត្ថិ ឯតេសំ អត្តនោ វិសយន្តិ អនត្តាតិ វុច្ចន្តិ សភាវធម្មា, ស្វាយំ អនត្តតាតិ អាហ **"អវសវត្តនាការោ អនត្តតា"**តិ។ សា បនាយំ យស្មា អត្តតោ អសារកតាវ ហោតិ, តស្មា តាទេកទេសេន តំ ទស្សេតុំ **"អត្តតោ ជរាមរណមេវា"**តិ អាហ។ ឯវំ សតិ លក្ខណសង្ករោ សិយា, តេសំ បនិទំ អធិប្បាយកិត្តនន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ អរូបធម្មានំ អវសវត្តនាការតាយ ឯវ ហិ អនត្តលក្ខណស្ស សង្ខារក្ខន្ធបរិយាបន្នតា។

សុញ្ញតកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. សាមញ្ញផលកថាវណ្ណនា

៨៣៥-៨៣៦. **បត្តិធម្ម**ន្តិ ហេដ្ឋា វុត្តំ សមន្នាគមមាហ។

សាមញ្ញផលកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. តថតាកថាវណ្ណនា

៨៤១-៨៤៣. **រូបាទីនំ សភាវតា**តិ ឯតេន រូបាទយោ ឯវ សភាវតាតិ ឥមមត្ថំ បដិក្ខិបតិ ។ យតោ តំ បរវាទី រូបាទីសុ អបរិយាបន្នំ ឥច្ឆតិ។ តេនាហ **"ភាវំ ហេស តថតាតិ វទតិ, ន ភាវយោគ"**ន្តិ។ តត្ថ **ភាវ**ន្តិ ធម្មមត្តំ, បកតីតិ អត្ថោ "ជាតិធម្ម"ន្តិអាទីសុ វិយ។ រូបាទីនញ្ហិ រុប្បនាទិបកតិ តថា អសង្ខតាតិ ច បរវាទិនោ លទ្ធិ។ តេន វុត្តំ **"ន ភាវយោគ"**ន្តិ។ យេន ហិ ភាវោ សភាវធម្មោ យុជ្ជតិ, ឯកីភាវមេវ គច្ឆតិ, តំ រុប្បនាទិលក្ខណំ ភាវយោគោ។ តំ បន រូបាទិតោ អនញ្ញំ, តតោ ឯវ សង្ខតំ, អវិបរីតដ្ឋេន បន "តថ"ន្តិ វុច្ចតិ។

តថតាកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. កុសលកថាវណ្ណនា

៨៤៤-៨៤៦. អនវជ្ជភាវមត្តេនេវ កុសលន្តិ យោជនា។ **តស្មា**តិ យស្មា អវជ្ជរហិតំ អនវជ្ជំ, អនវជ្ជភាវមត្តេនេវ ច កុសលំ, តស្មា និព្ពានំ កុសលន្តិ។

កុសលកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. អច្ចន្តនិយាមកថាវណ្ណនា

៨៤៧. យំ "ឯកវារំ និមុគ្គោ តថា និមុគ្គោវ ហោតិ, ឯតស្ស បុន ភវតោ វុដ្ឋានំ នាម នត្ថី"តិ អដ្ឋកថាយំ អាគតំ, សោ បន អាចរិយវាទោ, ន អដ្ឋកថានយោតិ ទស្សេន្តោ **"តាយ ជាតិយា...បេ.... មញ្ញមានោ"**តិ អាហ។ តត្ថ **តាយ ជាតិយា**តិ យស្សំ ជាតិយំ បុគ្គលោ កម្មាវរណាទិអាវរណេហិ សមន្នាគតោ ហោតិ, តាយ ជាតិយា។ **សំសារខាណុកភាវោ** វស្សភញ្ញាទីនំ វិយ មក្ខលិអាទីនំ វិយ ច ទដ្ឋព្ពោ។ សោ ច អហេតុកាទិមិច្ឆាទស្សនស្ស ផលភាវេនេវ វេទិតព្ពោ, ន អច្ចន្តនិយាមស្ស នាម កស្សចិ អត្ថិភាវតោ។ យថា ហិ វិមុច្ចន្តស្ស កោចិ និយាមោ នាម នត្ថិ ឋបេត្វា មគ្គេន ភវបរិច្ឆេទំ, ឯវំ អវិមុច្ចន្តស្សបិ កោចិ សំសារនិយាមោ នាម នត្ថិ។ តាទិសស្ស បន មិច្ឆាទស្សនស្ស ពលវភាវេ អបរិមិតកប្បបរិច្ឆេទេ ចិរតរំ សំសារប្បពន្ធោ ហោតិ, អបាយូបបត្តិ ច យត្ថ សំសារខាណុសមញ្ញា។

យំ បនេកេ វទន្តិ "អត្ថេវ អច្ចន្តំ សំសរិតា អនន្តត្តា សត្តនិកាយស្សា"តិ, តម្បិ អបុញ្ញពហុលំ សត្តសន្តានំ សន្ធាយ វុត្តំ សិយា។ ន ហិ មាតុឃាតកាទីនំ តេនត្តភាវេន សម្មត្តនិយាមោក្កមនន្តរាយភូតោ មិច្ឆត្តនិយាមោ វិយ សត្តានំ វិមុត្តន្តរាយករោ សំសារនិយាមោ នាម នត្ថិ។ យាវ បន ន មគ្គផលស្ស ឧបនិស្សយោ ឧបលព្ភតិ, តាវ សំសារោ អបរិច្ឆិន្នោ។ យទា ច សោ ឧបលទ្ធោ, តទា សោ បរិច្ឆិន្នោ ឯវាតិ ទដ្ឋព្ពំ។

យថា និយតសម្មាទស្សនំ, ឯវំ និយតមិច្ឆាទស្សនេនបិ សវិសយេ ឯកំសគាហវសេន ឧក្កំសគតេន ភវិតព្ពន្តិ តេន សមន្នាគតស្ស បុគ្គលស្ស សតិ អច្ចន្តនិយាមេ កថំ តស្មិំ អភិនិវេសវិសយេ អនេកំសគាហោ ឧប្បជ្ជេយ្យ, អភិនិវេសន្តរំ វា វិរុទ្ធំ យទិ ឧប្បជ្ជេយ្យ, អច្ចន្តនិយាមោ ឯវំ ន សិយាតិ បាឡិយំ វិចិកិច្ឆុប្បត្តិនិយាមន្តរុប្បត្តិចោទនា កតា។ ន ហិ វិចិកិច្ឆា វិយ សម្មត្តនិយតបុគ្គលានំ យថាក្កមំ មិច្ឆត្តសម្មត្តនិយតបុគ្គលានំ សម្មត្តមិច្ឆត្តនិយតា ធម្មា កទាចិបិ ឧប្បជ្ជន្តិ, អវិរុទ្ធំ បន និយាមន្តរមេវ ហោតីតិ អានន្តរិកន្តរំ វិយ

មិច្ឆាទស្សនន្តរំ សមានជាតិកំ ន និវត្តេតីតិ វិរុទ្ធំយេវ ទស្សេតុំ បាឡិយំ វិចិកិច្ឆា វិយ សស្សតុច្ឆេទទិដ្ឋិយោ ឯវ ឧទ្ធដា។ ឯវមេត្ថ វិចិកិច្ឆុប្បត្តិនិយាមន្តរុប្បត្តីនំ និយាមន្តរុប្បត្តិនិវត្តកភាវោ វេទិតព្វោ, អច្ចន្តនិយាមោ ច និវត្តិស្សតីតិ ច វិរុទ្ធមេតន្តិ បន “**វិចារេត្វាវ គហេតព្វោ**”តិ វុត្តំ សិយា។

អច្ចន្តនិយាមកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. ឥន្ទ្រិយកថាវណ្ណនា

៨៥៣-៨៥៦. យថា លោកុត្តរា សទ្ធាទយោ ឯវ សទ្ធិន្ទ្រិយាទីនិ, ឯវំ លោកិយាបិ។ កស្មា? តត្ថាបិ អធិមោក្ខលក្ខណាទិនា ឥន្ទដ្ឋសព្ភាវតោ។ សទ្ធេយ្យាទិវត្ថូសុ សទ្ទហនាទិមត្តមេវ ហិ តន្តិ ឥមមត្ថំ ទស្សេន្តោ អាហ “**លោកុត្តរានំ…បេ… ទដ្ឋព្វោ**”តិ។

ឥន្ទ្រិយកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ឯកូនវីសតិមវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២០. វីសតិមវគ្គោ

២. ញាណកថាវណ្ណនា

៨៦៣-៨៦៥. កាមំ បុព្ពភាគេបិ អត្ថេវ ទុក្ខបរិញ្ញា, អត្ថសាធិកា បន សា មគ្គក្ខណិកា ឯវាតិ ឧក្កំសគតំ ទុក្ខបរិញ្ញំ សន្ធាយ អវធារេន្តោ អាហ “**ទុក្ខំ…បេ… មគ្គញាណមេវ ទីបេតី**”តិ។ តំ បន អវធារណំ ន ញាណន្តរនិវត្តនំ, អថ ខោ ញាណន្តរស្ស យថាធិគតកិច្ចនិវត្តនំ ទដ្ឋព្វំ។ តេនាហ “**ន តស្សេវ ញាណភាវ**”ន្តិអាទិ។

ញាណកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. និរយបាលកថាវណ្ណនា

៨៦៦-៨៦៨. នេរយិកេ និរយេ បាលេន្តិ, តតោ និគ្គន្តុំ អប្បទានវសេន រក្ខន្តីតិ **និរយបាលា**។ និរយបាលតាយ វា នេរយិកានំ នរកទុក្ខេន បរិយោនទ្ធាយ អលំ សមត្ថាតិ **និរយបាលា**។ កឹ បនេតេ និរយបាលា នេរយិកា, ឧទាហុ អនេរយិកាតិ។ កិញ្ចេត្ថ – យទិ តាវ នេរយិកា, និរយសំវត្តនិយេន កម្មេន និព្ពត្តាតិ សយម្បិ និរយទុក្ខំ បច្ចនុភវេយ្យុំ, តថា សតិ អញ្ញេសំ នេរយិកានំ យាតនាយ អសមត្ថា សិយុំ, “ឥមេ នេរយិកា, ឥមេ និរយបាលា”តិ វវត្ថានញ្ច ន សិយា។ យេ ច យេ យាតេន្តិ, តេហិ សមានរូបពលប្បមាណេហិ ឥតរេសំ ភយសន្តាសា ន សិយុំ។ អថ អនេរយិកា, តេសំ តត្ថ កថំ សម្ភវោតិ? វុច្ចតេ – អនេរយិកា និរយបាលា អនិរយគតិសំវត្តនិយកម្មនិព្ពត្តា។ និរយូបបត្តិសំវត្តនិយកម្មតោ ហិ អញ្ញេនេវ កម្មុនា តេ និព្ពត្តន្តិ រក្ខសជាតិកត្តា។ តថា ហិ វទន្តិ –

> “កោធនា កុរូរកម្មន្តា, បាបាភិរុចិនោ តថា;
> ទុក្ខិតេសុ ច នន្ទន្តិ, ជាយន្តិ យមរក្ខសា”តិ។

តត្ថ យទេកេ វទន្តិ “យាតនាទុក្ខស្ស អប្បដិសំវេទនតោ, អញ្ញថា បុន អញ្ញមញ្ញំ យាតេយ្យុ”ន្តិ ច ឯវមាទិ, តយិទំ អាកាសរោមន្ថនំ និរយបាលានំ នេរយិកភាវស្សេវ អភាវតោ។ យេ បន វទេយ្យុំ – យទិបិ អនេរយិកា និរយបាលា, អយោមយាយ បន អាទិត្តាយ សម្បជ្ជលិតាយ សជោតិភូតាយ និរយភូមិយា បរិវត្តមានា កថំ នាម ទុក្ខំ នានុភវន្តីតិ? កម្មានុភាវតោ។ យថា ហិ ឥទ្ធិមន្តោ ចេតោវសិប្បត្តា មហាមោគ្គល្លានាទយោ នេរយិកេ អនុកម្បន្តា ឥទ្ធិពលេន និរយភូមី ឧបគតា តត្ថ ទាហទុក្ខេន ន ពាធីយន្តិ, ឯវំ សម្បទមិទំ ទដ្ឋព្វំ។

តំ ឥទ្ធិវិសយស្ស អចិន្តេយ្យភាវតោតិ ចេ? ឥទម្បិ តំសមានំ កម្មវិបាកស្ស អចិន្តេយ្យភាវតោ។ តថារូបេន ហិ កម្មុនា តេ និព្ពត្តា យថា និរយទុក្ខេន អពាធិតា ឯវ ហុត្វា នេរយិកេ យាតេន្តិ, ន ចេត្តកេន ពាហិរវិសយាភាវោ វិជ្ជតិ ឥដ្ឋានិដ្ឋតាយ បច្ចេកំ ទ្វារបុរិសេសុ វិភត្តសភាវត្តា។ តថា ហិ ឯកច្ចស្ស ទ្វារស្ស បុរិសស្ស ឥដ្ឋំ ឯកច្ចស្ស អនិដ្ឋំ, ឯកច្ចស្ស ច អនិដ្ឋំ ឯកច្ចស្ស ឥដ្ឋំ ហោតិ។ ឯវញ្ច កត្វា យទេកេ វទន្តិ “នត្ថិ កម្មវសេន តេជសា បរូបតាបន”ន្តិអាទិ, តទបាហតំ ហោតិ។ យំ បន វទន្តិ “អនេរយិកានំ តេសំ កថំ តត្ថ សម្ភវោ”តិ

នេរយិកានំ ឃាតកភាវតោ។ នេរយិកសត្តឃាតនាយោគ្គញ្ហិ អត្តភាវំ និព្ពត្តេន្តំ កម្មំ តាទិសនិកន្តិវិនាមិតំ និរយដ្ឋានេយេវ និព្ពត្តេតិ។ តេ ច នេរយិកេហិ អធិកតរពលារោហបរិណាហា អតិវិយ ភយានក សន្តាសក្ករូបរូបយោគា ច ហោន្តិ។ ឯតេនេវ តត្ថ កាកសុនខាទីនម្បិ និព្ពត្តិ សំវណ្ណិតាតិ ទដ្ឋព្ពំ។

កថមញ្ញគតិកេហិ អញ្ញគតិកពាធនន្តិ ច ន វត្តព្ពំ អញ្ញត្ថាបិ តថា ទស្សនតោ។ យំ បនេកេ វទន្តិ "អសត្ត សភាវា និរយបាលា និរយសុនខាទយោ ចា"តិ, តំ តេសំ មតិមត្តំ អញ្ញត្ថ តថា អទស្សនតោ។ ន ហិ កាចិ អត្ថិ តាទិសី ធម្មប្បវត្តិ, យា អសត្តសភាវា, សម្បតិសត្តេហិ អប្បយោជិតា ច អត្ថកិច្ចំ សាធេន្តី ទិដ្ឋបុព្ពា។ បេតានំ បានីយនិវារកានំ ទណ្ឌាទិហត្ថបុរិសានម្បិ អសត្តភាវេ វិសេសការណំ នត្ថិ។ សុបិនូបឃាតោបិ អត្ថកិច្ច សមត្ថតាយ អប្បមាណំ ទស្សនាទិមត្តេនបិ តទត្ថសិទ្ធិតោ។ តថា ហិ សុបិនេ អាហារូបភោគាទិនា ន អត្ថសិទ្ធិ អត្ថិ, និម្មានរូបំ បនេត្ថ លទ្ធបរិហារំ ឥទ្ធិវិសយស្ស អចិន្តេយ្យភាវតោ។ ឥធាបិ កម្មវិបាកស្ស អចិន្តេយ្យភាវតោតិ ចេ? តំ ន, អសិទ្ធត្តា។ នេរយិកានំ កម្មវិបាកោ និរយបាលាតិ អសិទ្ធមេតំ, វុត្តនយេន បន នេសំ សត្តភាវោ ឯវ សិទ្ធោ។ សក្កា ហិ វត្តុំ សត្តសង្ខាតា និរយបាលសញ្ញិតា ធម្មប្បវត្តិ សាភិសន្ធិកា ប រូបឃាតិ អត្ថកិច្ចសព្ភាវតោ ឱជាហារាទិរក្ខសសន្តតិ វិយាតិ។ អភិសន្ធិបុព្ពកតា ចេត្ថ ន សក្កា បដិក្ខិបិតុំ តថា តថា អភិសន្ធិយា ឃាតនតោ, តតោ ឯវ ន សង្ឃាដបព្ពតាទីហិ អនេកន្តិកតា។ យេ បន វទន្តិ "ភូតវិសេសា ឯវ តេ វណ្ណសណ្ឋានាទិវិសេសវន្តោ ភេរវាការា នរកបាលាតិ សមញ្ញំ លភន្តី"តិ, តទសិទ្ធំ។ ឧជុកមេវ បាឡិយំ "អត្ថិ និរយេ និរយបាលា"តិ វាទស្ស បតិដ្ឋាបិតត្តា។

អបិច យថា អរិយវិនយេ នរកបាលានំ ភូតមត្តតា អសិទ្ធា, តថា បញ្ញត្តិមត្តវាទិនោបិ តេសំ ភូតមត្តតា អសិទ្ធាវ។ ន ហិ តស្ស ភូតានិ នាម សន្តិ។ យទិ បរមត្ថំ គហេត្វា វោហរតិ, អថ កស្មា វេទនាទិកេ ឯវ បដិក្ខិបតីតិ? តិដ្ឋតេសា អនវដ្ឋិតតក្កានំ អប្បហីនសម្មោហវិបល្លាសានំ វាទវីមំសា, ឯវំ អត្ថេវ និរយបាលាតិ និដ្ឋមេត្ថ គន្តព្ពំ។ សតិ ច នេសំ សព្ភាវេ, អសតិបិ ពាហិរេ វិសយេ នរកេ វិយ ទេសាទិនិយមោ ហោតីតិ វាទោ ន សិជ្ឈតិ ឯវាតិ ទដ្ឋព្ពំ។

និរយបាលកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. តិរច្ឆានកថាវណ្ណនា

៨៦៩-៨៧១. **តស្សា**តិ ឯរាវណនាមកស្ស ទេវបុត្តស្ស។ តហិំ កីឡនកាលេ ហត្ថិវណ្ណេន វិកុព្ពនំ សន្ធាយ "**ហត្ថិនាគស្សា**"តិ វុត្តំ។ **ទិព្ពយានស្សា**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ ន ហិ ឯកន្តសុខប្បច្ចយដ្ឋានេ សគ្គេ ទុក្ខាធិដ្ឋានស្ស អកុសលកម្មសមុដ្ឋានស្ស អត្តភាវស្ស សម្ភវោ យុត្តោ។ តេនាហ "**ន តិរច្ឆានគតស្សា**"តិ។

តិរច្ឆានកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. ញាណកថាវណ្ណនា

៨៧៦-៨៧៧. "ទ្វាទសវត្ថុកំ ញាណំ លោកុត្តរ"ន្តិ ឯត្ថ ទ្វាទសវត្ថុកស្ស ញាណស្ស លោកុត្តរតា បតិដ្ឋាបិយតីតិ ទស្សេន្តោ បឋមវិកប្បំ វត្វា បុន លោកុត្តរញាណស្ស ទ្វាទសវត្ថុកតា បតិដ្ឋាបិយតីតិ ទស្សេតុំ "**តំ វា…បេ… អត្ថោ**"តិ អាហ។ **បរិញ្ញេយ្យ**ន្តិ ឯត្ថ **ឥតិ**-សទ្ទោ អាទិអត្ថោ, បការត្ថោ វា។ តេន "បហាតព្ព"ន្តិ ឯវមាទី សង្គណ្ហាតិ។ **បរិញ្ញាត**ន្តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ "បរិញ្ញេយ្យំ បរិញ្ញាត"ន្តិអាទិនា បរិជាននាទិកិរិយាយ និព្ពត្តេតព្ពតា និព្ពត្តិតតា ច ទស្សិតា, ន និព្ពត្តិយមានតាតិ។ យេន បន សា ហោតិ, តំ ទស្សេតុំ "**សច្ចញាណំ បនា**"តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **សច្ចញាណ**ន្តិ ទុក្ខាទិសច្ចសភាវាវពោធកំ ញាណំ, យំ សន្ធាយ "ឥទំ ទុក្ខ"ន្តិអាទិ វុត្តំ។ **មគ្គក្ខណេបីតិ អបិ**-សទ្ទេន តតោ បុព្ពាបរភាគេបីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **បរិជាននាទិកិច្ចសាធនវសេន ហោតិ** អសម្មោហតោ វិសយតោ ចាតិ អធិប្បាយោ។

ញាណកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

វីសតិមវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ចតុត្ថោ បណ្ណាសកោ សមត្តោ។

២១. ឯកវីសតិមវគ្គោ

១. សាសនកថាវណ្ណនា

៨៧៨. សមុទាយាតិ “សាសនំ នវំ កត”ន្តិអាទិនា បុច្ឆាវសេន បវត្តា វចនសមុទាយា។ **ឯកទេសាន**ន្តិ តទវយវានំ។ “តីសុបិ បុច្ឆាសូ”តិ ឯវំ **អធិករណភាវេន វុត្តា**។

សាសនកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. ឥទ្ធិកថាវណ្ណនា

៨៨៣-៨៨៤. អធិប្បាយវសេនាតិ តថា តថា អធិមុច្ចនាធិប្បាយវសេន។

ឥទ្ធិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. ធម្មកថាវណ្ណនា

៨៨៧-៨៨៨. រូបសភាវោ រូបដ្ឋោតិ អាហ **“រូបដ្ឋោ នាម កោចិ រូបតោ អញ្ញោ នត្ថី”**តិ។ យំ បន យតោ អញ្ញំ, ន តំ តំសភាវន្តិ អាហ **“រូបដ្ឋតោ អញ្ញំ រូបញ្ច ន ហោតី”**តិ, រូបមេវ ន ហោតីតិ អត្ថោ។ ឯតេន ព្យតិរេកតោ តមត្ថំ សាធេតិ។ **តស្មា**តិ យស្មា រូបតោ អញ្ញោ រូបដ្ឋោ នត្ថិ, រូបដ្ឋតោ ច អញ្ញំ រូបំ, តស្មា **រូបំ រូបមេវ** រូបសភាវមេវាតិ **ឯវ**-ការេន និវត្តិតំ ទស្សេតិ **“ន វេទនាទិសភាវ”**ន្តិ។ **អធិប្បាយេនា**តិ រូបរូបដ្ឋានំ អនញ្ញត្តាធិប្បាយេន។ **អញ្ញថា**តិ តេសំ អញ្ញត្តេ រូបដ្ឋេន និយមេន រូបំ និយតន្តិ វត្តព្ពន្តិ យោជនា។ **ទស្សិតោយេវ ហោតិ** អត្ថតោ អាបន្នត្តា។ ន ហិ អភិន្នេ វត្ថុស្មិំ បរិយាយន្តរភេទំ ករោតិ។ **អញ្ញត្ត**ន្តិ រូបសភាវានំ រូបរូបដ្ឋានញ្ច។ សសាមិនិទ្ទេសសិទ្ធាភេទា “សិលាបុត្តកស្ស សរីរ”ន្តិ វិយ, កប្បនាមត្តតោ ចាយំ ភេទោ, ន បរមត្ថតោតិ អាហ **“គហេត្វា វិយ បវត្តោ”**តិ។ **វេទនាទីហិ នានត្តមេវា**តិ វេទនាទីហិ អញ្ញត្តមេវ។ **សោ សភាវោ**តិ សោ រូបសភាវោ។ **នានត្តសញ្ញាបនត្ថ**ន្តិ រូបស្ស សភាវោ, ន វេទនាទីនន្តិ ឯវំ ភេទស្ស ញាបនត្ថំ។ **តញ្ច វចន**ន្តិ “រូបំ រូបដ្ឋេន ន និយត”ន្តិ វចនំ។ **វុត្តប្បការេនា**តិ “រូបដ្ឋតោ អញ្ញស្ស រូបស្ស អភាវា”តិអាទិនា វុត្តាការេន។ យទិ សទោសំ, អថ កស្មា បដិជានាតីតិ យោជនា។

វុត្តមេវ ការណន្តិ “រូបំ រូបមេវ, ន វេទនាទិសភាវ”ន្តិ ឯវំ វុត្តមេវ យុត្តិំ។ **បរេន ចោទិត**ន្តិ “ន វត្តព្ពំ រូបំ រូបដ្ឋេន និយត”ន្តិអាទិនា បរវាទិនោ ចោទនំ សន្ធាយាហ។ **តមេវ ការណំ ទស្សេត្វា**តិ តមេវ យថាវុត្តំ យុត្តិំ “ឯត្ថ ហី”តិអាទិនា ទស្សេត្វា។ **ចោទនំ និវត្តេតី**តិ “អថ កស្មា បដិជានាតី”តិ វុត្តំ ចោទនំ និវត្តេតិ។ យមត្ថំ សន្ធាយ “ឥតោ អញ្ញថា”តិ វុត្តំ, តំ ទស្សេតុំ **“រូបាទី”**តិអាទិ វុត្តំ។

ធម្មកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ឯកវីសតិមវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២២. ពាវីសតិមវគ្គោ

២. កុសលចិត្តកថាវណ្ណនា

៨៩៤-៨៩៥. បុរិមជវនក្ខណេតិ បរិនិព្ពានចិត្តតោ អនន្តរាតីតបុរិមជវនវារក្ខណេ។

កុសលចិត្តកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. អានេញ្ជកថាវណ្ណនា

៨៩៦. ហេតុសរូបារម្មណសម្បយុត្តធម្មារម្មណាទិតោ ភវង្គសទិសត្តា **ចុតិចិត្តំ “ភវង្គចិត្ត”ន្តិ អាហ**។

អានេញ្ជកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥-៧. តិស្សោបិកថាវណ្ណនា

៨៩៨-៩០០. អរហត្តប្បត្តិបិ គព្ភេយេវ អត្ថីតិ មញ្ញតិ។ សត្តវស្សិកា ហិ សោបាកសាមណេរាទយោ អរហត្តំ បត្តា។ សត្តវស្សិកោបិ គព្ភោ អត្ថីតិ បរវាទិនោ អធិប្បាយោ។ អាកាសេន គច្ឆន្តោ វិយ សុបិនំ **អាកាសសុបិនំ**។ តំ អភិញ្ញានិព្ពត្តំ មញ្ញតីតិ និទស្សនំ កត្វា ទស្សេន្តោ អាហ “**អាកាសគមនាទិអភិញ្ញា វិយា**”តិ។ ហេដ្ឋិមានំ ចតុន្នំ វា មគ្គានំ អធិគមេន ធម្មាភិសមយោ អគ្គផលាធិគមេន អរហត្តប្បត្តិ ច សុបិនេ អត្ថីតិ មញ្ញតីតិ យោជនា។

តិស្សោបិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. អាសេវនបច្ចយកថាវណ្ណនា

៩០៣-៩០៥. **ពីជំ ចតុមធុរភាវំ ន គច្ឆតី**តិ ឥទំ សកសមយវសេន វុត្តំ, បរសមយេ បន រូបធម្មាបិ អរូបធម្មេហិ សមានក្ខណា ឯវ ឥច្ឆិតា។ តេនេវាហ “**សព្ពេ ធម្មា ខណិកា**”តិ។ ខណិកត្តេបិ វា អចេតនេសុបិ អនិន្ទ្រិយពទ្ធរូបេសុ ភាវនាវិសេសោ លព្ភតិ, កិមង្គំ បន សចេតនេសូតិ ទស្សេតុំ “**យថា ពីជំ ចតុមធុរភាវំ ន គច្ឆតី**”តិ និទស្សនន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ **អាសេវេន្តោ នាម កោចិ ធម្មោ នត្ថិ** ឥត្តរកាយ អនវដ្ឋានតោតិ អធិប្បាយោ។ ឥត្តរខណតាយ ឯវ បន អាសេវនំ លព្ភតិ។ កុសលាទិភាវេន ហិ អត្តសទិសស្ស បយោគេន ករណីយស្ស បុនប្បុនំ ករណប្បវត្តនំ អត្តសទិសតាបាទនំ វាសនំ វា អាសេវនំ បុរេ បរិចិតគន្ថោ វិយ បច្ឆិមស្សាតិ។

អាសេវនបច្ចយកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. ខណិកកថាវណ្ណនា

៩០៦-៩០៧. **បឋវិយាទិរូបេសូ**តិ អនេកកលាបសមុទាយភូតេសុ សសម្ភារបឋវីអាទិរូបេសុ។ តត្ថ ហិ កេសុចិ បុរិមុប្បន្នេសុ ឋិតេសុ កេសញ្ចិ តទញ្ញេសំ ឧប្បាទោ, តតោ បុរិមន្តរុប្បន្នានំ កេសញ្ចិ និរោធោ ហោតិ ឯកេកកលាបរូបេសុ សមានុប្បាទនិរោធត្តា តេសំ។ **ឯវំ បតិដ្ឋាន**ន្តិ ឯវំ វុត្តប្បការេន អសមានុប្បាទនិរោធេន បពន្ធេន បតិដ្ឋានបវត្តីតិ អត្ថោ។ សា បនាយំ យថាវុត្តា បវត្តិ កស្មា រូបសន្តតិយា ឯវាតិ អាហ “**ន ហិ រូបាន**”ន្តិអាទិ។ តស្សត្ថោ – យទិ សព្ពេ សង្ខតធម្មា សមានក្ខណា, តថា សតិ អរូបសន្តតិយា វិយ រូបសន្តតិយាបិ អនន្តរាទិបច្ចយេន វិធិនា បវត្តិ សិយា, ន ចេតំ អត្ថិ។ យទិ សិយា, ចិត្តក្ខណេ ចិត្តក្ខណេ បឋវីអាទីនំ ឧប្បាទនិរោធេហិ ភវិតព្ពន្តិ។

ខណិកកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ពាវីសតិមវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២៣. តេវីសតិមវគ្គោ

១. ឯកាធិប្បាយកថាវណ្ណនា

៩០៨. **ឯក**-សទ្ទោ អញ្ញត្ថោបិ ហោតិ “ឥត្ថេកេ អភិវទន្តី”តិអាទីសុ វិយ, អញ្ញត្ថញ្ចេត្ថ រាគាធិប្បាយតោ វេទិតព្ពំ, បុថុជ្ជនស្ស បន សឆន្ទរាគបរិភោគភាវតោ អាហ “**រាគាធិប្បាយតោ អញ្ញាធិប្បាយោវាតិ វុត្តំ ហោតី**”តិ។ កោ បន សោ អញ្ញាធិប្បាយោតិ? ករុណាធិប្បាយោ។ តេន វុត្តំ “**ករុណាធិប្បាយេន ឯកាធិប្បាយោ**”តិ។ អយញ្ច នយោ ឥត្ថិយា ជីវិតរក្ខណត្ថំ ការុញ្ញេន មនោរថំ បូរេន្តស្ស ពោធិសត្តស្ស សំវរវិនាសោ ន ហោតីតិ ឯវំវាទិនំ បរវាទី សន្ធាយ វុត្តោ, បណិធានាធិប្បាយវាទិនំ បន សន្ធាយ “**ឯកោ អធិប្បាយោតិ ឯកត្តា**”តិអាទិ វុត្តំ។ បុគ្គមុខទស្សនាធិប្បាយោបិ ឯកត្តេវ សង្គហំ គតោតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **ឯកតោភាវេ**តិ សហភាវេ។

ឯកាធិប្បាយកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣-៧. ឥស្សរិយកាមការិកាកថាវណ្ណនា

៩១០-៩១៤. **ឥស្សរិយេនា**តិ ចិត្តិស្សរិយេន, ន ចេតោវសិភាវេនាតិ អត្ថោ។ **កាមការិកំ** យថិច្ឆិតនិប្ផាទនំ។ **ឥស្សរិយកាមការិកាហេតូ**តិ ឥស្សរិយកាមការិកាភាវនិមិត្តំ, តស្ស និព្ពត្តនត្ថន្តិ អត្ថោ។ **មិច្ឆា**

ទិដ្ឋិយា គវិយតីតិ មិច្ឆាភិនិវេសេនេវ យា កាចិ ទុក្ករការិកា គវិយតីតិ អត្ថោ។

ឥស្សរិយកាមការិកាកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. បតិរូបកថាវណ្ណនា

៨១៥-៨១៦. មេត្តាទយោ វិយាតិ យថា មេត្តា ករុណា មុទិតា ច សិនេហសភាវាបិ អរញ្ជនសភាវត្តា អសំកិលិដ្ឋត្តា ច ន រាគោ, ឯវំ រាគបតិរូបកោ កោចិ ធម្មោ នត្ថិ បបេត្វា មេត្តាទយោ, អញ្ញចិត្តស្ស សិនិយ្ហនាការោ រាគស្សេវ បវត្តិអាការោតិ អត្ថោ។ តេនេវាហ **“រាគមេវ គណ្ហាតី”**តិ។ **ឯវំ ទោសេបី**តិ ឯត្ថ ឥស្សាទយោ វិយ ន ទោសោ ទោសបតិរូបកោ កោចិ អត្ថីតិ ទោសមេវ គណ្ហាតីតិ យោជេតព្ពំ។ បបេត្វា ហិ ឥស្សាទយោ អញ្ញចិត្តស្ស ទុស្សនាការោ ទោសស្សេវ បវត្តិអាការោតិ។

បតិរូបកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. អបរិនិប្ផន្នកថាវណ្ណនា

៨១៧-៨១៨. អនិច្ចាទិកោ ភាវោតិ អនិច្ចសង្ខារបដិច្ចសមុប្បន្នតាទិកោ ភាវោ ធម្មោ បកតិ ឯតស្សាតិ អត្ថោ។ **ទុក្ខញ្ញេវ បរិនិប្ផន្ន**ន្តិ “ទុក្ខសច្ចំ សន្ធាយ បុច្ឆា កតា, ន ទុក្ខតាមត្ត”ន្តិ អយមត្ថោ វិញ្ញាយតិ “ន កេវលញ្ហិ បឋមសច្ចមេវ ទុក្ខ”ន្តិ វចនេន។ តថា សតិ បរវាទិនា ចក្ខាយតនាទីនំ អញ្ញេសញ្ច តំសរិក្ខកានំ ធម្មានំ បរិនិប្ផន្នតា នានុជានិតព្ពា សិយា។ កស្មា? តេសម្បិ ហិ ទុក្ខសច្ចេន សង្គហោ, ន ឥតរសច្ចេហិ។ យញ្ហិ សមុទយសច្ចតោ និព្ពត្តំ, តំ និប្បរិយាយតោ ទុក្ខសច្ចំ , ឥតរំ សង្ខារទុក្ខតាយ ទុក្ខន្តិ ឥមមត្ថំ ទស្សេន្តោ **“ន កេវលញ្ហី”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ន ហិ អនុបាទិន្នានី**តិ ឥមិនា ចក្ខាយតនាទីនំ សមុទយសច្ចេន សង្គហាភាវមាហ។ **លោកុត្តរានី**តិ ឥមិនា និរោធមគ្គសច្ចេហិ។ យទិ ឯវមេត្ថ យុត្តិ វត្តព្ពា, កិមេត្ថ វត្តព្ពំ? សភាវោ ហេស បរវាទិវាទស្ស, យទិទំ បុព្ពេនាបរមសំសន្ទនំ។ តថា ហិ សោ វិញ្ញូហិ បដិក្ខិត្តោ។ តថា ចេវ តំ អម្ហេហិ តត្ថ តត្ថ វិភាវិតំ។ **ឯត**ន្តិ “រូបំ អបរិនិប្ផន្នំ, ទុក្ខញ្ញេវ បរិនិប្ផន្ន”ន្តិ យទេតំ តយា វុត្តំ, ឯតំ នោ វត រេ វត្តព្ពេ។ កស្មា? រូបស្ស ច ទុក្ខត្តា។ រូបញ្ហិ អនិច្ចំ ទុក្ខាធិដ្ឋានញ្ច។ តេន វុត្តំ “យទនិច្ចំ តំ ទុក្ខំ។ សំខិត្តេន បញ្ចុបាទានក្ខន្ធា ទុក្ខា”តិ ច។

អបរិនិប្ផន្នកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

តេវីសតិមវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

កថាវត្ថុបករណ-អនុដីកា សមត្តា។

។ នមោ តស្ស ភគវតោ អរហតោ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស។

យមកបករណ-អនុដីកា

គន្ថារម្ភវណ្ណនា

សង្ខេបេនេវាតិ ឧទ្ទេសេនេវ។ យំ “មាតិកាឋបន”ន្តិ វុត្តំ។ **ធម្មេសូ**តិ ខន្ធាទិធម្មេសុ កុសលាទិធម្មេសុ ច។ អវិបរីតតោ គហិតេសុ ធម្មេសុ មូលយមកាទិវសេន បវត្តិយមានា ទេសនា វេនេយ្យានំ នានប្បការ កោសល្លាវហា បរិញ្ញាកិច្ចសាធនី ច ហោតិ, ន វិបរីតតោតិ អាហ “**វិបរីតគ្គហណំ…បេ… អារទ្ធ**”ន្តិ។ ឯតេន កថាវត្ថុបករណទេសនានន្តរំ យមកបករណទេសនាយ ការណមាហ។ តត្ថ **វិបរីតគ្គហណ**ន្តិ បុគ្គលបរិគ្គហណាទិមិច្ឆាគាហំ។ **ធម្មបុគ្គលោកាសាទិនិស្សយាន**ន្តិ “យេ កេចិ កុសលា ធម្មា, សព្ពេ តេ កុសលមូលា”តិអាទិនា (យម. ១.មូលយមក.១) ធម្មេ, “យស្ស រូបក្ខន្ធោ ឧប្បជ្ជតិ, តស្ស វេទនាក្ខន្ធោ ឧប្បជ្ជតី”តិអាទិនា (យម. ១.ខន្ធយមក.៥០) បុគ្គលំ “យត្ថ រូបក្ខន្ធោ ឧប្បជ្ជតិ, តត្ថ វេទនាក្ខន្ធោ ឧប្បជ្ជតី”តិអាទិនា (យម. ១.ខន្ធយមក.៥១) ឱកាសំ និស្សាយ អារព្ភ បវត្តានំ។ **អាទិ**-សទ្ទេន បុគ្គលោកាសឧប្បាទនិរោធតទុភយបរិញ្ញាទីនំ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ **សន្និដ្ឋានសំសយាន**ន្តិ បាឡិគតិបដិវចនសរូបទស្សនបដិក្ខិបនបដិសេធននយេហិ យថាបុច្ឆិតស្ស អត្ថស្ស និច្ឆយករណំ សន្និដ្ឋានំ, តទភាវតោ សំសយនំ សំសយោ។ តេសំ សន្និដ្ឋានសំសយានំ។

កាមញ្ចេត្ថ ធម្មបដិគ្គាហកានំ សំសយបុព្ពកំ សន្និដ្ឋានន្តិ បឋមំ សំសយោ វត្តព្ពោ, ទេសេន្តស្ស បន ភគវតោ សន្និដ្ឋានបុព្ពកោ សំសយោតិ ទស្សនត្ថំ អយំ បទានុក្កមោ កតោ។ សព្ពញ្ញុ បរិញ្ញេយ្យំ ហត្ថាមលកំ វិយ បច្ចក្ខំ កត្វា ឋិតស្ស ធម្មសាមិនោ ន កត្ថចិ សំសយោ, វិស្សជ្ជេតុកាមតាយ បន វិនេយ្យជ្ឈាសយគតំ សំសយំ ទស្សេន្តោ សំសយិតវសេន បុច្ឆំ ករោតីតិ ឯវំ វិស្សជ្ជនបុច្ឆនវសេន ន សន្និដ្ឋានសំសយា លព្ភន្តីតិ អយមត្ថោ ទស្សិតោ, និច្ឆិតសំសយធម្មវសេនេវ បនេត្ថ សន្និដ្ឋានសំសយា វេទិតព្ពា។ តេនាហ **អដ្ឋកថាយំ** “កុសលេសុ កុសលា នុ ខោ, ន នុ ខោ កុសលាតិ សន្ទេហាភាវតោ”តិអាទិ។ តេនេវ ច “សន្និដ្ឋានសំសយាន”ន្តិ, “សន្និដ្ឋានសំសយវសេនា”តិ ច បឋមំ សន្និដ្ឋានគ្គហណំ កតំ។

តន្តិ យមកបករណំ។ តស្ស យេ សមយាទយោ វត្តព្ពា, តេ កថាវត្ថុបករណទេសនានន្តរោ ទេសនាសមយោ, តាវតឹសភវនមេវ ទេសនាទេសោ, កុសលាកុសលមូលាទិយមកាការេន ទេសនាតិ វិភាគតោ “សង្ខេបេនេវា”តិអាទិគាថាហិ វិភាវិតា និមិត្តេន សទ្ធឹ សំវណ្ណនបដិញ្ញា ចាតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេន្តោ “**សមយទេសទេសនាវសេនា**”តិអាទិមាហ។ និមិត្តញ្ចេតំ ឥធ សំវណ្ណនាយ, យទិទំ កមានុប្បត្តិ អាគតភារវាហិតា ច បណ្ឌិតានំ បណ្ឌិតកិច្ចភាវតោ។ តត្ថ អនុប្បត្តំ ទស្សេត្វាតិ សម្ពន្ធោ។

តត្ថាតិ តស្មឹ សមយាទិទស្សនេ។ យមនំ ឧបរមនន្តិ យមោ មរណន្តិ អាហ “**ជាតិយា សតិ មរណំ ហោតីតិ…បេ… វិសយោ**”តិ។ តត្ថ យថា “ជាតិយា សតិ មរណំ ហោតី”តិ ជាតិ យមស្ស វិសយោ, ឯវំ “ឧបាទានក្ខន្ធេសុ សន្តេសុ មរណំ ហោតី”តិ ឧបាទានក្ខន្ធា យមស្ស វិសយោតិ យោជេតព្ពំ។ តេ ហិ មរណធម្មិនោតិ។ អនុប្បត្តមរណំយេវ កិព្ពិសការិនំ បុគ្គលំ យមបុរិសា វិវិធា កម្មការណា ករោន្តិ, ន អប្បត្តមរណន្តិ មរណំ យមស្ស វិសយោ វុត្តោ។ **អាណាបវត្តិដ្ឋាន**ន្តិ ឥទំ វិសយ-សទ្ទស្ស អត្ថវចនំ។ **ទេសំ វា**តិ កាមាទិធាតុត្តយទេសំ សន្ធាយាហ។ ធាតុត្តយិស្សរោ ហិ មច្ចុរាជា។ បញ្ចានន្តរិយានិ អញ្ញសត្ថារុទ្ទេសោ ច, តេន វា សទ្ធឹ បញ្ច វេរានិ **ឆ អភព្ពដ្ឋានានិ។ អាវត្តា**តិ បទក្ខិណាវត្តា។ **តនុរុហា**តិ លោមា។

គន្ថារម្ភវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១. មូលយមកំ

ឧទ្ទេសវារវណ្ណនា

១. **យមកសមូហស្សា**តិ មូលយមកាទិកស្ស យមកសមូហស្ស។ មូលយមកាទយោ ហិ បករណាបេក្ខាយ អវយវភូតាបិ និច្ចាវយវាបេក្ខាយ យមកសមូហោតិ វុត្តោ។ តេនាហ “**តំសមូហស្ស ច សកលស្ស បករណស្សា**”តិ។

កុសលាកុសលមូលវិសេសានន្តិ ទុតិយបុច្ឆាយ វុត្តានំ សំសយបទសង្គហិតានំ កុសលសង្ខាតានំ, តថា បឋមបុច្ឆាយ វុត្តានំ កុសលមូលសង្ខាតានំ វិសេសានំ អត្ថយមកភាវស្ស វុត្តត្តាតិ យោជនា។ យថា ហិ បឋមបុច្ឆាយ វិសេសវន្តភាវេន វុត្តាយេវ កុសលធម្មា ទុតិយបុច្ឆាយំ វិសេសភាវេន វុត្តា, ឯវំ បឋមបុច្ឆាយំ វិសេសភាវេន វុត្តាយេវ កុសលមូលធម្មា ទុតិយបុច្ឆាយំ វិសេសវន្តភាវេន វុត្តា។ វត្តុវចនិច្ឆាវសេន ហិ ធម្មានំ វិសេសវិសេសវន្តតាវិភាគា ហោន្តីតិ។ **កុសលមូលកុសលវិសេសេហិ** សំសយិតបទសង្គហិតេហិ កុសលកុសលមូលានំ វិសេសវន្តានន្តិ អធិប្បាយោ។ ឯត្ថ ច វិសេសវន្តាបេក្ខវិសេសវសេន បឋមោ អត្ថវិកប្បោ វុត្តោ, ទុតិយោ បន វិសេសាបេក្ខវិសេសវន្តវសេនាតិ អយមេតេសំ វិសេសោ។ តេនាហ “**ញាតុំ ឥច្ឆិតានំ ហី**”តិអាទិ។

តត្ថ **ញាតុំ ឥច្ឆិតាន**ន្តិ បុច្ឆាយ វិសយភូតានន្តិ អត្ថោ។ **វិសេសាន**ន្តិ កុសលកុសលមូលវិសេសានំ។ **វិសេសវន្តាបេក្ខាន**ន្តិ កុសលមូលកុសលសង្ខាតេហិ វិសេសវន្តេហិ សាបេក្ខានំ។ **វិសេសវតេ**ន្តិ កុសលមូលកុសលានំ។ **វិសេសាបេក្ខាន**ន្តិ កុសលកុសលមូលវិសេសេហិ សាបេក្ខានំ។ **ឯកត្ថា**តិ ឯតស្មិំ មូលយមកេ។ **បធានភាវោ**តិ បឋមវិកប្បេ តាវ សំសយិតប្បធានត្តា បុច្ឆាយ វិសេសានំ បធានភាវោ វេទិតព្ពោ។ តេ ហិ សំសយិតានំ វិសេសវន្តោតិ។ ទុតិយវិកប្បេ បន វិសេសា នាម វិសេសវន្តាធីនាតិ វិសេសវន្តានំ តត្ថ បធានភាវោ ទដ្ឋព្ពោ។ ទ្វិន្នំ បន ឯកជ្ឈំ បធានភាវោ ន យុជ្ជតិ។ សតិ ហិ អប្បធានេ បធានំ នាម សិយា។ តេនាហ “**ឯកេកាយ បុច្ឆាយ ឯកេកោ ឯវ អត្ថោ សង្គហិតោ ហោតី**”តិ។ ឯវញ្ចេតំ សម្បដិច្ឆិតព្ពំ, អញ្ញថា វិនិច្ឆិតវិសេសិតព្ពភាវេហិ ឥធ បធានភាវោ ន យុជ្ជតេវាតិ។ **ន ធម្មវាចកោ**តិ ន សភាវធម្មវាចកោ។ សភាវធម្មោបិ ហិ អត្ថោតិ វុច្ចតិ “គម្ភីរបញ្ញំ និបុណត្ថទស្សិ”ន្តិអាទីសុ (សុ. និ. ១៧៨)។ “ហេតុផលេ ញាណំ អត្ថបដិសម្ភិទា”តិអាទីសុ (វិភ. ៧២០) អត្ថ-សទ្ទស្ស ហេតុផលវាចកតា ទដ្ឋព្ពា។ **អាទិ**-សទ្ទេនស្ស “អត្ថាភិសមយា”តិអាទីសុ (សំ. និ. ១.១២៩) អាគតា ហិតាទិវាចកតា សង្គយ្ហតិ។ **តេនេវា**តិ បាឡិអត្ថវាចកត្តា ឯវ។

តីណិបិ បទានីតិ ឯត្ថ **បិ**-សទ្ទោ សមុច្ចយត្ថោ, សមុច្ចយោ ច តុល្យយោគេ សិយា។ កឹ នាម-បទេន អនវសេសតោ កុសលាទីនំ សង្គហោតិ អាសង្កាយ តទាសង្កានិវត្តនត្ថមាហ “**តីណិបិ...បេ.... សង្គាហកត្ត**”ន្តិ។ តត្ថ **សង្គាហកត្តមត្ត**ន្តិ **មត្ត**-សទ្ទោ វិសេសនិវត្តិអត្ថោតិ។ តេន និវត្តិតំ វិសេសំ ទស្សេតុំ “**ន និរវសេសសង្គាហកត្ត**”ន្តិ វុត្តំ។ ន ហិ រូបំ នាម-បទេន សង្គយ្ហតិ។ កុសលាទិយេវ នាមន្តិ និយមោ ទដ្ឋព្ពោ, ន នាមំយេវ កុសលាទីតិ ឥមមេវ ច និយមំ សន្ធាយាហ “**កុសលាទីនំ សង្គាហកត្តមត្តមេវ សន្ធាយ វុត្ត**”ន្តិ។ យទិបិ នាម-បទំ ន និរវសេសកុសលាទិសង្គាហកំ, កុសលាទិសង្គាហកំ បន ហោតិ, តទត្ថមេវ ច តំ គហិតន្តិ នាមស្ស កុសលត្តិកបរិយាបន្នតា វុត្តាតិ ទស្សេន្តោ អាហ “**កុសលាទិ...បេ.... វុត្ត**”ន្តិ។

ឧទ្ទេសវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

និទ្ទេសវារវណ្ណនា

៥២. ទុតិយយមកេតិ ឯកមូលយមកេ។ **ឯវមិធាបី**តិ យថា ឯកមូលយមកេ “យេ កេចិ កុសលា”ឥច្ចេវ បុច្ឆា អារទ្ធា, ឯវំ ឥធាបិ អញ្ញមញ្ញមូលយមកេបិ “យេ កេចិ កុសលា”ឥច្ចេវ បុច្ឆា អារភិតព្ពា សិយា។ កស្មា? **បុរិមយមក...បេ.... អប្បវត្តត្តា**តិ។ ឥទញ្ច ទុតិយយមកស្ស តថា អប្បវត្តត្តា វុត្តំ, តតិយយមកំ បន តថេវ បវត្តំ។ **កេចី**តិ បទការា។ តេ ហិ យថា បឋមទុតិយយមកេសុ បុរិមបុច្ឆា ឯវ បរិវត្តនវសេន បច្ឆិមបុច្ឆា កតាតិ បច្ឆិមបុច្ឆាយ បុរិមបុច្ឆា សមានា ឋបេត្វា បដិលោមភាវំ, ន តថា អញ្ញមញ្ញយមកេ។ តត្ថ ហិ ទ្វេបិ បុច្ឆា អញ្ញមញ្ញវិសទិសា។ យទិ តត្ថាបិ ទ្វីហិបិ បុច្ឆាហិ សទិសាហិ ភវិតព្ពំ , “យេ កេចិ កុសលា”តិ បឋមបុច្ឆា អារភិតព្ពា, បច្ឆិមបុច្ឆា វា “សព្ពេ តេ ធម្មា កុសលមូលេន ឯកមូលា”តិ វត្តព្ពា សិយា។ ឯវំ បន អវត្វា បឋមទុតិយយមកេសុ វិយ បុរិមបច្ឆិមបុច្ឆា សទិសា អកត្វា តតិយយមកេ តាសំ វិសទិសតា “យេ កេចិ កុសលា”តិ អនារទ្ធត្តា, តស្មា បដិលោមបុច្ឆានុរូបាយ អនុលោមបុច្ឆាយ ភវិតព្ពន្តិ ឥមមត្ថំ សន្ធាយ “យេ កេចិ កុសលាតិ អបុច្ឆិត្វា”តិ វុត្តន្តិ វទន្តិ។

អត្ថវសេនាតិ សម្ភវន្តានំ និច្ឆិតសំសយិតានំ អត្ថានំ វសេន។ **តទនុរូបាយា**តិ តស្សា បុរិមបុច្ឆាយ អត្ថតោ ព្យញ្ជនតោ ច អនុច្ឆវិកាយ។ បុរិមញ្ហិ អបេក្ខិត្វា បច្ឆិមាយ ភវិតព្ពំ។ **តេនា**តិ តស្មា។ យស្មា អនុលោមេ សំសយច្ឆេទេ ជាតេបិ បដិលោមេ សំសយោ ឧប្បជ្ជតិ, យទិ ន ឧប្បជ្ជេយ្យ, បដិលោមបុច្ឆាយ បយោជនមេវ ន សិយា, តស្មា ន បច្ឆិមបុច្ឆានុរូបា បុរិមបុច្ឆា, អថ ខោ វុត្តនយេន បុរិមបុច្ឆានុរូបា បច្ឆិមបុច្ឆា, តាយ ច អនុរូបតាយ អត្ថាទិវសេន ទ្វិន្នំ បទានំ សម្ពន្ធត្តា អត្ថាទិយមកតា វុត្តា។ ទេសនាក្កមតោ ចេត្ថ អនុលោមបដិលោមតា វេទិតព្ពា “កុសលា កុសលមូលា”តិ វត្វា “កុសលមូលា កុសលា”តិ ច វុត្តត្តា។ សេសយមកេសុបិ ឯសេវ នយោ។ វិសេសវន្តវិសេស, វិសេសវិសេសវន្តក្កហណតោ វា ឥធ អនុលោមបដិលោមតា វេទិតព្ពា។

បឋមបុច្ឆាយញ្ហិ យេ ធម្មា វិសេសវន្តោ, តេ និច្ឆយាធិដ្ឋានេ កត្វា ទស្សេន្តោ “យេ កេចិ កុសលា ធម្មា”តិ វត្វា តេសុ យស្មឹ វិសេសោ សំសយាធិដ្ឋានោ, តំទស្សនត្ថំ “សព្ពេ តេ កុសលមូលា”តិ បុច្ឆា កតា។ ទុតិយបុច្ឆាយំ បន តប្បដិលោមតោ យេន វិសេសេន តេ វិសេសវន្តោ, តំ វិសេសំ សន្និដ្ឋានំ កត្វា ទស្សេន្តោ “យេ វា បន កុសលមូលា”តិ វត្វា តេ វិសេសវន្តេ សំសយាធិដ្ឋានភូតេ ទស្សេតុំ “សព្ពេ តេ ធម្មា កុសលា”តិ បុច្ឆា កតា។ អនិយតវត្ថុកា ហិ សន្និដ្ឋានសំសយា អនេកជ្ឈាសយត្តា សត្តានំ។

ឥមិនាបិ ព្យញ្ជនេនាតិ “យេ កេចិ កុសលមូលេន ឯកមូលា”តិ ឥមិនាបិ វាក្យេន។ **ឯវំ ន សក្កា វត្តុ**ន្តិ យេនាធិប្បាយេន វុត្តំ, តមេវាធិប្បាយំ វិវរតិ **“ន ហិ”**តិអាទិនា។ តត្ថ **តេនេវា**តិ កុសលព្យញ្ជនត្ថស្ស កុសលមូលេន ឯកមូលព្យញ្ជនត្ថស្ស ភិន្នត្តា ឯវ។ ***វិស្សជ្ជន***ន្តិ វិភជនំ ។ **ឥតរថា**តិ កុសលមូលេន ឯកមូលព្យញ្ជនេន បុច្ឆាយ កតាយ។ **តានិ វចនានី**តិ កុសលវចនំ កុសលមូលេន ឯកមូលវចនញ្ច។ កុសលចិត្តសមុដ្ឋានរូបវសេន ចស្ស អព្យាកតទីបនតា ទដ្ឋព្ពា។ **ឯត្ថា**តិ “ឥមិនាបិ ព្យញ្ជនេន តស្សេវត្ថស្ស សម្ភវតោ”តិ ឯតស្មឹ វចនេ។ **យេ កេចិ កុសលា...បេ.... សម្ភវតោ**តិ ឯតេន កុសលានំ កុសលមូលេន ឯកមូលតាយ ព្យភិចារាភាវំ ទស្សេតិ។ តេនេវាហ **“ន ហិ...បេ.... សន្តី”**តិ។ ***វុត្តព្យញ្ជនត្ថស្សេវ សម្ភវតោ***តិ ហិ ឥមិនា អវុត្តព្យញ្ជនត្ថស្ស សម្ភវាភាវវចនេន ស្វាយមធិប្បាយមត្ថោ វិភាវិតោ។ យថា ហិ កុសលមូលេន ឯកមូលព្យញ្ជនត្ថោ កុសលព្យញ្ជនត្ថំ ព្យភិចរតិ, ន ឯវំ តំ កុសលព្យញ្ជនត្ថោ។ កថំ កត្វា ចោទនា, កថញ្ច កត្វា បរិហារោ? កុសលមូលេន ឯកមូលា កុសលា ឯវាតិ ចោទនា កតា, កុសលមូលេន ឯកមូលា ឯវ កុសលាតិ បន បរិហារោ បវត្តោតិ វេទិតព្ពំ។ **ទុតិយយមកេ វិយ អបុច្ឆិត្វា**តិ “យេ កេចិ កុសលា”តិ អបុច្ឆិត្វា។ **កុសលមូលេហី**តិ កុសលេហិ មូលេហិ។ **តេ**តិ កុសលមូលេន ឯកមូលា។

ឯកតោ ឧប្បជ្ជន្តីតិ ឯត្ថ **ឥតិ**-សទ្ទោ អាទិអត្ថោ បការត្ថោ វា។ តេន “កុសលមូលានិ ឯកមូលានិ ចេវ អញ្ញមញ្ញមូលានិ ចា”តិអាទិបាឡិសេសំ ទស្សេតិ។ យំ សន្ធាយ **“ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ វិស្សជ្ជនំ កាតព្ពំ ភវេយ្យា”**តិ វុត្តំ។ តត្ថ **ហេដ្ឋា**តិ អនុលោមបុច្ឆាវិស្សជ្ជនេ។ ***វុត្តនយេនា***តិ “មូលានិ យានិ ឯកតោ ឧប្បជ្ជន្តី”តិអាទិនា វុត្តនយេន។ **តម្បី**តិ “កុសលមូលេនា”តិអាទិ អដ្ឋកថាវចនម្បិ។ **តថា**តិ តេន បការេន, អនុលោមបុច្ឆាយំ វិយ វិស្សជ្ជនំ កាតព្ពំ ភវេយ្យាតិ ឥមិនា បការេនាតិ អត្ថោ។ យេន ការណេន “ន សក្កា វត្តុ”ន្តិ វុត្តំ, តំ ការណំ ទស្សេតុំ **“យេ វា បនា”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **“អាមន្តា”ឥច្ចេវ វិស្សជ្ជនេន ភវិតព្ព**ន្តិ “សព្ពេ តេ ធម្មា កុសលា”តិ បុច្ឆាយំ វិយ “សព្ពេ តេ ធម្មា កុសលមូលេន ឯកមូលា”តិ បុច្ឆិតេបិ បដិវចនវិស្សជ្ជនមេវ លព្ភតិ, ន អនុលោមបុច្ឆាយំ វិយ សរូបទស្សនវិស្សជ្ជនំ វិភជិត្វា ទស្សេតព្ពស្ស អភាវតោ។ យេ ហិ ធម្មា កុសលមូលេន ឯកមូលា, ន តេ ធម្មា កុសលមូលេន អញ្ញមញ្ញមូលាវ។ យេ បន កុសលមូលេន អញ្ញមញ្ញមូលា, តេ កុសលមូលេន ឯកមូលាវ។ តេនាហ **“ន ហិ...បេ.... វិភាគោ កាតព្ពោ ភវេយ្យា”**តិ។

តត្ថ **យេនា**តិ យេន អញ្ញមញ្ញមូលេសុ ឯកមូលស្ស អភាវេន។ **យត្ថា**តិ យស្មឹ ញាណសម្បយុត្តចិត្តុប្បាទេ។ អញ្ញមញ្ញមូលកត្តា ឯកមូលកត្តា ចាតិ អធិប្បាយោ។ ទ្វិន្នំ ទ្វិន្នញ្ហិ ឯកេកេន អញ្ញមញ្ញមូលកត្តេ វុត្តេ តេសំ ឯកេកេន ឯកមូលកត្តម្បិ វុត្តមេវ ហោតិ សមានត្ថោ ឯកសទ្ទោតិ កត្វា។ តេនេវាហ **“យត្ថ បន...បេ.... ន ឯកមូលានី”**តិ។ តយិទំ មិច្ឆា, ទ្វីសុបិ ឯកេកេន ឥតរស្ស ឯកមូលកត្តំ សម្ភវតិ ឯវាតិ។ តេនាហ **“ឯតស្ស គហណស្ស និវារណត្ថ”**ន្តិអាទិ។ “យេ ធម្មា កុសលមូលេន អញ្ញមញ្ញមូលា, តេ កុសលមូលេន ឯកមូលា”តិ ឥមមត្ថំ វិភាវេន្តេន ឥធ “អាមន្តា”តិ បទេន យត្ថ ទ្វេ មូលានិ ឧប្បជ្ជន្តិ, តត្ថ ឯកេកេន ឥតរស្ស ឯកមូលកត្តំ បកាសិតមេវាតិ អាហ **“អាមន្តាតិ ឥមិនាវ វិស្សជ្ជនេន តំគហណនិវារណតោ”**តិ ។ **និច្ឆិតត្តា**តិ ឯត្ថ ឯកតោ ឧប្បជ្ជមានានំ តិណ្ណន្នំ តាវ មូលានំ និច្ឆិតំ ហោតុ អញ្ញមញ្ញេកមូលកត្តំ, ទ្វិន្នំ បន កថន្តិ អាហ **“អញ្ញមញ្ញមូលានំ ហី”**តិអាទិ។ **សមានមូលតា ឯវា**តិ អវធារណេន និវត្តិតត្ថំ ទស្សេតុំ **“ន អញ្ញមញ្ញសមានមូលតា”**តិ វុត្តំ។ តេន អញ្ញមញ្ញមូលានំ សមានមូលតាមត្តវចនិច្ឆាយ ឯកមូលគ្គហណំ, ន តេសំ អញ្ញមញ្ញបច្ចយតាវិសិដ្ឋសមានមូលតាទស្សនត្ថន្តិ ឥមមត្ថំ ទស្សេតិ។ **ទ្វិន្នំ មូលាន**ន្តិ ទ្វិន្នំ ឯកមូលានំ ឯកតោ ឧប្បជ្ជមានានំ។ យថា តេសំ សមានមូលតា, តំ ទស្សេតុំ **“តេសុ ហី”**តិអាទិ វុត្តំ។ **តំមូលេហិ អញ្ញេហី**តិ ឥតរមូលេហិ មូលទ្វយតោ អញ្ញេហិ សហជាតធម្មេហិ។

ឥទានិ យេន អធិប្បាយេន បដិលោមេ “កុសលា”ឥច្ចេវ បុច្ឆា កតា, ន “កុសលមូលេន ឯកមូលា”តិ, តំ ទស្សេតុំ **“អញ្ញមញ្ញមូលត្តេ បន...បេ.... កតាតិ ទដ្ឋព្ព”**ន្តិ អាហ។ ន ហិ កុសលមូលេន អញ្ញមញ្ញមូលេសុ កិញ្ចិ ឯកមូលំ ន ហោតីតិ វុត្តោវាយមត្ថោ។ **មូលយុត្តតមេវ វទតិ,** ន មូលេហិ អយុត្តន្តិ អធិប្បាយោ។ អញ្ញថា បុព្ពេនាបរំ វិរុជ្ឈេយ្យ។ **តេនេវា**តិ មូលយុត្តតាយ ឯវ វុច្ចមានត្តា។ **ឧភយត្ថាបី**តិ អញ្ញមញ្ញមូលា ឯកមូលាតិ ទ្វីសុបិ បទេសុ។ **“កុសលមូលេនា”តិ វុត្តំ,** កុសលមូលេន សម្បយុត្តេនាតិ ហិ អត្ថោ។ យទិ ឧភយម្បិ វចនំ មូលយុត្តតមេវ វទតិ, អថ កស្មា អនុលោមបុច្ឆាយមេវ ឯកមូលគ្គហណំ កតំ, ន បដិលោមបុច្ឆាយន្តិ ឧភយត្ថាបិ

តំ គហេតព្ពំ ន វា គហេតព្ពំ។ ឯវញ្ហិ មូលេកមូលយមកទេសនាហិ អយំ អញ្ញមញ្ញយមកទេសនា សមានរសា សិយាតិ ចោទនំ មនសិ កត្វា អាហ “**តត្ថ**”តិអាទិ។

តត្ថ **តត្ថា**តិ តស្មឹ អញ្ញមញ្ញយមកេ។ យទិបិ ឯកមូលា អញ្ញមញ្ញមូលាតិ ឥទំ បទទ្វយំ វុត្តនយេន មូលយុត្តតមេវ វទតិ, តថាបិ សាមញ្ញវិសេសលក្ខណេ អត្ថេវ ភេទោតិ ទស្សេតុំ “**មូលយោគសាមញ្ញេ**”តិអាទិ វុត្តំ។ សមូលកានំ សមានមូលតា ឯកមូលត្តន្តិ ឯកមូលវចនំ តេសុ អវិសេសតោ មូលសព្ភាវមត្តំ វទតិ, ន អញ្ញមញ្ញមូលសទ្ទោ វិយ មូលេសុ លព្ភមានំ វិសេសំ, ន ច សាមញ្ញេ និច្ឆយោ វិសេសេ សំសយំ វិធមតីតិ ឥមមត្ថមាហ “**មូលយោគសាមញ្ញេ...បេ.... បវត្តា**”តិ ឥមិនា។ វិសេសេ បន និច្ឆយោ សាមញ្ញេ សំសយំ វិធមន្តោ ឯវ បវត្តតីតិ អាហ “**មូលយោគវិសេសេ បន...បេ.... និច្ឆិតមេវ ហោតី**”តិ។ **តស្មា**តិ វុត្តស្សេវ តស្ស ហេតុភាវេន បរាមសនំ, វិសេសនិច្ឆយេនេវ អវិនាភាវតោ, សាមញ្ញស្ស និច្ឆិតត្តា តត្ថ វា សំសយាភាវតោតិ អត្ថោ។ តេនាហ “**ឯកមូលាតិ បុច្ឆំ អកត្វា**”តិ។ **កុសលភាវទីបកំ ន ហោតី**តិ កុសលភាវស្សេវ ទីបកំ ន ហោតិ តទញ្ញជាតិកស្សបិ ទីបនតោ។ តេនាហ “**កុសលភាវេ សំសយសព្ភាវា**”តិ។ **អញ្ញមញ្ញមូលវចន**ន្តិ កេវលំ អញ្ញមញ្ញមូលវចនន្តិ អធិប្បាយោ។ **កុសលាធិការស្ស អនុវត្តមានត្តា**តិ ឥមិនា “សព្ពេ តេ ធម្មា កុសលា”តិ កុសលគ្គហណេ ការណមាហ។ ឯកមូលគ្គហណេ ហិ បយោជនាភាវោ ទស្សិតោ, កុសលស្ស វសេន ចាយំ ទេសនាតិ។

៥៣-៦១. មូលនយេ វុត្តេ ឯវ អត្ថេតិ មូលនយេ វុត្តេ ឯវ កុសលាទិធម្មេ។ កុសលាទយោ ហិ សភាវធម្មា ឥធ បាឡិអត្ថតាយ អត្ថោតិ វុត្តោ។ កុសលមូលភាវេន, មូលស្ស វិសេសនេន, មូលយោគទីបនេន ច បកាសេតុំ។ កុសលមូលភូតា មូលា កុសលមូលមូលាតិ សមាសយោជនា។ មូលវចនញ្ហិ និវត្តេតព្ពគហេតព្ពសាធារណំ។ អកុសលាព្យាកតាបិ មូលធម្មា អត្ថីតិ កុសលមូលភាវេន មូលធម្មា វិសេសិតា។ មូលគ្គហណេន ច មូលវន្តានំ មូលយោគោ ទីបិតោ ហោតិ។ សមានេន មូលេន, មូលស្ស វិសេសនេន, មូលយោគទីបនេន ច បកាសេតុំ “ឯកមូលមូលា”តិ, អញ្ញមញ្ញស្ស មូលេន មូលភាវេន, មូលស្ស វិសេសនេន, មូលយោគទីបនេន ច បកាសេតុំ “អញ្ញមញ្ញមូលមូលា”តិ មូលមូលនយោ វុត្តោតិ យោជនា។ តីសុបិ យមកេសុ យថាវុត្តវិសេសនមេវេត្ថ បរិយាយន្តរំ ទដ្ឋព្ពំ។

មូលយោគំ ទីបេតុន្តិ មូលយោគមេវ បធានំ សាតិសយញ្ច កត្វា ទីបេតុន្តិ អធិប្បាយោ។ យថា ហិ កុសលានិ មូលានិ ឯតេសន្តិ កុសលមូលកានីតិ ពាហិរត្ថសមាសេ មូលយោគោ បធានភាវេន វុត្តោ ហោតិ, ន ឯវំ “កុសលសង្ខាតា មូលា កុសលមូលា”តិ កេវលំ, “កុសលមូលមូលា”តិ សវិសេសនំ វា វុត្តេ ឧត្តរបទត្ថប្បធានសមាសេ។ តេនាហ “**អញ្ញបទត្ថ...បេ.... ទីបេតុ**”ន្តិ។ **វុត្តប្បការោវា**តិ “កុសលមូលភាវេន មូលស្ស វិសេសនេនា”តិអាទិនា មូលមូលនយេ ច, “អញ្ញបទត្ថសមាសន្តេន ក-ការេនា”តិអាទិនា មូលកនយេ ច វុត្តប្បការោ ឯវ។ **វចនបរិយាយោ** មូលមូលកនយេ ឯកជ្ឈំ កត្វា យោជេតព្ពោ។

៧៤-៨៥. ន ឯកមូលភាវំ លភមានេហីតិ អព្យាកតមូលេន ន ឯកមូលកំ តថាវត្តព្ពតំ លភមានេហិ អដ្ឋារសអហេតុកចិត្តុប្បាទាហេតុកសមុដ្ឋានរូបនិព្ពានេហិ ឯកតោ អលព្ភមានត្តា។ យថា ហិ យថាវុត្តចិត្តុប្បាទាទយោ ហេតុបច្ចយវិរហិតា អហេតុកវោហារំ លភន្តិ, ន ឯវំ សហេតុកសមុដ្ឋានំ រូបំ។ តេនាហ “**អហេតុកវោហាររហិតំ កត្វា**”តិ។ ឯត្ថ ច “សព្ពំ រូបំ ន ហេតុកមេវ, អហេតុកមេវា”តិ វុត្តត្តា កិញ្ចាបិ សហេតុកសមុដ្ឋានម្បិ រូបំ អហេតុកំ, “អព្យាកតោ ធម្មោ អព្យាកតស្ស ធម្មស្ស ហេតុបច្ចយេន បច្ចយោ, វិបាកាព្យាកតា កិរិយាព្យាកតា ហេតូ សម្បយុត្តកានំ ខន្ធានំ ចិត្តសមុដ្ឋានានញ្ច រូបានំ ហេតុបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ (បដ្ឋា. ១.១.៤០៣) បន វចនតោ ហេតុបច្ចយយោគេន សហេតុកសមុដ្ឋានស្ស រូបស្ស អហេតុកវោហារាភាវោ វុត្តោ។ កេចិ បន “**អព្ពោហារិកំ កត្វា**តិ សហេតុកវោហារេន អព្ពោហារិកំ កត្វាតិ អត្ថំ វត្វា អញ្ញថា ‘អហេតុកំ អព្យាកតំ អព្យាកតមូលេន ឯកមូល’ន្តិ ន សក្កា វត្តុ”ន្តិ វទន្តិ។ តត្ថ យំ វត្តព្ពំ, តំ វុត្តមេវ អហេតុកវោហារាភាវេន សហេតុកតាបរិយាយស្ស អត្ថសិទ្ធត្តា។ អបិច ហេតុបច្ចយសព្ភាវតោ តស្ស សហេតុកតាបរិយាយោ លព្ភតេវ។ តេនាហ “**ន វា សហេតុកទុកេ វិយ...បេ.... អព្ពោហារិកំ កត**”ន្តិ។ ឯត្ថ **ឯត្ថា**តិ ឯតស្មឹ ឯកមូលកទុកេ។ **ហេតុបច្ចយយោគាយោគវសេនា**តិ ហេតុបច្ចយេន យោគាយោគវសេន, ហេតុបច្ចយស្ស សព្ភាវាសព្ភាវវសេនាតិ អត្ថោ។ **សហេតុកវោហារមេវ លភតិ** បច្ចយភូតហេតុសព្ភាវតោ។

អបរេ បន ភណន្តិ “សហេតុកចិត្តសមុដ្ឋានំ រូបំ អហេតុកំ អព្យាកតន្តិ ឥមិនា វចនេន សង្គហំ គច្ឆន្តម្បិ សមូលកត្តា ‘អព្យាកតមូលេន ន ឯកមូល’ន្តិ ន សក្កា វត្តុំ, សតិបិ សមូលកត្តេ និប្បរិយាយេន សហេតុកំ ន ហោតីតិ ‘អព្យាកតមូលេន ឯកមូល’ន្តិ ច ន សក្កា វត្តុំ, តស្មា ‘អហេតុកំ អព្យាកតំ អព្យាកតមូលេន ន ឯកមូលំ, សហេតុកំ អព្យាកតំ អព្យាកតមូលេន ឯកមូល’ន្តិ ទ្វីសុបិ បទេសុ អនវរោធតោ អព្ពោហារិកំ កត្វាតិ

វុត្ត”ន្តិ, តំ តេសំ មតិមត្តំ “សហេតុកអព្យាកតសមុដ្ឋានំ រូបំ អព្យាកតមូលេន ឯកមូលំ ហោតី”តិ **អដ្ឋកថាយំ** តស្ស ឯកមូលភាវស្ស និច្ឆិតត្តា, តស្មា វុត្តនយេនេវ ចេត្ថ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

៨៦-៨៧. កុសលាកុសលាព្យាកតរាសិតោ នមននាមនសង្ខាតេន វិសេសេន អរូបធម្មានំ គហណំ និទ្ធារណំ នាម ហោតីតិ អាហ “**នាមានំ និទ្ធារិតត្តា**”តិ។ តេន តេសំ អធិកភាវមោហ វិញ្ញាយមានមេវ បករណេន អបរិច្ឆិន្នត្តា។ យទិ ឯវំ “អហេតុកំ នាមំ សហេតុកំ នាម”ន្តិ បាឋន្តរេ កស្មា នាមគ្គហណំ កតន្តិ អាហ “**សុបាកដភាវត្ថ**”ន្តិ, បរិព្យត្តំ កត្វា វុត្តេ កី វត្តព្ពន្តិ អធិប្បាយោ។

និទ្ទេសវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

មូលយមកវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. ខន្ធយមកំ

១. បណ្ណត្តិវារោ

ឧទ្ទេសវារវណ្ណនា

២-៣. **ខន្ធយមកេ ...បេ.... បរិញ្ញា ច វត្តព្ពា**តិ ឥទំ បធានភាវេន វត្តព្ពទស្សនំ។ អភិញ្ញេយ្យកថា ហិ អភិធម្មោ, សា ច យាវទេវ បរិញ្ញត្ថាតិ បរិញ្ញាសុ ច ន វិនា តីរណបរិញ្ញាយ បហានបរិញ្ញា, តីរណញ្ច សម្បុណ្ណបរានុគ្គហស្ស អធិប្បេតត្តា កាលបុគ្គលោកាសវិភាគមុខេន ខន្ធានំ វិសុំ សហ ច ឧប្បាទនិរោធ លក្ខណបរិគ្គហវសេន សាតិសយំ សម្ភវតិ, នាញ្ញថាតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេន្តោ “**ឥសុ កាលភេទេសុ...បេ.... បរិញ្ញា ច វត្តព្ពា**”តិ បធានំ វត្តព្ពំ ឧទ្ធរតិ។ តត្ថ បន យថា ន តីរណបរិញ្ញាយ វិនា បហានបរិញ្ញា, ឯវំ តីរណបរិញ្ញា វិនា ញាតបរិញ្ញាយ។ សា ច សុតមយញាណមូលិកាតិ ទេសនាកុសលោ សត្ថា អន្វយតោ ព្យតិរេកតោ ច សមុទាយាវយវបទត្ថាទិវិភាគទស្សនមុខេន ខន្ធេសុ បរិញ្ញាប្បភេទំ បកាសេតុកាមោ “បញ្ចក្ខន្ធា”តិអាទិនា ទេសនំ អារភីតិ ទស្សេន្តោ “**តេ បន ខន្ធា**”តិអាទិមាហ។ **បញ្ចហិ បទេហី**តិ បញ្ចហិ សមុទាយបទេហិ។

តត្ថាតិ តេសុ សមុទាយាវយវបទេសុ។ **ធម្មោ**តិ រុប្បនាទិកោ ញេយ្យធម្មោ។ **សមុទាយបទស្សា**តិ រូបក្ខន្ធាទិសមុទាយបទស្ស។ យទិបិ អវយវវិនិមុត្តោ បរមត្ថតោ សមុទាយោ នាម នត្ថិ, យថា បន អវយវោ សមុទាយោន ហោតិ, ឯវំ ន សមុទាយោបិ អវយវោតិ សតិបិ សមុទាយាវយវានំ ភេទេ ទ្វិន្នំ បទានំ សមានាធិករណភាវតោ អត្ថេវាភេទោតិ បទទ្វយស្ស សមានត្ថតាយ សិយា អាសង្កាតិ អាហ “**ឯតស្មឹ សំសយដ្ឋានេ**”តិ។ “ចក្ខាយតនំ រូបក្ខន្ធគណនំ គច្ឆតិ, វិញ្ញាណក្ខន្ធោ តជ្ជា មនោវិញ្ញាណធាតូ”តិអាទីសុ ឯកទេសោ សមុទាយបទត្ថោ វុត្តោ, “យំ កិញ្ចិ រូបំ...បេ.... អយំ វុច្ចតិ រូបក្ខន្ធោ”តិអាទីសុ (វិភ. ២) បន សកលោតិ អាហ “**រូបាទិ...បេ.... អត្ថោ**”តិ។ អវយវបទានញ្ចេត្ថ វិសេសនវិសេសិតព្ពវិសយានំ សមានាធិករណតាយ សមុទាយបទត្ថតា វុត្តា, តតោ ឯវ សមុទាយបទានម្បិ អវយវបទត្ថតា។ ន ហិ វិសេសនវិសេសិតព្ពានំ អត្ថានំ អច្ចន្តំ ភេទោ អភេទោ វា ឥច្ឆិតោ, អថ ខោ ភេទាភេទោ, តស្មា អភេទទស្សនវសេន បឋមនយោ វុត្តោ, ភេទទស្សនវសេន ទុតិយនយោ។ យោ ហិ រុប្បនាទិសង្ខាតោ រាសដ្ឋោ អវយវបទេហិ រូបាទិសទ្ទេហិ ច ខន្ធសទ្ទេន ច វិសេសនវិសេសិតព្ពភាវេន ភិន្ទិត្វា វុត្តោ, ស្វាយំ អត្ថតោ រាសិភាវេន អបេក្ខិតោ រុប្បនាទិអត្ថោ ឯវាតិ។

យថា អវយវបទេហិ វុច្ចមានោបិ សមុទាយបទស្ស អត្ថោ ហោតិ, ឯវំ សមុទាយបទេហិ វុច្ចមានោបិ អវយវបទស្ស អត្ថោតិ “រូបក្ខន្ធោ រូបញ្ចេវ រូបក្ខន្ធោ ច, រូបក្ខន្ធោ រូបន្តិ? អាមន្តា”តិអាទិនា បទសោធនា កតាតិ ទស្សេន្តោ អាហ “**រូបាទិអវយវបទេហិ...បេ.... បទសោធនវារោ វុត្តោ**”តិ។ តត្ថ ឯកច្ចស្ស អវយវបទស្ស អញ្ញត្ថ វុត្តិយា អវយវបទត្ថស្ស សមុទាយបទត្ថតាយ សិយា អនេកន្តិកតា, សមុទាយបទស្ស បន តំ នត្ថីតិ សមុទាយបទត្ថស្ស អវយវបទត្ថតាយ ព្យភិចារាភាវោ “រូបក្ខន្ធោ រូបន្តិ? អាមន្តា”តិ **បាឡិយា** បកាសិតោតិ វុត្តំ “**រូបាទិ...បេ.... ទស្សេតុ**”ន្តិ។

“រូបក្ខន្ធោ”តិអាទីសុ ខន្ធត្ថស្ស វិសេសិតព្ពត្តា វុត្តំ “**បធានភូតស្ស ខន្ធបទស្សា**”តិ។ **វេទនាទិឧបបទត្ថស្ស ច សម្ភវតោ** “វេទនាក្ខន្ធោ”តិអាទីសុ។ **រូបាវយវបទេន វុត្តស្សា**តិ រូបសង្ខាតេន អវយវបទេន វិសេសនភាវេន វុត្តស្ស ខន្ធត្ថស្ស រូបក្ខន្ធភាវោ ហោតិ។ តេន វុត្តំ “រូបក្ខន្ធោ រូបន្តិ? អាមន្តា”តិ។ **តត្ថា**តិ តស្មឹ រូបក្ខន្ធបទេ។ បធានភូតេន វិសេសិតព្ពត្ថា ខន្ធាវយវបទេន វុត្តស្ស រុប្បនដ្ឋស្ស កី វេទនាក្ខន្ធាទិភាវោ ហោតីតិ យោជនា។

សមានេ អវយវបទាភិធេយ្យភាវេ អប្បធានេន បទេន យោ អត្ថោ វិញ្ញាយតិ, សោ កស្មា បធានេន ន វិញ្ញាយតីតិ អធិប្បាយោ។ **ខន្ធាវយវបទេន វុត្តោ ធម្មោ**តិ វាសទ្ទមាហ។ តត្ថ **កោចី**តិ រុប្បនដ្ឋោ។ **កេនចិ សមុទាយបទេនា**តិ រូបក្ខន្ធបទេន, ន វេទនាក្ខន្ធាទិបទេន។ តេនាហ “**ន សព្ពោ សព្ពេនា**”តិ។ ឯស នយោ វេទនាក្ខន្ធាទីសុ។ រូបរូបក្ខន្ធាទិអវយវសមុទាយបទសោធនមុខេន តត្ថ ច ចតុក្ខន្ធវសេន បវត្តា បាឡិគតិ **បទសោធនមូលចក្កវារោ។ ឯវញ្ច ទស្សេន្តេនា**តិ ឥមិនា យ្វាយំ រូបាទិអវយវបទេហិ រូបក្ខន្ធាទិសមុទាយបទេហិ ច ទស្សិតាការោ អត្ថវិសេសោ, តំ បច្ចាមសតិ។ **វិសេសនភាវោ** ភេទកតាយ សាមញ្ញតោ អវច្ឆេទកត្តា, **វិសេសិតព្ពភាវោ** អភេទយោគេន ភេទន្តរតោ អវិច្ឆិន្និតព្ពត្តា, **សមានាធិករណភាវោ** តេសំ ភេទាភេទានំ ឯកវត្ថុសន្និស្សយត្តា។

តេនាតិ យថាវុត្តេន វិសេសនវិសេសិតព្ពភាវេន។ **ឯត្ថា**តិ ឯតស្មឹ សមានាធិករណេ។ **តេនា**តិ វា សមានាធិករណភាវេន។ **ឯត្ថា**តិ រូបក្ខន្ធបទេ។ យថា នីលុប្បលបទេ ឧប្បលវិសេសនភូតំ នីលំ វិសិដ្ឋមេវ ហោតិ, ន យំ កិញ្ចិ, ឯវមិធាបិ ខន្ធវិសេសនភូតំ រូបម្បិ វិសិដ្ឋមេវ សិយាតិ ទស្សេន្តោ “**កឹ ខន្ធតោ…បេ…. ហោតី**”តិ អាហ។ តថា “រូបញ្ច តំ ខន្ធោ ចា”តិ សមានាធិករណភាវេនេវ យំ រូបំ, សោ ខន្ធោ។ យោ ខន្ធោ, តំ រូបន្តិ អយម្បិ អាបន្នោ ឯវាតិ អាហ “**សព្ពេវ…បេ…. វិសេសិតព្ពា**”តិ។ វិសេសនេន ច នាម និទ្ធារិតរូបេន ភវិតព្ពំ អវច្ឆេទកត្តា, ន អនិទ្ធារិតរូបេនាតិ អាហ “**កឹ បន ត**”ន្តិអាទិ, តស្សេវ គហិតត្តា ន បិយរូបសាតរូបស្សាតិ អធិប្បាយោ។ ន ហិ តំ ខន្ធវិសេសនភាវេន គហិតំ, វិស្សជ្ជនំ កតំ តស្សេវាតិ យោជនា។ **ន ខន្ធតោ អញ្ញំ រូបំ អត្ថី**តិ ឥទំ រុប្បនដ្ឋោ រូបន្តិ កត្វា វុត្តំ, ន ហិ សោ ខន្ធវិនិមុត្តោ អត្ថិ។ **តេនេវា**តិ យថាវុត្តរូបស្ស ខន្ធវិនិមុត្តស្ស អភាវេនេវ។ “បិយរូបំ សាតរូបំ, ទស្សេន្តេនប្បក”ន្តិ ច អាទីសុ អតទត្ថស្ស រូបសទ្ទស្ស លព្ភមានត្តា “តេន រូបសទ្ទេនា”តិ វិសេសេត្វា វុត្តំ។ **វុច្ចមានំ** ភូតុបាទាយម្បិ ភេទំ ធម្មជាតំ។ **សុទ្ធេនា**តិ កេវលេន, រូបសទ្ទេន វិនាបីតិ អត្ថោ។ តយិទំ បករណាទិអវច្ឆិន្នតំ សន្ធាយ វុត្តំ, សមានាធិករណតំ វា។ យោ ហិ រូបសទ្ទេន សមានាធិករណោ ខន្ធសទ្ទោ, តេន យថាវុត្តរូបសទ្ទេន វិយ តទត្ថោ វុច្ចតេវ។ តេនាហ “**ខន្ធា រូបក្ខន្ធោ**”តិ។ យទិបិ យថាវុត្តំ រូបំ ខន្ធោ ឯវ ច, ខន្ធោ បន ន រូបមេវាតិ អាហ “**ន ច សព្ពេ…បេ…. វិសេសិតព្ពា**”តិ។ **តេនេវា**តិ អរូបសភាវស្ស ខន្ធស្ស អត្ថិភាវេនេវ។ **តេតិ** ខន្ធា។ **វិភជិតព្ពា**តិ “ខន្ធា រូបក្ខន្ធោ”តិ បទំ ឧទ្ធរិត្វា “រូបក្ខន្ធោ ខន្ធោ ចេវ រូបក្ខន្ធោ ច, អវសេសា ខន្ធា ន រូបក្ខន្ធោ”តិអាទិនា វិភាគេន ទស្សេតព្ពា។

ខន្ធានំ រូបវិសេសន…បេ…. សំសយោ ហោតីតិ ឯត្ថ កឹ ខន្ធតោ អញ្ញាបិ វេទនា អត្ថិ, យតោ វិនិវត្តា វេទនា ខន្ធវិសេសនំ ហោតិ, សព្ពេ ច ខន្ធា កឹ ខន្ធវិសេសនភូតាយ វេទនាយ វិសេសិតព្ពាតិ ឯវំ យោជនា វេទិតព្ពា។ **កេចី**តិ អនុភវនាទិប្បការា។ **កេនចិ វិសេសនេនា**តិ វេទនាទិនា វិសេសនេន។

ឯត្ថ ច រូបាទិបណ្ណត្តិ ខន្ធបណ្ណត្តិ ច “រូបំ ខន្ធោ, ខន្ធា រូបក្ខន្ធោ”តិអាទិនា វិសុំ សហ ច រុប្បនាទិកេ អត្ថេ បវត្តមានា កទាចិ អវយវភូតេ បវត្តតិ, កទាចិ សមុទាយភូតេ, តស្មា បន តថា បវត្តនាការេ និទ្ធារិតេ យស្មា រូបាទិក្ខន្ធា បទតោ អត្ថតោ ច វិសោធិតា នាម ហោន្តិ តព្ពិសយកង្ខាបនោទនតោ, តស្មា “រូបក្ខន្ធោ រូបញ្ចេវ រូបក្ខន្ធោ ច, រូបក្ខន្ធោ រូបន្តិ? អាមន្តា”តិអាទិនយប្បវត្តេន បឋមវារេន រូបាទិអវយវបទេហិ អវយវត្ថោ វិយ សមុទាយត្ថោបិ វុច្ចតិ, តថា សមុទាយបទេហិបីតិ អយមត្ថោ ទស្សិតោ។ “រូបំ រូបក្ខន្ធោ, ខន្ធា វេទនាក្ខន្ធោ”តិអាទិនយប្បវត្តេន បន ទុតិយវារេន វិសេសវាចី វិយ រូបាទិអវយវបទេហិ សាមញ្ញភូតេនបិ តំតំវិសិដ្ឋេន ខន្ធាវយវបទេន សោ សោ ឯវ សមុទាយត្ថោ វុច្ចតិ, ន សព្ពោតិ អយមត្ថោ ទស្សិតោ។ ខន្ធវិនិមុត្តស្ស យថាធិប្បេតស្ស អភាវា យទិបិ ខន្ធោយេវ រូបំ, សោ បន ន សព្ពោ រូបំ, អថ ខោ តទេកទេសោ, តថា វេទនាទយោបីតិ អយមត្ថោ “រូបំ ខន្ធោ, ខន្ធា រូប”ន្តិអាទិនយប្បវត្តេន តតិយវារេន ទស្សិតោ។ “រូបំ ខន្ធោ, ខន្ធា វេទនាក្ខន្ធោ”តិអាទិនយប្បវត្តេន បន ចតុត្ថវារេន “រូបំ ខន្ធោ”តិ រូបស្ស ខន្ធភាវេ និច្ឆិតេ ខន្ធោ នាមាយំ ន កេវលំ រូបមេវ, អថ ខោ វេទនាទិ ចាតិ វេទនាទីនម្បិ ខន្ធភាវប្បកាសនេ ន សព្ពេ ខន្ធា វេទនាទិវិសេសវន្តោ, កេចិទេវ បន តេន តេន វិសេសេន តថា វុច្ចន្តីតិ អយមត្ថោ ទស្សិតោ។ ឯវំ ទស្សេន្តី ចេសា បាឡិ ខន្ធានំ យថាវុត្តបណ្ណត្តិសោធនមុខេន សរូបាវធារណាយ សំវត្តតិ, តញ្ច តេសំ យាវទេវ ឧប្បាទាទិនិច្ឆយត្ថន្តិ ទស្សេន្តោ “**ឯវំ យេសំ…បេ…. វេទិតព្ពោ**”តិ អាហ។

ឯកទេសេបិ សមុទាយវោហារោ ទិស្សតិ យថា បដោ ទឌ្ឍោ, សមុទ្ទោ ទិដ្ឋោតិ អាហ “**ចក្កាវយវភាវតោ ចក្កានីតិ យមកានិ វុត្តានី**”តិ។ **ពន្ធិត្វា**តិ យមកភាវេន ពន្ធិត្វា, យមកមូលភាវេនេវ វា។ មូលភាវេន គហណំ សម្ពន្ធភាវោ, តំសម្ពន្ធតា ច មូលបទាទីនំ នាភិអាទិសទិសតា ទដ្ឋព្ពា។ អបុព្ពស្ស វត្តព្ពស្ស អភាវតោ នយិធ ទេសនា មណ្ឌលភាវេនេវ សម្ពជ្ឈតីតិ អាហ “**ន មណ្ឌលភាវេន សម្ពជ្ឈនតោ**”តិ។ យទិបិ រូបក្ខន្ធមូលកេ អបុព្ពំ នត្ថិ, វេទនាក្ខន្ធាទិមូលកេសុ បន សញ្ញាទិមុខេន ទេសនប្បវត្តិយំ អបុព្ពវសេនេវ គតោ សិយា មណ្ឌលភាវេន សម្ពន្ធោ, ន តថា បាឡិ បវត្តោតិ អាហ “**វេទនាក្ខន្ធ…បេ…. សម្ពន្ធេនា**”តិ។ បច្ឆិមស្ស បុរិមេន អសម្ពជ្ឈន

មេវ ហិ ហេដ្ឋិមសោធនំ។ **សុទ្ធក្ខន្ធលាភមត្តមេវ គហេត្វា**តិ “ខន្ធា រូប”ន្តិ ឯត្ថ ខន្ធាតិ ខន្ធសទ្ទេន លព្ភមានំ រូបាទីហិ អសម្មិស្សំ ខន្ធដ្ឋមត្តមេវ ឧទ្ទេសវសេន គហេត្វា។ យទិបិ ឧទ្ទេសេ ខន្ធវិសេសនំ រូបាទិ “ខន្ធា រូប”ន្តិ សុទ្ធរូបាទិមត្តមេវ គហិតំ, តថាបិ វិសេសរហិតស្ស សាមញ្ញស្ស អភាវតោ តត្ថ **សុទ្ធរូបាទិមត្តតាយ អដ្ឋត្វា។ ខន្ធវិសេសនភាវសង្ខាត**ន្តិ យថាធិគតំ ខន្ធានំ វិសេសនភាវេន កថិតំ រុប្បនាទិកំ វិសេសនត្ថំ ទស្សេតុំ។ កេវលមេវ តំ អគ្គណ្ហន្តោ ខន្ធសទ្ទេន សហ យោជេត្វា...បេ.... វិភត្តត្តា សុទ្ធក្ខន្ធវារោតិ វុត្តោតិ យោជនា។

ឧទ្ទេសវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១. បណ្ណត្តិវារោ

និទ្ទេសវារវណ្ណនា

២៦. **ឯវំ វុត្តន្តិ** ឯវំ ទ្វារាលម្ពនេហិ សទ្ធឹ ទ្វារប្បវត្តធម្មវិភាគវសេន វុត្តំ។ បិយសភាវំ បិយជាតិកំ “កថំ រូបេន ខោ, អាវុសោ”តិអាទីសុ វិយ បិយសភាវដ្ឋេន រូបំ, ន រុប្បនដ្ឋេនាតិ វុត្តំ **“បិយរូបំ...បេ.... រូបំ ន រូបក្ខន្ធោ”**តិ។ រុប្បនដ្ឋេន រូបក្ខន្ធបរិយាបន្នម្បិ ចក្ខាទិ បិយសភាវមត្តវចនិច្ឆាវសេន បិយរូបមេវ អនុប្បវិសតិ, ន រូបក្ខន្ធន្តិ អាហ **“បិយសភាវ...បេ.... ន រូបក្ខន្ធោតិ វុត្ត”**ន្តិ។ “យោ បន យត្ថ វិសេសោ”តិ វុត្តោ វិសេសសទ្ទោ នានុវត្តតីតិ អធិប្បាយេនាហ **“វចនសេសោ”**តិ។ ន ហិ អធិការតោ លព្ភមានស្ស អជ្ឈាហរណកិច្ចំ អត្ថិ។ ទិដ្ឋិសញ្ញាតិ វា បទុទ្ធារោយំ វេទិតព្ពោ។ វិសេសតា បនស្សា “វិសេសំ វណ្ណយិស្សាមា”តិ បដិញ្ញាយ ឯវ បាកដា។ “អវសេសា សង្ខារា”តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ សំយោជនវសេន ជាននាតិ អភិនិវិសតីតិ សញ្ញា ទិដ្ឋីតិ អាហ **“ទិដ្ឋិ ឯវ សញ្ញា”**តិ។ **ទិដ្ឋិ ចា**តិ **ច**-សទ្ទេន អវសិដ្ឋំ បបញ្ចំ សង្គណ្ហាតិ។ តថា ហិ “បបញ្ចសញ្ញាសង្ខា”តិ ឯត្ថ **ប បញ្ចសូទនិយំ** (ម. និ. អដ្ឋ. ១.២០១) វុត្តំ “សញ្ញានាមេន វា បបញ្ចា ឯវ វុត្តា”តិ។

២៨. “ខន្ធា វេទនាក្ខន្ធោ”តិ ឯតស្មឹ អនុលោមេ យថា សរូបទស្សនេន វិស្សជ្ជនំ លព្ភតិ, ន ឯវំ “ន ខន្ធា ន វេទនាក្ខន្ធោ”តិ បដិលោមេ, តេជ បន បដិវចនេន វិស្សជ្ជនន្តិ តទត្ថំ វិវរន្តោ **“ខន្ធសទ្ទប្បវត្តិយា ច អភាវេ វេទនាក្ខន្ធសទ្ទប្បវត្តិយា ច អភាវោ”**តិ អាហ។ តេន សត្តាបដិសេធេ អយំ ន-ការោតិ ទស្សេតិ។ សទ្ទគ្គហណញ្ចេត្ថ សទ្ទនិពន្ធនត្តា បញ្ញត្តិយា សទ្ទសភាគតំ វា សន្ធាយ កតំ។ បណ្ណត្តិសោធនញ្ចេតំ។ តេនាហ **“បណ្ណត្តិសោធនមត្តមេវ ករោតី”**តិ។ តេន និទ្ទារេតព្ពស្ស ធម្មន្តរស្ស អភាវំ ទស្សេតិ។ យតោ វុត្តំ **“ន អញ្ញធម្មសព្ភាវោ ឯវេត្ថ បមាណ”**ន្តិ។ **ឯវញ្ច កត្វា**តិអាទិនា យថាវុត្តមត្ថំ បាបន្តរេន សមត្ថេតិ។ កាមំ កត្ថចិ សតិបិ ខន្ធេ នត្ថិ វេទនាក្ខន្ធោ, អខន្ធត្តសភាវា បន នត្ថិ វេទនាតិ “ន ខន្ធា ន វេទនាក្ខន្ធោតិ? អាមន្តា”តិ វុត្តន្តិ ឯវំ វា ឯតំ ទដ្ឋព្ពំ។ តេនាហ **អដ្ឋកថាយំ** “បញ្ញត្តិនិព្ពានសង្ខាតា”តិអាទិ។

៣៩. “រូបតោ អញ្ញេ”តិ ឯត្ថ ភូតុបាទាយ ធម្មេ វិយ បិយសភាវោបិ រូបសទ្ទាភិធេយ្យតាសាមញ្ញេន គហិតោតិ អាហ **“លោកុត្តរា វេទនាទយោ ទដ្ឋព្ពា”**តិ។ **អប្បវត្តិមត្តមេវា**តិ ខន្ធសទ្ទប្បវត្តិយា អភាវេ រូបសទ្ទប្បវត្តិយា ច អភាវោតិ បណ្ណត្តិសោធនមត្តតំយេវ សន្ធាយ វទតិ, តថា ចាហ **“ឯវញ្ច កត្វា”**តិអាទិ។ តេនេតំ ទស្សេតិ – យថា ចក្ខុតោ អញ្ញស្ស សព្ពស្សបិ សភាវធម្មស្ស អាយតនគ្គហណេន គហិតត្តា តទុភយវិនិមុត្តំ កិញ្ចិ នត្ថីតិ កេវលំ បញ្ញត្តិសោធនត្ថំ តមេវ អភាវំ ទស្សេតុំ “ចក្ខុញ្ច អាយតនេ ច ឋបេត្វា អវសេសា ន ចេវ ចក្ខុ ន ច អាយតន”ន្តិ វុត្តំ, ឯវមិធាបិ តទត្ថមេវ ឧភយវិនិមុត្តស្ស អភាវំ ទស្សេតុំ “រូបញ្ច ខន្ធេ ច ឋបេត្វា អវសេសា ន ចេវ រូបំ ន ច ខន្ធា”តិ វុត្តន្តិ។ វិសមោបញ្ញាសោ។ “ចក្ខុញ្ច អាយតនេ ច ឋបេត្វា”តិ ឯត្ថ ហិ អវសេសគ្គហណេន គយ្ហមានំ កិញ្ចិ នត្ថីតិ សក្កា វត្តុំ អាយតនវិនិមុត្តស្ស សភាវធម្មស្ស អភាវា។ តេនាហ **“យទិ សិយា”**តិ។ “រូបញ្ច ខន្ធេ ច ឋបេត្វា”តិ ឯត្ថ បន ន តថា សក្កា វត្តុំ ខន្ធវិនិមុត្តស្ស សភាវធម្មស្ស អត្ថិភាវតោ។ យទិ បន តាទិសំ ខន្ធគតំ ធម្មជាតំ នត្ថីតិ ឯវមិទំ វុត្តំ សិយា, ឯវំ សតិ យុត្តមេតំ សិយា។ តថា ហិ **“អដ្ឋកថាយំ បនា”**តិអាទិនា បញ្ញត្តិគ្គហណមេវ ឧទ្ធរិយតិ។ តណ្ហាវត្ថុ ច ន សិយា អវសេសគ្គហណេន គយ្ហមានន្តិ អានេត្វា សម្ពន្ធោ។ ខន្ធោ ច សិយាតិ យោជនា។

និទ្ទេសវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. បវត្តិវារវណ្ណនា

៥០-២០៥. មិស្សកកាលភេទេសុ យមកេសុ បទានំ ភិន្នកាលត្តា សិយា អត្ថវិសេសោតិ អាហ **“អមិស្សកកាលភេទេសុ វារេសុ អត្ថវិសេសាភាវតោ”**តិ។ តទានិ តមេវត្ថំ **“បុរិមស្ស ហី”**តិអាទិនា វិវរតិ។ **តេនា**តិ អត្ថ

វិសេសាភាវេន។ **ឯកត្តា**តិ ឯកស្មឹ បវត្តិអាការេ, ឯកតិស្សំ វា បវត្តិអាការវណ្ណនាយំ។ **ន ឯវ វុត្តា,** ន នវាតិ អធិប្បាយោ។ តេនាហ “**អតីតេនា**”តិអាទិ។ **ឯតេ បន តយោ**តិ អត្តនា វិសុំ អនន្តរំ ទស្សិតេ សន្ធាយាហ។ **យថាទស្សិតា**តិ អដ្ឋកថាយំ និទ្ធារេត្វា ទស្សិតប្បការា បច្ចុប្បន្នេនាតីតាទយោ យេ បាឡិយំ ឧជុកមេវ អាគតា។ “**ន វិសុំ វិជ្ជន្តី**”តិ វុត្តមេវត្ថំ “**តត្ថ តត្ថ ហី**”តិអាទិនា បាកដតរំ ករោតិ។ តត្ថ **បដិលោមបុច្ឆាហី**តិ “យស្ស វា បន វេទនាក្ខន្ធោ ឧប្បជ្ជិត្ថ, តស្ស រូបក្ខន្ធោ ឧប្បជ្ជតី”តិ ឯវមាទិកាហិ បឋមបទេ វុត្តស្ស បដិលោមវសេន បវត្តាហិ។ **តេនេវា**តិ នយតោ យោជេតុំ សក្កុណេយ្យត្តា ឯវ។ **មិស្សកកាលភេទេសុ ចា**តិ ន កេវលំ អមិស្សកកាលភេទេសុយេវ, អថ ខោ មិស្សកកាលភេទេសុ ចាតិ អត្ថោ។ ន យោជនាសុករតាយ ឯវ បុរិមេ អយោជនា, អថ ខោ សុខគ្គហណត្ថម្បីតិ ទស្សេន្តោ អាហ “**អមិស្សក…បេ…. វុត្តានី**”តិ។

យេន ការណេនាតិ យេន ឯកបទទ្វយសង្គហិតានំ ខន្ធានំ ឧប្បាទស្ស និរោធស្ស លាភសង្ខាតេន ការណេន។ យថាក្កមំ បុរេបញ្ហោ បច្ឆាបញ្ហោតិ ច នាមំ វុត្តំ។ ច-សទ្ទេន បុរេបច្ឆាបញ្ហោតិ ច នាមំ វុត្តន្តិ និទ្ធារេត្វា យោជេតព្ពំ។ តត្ថ បន “ឯកបទទ្វយសង្គហិតាន”ន្តិ ឥទំ ឯកជ្ឈំ កត្វា គហេតព្ពំ។ តមេវត្ថម្បិ វិវរតិ “**យស្ស ហី**”តិអាទិនា។ តត្ថ **យស្សា**តិ យស្ស បញ្ហស្ស។ “បញ្ហោ”តិ ចេត្ថ បុច្ឆនវសេន បវត្តំ វចនំ វេទិតព្ពំ។ តេនេវាហ “**បរិបូរេត្វា វិស្សជ្ជេតព្ពត្ថសង្គណ្ហនតោ**”តិ។ តំ សរូបទស្សនេន វិស្សជ្ជនំ តំវិស្សជ្ជនំ, តំ វា យថាវុត្តំ វិស្សជ្ជនំ ឯតស្សាតិ តំវិស្សជ្ជនោ, តស្ស **តំវិស្សជ្ជនស្ស**។ **បុរិមកោដ្ឋាសេនា**តិ បុរិមេន ឧទ្ទេសបទេន។ តេន ហិ វិស្សជ្ជនបទស្ស សមានត្ថតា ឥធ សទិសត្ថតា។ **ឯកេន បទេនា**តិ ឯកេន បធានាប្បធានេន យមកបទេន, ន បឋមបទេនេវាតិ អត្ថោ។ **ឧប្បាទនិរោធលាភសាមញ្ញមត្តេនា**តិ ឧប្បាទស្ស វា និរោធស្ស វា លព្ភមានតាយ សមានតាមត្តេន។ **សន្និដ្ឋានបទ…បេ…. យុត្ត**ន្តិ ឥទំ អដ្ឋកថាយំ “យត្ថ រូបក្ខន្ធោ នុប្បជ្ជតី”តិអាទិនា បុរេបញ្ហស្ស ទស្សិតត្តា វុត្តំ។ យទិបិ តត្ថ “ឧប្បជ្ជតី”តិ វិស្សជ្ជិតត្តា វេទនាក្ខន្ធស្ស ឧប្បាទោ លព្ភតីតិ វុត្តំ, យោ បន សន្និដ្ឋានបទសង្គហិតោ រូបក្ខន្ធស្ស អនុប្បាទោ បាឡិយំ អនុញ្ញាតរូបេន ឋិតោ, តស្ស វសេន បុរេបញ្ហោ យុត្តោតិ អធិប្បាយោ។ ឯវញ្ហិ បុរិមកោដ្ឋាសេន សទិសត្ថតា ហោតិ។

“យស្ស រូបក្ខន្ធោ នុប្បជ្ជិត្ថ, តស្ស វេទនាក្ខន្ធោ នុប្បជ្ជិត្ថា”តិ ឯត្ថ រូបក្ខន្ធស្ស អនុប្បន្នបុព្ពតាបដិក្ខេបមុខេន ឥតរស្ស បដិក្ខិបីយតីតិ រូបក្ខន្ធស្សេវ យថាវុត្តបដិក្ខេបោ បធានភាវេន វុត្តោ។ ឯសេវ នយោ អញ្ញេសុបិ ឯទិសេសុ ឋានេសូតិ អាហ “**សន្និដ្ឋានត្ថស្សេវ បដិក្ខិបនំ បដិក្ខេបោ**”តិ ។ “យស្ស រូបក្ខន្ធោ ឧប្បជ្ជតិ, តស្ស វេទនាក្ខន្ធោ និរុជ្ឈតី”តិ ឯត្ថ បន រូបក្ខន្ធស្ស ឧប្បាទលក្ខណំ កត្វា វេទនាក្ខន្ធស្ស និរោធោ បុច្ឆីយតីតិ សោ ឯវ “នោ”តិ បដិសេធីយតិ។ ឯស នយោ អញ្ញេសុបិ ឯទិសេសុ ឋានេសូតិ វុត្តំ “**សំសយត្ថនិវារណំ បដិសេធោ**”តិ។ “ន-ការវិរហិត”ន្តិ ឯតេន បដិសេធស្ស បដិសេធិតមាហ។ យទិ ឯវំ បាឡិគតិបដិសេធវិស្សជ្ជនានំ កោ វិសេសោតិ អាហ “**តត្ថ ឧប្បត្តី**”តិអាទិ។

តទេកទេសបក្ខេបវសេនាតិ តេសំ ចតុន្នំ បញ្ហានំ បញ្ហន្តញ្ច វិស្សជ្ជនានំ ឯកទេសស្ស បក្ខិបនវសេន។ តេនាហ **អដ្ឋកថាយំ** “បឋមេ ឋានេ បរិបុណ្ណបញ្ហស្ស បុរិមកោដ្ឋាសេ សរូបទស្សនេនា”តិអាទិ។ យោ បនេត្ថ បញ្ហេសុ វិស្សជ្ជនេសុ ច សត្តវីសតិយា ឋានេសុ បក្ខេបំ លភតិ, តំ ទស្សេតុំ “**បរិបុណ្ណបញ្ហោ ឯវា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **បាឡិវវត្ថានទស្សនាទិតោ**តិ ឯត្ថ **អាទិ**-សទ្ទេន បុច្ឆាវិភង្គោ វិស្សជ្ជនាឋានានិ ឯកស្មឹ បញ្ហេ យោជនានយោតិ ឥមេសំ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។

សុទ្ធាវាសានន្តិអាទិ បាឡិយា បទំ ឧទ្ធរិត្វា អត្ថទស្សនត្ថំ អារទ្ធំ។ “យស្ស យត្ថ រូបក្ខន្ធោ នុប្បជ្ជិត្ថ, តស្ស តត្ថ វេទនាក្ខន្ធោ នុប្បជ្ជិត្ថា”តិ ឥមស្ស វិស្សជ្ជនំ ហោតិ “សុទ្ធាវាសានំ តេសំ តត្ថា”តិ។ តត្ថ **ឯកភូមិយំ ទុតិយា ឧបបត្តិ នត្ថី**តិ ឯកិស្សា ភូមិយា ឯកស្ស អរិយបុគ្គលស្ស ទុតិយវារំ បដិសន្ធិគ្គហណំ នត្ថីតិ អត្ថោ។ តតិយវារាទីសុ វត្តព្ពមេវ នត្ថិ។ ស្វាយមត្ថោ យថា ញាបិតោ ហោតិ, តំ ទស្សេតុំ “**បដិសន្ធិតោ បភុតិ ហិ…បេ…. បវត្តា**”តិ វុត្តំ។ តេន អទ្ធាបច្ចុប្បន្នវសេនាយំ ទេសនា បវត្តាតិ ទស្សេតិ។ អាទាននិក្ខេបបរិច្ឆិន្នំ កម្មជសន្តានំ ឯកត្តេន គហេត្វា តស្ស វសេន ឧប្បាទនិរោធេសុ វុច្ចមានេសុ អកម្មជេសុ កុសលាទីសុ កថន្តិ ចោទនាយំ តេបិ ឥធ តំនិស្សិតា ឯវ កតាតិ ទស្សេន្តោ អាហ “**តស្មិញ្ហិ…បេ…. ទស្សិតា**”តិ។ **តេនេវា**តិ កម្មជសន្តានេនេវ។ **តស្មា**តិ ឯកកម្មនិព្ពត្តស្ស វិបាកសន្តានស្ស ឯកត្តេន គហិតត្តា។ **តស្សា**តិ កម្មជសន្តានស្ស។ បញ្ចសុ សុទ្ធាវាសេសុ យថា បច្ចេកំ “ឯកិស្សា ភូមិយា ទុតិយា ឧបបត្តិ នត្ថី”តិ យថាវុត្តបាឡិយា វិញ្ញាយតិ, ឯវំ “សុទ្ធាវាសាន”ន្តិ អវិសេសវចនតោ សកលេបិ សុទ្ធាវាសេ សា នត្ថីតិ តាយ កស្មា ន វិញ្ញាយតីតិ ចោទនំ សមុដ្ឋាបេត្វា សយមេវ បរិហរិតុំ “**កស្មា បនា**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ សុទ្ធាវាសេសុ ហេដ្ឋាភូមិកស្ស អសតិ ឥន្ទ្រិយបរិបាកេ ឧបរិភូមិសមុប្បត្តិ ន សក្កា បដិសេធេតុំ ឧទ្ធំសោតវចនតោ។ ឧទ្ធមស្ស តណ្ហាសោតំ វដ្ដសោតញ្ចាតិ ហិ ឧទ្ធំសោតោ។ តេនាហ “**ឧទ្ធំសោតបាឡិសព្ភាវា**”តិ។ **សំសន្ទេតព្ពា**តិ យថា ន វិរុជ្ឈន្តិ, ឯវំ នេតព្ពា។ តថា ចេវ សំវណ្ណិតំ។

ឯតេន សន្និដ្ឋានេនាតិ អង្គិតោកាសភាវិរូបុប្បាទសន្និស្សយេន និច្ចយេន។ **វិសេសិតា** តថាភាវិរូបភាវិនោ។ **អសញ្ញសត្តាបី**តិ ន កេវលំ បញ្ចវោការា ឯវ, អថ ខោ អសញ្ញសត្តាបិ។ **តេ ឯវ** អសញ្ញសត្តេ ឯវ គហេត្វា បុរិមកោដ្ឋាសេតិ អធិប្បាយោ។ **តេន យេ សន្និដ្ឋានេន វជ្ជិតា**តិ តេន យថាវុត្តសន្និដ្ឋានេន យេ វិរហិតា, តេ តថា ន វត្តព្ពាតិ អត្ថោ។ ឥទានិ "**តេ តតោ**"តិអាទិនា ទស្សេតិ។ **តតោ**តិ អសញ្ញាភវតោ។ **បច្ឆិមភវិកាន**ន្តិ ឯត្ថ បច្ឆិមភវំ សរូបតោ ទស្សេតុំ "**កី បញ្ចវោការាទី**"តិអាទិ វុត្តំ។ អបច្ឆិមភវិកានម្បិ អរូបានំ អរូបភវេ យថា រូបក្ខន្ធោ នុប្បាទិ, ឯវំ តត្ថ បច្ឆិមភវិកានំ វេទនាក្ខន្ធោបីតិ អាហ "**ឯតេន សន្និដ្ឋានេន សង្គហិតត្តា**"តិ។ តេនាហ "**តេសំ...បេ.... អាហា**"តិ។ តត្ថ **តេស**ន្តិ បច្ឆិមភវិកានំ។ **តត្ថា**តិ អរូបភវេ។ **តតោ នុប្បត្តិភាវញ្ញា**តិ ឥតរស្ស វេទនាក្ខន្ធស្ស អនុប្បជ្ជនសព្ភាវម្បិ។ សប្បដិសន្ធិកានម្បិ សុទ្ធាវាសានំ ខន្ធភេទស្ស បរិនិព្ពានបរិយាយោ ឱឡារិកទោសប្បហានតោ កិលេសូបសមសាមញ្ញេន វុត្តោតិ វេទិតព្ពំ។

សព្ពេសញ្ចិ តេសន្តិ តំតំភូមិយំ ឋិតានំ សព្ពេសំ សុទ្ធាវាសានំ។ **យថា បនា**តិអាទិនា វុត្តមេវត្ថំ បាកដតរំ ករោតិ។ **អនន្តា លោកធាតុយោ**តិ ឥទំ ឱកាសស្ស បរិច្ឆេទាភាវំយេវ ទស្សេតុំ វុត្តំ។ បុគ្គលវសេន សមានាធារតាយ សមានកាលត្តេន អសម្ភវន្តោ ឱកាសវសេន បន សម្ភវន្តោ សំកិណ្ណោ វិយ ហោន្តីតិ អាហ "**សំកិណ្ណតា ហោតី**"តិ។

បវត្តិវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. បរិញ្ញាវារវណ្ណនា

២០៦-២០៨. តស្សាបីតិ បុគ្គលោកាសវារស្សាបិ។ **ឱកាសេ បុគ្គលស្សេវា**តិ យថាគហិតេ ឱកាសេ យោ បុគ្គលោ, តស្សេវ ឱកាសវិសិដ្ឋបុគ្គលស្សេវាតិ អត្ថោ។ យថា បន បុគ្គលវារេ លព្ភមានេ បុគ្គលោកាសវារោបិ លព្ភតិ, ឯវំ ឱកាសវារោបិ លព្ភេយ្យាតិ ចោទនំ សន្ធាយាហ "**ឱកាសវារោបិ ចា**"តិ។ **តស្មា**តិ យស្មា វុច្ចមានោបិ ឱកាសោ បុគ្គលស្ស វិសេសភាវេនេវ វុច្ចេយ្យ, ន វិសុំ, តស្មា។

អញ្ញថាតិ បវត្តិវារេ វិយ អាទាននិក្ខេបបរិច្ឆិន្នំ កម្មជសន្តានំ ឯកត្តេន គហេត្វា តស្ស ឧប្បាទនិរោធវសេន បរិញ្ញាវចនេ។ "យោ រូបក្ខន្ធំ បរិជានាតី"តិ សន្និដ្ឋានបទសង្គហិតត្ថាភាវទស្សនមុខេន ឥតរស្សាបិ អភាវំ ទស្សេតុំ "**រូបក្ខន្ធបរិជាននស្ស អភាវា**"តិ វុត្តំ។ "អាមន្តា"តិ ច កតំ, តស្មា បវត្តេ ចិត្តក្ខណវសេនេវេត្ថ តយោ អទ្ធា លព្ភន្តីតិ អត្ថោ។ "អគ្គមគ្គសមង្គិញ្ច អរហន្តញ្ចា"តិ ទ្វិន្នំ បទានំ "រូបក្ខន្ធញ្ច ន បរិជានន្តិ វេទនាក្ខន្ធញ្ច ន បរិជានិត្ថា"តិ ទ្វីហិ បទេហិ យថាក្កមំ សម្ពន្ធោ។ "ឋបេត្វា អវសេសា បុគ្គលា"តិ បន បច្ចេកំ យោជេតព្ពំ។ **អគ្គមគ្គ...បេ.... នត្ថី**តិ ឥមិនា អរហត្តមគ្គញាណស្សេវ បរិញ្ញាមត្ថកប្បត្តិយា បរិញ្ញាកិច្ចំ សាតិសយំ, តទភាវា ន ឥតរេសន្តិ ទស្សេតិ។ យតោ តស្សេវ វជិរូបមតា វុត្តា, សេសានញ្ច វិជ្ជូបមតា។ **តេនា**តិ តេន យថាវុត្តេន វចនេន។ **តទវសេសសព្ពបុគ្គលេ**តិ តតោ អគ្គមគ្គសមង្គិតោ អវសេសសព្ពបុគ្គលេ។ ឥមំ បន យថាវុត្តទោសំ បរិហរន្តា "បុថុជ្ជនាទយោ សន្ធាយា"តិ វទន្តិ។

បរិញ្ញាវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ខន្ធយមកវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. អាយតនយមកំ

១. បណ្ណត្តិវារោ

ឧទ្ទេសវារវណ្ណនា

១-៩. វុត្តនយេនាតិ "អវយវបទេហិ វុត្តោ ឯកទេសោ សកលោ វា សមុទាយបទានំ អត្ថោ, សមុទាយបទេហិ បន វុត្តោ ឯកទេសោ អវយវបទានំ អត្ថោ"តិអាទិនា វុត្តេន នយេន។ ឯតេន យថាវុត្តអត្ថវណ្ណនានយទស្សនតាយ សព្ពបណ្ណត្តិវារាទីសុ យថារហំ អត្ថោ នេតព្ពោតិ ទស្សេតិ។

ឧទ្ទេសវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

និទ្ទេសវារវណ្ណនា

១០-១៧. វាយនំ សវិសយំ ព្យាបេត្វា បវត្តនំ, តយិទំ យថា គន្ធាយតនេ លព្ភតិ, ឯវំ សីលាទិសុបីតិ បាឡិយំ “សីលគន្ធោ”តិអាទិ វុត្តំ “សីលាទិយេវ គន្ធោ”តិ កត្វា។ តេនាហ អដ្ឋកថាយំ “សីលគន្ធោ…បេ… នាមានី”តិ។ យស្មា បន សវិសយព្យាបនំ តត្ថ បសដភាវោ បាកដភាវោ វា ហោតិ, តស្មា “បសារណដ្ឋេន បាកដភាវដ្ឋេន វា”តិ វុត្តំ។ អត្តនោ វត្ថុស្ស សូចនំ វា **វាយនំ**។ “ទេវកាយា សមាគតា (ទី. និ. ២.៣៣២; សំ. និ. ១.៣៧), បណ្ណត្តិធម្មា”តិអាទីសុ (ធ. ស. ទុកមាតិកា ១០៨) សមូហបញ្ញត្តីសុបិ កាយធម្មសទ្ទា អាគតាតិ **“សសភាវ”**ន្តិ វិសេសេតិ។ **កាយវចនេន…បេ… នត្ថី**តិ ឥទំ “ន ធម្មោ នាយតន”ន្តិ ឯត្ថ ធម្មសទ្ទស្ស វិនិវត្តវិសេសសព្ពសភាវធម្មវាចកតំ សន្ធាយ វុត្តំ, ន ធម្មាយតនសង្ខាតធម្មវិសេសវាចកតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

និទ្ទេសវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. បវត្តិវារវណ្ណនា

១៨-២១. ឯតស្មិន្តិ បវត្តិវារេ។ **បុច្ឆាមត្តលាភេនា**តិ មោឃបុច្ឆាភាវមាហ។ **ឯកេក**ន្តិ “យស្ស ចក្ខាយតនំ ឧប្បជ្ជតិ, តស្ស សទ្ទាយតនំ ឧប្បជ្ជតី”តិអាទិកំ ឯកេកំ។ **បញ្ហា**តិ “យស្ស សទ្ទាយតនំ ឧប្បជ្ជតិ, តស្ស គន្ធាយតនំ ឧប្បជ្ជតី”តិអាទីនិ បញ្ហ។ បុច្ឆាមត្តលាភេន សង្គហំ អនុជានន្តោ **“វិស្សជ្ជនវសេន ហាបេតព្ពានី”**តិ អាហ។ **“វក្ខតិ ហី”**តិអាទិនា យថាវុត្តមត្ថំ អដ្ឋកថាយ សមត្ថេតិ។

សទិសវិស្សជ្ជនន្តិ សាមញ្ញវចនំ វិសេសនិវិដ្ឋមេវ ហោតីតិ តំ វិសេសំ ទស្សេន្តោ “បុគ្គលវារមេវ សន្ធាយ វុត្ត”ន្តិ វត្វា តស្សា បន សទិសវិស្សជ្ជនតាយ អព្យាបិតត្តា យត្ថ សទិសំ, តត្ថាបិ វិស្សជ្ជិតន្តិ ទស្សេន្តោ **“ឱកាសវារេ បន…បេ… វិស្សជ្ជិត”**ន្តិ អាហ។ តត្ថ **ត**ន្តិ ទុតិយំ។ **បុគ្គលវារេបី**តិ យត្ថ សទិសំ វិស្សជ្ជនំ, តត្ថ បុគ្គលវារេបិ វិស្សជ្ជិតំ, បគេវ ឱកាសវារេតិ អធិប្បាយោ។ **វិរត្តកាមកម្មនិព្ពត្តស្សា**តិ ភាវនាពលេន វិរត្តោ កាមោ ឯតេនាតិ វិរត្តកាមំ, រូបាវចរកម្មំ, តតោ និព្ពត្តស្ស។ បដិសន្ធិ ឯវ ពីជំ **បដិសន្ធិពីជំ,** តស្ស។ **“ឯវំសភាវត្តា”**តិ ឯតេន ឯកន្តតោ កាមតណ្ហានិទានកម្មហេតុកានិ ឃានាទីនីតិ ទស្សេតិ។ **គន្ធាទយោ ច ន សន្តី**តិ សព្ពេន សព្ពំ តេសម្បិ អភាវំ សន្ធាយ វទតិ។ តត្ថ យំ វត្តព្ពំ, តំ ហេដ្ឋា វុត្តមេវ។

“សច្ច”ន្តិ យថាវុត្តវសេន គហេតព្ពំ ចោទកេន វុត្តមត្ថំ សម្បដិច្ឆិត្វា បុន យេនាធិប្បាយេន តានិ យមកានិ សទិសវិស្សជ្ជនានិ, តំ ទស្សេតុំ **“យថា បនា”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្រាយំ សង្ខេបត្ថោ – តត្ថ ចក្ខាយតនមូលកេសុ ឃានាយតនយមកេន “សចក្ខុកានំ អឃានកានំ ឧបបជ្ជន្តាន”ន្តិអាទិនា នយេន ជិវ្ហាកាយាយតនយមកានិ យថា សទិសវិស្សជ្ជនានិ, តថា តេច ឃានាយតនមូលកេសុ ឃានាយតនយមកេន តានិ ជិវ្ហាកាយាយតនយមកានិ “យស្ស ឃានាយតនំ ឧប្បជ្ជតិ, តស្ស ជិវ្ហាយតនំ ឧប្បជ្ជតីតិ? អាមន្តា”តិអាទិនា នយេន សទិសវិស្សជ្ជនានីតិ។ ឯវមេត្ថ ឧភយេសំ វិសុំ អញ្ញមញ្ញំ សទិសវិស្សជ្ជនតាយ ឥទំ វុត្តំ, ន ឯកជ្ឈំ អញ្ញមញ្ញំ សទិសវិស្សជ្ជនតាយ។ តេនាហ **“តស្មា តត្ថ តត្ថេវ សទិសវិស្សជ្ជនតា បាឡិអនារុឡ្ហតាយ ការណ”**ន្តិ។ ឯវញ្ច សតិ ចក្ខាយតនមូលគ្គហណំ កិមត្ថិយន្តិ អាហ **“និទស្សនភាវេនា”**តិអាទិ។ តត្ថ **និទស្សនភាវេនា**តិ និទស្សនភូតានំ អញ្ញមញ្ញសទិសវិស្សជ្ជនតាសង្ខាតេន និទស្សនភាវេនេវ, ន បន តេសំ និទស្សិតព្ពេហិ សព្ពថា សទិសវិស្សជ្ជនតាយាតិ អធិប្បាយោ។ **“យេភុយ្យតាយា”**តិ វុត្តំ យេភុយ្យតំ ទស្សេតុំ **“តេសុ ហី”**តិអាទិ វុត្តំ។

ឯវន្តិ ឥមិនា “អាមន្តា”តិ បដិវចនវិស្សជ្ជនេន យថាវុត្តវចនស្សេវ វិស្សជ្ជនភាវានុជាននំ កត្តព្ពន្តិ ឥមមត្ថំ អាកឌ្ឍតិ។ **សា**តិ ទុតិយបុច្ឆា។ **ឃានាយតនយមកេនា**តិ ចក្ខាយតនមូលកេសុ ឃានាយតនយមកេនេវ។ **តំសេសានី**តិ តេន ឃានាយតនមូលកកាយាយតនយមកេន សទ្ធឹ សេសានិ។ **សទិសវិស្សជ្ជនត្តា អនារុឡ្ហានី**តិ ឯត្ថ **“អនារុឡ្ហានី”**តិ ឯត្តកមេវ **តថា**-សទ្ទេន អនុកឌ្ឍីយតិ, ន “សទិសវិស្សជ្ជនត្តា”តិ ទស្សេន្តោ **“តថាតិ…បេ… សមញ្ញេនា”**តិ វត្វា ឥទានិ **“ការណសាមញ្ញេនា”**តិ វុត្តស្ស សទិសវិស្សជ្ជនត្តស្ស តត្ថ អភាវំ ទស្សេតុំ **“ឃានជិវ្ហាកាយាយតនានំ បនា”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **អគព្ភសេយ្យកេសុ បវត្តមានាន**ន្តិ ឯត្ថាបិ **“សហចារិតាយា”**តិ បទំ អានេត្វា សម្ពន្ធិតព្ពំ, តថា **“គព្ភសេយ្យកេសុ ច បវត្តមានាន”**ន្តិ។ **ឥតរានិ** ឃានាយតនមូលកានិ ជិវ្ហាកាយាយតនយមកានិ **ទ្វេ** ន វិស្សជ្ជីយន្តិ, ឃានាយតនមូលកេសុ ច យមកេសុ វិស្សជ្ជិតេសុ **ឥតរទ្វយមូលកានិ** ជិវ្ហាកាយាយតនមូលកានិ ន វិស្សជ្ជីយន្តិ អវិសេសត្តា អប្បវិសេសត្តា ចាតិ យោជេតព្ពំ។ តត្ថ កាយាយតនយមកេ ទុតិយបុច្ឆាវសេន អប្បវិសេសោ, ឥតរវសេន អវិសេសោ វេទិតព្ពោ។ **រូបាយតនមនាយតនេហិ សទ្ធិ**ន្តិ ឥទំ រូបាយតនមូលកមនាយតនវសេន វុត្តន្តិ អាហ **“រូបាយតន…បេ… អធិប្បាយោ”**តិ។ តេនេវាហ **“រូបាយតនមូលកេសុ ហី”**តិអាទិ។ **យមកាន**ន្តិ រូបាយតន

មូលកគន្ធរសផោដ្ឋព្វាយតនយមកានំ។ **ទុតិយបុច្ឆានន្តិ** យថាវុត្តយមកានំយេវ ទុតិយបុច្ឆានំ។ **វុត្តនយេនាតិ** "សរូបកានំ អចិត្តកាន"ន្តិអាទិនា វុត្តេន នយេន។ **អាទិបុច្ឆានន្តិ** តេសំយេវ យមកានំ បឋមបុច្ឆានំ។

ហេដ្ឋិមេហីតិ ឥទំ អវិសេសវចនម្បិ យេសុ សទិសវិស្សជ្ជនតា សម្ភវតិ, តទបេក្ខន្តិ អាហ "**គន្ធរស...បេ.... អត្ថោ**"តិ។ ឧទ្ទិដ្ឋធម្មេសុ ឧទ្ទេសានុរូបំ លព្ភមានវិសេសកថនំ វិស្សជ្ជនំ, យោ តត្ថ ន សព្ពេន សព្ពំ ឧទ្ទេសានុរូបគុណេន ឧបលព្ភតិ, តស្ស អកថនម្បិ អត្ថតោ វិស្សជ្ជនមេវ នាម ហោតីតិ អាហ "**អវិស្សជ្ជនេនេវ អលព្ភមានតាទស្សនេន វិស្សជ្ជិតានិ នាម ហោន្តី**"តិ។

ចក្ខុវិកលសោតវិកលា វិយ ចក្ខុសោតវិកលោបិ លព្ភតីតិ សោ បន អដ្ឋកថាយំ បិ-សទ្ទេន សង្គហិតោតិ ទស្សេន្តោ "**ជច្ចន្ធម្បិ...បេ.... វេទិតព្វោ**"តិ អាហ។ បរិបុណ្ណាយតនមេវ ឱបបាតិកំ សន្ធាយ វុត្តន្តិ ឯត្ថ អដ្ឋានប្បយុត្តោ **ឯវ**-សទ្ទោតិ តស្ស ឋានំ ទស្សេន្តោ "**វុត្តមេវាតិ អត្ថោ**"តិ វត្វា តេន បរិបុណ្ណាយតនស្ស តត្ថ អនិយតត្តា អបរិបុណ្ណាយតនស្សបិ សង្គហោ សិទ្ធោតិ ទស្សេន្តោ "**តេន ជច្ចន្ធពធិរម្បិ សន្ធាយ វុត្តតា ន និវារិតា ហោតី**"តិ អាហ។

២២-២៥៤. តស្មិំ បុគ្គលស្ស អនាមដ្ឋត្តាតិ កស្មា វុត្តំ, យាវតា "រូបីព្រហ្មលោកំ បុច្ឆតី"តិ ឥមិនាបិ ឱកាសោយេវ អាមដ្ឋោតិ។ "អាមន្តា"តិ បដិញ្ញាយ ការណវិភាវនាធិប្បាយេនេវ "កស្មា បដិញ្ញាត"ន្តិ ចោទនំ សមុដ្ឋាបេត្វា តំ ការណំ ទស្សេតុកាមោ "**ននូ**"តិអាទិមាហ ។ **តព្ភសេយ្យកភាវំ គន្ត្វា បរិនិព្វាយិស្សតីតិ** បច្ឆិមភវិកំ សន្ធាយាហ។ **តទវត្ថស្សា**តិ បច្ឆិមភវាវត្ថស្ស។ **ភវិស្សន្តស្សា**តិ ភាវិនោ។ **បដិញ្ញាតព្ពត្តា**តិ "ឧប្បជ្ជិស្សតី"តិ បដិញ្ញាតព្ពត្តា។

អថ កស្មាតិ ឯត្ថាយំ សង្ខេបត្ថោ – យទិ "យស្ស រូបាយតនំ ឧប្បជ្ជិស្សតិ, តស្ស ចក្ខាយតនំ ឧប្បជ្ជិស្សតី"តិ បុច្ឆាយំ វុត្តេន វិធិនា បដិញ្ញាតព្ពំ, អថ កស្មា អថ កេន ការណេន បដិលោមេ "យស្ស វា បន រូបាយតនំ នុប្បជ្ជិស្សតិ, តស្ស ចក្ខាយតនំ នុប្បជ្ជិស្សតី"តិ បុច្ឆាយ "អាមន្តា"តិ បដិញ្ញាតំ, ននុ ឥទំ អញ្ញមញ្ញំ វិរុទ្ធន្តិ? **ននូ**តិអាទិនាបិ ចោទកោ តមេវ វិរោធំ វិភាវេតិ។ **នោ ច នុប្បជ្ជិស្សតិ** ឧប្បជ្ជិស្សតិ ឯវាតិ អត្ថោ។ "**តស្មិំ ភវេ**"តិអាទិ តស្ស បរិហារោ។ តត្ថ **តស្មិំ ភវេ**តិ យស្មិំ ភវេ "រូបាយតនំ នុប្បជ្ជិស្សតី"តិ វុត្តំ បវត្តមានត្តា, តស្មិំ ភវេ។ **អនាគតភាវេន អវចនតោ**តិ ភាវិភាវេន អវត្តព្ពតោ អារទ្ធប្បាទភាវេន បវត្តមានត្តាតិ អធិប្បាយោ។ តេនេវាហ "**ភវន្តមេវ ហិ**"តិអាទិ។ ន បន វុច្ចតីតិ សម្ពន្ធោ។ **ឯវញ្ច កត្វា**តិអាទិនា បាឋន្តរេន យថាវុត្តមត្ថំ សមត្ថេតិ។

យស្មិំ អត្តភាវេ យេហិ អាយតនេហិ ភវិតព្ពំ, **តំតំអាយតននិព្វត្តកកម្មេន អវស្សំភាវីអាយតនស្ស** សត្តស្ស, សន្តានស្ស វា, "យស្ស វា បន រូបាយតនំ ឧប្បជ្ជិស្សតិ, តស្ស ចក្ខាយតនំ ឧប្បជ្ជិស្សតីតិ? អាមន្តា, យស្ស វា បន រូបាយតនំ នុប្បជ្ជិស្សតិ, តស្ស ចក្ខាយតនំ នុប្បជ្ជិស្សតីតិ? អាមន្តា"តិ ច ឯវំ បវត្តំ បុច្ឆាទ្វយវិស្សជ្ជនំ អាយតនបដិលាភស្ស ជាតិភាវតោ សុដ្ឋុ ឧបបន្នំ ភវតិ។ **បច្ឆិមភវិកាទយោ**តិ ឯត្ថ **អាទិ**-សទ្ទេន អរូបេ ឧប្បជ្ជិត្វា បរិនិព្វាយនកា សង្គយ្ហន្តិ។ **ឥទម្បិ** វិស្សជ្ជនំ។ **អភិនន្ទិតព្ពត្តា**តិ "អាមន្តា"តិ សម្បដិច្ឆិតព្ពត្តា។

យំ បន អឃានកានំ កាមាវចរំ ឧបបជ្ជន្តានន្តិ វុត្តន្តិ សម្ពន្ធោ។ យស្ស វិបាកោ ឃានាយតនុប្បត្តិតោ បុរេតរមេវ ឧបច្ឆិជ្ជិស្សតិ, តំ ឃានាយតនានិព្វត្តកកម្មន្តិ វុត្តំ។ កថំ បនីទិសំ កម្មំ អត្ថីតិ វិញ្ញាយតីតិ អាហ "**យស្ស យត្ថា**"តិអាទិ។ ឯវម្បិ គព្ភសេយ្យកោ ឯវ ឥធ អឃានកោតិ អធិប្បេតោតិ កថមិទំ វិញ្ញាយតីតិ ចោទនាយ "**ន ហី**"តិអាទី វត្វា តមត្ថំ សាធេតុំ "**ធម្មហទយវិភង្គេ**"តិអាទិ វុត្តំ។ អវចនត្តម្បិ ហិ យថាធម្មសាសនេ អភិធម្មេ បដិក្ខេបោយេវាតិ ។ **ឥធា**តិ ឥមស្មិំ អាយតនយមកេ។ **យថាទស្សិតាសូ**តិ "យស្ស វា បន សោតាយតនំ នុប្បជ្ជិស្សតិ, តស្ស ចក្ខាយតនំ នុប្បជ្ជតិ, យស្ស យត្ថ ឃានាយតនំ ន និរុជ្ឈតិ, តស្ស តត្ថ រូបាយតនំ ន និរុជ្ឈិស្សតី"តិ ច ទស្សិតប្បការាសុ បុច្ឆាសុ។ **អាមន្តាតិ វុត្តន្តិ** អថ កស្មា ន វិញ្ញាយតីតិ យោជនា។ ឯតាសុ បុច្ឆាសុ កស្មា បដិវចនេន វិស្សជ្ជនំ ន កតន្តិ អធិប្បាយោ។ **សន្និដ្ឋានេន គហិតត្ថស្សា**តិ "យស្ស វា បន សោតាយតនំ នុប្បជ្ជិស្សតិ, យស្ស យត្ថ ឃានាយតនំ ន និរុជ្ឈិស្សតី"តិ ច ឯវមាទិកេន សន្និដ្ឋានបទេន គហិតស្ស អត្ថស្ស។ **ឯកទេសេ សំសយត្ថស្ស សម្ភវេនា**តិ ឯកទេសេ សំសយិតព្ពស្ស អត្ថស្ស សម្ភវេន សន្និដ្ឋានត្ថបដិយោគភូតសំសយត្ថស្ស បដិវចនស្ស អករណតោ "អាមន្តា"តិ បដិវចនវិស្សជ្ជនស្ស អកត្តព្ពតោ អត្ថស្ស អភិន្ទិត្វា ឯកជ្ឈំ កត្វា អវត្តព្ពតោ។ តេនាហ "**ភិន្ទិតព្ពេហិ ន បដិវចនវិស្សជ្ជនំ ហោតី**"តិ។

យទិ សិយាតិ ភិន្ទិត្វា វត្តព្ពេបិ អត្ថេ យទិ បដិវចនវិស្សជ្ជនំ សិយា, **បរិបុណ្ណវិស្សជ្ជនមេវ ន សិយា** អនោកាសភាវតោ ភិន្ទិតព្ពតោ ចាតិ អត្ថោ។ តថា ហិ "បញ្ចវោការេ បរិនិព្ពន្តានំ, អរូបេ បច្ឆិមភវិកានំ, យេ

ច អរូបំ ឧបបជ្ជិត្វា បរិនិព្ពាយិស្សន្តិ, តេសំ ចវន្តានំ តេសំ សោតាយតនញ្ច នុប្បជ្ជិស្សតិ, ចក្ខាយតនញ្ច នុប្បជ្ជតី"តិ ច, តថា "រូបាវចរេ បរិនិព្ពន្តានំ, អរូបានំ តេសំ តត្ថ ឃានាយតនញ្ច ន និរុជ្ឈតិ, រូបាយតនញ្ច ន និរុជ្ឈិស្សតី"តិ ច តត្ថ វិភាគវសេន បវត្តោ បាឋសេសោ។ **អថ កស្មា**តិ យទិ អភិន្និតព្ពេ បដិវចនវិស្សជ្ជនំ, ន ភិន្ទិតព្ពេ, ឯវំ សន្តេ "យស្ស វា បន សោមនស្សិន្ទ្រិយំ ឧប្បជ្ជតិ, តស្ស ចក្ខុន្ទ្រិយំ ឧប្បជ្ជតីតិ? អាមន្តា"តិ ឥមិនា បដិវចនវិស្សជ្ជនេន គព្ភសេយ្យកានំ សោមនស្សបដិសន្ធិ នត្ថីតិ កស្មា ន វិញ្ញាយតិ, ភិន្ទិតព្ពេ ន បដិវចនវិស្សជ្ជនំ ហោតីតិ សម្បដិច្ឆិតព្ពន្តិ? តំ ន, អញ្ញាយ បាឡិយា តទត្ថស្ស វិញ្ញាយមានត្តាតិ ទស្សេន្តោ "**កាមធាតុយា**"តិអាទិមាហ។

"យំ ចិត្តំ ឧប្បជ្ជតិ, ន និរុជ្ឈតិ, តំ ចិត្តំ និរុជ្ឈិស្សតិ, នុប្បជ្ជិស្សតីតិ? អាមន្តា"តិ តស្សេវ ចិត្តស្ស និរោធោ អនាគតភាវេន តស្ស ឧប្បាទក្ខណេ យថា វុត្តោ, ឯវំ តស្សេវ កម្មជសន្តានស្ស និរោធោ តស្ស ឧប្បាទេ អនាគតភាវេន វត្តព្ពោ។ តេនេតំ ទស្សេតិ "ឯកចិត្តស្ស នាម ឧប្បាទក្ខណេ និរោធោ អនាគតភាវេន វុច្ចតិ, កិមង្គំ បន ឯកសន្តានស្សា"តិ ។ **សព្ពត្ថ** សព្ពស្មិំ អនាគតវារេ។ ឧបបជ្ជន្តានំ ឯវ វសេន **សោ** និរោធោ **តថា** អនាគតភាវេន វុត្តោ, កស្មា បនេត្ថ និរោធោ ឧបបន្នានំ វសេន ន វុត្តោតិ អាហ "**ឧប្បន្នានំ បនា**"តិអាទិ។ **តស្សេវ** យថាបវត្តស្ស កម្មជសន្តានស្ស ឯវ។ **តស្មា**តិ យស្មា ឧប្បាទក្ខណតោ ឧទ្ធំ និរោធោ អារទ្ធោ នាម ហោតិ, តស្មា។ **ភេទេ សតិបិ** កាលភេទាមសនស្ស ការណេ សតិបិ។ អនាគតកាលាមសនវសេនេវ និរោធស្សេវ វសេន វិស្សជ្ជនទ្វយំ **ឧបបន្នមេវ** យុត្តមេវ ហោតីតិ។ អញ្ញេសំ វសេន និរោធស្សេវ វត្តុំ អសក្កុណេយ្យត្តា "**អរហត**"ន្តិ វុត្តំ។

យទិ ឧបបត្តិអនន្តរំ និរោធោ អារទ្ធោ នាម ហោតិ, អថ កស្មា ចុតិយា និរោធវចនន្តិ ចោទនំ សន្ធាយាហ "**តន្និដ្ឋានភាវតោ បន ចុតិយា និរោធវចន**"ន្តិ។ **តន្និដ្ឋានភាវតោ**តិ តស្ស សន្តានស្ស និដ្ឋានភាវតោ។ **បវត្តេ**តិអាទិ វុត្តស្សេវត្ថស្ស បាកដករណំ។ តត្ថ **តស្សា**តិ សន្តានស្ស។ **វក្ខតី**តិអាទិបិ បវត្តេ និរោធំ អនាទិយិត្វា ចុតិនិរោធស្សេវ គហិតតាយ ការណវចនំ។ **តេនា**តិ តេន យថាវុត្តេន បាឋន្តរវចនេន។ **ឯត្ថា**តិ ឯតស្មិំ "យស្ស ចក្ខាយតនំ និរុជ្ឈិស្សតី"តិអាទិកេ អាយតនយមកេ។ យទិ បវត្តេ និរុទ្ធស្សបិ ចុតិយា ឯវ និរោធោ ឥច្ឆិតោ, "សចក្ខុកាន"ន្តិអាទិ កថន្តិ អាហ "**សចក្ខុកានន្តិអាទីសុ ច បដិលទ្ធចក្ខុកានន្តិអាទិនា អត្ថោ វិញ្ញាយតី**"តិ។ **តេ**តិ អរូបេ បច្ឆិមភវិកា។ អចក្ខុកវចនញ្ច សាវសេសន្តិ យោជនា។

បវត្តិវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

អាយតនយមកវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. ធាតុយមកំ

១-១៩. សទ្ធធាតុសម្ពន្ធានន្តិ ឥទំ យានិ ចក្ខុធាតាទិមូលកេសុ សទ្ទយមកានិ, សព្ពានិ ច សទ្ទធាតុមូលកានិ, តានិ សន្ធាយ វុត្តំ។ ន ហិ តានិ ចក្ខុវិញ្ញាណធាតាទិសម្ពន្ធានិ វិយ ចុតិបដិសន្ធិវសេន លព្ភន្តិ, ឯតេនេវ អាយតនយមកេបិ បវត្តិវារេ សទ្ទធាតុសម្ពន្ធានំ យមកានំ អលព្ភមានតា ច វេទិតព្ពា។

ធាតុយមកវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. សច្ចយមកំ

១. បណ្ណត្តិវារវណ្ណនា

១០-២៦. សោតិ ទុក្ខសទ្ទោ។ **អញ្ញត្ថា**តិ សង្ខារទុក្ខវិបរិណាមទុក្ខទុក្ខាធិដ្ឋានេសុ។ **អញ្ញនិរបេក្ខោ**តិ សង្ខារាទិបទន្តរានបេក្ខោ។ **តេនា**តិ អញ្ញនិរបេក្ខទុក្ខបទគ្គហណតោ។ **តស្មិំ ទុក្ខទុក្ខេ** វិសយភូតេ។ **ឯស ទុក្ខសទ្ទោ** "ទុក្ខំ ទុក្ខសច្ច"ន្តិ ឯត្ថ បឋមោ ទុក្ខសទ្ទោ។ **តញ្ច** ទុក្ខទុក្ខំ។ "ទុក្ខំ ទុក្ខសច្ច"ន្តិ ឯត្ថ ទុក្ខមេវ ទុក្ខសច្ចន្តិ នយិទំ អវធារណំ ឥច្ឆិតព្ពំ, ទុក្ខំ ទុក្ខសច្ចមេវាតិ បន ឥច្ឆិតព្ពន្តិ អាហ "**ឯកន្តេន ទុក្ខសច្ចមេវា**"តិ។ **សច្ចវិភង្គេ វុត្តេសុ សមុទយេសុ កោចិ ផលធម្មេសុ នត្ថី**តិ សច្ចវិភង្គេ បញ្ចធា វុត្តេសុ សមុទយេសុ ឯកោបិ ផលសភាវេសុ នត្ថិ, ផលសភាវោ នត្ថីតិ អត្ថោ។ "ផលធម្មោ នត្ថី"តិ ច បាឋោ។ **មគ្គសទ្ទោ ច ផលង្គេសូ**តិ សាមញ្ញផលង្គេសុ សម្មាទិដ្ឋិអាទីសុ "មគ្គង្គំ មគ្គបរិយាបន្ន"ន្តិអាទិនា (វិភ. ៤៩២, ៤៩៥) អាគតោ មគ្គសទ្ទោ **មគ្គផលត្តា បវត្តតិ** ការណូបចារេនាតិ អធិប្បាយោ។ តេនាហ "**ន មគ្គកិច្ចសព្ភាវា**"តិអាទិ។ **តស្មា**តិ យស្មា សច្ចទេសនាយ បភវាទិសភាវា ឯវ ធម្មា សមុទយាទិបរិយាយេន វុត្តា, ន អប្បភវាទិសភាវា, តស្មា ។ ឯត្ថ ច តេភូមកធម្មានំ

យថារហំ ទុក្ខសមុទយសច្ចន្តោគធត្តា អសច្ចសភាវេ សភាវធម្មេ ច ឧទ្ធរន្តោ ផលធម្មេ ឯវ ឧទ្ធរិ។ ននុ ច មគ្គសម្បយុត្តាបិ ធម្មា អសច្ចសភាវាតិ តេបិ ឧទ្ធរិតព្ពាតិ? ន, តេសំ មគ្គគតិកត្តា។ "ផលធម្មេស្វូ"តិ ឯត្ថ ធម្មគ្គហណេន វា ផលសម្បយុត្តធម្មានំ វិយ តេសម្បិ គហណំ ទដ្ឋព្ពំ។

បទសោធនេន...បេ.... ឥធ គហិតាតិ ឯតេន អសច្ចសភាវានំ ធម្មានំ បករណេន និវត្តិតតំ អាហ។ **តេស**ន្តិ ទុក្ខាទីនំ។ **តព្ពិសេសនយោគវិសេស**ន្តិ តេន ទុក្ខាទិវិសេសនយោគេន វិសិដ្ឋតំ។ សច្ចវិសេសនភាវេនេវ ទុក្ខាទីនំ បរិញ្ញេយ្យតាទិភាវោ សិទ្ធោតិ អាហ **"ឯកន្តសច្ចត្តា"**តិ។ **យថា ចេត្ថា**តិ យថា ឯតស្មឹ សច្ចយមកេ សុទ្ធសច្ចវារេ សច្ចវិសេសនភូតា ឯវ ទុក្ខាទយោ គហិតា។ **ឯវំ ខន្ធយមកាទីសុបី**តិ ន សុទ្ធសច្ចវារេ ឯវ អយំ នយោ ទស្សិតោតិ អត្ថោ។ បទសោធនវារេ តំមូលចក្កវារេ ច "រូបំ រូបក្ខន្ធោ"តិអាទិនា សមុទាយបទានំយេវ វុត្តត្តា វត្តព្ពមេវ នត្ថីតិ **"សុទ្ធក្ខន្ធាទិវារេស្វូ"**តិ វុត្តំ។ តថា ចេត្ថាបិ សុទ្ធវារេ ឯវ អយំ នយោ ទស្សិតោ។ យទិ សុទ្ធក្ខន្ធាទិវារេសុ ខន្ធាទិវិសេសនភូតានមេវ រូបាទីនំ គហណេន ភវិតព្ពំ, អថ កស្មា ខន្ធាទិវិសេសនតោ អញ្ញេសម្បិ រូបាទីនំ វសេន អត្ថោ ទស្សិតោតិ ចោទនំ សន្ធាយាហ **"អដ្ឋកថាយំ បនា"**តិអាទិ។ បុរិមោ ឯវ អត្ថោ យុត្តោ, យុត្តិតោ បាឡេវ ពលវាតិ។

បណ្ណត្តិវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. បវត្តិវារវណ្ណនា

២៧-១៦៤. ទុក្ខបរិញ្ញា យាវ ទុក្ខសមតិក្កមនត្ថាតិ សប្បទេសំ បវត្តាបិ សា តទន្តាវហា ភវេយ្យាតិ កស្សចិ អាសង្កា សិយាតិ ទស្សេន្តោ អាហ **"អរិយត្តា...បេ.... កត្វា វុត្ត"**ន្តិ។ កេចិ បនេត្ថ "អន្តិមភវេ ឋិតត្តា"តិ ការណំ វទន្តិ, តំ ន យុជ្ជតិ ឧបបត្តិយា ទុក្ខវិចារត្តា, ន ច សព្ពេ សុទ្ធាវាសា អន្តិមភវិកា ឧទ្ធំសោតវចនតោ។ "យស្ស ទុក្ខសច្ចំ ឧប្បជ្ជតី"តិ ឧប្បាទាវត្ថា។ អវិសេសេន ទុក្ខសច្ចបរិយាបន្នា ធម្មា សម្ពន្ធីភាវេនេវ តំសមង្គី ច បុគ្គលោ វុត្តោតិ ទស្សេន្តោ **"សព្ពេ ឧបបជ្ជន្តា"**តិអាទី វត្វា ស្វាយមត្ថោ យស្មា និច្ឆយរូបេន គហិតោ, និច្ឆិតស្សេវ ច អត្ថស្ស វិភាគទស្សនេន ភវិតព្ពំ, តស្មា **"តេស្វេវ...បេ.... ឧបបន្នមេវា"**តិ អាហ។ តត្ថ តេស្វេវ កេចិ ទស្សីយន្តីតិ សម្ពន្ធោ។ **ឯកកោដ្ឋាសុប្បត្តិសមង្គិនោ**តិ ទុក្ខកោដ្ឋាសុប្បត្តិសមង្គិនោ។ **តេស្វូ**តិ សន្និដ្ឋានេន គហិតេសុ។ **មគ្គផលុប្បាទសមង្គីស្វូ**តិ មគ្គផលុប្បាទសមង្គីនំ, អយមេវ វា បាឋោ។

ឯត្ថ ចាតិអាទិនា "សព្ពេស"ន្តិអាទិបាឡិយា បិណ្ឌត្ថំ ទស្សេតិ។ តត្ថ **សមុទយសច្ចុប្បាទរោមិស្សស្ស ទុក្ខសច្ចុប្បាទស្សា**តិ ឥទំ អនាទរេ សាមិវចនំ។ កត្ថចិ សមុទយសច្ចុប្បាទរោមិស្សេបិ ទុក្ខសច្ចេ តំរហិតស្ស សមុទយសច្ចុប្បាទរហិតស្ស ទុក្ខសច្ចុប្បាទស្ស ទស្សនវសេន វុត្តន្តិ យោជនា។ កេចិ បន "សមុទយសច្ចារោមិស្សស្សា"តិ បឋន្តិ, តេសំ **"តំរហិតស្សា"**តិ ឥទំ បុរិមបទស្ស អត្ថវិវរណំ វេទិតព្ពំ។ **តំសហិតស្សា**តិ សមុទយសច្ចុប្បាទសហិតស្ស ទុក្ខសច្ចុប្បាទស្ស ទស្សនវសេន វុត្តន្តិ យោជនា។ **តេស**ន្តិ អសញ្ញសត្តានំ, **បវត្តិយំ ទុក្ខសច្ចស្ស ឧប្បាទោ** "បវត្តេ"តិអាទិនា វុត្តេសុ ទ្វីសុបិ កោដ្ឋាសេសុ ន គហិតោតិ អត្ថោ។ បដិសន្ធិយំ បន តេសំ ឧប្បាទស្ស បឋមកោដ្ឋាសេន គហិតតា ទស្សិតា ឯវ។ **តថា និរោធោ ចា**តិ យថា អសញ្ញសត្តានំ បដិសន្ធិយំ ទុក្ខសច្ចស្ស ឧប្បាទោ បឋមកោដ្ឋាសេន គហិតោ, បវត្តិយំ បន សោ ទ្វីហិ កោដ្ឋាសេហិ ន គហិតោ, តថា តេសំ ទុក្ខសច្ចស្ស និរោធោបីតិ អត្ថោ។ តថា ហិ "សព្ពេសំ ចវន្តានំ បវត្តេ តណ្ហាវិប្បយុត្តចិត្តស្ស ភង្គក្ខណេ"តិអាទិនា (យម. ១.សច្ចយមក.៨៨) និរោធវារេ បាឡិ បវត្តា។ **ឯសេវ នយោ**តិ ឃ្វាយំ "ឯត្ថ ចា"តិអាទិនា សមុទយសច្ចយមកេ បាឡិយា អត្ថនយោ វុត្តោ, មគ្គសច្ចយមកេបិ ឯសេវ នយោ, ឯវមេវ តត្ថាបិ អត្ថោ នេតព្ពោតិ អត្ថោ។ តថា ហិ "សព្ពេសំ ឧបបជ្ជន្តាន"ន្តិអាទិនា តត្ថ បាឡិ បវត្តា។

ឯវញ្ច សតីតិ ឯវំ ខណវសេន ឱកាសគ្គហណេ សតីតិ យថាវុត្តមត្ថំ អននុជាននវសេន បច្ចាមសតិ។ **ឯតស្ស វិស្សជ្ជនេ**តិ ឯតស្ស យមកបទស្ស វិស្សជ្ជនេ។ "អគ្គមគ្គស្ស ឧប្បាទក្ខណេ, អរហន្តានំ ចិត្តស្ស ឧប្បាទក្ខណេ, យស្ស ចិត្តស្ស អនន្តរា អគ្គមគ្គំ បដិលភិស្សន្តិ, តស្ស ចិត្តស្ស ឧប្បាទក្ខណេ, អសញ្ញសត្តំ ឧបបជ្ជន្តានំ តេសំ តត្ថ ទុក្ខសច្ចំ ឧប្បជ្ជតិ, នោ ច តេសំ តត្ថ សមុទយសច្ចំ ឧប្បជ្ជិស្សតី"តិ (យម. ១.សច្ចយមក.៧១) បុរិមកោដ្ឋាសស្ស អាគតត្តា វិរោធោ នត្ថីតិ **"បច្ឆិមកោដ្ឋាសេ"**តិអាទិ វុត្តំ ។ តត្ថ **តស្មា**តិ យស្មា ន ឧបបត្តិចិត្តុប្បាទក្ខណោ ភាវិនោ សមុទយបច្ចុប្បាទស្ស អាធារោ, អថ ខោ កាមាវចរាទិឱកាសោ, តស្មា។ **បុគ្គលោកាសវារោ ហេសា**តិ យស្មា បុគ្គលោកាសវារោ ឯស, តស្មា "តេសំ តត្ថា"តិ ឯត្ថ ឱកាសវសេន តត្ថសទ្ទស្ស អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ យទិ បុគ្គលោកាសវារេ កាមាវចរាទិឱកាសវសេនេវ អត្ថោ គហេតព្ពោ, ន ខណវសេន, អថ កស្មា "សព្ពេសំ ឧបបជ្ជន្តាន"ន្តិអាទិនា ឱកាសំ អនាមសិត្វា តត្ថ វិស្សជ្ជនំ បវត្តន្តិ ចោទនំ

សន្ទាយាហ “**តត្ថ…បេ…. សោ ឯវា**”តិ។ តត្ថ **តត្ថា**តិ ឱកាសវារេ។ **បុគ្គលវិសេសទស្សនត្ថ**ន្តិ បុគ្គលសង្ខាត វិសេសទស្សនត្ថំ។ **យត្ថ តេ**តិ យស្មឹ កាមាវចរាទិឱកាសេ តេ បុគ្គលា។

កេចីតិ ធម្មសិរិត្ថេរំ សន្ទាយាហ។ សោ ហិ “បវត្តេ ចិត្តស្ស ភង្គក្ខណេ ទុក្ខសច្ចំ នុប្បជ្ជតី”តិ ឯត្ថ ចិត្តជរូបមេវ អធិប្បេតំ ចិត្តបដិពទ្ធវុត្តិត្តាតិ ការណំ វទតិ។ អបរេ “អរូបេតិ ឥមំ បុរិមាបេក្ខម្បិ ហោតីតិ តេន បវត្តំ វិសេសេត្វា អរូបភវវសេន អយមត្ថោ វុត្តោ , តស្មា ‘យស្ស វា បន សមុទយសច្ចំ និរុជ្ឈតិ, តស្ស ទុក្ខសច្ចំ ឧប្បជ្ជតីតិ? នោ’តិអាទីសុបិ ឯវមត្ថោ វេទិតព្ពោ”តិ វទន្តិ។ **បុគ្គលោ ន ចិត្តំ អបេក្ខិត្វាវ គហិតោ**តិ ឥទំ ចិត្តស្ស អនធិកតត្តា វុត្តំ។ យត្ថ បន សមុទយសច្ចស្ស ឧប្បាទនិច្ចយោ, តត្ថេវ តស្ស អនុប្បាទនិច្ចយេនបិ ភវិតព្ពំ ចិត្តេន ច វិនា បុគ្គលស្សេវ អនុបលព្ភនតោតិ “យស្ស សមុទយសច្ចំ នុប្បជ្ជតី”តិ ឯត្ថ សមុទយសច្ចាធារំ ចិត្តំ អត្ថតោ គហិតមេវាតិ សក្កា វិញ្ញាតុំ។ អបិច ឥន្ទ្រិយពទ្ធេបិ ន សព្ពោ រូបុប្បាទោ ឯកន្តេន ចិត្តុប្បាទាធីនោតិ សក្កា វត្តុំ ចិត្តប្បវត្តិយា វិនាបិ តត្ថ រូបុប្បត្តិទស្សនតោ, តស្មា ចិត្តជរូបមេវ ចិត្តស្ស ឧប្បាទក្ខណេ ឧប្បជ្ជតិ, ន ឥតរំ, ឥតរំ បន តស្ស តីសុបិ ខណេសុ ឧប្បជ្ជតីតិ និដ្ឋមេត្ថ គន្តព្ពំ។ វិភជិតព្ពា អវិភត្តា នាម នត្ថីតិ សិយាយំ បសង្គោ បឋមវារេ, ទុតិយវារេ បន វិភជនា ឯវ សាតិ នាយំ បសង្គោ លព្ភតិ, បឋមវារេបិ វា នាយំ បសង្គោ។ កស្មា? ឯសា ហិ យមកស្ស បកតិ, យទិទំ យថាលាភវសេន យោជនា។

ទុតិយេ ចិត្តេ វត្តមានេតិ ឯត្ថ “បឋមំ ភវង្គំ, ទុតិយំ ចិត្ត”ន្តិ វទន្តិ។ ភវនិកន្តិយា អាវជ្ជនម្បិ វិបាកប្បវត្តិតោ វិសទិសត្តា “ទុតិយ”ន្តិ វត្តុំ សក្កា, តតោ បដ្ឋាយ បុព្ពេ តស្ស តត្ថ សមុទយសច្ចំ នុប្បជ្ជិត្ថាតិ វត្តព្ពាតិ អបរេ។ ភវនិកន្តិយា បន សហជាតំ បឋមំ ចិត្តំ ភជ ទុតិយំ ចិត្តន្តិ អធិប្បេតំ។ តតោ បុព្ពេ បវត្តំ សព្ពំ អព្យាកតភាវេន សមានជាតិកត្តា ឯកន្តិ កត្វា តតោ បដ្ឋាយ ហេដ្ឋា តស្ស តត្ថ សមុទយសច្ចំ នុប្បជ្ជិត្ថេវាតិ ។ តេនាហ “**សព្ពន្តិមេន បរិច្ឆេទេនា**”តិអាទិ។ **តស្មិ**ន្តិ ទុតិយេ ចិត្តេ។ **តេន សមានគតិកត្តា**តិ តេន យថាវុត្តទុតិយចិត្តេន ច តំសមង្គិនោ វា ទុក្ខសច្ចំ ឧប្បជ្ជិត្ថ, នោ ច សមុទយសច្ចន្តិ វត្តព្ពភាវេន សមានគតិកត្តា។ **ឯវញ្ច កត្វា**តិ តេន សមានគតិកតាយ ទស្សិតត្តា ឯវ។ **យថាវុត្តា**តិ ទុតិយាកុសលចិត្តតោ បុរិមសព្ពចិត្តសមង្គិនោ អគ្គហិតា ហោន្តិ ឥតរភាវាភាវតោ។ វុត្តមេវត្ថំ បាឋន្តរេន សមត្ថេតុំ “**យថា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **តេ**តិ ចតុវោការា។ **វជ្ជេតព្ពា**តិ “ឥតរេស”ន្តិ វិសេសនេន និវត្តេតព្ពា។ **បញ្ចវោការា វិយ យថាវុត្តា សុទ្ធាវាសា**តិ ទុតិយចិត្តក្ខណសមង្គិភាវេន វុត្តប្បការា យថា សុទ្ធាវាសសង្ខាតា បញ្ចវោការា បុព្ពេ វុត្តា សន្តិ, ឯវំ ចតុវោការា បុព្ពេ វុត្តា ន ហិ សន្តីតិ យោជនា។

“យស្ស យត្ថា”តិ បុគ្គលោកាសា អាធេយ្យាធារភាវេន អបេក្ខិតាតិ អាហ “**បុគ្គលោកាសា អញ្ញមញ្ញបរិច្ឆិន្នា គហិតា**”តិ។ **កាមាវចរេ…បេ…. ឧបបន្នា**តិ ឯត្ថ កាមាវចរេ អភិសមេតាវិនោ រូបាវចរំ ឧបបន្នា, រូបាវចរេ អភិសមេតាវិនោ អរូបាវចរំ ឧបបន្នា, វា-សទ្ទេន កាមាវចរេ អភិសមេតាវិនោ អរូបាវចរំ ឧបបន្នាតិ ច យោជេតព្ពំ។ **តត្ថា**តិ ឧបបន្នោកាសេ។ **អភិសមយោ**តិ ឧបរិមគ្គាភិសមយោ យាវ ឧបបន្នោ ន ភវិស្សតិ, តាវ **តេ** តត្ថ ឧបបន្នបុគ្គលា **ឯត្ថ** ឯតស្មឹ “អភិសមេតាវីន”ន្តិអាទិនា វុត្តេ ទុតិយកោដ្ឋាសេ **ន គយ្ហន្តិ** បុគ្គលោកាសានំ អញ្ញមញ្ញំ បរិច្ឆិន្នត្តា។ យទិ ឯវំ កី តេ ឥមស្មឹ យមកេ អសង្គហិតាតិ អាហ “**តេ បនា**”តិអាទិ។ តត្ថ យំ វុត្តំ “សមានគតិកាតិ វិសុំ ន ទស្សិតា”តិ, តំ បាកដតរំ កាតុំ “**អនភិសមេតាវីន**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តស្សត្ថោ – “អនភិសមេតាវីន”ន្តិ ឥមិនា បឋមបទេន គហិតា សព្ពត្ថ មគ្គប្បត្តិរហេ សម្បត្តិភវេ តត្ថ សុទ្ធាវាសេ យេ អនភិសមេតាវិនោ, តេសុ ទ្វិប្បការេសុ សុទ្ធាវាសា យស្មឹ កាលេ តត្ថ អនភិសមេតាវិនោតិ គហេតព្ពា, តត្ថ នេសំ តថា គហេតព្ពកាលស្ស វិសេសនត្ថំ “សុទ្ធាវាសានំ ទុតិយេ ចិត្តេ វត្តមានេ”តិ វុត្តន្តិ។

ឯតេនាតិ ឯតេន វចនេន។ វោទានចិត្តំ នាម មគ្គចិត្តានំ អនន្តរបច្ចយភូតំ ចិត្តំ, ភជ បន អគ្គមគ្គចិត្តស្ស។ **តតោ**តិ យថាវុត្តវោទានចិត្តតោ **បុរិមតរចិត្តសមង្គិនោ**, អនុលោមញាណសម្បយុត្តចិត្តសមង្គិនោ, អវសិដ្ឋវុដ្ឋានគាមិនិវិបស្សនាចិត្តាទិសមង្គិនោបិ។ តេនាហ “**យាវ សព្ពន្តិមតណ្ហាសម្បយុត្តចិត្តសមង្គី, តាវ ទស្សិតា**”តិ។

បដិសន្ធិចុតិចិត្តានំ ភង្គុប្បាទក្ខណា បវត្តេ ចិត្តស្ស ភង្គុប្បាទក្ខណេហិ ទុក្ខសច្ចាទីនំ នុប្បាទាទីសុ សមានគតិកាតិ កត្វា វុត្តំ “**បវត្តេ ចិត្តស្សា**”តិអាទិ។ តត្ថ ចុតិចិត្តស្សបិ ឧប្បាទក្ខណស្ស គហណំ ទដ្ឋព្ពន្តិ យោជនា។ **ទ្វីសុបិ កោដ្ឋាសេសូ**តិ សមុទយសច្ចស្ស ភាវិនោ និរោធស្ស អប្បដិក្ខេបបដិក្ខេបវសេន បវត្តេសុ បុរិមបច្ឆិមកោដ្ឋាសេសុ។ **ន វិសេសិត**ន្តិ យថាវុត្តេ អប្បដិក្ខេបេ ច សតិបិ វិសេសេត្វា ន វុត្តន្តិ អត្ថោ។ **ឯកស្សបិ** បុគ្គលស្ស តាទិសស្ស **មគ្គស្ស ច ផលស្ស ច ភង្គក្ខណសមង្គិនោ** បុរិមកោដ្ឋាសស្សេវ អភជនតោ កោដ្ឋាសទ្វយសម្ភវាភាវតោតិ អត្ថោ។ ឥទានិ តមេវត្ថំ វិវរិតុំ “**យស្ស ទុក្ខសច្ច**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ **កេសញ្ចិ** បុគ្គលានំ។

និទ្ទារណេ ចេតំ សាមិវចនំ។ “មគ្គស្ស ច ផលស្ស ចា”តិ វុត្តមគ្គផលានិ ទស្សេន្តោ “**តិណ្ណំ ផលានំ ទ្វិន្នញ្ច មគ្គាន**”ន្តិ អាហ។ តានិ បន ហេដ្ឋិមានិ តីណិ ផលានិ មជ្ឈេ ច ទ្វេ មគ្គា វេទិតព្ពា។ **និរន្តរំ អនុប្បាទេត្វា**តិ បដិបក្ខធម្មេហិ អវោកិណ្ណំ កត្វា សហ វិបស្សនាយ មគ្គំ ឧប្បាទេន្តេន យា សាតច្ចកិរិយា កាតព្ពា, តំ អកត្វាតិ អត្ថោ។ តេនាហ “**អន្តរន្តរា...បេ.... ឧប្បាទេត្វា**”តិ។ “អរូបេ មគ្គស្ស ច ផលស្ស ច ភង្គក្ខណេ”តិ អវិសេសតោ វុត្តេ កថមយំ វិសេសោ លព្ភតីតិ អាហ “**សាមញ្ញវចនេនបី**”តិអាទិ។ តេន អបវាទវិសយបរិយាយេន ឧបសគ្គា អភិនិវិសន្តីតិ លោកសិទ្ធោយំ ញាយោតិ ទស្សេតិ។

បវត្តិវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. បរិញ្ញាវារវណ្ណនា

១៦៥-១៧០. ឯត្ថេវាតិ ឥមស្មឹ សច្ចយមកេ ឯវ។ **អបរិញ្ញេយ្យតាទស្សនត្ថ**ន្តិ ឯត្ថ **អ**-ការោ ន បរិញ្ញេយ្យាភាវវចនោ, នាបិ បរិញ្ញេយ្យបដិបក្ខវចនោ, អថ ខោ តទញ្ញវចនោតិ យថារហំ សច្ចេសុ លព្ភមានានំ បហាតព្ពតាទីនម្បិ ទស្សនេ អាបន្នេយេវ សមយវារោ ទស្សនបរោ, យេសញ្ច ន ទស្សនបរោ, តេសុ កេសុចិ សច្ចេសុ លព្ភមានានម្បិ កេសញ្ចិ វិសេសានំ អយំ វារោ ន ទស្សនបរោតិ ទស្សេន្តោ “**សច្ឆិករណ...បេ.... ទស្សនត្ថញ្ច**”តិ អាហ។ **សមុទយេ បហានបរិញ្ញាវ វុត្តា, ន តីរណបរិញ្ញា**តិ យុត្តំ តាវេតំ សមុទយស្សាបិ តីរេតព្ពសភាវត្តា, “**ទុក្ខេ តីរណបរិញ្ញាវ វុត្តា, ន បហានបរិញ្ញា**”តិ ឥទំ បន កស្មា វុត្តំ, ននុ ទុក្ខំ អប្បហាតព្ពមេវាតិ? សមុទយសច្ចវិភង្គេ វុត្តានំ កេសញ្ចិ សមុទយកោដ្ឋាសានំ ទុក្ខសច្ចេ សង្គហណតោ ទុក្ខសមុទយេ វា អសង្ករតោវ គហេត្វា ភូតកថនមេតំ ទដ្ឋព្ពំ។ **ឧភយត្ថា**តិ ទុក្ខេ សមុទយេ ច វុត្តា។ កស្មា? តេសំ សាធារណាតិ។ ឯវំ សាធារណាសាធារណភេទភិន្នំ យថាវុត្តំ បរិញ្ញាកិច្ចំ បុព្ពភាគេ នានក្ខណេ លព្ភមានម្បិ មគ្គកាលេ ឯកក្ខណេ ឯវ លព្ភតិ ឯកញាណកិច្ចត្តាតិ ទស្សេតុំ “**មគ្គញាណញ្ហី**”តិអាទិ វុត្តំ។

បរិញ្ញាវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

សច្ចយមកវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. សង្ខារយមកំ

១. បណ្ណត្តិវារវណ្ណនា

១. សតិបិ កុសលមូលាទីនម្បិ វិភត្តភាវេ ខន្ធាទិវិភាគោ តតោ សាតិសយោតិ ទស្សេន្តោ “**ខន្ធាទយោ វិយ បុព្ពេ អវិភត្តា**”តិ អាហ។ បការត្ថោ វា ឯត្ថ **អាទិ**-សទ្ទោ “ភូវាទយោ”តិអាទីសុ វិយាតិ កុសលមូលាទីនម្បិ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ **អវិញ្ញាតត្តា** និសាមេន្តេហិ។ ហេតុអត្ថោ វា ឯត្ថ លុត្តនិទ្ទិដ្ឋោ អវិញ្ញាបិតត្តាតិ អត្ថោ។ យទិបិ កាយសង្ខារានំ វិកប្បទ្វយេបិ ហេតុផលភាវោយេវ ឥច្ឆិតោ, សាមិវចនរូបាវិភូតោ បន អត្ថេវ អត្ថភេទោតិ ទស្សេន្តោ “**កាយស្ស...បេ.... កត្តុអត្ថេ**”តិ អាហ។ **សោ បនា**តិ កត្តុអត្ថោ។

២-៧. សុទ្ធិកឯកេកបទវសេនាតិ “កាយោ សង្ខារោ”តិអាទីសុ ទ្វីសុ ទ្វីសុ បទេសុ អញ្ញមញ្ញំ អសម្មិស្សឯកេកបទវសេន។ **អត្ថាភាវតោ**តិ យថាធិប្បេតត្ថាភាវតោ។ អញ្ញថា ករជកាយាទិកោ អត្ថោ អត្ថេវ។ តេនេវាហ “**បទសោធន...បេ.... អវចនីយត្តា**”តិ។ ឥទានិ តមេវ អត្ថាភាវំ ព្យតិរេកវសេន ទស្សេន្តោ “**យថា**”តិអាទិមាហ។ កស្មា បន ឧភយត្ថ សមានេ សមាសបទភាវេ តត្ថ អត្ថោ លព្ភតិ, ឥធ ន លព្ភតីតិ? ភិន្នលក្ខណត្តា។ តត្ថ ហិ រូបក្ខន្ធាទិបទានិ សមានាធិករណានីតិ បទទ្វយាធិដ្ឋានោ ឯកោ អត្ថោ លព្ភតិ, ឥធ បន កាយសង្ខារាទិបទានិ ភិន្នាធិករណានីតិ តថារូបោ អត្ថោ ន លព្ភតីតិ។ តេនាហ “**យថាធិប្បេតត្ថាភាវតោ**”តិ។

វិសុំ អទីបេត្វាតិ “កាយសង្ខារោ”តិអាទិនា សហ វុច្ចមានោបិ កាយសង្ខារសទ្ទោ វិសុំ វិសុំ អត្ថនោ អត្ថំ អជោតេត្វា ឯកំ អត្ថំ យទិ ទីបេតីតិ បរិកប្បវសេន វទតិ។ តេន កាយសង្ខារសទ្ទានំ សមានាធិករណតំ ឧល្លិង្គេតិ។ “**កាយសង្ខារសទ្ទោ កាយសង្ខារត្ថេ វត្តមានោ**”តិ កស្មា វុត្តំ, “សង្ខារសទ្ទោ សង្ខារត្ថេវ វត្តមានោ”តិ បន វត្តព្ពំ សិយា។ ឯវញ្ហិ សតិ ខន្ធត្ថេ វត្តមានោ ខន្ធសទ្ទោ វិយ រូបសទ្ទេន កាយសទ្ទេន វិសេសិតព្ពោតិ ឥទំ វចនំ យុជ្ជេយ្យ, កាយសង្ខារសទ្ទានំ បន សមានាធិករណត្តេ ន កេវលំ សង្ខារសទ្ទោយេវ សង្ខារត្ថេ វត្តតិ, អថ ខោ កាយសទ្ទោបីតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេតុំ “**កាយសង្ខារសទ្ទោ កាយសង្ខារត្ថេ វត្តមានោ**”តិ វុត្តំ សិយា, កាយសទ្ទេន សមានាធិករណេនាតិ អធិប្បាយោ។ ព្យធិករណេន បន សង្ខារស្ស វិសេសិតព្ពតា អត្ថេវាតិ។

ឥមស្ស វារស្សាតិ សុទ្ធសង្ខារវារស្ស។ **បទសោធនេន ទស្សិតាន**ន្តិ ឯត្តកេវ វុច្ចមានេ តត្ថ ទស្សិតភាវសាមញ្ញេន សុទ្ធកាយាទីនម្បិ គហណំ អាបជ្ជេយ្យាតិ តំនិវារណត្ថំ **“យថាធិប្បេតានមេវា”**តិ អាហ។ **កាយាទិបទេហិ អគ្គហិតត្តា**តិ សុទ្ធកាយាទិបទេហិ អគ្គហិតត្តា។ **ឥធ បនា**តិ អដ្ឋកថាយំ។ សុទ្ធសង្ខារវារំ សន្ធាយ វុត្តម្បិ សុទ្ធសង្ខារវារមេវេត្ថ អននុជានន្តោ សកលសង្ខារយមកវិសយន្តិ អាហ **“ឥធ បន សង្ខារយមកេ”**តិ។ **អធិប្បេតត្ថបរិច្ចាគោ**តិ អស្សាសបស្សាសាទិកស្ស អធិប្បេតត្ថស្ស អគ្គហណំ ចេតនាកាយ អភិសង្ខរណសង្ខារាទិ **អនធិប្បេតត្ថបរិគ្គហោ**។ យទិ “កាយោ សង្ខារោ”តិអាទិនា សុទ្ធសង្ខារតំមូលចក្កវារា អត្ថាភាវតោ ឥធ ន គហេតព្ពា, អថ កស្មា បវត្តិវារមេវ អនារភិត្វា អញ្ញថា ទេសនា អារទ្ធាតិ អាហ **“បទសោធនវារតំមូលចក្កវារេហី”**តិអាទិ។ **សំសយោ ហោតិ** សង្ខារសទ្ទវចនីយតាសាមញ្ញតោ កាយសង្ខារាទិបទានំ ព្យធិករណភាវតោ ច។ តេនេវាហ **“អសមានាធិករណេហិ...បេ.... ទស្សិតាយា”**តិ។

បណ្ណត្តិវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. បវត្តិវារវណ្ណនា

១៩. សង្ខារានំ បុគ្គលានញ្ច ឱកាសត្តាតិ សម្បយុត្តានំ និស្សយបច្ចយតាយ, សង្ខារានំ សមាបជ្ជិតព្ពតាយ បុគ្គលានំ ឈានស្ស ឱកាសតា វេទិតព្ពា, ភូមិ បន យទគ្គេន បុគ្គលានំ ឱកាសោ, តទគ្គេន សង្ខារានម្បិ ឱកាសោ។ “ទុតិយេ ឈានេ តតិយេ ឈានេ”តិអាទិនា **ឈានំ**, “កាមាវចរេ រូបាវចរេ”តិអាទិនា **ភូមិ** ច វិសុំ ឱកាសភាវេន គហិតា។ **ឥតី**តិ ហេតុអត្ថោ, យស្មា ឈានម្បិ ឱកាសភាវេន គហិតំ, តស្មាតិ អត្ថោ។ **បុគ្គលវារេ ច ឱកាសវសេន បុគ្គលគ្គហណេ**តិ បុគ្គលវារេ ច យទា បុគ្គលោកាសសង្ខារាទីនំ ឱកាសភាវេន គយ្ហតិ, តទា តេសំ ទ្វិន្នំ ឱកាសានំ វសេន គយ្ហនំ ហោតីតិ យត្ថ សោ បុគ្គលោ, យញ្ច តស្មឹ បុគ្គលេ ឈានំ ឧបលព្ភតិ, តេសំ ទ្វិន្នំ ភូមិឈានសង្ខាតានំ ឱកាសានំ វសេន យថារហំ កាយសង្ខារាទីនំ គហណំ កថនំ ហោតីតិ។ **តស្មា**តិ យស្មា ឯតទេវ, តស្មា។ **ទុតិយតតិយជ្ឈានោកាសវសេនា**តិ ទុតិយតតិយជ្ឈានសង្ខាតឱកាសវសេន **គហិតា**។ កថំ? “វិនា វិតក្កវិចារេហិ អស្សាសបស្សាសានំ ឧប្បាទក្ខណេ”តិ ឯវំ គហិតា **បុគ្គលា វិសេសេត្វា ទស្សិតា**។ កេន? តេនេវ វិតក្កវិចាររហិតអស្សាសបស្សាសុប្បាទក្ខណេនាតិ យោជេតព្ពំ។

បឋមកោដ្ឋាសេ ឈានោកាសវសេន បុគ្គលទស្សនំ កតន្តិ វុត្តំ **“បុន...បេ.... ទស្សេតី”**តិ។ ភូមិឱកាសវសេន បុគ្គលំ ទស្សេតីតិ សម្ពន្ធោ។ **ទ្វិប្បការាន**ន្តិ ឈានភូមិឱកាសភេទេន ទុវិធានំ។ **តេស**ន្តិ បុគ្គលានំ។ “បឋមំ ឈានំ សមាបន្នានំ កាមាវចរាន”ន្តិ ច ឥទំ និវត្តេតព្ពគហេតព្ពសាធារណវចនំ, តស្ស ច អវច្ឆេទកំ “អស្សាសបស្សាសានំ ឧប្បាទក្ខណេ”តិ ឥទន្តិ វុត្តំ **“វិសេស...បេ.... ខណេ”**តិ។ **តេន** វិសេសនេន។ **កាមាវចរានម្បី**តិ **បិ**-សទ្ទោ សម្បិណ្ឌនត្ថោ។ តេន ន កេវលំ រូបារូបាវចរេសុ បឋមជ្ឈានំ សមាបន្នានំ, អថ ខោ កាមាវចរានម្បីតិ វុត្តមេវត្ថំ សម្បិណ្ឌេតិ។ កីទិសានំ កាមាវចរានន្តិ អាហ **“គព្ភគតាទីន”**ន្តិ។ **អាទិ**-សទ្ទេន ឧទកនិមុគ្គវិសញ្ញិភូតា សង្គហិតា, ន មតចតុត្ថជ្ឈានសមាបន្ននិរោធសមាបន្នា។ តេ ហិ អកាមាវចរតាយ វិយ រូបារូបភវសមង្គិនោ វិតក្កវិចារុប្បត្តិយាវ និវត្តិតា។ **ឯកន្តិកត្តា**តិ អស្សាសបស្សាសាភាវស្ស ឯកន្តិកត្តា។ **និទស្សិតា**តិ រូបារូបាវចរា និទស្សនភាវេន វុត្តា, ន តព្ពិរហិតានំ អញ្ញេសំ អភាវតោតិ អធិប្បាយោ។ បឋមជ្ឈានោកាសា អស្សាសបស្សាសវិរហវិសិដ្ឋាតិ យោជនា។ បឋមញ្ចេត្ថ បឋមជ្ឈានសមង្គីនំ រូបារូបាវចរានំ គហណំ, ទុតិយំ យថាវុត្តគព្ភគតាទីនំ។ **ឥមិនា នយេនា**តិ យ្វាយំ “សង្ខារានំ បុគ្គលានញ្ច”តិអាទិនា ឈានោកាសភូមិឱកាសវសេន បុគ្គលវិភាគនយោ វុត្តោ, ឥមិនា នយេន ឧបាយេន។ **សព្ពត្ថ** សព្ពបុច្ឆាសុ។

២១. ឯតស្មឹ បន អត្ថេ សតីតិ យ្វាយំ ឧប្បត្តិភូមិយា ឈានំ វិសេសេត្វា អត្ថោ វុត្តោ, ឯតស្មឹ អត្ថេ គយ្ហមានេ អញ្ញត្ថបិ ឧប្បត្តិភូមិយា ឈានំ វិសេសិតព្ពំ ភវេយ្យ, តថា ច អនិដ្ឋំ អាបជ្ជតីតិ ទស្សេន្តោ **“ចតុត្ថជ្ឈានេ”**តិអាទិមាហ។ កឹ បន តំ អនិដ្ឋន្តិ អាហ **“ភូមីនំ ឱកាសភាវស្សេវ អគ្គហិតតាបត្តិតោ”**តិ។ យត្ថ យត្ថ ហិ ឈានំ គយ្ហតិ, តត្ថ តត្ថ តំ ឧប្បត្តិភូមិយា វិសេសិតព្ពំ ហោតិ។ តថា សតិ ឈានោកាសោវ គហិតោ សិយា, ន ភូមិឱកាសោ គុណភូតត្តា។ កិញ្ច “ចតុត្ថជ្ឈានេ រូបាវចរេ អរូបាវចរេ”តិ ឯត្ថ រូបារូបភូមិយា ចតុត្ថជ្ឈានេ វិសេសិយមានេ តទេកទេសោវ ឱកាសវសេន គហិតោ សិយា, ន សព្ពំ ចតុត្ថជ្ឈានំ។ តេនាហ **“សព្ពចតុត្ថជ្ឈានស្ស ឱកាសវសេន អគ្គហិតតាបត្តិតោ ចា”**តិ។ **ឈានភូមោកាសាន**ន្តិ ឈានោកាសភូមិឱកាសានំ។

ននុ ច ឈានភូមិឱកាសេ អសង្ករតោ យោជិយមានេ ន សព្ពស្មឹ បឋមជ្ឈានោកាសេ កាយសង្ខារោ វចីសង្ខារោ ច អត្ថិ, តថា សព្ពស្មឹ កាមាវចរោកាសេតិ ចោទនុប្បត្តឹ សន្ធាយ តស្ស បរិហារំ វត្តុំ **“យទិបី”**តិអាទិមាហ។ **តត្ថា**តិ បឋមជ្ឈានោកាសេ កាមាវចរោកាសេ ច។ **តំទ្វយុប្បត្តី**តិ តស្ស កាយវចីសង្ខារទ្វ

យស្ស ឧប្បត្តិ។ ឱកាសទ្វយស្ស អសង្ករតោ គហណេ អយញ្ច គុណោ លទ្ធោ ហោតីតិ អាហ “**វិសុំ...បេ.... ន វត្តព្ពំ ហោតី**”តិ។ តត្ថ **អង្គមត្តវសេនា**តិ វិតក្កាទិឈានង្គមត្តវសេន។ តត្ថ វត្តព្ពំ អដ្ឋកថាយំ វុត្តមេវ។ វិតក្កវហិតោបិ វិចារោ វចីសង្ខារោយេវាតិ អាហ “**អវិតក្ក...បេ.... គច្ឆតី**”តិ។ **មុទ្ធភូតំ ទុតិយជ្ឈាន**ន្តិ ចតុក្កនយេ ទុតិយជ្ឈានមាហ។ តញ្ហិ សកលក្ខោភករជម្ភវិគមេន វិតក្កេកង្គប្បហាយិកតោ សាតិសយត្តា “មុទ្ធភូត”ន្តិ វត្តព្ពតំ លភតិ។ **អសញ្ញសត្តា វិយា**តិ ឥទំ វិសទិសុទាហរណំ ទដ្ឋព្ពំ។

៣៧. អាវជ្ជនតោ បុព្ពេ បវត្តំ សព្ពំ ចិត្តំ បដិសន្ធិចិត្តេន សមានគតិកត្តា ឯកំ កត្វា វុត្តំ “**បឋមតោ**”តិ។ តេនាហ “**អវិតក្កអវិចារតោ**”តិអាទិ។ **ចិត្តសង្ខារស្ស អាទិទស្សនត្ថ**ន្តិ សុទ្ធាវាសេ ចិត្តសង្ខារស្ស អាទិទស្សនត្ថំ។ តថា “**វចីសង្ខារស្ស អាទិទស្សនត្ថ**”ន្តិ ឯត្ថាបិ។

បវត្តិវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

សង្ខារយមកវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. អនុសយយមកំ

បរិច្ឆេទបរិច្ឆិន្នុទ្ទេសវារវណ្ណនា

១. “អវិជ្ជាសមុទយា រូបសមុទយោ, តណ្ហាសមុទយា រូបសមុទយោ, កម្មសមុទយា រូបសមុទយោ។ លោភោ និទានំ កម្មានំ សមុទយាយា”តិ ច ឯវមាទិនា កុសលមូលកុសលាទីនំ បច្ចយភាវោ វុត្តោតិ អាហ “**បច្ចយទីបកេន មូលយមកេនា**”តិ។ “សោ ‘អនិច្ចំ រូបំ, អនិច្ចំ រូប’ន្តិ យថាភូតំ បជានាតិ។ ចក្ខុ អនិច្ចំ, រូបា អនិច្ចា”តិ ច អាទិនា ពហុលខន្ធាទិមុខេន អនិច្ចានុបស្សនាទយោ វិហិតាតិ វុត្តំ “**ខន្ធាទីសុ តីរណពាហុល្លតោ**”តិ។ កិលេសានំ សមុច្ឆិន្ទនតោ បរំ បហានកិច្ចំ នត្ថីតិ អាហ “**អនុសយបហានន្តា បហានបរិញ្ញា**”តិ។ យទិបិ អនុសយេហិ សម្បយោគតោ អារម្មណតោ វា បហានបរិញ្ញា នប្បវត្តតិ, អនុសយាភាវេ បន តទារម្មោ ឯវ នត្ថីតិ កត្វា វុត្តំ “**អនុសយេហិ បហានបរិញ្ញំ វិភាវេតុ**”ន្តិ។ **អនុសយភាវេន លព្ភមានាន**ន្តិ អនុសយភាវេន វិជ្ជមានានំ, អនុសយសភាវានន្តិ អត្ថោ។ **តីហាការេហី**តិ បរិច្ឆេទាទីហិ តីហិ បការេហិ។ អនុសយេសុ គណនសរូបប្បវត្តិដ្ឋានតោ អពោធិតេសុ បុគ្គលោកាសាទិវសេន បវត្តិយមានា តព្ពិសយា ទេសនា ន សុវិញ្ញេយ្យា ហោតីតិ ទស្សេន្តោ អាហ “**តេសុ តថា...បេ.... ទុរវពោធត្តា**”តិ។

ឯត្ថ បុរិមេសូតិ បទុទ្ធារោ អនន្តរស្ស វិធិ បដិសេធោ វាតិ កត្វា សានុសយវារាទិអបេក្ខោ, ន អនុសយវារាទិអបេក្ខោ អនុសយវារេ បាឡិវវត្ថានស្ស បគេវ កតត្តាតិ ទស្សេន្តោ “**ឯតេសុ សានុសយវារាទីសុ បុរិមេសូតិ អត្ថោ**”តិ អាហ។ សានុសយវារាទីសុ ហិ តីសុ បុរិមេសុ ឱកាសវារេ យតោ តតោតិ ទេសនា បវត្តា, ន អនុសយវារាទីសុ។ **អត្ថវិសេសាភាវតោ**តិ “កាមធាតុយា ចុតស្សា”តិអាទិនា (យម. ២.អនុសយយមក.៣០២) បាឡិអាគតបទស្ស, “កាមធាតុំ វា បន ឧបបជ្ជន្តស្សា”តិអាទិនា យមកភាវេន អដ្ឋកថាអាទិគតបទស្ស ច អត្ថវិសេសាភាវតោ។ **កថមយំ យមកទេសនា សិយា** ទុតិយស្ស បទស្ស អភាវតោតិ អត្ថោ។ យទិ នាយំ យមកទេសនា, អថ កស្មា ឥធាគតាតិ អាហ “**បុរិមវារេ ហី**”តិអាទិ។ តត្ថ **អនុសយដ្ឋានបរិច្ឆេទទស្សន**ន្តិ អនុសយដ្ឋានតាយ បរិច្ឆេទទស្សនំ។ ឯវម្បិ កថមិទំ អនុសយយមកំ យមកទេសនាសព្ភាវតោតិ អាហ “**យមកទេសនា...បេ.... នាមំ ទដ្ឋព្ព**”ន្តិ ។ **អត្ថវសេនា**តិ បដិលោមត្ថវសេន។ បឋមបទេន ហិ វុត្តស្ស វិបរិវត្តនវសេនបិ យមកទេសនា ហោតិ “រូបំ រូបក្ខន្ធោ, រូបក្ខន្ធោ រូប”ន្តិអាទីសុ (យម. ១.ខន្ធយមក.២), តត្ថ បន អត្ថវិសេសោ អត្ថិ, ឥធ នត្ថិ, តស្មា ន តថា ទេសនា កតាតិ ទស្សេន្តោ អាហ “**អត្ថវិសេសាភាវតោ បន ន វុត្តា**”តិ។ **លព្ភមានតាវសេនា**តិ បុច្ឆាយ លព្ភមានតាវសេន។

ឧប្បត្តិអរហតំ ទស្សេតីតិ ឥមិនា និប្បរិយាយេន អនុសយា អនាគតាតិ ទស្សិតំ ហោតិ យតោ តេ មគ្គវជ្ឈា, ន ច អតីតបច្ចុប្បន្នា ឧប្បត្តិរហាតិ វុច្ចន្តិ ឧប្បន្នត្តា។ យំសភាវា បន ធម្មា អនាគតា អនុសយាតិ វុច្ចន្តិ, តំសភាវា ឯវ តេ អតីតបច្ចុប្បន្នា វុត្តា។ ន ហិ ធម្មានំ អទ្ធាភេទេន សភាវភេទោ អត្ថិ, តស្មា អនុសយានំ អតីតបច្ចុប្បន្នភាវា បរិយាយតោ លព្ភន្តីតិ **អដ្ឋកថាយំ** (យម. អដ្ឋ. អនុសយយមក ១) “អតីតោបិ ហោតី”តិអាទិ វុត្តំ។ **ឯវំបការា**តិ អនុសយប្បការា, ការណលាភេ សតិ ឧប្បជ្ជនារហាឥច្ចេវ អត្ថោ។ **សោ ឯវំបការោ** ឧប្បជ្ជនវារេ **ឧប្បជ្ជតិ-សទ្ទេន គហិតោ** ឧប្បជ្ជនារហតាយ អវិច្ឆិន្នភាវទីបនត្ថន្តិ អធិប្បាយោ។ តេនាហ “**ន ខន្ធយមកាទីសុ វិយ ឧប្បជ្ជមានតា**”តិ, បច្ចុប្បន្នតាតិ អត្ថោ។ **តេនេវា**តិអាទិនា យថាវុត្តមត្ថំ បាកដតរំ ករោតិ។ តត្ថ **និន្នានាករណោ**តិ និព្ពិសេសោ។ ឧប្បជ្ជនានុសយានំ និន្នានាករណត្តា ឯវ ហិ “ឯត្ថេសា

តណ្ហា ឧប្បជ្ជមានា ឧប្បជ្ជតិ, ឯត្ថ និវិសមានា និវិសតី"តិ **វិភង្គេ** (វិភ. ២០៣) អាគតំ។ អនុសយនញ្ហិ ឯត្ថ និវិសនន្តិ អធិប្បេតំ។

ឥទានិ យេន បរិយាយេន អតីតបច្ចុប្បន្នេសុ អនុសយវោហារោ, តំ ទស្សេតុកាមោ អនាគតម្បិ តេហិ សទ្ធិំ ឯកជ្ឈំ កត្វា ទស្សេន្តោ **"អនុរូបំ ការណំ បន...បេ.... វុច្ចន្តី"**តិ អាហ។ ឯតេន ភូតបុព្ពគតិយា អតីតបច្ចុប្បន្នេសុ ឧប្បត្តិរហតា វេទិតព្ពាតិ ទស្សេតិ។ ឧប្បត្តិអរហតា នាម កិលេសានំ មគ្គេន អសមុច្ឆិន្នតាយ វេទិតព្ពា។ សា ច អតីតបច្ចុប្បន្នេសុបិ អត្ថេវាតិ បការន្តរេនបិ តេសំ បរិយាយតោវ អនុសយភាវំ បកាសេតិ។ តេនេវាហ **"មគ្គស្ស បនា"**តិអាទិ។ **តាទិសានន្តិ** យេ មគ្គភាវនាយ អសតិ ឧប្បត្តិរហា, តាទិសានំ។ **ធម្មោ ឯវ ច ឧប្បជ្ជតិ,** ន ធម្មាការោតិ អធិប្បាយោ។ ន ហិ ធម្មាការា អនិច្ចតាទយោ ឧប្បជ្ជន្តីតិ វុច្ចន្តិ។ យទិ បន តេ ឧប្បាទាទិសមង្គិនោ សិយុំ, ធម្មា ឯវ សិយុំ។ តេន វុត្តំ "អប្បហីនាការោ ច ឧប្បជ្ជតីតិ វត្តុំ ន យុជ្ជតី"តិ។

វុត្តម្បិ ថាមគមនំ អគ្គហេត្វា អប្បហីនដ្ឋមត្តមេវ គហេត្វា ចោទកោ ចោទេតីតិ ទស្សេន្តោ អាហ **"សត្តានុសយ...បេ.... អាបជ្ជតីតិ ចេ"**តិ។ ន ហិ ថាមគមនេ គហិតេ ចោទនាយ ឱកាសោ អត្ថិ។ តេនាហ **"នាបជ្ជតី"**តិអាទិ។ វុត្តំ អដ្ឋកថាយំ, ន កេវលមដ្ឋកថាយមេវ បាឋគតោវាយមត្ថោ, តស្មា ឯវមេវ គហេតព្ពោតិ ទស្សេន្តោ **"ថាមគតោ...បេ.... យុត្ត"**ន្តិ វត្វា កី បន តំ ថាមគមនន្តិ បរាសង្កំ និវត្តេន្តោ **"ថាមគតន្តិ ច...បេ.... វុត្តា"**តិ អាហ។ តត្ថ **អញ្ញេហិ អសាធារណោ**តិ កិលេសវត្ថុអាទីនំ កិលេសតាទិសភាវោ វិយ កាមរាគាទិតោ អញ្ញត្ថ អលព្ភមានោ តេសំយេវ អាវេណិកោ សភាវោ, យតោ តេ ភវពីជំ ភវមូលន្តិ ច វុច្ចន្តិ។ យស្មា ច ថាមគមនំ តេសំ អនញ្ញសាធារណោ សភាវោ, តស្មា អនុសយនន្តិ វុត្តំ ហោតីតិ ទស្សេន្តោ **"ថាមគតោតិ អនុសយសមង្គីតិ អត្ថោ"**តិ អាហ។

"យស្ស កាមរាគានុសយោ អនុសេតិ, តស្ស បដិឃានុសយោ អនុសេតីតិ? អាមន្តា"តិអាទិនា (យម. ២.អនុសយយមក.៣) អនុសយវារេ វុត្តោ ឯវ អត្ថោ "យស្ស កាមរាគានុសយោ ឧប្បជ្ជតិ, តស្ស បដិឃានុសយោ ឧប្បជ្ជតីតិ? អាមន្តា"តិអាទិនា (យម. ២.អនុសយយមក.៣០០) វុត្តោតិ អនុសយនាការោ ឯវ ឧប្បជ្ជនវារេ ឧប្បជ្ជតិ-សទ្ទេន គហិតោតិ "ឧប្បជ្ជនវារោ អនុសយវារេន និន្នានាករណោ វិភត្តោ"តិ យំ វុត្តំ, តត្ថ វិចារំ អារភតិ **"អនុសយឧប្បជ្ជនវារានំ សមានគតិកត្តា"**តិអាទិនា។ **"ឧប្បជ្ជតី"តិ វចនំ សិយា**តិ ឧប្បជ្ជនវារេ "ឧប្បជ្ជតី"តិ វចនំ អប្បហីនាការទីបកំ សិយា។ តថា ច សតិ យថា "ឥមស្ស ឧប្បាទា"តិ ឯត្ថ ឥមស្ស អនិរោធាតិ អយមត្ថោបិ ញាយតិ, ឯវំ "ឧប្បជ្ជតី"តិ វុត្តេ អត្ថតោ "ន ឧប្បជ្ជតី"តិ អយមត្ថោ វុត្តោ ហោតិ អប្បហីនាការស្ស ឧប្បត្តិរហភាវស្ស អនុប្បជ្ជមានសភាវត្តាតិ ចោទនំ ទស្សេន្តោ **"ឧប្បជ្ជតីតិ វចនស្ស អវុត្តតាន សក្កា វត្តុន្តិ ចេ"**តិ អាហ។ **វចនត្ថវិសេសេន តំទ្វយស្ស វុត្តត្តា**តិ ឯតេន ធម្មនានត្តាភាវេបិ បទត្ថនានត្តេន វារន្តរទេសនា ហោតិ យថា សហជាតសំសដ្ឋវារេសូតិ ទស្សេតិ។ **អនុរូបំ ការណំ លភិត្វា**តិអាទិ តមេវ វចនត្ថវិសេសំ វិភាវេតុំ អារទ្ធំ។ **ឧប្បត្តិយោគ្គ**ន្តិ ឧប្បត្តិយា យោគ្គំ, ឧប្បជ្ជនសភាគតន្តិ អត្ថោ។ យតោ អនុសយា ឧប្បត្តិរហាតិ វុច្ចន្តិ, ឯកន្តេន ចេតទេវ សម្បដិច្ឆិតព្ពំ "យស្ស កាមរាគានុសយោ ឧប្បជ្ជតិ, តស្ស បដិឃានុសយោ ឧប្បជ្ជតីតិ? អាមន្តា"តិអាទិវចនតោ (យម. ២.អនុសយយមក.៣០០)។ "អនុសេន្តីតិ អនុសយា"តិ ឯត្ថាកេ វុត្តេ សទា វិជ្ជមានា នុ ខោ តេ អបរិនិប្ផន្នានុសយនដ្ឋេន "អនុសយា"តិ វុច្ចន្តីតិ អយមត្ថោ អាបជ្ជតីតិ តំនិសេធនត្ថំ **"អនុរូបំ ការណំ លភិត្វា ឧប្បជ្ជន្តី"**តិ វុត្តំ។ ឧប្បត្តិអរហភាវេន ថាមគតតា អនុសយដ្ឋោតិ យំ តេសំ ឧប្បត្តិយោគវចនំ វុត្តំ, តំ សម្មទេវ វុត្តន្តិ ឥមមត្ថមាហ **"អនុសយសទ្ទស្សា"**តិអាទិនា។ តេន វារទ្វយទេសនុប្បាទិកា អនុសយសទ្ទត្ថនិទ្ធារណាតិ ទស្សេតិ។ **តម្បិ សុវុត្តមេវ ឥមិនា តន្តិប្បមាណេនា**តិ ឥទម្បិ "អភិជម្មេ តាវា"តិអាទិនា អាគតំ តិវិធមេវ តន្តី សន្ទាយាហាតិ ទស្សេន្តោ អាហ **"តន្តិត្ថយេនបិ ហិ ចិត្តសម្បយុត្តតា ទីបិតា ហោតី"**តិ។

បរិច្ឆេទបរិច្ឆិន្នុទ្ទេសវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ឧប្បត្តិដ្ឋានវារវណ្ណនា

២. ឯវំ សតីតិ វេទនានំ វិសេសិតព្ពភាវេ កាមធាតុយា ច វិសេសនភាវេ សតិ។ **កាមាធាតុយា អនុសយនដ្ឋានតា ន វុត្តា ហោតិ** អប្បធានភាវតោ, បធានាប្បធានេសុ បធានេ កិច្ចទស្សនតោ, វិសេសនភាវេន ចរិតព្ពតាយ ចាតិ អធិប្បាយោ។ ហោតុ កោ ទោសោតិ កទាចិ វទេយ្យាតិ អាសង្កមានោ អាហ **"ទ្វីសុ បនា"**តិអាទិ។ **ទ្វីសូ**តិ និទ្ធារណេ ភុម្មំ, តថា **"តីសុ ធាតូសូ"**តិ ឯត្ថាបិ។ **តស្មា**តិ យស្មា ធាតុអាទិភេទេន តិវិធំ អនុសយដ្ឋានំ, តត្ថ ច រូបារូបធាតូនំ ភវរាគស្ស អនុសយដ្ឋានតា វុត្តាតិ កាមធាតុយា កាមរាគស្ស អនុសយ

ដ្ឋានតា ឯកន្តេន វត្តព្ពា, តស្មា។ **តីសុ ធាតូសុ តីសុ វេទនាសូ**តិ ច និទ្ធារណេ ភុម្មំ, **កាមធាតុយា ទ្វីសុ វេទនាសូ**តិ ច អាធារេ។

ទ្វីស្វេវាតិ ទ្វីសុ សុខោបេក្ខាសុ ឯវ។ **សព្ពាសុ ទ្វីសូ**តិ យាសុ កាសុចិ ទ្វីសុ។ **តេនា**តិ “កាមរាគោ ទ្វីសុ វេទនាសុ អនុសេតី”តិ វចនសាមត្ថិយលទ្ធេន វិសេសនិច្ឆយេនេវ។ **ភវរាគានុសយដ្ឋានំ** រូបារូបធាតុយោ តទនុរូបា ច វេទនា។ ន ហិ ទ្វីសុ វេទនាសុ កាមរាគានុសយោវ អនុសេតីតិ អវធារណំ ឥច្ឆិតំ, ទ្វីសុ ឯវ បន វេទនាសូតិ ឥច្ឆិតំ។ តេនេវាហ **“ទ្វីស្វេវ អនុសេតិ, ន តីសូ”**តិ។ **អដ្ឋានញ្ច** អនុសយានំ, កឹ តំ អបរិយាបន្នំ សក្កាយេ? សព្ពោ លោកុត្តរោ ធម្មោ។ **ច**-សទ្ទេន បដិឃានុសយដ្ឋានំ សង្គណ្ហាតិ។ តេន វុត្តំ **“យថា ចា”**តិអាទិ។ **អញ្ញា**តិ កាមរាគានុសយដ្ឋានភូតា ទ្វេ វេទនា។

អញ្ញាសុ ទ្វីហិ វេទនាហិ វិប្បយុត្តេសុ។ **បិយរូបសាតរូបេសូ**តិ បិយាយិតព្ពមធុរសភាវេសុ។ វិសេសនញ្ចេតំ រូបាទីនំ សព្ពទ្វារសព្ពបុរិសេសុ ឥដ្ឋភាវស្ស អនិយតតាយ កតំ។ **សាតសន្តសុខគិទ្ធិយា**តិ សាតសុខេ សន្តសុខេ ច គិជ្ឈនាការេន អភិកង្ខនាការេន។ តត្ថ សាតសុខំ កាយិកំ, សន្តសុខំ ចេតសិកំ។ សាតសុខំ វា កាយិកសុខំ, សន្តសុខំ ឧបេក្ខាសុខំ។ តថា ចាហុ “ឧបេក្ខា បន សន្តត្តា, សុខមិច្ចេវ ភាសិតា”តិ (វិសុទ្ធិ. ២.៦៤៤; មហានិ. អដ្ឋ. ២៧)។ បរិត្តំ វា ឱឡារិកំ សុខំ សាតសុខំ, អនោឡារិកំ សន្តសុខំ។ បរិត្តគ្គហណញ្ចេត្ថ កាមរាគានុសយស្ស អធិប្បេតត្តា។ **អញ្ញត្ថា**តិ វេទនាហិ អញ្ញត្ថ។ **សោ**តិ កាមរាគានុសយោ។ **វេទនាសុ អនុគតោ ហុត្វា សេតី**តិ វេទនាបេក្ខោ ឯវ ហុត្វា បវត្តតិ យថា បុត្តាបេក្ខាយ ធាតិយា អនុគ្គណ្ហនប្បវត្តិ, សយនសង្ខាតា បវត្តិ ច កាមរាគស្ស និកាមនមេវ។ តេនាហ **“សុខមិច្ចេវ អភិលបតី”**តិ។ យថា តស្ស, ឯវំ បដិឃានុសយាទីនម្បិ វុត្តនិយាមេន យថាសកំ កិច្ចករណមេវ ទុក្ខវេទនាទីសុ អនុសយនំ ទដ្ឋព្ពំ។ តេន វុត្តំ **“ឯវំ បដិឃានុសយោ ចា”**តិអាទិ។ **តីសុ វេទនាសុ អនុសយនវចនេនា**តិ តីសុ វេទនាសុ យថារហំ អនុសយនវចនេន។ **ឥដ្ឋាទិភាវេន គហិតេសូ**តិ ឥដ្ឋាទីសុ អារម្មណបកតិយា វសេន ឥដ្ឋាទិភាវេន គហិតេសុ វិបរីតសញ្ញាយ វសេន អនិដ្ឋាទីសុ ឥដ្ឋាទិភាវេន គហិតេសូតិ យោជនា។ ន ហិ ឥដ្ឋាទិភាវេន គហណំ វិបរីតសញ្ញា។

តត្ថាតិ ឥដ្ឋារម្មណាទីសុ។ **ឯត្ថា**តិ អនុសយនេ។ **កាមស្សាទាទិវត្ថុភូតានំ កាមភវាទីន**ន្តិ កាមស្សាទភវស្សាទវត្ថុភូតានំ កាមរូបារូបភវានំ គហណំ វេទិតព្ពន្តិ យោជនា។ **តត្ថា**តិ វេទនាត្តយធាតុត្តយេសុ។ និទ្ធារណេ ចេតំ ភុម្មំ។ **ទុក្ខបដិឃាតោ** ទុក្ខេ អនភិរតិ។ **យត្ថ តត្ថា**តិ ទុក្ខវេទនាយ តំសម្បយុត្តេសុ អនិដ្ឋរូបាទីសុ វាតិ យត្ថ តត្ថ។ មហគ្គតា ឧបាទិន្នក្ខន្ធា **រូបារូបភវា**, អនុបាទិន្នក្ខន្ធា **រូបារូបាវចរធម្មា។ តត្ថា**តិ យថាវុត្តេសុ មហគ្គតធម្មេសុ ភវរាគោតច្ចេវ វេទិតព្ពោ។ តេន វុត្តំ **“រូបធាតុយា អរូបធាតុយា ឯត្ថ កាមរាគានុសយោ នានុសេតី”**តិ។ **ទិដ្ឋានុសយាទីន**ន្តិ **អាទិ**-សទ្ទេន វិចិកិច្ឆានុសយអវិជ្ជានុសយាទីនំ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។

ធាតុត្តយវេទនាត្តយវិនិមុត្តំ ទិដ្ឋានុសយាទីនំ អនុសយនដ្ឋានំ ន វុត្តន្តិ សុវុត្តមេតំ ទិដ្ឋានុសយាទីនំ ឧប្បត្តិដ្ឋានបុច្ឆាយំ “សព្ពសក្កាយបរិយាបន្នេសុ ធម្មេសុ”ឥច្ចេវ វិស្សជ្ជិតត្តា។ កាមរាគោ បន យត្ថ នានុសេតិ, តំ ទុក្ខវេទនារូបារូបធាតុវិនិមុត្តំ ទិដ្ឋានុសយាទីនំ អនុសយនដ្ឋានំ អត្ថីតិ ទស្សេតុំ **“ននុ ចា”**តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ **តទនុសយនដ្ឋានតោ**តិ តស្ស កាមរាគានុសយស្ស អនុសយនដ្ឋានតោ។ **អញ្ញា** នេក្ខម្មស្សិតសោមនស្សុបេក្ខាសង្ខាតា។ អយមេត្ថ សង្ខេបត្ថោ – នេក្ខម្មស្សិតទោមនស្សេ វិយ បដិឃានុសយោ នេក្ខម្មស្សិតសោមនស្សុបេក្ខាសុ កាមរាគានុសយោ នានុសេតីតិ “យត្ថ កាមរាគានុសយោ នានុសេតិ, តត្ថ ទិដ្ឋានុសយោ នានុសេតី”តិ សក្កា វត្តុន្តិ តស្មា តំ ឧទ្ធរិត្វា ន វុត្តន្តិ។ **ហោន្តូ**តិ តាសំ វេទនានំ អត្ថិតំ បដិជានិត្វា ឧទ្ធរិត្វា អវចនស្ស ការណំ ទស្សេន្តោ អាហ **“ន បន…បេ…. តំ ន វុត្ត”**ន្តិ។ **តទនុសយនដ្ឋាន**ន្តិ តេសំ ទិដ្ឋានុសយាទីនំ អនុសយនដ្ឋានំ។ **តស្មា**តិ យស្មា សតិបិ កាមរាគានុសយនដ្ឋានតោ អញ្ញស្មឹ ទិដ្ឋានុសយាទីនំ អនុសយនដ្ឋានេ តំ បន ធាតុត្តយវេទនាត្តយវិនិមុត្តំ នត្ថិ វេទនាទ្វយភាវតោ, តស្មា។ **តំ** វេទនាទ្វយំ **ន វុត្តំ** វិសុំ ន ឧទ្ធដន្តិ អត្ថោ។ **តស្មា**តិ យស្មា “យត្ថ កាមរាគាទយោ នានុសេន្តិ, តត្ថ ទិដ្ឋិវិចិកិច្ឆា នានុសេន្តី”តិ អយមត្ថោ “អាមន្តា”តិ ឥមិនា បដិវចនវិស្សជ្ជនេន អវិភាគតោ វុត្តោតិ “យត្ថ កាមរាគាទយោ អនុសេន្តិ, តត្ថ ទិដ្ឋិវិចិកិច្ឆា អនុសេន្តី”តិ អយម្បិ អត្ថោ អវិភាគតោវ លព្ភតិ, តស្មា។ អវិភាគតោ ច ទុក្ខំ បដិឃស្ស អនុសយនដ្ឋានន្តិ ទីបិតំ ហោតិ។ តេនាហ **“អវិសេសេន…បេ…. វេទិតព្ព”**ន្តិ។ តត្ថ **អវិសេសេនា**តិ គេហស្សិតំ នេក្ខម្មស្សិតន្តិ វិសេសំ អកត្វា។ **សមុទាយវសេន គហេត្វា**តិ យថាវុត្តអវយវានំ សមូហវសេន ទុក្ខន្ទ្វេវ គហេត្វា។ “អវិសេសេន សមុទាយវសេន គហេត្វា”តិ ឥមមត្ថំ **តថា**-សទ្ទេន អនុកឌ្ឍតិ “ទ្វីសុ វេទនាសូ”តិ ឯត្ថាបិ គេហស្សិតាទិវិភាគស្ស អនិច្ឆិតត្តា។

យទិ ឯវំ “បដិឃំ តេន បជហតិ, ន តត្ថ បដិឃានុសយោ អនុសេតី”តិ ឥទំ សុត្តបទំ កថន្តិ ចោទនំ សន្ធាយ **“អបិចា”**តិអាទិ វុត្តំ។ **តត្ថា**តិ តស្មឹ ទោមនស្សេ, តំសម្បយុត្តេ វា បដិឃេ។ **នេក្ខម្មស្សិតំ**

ទោមនស្សន្តិអាទិនា នេយ្យត្ថមិទំ សុត្តំ, ន នីតត្ថន្តិ ទស្សេតិ។ យថា បន សុត្តំ ឧទាហដំ, តថា តេជ កស្មា ន វុត្តន្តិ អាហ “**បដិឃុប្បត្តិរហដ្ឋានតាយា**”តិអាទិ។ ឯវម្បិ សុត្តាភិធម្មបាឋានំ កថមវិរោធោតិ អាហ **និប្បរិយាយទេសនា ហេសា, សា បន បរិយាយទេសនា**តិ។ **ឯវញ្ច កត្វា**តិ បរិយាយទេសនត្តា ឯវំ។ **រាគានុសយោ**តិ កាមរាគានុសយោ អធិប្បេតោ។ យតោ “អនាគាមិមគ្គេន សមុគ្ឃាតនំ សន្ធាយា”តិ វុត្តំ, តស្មា តស្ស ន មហគ្គតធម្មា អនុសយនដ្ឋានន្តិ តំ បឋមជ្ឈានញ្ច អនាមសិត្វា “**ន ហិ លោកិយា…បេ…. នានុសេតីតិ សក្កា វត្តុ**”ន្តិ វុត្តំ។ **អវត្ថុភាវតោ**តិ សភាវេនេវ អនុប្បត្តិដ្ឋានត្តា។ **តេជា**តិ តមស្មិំ អនុសយយមកេ។ **វុត្តនយេនា**តិ “នេក្ខម្មស្សិតំ ទោមនស្សំ ឧប្បាទេត្វា”តិអាទិនា វុត្តេន នយេន ។ **តំបដិបក្ខភាវតោ**តិ តេសំ បដិឃាទីនំ បដិបក្ខស្ស មគ្គស្ស សព្ភាវតោ។ ន កេវលំ មគ្គសព្ភាវតោ, អថ ខោ ពលវវិបស្សនាសព្ភាវតោបីតិ ទស្សេន្តោ អាហ “**តំសមុគ្ឃា…បេ…. ភាវតោ ចា**”តិ។

តទានិ យទេតំ តត្ថ តត្ថ “អនុសយនដ្ឋាន”ន្តិ វុត្តំ, តំ គហេតព្ពធម្មវសេន វា សិយា គហណវិសេសេន វាតិ ទ្វេ វិកប្បា, តេសុ បឋមំ សន្ធាយាហ “**អារម្មណេ អនុសយនដ្ឋានេ សតី**”តិ។ រូបាទិអារម្មណេ អនុសយានំ អនុសយនដ្ឋានន្តិ គយ្ហមានេ យមត្ថំ សន្ធាយ “ន សក្កា វត្តុ”ន្តិ វុត្តំ, តំ ទស្សេតុំ “**ទុក្ខាយ ហី**”តិអាទិមាហ។ **យទិ សិយា**តិ យទិ កាមរាគានុសយោ សិយា។ **ឯតស្សបី**តិ ទិដ្ឋានុសយសម្បយុត្តលោភស្សបិ “សព្ព សក្កាយបរិយាបន្នេសុ ធម្មេសូ”តិ កាមរាគស្ស ឋានំ វត្តព្ពំ សិយា, ន ច វុត្តំ។ **អថ បនា**តិអាទិ ទុតិយវិកប្បំ សន្ធាយ វុត្តំ។ **អជ្ឈាសយវសេន តំនិន្នតាយា**តិ អសតិបិ អារម្មណករណេ យត្ថ កាមរាគាទយោ អជ្ឈាសយតោ និន្នា, តំ តេសំ អនុសយនដ្ឋានំ។ តេន វុត្តំ “អនុគតោ ហុត្វា សេតី”តិ។ អថ បន វុត្តន្តិ សម្ពន្ធោ។ **យថា**តិអាទិ យថាវុត្តស្ស អត្ថស្ស ឧទាហរណវសេន និរូបនំ។ **ទុក្ខេ បដិហញ្ញនវសេនេវ បវត្តតិ,** នារម្មណករណវសេនាតិ អធិប្បាយោ។ **ទុក្ខមេវ តស្ស អនុសយនដ្ឋានំ វុត្ត**ន្តិ អជ្ឈាសយស្ស តត្ថ និន្នត្តា ទុក្ខមេវ តស្ស បដិឃស្ស អនុសយនដ្ឋានំ វុត្តំ, **នាលម្ពិតំ** រូបាទិ សុខវេទនា ចាតិ អធិប្បាយោ។ **ឯវ**ន្តិ យថា អញ្ញារម្មណស្សបិ បដិឃស្ស អជ្ឈាសយតោ ទុក្ខនិន្នតាយ ទុក្ខមេវ អនុសយនដ្ឋានំ វុត្តំ, ឯវំ។ **ទុក្ខាទីសុ…បេ…. វុត្តន្តិ** “ទុក្ខេន សុខំ អធិគន្តព្ពំ។ នត្ថិ ទិន្ន”ន្តិ ច អាទិនា កាយកិលមនទុក្ខេ ទានានុភាវាទិកេ ច មិច្ឆាភិនិវេសនវសេន ឧប្បជ្ជមានេន ទិដ្ឋានុសយេន សម្បយុត្តោ អញ្ញារម្មណោបិ លោភោ “ឯវំ សុខំ ភវិស្សតី”តិ អជ្ឈាសយតោ សុខាភិសង្គវសេនេវ បវត្តតីតិ សុខុបេក្ខាភេទំ សាតសន្តសុខទ្វយមេវ អស្ស លោភស្ស អនុសយនដ្ឋានំ វុត្តំ បាឡិយំ, ន យថាវុត្តំ ទុក្ខាទិ, តស្មា **ភវរាគ…បេ…. ន វិរុជ្ឈតិ**។ **ឯកស្មិំយេវ ចា**តិអាទិ ទុតិយវិកប្បំយេវ ឧបព្រូហនត្ថំ វុត្តំ។ តត្ថ រាគស្ស សុខជ្ឈាសយតា តំសមង្គិនោ បុគ្គលស្ស វសេន វេទិតព្ពា, តន្និន្នភាវេន វា ចក្ខុស្ស វិសមជ្ឈាសយតា វិយ។ ឯស នយោ សេសេសុបិ។ **តេសំ** រាគបដិឃានំ **នានានុសយដ្ឋានតា ហោតិ** ឯកស្មិម្បិ អារម្មណេតិ អត្ថោ។

ឯវញ្ច កត្វាតិ អសតិបិ គហេតព្ពភេទេ គហណវិសេសេន អនុសយនដ្ឋានស្ស ភិន្នត្តា ឯវំ។ “**យត្ថ…បេ…. នោ”តិ វុត្តំ,** អញ្ញថា វិរុជ្ឈេយ្យ។ គហេតព្ពភេទេន ហិ រាគបដិឃានំ អនុសយនដ្ឋានភេទេ គយ្ហមានេ វិបាកមត្តេ ឋាតព្ពំ សិយា, ន ច តំ យុត្តំ, នបិ សព្ពេសំ បុរិសទ្វារានំ ឥដ្ឋានិដ្ឋំ និយតន្តិ។ យទិបិ យថាវុត្តលោភស្ស វុត្តនយេន កាមរាគានុសយតា សម្ភវតិ, យថា បន សុខុបេក្ខាសុ ឥដ្ឋារម្មណេ ច ឧប្បជ្ជន្តេន ទោមនស្សេន សហ បវត្តោ ទោសោ ទុព្ពលភាវេន បដិឃានុសយោ ន ហោតិ, ឯវំ យថាវុត្តលោភោបិ កាមរាគានុសយោ ន ហោតីតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេតុំ “**អដ្ឋកថាយំ បនា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **ន បដិឃានុសយោ**តិ ឯត្ថ **ន**-ការោ បដិសេធនត្ថោ, ន អញ្ញត្ថោ, ឥតរត្ថ បន សម្ភវោ ឯវ នត្ថីតិ ទស្សេន្តោ “**យំ បនេត**”ន្តិអាទិមាហ។ តត្ថ “**ន ហិ ទោមនស្សស្ស បដិឃានុសយភាវាសង្កា អត្ថី**”តិ ឥមិនា **ន**-ការស្ស អញ្ញត្ថតាភាវទស្សនមុខេន អភាវត្ថតំ សមត្ថេតិ។

ទេសនា សំកិណ្ណា វិយ ភវេយ្យាតិ ឯត្ថ ទេសនាសង្ករំ ទស្សេតុំ “**ភវរាគស្សបិ…បេ…. ភវេយ្យា**”តិ វុត្តំ។ តស្សត្ថោ – យថា កាមរាគស្ស កាមធាតុយា ទ្វីសុ វេទនាសុ អារម្មណករណវសេន ឧប្បត្តិ វុត្តា “កាមរាគោ កាមធាតុយា ទ្វីសុ វេទនាសុ អនុសេតី”តិ, ឯវំ យទិ “ភវរាគោ កាមធាតុយា ទ្វីសុ វេទនាសុ អនុសេតី”តិ វុច្ចេយ្យ, ភវរាគស្សបិ…បេ…. ភវេយ្យ។ តតោ ច កាមរាគេន សទ្ធិំ ភវរាគស្ស ទេសនា សំកិណ្ណា ភវេយ្យ, កាមរាគតោ ច ភវរាគស្ស វិសេសោ ទស្សេតព្ពោ។ សោ ច សហជាតានុសយវសេន ន សក្កា ទស្សេតុន្តិ អារម្មណករណវសេន ទស្សេតព្ពោ។ តេន វុត្តំ “**តស្មា អារម្មណ…បេ…. អធិប្បាយោ**”តិ។ តត្ថ **អារម្មណវិសេសេនា**តិ រូបារូបធាតុសង្ខាតអារម្មណវិសេសេន។ **វិសេសទស្សនត្ថ**ន្តិ កាមរាគតោ ភវរាគស្ស វិសេសទស្សនត្ថំ។ **ឯវំ ទេសនា កតា**តិ “រូបធាតុយា អរូបធាតុយា ឯត្ថ ភវរាគានុសយោ អនុសេតី”តិ ឯវំ វិសយេ ភុម្មំ កត្វា ទេសនា កតា។ តេនាហ “**សហជាតវេទនាវិសេសាភាវតោ**”តិ។

ឧប្បត្តិដ្ឋានវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

មហាវារោ

១. អនុសយវារវណ្ណនា

៣. បវត្តាវិរាមវសេនាតិ អនុសយប្បវត្តិយា អវិរាមវសេន, អវិច្ឆេទវសេនាតិ អត្ថោ។ កថំ បន កុសលាព្យាកតចិត្តក្ខណេ អនុសយានំ បវត្តីតិ អាហ **"មគ្គេនេវ...បេ.... បុព្ពេ"**តិ។

២០. ចិត្តចេតសិកានញ្ច ឋានំ នាម ចិត្តុប្បាទោតិ អាហ **"ឯកស្មឹ ចិត្តុប្បាទេ"**តិ។ **តេសំ តេសំ បុគ្គលានន្តិ** បុថុជ្ជនាទីនំ បុគ្គលានំ។ **បកតិយា** សភាវេន។ សភាវសិទ្ធា ហិ ទុក្ខាយ វេទនាយ កាមរាគស្ស អននុសយនដ្ឋានតា។ ឯវំ សេសេសុបិ យថារហំ វត្តព្ពំ។ វក្ខតិ ហិ "បកតិយា ទុក្ខាទីនំ កាមរាគាទីនំ អននុសយនដ្ឋានតំ សន្ធាយ វុត្ត"ន្តិ។ **បហានេនា**តិ តស្ស តស្ស អនុសយស្ស សមុច្ឆិន្ទនេន។ **តិណ្ណំ បុគ្គលានន្តិ** បុថុជ្ជនសោតាបន្នសកទាគាមីនំ។ **ទ្វិន្នំ បុគ្គលានន្តិ** អនាគាមិអរហន្តានំ។ **ឯត្ថា**តិ ឯតស្មឹ បុគ្គលោកាសវារេ។ **បុរិមនយេ**តិ "តិណ្ណំ បុគ្គលាន"ន្តិអាទិកេ បុរិមស្មឹ វិស្សជ្ជននយេ។ **ឱកាស**ន្តិ ឧប្បត្តិដ្ឋានំ, តេធ បន ទុក្ខវេទនា វេទិតព្ពា។ **បច្ឆិមនយេ**តិ "ទ្វិន្នំ បុគ្គលាន"ន្តិអាទិកេ វិស្សជ្ជននយេ។ **អនោកាសតា** អននុសយនដ្ឋានតា។

អនុសយវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. សានុសយវារវណ្ណនា

៦៦-១៣១. "សានុសយោ, បជហតិ, បរិជានាតី"តិ បុគ្គលោ វុត្តោតិ "កាមរាគេន សានុសយោ, កាមរាគំ បជហតិ, កាមរាគំ បរិជានាតី"តិអាទីសុ អនុសយសមង្គិភាវេន បហានបរិញ្ញាកិរិយាយ កត្តុភាវេន ច បុគ្គលោ វុត្តោ, ន ធម្មោ។ **ភវវិសេសេន វា**តិ កេវលេន ភវវិសេសេន វា។ **ឥតរេសូ**តិ បជហានុសយាទីសុ។ **ភវានុសយវិសេសេន វា**តិ កាមភវាទិភវវិសិដ្ឋានុសយវិសេសេន វា។ **សានុសយតានិរនុសយតាទិកា**តិ ឯត្ថ **អាទិ**-សទ្ទេន បហានាបហានបរិញ្ញាបរិញ្ញា សង្គយ្ហន្តិ។ ននុ ច ភវវិសេសេ កេសញ្ចិ អនុសយានំ អប្បហានន្តិ? ន តំ អនុសយកតំ, អថ ខោ បច្ចយវេកល្លតោ អនោកាសតាយ ចាតិ នាយំ វិរោធោ។ **ទ្វីសុ វេទនាសូ**តិ សុខឧបេក្ខាសុ វេទនាសុ ទុក្ខាយ វេទនាយ កាមរាគានុសយេន និរនុសយោតិ យោជេតព្ពំ។ **ឥទម្បិ នត្ថិ** បុគ្គលវសេន វុច្ចមានត្តា។ តេនាហ **"ន ហិ បុគ្គលស្ស...បេ.... អនុសយាន"**ន្តិ។ យទិបិ បុគ្គលស្ស អនុសយនោកាសោ អនោកាសោ, តស្ស បន សានុសយតាទិហេតុ ហោតីតិ ទស្សេន្តោ **"អនុសយស្ស បនា"**តិអាទិមាហ។ **និរនុសយតាទីន**ន្តិ **អាទិ**-សទ្ទេន អប្បហានាបរិញ្ញា សង្គណ្ហាតិ។ **បរិជាននំ** សមតិក្កមនន្តិ បរិញ្ញាវារេបិ "អបាទានេ និស្សក្កវចន"ន្តិ វុត្តំ។

អនុសយនដ្ឋានតោតិ អនុសយនដ្ឋានហេតុ។ **"អននុសយនដ្ឋានតោ"**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ **និមិត្តាបាទានភាវទស្សនត្ថ**ន្តិ សានុសយវារេ និមិត្តភាវទស្សនត្ថំ, បជហនបរិញ្ញាវារេសុ អបាទានភាវទស្សនត្ថញ្ចាតិ យោជេតព្ពំ។ **បជហតី**តិ ឯត្ថ "រូបធាតុយា អរូបធាតុយា តតោ មានានុសយំ បជហតី"តិ បាឡិបទំ អាហរិត្វា យោជេតព្ពំ, **ន បជហតី**តិ ឯត្ថ បន "ទុក្ខាយ វេទនាយ តតោ កាមរាគានុសយំ នប្បជហតី"តិ។ **ឯវមាទីសូ**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន បរិញ្ញាវារម្បិ សង្គណ្ហាតិ។ **ភុម្មនិទ្ទេសេនេវ** ហេតុអត្ថេនេវ និទ្ទិដ្ឋាតិ អត្ថោ។

ចតុត្ថបញ្ហវិស្សជ្ជនេនាតិ "យតោ វា បន មានានុសយេន សានុសយោ, តតោ កាមរាគានុសយេន សានុសយោ"តិ ឯតស្ស បញ្ហស្ស វិស្សជ្ជនេន។ តត្ថ ហិ "រូបធាតុយា អរូបធាតុយា"តិអាទិនា សរូបតោ អនុសយនដ្ឋានានិ ទស្សិតានិ។ **តទត្ថេ**តិ តំ អនុសយនដ្ឋានទស្សនំ អត្ថោ ឯតស្សាតិ តទត្ថោ, តស្មឹ តទត្ថេ។ "អនុសយស្ស ឧប្បត្តិដ្ឋានទស្សនត្ថំ អយំ វារោ អារទ្ធោ"តិអាទិនា "យតោ"តិ ឯតេន **អនុសយនដ្ឋានំ វុត្តន្តិ តមមត្ថំ វិភាវេត្វា។ បមាទលិខិតំ វិយ ទិស្សតិ** ឧប្បន្ន-សទ្ទេន វត្តមានុប្បន្នេ វុច្ចមានេ។ យថា បន ឧប្បជ្ជនវារេ ឧប្បជ្ជតិ-សទ្ទេន ឧប្បត្តិយោគទីបកត្តា ឧប្បត្តិរហា វុច្ចន្តិ, ឯវមិធាបិ ឧប្បត្តិអរហេ វុច្ចមានេ ន កោចិ វិរោធោ។ យំ បន វក្ខតិ "ន ហិ អបរិយាបន្នានំ អនុសយុប្បត្តិរហដ្ឋានតា"តិ, សោបិ ន ទោសោ។ យត្ថ យត្ថ ហិ អនុសយា ឧប្បត្តិរហា, តទេវ ឯកជ្ឈំ គហេត្វា "សព្ពត្ថា"តិ វុត្តន្តិ។ **តថេវ ទិស្សតី**តិ តំ បមាទលិខិតំ វិយ ទិស្សតីតិ អត្ថោ។

យតោ ឧប្បន្នេន ភវិតព្ពន្តិ យតោ អនុសយនដ្ឋានតោ កាមគារានុសយេន ឧប្បន្នេន ភវិតព្ពំ, តេន កាមរាគានុសយេន ឧប្បត្តិរហដ្ឋានេ និស្សក្កវចនំ កតំ "យតោ"តិ។ **តថា**តិ ឯត្ថ **តថា**-សទ្ទោ យថា "យតោ ឧប្បន្នេនា"តិ ឯត្ថ ឧប្បត្តិរហដ្ឋានតោ អនុសយស្ស ឧប្បត្តិរហតា វុត្តា, តថា "ឧប្បជ្ជនកេនា"តិ ឯត្ថាបិ សា ឯវ វុច្ចតីតិ ទីបេតីតិ អាហ **"សព្ពធម្មេសុ...បេ.... អាបន្នេនា"**តិ។ តត្ថ "ឧប្បជ្ជនកោ"តិ វុត្តេ អនុប្បជ្ជនកោ ន ហោតីតិ អយមត្ថោ វិញ្ញាយតិ, តថា ច សតិ តេន អនុប្បត្តិ និច្ឆិតាតិ ឧប្បន្នសភាវតា ច បកាសិតា

ហោតីតិ។ តេនាហ “**សព្ពធម្មេសុ…បេ… អបនេតី**”តិ។ “យោ យតោ កាមរាគានុសយេន និរនុសយោ, សោ តតោ មានានុសយេន និរនុសយោ”តិ បុច្ឆាយ “យតោ តតោ”តិ អាគតត្តា វិស្សជ្ជនេ “សព្ពត្ថា”តិ បទស្ស និស្សក្កវសេនេវ សក្កា យោជេតុន្តិ ទស្សេន្តោ “**សព្ពត្ថាតិ…បេ… ន ន សម្ភវតី**”តិ អាហ។ **ភុម្មតោ អញ្ញត្ថាបិ សទ្ទវិទូ ឥច្ឆន្តិ**, យតោ សព្ពេសំ បាទកំ “សព្ពត្ថបាទក”ន្តិ វុច្ចតិ, ឥធ បន និស្សក្កវសេន វេទិតព្ពំ។

សានុសយវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. បជហនវារវណ្ណនា

១៣២-១៩៧. អប្បជហនសព្ភាវាតិ អប្បហានស្ស, អប្បហីយមានស្ស វា សព្ភាវា។ **តស្មា**តិ យស្មា យោ កាមរាគានុសយំ បជហតិ, ន សោ មានានុសយំ និរវសេសតោ បជហតិ, យោ ច មានានុសយំ និរវសេសតោ បជហតិ, ន សោ កាមរាគានុសយំ បជហតិ បគេវ បហីនត្តា, តស្មា “យោ វា បន មានានុសយំ បជហតិ, សោ កាមរាគានុសយំ បជហតីតិ? នោ”តិ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ យទិ ឯវំ បឋមបុច្ឆាយំ កថន្តិ អាហ “**យស្មា បន…បេ… វុត្ត**”ន្តិ។ តត្ថ **បហានករណមត្តមេវា**តិ បហានកិរិយាសម្ភវមត្តមេវ, ន និរវសេសប្បហានន្តិ អធិប្បាយោ។ **តេ បបេត្វា**តិ ទិដ្ឋិវិចិកិច្ឆានុសយាទីនំ និរវសេសបជហនកេ អដ្ឋមកាទិកេ បបេត្វា។ **អវសេសា**តិ តស្ស តស្ស អនុសយស្ស និរវសេសប្បជហនកេហិ អវសិដ្ឋា។ តេសុ យេសំ ឯកច្ចេ អនុសយា បហីនា, តេបិ **អប្បជហនសព្ភាវេនេវ នប្បជហន្តីតិ វុត្តា។ ន ច យថាវិជ្ជមានេនា**តិ មគ្គកិច្ចភាវេន វិជ្ជមានប្បការេន បហានេន វជ្ជិតា រហិតា ឯវ វុត្តាតិ យោជនា។

កេសញ្ចីតិ សោតាបន្នសកទាគាមិមគ្គសមង្គិសកទាគាមីនំ។ បុន **កេសញ្ចី**តិ អនាគាមិអគ្គមគ្គសមង្គិ អរហន្តានំ។ **ឧភយ**ន្តិ កាមរាគវិចិកិច្ឆានុសយទ្វយំ។ **សេសាន**ន្តិ “សេសា”តិ វុត្តានំ យថាវុត្តបុគ្គលានំ។ **តេស**ន្តិ វុត្តប្បការានំ ទ្វិន្នំ អនុសយានំ។ **ឧភយាប្បជហនស្សា**តិ កាមរាគវិចិកិច្ឆានុសយាប្បជហនស្ស។ **ការណំ ន ហោតី**តិ យេសំ វិចិកិច្ឆានុសយោ បហីនោ, តេសំ តស្ស បហីនតា, យេសំ យថាវុត្តំ ឧភយប្បហីនំ, តេសំ តទប្បជហនស្ស ការណំ ន ហោតីតិ អត្ថោ។ តេនាហ “**តេសំ បហីនត្តា ‘នប្បជហន្តី’តិ ន សក្កា វត្តុ**”ន្តិ។ អថ បន ន តត្ថ ការណំ វុត្តំ, យេន ការណវចនេន យថាវុត្តទោសាបត្តិ សិយា, កេវលំ បន សន្និដ្ឋានេន តេសំ បុគ្គលានំ គហិតតាទស្សនត្ថំ វុត្តំ “**កាមរាគានុសយញ្ច នប្បជហន្តី**”តិ, ឯវម្បិ បុច្ឆិតស្ស សំសយត្ថស្ស ការណំ វត្តព្ពំ។ តថា ច សតិ “សេសបុគ្គលា តស្ស អនុសយស្ស បហីនត្តា នប្បជហន្តី”តិ ការណំ វត្តព្ពមេវាតិ ចោទនំ សន្ធាយាហ “**ន វត្តព្ព**”ន្តិអាទិ។ តត្ថ **ន វត្តព្ព**ន្តិ វុត្តនយេន ការណំ ន វត្តព្ពំ ការណភាវស្សេវ អភាវតោ។ “ឧភយាប្បជហនស្ស ការណំ ន ហោតី”តិ វុត្តំ, យថា បន វត្តព្ពំ, តំ ទស្សេតុំ “**យោ កាមរាគានុសយំ…បេ… វត្តព្ពត្ថា**”តិ អាហ។ តេន បហីនាប្បហីនវសេន ការណំ ន វត្តព្ពំ, បហីនានំយេវ បន វសេន វត្តព្ពន្តិ ទស្សេតិ។ **សំសយត្ថសង្គហិតេ**តិ សំសយត្ថេន បទេន សង្គហិតេ។ សន្និដ្ឋានបទសង្គហិតំ បន បហីយមានត្តា “នប្បជហតី”តិ ន សក្កា វត្តុន្តិ។

បជហនវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. បហីនវារវណ្ណនា

២៦៤-២៧៤. ផលដ្ឋវសេនេវ ទេសនា អារទ្ធា, ន មគ្គដ្ឋវសេន, កុតោ បុថុជ្ជនវសេន។ កស្មា? ផលក្ខណេ ហិ អនុសយា បហីនាតិ វុច្ចន្តិ, មគ្គក្ខណេ បន បហីយន្តីតិ។ តេនេវាហ “**មគ្គសមង្គីនំ អគ្គហិតតំ ទីបេតី**”តិ។ **បដិលោមេ ហិ បុថុជ្ជនវសេនបិ ទេសនា គហិតា** “យស្ស ទិដ្ឋានុសយោ អប្បហីនោ, តស្ស វិចិកិច្ឆានុសយោ អប្បហីនោតិ? អាមន្តា”តិអាទិនា។ **អនុសយច្ចន្តបដិបក្ខេកចិត្តក្ខណិកាន**ន្តិ អនុសយានំ អច្ចន្តំ បដិបក្ខភូតឯកចិត្តក្ខណិកានំ។ **មគ្គសមង្គីន**ន្តិ មគ្គដ្ឋានំ។ ឯត្ថ ច អនុសយានំ អច្ចន្តបដិបក្ខតាគ្គហណេន ឧប្បត្តិរហតំ បដិក្ខិបតិ។ ន ហិ តេ អច្ចន្តបដិបក្ខសមុប្បត្តិតោ បរតោ ឧប្បត្តិរហា ហោន្តិ។ មគ្គសមង្គិតាគ្គហណេន អនុប្បត្តិរហតាបាទិតតំ បដិក្ខិបតិ។ ន ហិ មគ្គក្ខណេ តេ អនុប្បត្តិរហតំ អាបាទិតា នាម ហោន្តិ, អថ ខោ អាបាទីយន្តីតិ។ ឯកចិត្តក្ខណិកតាគ្គហណេន សន្តានព្យាបារំ។ តេនាហ “**ន កោចី**”តិអាទិ។ តត្ថ **តេ**តិ មគ្គសមង្គិនោ។ ន កេវលំ បហីនវារេយេវ, អថ ខោ អញ្ញេសុបីតិ ទស្សេន្តោ “**អនុសយ…បេ… គហិតា**”តិ អាហ។

២៧៥-២៨៦. យត្ថ អនុសយោ ឧប្បត្តិរហោ, តត្ថេវស្ស អនុប្បត្តិរហតាបាទនន្តិ “**អត្តនោ អត្តនោ ឱកាសេ ឯវ អនុប្បត្តិធម្មតំ អាបាទិតោ**”តិ អាហ។ តថា ហិ វុត្តំ “ចក្ខុំ លោកេ បិយរូបំ សាតរូបំ, ឯត្ថេសា តណ្ហា

ឧប្បជ្ជមានា ឧប្បជ្ជតិ, ឯត្ថ និរុជ្ឈមានា និរុជ្ឈតី”តិ (វិភ. ២០៣) វត្វា បុន វុត្តំ “ចក្ខុំ លោកេ បិយរូបំ សាតរូបំ, ឯត្ថេសា តណ្ហា បហីយមានា បហីយតិ, ឯត្ថ និរុជ្ឈមានា និរុជ្ឈតី”តិ (វិភ. ២០៤)។ **តស្មា**តិ យស្មា តទោកាសត្តមេវ កាមធាតុអាទិឱកាសត្តមេវ អនុសយានំ ទីបេន្តិ បហីនាប្បហីនវចនានិ, តស្មា។ **អនោកាសេ តទុភយា វត្តព្ពតា វុត្តា**តិ យស្មា កាមរាគបដិឃានុសយានំ ទ្វិន្នំ ឧប្បត្តិដ្ឋានំ, សោ ឯវ បហានោកាសោតិ ស្វាយំ តេសំ អញ្ញមញ្ញំ អនោកាសោ, តស្មិំ អនោកាសេ តទុភយស្ស បហានាប្បហានស្ស នវត្តព្ពតា វុត្តា។ កាមរាគានុសយោកាសេ ហិ បដិឃានុសយស្ស អប្បហីនត្តា សោ “តត្ថ បហីនោ”តិ ន វត្តព្ពោ, អដ្ឋិតត្តា បន “តត្ថ អប្បហីនោ”តិ ច, តស្មា អនោកាសេ តទុភយាវត្តព្ពតា វុត្តាតិ។ **តេន សទ្ធិំ សមានោកាសេ**តិ តេន កាមរាគេន សទ្ធិំ សមានោកាសេ។ “សាធារណដ្ឋានេ”តិ វុត្តេ កាមធាតុយំ សុខុបេក្ខាសុ បហីនោ នាម ហោតិ, ន សមានកាលេ បហីនោ តតិយចតុត្ថមគ្គវជ្ឈត្តា កាមរាគមានានុសយានំ។

បហីនវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. ធាតុវារវណ្ណនា

៣៣២-៣៤០. អប្បហីនុប្បត្តិរហភាវា ឥធ អនុគមនសយនានីតិ ទស្សេន្តោ **“យស្មិំ ...បេ.... អត្ថោ”**តិ អាហ។ **ឥធាបិ យុត្តា**តិ បុព្ពេ វុត្តមេវត្ថំ បរាមសតិ។ តថា ហិ វុត្តំ “ការណលាភេ ឧប្បត្តិអរហតំ ទស្សេតី”តិ (យម. មូលដី. អនុសយយមក ១)។ **ឆ បដិសេធវចនានី**តិ តិស្សន្នំ ធាតូនំ ចុតូបបាតវិសិដ្ឋានំ បដិសេធនវសេន វុត្តវចនានិ, តតោ ឯវ ធាតុវិសេសនិទ្ធារណានិ ន ហោន្តិ។ បដិសេធោតិ ហិ ឥធ សត្តាបដិសេធោ វុត្តោតិ អធិប្បាយេន វទតិ។ អញ្ញត្ថេ បន ន-ការេ នាយំ ទោសោ។ **ឥមំ នាម** ធាតុំ។ **តំមូលិកាសូ**តិ បដិសេធមូលិកាសុ។ **ឯវញ្ហី**តិ “ន កាមធាតុយា ចុតស្ស កាមធាតុំ ឧបបជ្ជន្តស្សា”តិអាទិនា បឋមយោជនាយ សតិ។ នកាមធាតុអាទីសុ ឧបបត្តិកិត្តនេនេវ នកាមធាតុអាទិគ្គហណេនបិ ធាតុវិសេសស្សេវ គហិតតាយ អត្ថតោ វិញ្ញាយមានត្តា។ តេនាហ **“ន កាមធាតុ...បេ.... វិញ្ញាយតី”**តិ។ **ភញ្ជិតព្ពា**តិ វិភជិតព្ពា។ វិភាគោ បនេត្ថ ទុវិធោ តច្ឆិតោតិ អាហ **“ទ្វិធា កាតព្ពាតិ អត្ថោ”**តិ។ បុច្ឆា ច វិស្សជ្ជនានិ ច **បុច្ឆាវិស្សជ្ជនានិ**។ យថា អវុត្តេ ភង្គាភាវស្ស អវិញ្ញាតត្តា “អនុសយា ភង្គា នត្ថី”តិ វត្តព្ពំ, តថា តយិទំ “កតិ អនុសយា ភង្គា”តិ ឯតទបេក្ខន្តិ តទបិ វត្តព្ពំ។ បុច្ឆាបេក្ខញ្ហិ វិស្សជ្ជនន្តិ។

ធាតុវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

អនុសយយមកវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. ចិត្តយមកំ

ឧទ្ទេសវារវណ្ណនា

១-៦២. **សរាគាទី**តិ ឯត្ថ **អាទិ**-សទ្ទេន “យស្ស សរាគំ ចិត្តំ ឧប្បជ្ជតិ, ន និរុជ្ឈតី”តិ អារភិត្វា យាវ “យស្ស អវិមុត្តំ ចិត្ត”ន្តិ វារោ, តាវ សង្គណ្ហាតិ។ **កុសលាទី**តិ បន **អាទិ**-សទ្ទេន “យស្ស កុសលំ ចិត្តំ ឧប្បជ្ជតិ, ន និរុជ្ឈតី”តិ អារភិត្វា យាវ “យស្ស សរណំ ចិត្តំ ឧប្បជ្ជតិ, ន និរុជ្ឈតី”តិ វារោ, តាវ សង្គណ្ហាតិ, តស្មា **សរាគាទិកុសលាទីហី**តិ សរាគាទីហិ អវិមុត្តន្តេហិ, កុសលាទីហិ អរណន្តេហិ បទេហិ **មិស្សកា** វារា។ **សុទ្ធិកា**តិ កេវលា យថាវុត្តសរាគាទីហិ កុសលាទីហិ ច អមិស្សកា។ **តយោ តយោ**តិ បុគ្គលធម្មវសេន តយោ តយោ មហាវារា។ យទិ ឯវំ កថំ សោឡស បុគ្គលវារាតិ អាហ **“តត្ថ តត្ថ បន វុត្តេ សម្បិណ្ឌេត្វា”**តិ។ **តត្ថ តត្ថ** សោឡសវិធេ សរាគាទិមិស្សកចិត្តេ **វុត្តេ** បុគ្គលេ ឯវ ឯកជ្ឈំ **សម្បិណ្ឌេត្វា** សង្គហេត្វា “សោឡស បុគ្គលវារា”តិ វុត្តំ។ “ធម្មបុគ្គលធម្មវារា”តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ **ន និរន្តរំ វុត្តេ**តិ ធម្មេ បុគ្គលធម្មេ ច អនាមសិត្វា សោឡសសុបិ ឋានេសុ និរន្តរំ បុគ្គលេ ឯវ វុត្តេ សម្បិណ្ឌេត្វា សោឡស បុគ្គលវារា ន វុត្តាតិ អត្ថោ។

សំសគ្គវសេនាតិ សំសជ្ជនវសេន ទេសនាយ វិមិស្សនវសេន។ អញ្ញថា ហិ ឧប្បាទនិរោធា បច្ចុប្បន្នានាគតកាលា ច កថំ សំសជ្ជីយន្តិ។ **សេសានម្បិ វារាន**ន្តិ ឧប្បាទុប្បន្នវារាទីនំ។ **តំតំនាមតា**តិ យថា “យស្ស ចិត្តំ ឧប្បជ្ជតិ, តស្ស ចិត្តំ ឧប្បន្ន”ន្តិអាទិនា ឧប្បាទឧប្បន្នភាវាមសនតោ ឧប្បាទឧប្បន្នវារោតិ នាមំ បាឡិតោ ឯវ វិញ្ញាយតិ, ឯវំ សេសវារានម្បីតិ អាហ **“តំតំនាមតា បាឡិអនុសារេន វេទិតព្ពា”**តិ។

ឧទ្ទេសវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

និទ្ទេសវារវណ្ណនា

៦៣. តថារូបស្សេវាតិ បច្ឆិមចិត្តសមង្គិនោ ឯវ។ **តញ្ច ចិត្ត**ន្តិ តញ្ច យថាវុត្តក្ខណំ បច្ឆិមចិត្តំ។ “**ឯវំបការ**”ន្តិ ឥមស្ស អត្ថំ ទស្សេតុំ “**ភង្គក្ខណសមង្គិមេវា”តិ វុត្តំ** និរុជ្ឈមានាការស្ស “ឯវំបការ”ន្តិ វុត្តត្តា។

៦៥-៨២. ទ្វយមេតន្តិ យំ “ខណបច្ចុប្បន្នមេវ ចិត្តំ ឧប្បាទក្ខណាបគមេន ឧប្បជ្ជិត្ថ នាម, តទេវ ឧប្បាទក្ខណេ ឧប្បាទំ បត្តត្តា ឧប្បជ្ជិត្ថ, អនតីតត្តា ឧប្បជ្ជតិ នាមា”តិ វុត្តំ, ឯតំ ឧភយម្បិ។ **ឯវំ ន សក្កា វត្តុ**ន្តិ ឥមិនា វុត្តប្បការេន ន សក្កា វត្តុំ, បការន្តរេន បន សក្កា វត្តុន្តិ អធិប្បាយោ។ តត្ថ “**ន ហី**”តិអាទិនា បឋមបក្ខំ វិភាវេតិ។ **វិភជិតព្ពំ សិយា**តិ “ភង្គក្ខណេ តំ ចិត្តំ ឧប្បជ្ជិត្ថ, នោ ច ឧប្បជ្ជតិ, ឧប្បាទក្ខណេ តំ ចិត្តំ ឧប្បជ្ជិត្ថ ចេវ ឧប្បជ្ជតិ ចា”តិ វិភជិតព្ពំ សិយា, ន ច វិភត្តំ ។ **“អាមន្តា”តិ វត្តព្ពំ សិយា** ខណបច្ចុប្បន្នេ ចិត្តេ វុត្តនយេន ឧភយស្សបិ លព្ភមានត្តា, ន ច វុត្តំ។ ឥទានិ យេន បការេន សក្កា វត្តុំ, តំ ទស្សេតុំ “**ចិត្តស្ស ភង្គក្ខណេ**”តិអាទិមាហ។ **បុគ្គលោ វុត្តោ**, បុគ្គលវារោ ហេសោតិ អធិប្បាយោ។ **តស្សា**តិ បុគ្គលស្ស។ **ន ច កិញ្ចិ ចិត្តំ ឧប្បជ្ជតិ** ចិត្តស្ស ភង្គក្ខណសមង្គិភាវតោ។ **តំ បន ចិត្តំ ឧប្បជ្ជតិ**, យំ ចិត្តសមង្គី សោ បុគ្គលោតិ **ឯវមេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ**។ យទិ អនេកចិត្តវសេនាយំ យមកទេសនា បវត្តាតិ ចោទនំ សន្ធាយាហ “**ចិត្តន្តិ ហិ…បេ…. តិដ្ឋតី**”តិ។ **សន្និដ្ឋានវសេន និយមោ វេទិតព្ពោ**, អញ្ញថា “នោ ច តេសំ ចិត្តំ ឧប្បជ្ជតី”តិអាទិនា បដិសេធោ ន យុជ្ជេយ្យាតិ អធិប្បាយោ។ **តាទិស**ន្តិ តថារូបំ, យទវត្ថោ ឧប្បន្នុប្បជ្ជមានតាទិបរិយាយេហិ វត្តព្ពោ ហោតិ, តទវត្ថន្តិ អត្ថោ។

៨៣-១១៣. ឥមស្ស បុគ្គលវារត្តាតិ “យស្ស ចិត្តំ ឧប្បជ្ជមាន”ន្តិអាទិនយប្បវត្តស្ស ឥមស្ស អតិក្កន្តកាលវារស្ស បុគ្គលវារត្តា។ **បុគ្គលោ បុច្ឆិតោ**តិ “យស្ស ចិត្តំ ឧប្បជ្ជមានំ…បេ…. តស្ស ចិត្ត”ន្តិ ចិត្តសមង្គិបុគ្គលោ បុច្ឆិតោតិ **បុគ្គលស្សេវ វិស្សជ្ជនេន ភវិតព្ពំ**, ឥតរថា អញ្ញំ បុច្ឆិតំ អញ្ញំ វិស្សជ្ជិតំ សិយា។ **ន កោចិ បុគ្គលោ ន គហិតោ** សព្ពសត្តានំ អនិព្ពត្តចិត្តតាភាវតោ។ **តេ ច បន** សព្ពេ បុគ្គលា។ **និរុជ្ឈមានក្ខណាតីតចិត្តា**តិ និរុជ្ឈមានក្ខណា ហុត្វា អតីតចិត្តា។ **តថា ទុតិយតតិយា**តិ យថា បឋមបញ្ហោ អនវសេសបុគ្គលវិសយត្តា បដិវចនេន វិស្សជ្ជេតព្ពោ សិយា, តថា តតោ ឯវ ទុតិយតតិយបញ្ហា “អាមន្តា”ឥច្ចេវ វិស្សជ្ជេតព្ពា សិយុន្តិ អត្ថោ។ ចតុត្ថោ បន បញ្ហោ ឯវំ វិភជិត្វា បុគ្គលវសេនេវ វិស្សជ្ជេតព្ពោតិ ទស្សេន្តោ “**បច្ឆិមចិត្តស្សា**”តិអាទី វត្វា តថា អវចនេ ការណំ ទស្សេន្តោ “**ចិត្តវសេន បុគ្គលវវត្ថានតោ**”តិអាទិមាហ។ “ភង្គក្ខណេ ចិត្តំ ឧប្បាទក្ខណំ វីតិក្កន្ត”ន្តិ ឥមិនា **វត្តមានស្ស ចិត្តស្ស វសេន បុគ្គលោ ឧប្បាទក្ខណាតីតចិត្តោ**, “អតីតំ ចិត្តំ ឧប្បាទក្ខណញ្ច វីតិក្កន្តន្តិ ភង្គក្ខណញ្ច វីតិក្កន្ត”ន្តិ ឥមិនា បន **អតីតស្ស ចិត្តស្ស វសេន បុគ្គលោ ឧប្បាទក្ខណាតីតចិត្តោ វុត្តោ**។

តត្ថាតិ តេសុ ទ្វីសុ បុគ្គលេសុ។ **បុរិមស្សា**តិ បឋមំ វុត្តស្ស សន្និដ្ឋានបទសង្គហិតស្ស ចិត្តំ ន ភង្គក្ខណំ វីតិក្កន្តំ។ “នោ ច ភង្គក្ខណំ វីតិក្កន្ត”ន្តិ ហិ វុត្តំ។ បច្ឆិមស្ស វីតិក្កន្តំ ចិត្តំ ភង្គក្ខណន្តិ សម្ពន្ធោ។ “ភង្គក្ខណញ្ច វីតិក្កន្ត”ន្តិ ហិ វុត្តំ។ **ឯវមាទិកោ បុគ្គលវិភាគោ**តិ ទុតិយបញ្ហាទីសុ វុត្តំ សន្ធាយាហ។ **តស្ស ចិត្តស្ស តំតំខណវីតិក្កមាវីតិក្កមទស្សនវសេនា**តិ តស្ស តស្ស ឧប្បាទក្ខណស្ស ភង្គក្ខណស្ស ច យថារហំ វីតិក្កមស្ស អវីតិក្កមស្ស ច ទស្សនវសេន ទស្សិតោ ហោតិ បុគ្គលវិភាគោតិ យោជនា។ **ឥធា**តិ ឥមស្មិំ អតិក្កន្តកាលវារេ។ **បុគ្គលវិសិដ្ឋំ ចិត្តំ បុច្ឆិតំ** “យស្ស ចិត្តំ តស្ស ចិត្ត”ន្តិ វុត្តត្តា។ **យទិបិ បុគ្គលប្បធានា បុច្ឆា** បុគ្គលវារត្តា។ **អថាបិ ចិត្តប្បធានា** បុគ្គលំ វិសេសនភាវេន គហេត្វា ចិត្តស្ស វិសេសិតត្តា។ **ឧភយថាបិ ទុតិយបុច្ឆាយ “អាមន្តា”តិ វត្តព្ពំ សិយា** អនវសេសបុគ្គលវិសយត្តា។ តថា បន អវត្វា “អតីតំ ចិត្ត”ន្តិ វុត្តំ, កស្មា និរោធក្ខណ…បេ…. ទស្សនត្ថន្តិ ទដ្ឋព្ពន្តិ យោជនា។ **ឯស នយោ “ន និរុជ្ឈមាន”ន្តិ ឯត្ថាបី**តិ និរុជ្ឈមានំ ខណំ និរោធក្ខណំ ខណំ វីតិក្កន្តកាលំ កី តស្ស ចិត្តំ ន ហោតីតិ អត្ថោ។

១១៤-១១៦. សរាគបច្ឆិមចិត្តស្សាតិ សរាគចិត្តេសុ បច្ឆិមស្ស ចិត្តស្ស, ឯកស្ស បុគ្គលស្ស រាគសម្បយុត្តចិត្តេសុ យំ សព្ពបច្ឆិមំ ចិត្តំ, តស្ស។ សោ បន បុគ្គលោ អនាគាមី វេទិតព្ពោ។ **ន និរុជ្ឈតិ** និរោធាសមង្គិតាយ។ **និរុជ្ឈិស្សតិ** ឥទានិ និរោធំ បាបុណិស្សតិ។ អប្បដិសន្ធិកត្តា បន តតោ អញ្ញំ **នុប្បជ្ជិស្សតិ។ ឥតរេស**ន្តិ យថាវុត្តសរាគបច្ឆិមចិត្តសមង្គី វីតរាគចិត្តសមង្គិញ្ច ឋបេត្វា អវសេសានំ ឥតរសេក្ខានញ្ចេវ បុថុជ្ជនានញ្ច។

និទ្ទេសវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ចិត្តយមកវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. ធម្មយមកំ

១. បណ្ណត្តិវារោ

ឧទ្ទេសវារវណ្ណនា

១-១៦. យថា មូលយមកេ កុសលាទិធម្មា ទេសិតាតិ កុសលាកុសលាព្យាកតា ធម្មា កុសលកុសលមូលាទិវិភាគតោ មូលយមកេ យមកវសេន យថា ទេសិតា។ **អញ្ញថា**តិ កុសលកុសលមូលាទិវិភាគតោ អញ្ញថា, ខន្ធាទិវសេនាតិ អត្ថោ។

ឧទ្ទេសវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. បវត្តិវារវណ្ណនា

៣៣-៣៤. តំ បន កម្មសមុដ្ឋានាទិរូបំ អគ្គហេត្វា។ **កេចី**តិ ធម្មសិរិត្ថេរំ សន្ធាយាហ។ សោ ហិ “ចិត្តសមុដ្ឋានរូបវសេន វុត្ត”ន្តិ អដ្ឋកថំ អាហរិត្វា “ឥមស្មិំ បញ្ហេ កម្មសមុដ្ឋានាទិរូបញ្ច លព្ភតី”តិ អវោច។ តថា ច វត្វា បដិលោមបាឡឹ ទស្សេត្វា “ចិត្តសមុដ្ឋានរូបមេវ ឥធាធិប្បេតំ។ កម្មសមុដ្ឋានាទិរូបេ ន វិធានំ, នាបិ បដិសេធោ”តិ អាហ។ **តថា**តិ យថា វុត្តប្បការេ បាឋេ ចិត្តសមុដ្ឋានរូបមេវ អធិប្បេតំ, តថា ឯត្ថាបីតិ អត្ថោ។ នោតិ វុត្តន្តិ វទន្តីតិ សម្ពន្ធោ។ **តំ បនេត**ន្តិ យថា ឧទ្ធដស្ស បាឋស្ស អត្ថវចនំ, ឯវំ ន សក្កា វត្តុំ។ កស្មាតិ អាហ “**ចិត្តស្ស ភង្គក្ខណេ…បេ…. បដិសេធសិទ្ធិតោ**”តិ។ ស្វាយំ បដិសេធោ ហេដ្ឋា ទស្សិតោយេវាតិ អធិប្បាយោ។

យេ ច វទន្តីតិ ឯត្ថ **យេ ចា**តិ វជិរពុទ្ធិត្ថេរំ សន្ធាយាហ។ សោ ហិ “សោតាបត្តិមគ្គក្ខណេ”តិអាទិនា បដិសម្ភិទាមគ្គបាឡឹ អាហរិត្វា “យថា តត្ថ សតិបិ កម្មជាទិរូបេ ឋបេត្វា ចិត្តសមុដ្ឋានរូបន្តិ ចិត្តបដិពទ្ធត្តា ចិត្តជរូបមេវ ឋបេតព្ពភាវេន ឧទ្ធដំ, ឯវមិធាបិ ចិត្តជរូបមេវ កថិត”ន្តិ វទតិ។ **តញ្ច** នេសំ **វចនំ តថា ន ហោតិ**, យថា តេហិ ឧទាហដំ, វិសមោយំ ឧបញ្ញាសោតិ អត្ថោ។ យថា ច តំ តថា ន ហោតិ, តំ ទស្សេតុំ “**យេសញ្ហី**”តិអាទិ វុត្តំ។ **តេស**ន្តិ កម្មជាទីនំ។ **តស្សា**តិ មគ្គស្ស។ **តេ**តិ អព្យាកតា, យេ ឧប្បាទនិរោធវន្តោ។ **អវិជ្ជមានេសុ ច** ឧប្បាទនិរោធេសុ និព្ពានស្ស វិយ។

សន្និដ្ឋានេន គហិតេសុ បុគ្គលេសុ។ តេសុ ហិ កេចិ អកុសលាព្យាកតចិត្តានំ ឧប្បាទក្ខណសមង្គិនោ, កេចិ អព្យាកតចិត្តស្ស, កេចិ កុសលាព្យាកតចិត្តស្ស, តេសុ បុរិមា ទ្វេ បឋមកោដ្ឋាសេន សង្គហិតា តស្ស កុសលុប្បត្តិបដិសេធបរត្តា, តេ បន ភវវសេន វិភជិត្វា វត្តព្ពាតិ ទស្សេន្តោ “**បញ្ចវោការេ**”តិអាទិមាហ។ **ឯវ**ន្តិ យថាវុត្តនយេន។ **សព្ពត្ថា**តិ សព្ពបញ្ហេសុ។

៧៩. តតោតិ ឯកាវជ្ជនវីថិតោ។ **បុរិមតរជវនវីថិ** យាយ វុដ្ឋានគាមិនី សង្គហិតា, តត្ថ ឧប្បន្នស្សាបិ ចិត្តស្ស។ **កុសលានាគតភាវបរិយោសានេនា**តិ កុសលធម្មានំ អនាគតភាវស្ស បរិយោសានភូតេន អគ្គមគ្គានន្តរបច្ចយត្តេន **ទីបិតំ ហោតិ សមានលក្ខណំ សព្ពំ**។ កេន? **តាយ ឯវ សមានលក្ខណតាយ។ ឯស នយោ**តិ យថា កុសលានុប្បាទោ កុសលានាគតភាវស្ស បរិយោសានភូតតោ វុត្តបរិច្ឆេទតោ ឱរម្បិ លព្ភតីតិ សោ យថាវុត្តបរិច្ឆេទោ លក្ខណមត្តន្តិ ស្វាយំ នយោ ទស្សិតោ។ ឯស នយោ អកុសលាតីតភាវស្ស អាទិម្ហិ “ទុតិយេ អកុសលេ”តិ វុត្តដ្ឋានេ, អព្យាកតាតីតភាវស្ស អាទិម្ហិ “ទុតិយេ ចិត្តេ”តិ វុត្តដ្ឋានេបីតិ យោជនា។ ឥទានិ “ឯស នយោ”តិ យថាវុត្តមតិទេសំ “**យថា ហី**”តិអាទិនា បាកដតរំ ករោតិ។ **ភាវនាបហានានិ ទស្សិតានិ ហោន្តិ** “អគ្គមគ្គសមង្គី កុសលញ្ច ធម្មំ ភាវេតិ, អកុសលញ្ច បជហតី”តិ។ **ឥធា**តិ ឥមស្មិំ បវត្តិវារេ។ **តំ ត**ន្តិ អកុសលាតីតតាទិ កុសលានាគតតាទិ ច។ **តេន តេនា**តិ “ទុតិយេ អកុសលេ អគ្គមគ្គសមង្គី”តិ ឯវមាទិនា អន្តេន ច។

១០០. បដិសន្ធិចិត្តតោតិ ឥទំ មរិយាទគ្គហណំ, ន អភិវិធិគ្គហណំ, យតោ “**សោឡសម**”ន្តិ អាហ។ អភិវិធិគ្គហណមេវ វា សោឡសចិត្តក្ខណាយុកមេវ រូបន្តិ ឥមស្មិំ បក្ខេ អធិប្បេតេ បដិក្ខិត្តោវាយំ វាទោតិ ទស្សេន្តោ “**តតោ បរម្បិ វា**”តិ អាហ។ អយញ្ច វិចារោ ហេដ្ឋា ទស្សិតោ ឯវ។ **ន តតោ ឱរន្តិ វិញ្ញាយតិ** តតោ ឱរំ អកុសលនិរោធសមកាលំ អព្យាកតនិរោធស្ស អសម្ភវតោ។

បវត្តិវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ធម្មយមកវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. ឥន្ទ្រិយយមកំ

១. បណ្ណត្តិវារោ

ឧទ្ទេសវារវណ្ណនា

១. ឥន្ទ្រិយយមកេ វិភង្គេ វិយាតិ យថា ឥន្ទ្រិយវិភង្គេ បុរិសិន្ទ្រិយានន្តរំ ជីវិតិន្ទ្រិយំ ឧទ្ទិដ្ឋំ, ន មនិន្ទ្រិយានន្តរំ, ឯវំ ឥមស្មឹ ឥន្ទ្រិយយមកេ។ តញ្ច សុត្តទេសនានុរោធេនាតិ ទស្សេន្តោ **“តីណិមានិ…បេ…. សុត្តេ ទេសិតក្កមេនា”**តិ អាហ។ សោយំ យទត្ថំ តស្ស សុត្តេ ទេសិតក្កមេន ឧទ្ទេសោ, តំ ទស្សេតុំ **“បវត្តិ វារេហី”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ យថា “ជីវិតិន្ទ្រិយ”ន្តិ ឥទំ រូបជីវិតិន្ទ្រិយស្ស អរូបជីវិតិន្ទ្រិយស្ស ច សាមញ្ញតោ គហណំ, ឯវំ ឧបាទិន្នស្ស អនុបាទិន្នស្ស ចាតិ អាហ **“កម្មជានំ អកម្មជានញ្ច អនុបាលក”**ន្តិ។ អថ វា សហជធម្មានុបាលកម្បិ ជីវិតិន្ទ្រិយំ ន កេវលំ ខណដ្ឋិតិយា ឯវ ការណំ, អថ ខោ បពន្ធានុបច្ឆេទស្សាបិ ការណមេវ។ អញ្ញថា អាយុក្ខយមរណំ ន សម្ភវេយ្យ, តស្មា “កម្មជានញ្ច អនុបាលក”ន្តិ អវិសេសតោ វុត្តំ, ចុតិបដិសន្ធីសុ ច បវត្តមានានំ កម្មជានំ អនុបាលកំ។ **ឥតី**តិ តស្មា។ **តំមូលកានី**តិ ជីវិតិន្ទ្រិយមូលកានិ។ **ចុតិបដិសន្ធិបវត្តិវសេនា**តិ ចុតិបដិសន្ធិវសេន បវត្តិវសេន ច។ តត្ថ យំ ឧបាទិន្នំ, តំ ចុតិបដិសន្ធិវសេនេវ, ឥតរំ ឥតរវសេនបិ វត្តព្ពំ។ យស្មា ចក្ខុន្ទ្រិយាទីសុ បុរិសិន្ទ្រិយាវសានេសុ ឯកន្តឧបាទិន្នេសុ អតំសភាវត្តា យំ មនិន្ទ្រិយំ មូលមេវ ន ហោតិ, តស្មា តំ បហេត្វា **អវសេសមូលកានិ** ចក្ខុន្ទ្រិយាទិមូលកានិ។ **អាយតនយមកេ វិយា**តិ យថា អាយតនយមកេ បដិសន្ធិវសេនាយតនានំ ឧប្បាទោ, មរណវសេន ច និរោធោ វុត្តោ, ឯវមិធាបិ ចុតិឧបបត្តិវសេនេវ វត្តព្ពានិ, តស្មា អតំសភាវត្តា ជីវិតិន្ទ្រិយំ **តេសំ** ចក្ខុន្ទ្រិយាទីនំ មជ្ឈេ អនុទ្ទិសិត្វា **អន្តេ** បុរិសិន្ទ្រិយានន្តរំ ឧទ្ទិដ្ឋំ។ យំ បន ចក្ខុន្ទ្រិយាទិមូលកេសុ មនិន្ទ្រិយំ សព្ពបច្ឆា ឯវ គហិតំ, តត្ថ ការណំ អដ្ឋកថាយំ វុត្តមេវ។

ឧទ្ទេសវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

និទ្ទេសវារវណ្ណនា

៩៤. កោចិ សភាវោ នត្ថីតិ កោចិ សភាវធម្មោ នត្ថិ។ យទិ ឯវំ “នត្ថី”តិ បដិក្ខេបោ ឯវ យុត្តោតិ អាហ **“ន ច រូបាទី”**តិអាទិ។ “សុខា ទុក្ខា អទុក្ខមសុខា”តិអាទីសុ សុខទុក្ខសទ្ទានំ សាមញ្ញវចនភាវេបិ ឥន្ទ្រិយទេសនាយំ តេ វិសិដ្ឋវិសយា ឯវាតិ ទស្សេន្តោ **“សុខស្ស…បេ…. គហិតោយេវា”**តិ អាហ។ **ទុក្ខស្ស ច** ភេទំ កត្វា។

១៤០. បញ្ចិន្ទ្រិយានិ ហោន្តីតិ អាមន្តាតិ វុត្តន្តិ បធាននង្គេន អធិបតេយ្យង្គេន ច បញ្ចិន្ទ្រិយានិ ហោន្តិ, ទស្សនង្គេន បន ចក្ខូនិ ចាតិ ចក្ខុ, ឥន្ទ្រិយន្តិ បុច្ឆាយ “អាមន្តា”តិ វុត្តន្តិ អធិប្បាយោ។ **“តណ្ហាសោតមេវាហា”**តិ វុត្តំ, “យស្ស ឆត្តឹសតិ សោតា”តិអាទីសុ (ធ. ប. ៣៣៩) បន ទិដ្ឋិអាទីនម្បិ សោតភាវោ អាគតោ។

បណ្ណត្តិនិទ្ទេសវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. បវត្តិវារវណ្ណនា

១៨៦. អញ្ញធម្មនិស្សយេនាតិ “យោ តេសំ រូបីនំ ធម្មានំ អាយុ ឋិតី”តិអាទិនា (ធ. ស. ៦៣៤) អញ្ញធម្មនិស្សយេន តហេតព្ពំ។ **បវត្តិញ្ច គហេត្វា គតេសុ** វិស្សជ្ជនេសុ, ចុតិបដិសន្ធិយោ គហេត្វា គតេសុ យោជនា ន លព្ភតីតិ អធិប្បាយោ។ អលព្ភមានា ច សុខទុក្ខទោមនស្សិន្ទ្រិយេហេវ ន លព្ភតិ។ **តំមូលកា ច នយា**តិ សុខិន្ទ្រិយាទិមូលកា ច នយា។ **តេហី**តិ សុខិន្ទ្រិយាទីហិ។ **យោជនា**តិ “បវត្តេ សុខិន្ទ្រិយវិប្បយុត្តចិត្តស្ស ឧប្បាទក្ខណេ”តិអាទិនា ឧប្បជ្ជមានេហិ យោជនា។ **តំមូលកា ច** តថាយោជនាមូលភូតា ច នយា ជីវិតិន្ទ្រិយាទិមូលកា ច នយា។ **បាកដាយេវា**តិ បាឡិគតិយា ឯវ វិញ្ញាយមានយោជនត្តា សុវិញ្ញេយ្យា ឯវ។

តំ វចនំ។ **សោមនស្សវិរហិតសចក្ខុកបដិសន្ធិនិទស្សនវសេនា**តិ សោមនស្សវិរហិតសចក្ខុកបដិសន្ធិយេវ និទស្សនន្តិ យោជេតព្ពំ។ កថំ បនេតំ ជានិតព្ពំ “និទស្សនមត្តមេតំ, ន បន គណនបរិច្ឆិន្ទន”ន្តិ អាហ **“ន ហិ ចតុន្នំយេវាតិ និយមោ កតោ”**តិ។ **តំសមានលក្ខណា**តិ តាយ សចក្ខុកបដិសន្ធិតាយ សមានលក្ខណាតិ បរិត្តវិបាកគ្គហណំ។ តត្ថ សសោមនស្សបដិសន្ធិយោ សន្ធាយ ឧបេក្ខាបដិសន្ធិយោ និទស្សនភាវេន វុត្តាតិ កេចិ។ បរិត្តវិបាកបដិសន្ធិ ច កុសលវិបាកាហេតុកបដិសន្ធិ វេទិតព្ពា។ សាបិ ហិ សចក្ខុកា សិយា។ **តំសមាន**

លក្ខណាតិ វា តាយ ឧបេក្ខាសហគតាយ សមានលក្ខណា យថាវុត្តអហេតុកបដិសន្ធិ ច បញ្ចមជ្ឈានបដិសន្ធិ ច។ យទិ ឯវំ “ចតុន្ន”ន្តិ កស្មា គណនបរិច្ឆេទោតិ អាហ “**កាមាវចរេ...បេ.... និទស្សនំ កត**”ន្តិ។ **តេនា**តិ ឧបេក្ខាសហគតមហាវិបាកនិទស្សនេន, យេហិ សមានតាយ ឥមេ និទស្សនភាវេន វុត្តា, តេ ឯកំសេន តំសភាវា ឯវាតិ អយមេត្ថ អធិប្បាយោ។ តេនាហ “**យថា សសោមនស្ស...បេ.... តោ ហោតី**”តិ។

ននុ ច គព្ភសេយ្យកេសុ អយមត្ថោ ឯកំសតោ ន លព្ភតីតិ អាសង្កំ សន្ធាយាហ “**គព្ភសេយ្យកានញ្ច...បេ.... ទស្សិតា ហោតី**”តិ។ តេនាហ “**សចក្ខុកាន**”ន្តិអាទិ។ តត្ថ យទិ សហេតុកបដិសន្ធិកានំ កាមាវចរានំ និយមតោ សចក្ខុកាទិភាវទស្សនំ គព្ភសេយ្យកវសេន លព្ភេយ្យ, យុត្តមេតំ សិយាតិ ចោទនំ សន្ធាយាហ “**គព្ភសេយ្យកេបិ ហី**”តិអាទិ។ **តថា អាយតនយមកេ ទស្សិត**ន្តិ ឥទំ អាយតនយមកវណ្ណនាយំ អត្ថនា វុត្តំ “ឯវញ្ច កត្វា ឥន្ទ្រិយយមកេ”តិអាទិវចនំ សន្ធាយ វុត្តំ។ តត្ថ ហិ សោមនស្សិន្ទ្រិយុប្បាទកកម្មស្ស ឯកន្តេន ចក្ខុន្ទ្រិយុប្បាទនតោ គព្ភេបិ យាវ ចក្ខុន្ទ្រិយុប្បត្តិ, តាវ ឧប្បជ្ជមានតាយ “អភិនន្ទិតព្ពត្តា”តិ វុត្តំ។ **សន្និដ្ឋានេន សង្គហិតាន**ន្តិ “យស្ស វា បន សោមនស្សិន្ទ្រិយំ ឧប្បជ្ជតី”តិ ឯតេន សន្និដ្ឋានេន សង្គហិតានំ។ **ឥត្ថីនំ អឃានកានំ ឧបបជ្ជន្តីនន្តិ អាទីសូ**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន “ឥត្ថីនំ អចក្ខុកានំ ឧបបជ្ជន្តីន”ន្តិអាទី សង្គណ្ហាតិ។ **តេ ឯវា**តិ គព្ភសេយ្យកា ឯវ។

តំសមានលក្ខណន្តិ សោបេក្ខអចក្ខុកបដិសន្ធិភាវេន សមានលក្ខណំ។ **តត្ថា**តិ អហេតុកបដិសន្ធិចិត្តេ។ **សមាធិលេសោ** ទុព្ពលសមាធិ យោ ចិត្តដ្ឋិតិមត្តោ។ **តស្មា**តិ យស្មា ចិត្តដ្ឋិតិ វិយ ទុព្ពលំ វីរិយំ នត្ថិ, យោ “វីរិយលេសោ”តិ វត្តព្ពោ, តស្មា, លេសមត្តស្សបិ វីរិយស្ស អភាវាតិ អត្ថោ។ **អញ្ញេសូ**តិ អហេតុកបដិសន្ធិចិត្តតោ អញ្ញេសុ។ **កេសុចី**តិ ឯកច្ចេសុ។ ឧភយេនបិ មនោទ្វារវជ្ជនហសិតុប្បាទចិត្តំ វទតិ។ **ឥធា**តិ អហេតុកបដិសន្ធិចិត្តេ។ **សមាធិវីរិយានិ ឥន្ទ្រិយប្បត្តានិ ច ន ហោន្តី**តិ សមាធិកិច្ចំ បដិក្ខិបតិ, ន សមាធិមត្តំ, ន វីរិយលេសស្ស សព្ភាវតោតិ យោជេតព្ពំ។ តេនេវាហ “**វិសេសនញ្ហិ វិសេសិតព្ពេ បវត្តតី**”តិ។ យស្មឹ វីរិយេ សតិ ឥន្ទ្រិយុប្បត្តិ សិយា, តទេវ តត្ថ នត្ថីតិ អត្ថោ។

អបាយេ ឱបបាតិកវសេនាតិ ឥទំ សុគតិយំ ឱបបាតិកោ វិកលិន្ទ្រិយោ ន ហោតីតិ កត្វា វុត្តំ, “លព្ភន្តេវ ញាណវិប្បយុត្តាន”ន្តិ បន វុត្តត្តា “ទុហេតុកបដិសន្ធិកានំ វសេនា”តិ អដ្ឋកថាយំ វុត្តំ។ **តេស**ន្តិ ឥត្ថិបុរិសិន្ទ្រិយសន្តានានំ។ ឥត្ថិបុរិសិន្ទ្រិយានំ បន ឧប្បាទនិរោធា អភិណ្ហសោវ ហោន្តីតិ។ **បឋមកប្បិកាទីន**ន្តិ ឯត្ថ **អាទិ**-សទ្ទេន គហិតានំ បរិវត្តមានលិង្គានំ វសេន ឧប្បាទនិរោធគ្គហណំ វេទិតព្ពំ។ បឋមកប្បិកានំ បន វសេន ឧប្បាទោ ឯវ លព្ភតិ។ “**ចុតិឧបបត្តិវសេនេវ ទុតិយបុច្ឆាសុបិ សន្និដ្ឋានេហិ គហណំ វេទិតព្ព**”ន្តិ ឥទំ ឧបាទិន្នឥន្ទ្រិយេហិ និយមិតត្តា វុត្តំ។

១៩០. **សន្តានុប្បត្តិនិរោធទស្សនតោ**តិ សន្តានវសេន ឧប្បាទនិរោធានំ ទិស្សមានត្តា។ ឯតេន រូបជីវិតិន្ទ្រិយស្ស ចក្ខុន្ទ្រិយាទិសមានគតិកតំ យុត្តិតោ សាធេតិ។ អាគមតោ បន “វិនា សោមនស្សេនា”តិអាទិនា បរតោ សាធេស្សតិ។ **ឆេទោតិ នាមំ ទដ្ឋព្ពំ** សរូបទស្សនេនេវ សំសយឆេទនតោ។

តស្សាតិ រូបជីវិតិន្ទ្រិយស្ស។ **តេ ច** អសញ្ញសត្តា។ ននុ ច ឧប្បាទោវ ជីវិតិន្ទ្រិយស្ស ចុតិឧបបត្តិវសេន វត្តព្ពោ, ន អនុប្បាទោតិ អាហ “**អនុប្បាទោ...បេ.... ន បវត្តោ**”តិ។ អយញ្ច នយោ ន កេវលំ បុរិមកោដ្ឋាសេ ឯវ, អថ ខោ ឥតរកោដ្ឋាសេបិ គហិតោ ឯវាតិ ទស្សេន្តោ “**បច្ឆិមកោដ្ឋាសេបី**”តិអាទិមាហ។

“ឧបបត្តិចិត្តស្ស ឧប្បាទក្ខណេ”តិ កស្មា វុត្តន្តិ យេនាធិប្បាយេន ចោទនា កតា, តមធិប្បាយំ វិវរិតុំ “**ននុ សុទ្ធាវាស**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ **ន វត្តព្ព**ន្តិ “ឧបបជ្ជន្តាន”ន្តិ ន វត្តព្ពំ, “ឧបបត្តិចិត្តស្ស ឧប្បាទក្ខណេ”ឥច្ចេវ វត្តព្ពន្តិ អត្ថោ។ ឥទានិ យថា “ឧបបជ្ជន្តាន”ន្តិ ន វត្តព្ពំ, តំ ទស្សេតុំ “**យថា ហី**”តិអាទិ វុត្តំ។ **សោមនស្សមនិន្ទ្រិយាន**ន្តិ សោមនស្សិន្ទ្រិយមនិន្ទ្រិយានំ, អយមេវ វា បាឋោ។ **តទា**តិ បឋមស្ស រូបជីវិតិន្ទ្រិយស្ស ធរមានកាលេ។ **តស្មា**តិ យស្មា រូបារូបជីវិតិន្ទ្រិយានំ អត្ថេវ កាលភេទោ, ឧភយញ្ចេត្ថ ជីវិតិន្ទ្រិយភាវសាមញ្ញេន ឯកជ្ឈំ កត្វា គយ្ហតិ, តស្មា។ **ឧភយ**ន្តិ សោមនស្សិន្ទ្រិយជីវិតិន្ទ្រិយន្តិ ឥទំ ឧភយំ។ **ឧប្បាទក្ខណេន និទស្សិត**ន្តិ ឯតេន “ឧបបត្តិចិត្តស្ស ឧប្បាទក្ខណេ”តិ ឥទំ និទស្សនមត្តន្តិ ទស្សេតិ។ ឥទានិ តមេវត្ថំ ឧទាហរណេន បាកដតរំ កាតុំ “**យថា ហី**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ យថា តាទិសានំ អនេកេសំ ចិត្តានំ ភង្គក្ខណេ លព្ភមានំ តទេកទេសេន សព្ពបឋមស្ស ឧបបត្តិចិត្តស្ស ភង្គក្ខណេន និទស្សិតំ, ឯវមិធាបិ ខណទ្វយេ លព្ភមានំ តទេកទេសេន ឧប្បាទក្ខណេន និទស្សិតន្តិ ឯវំ និទស្សនត្ថោ វេទិតព្ពោ។

តេសន្តិ ជីវិតិន្ទ្រិយាទីនំ។ **អញ្ញត្ថា**តិ បវត្តេ។ **ឥធា**តិ អនាគតកាលភេទេ។ **ន ន សម្ភវតិ** ឧបបត្តិក្ខណស្ស វិយ តតោ បរំ បវត្តិក្ខណស្សបិ អនាគតកាលភាវតោ។ **តស្មា**តិ ឧបបត្តិតោ អញ្ញត្ថាបិ យថាធិប្បេតឧប្បាទសម្ភវតោ។ អយញ្ច អត្ថោ វារន្តរេបិ ទិស្សតីតិ ទស្សេន្តោ អាហ **"ឯវញ្ច កត្វា"**តិអាទិ។ **ន ហី**តិអាទិនា តមេវត្ថំ សមត្ថេតិ។ តត្ថ **អបិ បច្ឆិម...បេ.... សន្ទិកស្សា**តិ **អបិ**-សទ្ទេន "កោ បន វាទោ អបច្ឆិមភវិកស្ស សោមនស្សសហគតបដិសន្ធិកស្សា"តិ ទស្សេតិ។ អបច្ឆិមភវិកស្ស ចុតិតោ បច្ឆា "សោមនស្សិន្ទ្រិយំ និរុជ្ឈិស្សតី"តិ វត្តព្ពមេវ នត្ថីតិ អាហ **"ចុតិតោ បុព្ពេវា"**តិ។ **ឯត្ថ ហិ បឋមបុច្ឆាសុ សន្និដ្ឋានត្ថោ**តិអាទីសុ អយំ សង្ខេបត្ថោ – ឯត្ថ "យស្ស ចក្ខុន្ទ្រិយំ ឧប្បជ្ជិស្សតី"តិ ឯវមាទីសុ យមកេសុ យា បឋមបុច្ឆា, តាសុ សន្និដ្ឋានបទសង្គហិតោ អត្ថោ។ **បុច្ឆិតព្ពត្ថនិស្សយោ**តិ "តស្ស សោមនស្សិន្ទ្រិយំ ឧប្បជ្ជិស្សតី"តិអាទិកស្ស បុច្ឆិតព្ពស្ស អត្ថស្ស និស្សយភូតោ **មាទិសោវ** មយា សទិសោ ឯវ អត្ថោ **ឧបបត្តិឧប្បាទិន្ទ្រិយវា** ឧបបត្តិក្ខណេ ឧប្បាទាវត្ថឥន្ទ្រិយសហិតោ, **ឧភយុប្បាទិន្ទ្រិយវា** បដិសន្ធិបវត្តីសុ ឧប្បាទាវត្ថឥន្ទ្រិយសហិតោ វា។ **បដិនិវត្តិត្វាបិ បុច្ឆិតព្ពត្ថស្ស និស្សយោ**តិ "យស្ស វា បនា"តិអាទិនា បដិនិវត្តិត្វា បុច្ឆិតព្ពស្សបិ សំសយត្ថស្ស និស្សយោតិ **ឯវំ** ឥមិនា វិយ អជ្ឈាសយេន "យស្ស វា បន សោមនស្សិន្ទ្រិយំ ឧប្បជ្ជិស្សតី"តិអាទីសុ **ទុតិយបុច្ឆាសុ សន្និដ្ឋានត្ថមេវ** សន្និដ្ឋានបទសង្គហិតមេវ អត្ថំ និយមេតិ។ **តត្ថេវ** តាសុ ឯវ បុព្ពេ វុត្តបឋមបុច្ឆាសុ ឯវ។ **បុច្ឆិតព្ពំ** "តស្ស សោមនស្សិន្ទ្រិយំ ឧប្បជ្ជិស្សតី"តិអាទីសុ **អនាគតភាវមត្តេន សរូបតោ គហិតំ ឧប្បាទំ** ឧប្បាទសង្ខាតំ, "តស្ស សោមនស្សិន្ទ្រិយំ និរុជ្ឈិស្សតី"តិអាទីសុ **អនាគតភាវមត្តេន សរូបតោ គហិតំ និរោធំ វា** និរោធសង្ខាតំ វា សំសយត្ថំ ន និយមេតីតិ។ **ឯវ**ន្តិ វុត្តប្បការេន សន្និដ្ឋានត្ថស្ស និយមោ ហោតិ, ន សំសយត្ថស្ស, តស្មា "យស្ស វា បន...បេ.... អាមន្តា"តិ វុត្តំ។ **ឯស នយោ**តិ យ្វាយំ ឧប្បាទវារេ វិចារោ វុត្តោ, និរោធវារេបិ ឯសេវ នយោ។ តថា ហិ "យស្ស វា បន សោមនស្សិន្ទ្រិយំ និរុជ្ឈិស្សតិ, តស្ស ចក្ខុន្ទ្រិយំ និរុជ្ឈិស្សតីតិ? អាមន្តា"តិ វុត្តំ។

ឯវំ អវុត្តត្តាតិ ឧប្បាទនិរោធានំ អនាគតានំ សរូបេន អវុត្តត្តា។ ន ហិ តត្ថ តេ សរូបេន វុត្តា, អថ ខោ "នុប្បជ្ជិស្សតី"តិ បដិក្ខេបមុខេន វុត្តា។ **តត្ថា**តិ អនុលោមេ។ **ន ឯវំ យោជេតព្ពា** បដិលោមេ។ តមេវ អយោជេតព្ពតំ **"យថា ហី"**តិអាទិនា វិវរតិ។ ឧប្បាទនិរោធេ អតិក្កមិត្វា ឧប្បាទនិរោធា សម្ភវន្តិ យោជេតុំ, តថា ឧប្បាទនិរោធេ អប្បត្វា ឧប្បាទនិរោធា សម្ភវន្តិ យោជេតុន្តិ យោជនា។ ឥទញ្ច ទ្វយំ យថានុលោមេ សម្ភវតិ, ន ឯវំ បដិលោមេ។ តេនាហ **"ន ឯវំ...បេ.... សម្ភវន្តី"**តិ។ តត្ថ ការណមាហ **"អភូតាភាវស្ស...បេ.... សម្ភវានុបបត្តិតោ"**តិ។ **អភូតាភាវស្សា**តិ អភូតស្ស អភាវស្ស, អភូតស្ស ឧប្បាទស្ស និរោធស្ស ច អភាវស្សាតិ អធិប្បាយោ។ តេនាហ **"អភូតុប្បាទនិរោធាភាវោ ច បដិលោមេ បុច្ឆិតោ"**តិ, តស្មា "អាមន្តា"តិ ច វុត្តំ, ន វុត្តំ វិស្សជ្ជនន្តិ សម្ពន្ធោ។ **អស្ស វិសេសរហិតស្ស អភូតាភាវស្សា**តិ ឥមស្ស យថាវុត្តស្ស យថា រូបាភាវោ វេទនាភាវោតិ កោចិ អភាវោបិ វិសេសសហិតោ, ន ឯវមយន្តិ វិសេសរហិតស្ស អភូតាភាវស្ស។

កាលន្តរយោគាភាវតោតិ កាលវិសេសយោគាភាវតោ។ **យាទិសាន**ន្តិ យានិ ភូតានិ ន វត្តមានានិ សតិ បច្ចយេ ឧប្បជ្ជនារហានិ, តេសំ អនាគតានន្តិ អត្ថោ។ **ឧប្បាទនិរោធាភាវេន បុច្ឆិតព្ពស្សា**តិ "នុប្បជ្ជិស្សតិ ន និរុជ្ឈិស្សតី"តិ ឯវំ ឧប្បាទស្ស និរោធស្ស ច អភាវេន បុច្ឆិតព្ពស្ស អត្ថស្ស។ **សន្និស្សយោ** និស្សយភូតោ **សន្និដ្ឋានេន សន្និច្ឆិតោ** សន្និដ្ឋានបទសង្គហិតោ។ សោ យថាវុត្តោ អត្ថោ និស្សយោ ឯតេសន្តិ **តន្និស្សយា។ តាទិសានំយេវ** អនាគតានំយេវ **ឧបបត្តិចុតិឧប្បាទនិរោធានំ** ឧបបត្តិចុតិសង្ខាតឧប្បាទនិរោធានំ អនុប្បាទានិរោធានំ បដិក្ខេបវសេន។ **ជីវិតាទីនម្បិ** ជីវិតមនិន្ទ្រិយាទីនម្បិ។ **អនុប្បាទានិរោធា សំសយបទេន បុច្ឆិតា ហោន្តិ** "យស្ស សោមនស្សិន្ទ្រិយំ នុប្បជ្ជិស្សតិ, តស្ស សោមនស្សិន្ទ្រិយំ ន និរុជ្ឈិស្សតី"តិ។ **"អាមន្តា"តិ វុត្តំ** វិភជិត្វា វត្តព្ពស្ស អភាវតោ។ តេនាហ **"ន វុត្តំ...បេ.... វិស្សជ្ជន"**ន្តិ។

យេ សោបេក្ខបដិសន្ធិកា ភវិស្សន្តិ រូបលោកេ, តេ សង្គហិតាតិ យោជនា។ **តំសមានលក្ខណតាយា**តិ តេន សោបេក្ខបដិសន្ធិកភាវេន សមានលក្ខណតាយ។ **តំ បមាទលិខិតំ** ធម្មយមកេ តាទិសស្សេវ វចនស្ស អភាវតោ។ តត្ថបិ យំ វត្តព្ពំ, តំ ចិត្តយមកេ វុត្តំ "ន ហិ ខណបច្ចុប្បន្នេ ឧប្បជ្ជិត្ថាតិ អតីតវោហារោ អត្ថី"តិអាទិនា។

បវត្តិវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. បរិញ្ញាវារវណ្ណនា

៤៣៥-៤៨២. លោកិយអព្យាកតេហីតិ ផលធម្មនិព្ពានវិនិមុត្តេហិ អព្យាកតេហិ។ **តានិ ឧបាទាយា**តិ តានិ លោកិយអព្យាកតានិ ឧបាទាយ។ តំសមានគតិកានំ មនិន្ទ្រិយាទីនំ "សោ វេទនាក្ខន្ធំ បរិជានាតីតិ? អាមន្តា"តិអាទិនា (យម. ១.ខន្ធយមក.២០៦) វេទនាក្ខន្ធាទីនំ វិយ បរិញ្ញេយ្យតា វុត្តា។ យញ្ហិ បរិជានិតព្ពំ, តទេវ

បរិជានាតីតិអាទិនា វុត្តំ។ ឯវមេវិបរីតេ អត្ថេ សិទ្ធេបិ ចោទកោ “មិស្សកត្តា”តិ ឯត្ថ លព្ភមានំ លេសំ គហេត្វា ចោទេតិ “**យទិ បរិញ្ញេយ្យមិស្សកត្តា**”តិអាទិនា។ តស្សត្ថោ – យថា ឥធ បរិញ្ញេយ្យមិស្សកានំ បរិញ្ញេយ្យតា វុត្តា, ឯវមញ្ញត្ថាបិ សា តេសំ វត្តព្ពា, តថា ភាវេតព្ពមិស្សកានំ ភាវេតព្ពតាតិ។ តេនាហ “**កស្មា ធម្មយមកេ**”តិអាទិ។ **កុសលាកុសលេសុ ភាវនាបហានាភិនិវេសោ ហោតិ,** យេន វុត្តំ “សោ តំ អកុសលំ បជហតិ, កុសលំ ភាវេតី”តិអាទិ។ **ន អព្យាកតភាវ**ន្តិ ឯកេន យថា ផស្សទ្វារតោ វិយ វិញ្ញាណទ្វារតោ កុសលាទីនំ ឧប្បត្តិ បរិយាយោ, ឯវំ វេទនាក្ខន្ធាទីនំ វិយ ន អព្យាកតាទីនំ បរិញ្ញេយ្យតាបរិយាយោតិ ទស្សេតិ។

កុសលាកុសលភាវេន អគ្គហិតាតិ សមុទយសភាវេន អគ្គហិតាតិ អត្ថោ។ **កុសលាកុសលាបី**តិ កុសលា កុសលភាវាបិ សមានា។ **ភាវេតព្ពបហាតព្ពភាវេហិ វិនាបិ ហោតិ,** យោ ន មគ្គសមុទយសច្ចបក្ខិយោ។ យថា “អនិច្ចំ រូប”ន្តិ ឯត្ថ “អនិច្ចមេវ រូបំ, ន និច្ច”ន្តិ បដិយោគីវិនិវត្តនមេវ ឯវ-ការេន ករីយតិ, ន តស្ស ទុក្ខានត្តតាទយោ និវារិតា ហោន្តិ, ឯវំ “បហាតព្ពមេវា”តិ ឯត្ថ ឯវ-សទ្ទេន បដិយោគិភូតំ អប្បហាតព្ពមេវ និវត្តីយតិ, ន តតោ អញ្ញវិសេសាតិ ទស្សេន្តោ អាហ “**ឯតេន បហាតព្ពមេវា**”តិអាទិ។ **ភាវេតព្ពភាវោ ឯវ តស្ស** អញ្ញិន្ទ្រិយស្ស **គហិតោ** ឧក្កំសគតិវិជាននតោ។ “**បរតោ លិខិតព្ពំ ឧប្បជ្ជិបាជិយា លិខិត**”ន្តិ កស្មា វុត្តំ។ **ទ្វេ បុគ្គលា**តិ ហិ អាទិ អនុលោមេ អាគតំ ឧទ្ធដំ, **ចក្ខុន្ទ្រិយំ ន បរិជានាតី**តិអាទិ បន បដិលោមេ។ **ទោមនស្សិន្ទ្រិយំ ន បជហន្តិ នាមា**តិ ឥទំ “នោ ច ទោមនស្សិន្ទ្រិយំ បជហន្តី”តិ បាឡិបទស្ស អត្ថវចនំ។ យំ បន “ចក្ខុន្ទ្រិយមូលកំ អតិក្កមិត្វា ទោមនស្សិន្ទ្រិយមូលកេ ឥទំ វុត្ត”ន្តិ វុត្តំ, បដិលោមេ អាគតំ សន្ធាយ វុត្តត្តា តំ ន យុត្តំ, ន តំ អដ្ឋកថាចរិយា បឋមំ អាគតំ បទំ លង្ឃិត្វា តាទិសស្សេវ បច្ឆា អាគតបទស្ស អត្ថវណ្ណនំ ករោន្តិ។ បទានុក្កមតោ ឯវំ ហិ អដ្ឋកថាយំ អត្ថវណ្ណនា អារទ្ធា, បរិយោសាបិតា ច, តស្មា អនុបដិបាជិយាវ លិខិតំ, ន ឧប្បជ្ជិបាជិយាតិ ទដ្ឋព្ពំ “ទ្វេ បុគ្គលា”តិអាទិកស្ស អនុលោមេ អាគតស្ស ឧទ្ធដត្តា។

ឯត្ថាតិ ឯតស្មឹ បរិញ្ញាវារេ។ **ឆ បុគ្គលា**តិ បុថុជ្ជនេន សទ្ធឹ យាវ អនាគាមិមគ្គដ្ឋា ឆ បុគ្គលា។ **អភិន្ទិត្វា គហិតោ** តត្ថ ភព្ពាភព្ពានំ កិច្ចវិសេសស្ស អគ្គហិតត្តា។ យត្ថ បន សតិ បុថុជ្ជនគ្គហណសាមញ្ញេ ភព្ពានំ កិច្ចំ គហិតំ, យត្ថ ច អភព្ពានំ, តត្ថ តេ ឯវំ ភិន្ទិត្វា វុត្តា ហោន្តីតិ ទស្សេន្តោ “**យេ ច បុថុជ្ជនា មគ្គំ បដិលភិស្សន្តិ, យេ ច បុថុជ្ជនា មគ្គំ ន បដិលភិស្សន្តី**”តិ ច អាទិមាហ។ **អរហា**តិ អរិយោ, អយមេវ វា បាឋោ។ **បឋមមគ្គផលសមង្គី**តិ បុរិមមគ្គផលសមង្គី។ **ឥតរោ**តិ អរហា។ **ឯវំ បុគ្គលភេទំ ញត្វា**តិ ឥធ បុថុជ្ជនោ សោ ច អភព្ពោតិ គហិតោ, ឥធ ភព្ពោ ឥធ អរិយា, យេ ច បឋមមគ្គផលសមង្គិនោ យាវ អគ្គមគ្គផលសមង្គិនោតិ ឯវំ យថាវុត្តំ បុគ្គលវិភាគំ ញត្វា។ **តត្ថ តត្ថា**តិ តេសំ ទ្វេ បុថុជ្ជនា អដ្ឋ អរិយាតិ ឥមេសំ យថាវុត្តបុគ្គលានំ ភេទតោ អភេទតោ ច គហណវសេន អាគតេ តស្មឹ តស្មឹ បាឋបទេសេ។ **សន្និដ្ឋានេនា**តិ សន្និដ្ឋានបទវសេន, និច្ឆយវសេនេវ វា។ **និទ្ធារេត្វា**តិ នីហរិត្វា។ **វិស្សជ្ជនំ យោជេតព្ព**ន្តិ វិស្សជ្ជនវសេន បវត្តបាឡិយា យថាវុត្តអត្ថទស្សនេន សម្ពន្ធតោ វិភាវេតព្ពោតិ។

បរិញ្ញាវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ឥន្ទ្រិយយមកវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

យមកបករណ-អនុដីកា សមត្តា។

។ នមោ តស្ស ភគវតោ អរហតោ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស។

បដ្ឋានបករណ-អនុដីកា

គន្ថារម្ភវណ្ណនា

កាមគុណាទីហីតិ កាមគុណឈានាភិញ្ញាចិត្តិស្សរិយាទីហិ។ **លឡន្តី**តិ លឡិតានុភវនវសេន រមន្តិ។ **តេសូ**តិ កាមគុណាទីសុ។ **វិហរន្តី**តិ ឥរិយាបថបរិវត្តនាទិនា វត្តន្តិ។ **បច្ចត្តិកេ**តិ ពាហិរព្ភន្តរភេទេ អមិត្តេ។ **ឥស្សរិយំ** តត្ថ តត្ថ អាធិបតេយ្យំ។ **ឋានំ** សេដ្ឋិសេនាបតិយុវរាជាទិដ្ឋានន្តរំ។ **អាទិ**-សទ្ទេន បរិវារបរិច្ឆេទាទិ សង្គយ្ហតិ។ **បុញ្ញយោគានុភាវប្បត្តាយា**តិ ទានមយាទិបុញ្ញានុភាវាធិគតាយ សមថវិបស្សនាភាវនា សង្ខាតយោគានុភាវាធិគតាយ ច។ **ជុតិយា**តិ សរីរប្បភាយ ចេវ ញាណប្បភាយ ច។ ឯត្ថ ច ទេវ-សទ្ទោ យថា កីឡាវិជិគិសាវោហារជុតិគតិអត្ថោ, ឯវំ សត្តិអភិត្ថវកមនត្ថោបិ ហោតិ ធាតុសទ្ទានំ អនេកត្ថភាវតោតិ **“យទិច្ឆិតនិប្ផាទនេ សក្កោន្តីតិ វា”**តិអាទិ វុត្តំ។

ឥទ្ធិវិធាទិតាមត្តេន ភគវតោ អភិញ្ញាទីនំ សាវកេហិ សាធារណតាវចនំ, សភាវតោ បន សព្ពេបិ ពុទ្ធគុណា អនញ្ញសាធារណាយេវាតិ ទស្សេន្តោ **“និរតិសយាយ អភិញ្ញាកីឡាយ, ឧត្តមេហិ ទិព្ពព្រហ្មអរិយវិហារេហី”**តិ អាហ។ ចិត្តិស្សរិយសត្តធនាទីនំ ទានសង្ខាតេន សម្មាបដិបត្តិអវេច្ចប្បសាទសក្ការានំ គហណសង្ខាតេនាតិ យោជនា។ គហណញ្ចេត្ថ តេសុ ឧបលព្ភមានសម្មាបដិបត្តិអវេច្ចប្បសាទានំ តេហិ ឧបនីយមានសក្ការស្ស ច អភិនន្ទនំ អនុមោទនំ សម្បដិច្ឆនញ្ច វេទិតព្ពំ។ ធម្មសភាវានុរូបានុសាសនីវចនេនេវ ច បន សិក្ខាបទបញ្ញត្តិបិ សង្គហិតាតិ ទដ្ឋព្ពា វីតិក្កមធម្មានុរូបា អនុសាសនីតិ កត្វា។ **ញាណគតិ** ញាណេន គន្តព្ពស្ស ញេយ្យស្ស អវពោធោ។ **សមន្នាគតត្តា**តិ ឥទំ “អភិញ្ញាកីឡាយា”តិអាទីសុ បច្ចេកំ យោជេតព្ពំ, តថា **សទេវកេន លោកេនា**តិ ឥទំ “គមនីយតោ”តិអាទីសុ។ **តេ ទេវេ**តិ សម្មុតិទេវាទិកេ ទេវេ។ **តេហិ គុណេហី**តិ អភិញ្ញាទិគុណេហិ។ **បូជនីយតរោ ទេវោ**តិ ឥទំ បូជនីយបរិយាយោ អយំ អតិ-សទ្ទោតិ កត្វា វុត្តំ។ **អតិរេកតរោ**តិ អធិកតរោ។ **ឧបបត្តិទេវានន្តិ** ឥទំ តព្ពហុលតាយ វុត្តំ។ វិសុទ្ធិទេវាបិ ហិ តត្ថ វិជ្ជន្តេវ, តេសុបិ វា លព្ភមានំ ឧបបត្តិទេវភាវមត្តមេវ គហេត្វា តថា វុត្តំ។ **បដិបក្ខានំ** ទុស្សីល្យមុដ្ឋស្សច្ចវិក្ខេបានំ, សីលវិបត្តិអភិជ្ឈាទោមនស្សអវសិដ្ឋនីវរណានំ វា។

ឥសីនំ សត្តមោ, ឥសីសុ សត្តមោតិ ទុវិធម្បិ អត្ថំ យោជេត្វា ទស្សេន្តោ **“ចតុសច្ចាវពោធគតិយា…បេ…. វុត្តោ”**តិ អាហ។ សបរសន្តានេសុ សីលាទិគុណានំ ឯសនដ្ឋេន វា ឥសយោ, ពុទ្ធាទយោ អរិយា។ ឥសិ ច សោ សត្តមោ ចាតិ **ឥសិសត្តមោ**តិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ “នាមរូបនិរោធ”ន្តិ ឯត្ថ យំ នាមរូបំ និរោធេតព្ពំ, តំ ទស្សេន្តោ **“យតោ វិញ្ញាណំ បច្ចុទាវត្តតី”**តិ អាហ។ វដ្ដបរិយាបន្នញ្ហិ នាមរូបំ និរោធេតព្ពំ។ តស្មិញ្ហិ និរោធិតេ សព្ពសោ នាមរូបំ និរោធិតមេវ ហោតិ។ យថាហ “សោតាបត្តិមគ្គញាណេន អភិសង្ខារវិញ្ញាណស្ស និរោធេន សត្ត ភវេ ឋបេត្វា អនមតគ្គេ សំសារេ យេ ឧប្បជ្ជេយ្យុំ នាមញ្ច រូបញ្ច, ឯត្ថេតេ និរុជ្ឈន្តិ…បេ…. អរហតោ អនុបាទិសេសាយ និព្ពានធាតុយា បរិនិព្ពាយន្តស្ស ចរិមវិញ្ញាណស្ស និរោធេន បញ្ញា ច សតិ ច នាមញ្ច រូបញ្ច, ឯត្ថេតេ និរុជ្ឈន្តិ វូបសមន្តិ អត្ថំ គច្ឆន្តិ បដិប្បស្សម្ភន្តី”តិ (ចូឡនិ. អជិតមាណវបុច្ឆានិទ្ទេស ៦)។ **អតិគម្ភីរនយមណ្ឌិតទេសនំ** សាតិសយំ បច្ចយាការស្ស វិភាវនតោ។ សភាវតោ ច បច្ចយាការោ គម្ភីរោ។ យថាហ “អធិគតោ ខោ ម្យាយំ ធម្មោ គម្ភីរោ”តិអាទិ (ទី. និ. ២.៦៧; ម. និ. ១.២៨១; ២.៣៣៧; សំ. និ. ១.១៧២; មហាវ. ៧, ៨), “គម្ភីរោ ចាយំ, អានន្ទ , បដិច្ចសមុប្បាទោ គម្ភីរាវភាសោ”តិ (ទី. និ. ២.៩៥; សំ. និ. ២.៦០) ច អាទិ។ តស្ស ចាយំ អនន្តនយបដ្ឋានទេសនា អតិគម្ភីរាវ។

គន្ថារម្ភវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បច្ចយុទ្ទេសវណ្ណនា

សមាននេតិ សមាននយនេ, សមាហរណេ, សមានករណេ វា អដ្ឋកថាធិប្បាយំ។ តត្ថ “ទ្វេ អនុលោមានិ ធម្មានុលោមញ្ច បច្ចយានុលោមញ្ចា”តិអាទិនា បរតោ វណ្ណយិស្សន្តិ។

បដ្ឋាននាមត្ថោតិ “បដ្ឋាន”ន្តិ ឥមស្ស នាមស្ស អត្ថោ, តំ បន យស្មា អវយវទ្វារេន សមុទាយេ និរុឡ្ហំ, តស្មា យថា អវយវេសុ បតិដ្ឋិតំ, តមេវ តាវ ទស្សេតុំ **“តិកបដ្ឋានាទីនំ តិកបដ្ឋានាទិនាមត្ថោ”**តិ វុត្តំ។ អថ វា អវយវានមេវ បដ្ឋាននាមត្ថោ និទ្ធារេតព្ពោ តំសមុទាយមត្តត្តា បករណស្ស។ ន ហិ សមុទាយោ នាម កោចិ អត្ថោ អត្ថីតិ ទស្សេតុំ **“បដ្ឋានំ…បេ…. នាមត្ថោ”**តិ វុត្តំ។ តេនេវាហ **“ឥមស្ស បករណស្ស…បេ….**

សមោធានតា ចេត្ថ វត្តព្ពា”តិ។ វចនសមុទាយត្ថវិជាននេន វិទិតបដ្ឋានសាមញ្ញត្ថស្ស វិត្ថារតោ បដ្ឋានកថា វុច្ចមានា សុខគ្គហណា ហោតីតិ ទស្សេន្តោ អាហ “**ឯវញ្ហិ...បេ.... ហោតី**”តិ។ **តត្ថា**តិ តាសុ នាមត្ថយថាវុត្ត សមោធានតាសុ។ **សព្ពសាធារណស្សា**តិ សព្ពេសំ អវយវភូតានំ តិកបដ្ឋានាទីនំ សមុទាយស្ស ច សាធារណស្ស។ **អត្ថតោ អាបន្នំ នានាវិធភាវ**ន្តិ បការគ្គហណេនេវ បការានំ អនេកវិធតា ច គហិតាវ ហោន្តីតិ វុត្តំ។ បការេហិ ឋានន្តិ ហិ បដ្ឋានំ, នានាវិធោ បច្ចយោ, តំ ឯត្ថ វិភជនវសេន អត្ថីតិ បដ្ឋានំ, បករណំ, តទវយវោ ច។ ឯត ស្មិញ្ច អត្ថនយេ សទ្ទតោបិ នានាវិធភាវសិទ្ធិ ទស្សិតាតិ វេទិតព្ពា។ តត្ថ នានប្បការា បច្ចយតា, នានប្បការានំ បច្ចយតា ច នានប្បការបច្ចយតាតិ ឧភយម្បិ សាមញ្ញនិទ្ទេសេន ឯកសេសនយេន វា ឯកជ្ឈំ គហិតន្តិ ទស្សេន្តោ “**ឯកស្សបិ...បេ.... វេទិតព្ពា**”តិ អាហ។ **អនេកធម្មភាវតោ**តិ អនេកេ ធម្មា ឯតស្សាតិ អនេក ធម្មោ, តព្ភាវតោតិ យោជេតព្ពំ។ **នានប្បការបច្ចយតា**តិ នានប្បការបច្ចយភាវោ, យោ អដ្ឋកថាយំ “នានប្ប ការបច្ចយដ្ឋោ”តិ វុត្តោ។

កាមំ ធម្មសង្គហាទីសុបិ អត្ថេវ បច្ចយធម្មវិភាគោ, សោ បន តត្ថ បច្ចយភាវោ ន តថា តប្បរភាវេន វិ ភត្តោ យថា បដ្ឋានេតិ ទស្សេន្តោ “**ឯតេន...បេ.... ទស្សេតី**”តិ អាហ។ **សាតិសយវិភាគតំ** ឥមស្ស បករណស្ស តថា តទវយវានំ។

សព្ពញ្ញុតញ្ញាណស្ស យថាវុត្តគមនំ យទធិករណំ, តំ ទស្សេតុំ “**ឯត្ថាតិ វចនសេសោ**”តិ។ **គមនទេសភាវតោ**តិ បវត្តិដ្ឋានភាវតោ។ **អញ្ញេហិ គតិមន្តេហី**តិ តីសុ កាលេសុ អប្បដិហតញាណាទីហិ។ **តស្ស** សព្ពញ្ញុតញ្ញាណស្ស។

តិវិធេន បរិច្ឆេទេន ទេសិតេសុ ធម្មេសុ តិកវោហារោតិ អាហ “**តិកានន្តិ តិកវសេន វុត្តធម្មាន**”ន្តិ។ តីណិ បរិមាណានិ ឯតេសន្តិ ហិ តិកា។ សមន្តាតិ សមន្តតោ សព្ពភាគតោតិ វុត្តំ ហោតីតិ អាហ “**អនុលោមាទីហិ សព្ពប្បការេហិបី**”តិ។ **គតានី**តិ បវត្តានិ។ **សមន្តចតុវីសតិបដ្ឋានានី**តិ សមន្តតោ អនុលោមាទិសព្ពភាគតោ សមោធានវសេន ចតុវីសតិ បដ្ឋានានិ។ **អនុលោមាទិសព្ពកោដ្ឋាសតោ**តិ អនុលោមាទិចតុកោដ្ឋាសតោ។ **តិកាទិឆឆភាវ**ន្តិ តិកាទិទុកទុកបរិយោសានេហិ ឆឆភាវំ។ **តេនា**តិ យថាវុត្តទស្សនេន។ **ធម្មានុលោមាទិសព្ពកោដ្ឋាសតោ**តិ បច្ចនីកាទិទុកាទិសហជាតវារាទិបច្ចយបច្ចនីយាទិអារម្មណមូលាទីនំ គហណំ ទដ្ឋព្ពំ។ យថា វុត្តតោ អញ្ញស្ស បការស្ស អសម្ភវតោ “**អនូនេហិ នយេហិ បវត្តានីតិ វុត្តំ ហោតី**”តិ អាហ។ **តានិ បន** យថា វុត្តានិ សមន្តបដ្ឋានានិ។ អយញ្ច អត្ថវណ្ណនា អដ្ឋកថាវចនេន អញ្ញទត្ថុ សំសន្ទតីតិ ទស្សេន្តោ អាហ “**តេនេវាហ...បេ.... វសេនា**”តិ។

ហេតុនោតិ ហេតុសភាវស្ស ធម្មស្ស។ សតិបិ ហេតុសភាវស្ស អារម្មណបច្ចយាទិភាវេ សវិសេសេ តាវ បច្ចយេ ទស្សេន្តេន “**អធិបតិបច្ចយាទិភូតស្ស ចា**”តិ វុត្តំ។ “ហេតុ ហុត្វា បច្ចយោ”តិ វុត្តេ ធម្មស្ស ហេតុសភាវតា និទ្ធារិតា, ន បច្ចយវិសេសោតិ តស្ស អធិបតិបច្ចយាទិភាវោ ន និវារិតោតិ អាហ “**ឯតេនបិ សោ ឯវ ទោសោ អាបជ្ជតី**”តិ។ **តេនា**តិ ហេតុភាវគ្គហណេន។ **ឥធា**តិ “ហេតុបច្ចយោ”តិ ឯត្ថ។ **ធម្មគ្គហណ**ន្តិ អលោភាទិធម្មគ្គហណំ។ **សត្តិវិសេសោ** អត្តនោ ពលំ សត្តិការណភាវោ, យោ រសោតិបិ វុច្ចតិ, ស្វាយំ អនញ្ញ សាធារណតាយ ធម្មតោ អនញ្ញោបិ បច្ចយន្តរសមវាយេយេវ លព្ភមានត្តា អញ្ញោ វិយ កត្វា វុត្តោ។ **តស្សា**តិ ហេតុភាវសង្ខាតស្ស សាមត្ថិយស្ស។ **ហេតុ ហុត្វា**តិ ឯត្ថាបិ ហេតុភាវវាចកោ ហេតុសទ្ទោ, ន ហេតុសភាវធម្ម វាចកោតិ អាហ “**ហេតុ ហុត្វា បច្ចយោតិ ច វុត្ត**”ន្តិ។

ឯវញ្ច កត្វាតិអាទិនា យថាវុត្តមត្ថំ បាឡិយា សមត្ថេតិ។ យទិ ឯវំ អដ្ឋកថាយំ ធម្មស្សេវ បច្ចយតាវចនំ កថន្តិ អាហ “**អដ្ឋកថាយំ បនា**”តិអាទិ ។ តេនេវ ចេត្ថ អម្ហេហិបិ “ធម្មតោ អនញ្ញោបិ អញ្ញោ វិយ កត្វា”តិ ច វុត្តំ។ យទិ អដ្ឋកថាយំ “យោ ហិ ធម្មោ, មូលដ្ឋេន ឧបការកោ ធម្មោ”តិ ច អាទីសុ ធម្មេន ធម្មសត្តិវិភាវនំ កតំ, អថ កស្មា ឥធ ហេតុភាវេន បច្ចយោតិ ធម្មសត្តិយេវ វិភាវិតាតិ ចោទនំ មនសិ កត្វា វុត្តំ “**ឥធាបិ វា... បេ.... ទស្សេតី**”តិ។ ធម្មសត្តិវិភាវនំ បនេត្ថ ន សក្កា បដិក្ខិបិតុន្តិ ទស្សេន្តោ “**ន ហី**”តិអាទិមាហ។ អត្ថោ ឯតស្ស អត្ថីតិ អត្ថោ, អត្ថាភិធាយិវចនន្តិ វុត្តំ “**ឯតីតិ ឯតស្ស អត្ថោ វត្តតី**”តិ, តស្មា អត្ថោតិ អត្ថវចនន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ តេនាហ “**តញ្ច ឧប្បត្តិដ្ឋិតីនំ សាធារណវចន**”ន្តិ។ **តញ្ចា**តិ ហិ “វត្តតី”តិ វចនំ បច្ចាមដ្ឋំ។ អថ វា **ឯតីតិ ឯតស្ស អត្ថោ**តិ “ឯតី”តិ ឯតស្ស បទស្ស អត្ថោ “វត្តតី”តិ ឯត្ថ វត្តនកិរិយា។ **តញ្ចា**តិ តញ្ច វត្តនំ។ ឯតស្មិំ បនត្ថេ **សាធារណវចន**ន្តិ ឯត្ថ **វចន**-សទ្ទោ អត្ថបរិយាយោ វេទិតព្ពោ “វុច្ចតី”តិ កត្វា។ យទគ្គេន ឧប្បត្តិយា បច្ចយោ, តទគ្គេន ឋិតិយាបិ បច្ចយោតិ កោចិ អាសង្កេយ្យាតិ តទាសង្កានិវត្តនត្ថំ វុត្តំ “**កោចិ ហិ...បេ.... ហេតុអាទយោ**”តិ។ ឯត្ថ ច យថា ឧប្បជ្ជនារហានំ ឧប្បត្តិយា បច្ចយេ សតិយេវ ឧប្បាទោ, នាសតិ, ឯវំ

តិដ្ឋន្តានម្បិ ឋិតិបច្ចយវសេនេវ ហានំ យថា ជីវិតិន្ទ្រិយវសេន សហជាតធម្មានន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ យេ បន អរូបធម្មានំ ឋិតី បដិក្ខិបន្តិ, យំ វត្តព្ពំ, តំ ហេដ្ឋា វុត្តមេវ។

យថា អធិករណសាធនោ បតិដ្ឋន្តោ ហេតុ-សទ្ទោ, ឯវំ ករណសាធនោ បវត្តិអត្ថោបិ យុជ្ជតីតិ ទស្សេន្តោ **"ហិនោតី"**តិអាទិមាហ។ "លោភោ និទានំ កម្មានំ សមុទយាយា"តិអាទិវចនតោ ហេតូនំ **កម្មនិទានភាវោ** វេទិតព្ពោ។

ឯតេនាតិ ហេតុបច្ចយតោ អញ្ញេនេវ កុសលភាវសិទ្ធិវចនេន។ **ឯកេ** អាចរិយា។ **សភាវតោវា**តិ ឯតេន យថា អញ្ញេសំ រូបគតំ ឱភាសេន្តស្ស បទីបស្ស រូបគតោភាសកេន អញ្ញេន បយោជនំ នត្ថិ សយំ ឱភាសនសភាវត្តា, ឯវំ អញ្ញេសំ កុសលាទិភាវសាធកានំ ហេតូនំ អញ្ញេន កុសលាទិភាវសាធកេន បយោជនំ នត្ថិ សយមេវ កុសលាទិសភាវត្តាតិ ទស្សេតិ។ ន សភាវសិទ្ធោ អលោភាទីនំ កុសលាទិភាវោ ឧភយសភាវត្តា តំសម្បយុត្តផស្សាទីនំ វិយាតិ តមមត្ថំ ទស្សេតិ **"យស្មា បនា"**តិអាទិនា។ **សា បន** អញ្ញបដិពទ្ធា កុសលាទិតា។

ន កោចិ ធម្មោ ន ហោតីតិ រូបាទិភេទេន ឆព្ពិធេសុ សង្ខតាសង្ខតបញ្ញត្តិធម្មេសុ កោចិបិ ធម្មោ អារម្មណបច្ចយោ ន ន ហោតិ, ស្វាយំ អារម្មណបច្ចយភាវោ ហេដ្ឋា ធាតុវិភង្គវណ្ណនាយំ វុត្តោយេវ។

បុរិមាភិសង្ខារូបនិស្សយន្តិ "ឆន្ទវតោ"តិអាទិនា វុត្តាការេន បុរិមសិទ្ធំ ចិត្តាភិសង្ខារកសង្ខាតំ ឧបនិស្សយំ។ **ចិត្តេ**តិ ចិត្តសីសេនាយំ និទ្ទេសោ ទដ្ឋព្ពោ។ ន ហិ ចិត្តមេវ តថាភិសង្ខរីយតិ, អថ ខោ តំសម្បយុត្តធម្មាបិ។ **សាធយមានា**តិ វសេ វត្តយមានា។ វសវត្តនញ្ចេត្ថ តទាការានុវិធានំ។ ឆន្ទាទីសុ ហិ ហីនេសុ មជ្ឈិមេសុ បណីតេសុ តំតំសម្បយុត្តាបិ តថា តថា បវត្តន្តិ។ តេនាហ **"ហីនាទិភាវេន តទនុវត្តនតោ"**តិ។ **តេនា**តិ អត្តនោ វសេ វត្តាបនេន, តេសំ វា វសេ វត្តនេន។ **តេ**ហិ ឆន្ទាទយោ។ **អធិបតិបច្ចយា ហោន្តិ** អត្តាធីនានំ បតិភាវេន បវត្តនតោ។ **គរុកាតព្ពំ អារម្មណំ** មហគ្គតធម្មលោភនីយធម្មាទិ។

តទនន្តរុប្បាទនិយមោតិ តស្ស តស្សេវ ចិត្តស្ស អនន្តរំ ឧប្បជ្ជមានតំ។ **តំតំសហការិបច្ចយវិសិដ្ឋស្សា**តិ តេន តេន អារម្មណាទិនា សហការិការណេន តទុប្បាទនសមត្ថតាសង្ខាតំ វិសេសំ បត្តស្ស។ **តាយយេវា**តិ យាវេខាទានេ បុប្ពនសមត្ថតា វេខាបគមេ លទ្ធោកាសា, តាយមេវ។

ឧបសគ្គវសេនបិ អត្ថវិសេសោ ហោតីតិ វុត្តំ **"សទ្ទត្ថមត្តតោ នានាករណ"**ន្តិ។ **វចនីយត្ថតោ**តិ ភាវត្ថតោ។ ភាវត្ថោបិ ហិ វចនគ្គហណានុសារេន វិញ្ញេយ្យត្តា "វចនីយោ"តិ វុច្ចតិ។ **និរោធុប្បាទន្តរាភាវតោ**តិ បុរិមនិរោធស្ស បច្ឆិមុប្បាទស្ស ច ព្យវធាយកាភាវតោ។ **និរន្តរុប្បាទនសមត្ថតា**តិ ឯតេន និរោធានំ និរោធសមកាលុប្បាទវាទំ និវារេតិ។ សតិ ហិ សមកាលត្តេ ព្យវធានាសង្កា ឯវ ន សិយា សណ្ឋានាភាវតោ។ ឥទមិតោ ហេដ្ឋាឧទ្ធំ តិរិយន្តិ វិភាគាភាវា អត្តនា ឯកត្តមិវ ឧបនេត្វាតិ យោជនា។ សណ្ឋានាភាវេន ហិ អប្បដិឃភាវូបលក្ខណេន វិភាគាភាវំ, តេន ឯកត្តមិវូបនយនំ សុដ្ឋុ អនន្តរភាវំ សាធេតិ, សហាវដ្ឋានាភាវេន បន អនន្តរមេវឧប្បាទនំ។

វិភាគតោ ញាណេន អាករីយតីតិ **អាការោ,** ធម្មានំ បវត្តិភេទោ។ នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនផលសមាបត្តីនំ និរោធុប្បាទានន្តរតាយាតិ យោជនា។ **បុរិមចុតី**តិ អសញ្ញសត្តុប្បត្តិតោ បុរិមចុតិ។ យទិ កាលន្តរតា នត្ថិ, កថមិទំ "សត្តាហំ និរោធំ សមាបជ្ជិត្វា បញ្ច កប្បសតានិ អតិក្កមិត្វា"តិ វចនន្តិ អាហ **"ន ហិ តេសំ…បេ…. វុច្ចេយ្យា"**តិ។ ននុ តេសំ អន្តរា រូបសន្តានោ បវត្តតេវាតិ អនុយោគំ សន្ធាយាហ **"ន ច…បេ…. អញ្ញសន្តានត្តា"**តិ។ យទិ ឯវំ តេសំ អញ្ញភិន្នសន្តានំ វិយ អញ្ញមញ្ញូបការេនបិ ភវិតព្ពន្តិ ចោទនាយ វុត្តំ **"រូបារូប…បេ…. ហោន្តី"**តិ។ តេនេតំ ទស្សេតិ – យទិបិ រូបារូបធម្មា ឯកស្មិំ បុគ្គលេ វត្តមានា វិសេសតោ អញ្ញមញ្ញូបការកភាវេន វត្តន្តិ, អញ្ញមញ្ញំ បន វិសទិសសភាវតាយ វិសុំយេវ សន្តានភាវេន បវត្តនតោ ព្យវធាយកា ន ហោន្តិ សន្តតិវសេន មិថុ អបរិយាបន្នត្តា, យតោ "អញ្ញមញ្ញំ វិប្បយុត្តា, វិសំសដ្ឋា"តិ ច វុត្តន្តិ។ ឧបការកោ ច នាម អច្ចន្តំ ភិន្នសន្តានានម្បិ ហោតិយេវាតិ ន តាវតា សន្តានាភេទោតិ ភិយ្យោបិ នេសំ ព្យវធាយកតាភាវោ វេទិតព្ពោ។ យថា សមានជាតិកានំ ចិត្តុប្បាទានំ និរន្តរតា សុដ្ឋុ អនន្តរភាវេន បាកដា, ន តថា អសមានជាតិកានន្តិ អធិប្បាយេន **"ជវនានន្តរស្ស ជវនស្ស វិយ ភវង្គានន្តរស្ស ភវង្គស្ស វិយា"**តិ វុត្តំ។

បច្ចយភាវោ ចេត្ថាតិ ឯត្ថ **ច**-សទ្ទោ ព្យតិរេកោ។ សោ យេន វិសេសេនេត្ថ ឧប្បាទក្ខណំ, តំ វិសេសំ ជោតេតិ។ **អនន្តរបច្ចយាទីន**ន្តិ **អាទិ**-សទ្ទេន សមនន្តរបច្ចយំ សង្គណ្ហាតិ។ បុរេបច្ឆាភាវា, តទុបាទិកា វា ឧប្បាទនិរោធា **បុព្ពន្តាបរន្តបរិច្ឆេទោ,** តេន **គហិតានំ** ខណត្តយបរិយាបន្នានន្តិ អត្ថោ។ តេនាហ **"ឧប្បជ្ជតីតិ**

វចនំ អលភន្តាន”ន្តិ។ ឧប្បាទក្ខណសមង្គី ហិ “ឧប្បជ្ជតី”តិ វុច្ចតិ។ តថា ហិ វុត្តំ “ឧប្បាទក្ខណេ ឧប្បជ្ជមានំ, នោ ច ឧប្បន្នំ, ភង្គក្ខណេ ឧប្បន្នំ នោ ច ឧប្បជ្ជមាន”ន្តិ (យម. ២.ចិត្តយមក.៨១)។ **សោ**តិ អនន្តរាទិបច្ចយភាវោ។ **អបរិច្ឆេទ**ន្តិ កាលវសេន បរិច្ឆេទរហិតំ។ **យតោ**តិ បុព្ពន្តាបរន្តវសេន បរិច្ឆេទាភាវតោ។ **តេនេវា**តិ កាលវសេន បរិច្ឆិជ្ជ ឯវ ធម្មានំ គហណតោ។

ឧប្បត្តិយា បច្ចយភាវេន បាកដេនាតិ ឥទំ តស្ស និទស្សនភាវនិទស្សនំ។ សិទ្ធញ្ហិ និទស្សនំ។ **បច្ចុប្បន្នាន**ន្តិ បច្ចយនិព្ពត្តានំ, អត្តនោ ផលភូតានន្តិ អធិប្បាយោ។ **សហជាតភាវេនា**តិ សហ ឧប្បន្នភាវេន។ អត្តនា សហុប្បន្នធម្មានញ្ហិ សហុប្បន្នភាវេន ឧបការកតា សហជាតបច្ចយតា។ តេន ឋិតិក្ខណេបិ នេសំ ឧបការកតា វេទិតព្ពា។ ឯវញ្ហិ “បកាសស្ស បទីបោ វិយា”តិ និទស្សនម្បិ សុដ្ឋុ យុជ្ជតិ។ បទីបោ ហិ បកាសស្ស ឋិតិយាបិ បច្ចយោតិ។

អញ្ញមញ្ញតាវសេនេវាតិ ឥមិនា សហជាតាទិភាវេន អត្តនោ ឧបការកស្ស ឧបការកតាមត្តំ ន អញ្ញមញ្ញបច្ចយតា, អថ ខោ អញ្ញមញ្ញបច្ចយភាវវសេនាតិ លក្ខណសង្ករាភាវំ ទស្សេតិ, ន សហជាតាទិបច្ចយេហិ វិនា អញ្ញមញ្ញបច្ចយស្ស បវត្តិ។ តេនេវាហ “**ន សហជាតតាទិវសេនា**”តិ។ យទិបិ អញ្ញមញ្ញបច្ចយោ សហជាតាទិបច្ចយេហិ វិនា ន ហោតិ, សហជាតាទិបច្ចយា បន តេន វិនាបិ ហោន្តីតិ សហជាតតាទិវិធុរេនេវ បការេន អញ្ញមញ្ញបច្ចយស្ស បវត្តីតិ ទស្សេន្តោ “**សហជាតាទិ...បេ.... ន ហោតី**”តិ វត្វា តមេវត្ថំ បាកដតរំ កាតុំ “**ន ច បុរេជាត...បេ.... ហោន្តី**”តិ អាហ។ **សហជាតតាទី**តិ ច **អាទិ**-សទ្ទេន និស្សយអត្ថិអវិគតាទីនំ គហណំ វេទិតព្ពំ។

បឋវីធាតុយំ បតិដ្ឋាយ ឯវ សេសធាតុយោ ឧបាទារូបានិ វិយ យថាសកកិច្ចំ ករោន្តីតិ វុត្តំ “**អធិដ្ឋានាការេន បឋវីធាតុ សេសធាតូន**”ន្តិ។ ឯត្ថ **អធិដ្ឋានាការេនា**តិ អាធារាការេន។ អាធារាការោ ចេត្ថ នេសំ សាតិសយំ តទធីនវុត្តិតាយ វេទិតព្ពោ, យតោ ភូតានិ អនិទ្ទិសិតព្ពដ្ឋានានិ វុច្ចន្តិ។ ឯវញ្ច កត្វា ចក្ខាទីនម្បិ អធិដ្ឋានាការេន ឧបការកតា សុដ្ឋុ យុជ្ជតិ។ ន ហិ យថាវុត្តំ តទធីនវុត្តិយា វិសេសំ មុញ្ចិត្វា អញ្ញោ ចក្ខាទីសុ អទេសកានំ អរូបធម្មានំ អធិដ្ឋានាការោ សម្ភវតិ។ យទិបិ យំ យំ ធម្មំ បដិច្ច យេ យេ ធម្មា បវត្តន្តិ, តេសំ សព្ពេសំ តទធីនវុត្តិភាវោ, យេន បន បច្ចយភាវវិសេសេន ចក្ខាទីនំ បដុមន្ទភាវេសុ ចក្ខុវិញ្ញាណាទយោ តទនុវិធានាការេនេវ បវត្តន្តិ, ស្វាយមិទំ តេសំ តទធីនវុត្តិយា សិទ្ធោ វិសេសោតិ វុត្តោ។ ឯវញ្ហិ បច្ចយភាវសាមញ្ញេ សតិបិ អារម្មណបច្ចយតោ និស្សយបច្ចយស្ស វិសេសោ សិទ្ធោតិ វេទិតព្ពោ។ ស្វាយំ ធាតុវិភង្គេ វិភាវិតោយេវ។ **ខន្ធាទយោ តំតំនិស្សយានំ ខន្ធាទីន**ន្តិ “ឧបការកា”តិ អានេត្វា សម្ពន្ធិតព្ពំ។

យំ កិញ្ចិ ការណំ និស្សយោតិ វទតិ, ន វុត្តលក្ខណូបបន្នមេវ។ ឯតេន បច្ចយដ្ឋោ ឥធ និស្សយដ្ឋោតិ ទស្សេតិ។ **តត្ថា**តិ និទ្ធារណេ ភុម្មំ។ តេន វុត្តំ “**និទ្ធារេតី**”តិ។

សុដ្ឋុកតតំ ទីបេតិ, កស្ស? “អត្តនោ”តិ វុត្តស្ស បកតសទ្ទេន វិសេសិយមានស្ស បច្ចយស្ស។ កេន កតន្តិ? អត្តនោ ការណេហីតិ សិទ្ធោវាយមត្ថោ។ **តថា**តិ ផលស្ស ឧប្បាទនសមត្ថភាវេន។ អថ វា **តថា**តិ និប្ផាទនវសេន ឧបសេវនវសេន ច។ តត្ថ និប្ផាទនំ ហេតុបច្ចយសមោធានេន ផលស្ស និព្ពត្តនំ, តំ សុវិញ្ញេយ្យន្តិ អនាមសិត្វា ឧបសេវនមេវ វិភាវេន្តោ “**ឧបសេវិតោ វា**”តិ អាហ។ តត្ថ **អល្លីយាបនំ** បរិភោគវសេន វេទិតព្ពំ។ តេនាហ “**ឧបភោគូបសេវន**”ន្តិ។ **វិជាននាទិវសេនា**តិ វិជាននសញ្ជាននានុភវនាទិវសេន។ **តេនា**តិ យថាវុត្ត ឧបសេវិតស្ស បកតភាវេន។ **អនាគតានម្បិ...បេ.... វុត្តា ហោតិ,** បគេវ អតីតានំ បច្ចុប្បន្នានញ្ចាតិ អធិប្បាយោ។ បច្ចុប្បន្នស្សបិ ហិ “បច្ចុប្បន្នំ ឧតុ ភោជនំ សេនាសនំ ឧបនិស្សាយ ឈានំ ឧប្បាទេន្តី”តិអាទិវចនតោ (បដ្ឋា. ២.១៨.៨) បកតូបនិស្សយភាវេ លព្ភតីតិ។

យថា យេ ធម្មា យេសំ ធម្មានំ បច្ឆាជាតបច្ចយា ហោន្តិ, តេ តេសំ ឯកំសេន វិប្បយុត្តអត្ថិអវិគតបច្ចយាបិ ហោន្តិ, តថា យេ ធម្មា យេសំ ធម្មានំ បុរេជាតបច្ចយា ហោន្តិ, តេ តេសំ និស្សយារម្មណបច្ចយាបិ ហោន្តីតិ ឧភយេសុ ឧភយេសំ បច្ចយាការានំ លក្ខណតោ សង្ករាភាវំ ទស្សេតុំ “**វិប្បយុត្តាការាទីហិ វិសិដ្ឋា, និស្សយារម្មណាការាទីហិ វិសិដ្ឋា**”តិ ច វុត្តំ។ យថា ហិ បច្ឆាជាតបុរេជាតាការា អញ្ញមញ្ញវិសិដ្ឋា, ឯវំ បច្ឆាជាតវិប្បយុត្តាការាទយោ បុរេជាតនិស្សយាការាទយោ ច អញ្ញមញ្ញវិភត្តសភាវា ឯវាតិ។

មនោសញ្ចេតនាហារវសេន បវត្តមានេហីតិ ឥមិនា ចេតនាយ សម្បយុត្តធម្មានម្បិ តទនុគុណំ អត្តនោ បច្ចុប្បន្នេសុ បវត្តិមាហ។ **តេនេវា**តិ ចេតនាហារវសេន ឧបការកត្តា ឯវ។

បយោគេន ករណីយស្សាតិ ឯតេន ភិន្នជាតិ យំ តាទិសំ បយោគេន កាតុំ ន សក្កា, តំ និវត្តេតិ។ អនេកវារំ បវត្តិយា អាសេវនដ្ឋស្ស បាកដភាវោតិ កត្វា វុត្តំ “**បុនប្បុនំ ករណ**”ន្តិ។ ឯកស្ស បន បច្ចយធម្មស្ស ឯកវារមេវ បវត្តិ។ **អត្តសទិសស្សា**តិ អរូបធម្មសារម្មណតាសុក្កកណ្ហាទិភាវេហិ អត្តនា សទិសស្ស។ ឥទំ បច្ចយុប្បន្នវិសេសនំ, “**អត្តសទិសសភាវតាបាទន**”ន្តិ ឥទំ បន បច្ចយភាវវិសេសនំ, តញ្ច ភិន្នជាតិយតាទិមេវ វិសទិសសភាវតំ និវត្តេតិ, ន ភូមន្តរតាទិ។ ន ហិ បរិត្តា ធម្មា មហគ្គតអប្បមាណានំ ធម្មានំ អាសេវនបច្ចយា ន ហោន្តីតិ។ **វាសនំ** វាសំ គាហាបនំ, ឥធ បន វាសនំ វិយ វាសនំ, ភាវនន្តិ អត្ថោ។ **គន្ថាទីសូ**តិ គន្ថសិប្បាទីសុ។ វិសយេ ចេតំ ភុម្មំ, ន និទ្ធារណេ។ តេន គន្ថសិប្បាទិវិសយា បុរិមសិទ្ធា អជ្ឈយនាទិកិរិយា “**គន្ថាទីសុ បុរិមា បុរិមា**”តិ វុត្តា, សា បន អាសេវនាការា ឥធ ឧទាហរណភាវេន អធិប្បេតាតិ អាហ “**បុរិមា បុរិមា អាសេវនា វិយាតិ អធិប្បាយោ**”តិ។ និទ្ធារណេ ឯវ វា ឯតំ ភុម្មំ។ គន្ថាទិវិសយា ហិ អាសេវនា គន្ថាទីតិ វុត្តា យថា រូបវិសយជ្ឈានំ រូបន្តិ វុត្តំ “រូបី រូបានិ បស្សតី”តិអាទីសុ (ម. និ. ២.២៤៨; ៣.៣១២; បដិ. ម. ១.២០៩; ធ. ស. ២៤៨)។

អត្តនោ វិយ សម្បយុត្តធម្មានម្បិ កិច្ចសាធិកា ចេតនា ចិត្តស្ស ព្យាបារភាវេន លក្ខីយតីតិ អាហ “**ចិត្តបយោគោ ចេតនា**”តិ។ **តាយា**តិ តាយ ចេតនាយ។ **ឧប្បន្នកិរិយតាវិសិដ្ឋេ**តិ ចិត្តបយោគសង្ខាតាយ ចេតនាកិរិយាយ ឧប្បត្តិយា វិសិដ្ឋេ វិសេសំ អាបន្នេ។ យស្មិញ្ហិ សន្តានេ កុសលាកុសលចេតនា ឧប្បជ្ជតិ, តត្ថ យថាពលំ តាទិសំ វិសេសាធានំ កត្វា និរុជ្ឈតិ, យតោ តត្ថេវ អវសេសបច្ចយសមវាយេ តស្សា ផលភូតានិ វិបាកកដត្តារូបានិ និព្ពត្តិស្សន្តិ។ តេនាហ “**សេសបច្ចយ…បេ… ន អញ្ញថា**”តិ។ **តេស**ន្តិ វិបាកកដត្តារូបានំ។ **តេនា**តិ ចិត្តកិរិយភាវេន។ **កី វត្តព្ព**ន្តិ អសហជាតានម្បិ ភាវីនំ ឧបការិកា ចេតនា សហជាតានំ ឧបការិកាតិ វត្តព្ពមេវ នត្ថីតិ អត្ថោ។

និរុស្សាហសន្តភាវេនាតិ ឧស្សាហនំ ឧស្សាហោ, នត្ថិ ឯតស្ស ឧស្សាហោតិ និរុស្សាហោ, សោ ឯវ សន្តភាវោតិ និរុស្សាហសន្តភាវោ, តេន។ ឧស្សាហោតិ ច កិរិយមយចិត្តុប្បាទស្ស បវត្តិអាការោ វេទិតព្ពោ, យោ ព្យាបារោតិ ច វុច្ចតិ, ន វីរិយុស្សាហោ។ ស្វាយំ យថា អសមុគ្ឃាតិតានុសយានំ កិរិយមយចិត្តុប្បាទេសុ សាតិសយោ លព្ភតិ, ន តថា និរនុសយានំ។ តតោ ឯវ តេ សន្តសភាវា វិបាកុប្បាទនព្យាបាររហិតាវ ហោន្តិ, កិរិយមយចិត្តុប្បាទតាយ បន សឧស្សាហា ឯវាតិ តតោបិ វិសេសនត្ថំ “និរុស្សាហសន្តភាវេនា”តិ វុត្តំ។ **ឯតេនា**តិ និរុស្សាហសន្តភាវគ្គហណេន។ **សារម្មណាទិភាវេនា**តិ សារម្មណអរូបធម្មចិត្តចេតសិកជស្សាទិភាវេន។ **វិសទិសវិបាកភាវំ ទស្សេតិ** យថាវុត្តឧស្សាហមត្តរហិតសន្តភាវស្ស វិបក្កភាវមាបន្នេសុ អរូបធម្មេសុ ឯវ លព្ភនតោ។ **សោ**តិ វិបាកភាវោ។ **វិបាកានំ បយោគេន អសាធេតព្ពតាយា**តិ “ឆន្ទវតោ កី នាមន សិជ្ឈតី”តិអាទិនា ចិត្តាភិសង្ខារបយោគេន យថា កុសលាកុសលា និប្ផាទីយន្តិ, ឯវំ វិបាកានំ បយោគេន អនិប្ផាទេតព្ពត្តា។ **បយោគេនា**តិ កម្មផលុប្បត្តិមូលហេតុភូតេន បុរិមបយោគេន។ យំ សន្ធាយ វុត្តំ “បយោគសម្បត្តិ អាគម្ម វិបច្ចន្តី”តិអាទិ។ **អញ្ញថា**តិ បយោគេន វិនា។ **សេសបច្ចយេសូ**តិ កម្មស្ស វិបាកុប្បាទនេ សហការីការណេសុ។ **កម្មស្ស កដត្តាយេវ** បយោគេ សតិ អសតិបីតិ វុត្តមេវត្ថំ អវធារណេន ទស្សេន្តោ វិបាកានំ និរុស្សាហតំ បាកដំ ករោតិ។ **ន កិលេសវូបសមសន្តភាវោ** យថា តំ សន្តានេសុ ឈានសមាបត្តីសូតិ អធិប្បាយោ។ អយញ្ច វិបាកានំ សន្តភាវោ នានុមានិកោ, អថ ខោ បច្ចក្ខសិទ្ធោតិ ទស្សេន្តោ “**សន្តភាវតោយេវា**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ អភិនិបាតគ្គហណេន កិច្ចតោ បញ្ចវិញ្ញាណានិ ទស្សេតិ។ តេនេវាហ “**បញ្ចហិ វិញ្ញាណេហិ ន កិញ្ចិ ធម្មំ បដិជានាតិ អញ្ញត្រ អភិនិបាតមត្តា**”តិ។ **តប្បច្ចយវត**ន្តិ វិបាកបច្ចយវន្តានំ, វិបាកបច្ចយេន ឧបកត្តព្ពានន្តិ អត្ថោ។ **អវិបាកានំ** រូបធម្មានំ។ **វិបាកានុកូលំ បវត្ត**ន្តិ សន្តសភាវំ បច្ចយភាវមាហ។

យថាសកំ បច្ចយេហិ និព្ពត្តានំ បច្ចយុប្បន្នានំ អនុពលប្បទានំ ឧបត្ថម្ភកត្តំ, តយិទំ អាហារេសុ ន និយតំ តតោ អញ្ញថាបិ បវត្តនតោ។ តថា សតិ តទេវ តត្ថ កស្មា គហិតន្តិ ចោទនំ មនសិ កត្វា អាហ “**សតិបិ…បេ… ឧបត្ថម្ភកត្តេនា**”តិ។ តេន បធានាប្បធានេសុ បធានេន និទ្ទេសោ ញាយគតោតិ ទស្សេតិ។ កាមញ្ចេត្ថ “រូបារូបានំ ឧបត្ថម្ភកត្តេនា”តិ អវិសេសតោ វុត្តំ, សាមញ្ញជោតនា បន វិសេសេ អវតិដ្ឋតីតិ យថារហំ បច្ចយភាវោ និទ្ធារេតព្ពោ។ ស្វាយំ តេសំ ឧបត្ថម្ភកត្តស្ស បធានភាវវិភាវនេនេវ អាវិ ភវតីតិ តមេវ ទស្សេន្តោ “**ឧបត្ថម្ភកត្តញ្ហី**”តិអាទិមាហ។ ផស្សមនោសញ្ចេតនាវិញ្ញាណានិ អត្តនា សហជាតធម្មានំ សមុប្បាទនភាវេន បច្ចយា ហោន្តីតិ អាហ “**សតិបិ ជនកត្តេ អរូបីនំ អាហារាន**”ន្តិ។ **ឧបត្ថម្ភកត្តំ ហោតិ** ឧប្បាទតោ បរម្បិ នេសំ បច្ចយភាវតោ។ **អសតិបិ ជនកត្តេ** ឧបត្ថម្ភិយមានស្ស រូបស្ស អញ្ញេហិ យថាសកំ បច្ចយេហិ ជនិតត្តា។ តេនាហ “**ចតុសមុដ្ឋានិករូបូបត្ថម្ភករូបាហារស្សា**”តិ។ យទគ្គេន រូបារូបាហារា អត្តនោ ផលស្ស ឧប្បត្តិយា បច្ចយា ហោន្តិ, តទគ្គេន ឋិតិយាបិ បច្ចយា ហោន្តិយេវាតិ ឧបត្ថម្ភកត្តំ ជនកត្តំ ន ព្យភិចរតិ, តស្មា អនុបត្ថម្ភកស្ស អាហារស្ស កុតោ ជនកតា។ តេនាហ “**អសតិ បន…បេ… នត្ថីតិ ឧបត្ថម្ភកត្តំ បធាន**”ន្តិ។ យស្មា ជនកោ អជនកោបិ ហុត្វា អាហារោ ឧបត្ថម្ភកោ ហោតិ, អនុបត្ថម្ភកោ បន ហុត្វា ជនកោ ន ហោតិយេវ, តស្មាស្ស

ឧបត្ថម្ភកត្តំ បធានន្តិ អត្ថោ។ ឥទានិ ជនកត្តម្បិ អាហារានំ ឧបត្ថម្ភនវសេនេវ ហោតីតិ ទស្សេន្តោ “**ជនយមានោបិ ហី**”តិអាទិមាហ។ **អវិច្ឆេទវសេនា**តិ សន្តតិយា ឃដ្ដនវសេន។

យទិ អធិបតិយដ្ឋោ ឥន្ទ្រិយបច្ចយតា, ឯវំ សន្តេ អធិបតិបច្ចយតោ ឥន្ទ្រិយបច្ចយស្ស កី នានាករណន្តិ ចោទនំ មនសិ កត្វា តំ តេសំ នានាករណំ ទស្សេន្តោ “**ន អធិបតិបច្ចយធម្មានំ វិយា**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **បវត្តិនិវារកេ**តិ អត្តនោ អធិបតិបច្ចយបវត្តិយា និវារកេ អញ្ញេ អធិបតិបច្ចយធម្មេ។ **អភិភវិត្វា បវត្តនេនា**តិ បុរិមាភិសង្ខារសិទ្ធេន ធោរេយ្យភាវេន អភិភុយ្យ បវត្តិយា។ **គរុភាវោ**តិ ជេដ្ឋកភាវោ។ អយញ្ហេត្ថ សង្ខេបត្ថោ – យេន ជេដ្ឋកភាវេន ឆន្ទាទយោ អត្តនោ បវត្តិវិពន្ធកេ តុល្យយោគីធម្មេ តទញ្ញធម្មេ វិយ អភិភុយ្យ បវត្តន្តិ, ន សោ ឥន្ទ្រិយបច្ចយតាយ អធិបតិយដ្ឋោតិ អធិប្បេតោតិ។ អថ កោ ចរហីតិ អាហ “**អថ ខោ**”តិអាទិ។ **ទស្សនាទិកិច្ចេសុ** និមិត្តភូតេសុ **ចក្ខុវិញ្ញាណាទីហិ** ចក្ខាទីហិ បច្ចយេហិ ចក្ខាទីនំ អនុវត្តនីយតាតិ សម្ពន្ធោ។ **ជីវនេ** អនុបាលនេ **ជីវន្តេហិ** សហជាតធម្មេហិ ជីវិតស្ស, **សុខិតាទីហិ** សុខិតទុក្ខិតសោមនស្សិតទោមនស្សិតុបេក្ខិតេហិ សហជាតធម្មេហិ សុខាទីនំ អនុវត្តនីយតាតិ យោជនា។ **តំតំកិច្ចេសូ**តិ វុត្តមេវ ទស្សនាទិកិច្ចំ បច្ចាមសតិ។ ចក្ខាទយោ បច្ចយា ឯតេសន្តិ ចក្ខាទិបច្ចយា, ចក្ខុវិញ្ញាណាទយោ។ តេហិ **ចក្ខាទិបច្ចយេហិ**។ **ចក្ខាទីនន្តិ** ចក្ខាទិជីវិតសុខាទិសទ្ទាទីនំ។

តេសុ កិច្ចេសូតិ ទស្សនាទិកិច្ចេសុ។ **ចក្ខាទីនំ ឥស្សរិយំ** អធិបតិយដ្ឋោ, សា ឥន្ទ្រិយបច្ចយតាតិ អត្ថោ។ **តប្បច្ចយានំ** ចក្ខុវិញ្ញាណាទីនំ **តទនុវត្តនេន** តេសំ ចក្ខាទីនំ អនុវត្តនេន។ **តត្ថ** ទស្សនាទិកិច្ចេ។ **បវត្តី**តិ ចឥទំ តស្ស អធិបតិយដ្ឋស្ស បាកដករណំ។ អនុវត្តកេន ហិ អនុវត្តនីយោ អធិបតិយដ្ឋោ បាកដោ ហោតិ។ យថា ចក្ខាទីនំ កិច្ចវសេន អធិបតិយដ្ឋោ, ន ឯវំ ភាវទ្វយស្ស។ តស្ស បន តាទិសេន ការណតាមត្តេនាតិ ទស្សេន្តោ “**ឥត្ថិបុរិសិន្ទ្រិយានំ បនា**”តិអាទិមាហ។ **បច្ចយេហី**តិ កម្មាទិបច្ចយេហិ។ **តតោ**តិ ឥត្ថាទិគ្គហណបច្ចយភាវតោ។ **តំសហិតសន្តានេ**តិ ឥត្ថិន្ទ្រិយាទិសហិតសន្តានេ។ “**សុខិន្ទ្រិយទុក្ខិន្ទ្រិយានិបិ ចក្ខាទិគ្គហណេន គហិតានី**”តិ ឥទំ ឥន្ទ្រិយបច្ចយមេវ សន្ធាយ វុត្តំ, បច្ឆាជាតាទីហិ បន តានិ រូបធម្មានម្បិ បច្ចយា ហោន្តិយេវ។

លក្ខណារម្មណូបនិជ្ឈានភូតានន្តិ អនិច្ចតាទិលក្ខណស្ស បថវីកសិណាទិអារម្មណស្ស ច ឧបនិជ្ឈានវសេន បវត្តានំ។ **វិតក្កាទីន**ន្តិ វិតក្កវិចារបីតិវេទនាចិត្តេកគ្គតានំ។ **ឧបគន្ត្វា និជ្ឈាន**ន្តិ ឧបនិកច្ចនិជ្ឈានជ្ឈានារម្មណស្ស ឈានចក្ខុនា ព្យត្តតរំ ឱលោកនំ អត្ថតោ ចិន្តនមេវ ហោតីតិ វុត្តំ “**បេក្ខនំ ចិន្តនញ្ចា**”តិ។ តេនេវាហ “**វិតក្កនាទិវសេនា**”តិ។ **វិតក្កាទីនំយេវ សាធារណោ**, យេន តេយេវ “ឈានង្គានី”តិ វុច្ចន្តិ។ **សុខទុក្ខវេទនាទ្វយ**ន្តិ សាមញ្ញវចនម្បិ ឧបនិជ្ឈាយនដ្ឋស្ស អធិកតត្តា អនុបនិជ្ឈានសភាវមេវ តំ ពោធេតីតិ អាហ “**សុខិន្ទ្រិយទុក្ខិន្ទ្រិយទ្វយ**”ន្តិ។ តញ្ហិ ឥធាធិប្បេតព្ពំ, ន សោមនស្សទោមនស្សិន្ទ្រិយំ។ តេន វុត្តំ “**អធិប្បាយោ**”តិ។ **អឈានង្គា ឧបេក្ខាចិត្តេកគ្គតា** បញ្ចវិញ្ញាណសហគតា ទដ្ឋព្ពា វិតក្កបច្ឆិមកត្តា ឈានង្គានំ។ **យទិ ឯវ**ន្តិ ឈានង្គវចនេនេវ អឈានង្គានំ និវត្តនំ កតំ, ឯវំ សន្តេ។ **ឯកន្តេន** ន ឧបេក្ខាយ វិយ អនេកន្តេន។ អនេកន្តិកញ្ហិ ឧបេក្ខាយ អឈានង្គត្តំ។ យទិ ឯកន្តេន អឈានង្គំ សុខទុក្ខិន្ទ្រិយំ, អថ កថំ បសង្គោតិ អាហ “**ឈានង្គដ្ឋានេ និទ្ទិដ្ឋត្តា**”តិ។ អថ វា យទិ ឯកន្តេន អឈានង្គតំ វេទនាទ្វយំ, កថំ ឈានង្គវោហារោតិ អាហ “**ឈានង្គដ្ឋានេ និទ្ទិដ្ឋត្តា**”តិ។ សតិបិ...បេ.... ទស្សនត្ថំ “ឋបេត្វា សុខទុក្ខិន្ទ្រិយទ្វយ”ន្តិ វុត្តន្តិ យោជនា ។ យទិ ឯវំ យថាវុត្តវេទនាទ្វយេន សទ្ធឹ តាទិសា ឧបេក្ខាចិត្តេកគ្គតា កស្មា ន ឋបិតាតិ អាហ “**ឧបេក្ខា...បេ.... អត្ថី**”តិ, បញ្ចវិញ្ញាណសហគតានំ ឈានបច្ចយភាវោ បន នត្ថិ, ន ឥតរេសន្តិ អធិប្បាយោ។ គហណំ កតំ ឧបេក្ខាចិត្តេកគ្គតានន្តិ អានេត្វា យោជនា។

យតោ តតោ វាតិ ទុគ្គតិតោ វា សុគតិតោ វា សំកិលេសតោ វា វោទានតោ វា និយ្យានដ្ឋោ, ស្វាយំ យថាក្កមំ សម្មា មិច្ឆា វា ហោតីតិ អាហ “**សម្មា វា មិច្ឆា វាតិ អត្ថោ**”តិ។ **អហេតុកចិត្តេសុ ន លព្ភន្តី**តិ ឯត្ថ អហេតុកចិត្តេសុ ឯវ ន លព្ភន្តីតិ ឯវមេវធារណំ គហេតព្ពំ, ន អហេតុកចិត្តេសុ ន លព្ភន្តិ ឯវាតិ។ តស្មា បុរិមស្មិញ្ហិ អវធារណេ អហេតុកចិត្តេសុ អលាភោ និយតោតិ សោ បតិយោគីសុ និវត្តិតោ ហោតិ។ តេនាហ “**សហេតុកចិត្តេសុ អលាភាភាវទស្សនត្ថំ វុត្ត**”ន្តិ។ ទុតិយេ បន អហេតុកចិត្តានិ អលាភេ និយតានីតិ តេសុ អនវសេសតោ អលាភេន ភវិតព្ពំ។ តថា សតិ យោ កេសុចិ អហេតុកចិត្តេសុ ឈានបច្ចយោ លព្ភតិ, សោបិ និវារិតោ សិយា។ តេន វុត្តំ “**ន អហេតុកចិត្តេសូ**”តិអាទិ។ តត្ថ **លាភាភាវទស្សនត្ថ**ន្តិ លាភាភាវស្សេវ ទស្សនត្ថំ ន វុត្តន្តិ អត្ថោ។ តេន ឯកច្ចាលាភោ អបដិក្ខិត្តោ ហោតិ។ តេនេវាហ “**កត្ថចិ កស្សចិ លាភោ ន និវារិតោ**”តិ។ **ឯវំ អត្ថេ គយ្ហមានេ**តិ ឯវំ វុត្តនយេន បឋមបទាវធារណវសេន អត្ថេ វិញ្ញាយមានេ។ **ឯត្តកមេវ វិញ្ញាយេយ្យា**តិ អហេតុកចិត្តេសុ កេសុចិ ចិត្តេសុ ឈានមគ្គបច្ចយេសុ កស្សចិ បច្ចយស្ស លាភោ ន និវារិតោតិ ឯត្តកមេវ វិញ្ញាយេយ្យ អវិសេសេន វុត្តត្តា។ កឹ បនេត្ថ ឧបរិ កាតព្ពន្តិ អាហ “**ន សវិតក្ក...បេ.... កត**”ន្តិ។ យទិបិ ន កតំ, អត្ថតោ បន តំ កតមេវាតិ វេទិតព្ពំ។

អហេតុកចិត្តេសុ វា លាភាភាវទស្សនត្ថេតិអាទិ បច្ឆិមបទាវធារណវសេន អត្ថទស្សនំ។ **តស្មា**តិ យស្មា អហេតុកចិត្តេសុ ន លព្ភន្តិ ឯវាតិ ឯវំ និយមេ ករិយមានេ យថាវុត្តោ អត្ថោ សម្ភវតិ, តស្មា។ អយញ្ច អត្ថោ បាឋន្តរេនបិ សំសន្ទតីតិ ទស្សេតុំ **“យេន អលាភេនា”**តិអាទិ វុត្តំ។ **តំ អលាភ**ន្តិ តំ ធម្មសង្គណិយំ បកាសិតំ អលាភំ។ **ឯសា**តិ ឯស ឥធ បដ្ឋានវណ្ណនាយំ “អហេតុកចិត្តេសុ ន លព្ភន្តី”តិ អលាភោ វុត្តោ។ កីទិសោ បន អលាភោតិ តំ ទស្សេន្តោ **“យថា ហី”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **សហេតុកេសូ**តិ សហេតុកចិត្តេសុ។ **សង្កឌ្ឍិត្វា**តិ អវិសេដេ កត្វា។ **ឯកត្តគតភាវករណ**ន្តិ ឯកភាវាបាទនំ។ **ឥមស្មិំ បន បករណេ ឈានបច្ចយោ វុត្តោវ** យថាលាភបច្ចយាការវិភាវនេ ទេសនាយ តប្បរភាវតោ។

សមន្តិ អវិសមំ, សម្មា, សហ វា។ **បការេហី**តិ ឯកវត្ថុកតាទិប្បការេហិ។ **យុត្តតាយា**តិ សំសដ្ឋតាយ។ សា បន សំសដ្ឋតា យស្មា សភាវតោ អនេកេសម្បិ សតំ ឯកត្តគមនំ វិយ ហោតិ, តស្មា វុត្តំ **“ឯកីភាវោបគមនេន វិយ ឧបការកតា”**តិ។ ឯវំ ឧបការកតា ច តេសំ ពហូនំ សហច្ច ឯកត្តការិតាយ និទស្សេតព្ពា។

យុត្តានម្បិ សតន្តិ វុត្តប្បការេន សំសដ្ឋតាយ អញ្ញមញ្ញសម្ពន្ធតាយ យុត្តានម្បិ សមានានំ។ អយញ្ច យុត្តតា ន សម្បយុត្តបច្ចយតាយ វិយ បច្ចយធម្មេសុ បច្ចយុប្បន្នធម្មេសុ ច វេទិតព្ពា, កេវលំ តត្ថ អរូបសភាវត្តា ឧភយំ សមធុរំ, ឥធ រូបារូបសភាវត្តា វិធុរន្តិ អយំ វិសេសោ។ **វិប្បយុត្តភាវេនា**តិ វិសំសដ្ឋភាវេន។ តេន វុត្តំ **“នានត្តូបគមេនា”**តិ។ ឥទញ្ហេត្ថ វិប្បយុត្តតាយ វិសេសនំ យា នានត្តូបគមនសង្ខាតា វិប្បយុត្តតា, ន សា “ញាណវិប្បយុត្ត”ន្តិអាទីសុ វិយ អភាវមត្តន្តិ, អយញ្ច ឧបការកតា វិនា សំសគ្គេន សហាវដ្ឋាយិតាយ កិច្ចការិតាទីហិ និទស្សេតព្ពា។ **ន ហី**តិអាទិ “យុត្តាន”ន្តិ វុត្តស្ស អត្ថស្ស សមត្ថនំ “តាទិសេ យោគេ សតិយេវ វិប្បយុត្តបច្ចយតា”តិ។ តេនាហ **“ន ហី”**តិអាទិ។ តស្សត្ថោ – យថា “វត្ថុ ខន្ធានំ, សហជាតា កុសលា ខន្ធា ចិត្តសមុដ្ឋានានំ រូបានំ, បច្ឆាជាតា កុសលា ខន្ធា បុរេជាតស្ស ឥមស្ស កាយស្ស វិប្បយុត្តបច្ចយេន បច្ចយោ”តិអាទិវចនតោ (បដ្ឋា. ១.១.៤៣៤) វត្ថុសហជាតបច្ឆាជាតវសេន យុត្តានំ អត្ថិ វិប្បយុត្តបច្ចយតា, ន ឯវំ អយុត្តានំ វត្ថុសហជាត…បេ…. អត្ថីតិ។ យទិ ឯវំ រូបានំ រូបេហិ កស្មា វិប្បយុត្តបច្ចយោ ន វុត្តោតិ អាហ **“រូបានំ បនា”**តិអាទិ។ **វិប្បយោគោយេវ នត្ថិ** សម្បយោគាសង្កាយ អភាវតោ។ សម្បយុជ្ជមានានញ្ហិ អរូបានំ រូបេហិ, រូបានញ្ច តេហិ សិយា សម្បយោគាសង្កា, សម្បយោគលក្ខណំ បន នត្ថីតិ តេសំ វិប្បយោគោ វុត្តោ។ តេនាហ **“ចតូហិ សម្បយោគោ ចតូហិ វិប្បយោគោ”**តិ។

អត្ថិ មេ បាបកម្មំ កតន្តិ កតភាវវិសិដ្ឋា អត្ថិតា វុច្ចមានា កិរិយាយ សិទ្ធភាវមេវ ទីបេតិ, ន សិជ្ឈមានតន្តិ អាហ **“និព្ពត្តតាលក្ខណំ អត្ថិភាវ”**ន្តិ។ អត្ថតោ បន កម្មស្ស អនិព្ពត្តផលតាយ ឯវមេត្ថ អត្ថិតា វេទិតព្ពា។ **អត្ថិ បុគ្គលោ**តិ បនេត្ថ តស្សា បញ្ញត្តិយា គហេតព្ពតា, តទុបាទានស្ស វា បពន្ធាវិច្ឆេទោ លព្ភតេវាតិ វុត្តំ **“ឧបលព្ភមានតាលក្ខណំ អត្ថិភាវ”**ន្តិ។ បច្ចយធម្មស្ស យទិបិ ឧប្បាទតោ បដ្ឋាយ យាវ ភង្គា លព្ភមានតា អត្ថិភាវោ, តថាបិ តស្ស យថា ឧប្បាទក្ខណតោ ឋិតិក្ខណេ សាតិសយោ ព្យាបារោ, ឯវំ បច្ចយុប្បន្នេបីតិ វុត្តំ **“សតិបិ ជនកត្តេ ឧបត្ថម្ភកប្បធានា អត្ថិភាវេន ឧបការកតា”**តិ។ **វត្ថារម្មណសហជាតាទីន**ន្តិ **អាទិ**-សទ្ទេន បុរេជាតបច្ឆាជាតាទីនិ សង្គណ្ហាតិ។ **អត្ថិភាវេនេវ** ន និស្សយាទិភាវេនាតិ “សាធារណ”ន្តិ វុត្តំ ឧបការកត្តំ វិភាវេតិ។

ផស្សាទីនំ អនេកេសំ សហភាវោ នត្ថីតិ ឥទំ ន ឯកចិត្តុប្បាទបរិយាបន្នេ សន្ធាយ, អថ ខោ នានាចិត្តុប្បាទបរិយាបន្នេតិ ទស្សេន្តោ **“ឯកស្មិំ ផស្សាទិសមុទាយេ សតិ ទុតិយោ ន ហោតី”**តិ អាហ។ ស្វាយមត្ថោ “សហភាវោ នត្ថី”តិ សហភាវបដិក្ខេបេនេវ វិញ្ញាយតិ។ ឯត្តាវតា បន អនវពុជ្ឈន្តានំ វសេន វិវរិត្វា វុត្តោ។ **តេនា**តិ អនេកេសំ ផស្សាទីនំ សហភាវាភាវេន។ យទិ នត្ថិតាមត្តេន ឧបការកតា នត្ថិបច្ចយតា, អនានន្តរាតីតវសេនបិ សិយាតិ ចោទនំ សន្ធាយាហ **“សតិបី”**តិអាទិ។ **តានី**តិ បុរិមតរចិត្តានិ។ **ទទមានំ វិយា**តិ កស្មា វុត្តំ, ននុ ឱកាសំ ទេតិយេវ។ តថា ហិ វុត្តំ “បវត្តិឱកាសទានេន ឧបការកតា”តិ? សច្ចមេតំ, ឯវំ មជ្ឈាសយា វិយ បច្ចយធម្មា អភាវំ គច្ឆន្តីតិ ទស្សនត្ថំ វិយ-សទ្ទគ្គហណំ។

នត្ថិតាវិគមានំ សតិបិ បច្ចយស្ស ធម្មស្ស អនុបលទ្ធិតាសាមញ្ញេ នត្ថិវិគតបច្ចយេសុ លព្ភមានំ វិសេសមត្ថំ វិភាវេតុំ **“ឯត្ថ ចា”**តិអាទិ វុត្តំ។ **អភាវមត្តេនា**តិ ហុត្វា អភាវមត្តេន។ តេនេត្ថ និរោធានន្តរំ បច្ចយធម្មស្ស ឧបការកត្តំ អាហ, យថា តំ **“ឱកាសទាន”**ន្តិ វុត្តំ។ **សភាវវិគមេនា**តិ ឯតេន និរោធតោ បរម្បិ យតោ “វិគតតា និរោធប្បត្តតា”តិ វុត្តំ។ បច្ចយធម្មេ យាសំ នត្ថិតាវិគតតានំ វសេន នត្ថិវិគតបច្ចយា វុត្តា, តាសំ វិសេសេ ទស្សិតេ នត្ថិវិគតបច្ចយានំ វិសេសោ ទស្សិតោ ហោតីតិ **“នត្ថិតា ច និរោធានន្តរសុញ្ញតា វិគតតា និរោធប្បត្តតា”**តិ វុត្តំ, តត្ថ និរោធានន្តរា ន និរោធសមកាលាតិ អធិប្បាយោ។ **តថា**តិ ឥមិនា យថា បច្ចយធម្មាវិសេសេបិ នត្ថិវិគតបច្ចយភាវវិសេសោ និទ្ធារិតោ, តថា អត្ថិអវិគតបច្ចយភាវវិសេសោតិ ឥមមត្ថំ ឧបសំហរតិ។ យថា ហិ និរោធានន្តរនិរោធប្បត្តីហិ នត្ថិវិគតតានំ ភេទោ លក្ខិតោ, ឯវំ បច្ចយធម្មស្ស ធរមាន

គានិរោធានុបគមេហិ អត្ថិអវិគតគានន្តិ។ កថំ បនាយំ ធម្មាវិសេសេ បច្ចយភាវវិសេសោ ទុវិញ្ញេយ្យរូបេន ឋិតោ សម្មា វិភាវិស្សតីតិ អាហ “**ធម្មានញ្ចា**”តិអាទិ។ **តទភិសមយាយ** តេសំ បច្ចយវិសេសានំ អធិគមត្ថំ។

ចតូសុ ខន្ធេសុ ឯកស្សបិ អសង្គហិតត្តាភាវតោ អនន្តរាទីហីតិ វិភត្តិ បរិណាមេត្វា យោជនា។ **អញ្ញន្តិ** សុខុមរូបំ។ ន ហិ តំ បុរេជាតបច្ចយោ ហោតិ។ ននុ ច រូបរូបម្បិ បុរេជាតបច្ចយភាវេន កុសលត្តិកេ នាគតន្តិ អាហ “**រូបរូបំ បនា**”តិអាទិ។ **អញ្ញត្ថ អាគតមេវា**តិ យទិបិ កុសលត្តិកេ នាគតំ, សនិទស្សនត្តិកាទីសុ បន អាគតត្តា ន សក្កា រូបរូបស្ស បុរេជាតបច្ចយតំ បដិក្ខិបិតុន្តិ អត្ថោ។

បច្ចយុទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បច្ចយនិទ្ទេសោ

១. ហេតុបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា

១. ហេតុបច្ចយេន បច្ចយភាវោ ហេតុបច្ចយោតិ ឧទ្ទិដ្ឋោ, ន ហេតុបច្ចយធម្មោតិ អត្ថោ។ **សោ**តិ ហេតុភាវេន បច្ចយោ។ ឯត្ថ ច បឋមវិកប្បេ យោ ហេតុបច្ចយេន បច្ចយភាវោ វុត្តោ, យោ ច ទុតិយវិកប្បេ ហេតុភាវេន បច្ចយោ វុត្តោ, សោ យស្មា អត្ថតោ យថាវុត្តស្ស បច្ចយធម្មស្ស យថាវុត្តានំ បច្ចយុប្បន្នានំ ហេតុបច្ចយភាវោយេវ, តស្មា វុត្តំ “**ឧភយថាបិ ហេតុភាវេន ឧបការកតា ហេតុបច្ចយោតិ ឧទ្ទិដ្ឋោតិ ទស្សិតំ ហោតី**”តិ។ យថា ចេត្ថ, ឯវំ “អារម្មណបច្ចយេន បច្ចយភាវោ, អារម្មណភាវេន វា បច្ចយោ អារម្មណបច្ចយោ”តិអាទិនា អារម្មណបច្ចយាទីសុ អត្ថោ នេតព្ពោតិ ទស្សេន្តោ “**ឯស នយោ សេសបច្ចយេសុបី**”តិ អាហ។ **ធម្មសភាវោ ឯវ, ន ធម្មតោ អញ្ញោ** ធម្មសត្តិ នាម អត្ថីតិ។ **ឧបការកំ ធម្ម**ន្តិ បច្ចយធម្មំ អាហ។ **ឧបការកត**ន្តិ បច្ចយតំ។

បច្ចត្តនិទ្ទិដ្ឋោតិ បច្ចត្តវសេន និទ្ទិដ្ឋោ, បឋមាយ វិភត្តិយា និទ្ទិដ្ឋោតិ អត្ថោ។ **តេនា**តិ បច្ចយធម្មនិទ្ទេសភូតេន បច្ចត្តនិទ្ទិដ្ឋេន បឋមេន ហេតុសទ្ទេន។ **ឯតស្សា**តិ ហេតុសទ្ទាភិធេយ្យមត្ថមាហ។ សោ ហិ ឆព្ពិធោ នវវិធោ ទ្វាទសវិធោតិ អនេកភេទេន ភិន្នោបិ ហេតុភាវសាមញ្ញេន ឯកជ្ឈំ កត្វា ឯកវចនេន វុត្តោ។ ទុតិយោ ហេតុសទ្ទោតិ អានេត្វា យោជនា។ **ហេតុនា សម្បយុត្តាន**ន្តិ អធិគតត្តា វុត្តំ “ហេតុសម្បយុត្តានំ បច្ចយោ ហោន្តោ ហេតុនា សម្បយុត្តានមេវ បច្ចយោ ហោតិ, ន វិប្បយុត្តាន”ន្តិ ឯវំ បទមេតំ។ ន ហិ សព្ពេន សព្ពំ ហេតុវិប្បយុត្តធម្មានំ ហេតុបច្ចយោ ន ហោតីតិ។ សម្បយុត្តសទ្ទស្ស សម្ពន្ធីសទ្ទត្តា “**សម្បយុត្តសទ្ទស្ស សាបេក្ខត្តា**”តិ វុត្តំ។ សម្បយុត្តោតិ ហិ វុត្តេ កេន សម្បយុត្តោតិ ឯកន្តតោ សម្ពន្ធិអន្តរំ អបេក្ខិតព្ពំ។ តេនាហ “**អញ្ញស្ស...បេ.... វិញ្ញាយតី**”តិ។ **នាយំ ឯកន្តោ**តិ ឃ្វាយំ “ទុតិយេ ហេតុសទ្ទេ អវិជ្ជមានេ”តិអាទិនា វុត្តោ អត្ថោ, អយមេកន្តោ ន ហោតិ, អញ្ញាបេក្ខោបិ សទ្ទោ អញ្ញស្ស វិសេសនំ ហោតីតិ ឥទំ ន សព្ពត្ថេវ សម្ភវតីតិ អត្ថោ។ “បច្ចត្តនិទ្ទិដ្ឋោ”តិ ឥមិនា បឋមស្ស ហេតុសទ្ទស្ស សម្បយុត្តសទ្ទានបេក្ខតំ អាហ។ តេន វុត្តំ “**ហេហុបច្ចយេន បច្ចយោតិ ឯត្ថេវ ព្យាវដោ**”តិ។ **អវិសិដ្ឋា**តិ ន វិសេសិតា។ **ឯវ**ន្តិ យថា ហេតុសទ្ទេន អញ្ញត្ថព្យាវដេន សម្បយុត្តា ន វិសេសិយន្តិ កិច្ចន្តរបសុតត្តា, ឯវំ សម្បយុត្តសទ្ទេន ហេតុសទ្ទវិសេសនរហិតេន តទត្ថមត្តព្យាវដត្តា អវិសេសតោ សម្បយុត្តានំ គហណំ សិយា។ តេន វុត្តំ “**សម្បយុត្តសទ្ទេនា**”តិអាទិ។ **អាហារិន្ទ្រិយាសម្បយុត្តស្ស អភាវតោ**តិ អាហារេហិ ឥន្ទ្រិយេហិ ច នសម្បយុត្តស្ស ធម្មស្ស អភាវតោ។ ន ហិ ផស្សចេតនាវិញ្ញាណវេទនាជីវិតវិរហិតោ ចិត្តុប្បាទោ អត្ថិ។ តេនាហ “**វជ្ជេតព្ពា...បេ.... តំ ន កត**”ន្តិ។ **វជ្ជេតព្ពំ** ហេតុវិប្បយុត្តំ។

ឯវម្បីតិ ទុតិយេន ហេតុសទ្ទេន គយ្ហមានេបិ នាបជ្ជតិ។ យទិបិ ហេតវោ ពហវោ, សាមញ្ញនិទ្ទេសោ ចាយំ, តថាបិ សាមញ្ញជោតនាយ វិសេសនិទ្ទិដ្ឋត្តាតិ អធិប្បាយោ។ តេន វុត្តំ “**បច្ចត្ត...បេ.... វុត្តត្តា**”តិ។ **វិនាបិ ទុតិយេន ហេតុសទ្ទេន ហេតុសម្បយុត្តភាវេ សិទ្ធេបី**តិ ឥមិនា យំ វុត្តំ “នាយមេកន្តោ”តិ, តមេវ ឧល្លិង្គេតិ។ **ន បន ហេតូន**ន្តិ ឥទំ ហេតុស្ស បច្ចយភាវេន គហិតត្តា បច្ចយុប្បន្នភាវេន គហណំ ន យុជ្ជេយ្យាតិ អាសង្កមានំ សន្ធាយ វុត្តំ។ តេនេវាហ “**ឯវម្បិ គហណំ សិយា**”តិ។ **សោ**តិ ទុតិយោ ហេតុសទ្ទោ។ អបរេ បន “ហេតុសម្បយុត្តកាន”ន្តិ ឯត្ថ ហេតូនញ្ច សម្បយុត្តកានញ្ចាតិ សមាសំ វិកប្បេន្តិ។ **បតិដ្ឋាមត្តាទិភាវេន និរបេក្ខា**តិ ហេតុឈានមគ្គធម្មា បតិដ្ឋានឧបនិជ្ឈាននិយ្យានមត្តេន អញ្ញធម្មនិរបេក្ខា ហេតុឈានមគ្គបច្ចយកិច្ចំ ករោន្តិ។ **សាបេក្ខា ឯវា**តិ អញ្ញសាបេក្ខា ឯវ។ **អាហរិតព្ពឥសិតព្ពា** អាហារិន្ទ្រិយបច្ចយេហិ ឧបកត្តព្ពធម្មា។ **តស្មា**តិ យស្មា យេហិ សាបេក្ខា, តេ អត្តនោ បច្ចយុប្បន្នធម្មេ បច្ចយភាវេនេវ បរិច្ឆិន្ទិត្វា តិដ្ឋន្តិ, តស្មា។ តេនាហ “**តេ វិនាបិ...បេ.... ន កត**”ន្តិ។ **បរិច្ឆិន្ទន្តិ** វិសេសេន្តិ។ **តន្តិ** ទុតិយំ អាហារិន្ទ្រិយគ្គហណំ។ **តត្ថា**តិ

អាហារិន្ទ្រិយបច្ចយនិទ្ទេសេ។ ន កេវលញ្ច តត្ថេវ, **ឥធ ច** ហេតុបច្ចយនិទ្ទេសេ **ទុតិយេន ហេតុគ្គហណេន បច្ចយុប្បន្នានំ បុន វិសេសនកិច្ចំ នត្ថិ**, កស្មា? បច្ចយភូតេនេវ ហេតុនា សម្បយុត្តានំ អញ្ញេសញ្ច ហេតូនំ អវិច្ឆិន្នត្តា។

បុរិមវចនាបេក្ខោ វុត្តស្សេវ និទ្ទេសោតិ តំ-សទ្ទស្ស បដិនិទ្ទេសភាវមាហ។ **បាកដីភូតេ ឯវ** អត្ថេ បវត្តតិ, បាកដីភាវោ ច អញ្ញានបេក្ខេន សទ្ទេន បកាសិតត្តា វេទិតព្ពោ។ **អនបេក្ខនីយោ** អត្ថន្តរព្យាវដត្តា។ **អញ្ញោ**តិ ហេតុសទ្ទតោ អញ្ញោ។ **និទ្ទិសិតព្ពបកាសកោ វុត្តោ នត្ថិ**, យោ តំ-សទ្ទេន បដិនិទ្ទេសំ លភេយ្យ។

យទិ ឯវំ "តំសមុដ្ឋានាន"ន្តិ ឯត្ថ កថន្តិ អាហ **"ហេតុសម្បយុត្តកានន្តិ ឥមិនា បនា"**តិអាទិ។ តត្ថ **បន-**សទ្ទោ សតិបិ ហេតូ ហេតុសម្បយុត្តកានំ និទ្ទេសភាវេ ហេតុសម្បយុត្តកសទ្ទេ លព្ភមានានំ និទ្ទិសិតព្ពានំ បាកដីករណសង្ខាតំ ហេតុសទ្ទតោ វិសេសំ ជោតេតិ។ "ហេតុសម្បយុត្តកាន"ន្តិ ឥមស្ស សមាសបទស្ស ឧត្តរបទត្ថប្បធានត្តមាហ **"បច្ចយុប្បន្នវចនេនា"**តិ។ តេន ច យថាធិប្បេតស្ស អត្ថស្ស ឯកទេសោវ វុច្ចតិ ធម្មានំ វិសេសនភាវតោតិ អាហ **"អសមត្ថេនា"**តិ។ វិសេសនំ នាម វិសេសិតព្ពាបេក្ខន្តិ អាហ **"បច្ចយុប្បន្នវចនន្តរាបេក្ខេនា"**តិ។ វុត្តតាយ វិនា បដិនិទ្ទេសតា នត្ថីតិ **"បុព្ពេ វុត្តេនា"**តិ វុត្តំ។

តំ-សទ្ទេន និទ្ទិសិតព្ពន្តិ "តំសមុដ្ឋានាន"ន្តិ ឯត្ថ តំ-សទ្ទេន និទ្ទិសិតព្ពំ ហេតុសម្បយុត្តកសទ្ទេ បាកដីភូតំ កឹ បនាតិ បុច្ឆតិ។ តេ ហេតូ ចេវ...បេ.... ហេតុសម្បយុត្តកា ច តំ-សទ្ទេន និទ្ទិសិតព្ពា ហេតុសម្បយុត្តកសទ្ទេ បាកដីភូតាតិ សម្ពន្ធោ។ **អញ្ញថា**តិ "យេហិ ហេតូហី"តិអាទិនា វុត្តប្បការតោ អញ្ញថា អញ្ញេន បការេន។ តំ អញ្ញំ បការំ ទស្សេន្តោ **"តេ ហេតូ...បេ.... សម្ពន្ធេ សតី"**តិ អាហ។ **ឥធា**តិ អនន្តរំ វុត្តសម្ពន្ធនំ ភុម្មនិទ្ទេសេន បរាមសតិ។ **តេនេវា**តិ បឋមេនេវ ហេតុសទ្ទេន។ **តំ-សទ្ទេន និទ្ទិសិតព្ពា**តិ "តំសមុដ្ឋានាន"ន្តិ ឯត្ថ តំ-សទ្ទេន និទ្ទិសិតព្ពា យថា បាកដា, ឯវំ បុព្ពេ "តំសម្បយុត្តកាន"ន្តិ វុត្តចោទនាយម្បិ ឯវមេវ តេនេវ តំ-សទ្ទេន និទ្ទិសិតព្ពា បាកដា ភវិតុំ អរហន្តិ។ តថា ច សតិ និទ្ទិសិតព្ពស្ស...បេ.... ន យុជ្ជេយ្យ។ **ទុវិធម្បិ វា ហេតុគ្គហណំ អបនេត្វា**តិ "ហេតូ ហេតុសម្បយុត្តកាន"ន្តិ ឯត្ថ កតំ ទ្វិប្បការហេតុគ្គហណំ អវិចារេត្វា "តំសម្បយុត្តកានន្តិ អវត្វា"តិអាទិនា **តំ-សទ្ទវចនីយតំ ចោទេតិ**, "និទ្ទិសិតព្ពស្ស អបាកដត្តា"តិអាទិនា **បរិហរតិ ច។ ហេតូ ហិ បច្ចយា**តិ ឥទំ អយំ ហេតុបច្ចយកថាតិ កត្វា វុត្តំ។

តំ ន វុត្តន្តិ ចិត្តសមុដ្ឋានវចនំ ន វុត្តំ។ **តស្សា**តិ សហជាតបច្ចយស្ស។ **កដត្តារូបស្ស បច្ចយភាវោ ន វុត្តោ ភវេយ្យ**, វុត្តោវ សោ "វិបាកាព្យាកតោ ឯកោ ខន្ធោ តិណ្ណន្នំ ខន្ធានំ កដត្តា ច រូបានំ សហជាតបច្ចយេន បច្ចយោ, តយោ ខន្ធា ឯកស្ស ខន្ធស្ស កដត្តា ច រូបាន"ន្តិអាទិនា, តស្មា ចិត្តចេតសិកានំ កដត្តារូបបច្ចយភាវោ ន សក្កា និវារេតុំ។ **តត្ថា**តិ សហជាតបច្ចយនិទ្ទេសេ។ តត្ថ ហិ "ចិត្តចេតសិកា ធម្មា ចិត្តសមុដ្ឋានានំ រូបានំ សហជាតបច្ចយេន បច្ចយោ"តិ ចិត្តសមុដ្ឋានរូបានិ ឯវ និទ្ទិដ្ឋានិ។ **ឥធាបី**តិ ឥមស្មឹ ហេតុបច្ចយនិទ្ទេសេបិ។ **ឯវំ ភវិតព្ព**ន្តិ "ចិត្តសមុដ្ឋានាន"ន្តិ និទ្ទេសេន ភវិតព្ពំ។ យទិ ឯវំ កស្មា តថា ន វុត្តន្តិ អាហ **"ចិត្តសមុដ្ឋានានន្តិ បនា"**តិអាទិ។ **វិសេសិតំ ហោតិ** សព្ពចិត្តចេតសិកាសមុដ្ឋានភាវេន។ **វចនេនា**តិ យថាទស្សិតេន សហជាតបច្ចយនិទ្ទេសវចនេន។ **ចិត្តចេតសិកានំ បច្ចយភាវោ ឯវ ហិ តត្ថ បច្ចយនិទ្ទេសេ វុត្តោ**, ន ចិត្តចេតសិកានំ សមុដ្ឋានភាវោតិ អធិប្បាយោ។

ហេតុអាទិបដិពទ្ធតញ្ច ទស្សេតិ យទគ្គេន តានិ ចិត្តបដិពទ្ធវុត្តីនិ, តទគ្គេន តំសម្បយុត្តធម្មបដិពទ្ធវុត្តីនិបិ ហោន្តីតិ។ **អារម្មណមេតំ ហោតី**តិ យទេតំ កុសលាកុសលចេតនាវសេន មនោទ្វារេ ចេតនំ សេសទ្វារេសុ កាយវចីបយោគវសេន សង្កប្បនំ, យញ្ច កាមរាគាទីនំ សន្តានេ អនុសយនំ, ឯតំ អារម្មណំ ឯសោ បច្ចយោ កម្មវិញ្ញាណស្ស ឋិតិយា បតិដ្ឋានាយ។ **បតិដ្ឋិតេ**តិ កម្មំ ជវាបេត្វា បដិសន្ធិអាកឌ្ឍនសមត្ថតាបតិដ្ឋាបត្តេ កម្មវិញ្ញាណេ វិរុឡ្ហេតិ តតោ ឯវ កម្មវិញ្ញាណតោ បដិសន្ធិវិញ្ញាណពីជេ **វិរុឡ្ហេ** វិរុហន្តេតិ អត្ថោ។ អថ វា **បតិដ្ឋា វិញ្ញាណស្ស ហោតី**តិ កិលេសាភិសង្ខារសង្ខាតេ កម្មវិញ្ញាណស្ស ឋិតិយា បវត្តិយា អារម្មណេ បច្ចយេ បដិសិទ្ធេ អាយតិបដិសន្ធិវិញ្ញាណស្ស បតិដ្ឋា ហោតិ, **តស្មឹ** បដិសន្ធិវិញ្ញាណេ បុនព្ភវាភិនិព្ពត្តិវសេន **បតិដ្ឋិតេ** បតិដ្ឋហន្តេ **វិរុឡ្ហេ** ពីជភាវេន វិរុហន្តេ នាមរូបស្ស អវក្កន្តិ ហោតីតិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ តេនាហ **"បដិសន្ធិនាមរូបស្ស វិញ្ញាណបច្ចយតា វុត្តា"**តិ។

បុរិមតរសិទ្ធាយាតិ ខេត្តភាវនិព្ពត្តិយា បុរេតរមេវ សិទ្ធាយ បឋវិយា។ អត្តលាភោយេវ ចេត្ថ បតិដ្ឋានំ, ន បដិលទ្ធត្តភាវានំ អវដ្ឋានន្តិ ទស្សេន្តោ **"បតិដ្ឋានំ កម្មស្ស កដត្តា ឧប្បត្តីតិ វុត្តំ ហោតី"**តិ អាហ។

សេសរូបានន្តិ បដិសន្ធិក្ខណេ បថវីធាតុអាទីនំ សេសរូបានំ, បវត្តេ បន តិសន្តតិរូបានម្បិ។ **សហភាវនមត្តំ វា ទស្សេតិ**។ សហភាវេនបិ ហិ អត្ថិ កាចិ វិសេសមត្តា។ **កត្ថចិ កត្ថចី**តិ បកតិកាលភវវិសេសាទិកេ។ តតិយបកតិយញ្ហិ បឋមកប្បិកកាលេ ច ភាវកលាបោ នត្ថិ, រូបភវេ កាយកលាបោបិ។ **អាទិ**-សទ្ទេន តត្ថេវ ឃានជិវ្ហាកលាបា, កាមភវេ ច អន្ធាទីនំ ចក្ខាទិកលាបា សង្គយ្ហន្តិ។ **កត្ថចិ អភាវាភាវតោ**តិ នាមរូបោកាសេ កត្ថចិបិ អភាវាភាវតោ។

តេសន្តិ បវត្តិយំ កដត្តារូបាទីនំ។ ន ហិ ហេតុ បវត្តិយំ កដត្តារូបស្ស បច្ចយោ ហោតិ, ឧតុអាហារជានំ បន សម្ភវោយេវ នត្ថិ។ តេន វុត្តំ **“បច្ចយភាវប្បសង្គោយេវ នត្ថី”**តិ។ **ន បន លព្ភតិ** បច្ចយបច្ចនីយេ តាទិសស្ស វារស្ស អនុទ្ធដត្តា។ **ឥទ**ន្តិ “បវត្តិយំ កដត្តារូបាទីនំ បច្ចយភាវបដិពាហនតោ”តិ ឥទំ “ហេតូ សហជាតាន”ន្តិ អទេសនាយ បរិហារវចនំ, ឦទិសី បន ចោទនា អនោកាសា ឯវាតិ ទស្សេតុំ **“ភគវា បនា”**តិអាទិ វុត្តំ។ យោ ហិ ធម្មោ យថា ភគវតា ទេសិតោ, សោ តថេវ គហេតព្ពោតិ។

ហេតុបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. អារម្មណបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា

២. **ឧប្បជ្ជនក្ខណេយេវា**តិ ឯត្ថ ឧប្បាទតោ បដ្ឋាយ យាវ ភង្គា ឧទ្ធំ បជ្ជនំ គមនំ បវត្តនំ ឧប្បជ្ជនំ, តស្ស ខណោ, តស្មិំ ឧប្បជ្ជនក្ខណេតិ ឯវំ វា អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ ឯវញ្ហិ សតិ ឧប្បជ្ជនសទ្ទេន ឧប្បន្នសទ្ទេន វិយ សព្ពេ បវត្តមានភាវា សង្គហិតា ហោន្តិ, ន ឧប្បាទមត្តំ។ **តេនា**តិ ចក្ខុវិញ្ញាណាទីនំ វត្តមានក្ខណេយេវ រូបាទីនំ អារម្មណបច្ចយត្តេន។ **អនាលម្ពិយមានាន**ន្តិ សព្ពេន សព្ពំ នាលម្ពិយមានានន្តិ អត្ថោ។ អញ្ញថា ហិ យថាវុត្តានំ រូបាទីនំ យទា អារម្មណបច្ចយត្តាភាវោ, តទា អនាលម្ពិយមានតាវាតិ។ **សព្ពរូបានី**តិ សព្ពានិ រូបាយតនានិ, យត្តកានិ តានិ អាបាថគតានិ យោគ្យទេសេ ឋិតានិ, តានិ សព្ពានីតិ អត្ថោ។ **សហ ន ហោន្តី**តិ ឯកជ្ឈំ អារម្មណំ ន ហោន្តិ។ សតិបិ ហិ អនេកេសំ ឯកជ្ឈំ អាបាថគមនេ យត្ថ យត្ថ បុព្ពាភោគោ, តំ តំយេវ អារម្មណំ ហោតិ, ន សព្ពំ។ នីលាទិសង្ឃាតវសេន ចេតំ វុត្តំ, ន បច្ចេកំ នីលាទិរូបាយតនមត្តវសេន។ សមុទិតានិយេវ ហិ រូបាយតនានិ ចក្ខុវិញ្ញាណស្ស អារម្មណំ, ន វិសុំ វិសុន្តិ ធាតុវិភង្គវណ្ណនាយំ ទស្សិតោយំ នយោ។ យំ បន អដ្ឋកថាយំ “តេ តេ វិសុំ វិសុំ អារម្មណបច្ចយោ ហោន្តី”តិបិ វុត្តំ, តម្បិ យថាវុត្តមេវត្ថំ សន្ធាយ វុត្តំ។ អញ្ញថា រូបាយតនំ មនិន្ទ្រិយគោចរំ នាម ន សិយា។ សទ្ទាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ តេនេវាហ **“តថា សទ្ទាទយោបី”**តិ។ “សហ ន ហោន្តី”តិ វុត្តមត្ថំ បាឡិយា វិភាវេតុំ **“យំ យន្តិ ហិ វចនំ រូបាទីនិ ភិន្ទតី”**តិ អាហ។

“យេ ឯតេ”តិអាទិកោ បុរិមោ អត្ថោ, “ន ឯកតោ ហោន្តី”តិអាទិកោ បន បច្ឆិមោ, “សព្ពារម្មណតាទិវសេន វា ឥធាបិ អត្ថោ គហេតព្ពោ”តិ កស្មា វុត្តំ។ ន ហិ “យំ យំ វា បនារព្ភា”តិ ឥមិស្សា បាឡិយា វិយ “យំ យំ ធម្មំ អារព្ភា”តិ ឥមស្ស បាឋស្ស បុរតោ មនោវិញ្ញាណស្ស សព្ពារម្មណតា នាគតា។ វុត្តញ្ហិ “សព្ពេ ធម្មា មនោវិញ្ញាណធាតុយា តំសម្បយុត្តកានញ្ច ធម្មានំ អារម្មណបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ។ ន ហិ អនន្តរមេវ បាឡិយំ សរូបតោ អាគតមត្ថំ គហេត្វា បទន្តរំ សំវណ្ណេតព្ពំ។ តត្ថ ហិ “រូបារម្មណំ វា”តិអាទិនា និយមវសេន ឆ អារម្មណានិ វត្វា “យំ យំ វា បនារព្ភា”តិ វចនំ សព្ពារម្មណតាទិទស្សនន្តិ យុត្តមេវេតន្តិ, ឥធ បន សព្ពារម្មណតំ វត្វា បុន “យំ យំ ធម្មំ អារព្ភា”តិ វុច្ចមានំ សព្ពារម្មណតាទស្សនន្តិ កថមិទំ យុជ្ជេយ្យ? កមាភាវោបិ “សព្ពេ ធម្មា”តិ អវិសេសវចនេនេវ សិទ្ធោ អារម្មណានុបុព្ពិយាវ អគ្គហិតត្តា។ ន ហិ មនោធាតុយា វិយ មនោវិញ្ញាណធាតុយា ឥធ អារម្មណានិ អនុបុព្ពតោ គហិតានិ, តត្ថ វិយ វា ឯតេនេវ និយមាភាវោបិ សំវណ្ណិតោតិ វេទិតព្ពោ។ តស្មា អដ្ឋកថាយំ វុត្តនយេនេវេត្ថ អត្ថោ គហេតព្ពោ។

បវត្តន្តិ បវត្តនំ។ នទិយា សន្ទនំ បព្ពតស្ស ឋានន្តិ ហិ វុត្តា អវិរតមវិច្ឆេទនាយំ តថាបវត្តិកិរិយាវ។ តេនាហ **“អវិរតំ អវិច្ឆិន្នំ សន្ទន្តី”**តិ។ **ឯវ**ន្តិ យថា “សន្ទន្តី”តិ វត្តមានវចនំ វុត្តំ, ឯវំ “យេ យេ ធម្មា ឧប្បជ្ជន្តី”តិ សព្ពសង្គហវសេន ឧប្បជ្ជនស្ស គហិតត្តា អារម្មណបវត្តតោ “ឧប្បជ្ជន្តី”តិ វត្តមានវចនំ វុត្តន្តិ អត្ថោ។ តេនាហ អដ្ឋកថាយំ **“សព្ពកាលសង្គហវសេនា”**តិអាទិ។ តថា ច វុត្តំ **“អតីតានាគត…បេ…. អធិប្បាយោ”**តិ, អតីតានាគតបច្ចុប្បន្នានំ ចិត្តចេតសិកានន្តិ អត្ថោ។ **សមុទាយវសេនា**តិ ចិត្តេន រាសីករណវសេន។ **អធិប្បាយោ**តិ ឥមិនា វត្តមានុបចារេន វិនាវ “យេ យេ ធម្មា ឧប្បជ្ជន្តី”តិ ឯត្ថ វត្តមានត្ថំ សក្កា យោជេតុន្តិ ឥមមត្ថំ ឧល្លិង្គេតិ។ តេនាហ **“ឥមេ បនា”**តិអាទិ។ យទិបិ បច្ចយធម្មា កេចិ អតីតា អនាគតាបិ ហោន្តិ, បច្ចយុប្បន្នធម្មោ បន បច្ចុប្បន្នោ ឯវាតិ អាហ **“អតីតានាគតានំ ន ហោន្តី”**តិ។ ឧប្បាទេ វា ហិ បច្ចយុប្បន្នស្ស បច្ចយេន ភវិតព្ពំ ឋិតិយំ វាតិ។ **តស្មា**តិ យស្មា អតីតានាគតា បរមត្ថតោ នត្ថិ, តស្មា។ **តេសូ**តិ បច្ចយុប្បន្នេសុ។ **តំតំបច្ចយា**តិ តំ តំ រូបាទិអារម្មណំ បច្ចយោ ឯតេសន្តិ តំតំបច្ចយា។ **អយមត្ថោ ទស្សិតោ**

ហោតិ សមានសភាវត្តា។ ន ហិ អត្តាភេទេន សភាវភេទោ អត្ថិ។ **ន បន តំតំបច្ចយវន្តតា ទស្សិតា ហោតិ** អតីតានាគតេសុ និប្បរិយាយេន តទភាវតោ។ យស្មា **បច្ចយវន្តោ** បច្ចុប្បន្នាយេវ, តេ ច **បច្ចុប្បន្នាយេវា**តិ។

យំ យំ ធម្មំ តេ តេ ធម្មាតិ យំនិមិត្តាយំវចនភេទោ, តំ ទស្សេតុំ **"ឯត្ថ ចា"**តិអាទិ អារទ្ធំ។ រូបារូបធម្មា ហិ កលាបតោ បវត្តមានាបិ ចិត្តចេតសិកានំ កទាចិ វិសុំ វិសុំ អារម្មណំ ហោន្តិ, កទាចិ ឯកជ្ឈំ, ន ឯត្ថ និយមោ អត្ថិ, បុរិមាភោគោយេវ បន តថាគហណេ ការណំ។ តយិមំ ទីបេតុំ ភគវតា យំវចនភេទោ កតោតិ ច សក្កា វត្តុំ, យស្មា បន ឯកកលាបបរិយាបន្នានម្បិ ធម្មានំ ឯកជ្ឈំ គហណេ ន សមុទាយោ គយ្ហតិ តទាភោគាភាវតោ, អថ ខោ សមុទិតា ធម្មា ឯវាតិ សហគ្គហណម្បិ វិសុំគហណគតិកំ, តស្មា វិសុំគហណសព្ភាវទីបនត្ថំ "យំ យ"ន្តិ វត្វា សតិបិ វិសុំគហណេ តេ សព្ពេ ឯកជ្ឈំ អារម្មណបច្ចយោ ហោន្តីតិ ទស្សនត្ថំ "តេ តេ"តិ វុត្តន្តិ ឥមមត្ថំ ទស្សេន្តោ **"ចត្តារោ ហិ ខន្ធា"**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **វេទនាទីសូ**តិ វេទនាទីសុ ចតូសុ ខន្ធេសុ អភិន្ទិត្វា គហណវសេន, ភិន្ទិត្វា បន គហណវសេន ផស្សាទីសុ។ **យោ ច រូបាទិកោ**តិ ឥទំ វិញ្ញាណន្តរស្ស សាធារណារម្មណវសេន វុត្តំ, **យេ ច អនេកេ ផស្សាទយោ**តិ ឥទំ អសាធារណារម្មណវសេន។ **តេ សព្ពេ**តិ តេ សាធារណាសាធារណប្បភេទេ សព្ពេបិ អារម្មណធម្មេ។ **ឯកេកមេវ អារព្ភ ឧប្បជ្ជន្តី**តិ ឯត្ថ យំ វត្តព្ពំ, តំ ហេដ្ឋា វុត្តមេវ។ **រូបារម្មណធម្មា ច អនេកេ** នីលាទិភេទតោ។ **តថា**តិ អនេកេ។ តេន ភេរិសទ្ទាទិកេ, មូលគន្ធាទិកេ, មូលរសាទិកេ, កថិនសម្ផស្សាទិកេ, វេទនាទិកេ ច សង្គណ្ហាតិ។ **អនេកេ**តិ ហិ ឥមិនា អនេកកលាបគតានំយេវ វណ្ណាទីនំ ឥន្ទ្រិយវិញ្ញាណារម្មណភាវមាហ។ សាមញ្ញតោ ហិ វុត្តំ យថារហំ ភិន្ទិត្វា និទស្សិតព្ពំ ហោតីតិ។

កុសលវិបាកស្សាតិ កុសលស្ស វិបាកស្ស ច។ **ន ហិ និព្ពានំ បុព្ពេ និវុត្ថ**ន្តិ ឥទំ "ទិដ្ឋនិព្ពានោយេវា"តិអាទិនា វក្ខមានមេវ អត្ថំ ហទយេ ឋបេត្វា វុត្តំ។ បុព្ពេនិវាសានុស្សតិញាណេន ហិ និព្ពានវិភាវនំ អទិដ្ឋសច្ចស្ស វា សិយា ទិដ្ឋសច្ចស្សបិ វា។ តត្ថ អទិដ្ឋសច្ចេន តាវ តំ វិភាវេតុមេវ ន សក្កា អប្បដិវិទ្ធត្តា, ឥតរស្ស បន បគេវ វិភូតមេវាតិ តំ តេន វិភាវិតំ នាម ហោតីតិ អធិប្បាយោ។ ឯត្ថ ច **"ន ច តំ វុត្ត"**ន្តិ ឥមិនា បុព្ពេនិវាសានុស្សតិញាណស្ស និព្ពានារម្មណករណាភាវំ អាគមតោ ទស្សេត្វា **"ន ហិ និព្ពាន"**ន្តិអាទិនា យុត្តិតោ ទស្សេតិ។ តត្ថ **"ន បុព្ពេ និវុត្ថំ អសង្ខតត្តា"**តិ កស្មា វុត្តំ? គោចរាសេវនាយ អាសេវិតស្សបិ និវុត្ថន្តិ ឥច្ឆិតត្តា។ ទិដ្ឋសច្ចោយេវ ហិ បុព្ពេនិវាសានុស្សតិញាណេន និព្ពានំ វិភាវេតិ, ន អទិដ្ឋសច្ចោ។ តំ បន ញាណំ ខន្ធេ វិយ ខន្ធបដិពទ្ធេបិ វិភាវេតីតិ និព្ពានារម្មណខន្ធវិភាវនេ និព្ពានម្បិ វិភាវេតីតិ សក្កា វិញ្ញាតុំ។ ឯតេន បយោជនាភាវចោទនា បដិក្ខិត្តាតិ ទដ្ឋព្ពា។ **ឯវំ អនាគតំសញាណេបិ យោជេតព្ព**ន្តិ យថា បុព្ពេនិវាសានុស្សតិញាណស្ស និព្ពានារម្មណតា ទស្សិតា, ឯវំ អនាគតំសញាណេបិ យថារហំ យោជេតព្ពំ។ តត្ថ បន "ខន្ធបដិពទ្ធវិភាវនកាលេ"តិអាទិនា យោជនា វេទិតព្ពា។ តេន វុត្តំ **"យថារហ"**ន្តិ។ **កស្សចិ** អភិញ្ញាប្បត្តស្សបិ រូបាវចរស្ស, បគេវ ឥតរស្ស។

អារម្មណបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. អធិបតិបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា

៣. ធុរសហចរិយតោ ធោរេយ្យោ "ធុរ"ន្តិ វុត្តោតិ អាហ **"ធុរន្តិ ធុរគ្គាហ"**ន្តិ។ ឆន្ទស្ស បុព្ពង្គមតាសិទ្ធំ បាសំសភាវំ ឧបាទាយ អដ្ឋកថាយំ "ជេដ្ឋក"ន្តិ វុត្តន្តិ តមេវត្ថំ ទីបេន្តោ **"សេដ្ឋ"**ន្តិ អាហ។ តថា ហិ វុត្តំ **អដ្ឋសាលិនិយំ** "ឆន្ទំ បុព្ពង្គមំ កត្វា អាយូហិត"ន្តិ។ **បុរិមឆន្ទស្សា**តិ "ឆន្ទាធិបតី"តិ បុរិមស្មិំ បទេ និទ្ទេសវសេន វុត្តស្ស ឆន្ទសទ្ទស្ស **សមានរូបេន** សទិសាការេន។ **តទនន្តរំ និទ្ទិដ្ឋេនា**តិ តស្ស បុរិមស្ស ឆន្ទសទ្ទស្ស អនន្តរំ និទ្ទេសវសេន វុត្តេន។ តតោ ឯវ ច តំសមានត្ថតាយ ច **តំសម្ពន្ធេន** "ឆន្ទសម្បយុត្តកាន"ន្តិ ឯត្ថ ឆន្ទសទ្ទេនេវ អធិបតិសទ្ទរហិតេនាតិ អត្ថោ។ **បច្ចយភូតស្សា**តិ អធិបតិបច្ចយភូតស្ស។ **សម្បយុត្តកវិសេសនភាវោ**តិ អត្តនា សម្បយុត្តធម្មានំ សោ ឯវ អធិបតិបច្ចយតាសង្ខាតោ វិសេសនភាវោ។ **ឯស នយោ**តិ ឥមិនា "វីរិយាធិបតិ វីរិយសម្បយុត្តកានន្តិអាទីសុ បុរិមវីរិយស្ស សមានរូបេនា"តិអាទិនា វត្តព្ពំ អត្ថវចនំ អតិទិសតិ។

កុសលាព្យាកតានំ បវត្តិន្តិ កុសលាព្យាកតានំ អធិបតីនំ បវត្តនាការំ។ **អលទ្ធំ** អារម្មណំ **លទ្ធព្ពំ** លព្ភនីយំ, លទ្ធុំ វា សក្កុណេយ្យំ, ទុតិយេ បន អត្ថេ លាភមរហតីតិ **លទ្ធព្ពំ។ អវញ្ញាត**ន្តិ បគេវ អនវញ្ញាតន្តិ អត្ថោ។

អប្បនាប្បត្តា កុសលកិរិយធម្មា មហាពលា សាធិបតិកា ឯវ ហោន្តិ, តថា មិច្ឆត្តនិយតាបីតិ អាហ **"អប្បនាសទិសា…បេ…. នុប្បជ្ជន្តី"**តិ។ **អប្បនាសទិសា**តិ អប្បនាប្បត្តសទិសា។ **កម្មកិលេសាវរណភូតា ច**

តេតិ តេ មិច្ឆត្តនិយតធម្មា កម្មាវរណភូតា, យេ អានន្តរិយប្បការា កិលេសាវរណភូតា, យេ និយតមិច្ឆាទិដ្ឋិធម្មា, សម្បយុត្តចេតនាយ បនេត្ថ កិលេសាវរណបក្ខិកតា ទដ្ឋព្ពា អានន្តរិយចេតនាសម្បយុត្តស្ស បដិឃស្ស កម្មាវរណបក្ខិកតា វិយ។ បច្ចក្ខគតិ អនន្តរភាយ វិនា ភាវិនីតិ វុត្តំ “**បច្ចក្ខសគ្គានំ កាមាវចរទេវានម្បិ**”តិ។ តេន តេសុ អានន្តរិយា វិយ អសម្ភាវិនោ អហេតុកាភិនិវេសាទយោបីតិ ទស្សេតិ។

តិវិធោបិ កិរិយារម្មណាធិបតីតិ ឯត្ថ អយំ កិរិយារម្មណាធិបតីតិ អជ្ឈត្តារម្មណោ អធិប្បេតោ, ឧទាហុ ពហិទ្ធារម្មណោតិ ឧភយថាបិ ន សម្ភវោ ឯវាតិ ទស្សេន្តោ “**កាមាវចរាទិភេទតោ បនា**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ បរសន្តានគតានំ សារម្មណធម្មានំ អធិបតិបច្ចយតា នត្ថីតិ សម្ពន្ធោ។ **អភាវតោ**តិ អវចនតោ។ អវចនញ្ហិ នាម យថាធម្មសាសនេ អភិធម្មេ អភាវោ ឯវាតិ ឯតេនេវ អនុទ្ធដតាបិ អវុត្តតោ វេទិតព្ពា។ អជ្ឈត្តារម្មណពហិទ្ធារម្មណទ្វយវិនិមុត្តស្ស សារម្មណធម្មស្ស អភាវតោ នត្ថីតិ វិញ្ញាយតីតិ វត្តព្ពេ តមេវ វិញ្ញាយមានតំ សម្ភាវេន្តោ “**នត្ថីតិ វិញ្ញាយមានេបី**”តិ អាហ។ តេន វុត្តំ “**ពហិទ្ធា ខន្ធេ**”តិអាទិ។ **រូបេ ឯវ ភវិតុំ អរហតិ** ឯទិសេសុ ឋានេសុ អរូបេ អសម្ភវតោតិ អធិប្បាយោ។ អសម្ភវតោ ច យថាវុត្តបាឡិអនុសារតោតិ វេទិតព្ពន្តិ។ “**វិចារិត**”ន្តិ កស្មា វុត្តំ, ននុ “អតីតារម្មណេ អនាគតេ ខន្ធេ គរុំ កត្វា អស្សាទេតី”តិអាទិវចនតោ អរូបេបិ ឯទិសេសុ ឋានេសុ ខន្ធសទ្ទោ បវត្តតេវ។ **អាវជ្ជនកិរិយសញ្ញាវតោ បនា**តិ តទំ យថាទស្សិតបាឡិយា វិរោធបរិហរណាធិប្បាយេន វុត្តំ, អវចនំ បន កត្ថចិ វិនេយ្យជ្ឈាសយេន, កត្ថចិ នយទស្សនេន ហោតីតិ កុតោ វិរោធាវសរោ។

អធិបតិបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. អនន្តរបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា

៤. យថាវុត្តា និរោធានន្តរុស្សុញ្ញតា និរោធប្បត្តតា **ឱកាសទានវិសេសោ**, អត្តនោ អនុរូបចិត្តុប្បាទនសមត្ថតា ចិត្តនិយមហេតុតា, តត្ថ អនន្តរុប្បាទនសមត្ថតា ច សណ្ឋានាភាវតោ សុដ្ឋុតរំ និរន្តរុប្បាទនសមត្ថតា ច **ចិត្តនិយមហេតុវិសេសោ** ទដ្ឋព្ពោ។ **ធាតុវសេនា**តិ វិញ្ញាណធាតុមនោធាតុមនោវិញ្ញាណធាតុវសេន។ ឯត្តកា ឯវ ហិ ធាតុយោ ភិន្នសភាវា អនន្តរបច្ចយតាយ និយមេត្វា វត្តព្ពា, អភិន្នសភាវា បន វិសេសាភាវតោ បុរិមតាមត្តំយេវ វិសេសំ បុរក្ខត្វា វត្តព្ពាតិ តា កុសលាទិភេទេន តថា វុត្តា។ តេនាហ “**កុសលាទិវសេន ចា**”តិ។ យា បន មនោធាតុមនោវិញ្ញាណធាតុវសេន អនន្តរបច្ចយតា វត្តព្ពា, តត្ថ មនោវិញ្ញាណធាតុ មនោធាតុយា អនន្តរបច្ចយេន បច្ចយោតិ វុច្ចមានោ សម្មោហោ សិយា, បុរេ មនោធាតុយា អនន្តរបច្ចយភាវេន វុត្តា, ឥទានិ មនោវិញ្ញាណធាតុ មនោធាតុយាតិ បច្ចយបច្ចយុប្បន្នវិសេសា ន វិញ្ញាយេយ្យុំ, មនោធាតុយា បន ចក្ខុវិញ្ញាណាទិធាតូនំ អនន្តរបច្ចយភាវេ វុច្ចមានេ និយមោ នត្ថិ។ តេនាហ “**មនោធាតុ ចក្ខុវិញ្ញាណធាតុយាតិ ចា**”តិ ។ **តថេវា**តិ និយមាភាវតោ ឯវាតិ អត្ថោ។ **តស្មា**តិ យស្មា ឥតោ អញ្ញថា ទេសនាយ បច្ចយបច្ចយុប្បន្នានំ វិសេសាភាវោ ចិត្តវិសេសទស្សនវិច្ឆេទោ និយមាភាវោ ចាតិ ឥមេ ទោសា អាបជ្ជន្តិ, តស្មា។ **និទស្សនេនា**តិ ធាតុវសេន និទស្សនេន។ **នយំ ទស្សេត្វា**តិ “មនោវិញ្ញាណធាតុ តំសម្បយុត្តកា ច ធម្មា មនោធាតុយា តំសម្បយុត្តកានញ្ច ធម្មានំ អនន្តរបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ ឯវមាទិកស្ស អនន្តរបច្ចយតាគ្គហណស្ស នយំ ទស្សេត្វា។ **និរវសេសទស្សនត្ថ**ន្តិ និរវសេសស្ស អនន្តរបច្ចយភាវិនោ ចិត្តុប្បាទស្ស ទស្សនត្ថំ។

សទិសកុសលានន្តិ សមានកុសលានំ, សមានតា ចេត្ថ ឯកវីថិបរិយាបន្នតាយ វេទិតព្ពា។ តេនេវាហ “**ភូមិភិន្នានម្បិ បច្ចយភាវោ វុត្តោ ហោតី**”តិ។ សមានវីថិកា ច យស្មា សមានវេទនា សមានហេតុកា ច ហោន្តិ, តស្មា “**វេទនាយ វា ហេតូហិ វា សទិសកុសលាន**”ន្តិ អាហ។ **វា**-សទ្ទោ ចេត្ថ អនិយមត្ថោ។ តេន ញាណសង្ខារាទិភេទស្សបិ វិកប្បនវសេន សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ **ចុតិបិ គហិតា** តំសភាវត្តា។ ភវង្គចិត្តមេវ ហិ បរិយោសានេ “ចុតី”តិ វុច្ចតិ។ កុសលាកុសលានន្តរញ្ច កទាចិ សា ឧប្បជ្ជតីតិ **តទារម្មណម្បិ គហិត**ន្តិ ទដ្ឋព្ពំ, កិរិយជវនានន្តរំ តទារម្មណុប្បត្តិយន្តិ អធិប្បាយោ។

កាមាវចរកិរិយាយ អាវជ្ជនស្សាតិ អយមេត្ថ អត្ថោ អធិប្បេតោតិ ទស្សេន្តោ “**អាវជ្ជនគ្គហណេន កាមាវចរកិរិយំ វិសេសេតី**”តិ អាហ។ តមេវ ហិ អត្ថំ បាកដតរំ កាតុំ “**កាមាវចរវិបាកោ**”តិអាទិ វុត្តំ។ **វោដ្ឋព្ពនម្បិ គហិតំ** សន្តីរណានន្តរត្តាតិ អធិប្បាយោ។

អនន្តរបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. សហជាតបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា

៦. **បោរាណបាឋោ**តិ បុរាតនោ អដ្ឋកថាបាឋោ។ **ឥមស្សា**តិ ឥមស្ស បទស្ស។ **អវុត្តស្សា**តិ បាឡិយំ អវុត្តស្ស។ យទិបិ សហគតសទ្ទស្ស អត្ថសំវណ្ណនាយំ សំសដ្ឋសទ្ទស្ស វិយ សមានត្ថស្សបិ កត្ថចិ សទ្ទន្តរស្ស អត្ថោ វុច្ចតិ បរិយាយវិសេសពោធនត្ថំ, តថាបិ ន មូលសទ្ទស្ស អត្ថោ វិភាវិតោ ហោតីតិ ទស្សេន្តោ អាហ **“ន ច…បេ.… ហោតី”**តិ។ “អញ្ញមញ្ញ”ន្តិ ច “អញ្ញអញ្ញ”ន្តិ វត្តព្ពេ **ម**-ការាគមំ កត្វា និទ្ទេសោ, កម្មព្យតិហារេ ចេតំ បទំ, តស្មា ឥតរេតរន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ បច្ចយបច្ចយុប្បន្នានំ ឯកស្មិំយេវ ខណេ បច្ចយុប្បន្នបច្ចយភាវស្ស ឥច្ឆិតត្តា យោ ហិ យស្ស បច្ចយោ យស្មិំ ខណេ, តស្មិំយេវ ខណេ សោបិ តស្ស បច្ចយោតិ អយមេត្ថ អញ្ញមញ្ញបច្ចយតា។ តថា ហិ អដ្ឋកថាយំ “អញ្ញោ អញ្ញស្សា”តិ វត្វា “ឥមិនា…បេ…. ទីបេតី”តិ វុត្តំ។ **ឱក្កមនំ** បវិសនន្តិ អត្ថោ។ អាសនក្ខណេ ហិ ធម្មា បុរិមភវតោ ឥមំ ភវំ បវិសន្តា វិយ ហោន្តិ។ តេន វុត្តំ **“បរលោកតោ ឥមំ លោកំ អាគន្ត្វា បវិសន្តំ វិយ ឧប្បជ្ជតី”**តិ។ តស្មា អវិសេសេន បដិសន្ធិ ឱក្កន្តិសទ្ទាភិធេយ្យាតិ អធិប្បាយេន វុត្តំ **“ឱក្កន្តិ…បេ.… អធិប្បាយេនាហា”**តិ។ **តំនិវារណត្ថ**ន្តិ តស្ស ខណន្តរេ រូបីនំ សហជាតបច្ចយភាវស្ស “កញ្ចិ កាលេ ន សហជាតបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ និវារណត្ថំ។ តេន បទទ្វយេន សមានេសុ បច្ចយបច្ចយុប្បន្នធម្មេសុ បុរិមតោ បច្ឆិមស្ស វិសេសមត្ថំ ទស្សេតិ។

ឯវញ្ច “កញ្ចិ កាលេ”តិ បទស្ស “កេចិ កាលេតិ វា, កិស្មិញ្ចិ កាលេ”តិ វា វិភត្តិវិបល្លាសេន អត្ថោ គហេតព្ពោតិ អធិប្បាយេន បឋមវិកប្បំ ទស្សេត្វា ឥទានិ បការន្តរេន ទស្សេតុំ **“កញ្ចិ កាលេតិ កេចិ កិស្មិញ្ចិ កាលេតិ វា អត្ថោ”**តិ អាហ។ តេន “កញ្ចី”តិ អយំ សាមញ្ញនិទ្ទេសោតិ ទស្សេតិ។ យោ ហិ អយំ “កេចី”តិ បច្ចត្តពហុវចនាភិធេយ្យោ អត្ថោ, យោ ច “កិស្មិញ្ចី”តិ ភុម្មេកវចនាភិធេយ្យោ, តទុភយំ សតិ កាលវន្តកាលតាវិភាគេ កី-សទ្ទស្ស វចនីយតាសាមញ្ញេន បន ឯកជ្ឈំ កត្វា “កញ្ចី”តិ បាឡិយំ វុត្តន្តិ តំ វិភជិត្វា ទស្សេតុំ **“កេចិ កិស្មិញ្ចី”**តិ វុត្តំ។ អដ្ឋកថាយំ បន “កិស្មិញ្ចី”តិ ភុម្មវសេនេវ វុត្តំ។ **តេន** យថាវុត្តអត្ថវិភាគេន បទេន។ **វត្ថុភូតា**តិ វត្ថុសភាវា។ ហទយរូបមេវ សន្ធាយ វទតិ។ **រូបន្តរាន**ន្តិ ហទយវត្ថុតោ អញ្ញរូបានំ។ អរូបីនំ សហជាតបច្ចយតំ បុព្ពេ “ឱក្កន្តិក្ខណេ នាមរូប”ន្តិ ឯត្ថ អនិវារិតំ និវារេតីតិ យោជនា, តថា វត្ថុស្ស ច កាលន្តរេ បដិសន្ធិកាលតោ អញ្ញស្មិំ កាលេ អរូបីនំ និវារេតីតិ។ **ឯវញ្ច កត្វា**តិអាទិនា យថាវុត្តអត្ថវណ្ណនាយ បាឡិយំ វិភត្តិនិទ្ទេសស្ស រូបកភាវមាហ។ បុនបិ បុរិមតោ បច្ឆិមស្ស ឧបចយេន វិសេសំ ទស្សេតុំ **“បុរិមេន ចា”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **បុរិមេនា**តិ “ឱក្កន្តិក្ខណេ នាមរូប”ន្តិ ឥមិនា បច្ចយនិទ្ទេសវចនេន។ **“ឯកោ ខន្ធោ វត្ថុ ច តិណ្ណំ ខន្ធាន”ន្តិអាទិនា** បដិច្ចវារាទិបាឋេន។ អត្ថវិវរណញ្ហិ បច្ចយនិទ្ទេសបាឡិយា សព្ពេបិ សត្ត មហាវារា។ វត្ថុស្ស វត្តព្ពត្តេ អាបន្នេ កិន្តិ បច្ចយោតិ តស្ស នាមស្សាតិ យោជនា។ **ឯតេនា**តិ “រូបិនោ ធម្មា អរូបីនំ ធម្មាន”ន្តិ ឯតេន វចនេន។ **កេវលស្សា**តិ នាមរហិតស្ស វត្ថុស្ស។ **តថា**តិ នាមស្ស បច្ចយភាវេន។

កត្ថចីតិ “រូបិនោ ធម្មា អរូបីនំ ធម្មានំ កញ្ចិ កាលំ សហជាតបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ ឯតស្មិំ និទ្ទេសេ។ ឯត្ថ ហិ អញ្ញមញ្ញសហជាតបច្ចយភាវោ លព្ភតិ។ **វចនេនា**តិ “អញ្ញមញ្ញ”ន្តិ ឥមិនា វចនេន បាឡិយំ សហជាតបច្ចយភាវស្ស **អសង្គហិតត្តា,** អត្ថតោ បន លព្ភតេវាតិ។ តេនាហ **“លព្ភមានេបី”**តិ។ **តស្សា**តិ អញ្ញមញ្ញបច្ចយត្តស្ស។ **ឯវន្តិ** “ន អញ្ញមញ្ញវសេនា”តិ ឥមិនា បការេន។ **សមុទាយេកទេសវសេន សាមិវចន**ន្តិ អវយវាវយវិសម្ពន្ធេ អវយវិនិ សាមិវចនន្តិ អត្ថោ, **និទ្ធារណេ វា** “កណ្ហា គាវីន”ន្តិអាទីសុ វិយ។

សហជាតបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. និស្សយបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា

៨. **កិស្មិញ្ចិ កាលេតិ ឥទំ ន លព្ភតិ** សព្ពទាបិ និស្សយបច្ចយតាយ លព្ភមានត្តា។ សហជំ បុរេជន្តិ ហិ វិភាគំ អនាមសិត្វា និស្សយតាមត្តមេវ និស្សយបច្ចយតា។ **វត្ថុរូបំ បញ្ចវោការភវេ**តិ វត្ថុរូបំ បញ្ចវោការភវេ ចាតិ ច-សទ្ទោ លុត្តនិទ្ទិដ្ឋោ ទដ្ឋព្ពោ។ **តស្សា**តិ អារុប្បវិបាកង្គបទស្ស។ **បកាសេតព្ពត្តា**តិ ឥមិនា អបាកដំ បាកដំ កត្វា វចនេន ចោទនា អនោកាសាតិ ទស្សេតិ។

និស្សយបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. ឧបនិស្សយបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា

៩. ឧបនិស្សយេ តយោតិ អនន្តរារម្មណបកតូបនិស្សយប្បភេទេ តយោ ឧបនិស្សយេ។ **អនេកសង្គាហកតាយា**តិ អនេកេសំ បច្ចយធម្មានំ សង្គហណតោ។ **ឯកន្តេនេវ ហោន្តិ** ចិត្តនិយមហេតុភាវេន បវត្តិនិយមតោ។ **យេសុ បទេសូ**តិ យេសុ កុសលាទិបទេសុ។ **សង្គហិតោ**តិ សង្គហំ គតោ, កុសលាទិបទេសុ យេសំ បទានំយេវ អនន្តរូបនិស្សយោ លព្ភតីតិ អត្ថោ។ **តេសុ "កេសញ្ចី"តិ ន វុត្តំ**។ កស្មា? **ន សក្កា វត្តុំ** ឯកន្តេនេវ ឧបលព្ភនតោ។ **តេសូ**តិ កុសលាកុសលបទេសុ។ ន ហិ កុសលោ អកុសលស្ស អនន្តរូបនិស្សយោ ហោតិ, អកុសលោ វា កុសលស្ស, អារម្មណបកតូបនិស្សយា បន អនេកន្តិកា, តស្មា តត្ថ "កេសញ្ចី"តិ វុត្តំ។ **សទ្ធានំ បច្ចយធម្មាន**ន្តិ បច្ចយភាវេន បុរិមនិទ្ទិដ្ឋានំ កុសលាទីនំ កុសលស្ស អកុសលស្ស វាតិ អត្ថោ។ **អកុសលាទីហី**តិ យថាសង្ខ្យំ អកុសលេន កុសលេន វា។ **អវិសេសេនា**តិ យថាវុត្តវិសេសេ និយមំ អគ្គហេត្វា អកុសលាទីសុ អកុសលកុសលានំ "កេសញ្ចី"តិអាទិនា។

អនារម្មណត្តា អារម្មណូបនិស្សយំ បុព្ពាបរនិយមេន អប្បវត្តិតោ អនន្តរូបនិស្សយំ ន លភតីតិ យោជនា។ **បកតស្សា**តិ និប្ផាទិតស្ស, ឧបសេវិតស្ស វា។ ន ហិ រូបសន្តានស្ស សទ្ធាទិនិប្ផាទនំ អត្ថិ, ឧតុភោជនាទិឧបសេវនំ វា សម្ភវតិ។ តេនាហ **"យថា ហិ...បេ.... រូបសន្តានេនា"**តិ។ ននុ ច រូបសន្តានេ បុព្ពេនាបរំ វិសេសោ លព្ភតិ , សោ ច ន វិនា សមានជាតិយេន ការណេនាតិ ស្វាយំ បកតូបនិស្សយលាភោតិ កទាចិ អាសង្កេយ្យាតិ អាហ **"យស្មិញ្ចា"**តិអាទិ។ តត្ថ **តន្តិ** ឧតុពីជាទិកំ កម្មាទិ ច **តេន** រូបេន បុរិមនិប្ផន្នេន។ **ឧប្បាទនំ** សាតិសន្និកំ ទដ្ឋព្វំ។ អធិបតីសុ បុព្ពាភិសង្ខារោ វិយ **បកប្បនំ** សំវិទហនំ។ **បករណំ** វុត្តលក្ខណេន ការណភាវេន អវដ្ឋានំ, យតោ ការណវិសេសោ "បកតី"តិ វុច្ចតិ។ យទិ ឯវំ កស្មា រូបស្សេវ តំ បដិក្ខិបីយតីតិ អាហ **"យថា ច...បេ.... ទដ្ឋព្ពា"**តិ។ ឯវម្បិ ឧតុពីជាទីនំ អង្កុរាទីសុ កថំ បច្ចយវិសេសភាវោតិ អាហ **"ឧតុពីជាទយោ បន...បេ.... ភាវតោ"**តិ។ ឧបនិស្សយោតិ ច យស្មា ពលវតាការណំ អធិប្បេតំ, តស្មា ន ឯត្ថ ឯកន្តេន បុរិមនិប្ផត្តិ ឥច្ឆិតព្ពា។ យទិ ឯវំ បាឡិយំ កថំ បុរិមគ្គហណន្តិ អាហ **"បុរិមបុរិមានំយេវ បនា"**តិអាទិ។ តេបិ វា បរិកប្បនវសេន បុរិមនិប្ផន្នាយេវ នាម ហោន្តិ។ ន ហិ អសំវិទិតាការេ វត្ថុស្មិំ បត្ថនាប វត្តីតិ។ តេនាហ **"តំសមានលក្ខណតាយា"**តិ។

ធម្មេតិ បុគ្គលសេនាសនបញ្ញត្តីនំ ឧបាទានភូតេ ធម្មេ។ **អយំ នយោ**តិ បញ្ញត្តិមុខេន បញ្ញបេតព្ពា តទុបាទានភូតា ធម្មា គយ្ហន្តីតិ យថាវុត្តោ នយោ។ **ឯត្ថេវា**តិ "សេនាសនម្បិ ឧបនិស្សយបច្ចយេន បច្ចយោ"តិ ឯតស្មិំយេវ វចនេ។ កថំ បច្ចុប្បន្នស្ស បកតូបនិស្សយភាវោតិ ចោទនាយ "វត្ថុតី"តិអាទិនា អាគមំ ទស្សេត្វា យុត្តិំ ទស្សេតុំ **"បច្ចុប្បន្នានម្បិច តាទិសានំ បុព្វេ បកតត្តា"**តិ វុត្តំ។ **តាទិសាន**ន្តិ យាទិសា ឧតុអាទយោ បច្ចុបដ្ឋិតា, តាទិសានំ តតោ **បុព្វេ** បុរេតរំ **បកតត្តា** បកតូបនិស្សយយោគ្យតាយ អាបាទិតត្តា។

កសិណាទីនម្បិ អារម្មណូបនិស្សយតា សម្ភវតីតិ កត្វា វុត្តំ **"ឥមិនា អធិប្បាយេន 'ឯកច្ចាយា'តិ អាហា"**តិ។ តថា ហិ "កសិណមណ្ឌលំ ទិស្វា"តិអាទិនា តស្ស ឧបនិស្សយភាវោ អដ្ឋកថាយំ វុត្តោ។

អរូបាវចរកុសលម្បិ ឧបនិស្សយោ ហោតិ, បគេវ កាមាវចររូបាវចរកុសលន្តិ អធិប្បាយោ។ តំ បន យថា ឧបនិស្សយោ ហោតិ, តំ ទស្សេតុំ **"យស្មិំ កសិណាទិម្ហី"**តិអាទិ វុត្តំ។ **អនុប្បន្នុឈានុប្បាទនេ**តិ រូបាវចរជ្ឈានំ សន្ធាយាហ, អរូបាវចរជ្ឈានេ បន វត្តព្ពមេវ នត្ថិ។ **តទុប្បាទកកុសលាន**ន្តិ តស្ស រូបាវចរវិបាកស្ស ឧប្បាទកកុសលានំ, រូបាវចរកុសលានន្តិ អត្ថោ។ **បដិសន្ធិនិយាមកស្សា**តិ រូបាវចរបដិសន្ធិនិយាមកស្ស។ **ចុតិតោ**តិ រូបាវចរបដិសន្ធិយា អនន្តរបច្ចយភូតាយ ចុតិយា។ **បុរិមជវនស្ស វសេនា**តិ ចុតិយា អាសន្នជវនភាវេន។ **រូបាវចរកុសលំ អរូបាវចរវិបាកស្សា**តិ ឯត្ថាបិ "តទុប្បាទកកុសលាន"ន្តិអាទិនា អានេត្វា យោជេតព្ពំ។ យថា ច "រូបាវចរកុសលំ អរូបាវចរវិបាកស្ស ឧបនិស្សយោ"តិ វុត្តំ, ឯវំ "កាមាវចរកុសលម្បិ តទុប្បាទកកុសលាន"ន្តិអាទិនា យោជេតព្ពំ។ លោកុត្តរវិបាកស្ស តេភូមកកុសលានម្បិ បាទកាទិវសេន ឧបនិស្សយភាវោ បាកដោយេវ, តថា តំតំភូមកកុសលានំ តំតំភូមកកិរិយានំ, កាមាវចរកុសលស្ស រូបារូបាវចរកិរិយានំ, រូបាវចរកុសលស្ស អរូបាវចរកិរិយាយ ឧបនិស្សយភាវោតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេន្តោ **"ឯវំ បច្ចេកំ...បេ.... វេទិតព្ពោ"**តិ អាហ។ "សទ្ធំ ឧបនិស្សាយ ទានំ ទេតី"តិអាទិនា បកតូបនិស្សយោ ឧទ្ទេសវសេនេវ បាឡោ អាគតោ, ន វិភជនវសេនាតិ អាហ **"បាឡិយម្បិ...បេ.... វិស្សជ្ជិតោ"**តិ។ កុសលត្តិកាទីសុ អនុលោមាទិភេទភិន្នត្តា **បញ្ហាវារេសូ**តិ ពហុវចននិទ្ទេសោ។

លោកុត្តរនិព្ពត្តនំ ឧបនិស្សាយ បរស្ស សិនេហុប្បាទនេ លោកុត្តរធម្មា ឧបនិស្សយោ វិយ ហោន្តីតិ អយមេត្ថ លេសោ, ភាវិនោ បន លោកុត្តរស្ស អកុសលានំ ឧបនិស្សយតា សម្ភវតីតិ អាហ **"ន ឥទំ សារតោ ទដ្ឋព្ពន្តិ អធិប្បាយោ"**តិ។ **រូបាវចរាទិកុសលាន**ន្តិ រូបារូបាវចរលោកុត្តរកុសលានំ ឧប្បាទិយមានស្ស រូបាវចរកុសលស្សាតិ យោជនា។ រូបាវចរកិរិយស្ស ច អរូបាវចរវិបាកោ ឧបនិស្សយោ កថន្តិ អាហ **"បុព្វេ និវុត្ថាទីសុ...បេ....**

អរហតោ”តិ ។ តំ តំ វិបាកំ បត្តេន្តោ តស្ស តស្ស វិបាកស្ស ហេតុភូតំ កុសលំ និព្ពត្តេតីតិ វិបាកានំ កុសលូបនិស្សយតាតិ អាហ “**ចតុភូមកា…បេ…. ឧបនិស្សយោ**”តិ។ លោកិយកុសលានំ បន លោកុត្តរវិបាកា ឧបនិស្សយោ ន ហោន្តីតិ ទស្សេន្តោ “**យទិបី**”តិអាទិមាហ។ តេនេវ ហិ “តថា តេភូមកវិបាកោ”តិ តេភូមកគ្គហណំ កតំ។ តត្ថ **តេនា**តិ អនាគាមិនា។ **តន្តិ** អរហត្តផលំ។ **តស្មា**តិ អទិដ្ឋបុព្ពត្តា។ **តានិ វិយា**តិ សោតាបត្តិផលានិ វិយ។ **តេសន្តិ** បុថុជ្ជនាទីនំ។ **ឥមស្សា**តិ អនាគាមិនោ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – យថា បុថុជ្ជនាទីនំ សន្តានេ ឈានាទីនំ សោតាបត្តិផលាទីនំ ន ឧបនិស្សយបច្ចយោ អនុបលទ្ធបុព្ពត្តា, ឯវំ អនាគាមិនោ ឈានាទីនំ អគ្គផលំ ឧបនិស្សយបច្ចយោ អទិដ្ឋបុព្ពត្តា។ តេនាហ “**ឧបលទ្ធបុព្ពសទិសមេវ ហិ អនាគតម្បិ ឧបនិស្សយោ**”តិ។ អដ្ឋកថាយំ បន ហេដ្ឋិមផលានំ កុសលូបនិស្សយតា វុត្តា ឯវ។

យថា វិបាកា កុសលានំ, ឯវំ កិរិយាបិ តេសំ ឧបនិស្សយោ ហោតីតិ តំ នយំ ទស្សេតុំ “**កិរិយំ អត្ត បដិសម្ភិទាទិ**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ **យោនិសោមនសិការេ វត្តព្ពមេវ នត្ថី**តិ ចតុភូមកកុសលស្សបិ យោនិសោមនសិការោ ឧបនិស្សយោ ហោតីតិ ឯត្ថ វត្តព្ពមេវ នត្ថិ, តទត្ថំ យោនិសោមនសិការំ បវត្តេន្តស្សាតិ អត្ថោ។ **តន្តិ** យោនិសោមនសិការំ។ អកុសលស្ស ច ចតុភូមកវិបាកស្ស ឧបនិស្សយោ យោនិសោមនសិការោតិ យោជនា។ **ឯវំ កិរិយស្សបី**តិ យថា កុសលស្ស យោនិសោមនសិការស្ស វសេន ឧបនិស្សយោ វុត្តោ, ឯវំ កិរិយស្សបិ យោនិសោមនសិការស្ស វសេន យោជេតព្ពន្តិ អត្ថោ។ សោ ហិ តំ ឧបនិស្សាយ រាគាទិឧប្បាទនេ អកុសលស្ស វុត្តនយេន កុសលាកុសលូបនិស្សយភាវមុខេន ចតុភូមកវិបាកស្ស ឧបនិស្សយោ ហោតិយេវ។ យទិ កិរិយសង្ខាតោ…បេ…. ហោតិយេវ, អថ កស្មា បកតូបនិស្សយវិភជនេ កិរិយា ន គហិតា, ឧតុភោជនសេនាសនានិយេវ គហិតានីតិ អាហ “**នេវវិបាកនវិបាកធម្មធម្មេសុ…បេ…. នយទស្សនមត្តមេវា**”តិ។ **ឯវមាទិកន្តិ អាទិ**-សទ្ទេន “កុសលំ ធម្មំ សហជាតោ អព្យាកតោ ធម្មោ ឧប្បជ្ជតិ ន ឧបនិស្សយបច្ចយា”តិ ឯវមាទិកំ សង្គណ្ហាតិ។ ឧបនិស្សយបរិយាយោ ឧបនិសសទ្ទោតិ កត្វា វុត្តំ “**វិញ្ញាណូបនិសំ នាមរូបំ, នាមរូបូបនិសញ្ច សឡាយតនន្តិអាទិកេនា**”តិ។ ឯត្ថ ហិ វិញ្ញាណស្ស នាមរូបានំ ផស្សរូបាទីនំ ចក្ខាយតនាទីនញ្ច ឧបនិស្សយភាវោ វុត្តោតិ។

ឧបនិស្សយបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. បុរេជាតបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា

១០. ទស្សិតមេវ នយទស្សនវសេនាតិ យោជនា។ យទិ ទស្សិតមេវ, កស្មា វុត្តំ “សាវសេសវសេន ទេសនា កតា”តិ អាហ “**សរូបេន អទស្សិតត្តា**”តិ។ “យំ យំ ធម្មំ បុរេជាតំ អារព្ភ យេ យេ ធម្មា ឧប្បជ្ជន្តិ ចិត្តចេតសិកា ធម្មា, តេ តេ ធម្មា តេសំ តេសំ ធម្មានំ បុរេជាតបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ ឯវំ **សរូបេន** បាឡិយំ **អទស្សិតត្តា។ ឥទ្ធិវិធាភិញ្ញាយ ចា**តិ **ច**-សទ្ទេន ចុតូបបាតញាណស្សបិ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ តស្សបិ ហិ រូបធម្មារម្មណកាលេ **អដ្ឋារសសុ យំ កិញ្ចិ អារម្មណបុរេជាតំ ហោតិ** បច្ចុប្បន្នារម្មណត្តា។ “ចវមានេ ឧបបជ្ជមានេ”តិ ហិ វុត្តំ។ ទិព្ពចក្ខុទិព្ពសោតញាណេសុ ច វត្តព្ពមេវ នត្ថិ។

ឥតរស្សបិ អភាវាតិ អារម្មណបុរេជាតស្សបិ អភាវា អគ្គហណំ បដិសន្ធិភាវិនោតិ យោជនា។ សតិបិ កស្សចិ បដិសន្ធិភាវិនោ អារម្មណបុរេជាតេ វិភូតំ បន កត្វា អារម្មណករណាភាវតោ អវិជ្ជមានសទិសន្តិ កត្វា វុត្តំ “**ឥតរស្សបិ អភាវា**”តិ។ តេនេវាហ “**បដិសន្ធិយា វិយ អបរិព្យត្តស្ស អារម្មណស្ស អារម្មណមត្តភាវតោ**”តិ។ សន្ធីរណភាវិនោ មនោវិញ្ញាណធាតុយាបិ ឯកន្តេនេវ បុរេជាតបច្ចយោ រូបាទីនិ បញ្ចារម្មណានីតិ យោជនា។ ឯត្ថ ច “មនោធាតូនញ្ចា”តិអាទិ “តទារម្មណភាវិនោ”តិ បទស្ស បុរតោ វត្តព្ពោ, ឧប្បដិបាដិយា លិខិតំ។

បុរេជាតបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១១. បច្ឆាជាតបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា

១១. **និរវសេសទស្សិតបុរេជាតទស្សនវសេនា**តិ “ចតុសមុដ្ឋានិកតិសមុដ្ឋានិករូបកាយស្សា”តិ ឯវំ និរវសេសតោ ទស្សិតស្ស បុរេជាតស្ស បច្ចយុប្បន្នស្ស ទស្សនវសេន។ បច្ចយា ហិ ឥធ កាមាវចររូបាវចរវិបាកា, តេសុ កាមាវចរវិបាកោ ច ចតុសមុដ្ឋានិករូបកាយស្ស បច្ចយោ, ន ឥតរោ។ តេនេវាហ “**រូបាវចរវិបាកោ បន អាហារសមុដ្ឋានស្ស ន ហោតី**”តិ, តស្មា “តស្សេវា”តិ វុត្តេបិ យថារហមត្ថោ វេទិតព្ពោ។

បច្ឆាជាតបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១២. អាសេវនបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា

១២. បការេហិ គុណិតំ **បគុណំ**, ពហុក្ខត្តុំ បវត្តិយា ភាវិតន្តិ អត្ថោ។ អតិសយេន បគុណំ **បគុណតរំ**, តតោយេវ **ពលវតរំ**។ តស្ស ភាវោ, តេន បគុណតរពលវតរភាវេន **វិសិដ្ឋំ** វិសេសប្បត្តំ។ ស្វាយំ វិសេសោ វិបាកេ នត្ថីតិ អាហ "**ឯតេន វិបាកាព្យាកតតោ វិសេសេតី**"តិ។

អាសេវនបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៣. កម្មបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា

១៣. **ឯវំសភាវា**តិ កម្មបច្ចយេន ឧបការកសភាវា។ **សមត្ថតា**តិ អានុភាវោ។ **តស្សា**តិ វិបាកក្ខន្ធកដត្តារូបសង្ខាតស្ស ផលស្ស។ **កម្មបច្ចយភាវោ វុត្តោ**តិ កម្មបច្ចយេន បច្ចយភាវោ វុត្តោ។ **ឯកវោការេ រូបម្បី**តិ ឯកវោការេបិ រូបំ ន ជនេតិ, បគេវ ចតុវោការេតិ អត្ថោ។

កម្មបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៤. វិបាកបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា

១៤. យថា ហិ រូបភវេ សញ្ញីនំ តំនិព្ពត្តិកបុញ្ញាភិសង្ខារេនេវ រូបុប្បត្តិ, ឯវំ អសញ្ញីនម្បីតិ តត្ថ កាមាវចរកម្មុនា យថា វិបាកានុរូបានំ បច្ចយោ ហោន្តោ កេសញ្ចិយេវ ហោតិ, ន សព្ពេសំ, កត្ថចិយេវ ហោតិ, ន សព្ពត្ថ, ន ឯវំ វិបាកានន្តិ អាហ "**ឯកន្តេនា**"តិ។ **តេសំ វសេនា**តិ តេសំ វិបាកបច្ចយលាភីនំ វិបាកក្ខន្ធានំ វសេន។ **ន ហី**តិអាទិនា "ឯកន្តេនា"តិ វុត្តមត្ថំ ព្យតិរេកតោ វិភាវេតិ។ **ភូមិទ្វយវិបាកោ**តិ កាមាវចររូបាវចរវិបាកោ អារុប្បេ រូបស្ស ន ហិ បច្ចយោតិ យោជនា។

វិបាកបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៥. អាហារបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា

១៥. កេវលាយ ឱជាយ អជ្ឈោហរណស្ស អភាវា "**អសិតបីតាទិវត្ថុហិ សហ អជ្ឈោហរិតោវា**"តិ វុត្តំ។ ខាទនីយភោជនីយប្បភេទេ អសិតេ តាវ កពឡីការតា ហោតុ, បាតព្ពាទិកេ បន កថន្តិ អាហ "**បាតព្ព...បេ....ហោន្តី**"តិ។ យេភុយ្យវសេន វា ឯវំ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។

អនុបាលកោតិ ឧបត្ថម្ភកោ។ **ចិត្តសមុដ្ឋានស្ស** កាយស្ស **អាហារបច្ចយភាវោ** កពឡីការាហារស្ស វិចារេត្វា គហេតព្ពោ។ កស្មាតិ ចេ? ឯត្ថ ការណមាហ "**ន ហី**"តិអាទិនា។ សតិ ហិ បច្ចយភាវេ "ចិត្តសមុដ្ឋានោ កពឡីការាហារោ ចិត្តសមុដ្ឋានស្ស កាយស្ស អាហារបច្ចយេន បច្ចយោ"តិអាទិ វត្តព្ពំ សិយា, ន បន វុត្តំ, នោចិត្តសមុដ្ឋានស្ស បន វុត្តំ។ តេនាហ "**តិវិធោបិ...បេ.... វុត្តោ**"តិ។

អាហារបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៦. ឥន្ទ្រិយបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា

១៦. "មិស្សកត្តា"តិ ឥទំ ឥន្ទ្រិយតាយ រូបារូបជីវិតិន្ទ្រិយានំ ឯកជ្ឈំ កត្វា ទេសិតត្តំ សន្ធាយ វុត្តំ, តស្មា **មិស្សកត្តា**តិ រូបជីវិតិន្ទ្រិយមិស្សកត្តាតិ អត្ថោ។ **ជីវិតិន្ទ្រិយ**ន្តិ អរូបជីវិតិន្ទ្រិយំ។ **ន សព្ពេន សព្ពំ វជ្ជិតព្ព**ន្តិ យថា បញ្ហាបុច្ឆកេ អរូបជីវិតិន្ទ្រិយំ មិស្សកត្តា ន គហិតំ, ន ឯវមិធ អរូបជីវិតិន្ទ្រិយំ អគ្គហិតន្តិ អត្ថោ។

អរូបានំ ចក្ខុវិញ្ញាណាទីនំ **បច្ចយន្តរាបេក្ខានិ** អាវជ្ជនារម្មណាទិអញ្ញបច្ចយសាបេក្ខានិ **ឥន្ទ្រិយបច្ចយា សិយុំ** ចក្ខាទីនំ រូបារូបានំ អញ្ញមញ្ញំ កទាចិបិ អវិនិព្ភុត្តភាវស្ស អភាវតោ, បច្ចយន្តរសមោធានាបេក្ខតាយ ច។ **យោ បន និរបេក្ខោ**តិ យថា ចក្ខាទីនិ បច្ចយន្តរេសុ សាបេក្ខានិ, ឯវំ សាបេក្ខោ អហុត្វា យោ តត្ថ និរបេក្ខោ ឥន្ទ្រិយបច្ចយោ ហោតិ អវិនិព្ភុត្តធម្មានំ យថា ទុវិធម្បិ ជីវិតិន្ទ្រិយំ, សោ អត្ថនោ...បេ.... នត្ថីតិ យោជនា។ **អវិនិព្ភុត្តានំ តេសម្បិ** លិង្គាទីនំ **សិយុំ** វិនិព្ភុត្តានំ បច្ចយុប្បន្នានំ ឥន្ទ្រិយបច្ចយតាភាវស្ស អទិដ្ឋត្តា។ ននុ ចក្ខាទីនំ វិនិព្ភុត្តានំ ឥន្ទ្រិយបច្ចយភាវោ ទិដ្ឋោតិ? សច្ចំ ទិដ្ឋោ, ន បន សោ សមានជាតិយាតិ ទស្សេន្តោ "**ន**

ហី"តិអាទិមាហ។ **សតិ ចេវ**ន្តិ ឯវំ វុត្តប្បការេ សមានជាតិយំយេវ អវិនិព្ភុត្តស្ស ឥន្ទ្រិយបច្ចយភាវេ សតិ **ឥត្ថិបុរិសិន្ទ្រិយេហិ** សទ្ធិំ។ សហយោគេ ហិ ឥទំ ករណវចនំ។ យទិបិ ឥត្ថិបុរិសិន្ទ្រិយានិ លិង្គាទីនំ កលលាទិកាលេ ឥន្ទ្រិយបច្ចយតំ ន ផរេយ្យុំ តេសំ តទា អភាវតោ។ យេ បន រូបធម្មា តទា សន្តិ, តេហិ អវិនិព្ភុត្តានំ, តេសំ កស្មា ន ផរន្តីតិ អាហ "**អញ្ញេសំ បនា**"តិអាទិ។ **អពីជភាវតោ** អនិមិត្តភាវតោ។ **តទនុរូបាន**ន្តិ កលលាទិអវត្ថានុរូបានំ **អត្ថិតំ ឥច្ឆន្តិ**, យតោ "ឥត្ថី, បុរិសោ"តិ បកតិវិភាគោ វិញ្ញាយតីតិ តេសំ អធិប្បាយោ។

កុសលជាតិយន្តិ និទ្ទារណេ ភុម្មំ។ យេ បន "កុសលជាតិក"ន្តិ បឋន្តិ, តេសំ បច្ចត្តេករវចនំ។ **វិសុំ ឯកជាតិ វា ភូមិ វា ន ហោតិ** តទេកទេសភាវតោ។ **ហេតុអាទីសុបី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន "អកុសលាហារេសុបិ ឯសេវ នយោ"តិ ឯវមាទិកំ សង្គណ្ហាតិ។ **ឯស នយោ**តិ យ្វាយំ "ភូមិវសេន វុត្តេសូ"តិអាទិនា អរូបេ អលព្ភមានស្ស ឥន្ទ្រិយបច្ចយស្ស អដ្ឋបនេ អត្ថនយោ វុត្តោ, ឯស នយោ យោជេតព្ពោតិ។ **តថា អបរិយាបន្នកុសលហេតុ, តថា អកុសលហេតូ**តិ ឯត្ថាបិ បឋមាបរិយាបន្នកុសលហេតុ ទោមនស្សសហគតាកុសលហេតុ ច វិសុំ ឯកជាតិ ភូមិ វា ន ហោន្តីតិ អារុប្បេ អលព្ភមានាបិ វិសុំ ន ឋបិតាតិ យោជេតព្ពោ។ ឯស នយោ "អកុសលាហារេសុបិ ឯសេវ នយោ"តិ ឯវមាទីសុ។

សតិ សហជាតបច្ចយត្តេ ឧប្បាទក្ខណេបិ ឥន្ទ្រិយបច្ចយតា សិយាតិ កត្វា វុត្តំ "**សហជាតបច្ចយត្តាភាវសន្ទាយោ**"តិ។ វុត្តញ្ហិ "ឧប្បជ្ជមានោ សហ ឧប្បជ្ជមានភាវេន ឧបការកោ ធម្មោ សហជាតបច្ចយោ"តិ (បដ្ឋា. អដ្ឋ. បច្ចយុទ្ទេសវណ្ណនា)។ តស្ស បន សហជាតបច្ចយត្តាភាវោ យទិបិ អដ្ឋកថាយំ "សហជាតបច្ចយតា បន តស្ស នត្ថី"តិ សរូបេនេវ ទស្សិតោ, តថាបិ តំ អនន្តរុជានន្តោ "**ឧប្បាទ...បេ.... និរោធេតុ**"ន្តិ វត្វា "**វក្ខតី**"តិអាទិនា តមត្ថំ សមត្ថេតិ។ **កម្មបច្ចយសទិស**ន្តិ ហិ ឯតេន តស្ស ឧប្បាទក្ខណេ បច្ចយភាវោ បកាសិតោ។ **បវត្តេចា**តិ **ច**-សទ្ទេន បដិសន្ធិយញ្ច កដត្តារូបស្ស រូបជីវិតិន្ទ្រិយតោ អញ្ញោ ឥន្ទ្រិយបច្ចយោ ន ហិ អត្ថីតិ យោជនា។ **បដិច្ចវារាទយោ** សម្បយុត្តវារបរិយោសានា **ឆ** វារា **ឧប្បាទក្ខណមេវ គហេត្វា បវត្តា** "កុសលំ ធម្មំ បដិច្ច កុសលោ ធម្មោ ឧប្បជ្ជតិ ហេតុបច្ចយា"តិអាទិនា, ន ឋិតិក្ខណន្តិ អធិប្បាយោ។ **ឯវញ្ច កត្វា**តិ ឧប្បាទក្ខណមេវ គហេត្វា បវត្តត្តា។ **ឯតេសូ**តិ យថាវុត្តេសុ ឆសុ វារេសុ។ កេចិ បន "រូបជីវិតិន្ទ្រិយស្ស អនុបាលនំ ឧប្បាទក្ខណេ ន បាកដំ ពលវញ្ច យថា ឋិតិក្ខណេ បច្ឆាជាតាទិបច្ចយលាភតោ ចិរភាវប្បត្តិយាស្ស តំ បាកដំ ពលវញ្ច, តស្មា 'ឋិតិក្ខណេ'តិ វុត្ត"ន្តិ វទន្តិ។

ឥន្ទ្រិយបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៧. ឈានបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា

១៧. សោមនស្សទោមនស្សសង្ខាតានីតិ សោមនស្សទោមនស្សបរិយាយេន វុត្តានិ, ឈានង្គភាវវិសេសនតោ វា សោមនស្សទោមនស្សភូតានេវ សុខទុក្ខានិ ឈានង្គានិ, ន ឥតរសុខទុក្ខានីតិ ឈានង្គភូតានំយេវ សុខទុក្ខានំ ឈានង្គភាវទស្សនត្ថំ **សោមនស្សទោមនស្សគ្គហណំ កតំ**។ ឥទានិ យថាវុត្តមេវ "**ទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណេសូ**"តិអាទិនា វិត្ថារតោ វិភាវេតិ, តំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។ **តេនា**តិ វិសេសនភូតេន សោមនស្សទោមនស្សគ្គហណេន។

អភិនិបាតមត្តត្តាតិ អារម្មណករណមត្តភាវតោ។ **ចិន្តនាបវត្តិយា** ឧបនិជ្ឈាយនបវត្តិយា។ **យថាវុត្តេនេវ ការណេនា**តិ "ឧបនិជ្ឈានាការស្ស អភាវតោ"តិ ឯតេន ការណេន។ **បុព្ពេ**តិអាទិតោ។ **ចត្តារិ អង្គានិ វជ្ជិតានី**តិ សត្តសុ អង្គេសុ ទស្សិយមានេសុ ចត្តារិ អង្គានិ វជ្ជិតានិ។ **អដ្ឋកថា ហេសា**តិ លេសេន អបកាសេតព្ពតាយ ការណមាហ។ **តីសុបិ ឯកមេវ វត្តព្ពំ សិយា**, តំសមានលក្ខណតាយ ឥតរេសំ តិណ្ណម្បិ គហណំ ហោតីតិ។ **តិណ្ណំ បន វចនេនា**តិ ឧបេក្ខាសុខទុក្ខានំ អឈានង្គតាទស្សនត្ថេន វចនេន។ **តតោ** ឧបេក្ខាទិតោ **អញ្ញស្ស** ធម្មស្ស ចិត្តេកគ្គតាយ **ឈានង្គន្តិ ឧទ្ធដភាវោ អាបជ្ជតិ** អឈានង្គេសុ អគ្គហិតត្តា។ **យថាវុត្តការណតោ**តិ "ឧបនិជ្ឈានាការស្ស អភាវតោ"តិ វុត្តការណតោ **អញ្ញេន ការណេន អនុទ្ធដភាវោ វា អាបជ្ជតិ** អនុបនិជ្ឈាយនសភាវេហិ សទ្ធិំ អគ្គហិតត្តា ឧបនិជ្ឈាយនាការភាវតោ អញ្ញេនេវ ការណេន ចិត្តេកគ្គតាយ បាឡិយំ អនុទ្ធដភាវោ អាបជ្ជតិ។ **តំទោសបរិហរណត្ថ**ន្តិ យថាវុត្តទោសវិនិមោចនត្ថំ។

យេ បនាតិអាទិ បទការមត្តទស្សនំ។ **សោមនស្សាទីហី**តិ សោមនស្សទោមនស្សឈានង្គុបេក្ខាហិ។ **អវិភូតភាវោ** ឧបេក្ខនំ។ ឧបេក្ខា ហិ អវិភូតកិច្ចា វុត្តា។ **សមានានំ កេសំ? សុខាទីនំ**, កេហិ? **សោមនស្សាទីហិ,** កថំ? **សុខ...បេ.... យុត្តតា**តិ យោជនា។ **ន ចិត្តេកគ្គតាយា**តិ សុខាទីហិ, តទញ្ញេហិ អភិនិរោបនាទីហិ ច អនិន្ទ្រិយកិច្ចតាយ ច អនុបនិជ្ឈាយនកិច្ចតាយ ច អសមានតាយ បញ្ចវិញ្ញាណេសុ ចិត្តេកគ្គតាយ ឈានង្គន្តិ

អនុទ្ទដភាវេ ការណំ ន វត្តព្ពន្តិ។ **សាតិ** ចិត្តេកគ្គតា។ **ឯត្ថាតិ** “ឧបេក្ខាសុខទុក្ខានី”តិ ឯតស្មឹ អដ្ឋកថាវចនេ ន គហិតា។ **វិចិកិច្ឆាយុត្តមនោធាតុអាទីសូតិ** វិចិកិច្ឆាសម្បយុត្តចិត្តេ មនោធាតុយា សម្បដិច្ឆនាទីសុ ច។ **តស្សាបិ** ចិត្តេកគ្គតាយបិ។

ឈានបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៨. មគ្គបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា

១៨. ទុវិធម្បិ សង្កប្បន្តិ សម្មាសង្កប្បោ មិច្ឆាសង្កប្បោតិ ច ឯវំ អនវជ្ជសាវជ្ជភេទេន ទុវិធម្បិ។ **វីរិយំ សមាធិន្តិ** ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ **សង្គណ្ហិត្វា** វិតក្កាទិភាវសាមញ្ញេន សហ គហេត្វា, ឯកេកមេវ កត្វា គហេត្វាតិ អត្ថោ។ **តេហិ** មិច្ឆាវាចាកម្មន្តាជីវេហិ។ **ឥធាតិ** ឥមស្មឹ មគ្គបច្ចយនិទ្ទេសេ **លព្ភមានានិ ច** មគ្គបច្ចយភាវតោ, ច-សទ្ទេន **អលព្ភមានានិ ច** មគ្គបច្ចយត្តាភាវា។ យទិ ឯវំ កស្មា វុត្តានីតិ អាហ **“មគ្គង្គវចនសាមញ្ញេនា”**តិ។ ឯវំ បរិយាយនិទ្ទេសោ ឥធ កិមត្ថិយោតិ ចោទនំ សន្ធាយាហ **“ឯវញ្ហិ សុត្តវោហារោបិ ទស្សិតោ ហោតី”**តិ។ **ឯវំ បន ទស្សេន្តេនាតិ** បរមត្ថតោ អមគ្គង្គានិបិ សុត្តេ មគ្គង្គវោហារសិទ្ធិយា ឥធ មគ្គង្គេហិ សហ ទស្សេន្តេន។ **ឧទ្ទរិត្វាតិ** បទុទ្ធារំ កត្វា។ ឥទានិ មិច្ឆាវាចាទីហិ សទ្ធឹ ទ្វាទសង្គានិ ន ទស្សេតព្ពានិ, កស្មាតិ ចេតិ អាហ **“ន ហិ បាឡិយំ…បេ…. វុត្តព្ពោ”**តិ។ **តប្បដិបក្ខភាវតោយេវ មិច្ឆាមគ្គង្គានិ,** ន មិច្ឆាទិដ្ឋិអាទយោ វិយ សភាវតោតិ អធិប្បាយោ។

បរិយាយនិប្បរិយាយមគ្គង្គទស្សនត្ថេបិ អត្ថវចនេ ឯវំ ន វត្តព្ពមេវាតិ ទស្សេន្តោ **“បរិយាយ…បេ…. អធិករណានី”**តិ អាហ។ តស្សត្ថោ – យថា “អញ្ញភាគិយស្ស អធិករណស្សា”តិ ឯត្ថ បាឡិគតអធិករណសទ្ទបតិរូបកោ អញ្ញោ អធិករណសទ្ទោ បាឡិគតតទញ្ញសាធារណតាយ ឧភយបទត្ថោ ឧទ្ធដោ “អធិករណំ នាម ចត្តារិ អធិករណានី”តិ, ឯវមិធាបិ និប្បរិយាយំ ឥតរញ្ច មគ្គង្គំ ទស្សេតុកាមេន បាឡិគតតទញ្ញសាធារណោ មគ្គង្គសទ្ទោ ឧទ្ធរិតព្ពោ សិយា, តថា ន កតន្តិ។ **តស្មាតិ** យស្មា បាឡិគតោយេវ មគ្គង្គសទ្ទោ ឧទ្ធដោ, ន តទញ្ញសាធារណោ, ន ច អត្ថុទ្ធារមុខេន អធិប្បេតត្ថោ និយមិតោ, តស្មា។ **តេសូតិ** អហេតុកចិត្តុប្បាទេសុ។ “សម្មាទិដ្ឋិ…បេ…. សមាធយោ”តិ ឯត្ថ សង្កប្បវាយាមសមាធយោ សម្មាមិច្ឆាសទ្ទេហិ វិសេសេត្វា វុត្តាតិ អាហ **“សម្មាទិដ្ឋិអាទយោ យថាវុត្តា សន្តី”**តិ។ សង្កប្បវាយាមសមាធិប្បត្តា បន តត្ថ កេចិ សន្តិយេវាតិ។ អថ វា **សម្មាទិដ្ឋិអាទយោតិ** វុត្តប្បការេ សម្មាទិដ្ឋិអាទិកេ អនវសេសេ សន្ធាយ វុត្តំ។ តេនាហ **“យថាវុត្តា”**តិ។ **ឧប្បត្តិដ្ឋាននិយមនត្ថត្តា** ន វិសេសនត្ថត្តាតិ អធិប្បាយោ។

មគ្គបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២០. វិប្បយុត្តបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា

២០. សម្បយោគាសង្កាវត្ថុភូតោតិ សម្បយោគាសង្កាយ អធិដ្ឋានភូតោ។ តេនាហ អដ្ឋកថាយំ “អរូបិនោ ហិ ខន្ធា ចក្ខាទីនំ វត្ថូនំ អព្ភន្តរតោ និក្ខមន្តា វិយ ឧប្បជ្ជន្តី”តិ។

វិប្បយុត្តបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២១. អត្ថិបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា

២១. យស្មឹ សតិ យំ ហោតិ, អសតិ ច ន ហោតិ, សោ តស្ស បច្ចយោតិ យទិទំ សមាសតោ បច្ចយលក្ខណំ យំ សន្ធាយ សុត្តេ វុត្តំ “ឥមស្មឹ សតិ ឥទំ ហោតិ, ឥមស្មឹ អសតិ ឥទំ ន ហោតី”តិ, តយិទំ អត្ថិបច្ចយេ យោជេត្វា ទស្សេន្តោ **“យោ ហី”**តិអាទី វត្វា អយញ្ច នយោ និព្ពានេ ន លព្ភតិ, តស្មា និព្ពានំ អត្ថិបច្ចយភាវេន ន ឧទ្ធដន្តិ ទស្សេតុំ **“និព្ពានញ្ច…បេ…. ឧបការកំ ហោតី”**តិ អាហ។ តេន បច្ចយធម្មានំ បច្ចយភាវោ វិសេសតោ ព្យតិរេកមុខេន បាកដោ ហោតីតិ ទស្សេតិ។ **នត្ថិភាវោបការកតាវិរុទ្ធោតិ** នត្ថិបច្ចយភាវវិរុទ្ធោ។ វិគតាវិគតបច្ចយា វិយ ហិ អញ្ញមញ្ញំ ឧជុបច្ចនីកភាវេន ឋិតា នត្ថិអត្ថិបច្ចយា។ **ន និព្ពានំ អត្ថិបច្ចយោ** នត្ថិភាវោបការកតា អវិរោធតោ។ យេ ហិ អត្ថិបច្ចយធម្មា, តេ នត្ថិភាវោបការកតាវិរុទ្ធា ឯវ ទិដ្ឋាតិ អធិប្បាយោ។

សតិ ច ឧប្បន្នត្តេតិ សម្ពន្ធោ។ យេសំ បច្ចយា ហោន្តិ អាហារិន្ទ្រិយាតិ យោជនា។ **ឯកតោតិ** សហ។ **សហជាតាទិបច្ចយត្តាភាវតោតិ** សហជាតបុរេជាតបច្ឆាជាតបច្ចយត្តាភាវតោ។ **តទភាវោតិ**

សហជាតាទិបច្ចយត្តាភាវោ។ **ឯតេសន្តិ** អត្ថិបច្ចយតាវសេន បវត្តមានានំ អាហារិន្ទ្រិយានំ។ **ធម្មសភាវវសេនា**តិ ធម្មតាវសេន។ ធម្មតា ហេសា, យទិទំ បច្ចយុប្បន្នេហិ សហ បុរេតរំ បច្ឆា ច លព្ភមានា អាហារិន្ទ្រិយា តេសំ អត្ថិបច្ចយា ហោន្តិ, ន សហជាតាទិបច្ចយាតិ។ យថា វា ចក្ខាទិទ្វារានំ រូបាទិអារម្មណានំ សតិបិ និយតវុត្តិតាយ ទ្វារារម្មណតោ វិញ្ញាណស្ស ឆព្ពិធភាវេ អារម្មណមនាមសិត្វា, ទ្វារតោ ទ្វារមនាមសិត្វា អារម្មណតោ ឆព្ពិធតា វុច្ចតិ, ឯវមិធាបិ អាហារិន្ទ្រិយានំ បច្ចយុប្បន្នេហិ សតិបិ សហជាតាទិភាវេ អរូបក្ខន្ធាទិវសេន សហជាតាទិភេទភិន្នស្ស អត្ថិបច្ចយស្ស ទស្សិតត្តា បញ្ហាវារេ អាហារិន្ទ្រិយានំ វសេន អាគតេ ចតុត្ថបញ្ចមកោដ្ឋាសភូតេ អត្ថិបច្ចយវិសេសេ សហជាតាទិភេទំ អាមសិតុំ ន លព្ភតីតិ ទស្សេតុំ អដ្ឋកថាយំ “អាហារោ ឥន្ទ្រិយញ្ច សហជាតាទិភេទំ ន លភតី”តិ វុត្តំ, ន បន អាហារិន្ទ្រិយេសុ សហជាតាទិភាវស្ស អភាវតោ។ ឯវម្បេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។

អត្ថិបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២២-២៣-២៤. នត្ថិវិគតអវិគតបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា

២២-២៣. ឯត្ថាតិ នត្ថិបច្ចយេ។ **នានន្តិ** នានត្តំ។ **ឯតេនា**តិ អនន្តរបច្ចយតោ នត្ថិបច្ចយស្ស វិសេសមត្តទីបនេន “បច្ចយលក្ខណមេវ ហេត្ថ នាន”ន្តិ ឥមិនា វចនេន។ **អត្ថោ**តិ ធម្មោ។ **ព្យញ្ជនសង្គហិតេ**តិ “នត្ថិបច្ចយោ វិគតបច្ចយោ”តិ ឯវមាទិព្យញ្ជនេន សង្គហិតេ។ **បច្ចយលក្ខណមត្តេ**តិ ឯត្ថ បវត្តិឱកាសទានេន ឧបការកា អរូបធម្មា, វិគតភាវេន ឧបការកាតិ ឯវមាទិកេ បច្ចយានំ លក្ខណមត្តេ។

នត្ថិវិគតអវិគតបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បច្ចយនិទ្ទេសបកិណ្ណកវិនិច្ឆយកថាវណ្ណនា

អាទិមបាហោតិ បុរិមបាហោ។ **តថា ច សតី**តិ ទោសស្សបិ សត្តរសហិ បច្ចយេហិ បច្ចយភាវេ សតិ។ អធិបតិបច្ចយភាវោបិស្ស អនុញ្ញាតោ ហោតីតិ អាហ **“ទោសស្សបិ គរុករណំ បាឡិយំ វត្តព្ពំ សិយា”**តិ។ “សេសាន”ន្តិ វចនេនេវ និវារិតោតិ កទាចិ អាសង្កេយ្យាតិ តំនិវត្តនត្ថមាហ **“ន ច សេសាន”**ន្តិអាទិ។ **បុរេជាតាទីហី**តិ បុរេជាតកម្មាហារឈានិន្ទ្រិយមគ្គវិបាកបច្ចយេហិ។ **តន្និវារណត្ថ**ន្តិ តស្ស យថាវុត្តទោសស្ស និវារណត្ថំ។ **វិសុញ្ច អគ្គហេត្វា**តិ លោភមោហា វិបាកបច្ចយាបិ ន ហោន្តិ, តថា ទោសោតិ ឯវំ វិសុញ្ច អគ្គហេត្វា។ ផោដ្ឋព្ពាយតនំ កាយវិញ្ញាណធាតុយា អារម្មណាទិបច្ចយោ ហោន្តំយេវ បថវីអាទិសភាវត្តា អត្តនា សហជាតានំ សហជាតាទិបច្ចយា ហោន្តិយេវាតិ វុត្តំ **“ផោដ្ឋព្ពាយតនស្ស សហជាតាទិបច្ចយភាវំ ទស្សេតី”**តិ។ “សព្ពធម្មាន”ន្តិ “សព្ពេ ធម្មា មនោវិញ្ញាណធាតុយា តំសម្បយុត្តកានញ្ច ធម្មានំ អារម្មណបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ ឯត្ថ វុត្តេ សព្ពធម្មេ សន្ធាយាហ “សព្ពធម្មានំ យថាយោគំ ហេតាទិបច្ចយភាវំ ទស្សេតី”តិ។ **ន ហិ ឯតំ...បេ.... ភាវទស្សនំ,** អថ ខោ ឯកធម្មស្ស អនេកបច្ចយភាវទស្សនំ, តស្មា “ឯតេន ផោដ្ឋព្ពាយតនស្សា”តិអាទិ វុត្តន្តិ អធិប្បាយោ។ **រូបាទីន**ន្តិ រូបាយតនាទីនំ។

ភេទាតិ វិសេសា។ **ភេទំ អនាមសិត្វា**តិ ចក្ខុវិញ្ញាណធាតុអាទិវិសេសំ អគ្គហេត្វា។ **តេ ឯវា**តិ យថាវុត្តវិសេសានំ សាមញ្ញភូតេ ខន្ធេ ឯវ។ យំ សន្ធាយ “ឯវំ ន សក្កា វត្តុ”ន្តិ វុត្តំ, តំ វិភាវេតុំ **“ន ហី”**តិអាទិ វុត្តំ។ **បដ្ឋានសំវណ្ណនា ហេសា**តិ ឯតេន សុត្តេ វុត្តបរិយាយមគ្គភាវេនេត្ថ ន សក្កា មិច្ឆាវាចាទីនំ មគ្គបច្ចយំ វត្តុន្តិ ទស្សេតិ។ **សេសបច្ចយភាវោ**តិ មគ្គបច្ចយំ ឋបេត្វា យថាវុត្តេហិ សេសេហិ អដ្ឋារសហិ បច្ចយេហិ បច្ចយភាវោ។ **អធិបតិបច្ចយោ ន ហោតី**តិ អារម្មណាធិបតិបច្ចយោ ន ហោតិ។ **តន្តិ** វិចិកិច្ឆំ។ **តត្ថា**តិ យថាវុត្តេសុ អហិរិកាទីសុ។

ទសធា បច្ចយា ហោន្តិ, បុន តថា ហទយវត្ថុន្តិ ឥទំ អត្ថមត្តវចនំ។ បាឡេ បន “ហទយវត្ថុ តេសញ្ញេវ វិប្បយុត្តស្ស ច វសេន ទសធា បច្ចយោ ហោតី”តិ វេទិតព្ពោ។ **រូបសទ្ទគន្ធរសាយតនមត្តមេវា**តិ ឥទំ រូបាទីនំ សហជាតបច្ចយតាយ វិយ និស្សយបច្ចយតាយ ច អភាវតោ, បុរេជាតបច្ចយតាយ ច ភាវតោ វុត្តំ។ **ឯតានី**តិ យថាវុត្តានិ រូបសទ្ទគន្ធរសារម្មណានិ។ **សព្ពាតិក្កន្តបច្ចយាបេក្ខា**តិ “ឯកធម្មស្ស អនេកបច្ចយភាវតោ”តិ ឯតស្មិំ វិចារេ ហេតុអាទិអតិក្កន្តបច្ចយាបេក្ខា **ឯតេសំ** រូបាទីនំ **អបុព្ពតា នត្ថិ,** អថ ខោ អារម្មណអារម្មណាធិបតិអារម្មណូបនិស្សយបច្ចយាបេក្ខា។ ន ហិ រូបាទីនិ ហេតុសហជាតាធិបតិអាទិវសេន បច្ចយា

ហោន្តីតិ។ **តស្សាតិ** រូបជីវិតិន្ទ្រិយស្ស **បុរេជាតបច្ចយភាវតោ អបុព្ពតា,** តស្មា តំ ឯកូនវីសតិវិធោ បច្ចយោ ហោតីតិ វុត្តំ ហោតិ។ **សត្តធា បច្ចយភាវោ យោជេតព្ពោ,** ន ហិ ឱជា បុរេជាតបច្ចយោ ន ហោតីតិ។

អត្ថោតិ វា ហេតុអាទិធម្មានំ សភាវោ វេទិតព្ពោ។ សោ ហិ អត្តនោ បច្ចយុប្បន្នេហិ អរណីយតោ ឧបគន្តព្ពតោ, ញាណេន វា ញាតព្ពតោ “អត្ថោ”តិ វុច្ចតិ។ **អាការោ**តិ តស្សេវ បវត្តិអាការោ, យេន អត្តនោ បច្ចយុប្បន្នានំ បច្ចយភាវំ ឧបគច្ឆតីតិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ **តំ បន** វិប្បយុត្តំ។ “សត្តហាការេហី”តិ បឋានស្ស ការណមាហ **“ឧក្កដ្ឋបរិច្ឆេទោ ហី”**តិអាទិនា។

យំ កម្មបច្ចយោ...បេ.... ទដ្ឋព្ពំ អាសេវនកម្មបច្ចយានំ បច្ចយុប្បន្នស្ស អនន្តរដ្ឋានតាយ។ សហជាតម្បិ ហិ អនន្តរមេវាតិ។ **កោចិ បនេត្ថា**តិ ឯត្ថ ឯតស្មិំ បកតូបនិស្សយសមុទាយេ កោចិ តទេកទេសភូតោ កម្មសភាវោ បកតូបនិស្សយោតិ អត្ថោ។ **តត្ថា**តិ “យទិទំ អារម្មណបុរេជាតេ បនេត្ថ ឥន្ទ្រិយវិប្បយុត្តបច្ចយតា ន លព្ភតី”តិ វុត្តំ, តស្មិំ, តស្មិំ វា អារម្មណបុរេជាតគ្គហណេ។ **វត្ថុស្ស វិប្បយុត្តបច្ចយតា លព្ភតីតិ ន វត្តព្ពា**។ ន ហិ អារម្មណភូតំ វត្ថុ វិប្បយុត្តបច្ចយោ ហោតិ, អថ ខោ និស្សយភូតមេវាតិ។ **ឥតោ ឧត្តរី**តិ ឯត្ថ **“ឥតោ”**តិ ឥទំ បច្ឆាមសនំ បុរេជាតំ វា សន្ធាយ អារម្មណបុរេជាតំ វា។ តត្ថ បឋមនយំ អបេក្ខិត្វា វុត្តំ **“បុរេជាតតោ បរតោបី”**តិ។ តេន កម្មាទិបច្ចយេសុបិ វក្ខមានេសុ លព្ភមានាលព្ភមានំ វេទិតព្ពន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ ទុតិយំ បន នយំ អនបេក្ខិត្វា អដ្ឋកថាយំ អាគតវសេន វុត្តំ **“ឥតោ វា ឥន្ទ្រិយវិប្បយុត្តតោ”**តិ, អត្តនា វុត្តនយេន បន **“និស្សយិន្ទ្រិយវិប្បយុត្តតោ វា”**តិ។ តត្ថ វត្តព្ពំ សយមេវាហ **“អារម្មណាធិបតី”**តិអាទិ។ **កម្មាទីសុ លព្ភមានាលព្ភមានំ ន វក្ខតិ** “ឥតោ ឧត្តរី”តិអាទិនា បគេវ អតិទេសស្ស កតត្តា, តស្មា បុរិមោយេវ បុរេជាតតោបីតិ វុត្ត អត្ថោយេវ អធិប្បេតោ។

“មគ្គបច្ចយតំ អវិជហន្តោវា”តិ ឥមិនា ច មគ្គបច្ចយោ វុត្តោតិ “មគ្គវជ្ជានំ នវន្ន”ន្តិ វុត្តំ **បច្ឆិមបាឋេ, បុរិមបាឋេ** បន “មគ្គបច្ចយតំ អវិជហន្តោវា”តិ វុត្តត្តា ឯវ មគ្គបច្ចយេន សទ្ធឹ សហជាតាទិបច្ចយា គហេតព្ពាតិ “ទសន្ន”ន្តិ វុត្តំ។ តត្ថ បច្ឆិមបាឋេ “ឯកាទសហាការេហី”តិ វត្តព្ពំ, បុរិមបាឋេ “ទ្វាទសហី”តិ។

សមនន្តរនិរុទ្ធតាយ អារម្មណភាវេន ចាតិ វិជ្ជមានម្បិ វិសេសមនាមសិត្វា កេវលំ សមនន្តរនិរុទ្ធតាយ អារម្មណភាវេន, ន ច សមនន្តរនិរុទ្ធតាអារម្មណភាវសាមញ្ញេនាតិ អត្ថោ។ “ឥមិនា ឧបាយេនា”តិ បច្ចយសភាគតាទស្សនេន បច្ចយវិសភាគតាទស្សនេន ច វុត្តំ បទទ្វយំ ឯកជ្ឈំ កត្វា បទុទ្ធារោ កតោតិ ទស្សេន្តោ **“ហេតុអាទីនំ សហជាតានំ...បេ.... យោជេតព្ពា”**តិ អាហ។ ហេតុអារម្មណាទីនំ សហជាតាសហជាតភាវេន អញ្ញមញ្ញវិសភាគតាតិ យោជនា។ **ឯវមាទិនា**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន បុរេជាតានំ ចក្ខាទីនំ រូបាទីនញ្ច បុរេជាតភាវេន សភាគតា, បវត្តិយំ វត្ថុខន្ធាទីនំ បុរេជាតបច្ឆាជាតានំ បុរេជាតបច្ឆាជាតភាវេន វិសភាគតាតិ ឯវមាទីនម្បិ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ ហេតុនហេតុអាទិភាវតោបិ ចេត្ថ យុគឡកតោ វិញ្ញាតព្ពោ វិនិច្ឆយោ។ ហេតុបច្ចយោ ហិ ហេតុភាវេន បច្ចយោ, ឥតរេ តទញ្ញភាវេន។ ឯវមិតរេសុបិ យថារហំ យុគឡកតោ វេទិតព្ពោ។

ឧភយប្បធានតាតិ ជននោបត្ថម្ភនប្បធានតា។ **ឋាន**ន្តិ បទស្ស អត្ថវចនំ **ការណភាវោ**តិ វិនាបិ ភាវបច្ចយំ ភាវបច្ចយស្ស អត្ថោ ញាយតីតិ។ **ឧបនិស្សយំ ភិន្ទន្តេនា**តិ អនន្តរូបនិស្សយបកតូបនិស្សយវិភាគេន វិភជន្តេន។ **តយោបិ ឧបនិស្សយា វត្តព្ពា** ឧបនិស្សយវិភាគភាវតោ។ **ឧបនិស្សយគ្គហណមេវ កាតព្ពំ** សាមញ្ញរូបេន។ **តត្ថា**តិ ឯវមវដ្ឋិតេ អនន្តរូបនិស្សយបកតូបនិស្សយោតិ **ភិន្ទនំ** វិភាគករណំ យទិ **បកតូបនិស្សយស្ស រូបានំ បច្ចយត្តាភាវទស្សនត្ថំ,** ននុ អារម្មណូបនិស្សយអនន្តរូបនិស្សយាបិ រូបានំ បច្ចយា ន ហោន្តិយេវាតិ? សច្ចំ ន ហោន្តិ, តេ បន ទស្សិតនយាតិ តទេកទេសេន ឥតរម្បិ ទស្សិតមេវ ហោតីតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេន្តោ **“អារម្មណំ...បេ.... ទដ្ឋព្ព”**ន្តិ អាហ។ **តំសមានគតិកត្តា**តិ តេហិ អនន្តរាទីហិ សមានគតិកត្តា អរូបានំយេវ បច្ចយភាវតោ។ **តន្តិ** បុរេជាតបច្ចយំ។ **តត្ថា**តិ អនន្តរាទីសុ បឋិត្វា។

បច្ចយនិទ្ទេសបកិណ្ណកវិនិច្ឆយកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បុច្ឆាវារោ

១. បច្ចយានុលោមវណ្ណនា

ឯកេកំ តិកំ ទុកញ្ចាតិ កុសលត្តិកាទីសុ ពាវីសតិយា តិកេសុ ហេតុទុកាទីសុ សតំ ទុកេសុ ឯកេកំ តិកំ ទុកញ្ច។ **ន តិកទុក**ន្តិ តុល្យយោគីនំ ន តិកទុកន្តិ អត្ថោ។ តិកវិសិដ្ឋំ បន ទុកំ, ទុកវិសិដ្ឋញ្ច តិកំ, តិកវិសិដ្ឋតិក

ទុកវិសិដ្ឋទុកេសុ វិយ និស្សាយ ឧបរិ ទេសនា បវត្តា ឯវាតិ។

យេ កុសលាទិធម្មេ បដិច្ចាតិ វុត្តា “កុសលំ ធម្មំ បដិច្ច កុសលោ ធម្មោ ឧប្បជ្ជតិ ហេតុបច្ចយា”តិអាទីសុ, **តេ** កុសលាទិធម្មា **បដិច្ចត្ថំ ផរន្តា** ហេតុអាទិបច្ចយដ្ឋំ សាធេន្តា កុសលាទិបច្ចយា ចេវាតិ អត្ថោ។ **តេនេវាហា**តិ យស្មា បច្ចយធម្មានំ បច្ចយុប្បន្នេសុ បដិច្ចត្ថផរណំ ឧភយេសំ តេសំ សហភាវេ សតិ, នាញ្ញថា។ តេនេវ ការណេនាហ **“តេ ច ខោ សហជាតាវា”**តិ។ **តេ**តិ ហេតុអាទិបច្ចយា។ តេសុ ហិ ហេតុសហជាតអញ្ញមញ្ញនិស្សយាទយោ សហជាតា, អនន្តរសមនន្តរាទយោ អសហជាតា បច្ចយា ហោន្តីតិ។ ឯតេហិ ទ្វីហិ វារេហិ ឥតរេតរត្ថពោធនវសេន បវត្តាយ ទេសនាយ កឹ សាធិតំ ហោតីតិ អាហ **“ឯវញ្ច និរុត្តិកោសល្លំ ជនិតំ ហោតី”**តិ។

តេ តេ បញ្ហេ ឧទ្ធរិត្វាតិ “សិយា កុសលោ ធម្មោ កុសលស្ស ធម្មស្ស ហេតុបច្ចយេន បច្ចយោ”តិអាទយោ យេ យេ បញ្ហា វិស្សជ្ជនំ លភន្តិ, តេ តេ បញ្ហេ ឧទ្ធរិត្វា។ **បមាទលេខា ឯសា**តិ ឥទំ “កុសលោ ហេតុ ហេតុសម្បយុត្តកានំ ធម្មាន”ន្តិ លិខិតំ សន្ធាយ វុត្តំ។ បដិច្ចសហជាតវារេសុ សហជាតបច្ចយោ, បច្ចយនិស្សយវារេសុ និស្សយបច្ចយោ, សំសដ្ឋសម្បយុត្តវារេសុ សម្បយុត្តបច្ចយោ ឯកន្តិកោតិ កត្វា វុត្តោតិ អាហ **“បុរិមវារេសុ...បេ.... និយមេត្វា”**តិ។ **តត្ថា**តិ តេសុ បុរិមវារេសុ ឆសុ។ **ន វិញ្ញាយន្តិ** សរូបតោ អនុទ្ធដត្តា។ **ឯវមាទីហិ** បញ្ហេហិ។ **ហេតាទិបច្ចយបច្ចយុប្បន្នេសូ**តិ ហេតុអាទីសុ បច្ចយធម្មេសុ សម្បយុត្តក្ខន្ធាទិភេទេសុ តេសំ បច្ចយុប្បន្នេសុ។ និទ្ធារណេ ចេតំ ភុម្មំ។ **ហេតាទិបច្ចយានំ និច្ចយាភាវតោ**តិ “ឥមេ នាម តេ ហេតុអាទយោ បច្ចយធម្មា”តិ និច្ចយាភាវតោ សរូបតោ អនិទ្ធារិតត្តា។ យថា ហិ នាម នានាជដាជដិតំ គុម្ពន្តរគតញ្ច តំសទិសំ សរូបតោ អទិស្សមានំ ឥទំ តន្តិ ន វិនិច្ឆិនីយតិ, ឯវំ ញាតុំ ឥច្ឆិតោបិ អត្ថោ សរូបតោ អនិទ្ធារិតោ និជ្ជដោ និគុម្ពោ ច នាម ន ហោតិ និច្ចយាភាវតោ, សរូបតោ បន តស្មឹ និទ្ធារិតេ តព្ពិសយស្ស និច្ចយស្ស វសេន បុគ្គលស្ស អសម្មុទ្ធភាវាបត្តិយា សោ បញ្ហោ និជ្ជដោ និគុម្ពោ ច នាម ហោតីតិ អាហ **“និច្ចយាភាវតោ តេ បញ្ហា និជ្ជដា និគុម្ពា ច កត្វា ន វិភត្តា”**តិ, **“ន កោចិ បុច្ឆាសង្គហិតោ...បេ.... វិភត្តា”**តិ ច។ **តន្តិ** បញ្ហាវិស្សជ្ជនំ **សន្ធាយ និជ្ជដតា ន វុត្តា**, អថ ខោ និច្ចយុប្បាទនន្តិ អធិប្បាយោ។

ឋបនំ នាម ឥធ វិនេយ្យសន្តានេ បតិដ្ឋបនំ, តំ បន តស្ស អត្ថស្ស ទីបនំ ជោតនន្តិ អាហ **“បកាសិតត្ថា”**តិ។ **បការេហី**តិ ហេតុអាទិបច្ចយប្បការេហិ, កុសលាទិបច្ចយបច្ចយុប្បន្នប្បការេហិ វា។

២៥-៣៤. បរិកប្បនំ វិទហនន្តិ កត្វា អាហ **“បរិកប្បបុច្ឆាតិ វិធិបុច្ឆា”**តិ។ **សិយា**តិ ភវេយ្យាតិ អត្ថោ។ **ឯសោ វិធិ កឹ អត្ថី**តិ ឯតេន “សិយា”តិ វិធិម្ហិ កិរិយាបទំ។ បុច្ឆា បន វាក្យត្ថសិទ្ធា វេទិតព្ពា។ តមេវ ហិ វាក្យត្ថសិទ្ធំ បុច្ឆំ ទស្សេតុំ អដ្ឋកថាយម្បិ **“កឹ សោ កុសលំ ធម្មំ បដិច្ច សិយា”**តិ វុត្តំ។ **សំបុច្ឆនំ បរិកប្បបុច្ឆា**តិ តស្មឹ បក្ខេ ហិ កិរិយាយ បទេនេវ បុច្ឆា វិភាវីយតីតិ វុត្តំ ហោតីតិ។ “សិយា កុសលំ ធម្មំ បដិច្ច កុសលោ ធម្មោ ឧប្បជ្ជេយ្យ ហេតុបច្ចយា”តិ ឯត្ថ “កុសលំ ធម្មំ បដិច្ច ហេតុបច្ចយា”តិ ឧភយមិទំ បច្ចយវចនំ, “កុសលោ ធម្មោ ឧប្បជ្ជេយ្យា”តិ បច្ចយុប្បន្នវចនំ។ តេសុ បច្ចយធម្មស្ស បច្ចយភាវេ វិភាវិតេ បច្ចយុប្បន្នស្ស ឧប្បត្តិ អត្ថតោ វិភាវិតាយេវ ហោតីតិ បច្ចយធម្មោវ បុច្ឆិតព្ពោ។ តត្ថ ច បច្ចយធម្មវិសិដ្ឋោ បដិច្ចត្ថោ វា បុច្ឆិតព្ពោ សិយា បច្ចយវិសិដ្ឋោ វាតិ ទុវិធា បុច្ឆិតព្ពាយេវ អត្ថវិកប្បា អដ្ឋកថាយំ វុត្តា។ តេសុ បឋមស្មឹ បុច្ឆា សន្ទោសាតិ ទស្សេន្តោ **“យោ កុសលោ ធម្មោ ឧប្បជ្ជេយ្យា”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **សព្ពបុច្ឆានំ បវត្តិតោ**តិ កុសលមូលាទីនំ សត្តសត្តបុច្ឆានំ បវត្តនតោ, **ឧប្បជ្ជមានំ** កុសលំ។ **តេហិ បច្ចយេហី**តិ បច្ឆាជាតវិបាកបច្ចយេហិ **ឧប្បត្តិ អនុញ្ញាតាតិ អាបជ្ជតិ**, ន ច តំ យុត្តន្តិ អធិប្បាយោ។ **តំតំបច្ចយា**តិ តតោ តតោ យោនិសោមនសិការាទិបច្ចយតោ។ **ភវនមត្តិតា ឯត្ថ ន ច បុច្ឆិតា**តិ “កឹ សិយា”តិ វុត្តយោជនាយ ទោសមាហ។ **ឯវញ្ច កត្វា**តិ ឧប្បត្តិយា ឯវ បុច្ឆិតត្តា។

តត្ថាតិ “អថ វា”តិអាទិនា វុត្តេ អត្ថន្តរេ។ **ឧប្បជ្ជេយ្យាតិ ឧប្បត្តឹ អនុជានិត្វា**តិ “ឧប្បជ្ជេយ្យា”តិ ឯត្ថ វុត្តំ កុសលបច្ចយំ ឧប្បត្តឹ អនុជានិត្វា។ **តស្សា**តិ ឧប្បត្តិយា។ **ភវនបុច្ឆន**ន្តិ ហេតុបច្ចយា ភវនបុច្ឆនំ ន យុត្តន្តិ សម្ពន្ធោ។ បុន **តស្សា**តិ ហេតុបច្ចយា ឧប្បត្តិយា។ **ភវនបុច្ឆន**ន្តិ កេវលំ ភវនបុច្ឆនំ។ **តស្មា**តិ យស្មា វុត្តនយេន ឧភយត្ថាបិ ឧប្បត្តិអនុជាននមុខេន ភវនបុច្ឆនំ អយុត្តំ, តស្មា។ អនុជាននញ្ច អដ្ឋកថាយំ វុត្តេ អត្ថវិកប្បទ្វយេ អត្ថតោ អាបន្នំ, តំ អននុជានន្តោ អាហ **“អននុជានិត្វាវា”**តិអាទិ។ **សំបុច្ឆនមេវា**តិ ឥមិនា សំបុច្ឆនេ “ឧប្បជ្ជេយ្យា”តិ ឥទំ កិរិយាបទន្តិ ទស្សេតិ។ យទិ ឯវំ “សិយា”តិ ឥទំ កថន្តិ អាហ **“សិយាតិ...បេ.... បុច្ឆតី”**តិ។ **អយំ នយោតិ** “សិយា”តិអាទិនា អនន្តរវុត្តោ អត្ថនយោ។ **ន វិញ្ញាយតិ** អនាមដ្ឋវិសេសត្តា។ **ទ្វេបិ បុច្ឆា**តិ សម្ភវនបុច្ឆា តព្ពិសេសបុច្ឆា ចាតិ ទុវិធាបិ បុច្ឆា **ឯកាយេវ បុច្ឆា** សំបុច្ឆនភាវតោ ឯកាធិករណភាវតោ ច។

គមនុស្សុក្កវចនន្តិ គមនស្ស ឧស្សុក្កវចនំ។ គមនកិរិយាយ យថា អត្តនោ កត្តា ឧបរិ កត្តព្ពកិរិយាយ យោគ្យរូបោ ហោតិ, ឯវមេវ ឋានំ គមនុស្សុក្កនំ តស្ស ពោធនំ វចនំ។ ឯវំភូតា ច កិរិយា យស្មា អត្ថតោ កិរិយន្តរាបេក្ខា នាម ហោតិ, តស្មា វុត្តំ **"គមនស្ស...បេ.... អត្ថោ"**តិ។ កថំ បនេតស្មិំ សហជាតបច្ចយបង្ហានេ បដិច្ចវារេ បដិច្ចសទ្ទស្ស បច្ឆិមកាលកិរិយាបេក្ខតាតិ ចោទនំ មនសិ កត្វា អាហ **"យទិបី"**តិអាទិ។ តេនេតំ ទស្សេតិ "អសតិបិ បដិអយនុប្បជ្ជនានំ កាលភេទេ អញ្ញត្រ ហេតុផលេសុ ទិស្សមានំ បុរិមបច្ឆិមកាលតំ ហេតុផលតាសាមញ្ញតោ ឥធាបិ សមារោបេត្វា រុឡ្ហីវសេន បុរិមបច្ឆិមកាលវោហារោ កតោ"តិ។ តេនាហ **"គហណប្បវត្តិអាការវសេន...បេ.... ទដ្ឋព្ពោ"**តិ។ តត្ថ **អត្ថុបដិលាភោ** ឧប្បាទោតិ អត្ថោ។

គមនន្តិ "បដិច្ចា"តិ ឯត្ថ លព្ភមានំ អយនកិរិយំ បរិយាយន្តរេនាហ។ សា បនត្ថតោ បវត្តិ, បវត្តិ ច ធម្មានំ យថាបច្ចយំ ឧប្បត្តិយេវ។ សភាវធម្មានញ្ហិ ឧប្បត្តិយំ លោកេ សព្ពោ កិរិយាការកវោហារោ, តស្មា "បដិច្ចា"តិ ឯត្ថ លព្ភមានំ យំ បដិអយនំ បដិគមនំ អត្ថតោ បដិឧប្បជ្ជមានំ, តញ្ច គច្ឆន្តាទិអបេក្ខាយ ហោតីតិ អាហ **"គច្ឆន្តស្ស បដិគមនំ, ឧប្បជ្ជន្តស្ស បដិឧប្បជ្ជន"**ន្តិ។ តយិទំ គមនបដិគមនំ, ឧប្បជ្ជនបដិឧប្បជ្ជនំ សមានកិរិយា។ កថំ? យស្មា **បដិករណំ បដិសទ្ទត្ថោ។ តស្មា**តិ យស្មា សហជាតបច្ចយភូតស្ស ឧប្បជ្ជន្តស្ស បដិឧប្បជ្ជនំ "បដិច្ច ឧប្បជ្ជតី"តិ ឯត្ថ អត្ថោ, តស្មា។ **តទាយត្តុប្បត្តិយា**តិ សហយោគេ ករណវចនំ, ករណត្ថេ, ហេតុត្ថេ វា, តស្មិំ ឧប្បជ្ជមានេ កុសលធម្មេ អាយត្តាយ បដិពទ្ធាយ ឧប្បត្តិយា សហេវ បដិគន្តាតិ អត្ថោ។ តេន បដិអយនត្តលាភានំ សមានកាលតំ ទស្សេតិ។ តេនេវាហ **"សហជាតបច្ចយំ កត្វាតិ វុត្តំ ហោតី"**តិអាទិ។ ននុ ច សមានកាលកិរិយាយំ ត្វាទិសោ សទ្ទប្បយោគោ នត្ថិ, បុរិមកាលកិរិយាយមេវ ច អត្ថីតិ? នាយមេកន្តោ សមានកាលកិរិយាយម្បិ កេហិចិ ឥច្ឆិតត្តា។ តថា ហិ –

"និហន្ត្វា តិមិរំ លោកេ, ឧទិតោ សតរំសមិ;
លោកេកចក្ខុភូតោយ-មត្ថមេតិ ទិវាករោ។

"សិរិវិលាសរូបេន, សព្ពសោភាវិភាវិនា;
ឱភាសេត្វាទិតោ ពុទ្ធោ, សតរំសិ យថា បរោ"តិ។ –

ច បយោគា ទិស្សន្តិ។

៣៥-៣៨. តាសូតិ ទុកមូលកនយេ ហេតារម្មណទុកេ ឯកូនបញ្ញាសបុច្ឆា, តាសុ។ **ហេតារម្មណទុកេ**តិ "ហេតុបច្ចយា អារម្មណបច្ចយា"តិ ឯវំ ហេតុបច្ចយអារម្មណបច្ចយានំ វសេន អាគតេ បច្ចយទុកេ។ **ទ្វិន្នំ បុច្ឆានំ ទស្សិតត្តា**តិ យស្មិំ វាចនាមគ្គេ កុសលបទមូលា កុសលបទាវសានា , កុសលាទិបទត្តយមូលា កុសលាទិបទត្តយាវសានា ច ឯកូនបញ្ញាសាយ បុច្ឆានំ អាទិបរិយោសានភូតា ទ្វេ ឯវ បុច្ឆា ទស្សិតា, តំ សន្ធាយ វុត្តំ។ **ឯត្ថា**តិ ឯតស្មិំ បណ្ណត្តិវារេ **បុច្ឆានំ វុត្តោ** ន បច្ចយានន្តិ អត្ថោ។ បុច្ឆាយ ហិ វសេន ហេតុបច្ចយេ ហេតុបច្ចយសង្ខាតំ ឯកមូលំ ឯតស្សាតិ ឯកមូលកោ, នយសទ្ទាបេក្ខាយ ចាយំ បុល្លិង្គនិទ្ទេសោ។ ឯវំ អារម្មណបច្ចយមូលកាទីសុ។ តថា ហេតុអារម្មណបច្ចយសង្ខាតានិ ទ្វេ មូលានិ ឯតស្សាតិ ទ្វិមូលកោតិអាទិនា យោជេតព្ពា។ បច្ចយានំ បន វុច្ចមានេ បឋមនយស្ស ឯកមូលកតា ន សិយា។ ន ហិ តត្ថ បច្ចយន្តរំ អត្ថិ, យំ មូលភាវេន វត្តព្ពំ សិយា។ តេនាហ **"បច្ចយានំ បន វសេនា"**តិអាទិ។ **ហេតារម្មណទុកាទីន**ន្តិ អវយវេ សាមិវចនំ, អធិបតិអាទីនន្តិ សម្ពន្ធោ។ **តតោ បរំ មូលស្ស អភាវតោ សព្ពមូលកំ** អនវសេសានំ បច្ចយានំ មូលភាវេន គហិតត្តា។ ន ហិ មូលវន្តភាវេន គហិតា បច្ចយា មូលភាវេន គយ្ហន្តិ។ **បច្ចយគមនំ បាឡិគមនន្តិ វិញ្ញាយតិ** អភិធេយ្យានុរូបំ លិង្គវចនាទីតិ កត្វា។ **ឥធា**តិ អនុលោមេ។ **ច**-សទ្ទោ ឧបចយត្ថោ។ សោ តេវីសតិមូលស្ស សព្ពមូលភាវំ ឧបចយេន វុច្ចមានំ ជោតេតិ។

៣៩-៤០. ឯវំ សតីតិ "អារម្មណបច្ចយា ហេតុបច្ចយា"តិ អារភិត្វា "អារម្មណបច្ចយា អវិគតបច្ចយា, អារម្មណបច្ចយា ហេតុបច្ចយា"តិ ឯវំ វាចនាមគ្គេ សតិ។ ចក្កពន្ធនវសេន បាឡិគតិ អាបជ្ជតុ, កោ ទោសោតិ កទាចិ វទេយ្យាតិ អាហ **"ហេដ្ឋិមសោធនវសេន ច ឥធ អភិធម្មេ បាឡិ គតា"**តិ។ តថា ហិ ខន្ធវិភង្គាទីសុបិ បាឡិ ហេដ្ឋិមសោធនវសេន បវត្តា។ គណនចារេន តមត្ថំ សាធេតុំ **"ឯវញ្ច កត្វា"**តិអាទិ វុត្តំ។ **អារម្មណាទីសូ**តិ អារម្មណមូលកាទីសុ នយេសុ។ **តស្មិំ តស្មិ**ន្តិ តស្មិំ តស្មិំ អារម្មណាទិបច្ចយេ។ **សុទ្ធិកតោ**តិ សុទ្ធិកនយតោ។ **តស្មា**តិ អារម្មណមូលកាទីសុ សុទ្ធិកនយស្ស អលព្ភមានត្តា។ **ឯកមូលកនយោ ទដ្ឋព្ពោ** អារម្មណមូលកេតិ អធិប្បាយោ។ **"អារម្មណបច្ចយា...បេ.... អវិគតបច្ចយាតិ វា"**តិអាទិ តាទិសំ វាចនាមគ្គំ សន្ធាយ វុត្តំ។ យត្ថ "អារម្មណបច្ចយា ហេតុបច្ចយា, អារម្មណបច្ចយា អធិបតិបច្ចយា, អារម្មណបច្ចយា...បេ.... អវិគតបច្ចយា"តិ ឯវំ អារម្មណមូលកេ អនន្តរបច្ចយមូលភូតា អារម្មណបច្ចយបរិយោសានមេវ ឯកមូលកំ

ទស្សេត្វា ឧបរិ អវសិដ្ឋឯកមូលកតោ បដ្ឋាយ យាវ សព្ពមូលកេ វិគតបច្ចយា, តាវ សំខិបិត្វា អវិគតបច្ចយោវ ទស្សិតោ។ តេនាហ **"ឯកមូលកេសូ"**តិអាទិ។ តតោ បរេសុបិ ឯទិសេសុ ឋានេសុ ឯសេវ នយោ។ **មូលមេវ ទស្សេត្វា**តិ អធិបតិមូលកេ ឯកមូលកស្ស អាទិមេវ ទស្សេត្វា។ **ន សុទ្ធិកទស្សនន្តិ** ន សុទ្ធិកនយទស្សនំ។ "សុទ្ធិកនយោ ហិ វិសេសាភាវតោ អារម្មណមូលកាទីសុ ន លព្ភតី"តិ ហិ វុត្តំ។ **នាបិ សព្ពមូលកេ កតិបយបច្ចយទស្សនំ** ឧបរិ សព្ពមូលកេ ឯកមូលកស្ស អាគតត្តា។

៤១. ឯកស្មិញ្ចាតិ អវិគតមូលកាទិកេ ច នយេ។ **សង្ខេបន្តរគតោ**តិ សង្ខេបស្ស សង្ខិបិតស្ស អព្ភន្តរគតោ, សង្ខិបិតព្ពោតិ អត្ថោ។ **មជ្ឈិមានំ ទស្សនន្តិ** មជ្ឈិមានំ នយតោ ទស្សនំ, អញ្ញថា សង្ខេបោ ឯវ ន សិយា។ **គតិទស្សនន្តិ** អន្តទស្សនំ អកត្វា បាឡិគតិយា ទស្សនំ, តញ្ច អាទិតោ បដ្ឋាយ កតិបយទស្សនមេវ។ **តេន** វិគតបច្ចយុទ្ធារណេន **ឱសានចតុក្កំ ទស្សេតិ** អវិគតមូលកេ វិគតបច្ចយស្ស ឱសានភាវតោ។ **សព្ពមូលកស្ស អវសានេន** "វិគតបច្ចយា"តិ បទេន។

យថា ហេតុអាទីនំ បច្ចយានំ ឧទ្ទេសានុបុព្ពិយា ទុកតិកាទិយោជនា កតា, ឯវំ តត្ថ អារម្មណាទិបច្ចយេ លង្ឃិត្វាបិ សក្កា យោជនំ កាតុំ, តថា កស្មា ន កតា? យទិបិ អនវសេសតោ បច្ចយានំ មូលភាវេន គហិតត្តា កេសញ្ចិ កេហិចិ យោជនេ អត្ថវិសេសោ នត្ថិ, អារម្មណមូលកាទីសុ បន អារម្មណាធិបតិទុកាទីនំ ហេតុមូលកេ ច ហេតុអធិបតិអនន្តរតិកាទីនំ តំតំអវសិដ្ឋបច្ចយេហិ យោជនាយ អត្ថេវ វិសេសោ, ឯវំ សន្តេបិ យស្មា ឧប្បដិបាដិយា យោជនា ន សុខគ្គហណា, សក្កា ច ញាណុត្តរេន បុគ្គលេន យថាទស្សិតេន នយេន យោជិតុន្តិ ឧប្បដិបាដិយា បច្ចយេ អគ្គហេត្វា បដិបាដិយាវ តេ យោជេត្វា ទស្សិតាតិ ឥមមត្ថមាហ **"ឯត្ថ ចា"**តិអាទិនា។

តញ្ច គមនំ យុត្តន្តិ យំ សព្ពេហិ តិកេហិ ឯកេកស្ស ទុកស្ស យោជនាវសេន បាឡិគមនំ, តំ យុត្តំ តិកេសុ ទុកានំ បក្ខេបភាវតោ។ **តត្ថា**តិ ទុកេសុ។ **ឯកេកស្មិន្តិ** ឯកេកស្មឹ ទុកតិកេ។ **នយា**តិ អនុលោមនយាទយោ វារេ វារេ ចត្តារោ នយា, **បុច្ឆា** បន សត្តវីសតិ។ យទិ ឯវំ កស្មា ហេតុទុកេន សមានាតិ? តំ តិកបទេសុ បច្ចេកំ ហេតុទុកស្ស លព្ភមានស្ស ហេតុទុកភាវសាមញ្ញតោ វុត្តំ។

វុត្តនយេនាតិ "ន ហី"តិអាទិនា ទុកតិកេ វុត្តនយេន។ តត្ថ ហិ ន ទុកស្ស យោជនា អត្ថិ, អថ ខោ ទុកានំ ឯកេកេន បទេន តិកស្ស យោជនា។ តេនាហ **"ឯកេកោ តិកោ ទុកសតេន យោជិតោ"**តិ។ **ឯកេកស្មិន្តិ** ឯកេកស្មឹ តិកទុកេ។

តិកាទយោ ឆ នយាតិ "តិកញ្ច បដ្ឋានវរ"ន្តិអាទិនា គាថាយំ វុត្តា តិកបដ្ឋានាទយោ ឆ នយា។ **សត្តវិធម្បី**តិ វារភេទេន សត្តធា ភិន្ទិត្វា វុត្តម្បិ។ **អនុលោមន្តិ** បច្ចយានុលោមំ អនុលោមភាវសាមញ្ញេន **សហ គហេត្វា**។ តថា **ចតុព្ពិធម្បិ តិកបដ្ឋានំ** តិកបដ្ឋានតាសាមញ្ញេន, **ទុកបដ្ឋានាទីនិ** ច ចត្តារិ ចត្តារិ តំសាមញ្ញេន **សហ គហេត្វា**។ **ឥមមត្ថំ គហេត្វា** "តិកញ្ច បដ្ឋានវរ"ន្តិ គាថាយ អធិប្បាយវិភាវនវសេន **"អនុលោមម្ហី"**តិអាទិនា វុត្តំ ឥមមត្ថំ គហេត្វា។ **សត្តប្បភេទេ**តិ បដិច្ចវារាទិវសេន សត្តប្បភេទេ។ **ឆបិ ឯតេ** តិកាទិភេទេន ចតុចតុប្បភេទា ធម្មានុលោមាទិវសេន ឆ ឧទ្ទិដ្ឋាតិ ឥទំ ទស្សេតីតិ យោជនា។ អយញ្ចេត្ថ សង្ខេបត្ថោ – ធម្មានុលោមាទិវិភាគភិន្នាបិ តិកាទិភាវសាមញ្ញេន ឯកជ្ឈំ កត្វា វុត្តា តិកបដ្ឋានាទិសង្ខាតា តិកាទយោ ឆ ធម្មនយា បដិច្ចវារាទិវសេន វិភជិយមានា តត្ថ តត្ថ និទ្ទារិយមានេ អនុលោមតាសាមញ្ញេន អនុលោមន្តិ ឯកតោ គហិតេ បច្ចយានុលោមេ សុដ្ឋុ អតិវិយ គម្ភីរាតិ។ អដ្ឋកថាយំ បន "ឥធ បន អយំ គាថា តស្មឹ ធម្មានុលោមេ បច្ចយានុលោមំ សន្ធាយ វុត្តា"តិ ធម្មានុលោមោ បច្ចយានុលោមស្ស វិសេសនភាវេន និយមេត្វា វុត្តោ។ ឯស នយោ បច្ចនីយគាថាទីសុបិ។ តិកបដ្ឋានស្ស ទុកបដ្ឋានស្ស ច បុព្ពេ អត្ថោ វុត្តោតិ អាហ **"ទុកតិកបដ្ឋានាទីសូ"**តិ។ **តិកេហិ បដ្ឋានន្តិ** តិកេហិ នានប្បការតោ បច្ចយវិភាវនំ, តិកេហិ វា ញាណស្ស បវត្តនដ្ឋានំ។ ទុកសម្ពន្ធិ តិកបដ្ឋានំ, ទុកវិសិដ្ឋានំ វា តិកានំ បដ្ឋានំ ទុកតិកបដ្ឋានន្តិ ឥមមត្ថំ ទស្សេន្តោ **"ទុកាន"**ន្តិអាទិមាហ។ **ទុកាទិវិសេសិតស្សា**តិ ទុកាទិបទវិសេសិតស្ស **ទុកាទិភាវោ ទដ្ឋព្ពោ** "ហេតុំ កុសលំ ធម្មំ បដិច្ច, នហេតុំ កុសលំ ធម្មំ បដិច្ចា"តិអាទិវចនតោ។

បច្ចយានុលោមវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. បច្ចយបច្ចនីយវណ្ណនា

៤២-៤៤. យាវាតិ បាឡិបទស្ស អត្ថវចនំ **យត្តកោ**តិ អាហ **"បភេទោ"**តិ។ **អត្ថិ** តេវីសតិមូលកស្សាតិ អត្ថោ។ **តាវ តត្តកំ** បភេទំ។ **តត្ថា**តិ អនុលោមេ អាគតន្តិ អត្ថោ។ **នយទស្សនវសេន ទស្សិតំ** , កិន្តិ?

ឯកេកស្ស បទស្ស វិត្ថារំ ទស្សេតិ។ អវសេសស្ស បច្ចយស្ស មូលវន្តភាវេន គហិតស្ស។

បច្ចយបច្ចនីយវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. អនុលោមបច្ចនីយវណ្ណនា

៤៥-៤៨. បុន **តត្ថា**តិ អនុលោមេ។ **បច្ចយបទានី**តិ បច្ចយា ឯវ បទានិ បច្ចយបទានិ។ **ឥធា**តិ អនុលោមបច្ចនីយេ។ **សុទ្ធិកបច្ចយាន**ន្តិ បច្ចយន្តរេន អវោមិស្សានំ បច្ចយានំ, អនុលោមបច្ចនីយទេសនំ វក្ខមានំ សន្ធាយាតិ អត្ថោ។

អនុលោមបច្ចនីយវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បុច្ឆាវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១. កុសលត្តិកំ

១. បដិច្ចវារវណ្ណនា

១. បច្ចយានុលោមំ

(១) វិភង្គវារវណ្ណនា

៥៣. តិកបទានំ តិកន្តរបទេហិ វិសទិសតា បាកដាយេវាតិ វុត្តំ “**តិកបទនានត្តមត្តេន វិនា**”តិ។ **មូលាវសានវសេនា**តិ “ឯកមូលេកាវសានំ នវា”តិអាទិនា វុត្តមូលាវសានវសេន។ “ន តាយេវ វេទនាត្តិកាទីសូ”តិ ឯត្ថ យា សទិសតា បដិក្ខិត្តា, តំ ទស្សេតុំ “**សទិសតំ សន្ធាយ ‘ន តាយេវា’តិ វុត្ត**”ន្តិ អាហ។ **យា**តិ យា បុច្ឆា។ **សព្ពបុច្ឆាសមាហរណ**ន្តិ សព្ពាសំ ឯកូនបញ្ញាសាយ បុច្ឆានំ សមុច្ចយនំ អនវសេសេត្វា កថនំ។ **ឥធ** ឥមស្មិំ បដិច្ចវារុទ្ទេសេ **កត្តព្ពំ**។ អាទិតោ ហិ អនវសេសតោ វុត្តោ បច្ឆា យថារហំ តទេកទេសវចនំ យុត្តំ។ **ន ហិ តត្ថ ឯកូនបញ្ញាស បុច្ឆា វិស្សជ្ជនំ លភន្តី**តិ តត្ថ តស្មិំ ធម្មានុលោមបច្ចនីយេ បីតិត្តិកេ ឯកូនបញ្ញាស បុច្ឆា វិស្សជ្ជនំ ន ហិ លភន្តិ, អឌ្ឍវីសេ បន លភន្តីតិ អត្ថោ។

តេន សហជាតបច្ចយភូតេនាតិ តេន វេទនាទិភេទេន ឯកេន ធម្មេន សហជាតបច្ចយោ ហោន្តេន, សហជាតបច្ចយតំ វា បត្តេន ជាបុណន្តេនាតិ អត្ថោ។ **អនុញ្ញាតំ វិយ ហោតី**តិ យទិបិ អដ្ឋកថាយំ “យាវ និរោធគមនា”តិអាទិវចនេហិ **ខណត្តយសមង្គី** ឧប្បជ្ជតីតិ **អនុញ្ញាតំ វិយ ហោតិ, ឧប្បាទក្ខណសមង្គីយេវ បន ឧប្បជ្ជតីតិ វុត្តោ** បដិច្ចវារាទីនំ ឆន្នំ វារានំ ឧប្បាទមេវ គហេត្វា បវត្តត្តា។ តថា ហិ តេសុ បច្ឆាជាតបច្ចយោ អនុលោមតោ ន តិដ្ឋតិ។

ឥធ កុសលវចនេន គហិតេ ខន្ធេ សន្ធាយ វុត្តន្តិ ឥមស្មិំ បដិច្ចវារេ “កុសលំ ធម្មំ បដិច្ច កុសលោ ធម្មោ ឧប្បជ្ជតី”តិ កុសលសទ្ទេន គហិតេ ខន្ធេ សន្ធាយ វុត្តំ ចតូសុបិ កុសលខន្ធេសុ ឯកតោ ឧប្បជ្ជមានេសុ សាមញ្ញតោ វុត្តេសុ សហជាតាទិសាធារណបច្ចយវសេន អវិសេសតោ សព្ពេ សព្ពេសំ បច្ចយាតិ អយមេវ ឥមស្ស បច្ចយោ, ឥមស្សេវ អយំ បច្ចយោតិ ច និយមេត្វា វត្តុំ ន សក្កា។ តេន វុត្តំ អដ្ឋកថាយំ “ឯកស្សេវ ទ្វិន្នំយេវ វា”តិអាទិ។ “សុខាយ វេទនាយ សម្បយុត្តំ ធម្មំ បដិច្ចា”តិអាទីសុ បន វិសេសនភាវេន វេទនាទីនំ វិសុំ គហិតត្តា “ឯកំ ខន្ធំ បដិច្ច ទ្វេ ខន្ធា”តិអាទិ វត្តុំ សក្កា។ តេន វុត្តំ “**វេទនាត្តិកាទីសុ បនា**”តិអាទិ។ **តថា**តិ ឥមិនា “ឯកេកស្សបិ ទុកាទិភេទានញ្ចា”តិ ឥមំ អនុកឌ្ឍតិ។

ឯតស្មិន្តិ “វិបាកាព្យាកតំ កិរិយាព្យាកត”ន្តិ ឯវំ វិបាកកិរិយាព្យាកតគ្គហណេ។ “**សព្ពស្មិំ ន គហេតព្ព**”ន្តិ វុត្តំ, កត្ថ បន គហេតព្ពន្តិ អាហ “**ចិត្តសមុដ្ឋានញ្ច រូបន្តិ ឯត្ថេវា**”តិ។ ឯវំ បឋមេ វាក្យេ អតិព្យាបិតំ បរិហរិត្វា ទុតិយេ អព្យាបិតំ បរិហរិតុំ “**ន កេវល**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ **ឯត្ថា**តិ “វិបាកាព្យាកតំ កិរិយាព្យាកត”ន្តិ ឯត្ថ **ន គហេតព្ពំ** តស្សាបិ អារុប្បេ ឧប្បជ្ជមានស្ស រូបេន វិនា ឧប្បត្តិតោ។ ឯត្ថ ច យថា ហេតុបច្ចយគ្គហណេនេវ អហេតុកំ និវត្តិតំ, ឯវំ ចិត្តសមុដ្ឋានញ្ច រូបន្តិ រូបគ្គហណេនេវ អារុប្បេ វិបាកោបិ តត្ថ ឧប្បជ្ជមានេន ចិត្តុប្បាទេន សទ្ធិំ ន គហិតោ។ តំ បនេតំ អត្ថសិទ្ធមេវ អកត្វា សរូបតោ បាកដតរំ កត្វា ទស្សេតុំ អដ្ឋកថាយំ

“**វិបាកាព្យាកត**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ បដិសន្ធិបច្ឆិមចិត្តានិ បនេត្ថ សតិបិ រូបស្ស អនុប្បាទនេ វវត្ថានាភាវតោ ន គហិតានីតិ ទដ្ឋព្ពំ។

បច្ចយភូតស្សាតិ ខន្ធានំ បច្ចយភូតស្ស វត្ថុស្ស **អគ្គហិតតាបត្តី និវារេតុំ**, កថំ? **បច្ចយុប្បន្នភាវេន**, កត្ថ? “**កដត្តា ច រូប**”ន្តិ **ឯតស្មិំ សាមញ្ញវចនេ “ខន្ធេ បដិច្ច វត្ថុ”តិ វុត្តំ**, ឯវញ្ហិស្ស បច្ចយុប្បន្នតា ទស្សិតា ហោតីតិ។ **អញ្ញមញ្ញាបេក្ខំ វចនទ្វយ**ន្តិ “ខន្ធេ បដិច្ច វត្ថុ, វត្ថុំ បដិច្ច ខន្ធា”តិ បទទ្វយំ សន្ធាយ វុត្តំ។ **សាមញ្ញេន គហិត**ន្តិ “កដត្តា ច រូប”ន្តិ ឥមិនា សាមញ្ញវចនេន, កដត្តារូបសាមញ្ញេន វា គហិតំ។

ឧបាទារូបគ្គហណេន វិនា “ឧបាទារូប”ន្តិ អគ្គហេត្វា កេវលំ ចិត្តសមុដ្ឋានរូបំ “កដត្តារូបំ”ឥច្ចេវ គហេត្វាតិ អត្ថោ។ **ឯតស្មិំ បន ទស្សនេ**តិ “មហាភូតេបិ បដិច្ច ឧប្បត្តិទស្សនត្ថ”ន្តិ វុត្តេ ឯតស្មិំ អត្ថទស្សនេ។ **ខន្ធបច្ចយសហិត**ន្តិ បដិសន្ធិយំ កដត្តារូបំ, បវត្តិយំ ចិត្តសមុដ្ឋានំ រូបំ វទតិ។ **អសហិត**ន្តិ បន បវត្តិយំ កដត្តារូបំ អាហារសមុដ្ឋានំ ឧតុសមុដ្ឋានំ អនិន្ទ្រិយពទ្ធំ អសញ្ញភវសង្គហិតញ្ច រូបំ។ **បដិសន្ធិយម្បី**តិ **បិ**-សទ្ទេន បវត្តិយម្បិ កដត្តារូបំ អញ្ញញ្ច តត្ថ ឧប្បជ្ជនកំ ឧបាទារូបន្តិ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ កថំ បនេត្ថ ភូតេ បដិច្ច ឧប្បជ្ជមានស្ស រូបស្ស ហេតុបច្ចយា ឧប្បជ្ជតីតិ? “ខន្ធេ បដិច្ច ហេតុបច្ចយា ឧប្បជ្ជមានំ រូបំ ភូតេបិ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតី”តិ ឯវំ បទមេតំ, ភូតានំ វា ហេតុបច្ចយតោ និព្ពត្តត្តា ឯវំ វុត្តំ។ ការណការណម្បិ ហិ ការណន្តេវ វុច្ចតិ យថា “ចោរេហិ គាមោ ទឌ្ឍោ”តិ។

ភូតេ បដិច្ច ឧបាទារូបន្តិ បទុទ្ធារោ កតោ, “មហាភូតេ បដិច្ច ឧបាទារូប”ន្តិ បន បាឡោតិ អដ្ឋកថាយញ្ច តមេវ វុត្តំ។ អយំ ហេត្ថត្ថោ – “មហាភូតេ បដិច្ច ឧបាទារូប”ន្តិ ឥមស្មិំ បាឋេ វុត្តនយេន ឧបាទារូបម្បិ កុសលេ ខន្ធេ មហាភូតេ ច បដិច្ច ឧប្បជ្ជតីតិ។ កោ បន សោ នយោតិ តំ ទស្សេតុំ “**មហាភូតេ…បេ…. សន្ធាយាហា**”តិ វុត្តំ។ តត្ថ **អត្ថតោ អយំ នយោ វុត្តោ**តិ “មហាភូតេ បដិច្ច ចិត្តសមុដ្ឋានំ រូបំ កដត្តារូបំ ឧបាទារូប”ន្តិ ឥមិនា អព្យាកតេ ខន្ធេ មហាភូតេ ច បដិច្ច ឧបាទារូបានំ ឧប្បត្តិវចនេន កុសលេ ខន្ធេ មហាភូតេ ច បដិច្ច ឧបាទារូបានំ ឧប្បត្តិ អត្ថតោ វុត្តោ ហោតីតិ អត្ថោ។

៥៤. រូបេន វិនា បច្ចយុប្បន្នំ ន លព្ភតីតិ ឯតេន យា បុច្ឆា អរូបមិស្សកាវសានា, តាបិ ឥធ ន គយ្ហន្តិ, បគេវ រូបាវសានាតិ ទស្សេតិ។

៥៧. តាយ សមានលក្ខណាតិ បញ្ចក្ខន្ធបដិសន្ធិតាយ គព្ភសេយ្យកបដិសន្ធិយា សមានលក្ខណា។ **បរិបុណ្ណធម្មាន**ន្តិ បរិយត្តិវិភាគានំ បញ្ចក្ខន្ធធម្មានំ។ **ឯត្ថា**តិ ឯតស្មិំ សហជាតបច្ចយនិទ្ទេសេ។

ចិត្តកម្មសមុដ្ឋានរូបន្តិ ចិត្តសមុដ្ឋានរូបំ កម្មសមុដ្ឋានរូបញ្ច។ **បុន អាហារសមុដ្ឋាន**ន្តិ ឯត្ថ បុនគហណំ ឧតុសមុដ្ឋានាបេក្ខំ។ ន ហិ តំ បុព្ពេ ពាហិរគ្គហណេន អគ្គហិតំ, អាហារសមុដ្ឋានំ បន អគ្គហិតមេវ, ឧតុសមុដ្ឋានស្ស កស្មា បុនគហណន្តិ អាហ “**ឯតេហី**”តិអាទិ។ **តត្ថា**តិ អសញ្ញសត្តេសុ។ **តស្សា**តិ ឧតុសមុដ្ឋានស្ស។ **អាទិម្ហី**តិ ពាហិរអាហារសមុដ្ឋានឧតុសមុដ្ឋានអសញ្ញសត្តវសេន អាគតវារេហិ បឋមវារេ។ **អវិសេសវចន**ន្តិ ពាហិរាទិវិសេសំ អកត្វា វុត្តវចនំ, អរូបម្បិ បច្ចយំ លភន្តំ អត្ថិ ហេតាទិកេ បច្ចយេ លភន្តំ សហ សង្គណ្ហិត្វាតិ យោជនា។ **តស្សា**តិ, **តត្ថា**តិ ច បទទ្វយេន យថាវុត្តំ បឋមវារមេវ បច្ចាមសតិ។ **តំសមានគតិក**ន្តិ ចិត្តសមុដ្ឋានគតិកំ។ **ឥធាបី**តិ ឥមស្មិំ សហជាតបច្ចយនិទ្ទេសេបិ។ **កម្មបច្ចយវិភង្គេ វិយា**តិ នានាក្ខណិកកម្មបច្ចយនិទ្ទេសេ វិយ។ តថា ហិ វុត្តំ អដ្ឋកថាយំ “តំសមុដ្ឋានន្តិ ឥមិនា បដិសន្ធិក្ខណេ កដត្តារូបម្បិ សង្គណ្ហាតី”តិ។ អយញ្ច អត្ថវិសេសោ ឯត្ថ ឯកំសេន ឥច្ឆិតព្ពោតិ ទស្សេន្តោ “**ន ហិ…បេ…. អត្ថី**”តិ អាហ។

អវិសេសេត្វាតិ “ឧតុសមុដ្ឋាន”ន្តិអាទិនា វិសេសំ អកត្វា។ ឧបាទារូបន្តិ វិសេសេត្វាវ កស្មា បន វុត្តានីតិ យោជនា។ **ហេតុបច្ចយាទីសូ**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន សហជាតបច្ចយាទី សង្គណ្ហាតិ។ **សហា**តិ ចិត្តសមុដ្ឋានរូបំ កដត្តារូបន្តិ ឯវំ ឯកតោ។ **វិសុ**ន្តិ ចិត្តសមុដ្ឋានំ រូបំ កដត្តារូបតោ វិសេសេត្វា។ **តត្ថ ពាហិរគ្គហណាទីហិ វិយា**តិ យថា “ពាហិរំ ឯកំ មហាភូត”ន្តិអាទីសុ ពាហិរអាហារសមុដ្ឋានឧតុសមុដ្ឋានគ្គហណេហិ មហាភូតានិ វិសេសិតានិ, ឯវំ **ឯត្ថ** “មហាភូតេ បដិច្ចា”តិ ឯតស្មិំ និទ្ទេសេ **មហាភូតានំ កេនចិ** វិសេសនេន **អវិសេសិតត្តា** ចិត្តសមុដ្ឋានរូបភាវកដត្តារូបភាវេហិ វិសេសេត្វាវ វុត្តានីតិ យោជនា។

ឥទានិ អញ្ញេនបិ ការណេន តេសំ វិសេសិតព្ពតំ ទស្សេតុំ “**អបិចា**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **ន កោចិ បច្ចយោ**តិ ឥទំ បដ្ឋានេ អាគតនិយាមេន រូបំ ឧបនិស្សយបច្ចយំ ន លភតីតិ កត្វា វុត្តំ។ តេនាហ “**ហេតាទីសូ**”តិ។ ឥទវិនាភាវតោ បន តស្ស ចិត្តកម្មានំ ការណភាវោ វេទិតព្ពោ, យតោ ឥទ្ធិចិត្តនិព្ពត្តានិ កម្មបច្ចយានិ ចាតិ

វុត្តានិ។ ននុ ចិត្តំ អាហារឧតុសមុដ្ឋានានំ បច្ចយោ ហោតីតិ? សច្ចំ ហោតិ, សោ បន ឧបត្ថម្ភកត្តេន, ន ជនកត្តេនាតិ ទស្សេន្តោ អាហ “**អាហារ...បេ.... ជនក**”ន្តិ ។ កី បន តេសំ ជនកន្តិ អាហ “**មហាភូតានេវ... បេ.... ជនកានី**”តិ។ **ចិត្តេន កម្មុនា ច វិនា អភាវេ** យថាក្កមំ ចិត្តកម្មសមុដ្ឋានឧបាទារូបានន្តិ អត្ថោ។ **ចិត្តសមុដ្ឋានរូបកដត្តារូបភូតានេវា**តិ ចិត្តកម្មសមុដ្ឋានមហាភូតនិព្ពត្តានេវ មហាភូតានំ តេសំ អាសន្នការណត្តា។ **អញ្ញានី**តិ ឧតុអាហារសមុដ្ឋានានិ ឧបាទារូបានិ វទតិ។ **វិសេសនំ កតំ** “ចិត្តសមុដ្ឋានំ រូបំ កដត្តារូបំ ឧបាទារូប”ន្តិ។ **សមានជាតិកេន រូបេន** ឧតុនា អាហារេន ចាតិ អត្ថោ។ **បាកដវិសេសនានេវា**តិ ឥទំ យេហិ មហាភូតេហិ តានិ និព្ពត្តានិ, តេសំ “អាហារសមុដ្ឋានំ ឧតុសមុដ្ឋាន”ន្តិ វិសេសិតត្តា វុត្តំ។ **ន វិសេសនំ អរហន្តិ** ន វិសេសិតព្ពានិ ការណវិសេសនេនេវ វិសេសស្ស សិទ្ធត្តា, “មហាភូតេ បដិច្ច ឧបាទារូប”ន្តេវ វត្តព្ពន្តិ អត្ថោ។ **ឯតានិ បន** ចិត្តជកម្មជរូបានិ។

សវិសេសេនាតិ យេន វិសេសេន វិសេសិតា, តំ ទស្សេន្តោ ចិត្តំ សន្ធាយាហ “**សហជាតាទិបច្ចយភាវតោ**”តិ, ឥតរំ បន សន្ធាយ “**មូលការណភាវតោ**”តិ, កម្មូបនិស្សយបច្ចយភាវតោតិ អត្ថោ។ **ឥតរានី**តិ អាហារឧតុសមុដ្ឋានានិបិ ឧបាទារូបានិ។ **មហាភូតវិសេសនេនេវ វិសេសិតានី**តិ “អាហារសមុដ្ឋានំ ឯកំ មហាភូតំ បដិច្ច ឧតុសមុដ្ឋានំ ឯកំ មហាភូតំ បដិច្ចា”តិ មហាភូតវិសេសនេនេវ ជនកបច្ចយេន អាហារេន ឧតុនា ច វិសេសិតានិ។ **ឥធា**តិ “ចិត្តសមុដ្ឋានំ រូបំ កដត្តារូបំ ឧបាទារូប”ន្តិ ឥមស្មឹ វចនេ។ ឯត្ថ ហិ ឧបាទារូបានំ ចិត្តកម្មសមុដ្ឋានតាវចនេន តំនិស្សយានម្បិ តព្ភាវោ បកាសិតោតិ។ **អញ្ញតរវិសេសនំ ឧភយវិសេសនំ ហោតិ** ឧភយេសំ អវិនិព្ភោគេន បវត្តនតោ។

៥៨. បុព្ពេតិ ហេតុបច្ចយាទីសុ។ **វិសុំ បច្ចយភាវេនា**តិ “បដិសន្ធិក្ខណេ វិបាកាព្យាកតំ ឯកំ ខន្ធំ បដិច្ច តយោ ខន្ធា កដត្តា ច រូប”ន្តិអាទិនា វត្ថុស្ស វិសុំ បច្ចយភាវេន។ ឯត្ថ ច វិសុំយេវ បច្ចយភាវេន ទស្សិតានីតិ ន សក្កា វត្តុំ, “ខន្ធេ បដិច្ច វត្ថុ, វត្ថុំ បដិច្ច ខន្ធា”តិ បច្ចយុប្បន្នភាវោ វិយ ខន្ធានំ **ឯកតោបិ បច្ចយភាវោ ទស្សិតោ**។ តេនេវ ហិ តស្មិំ អត្ថេ អត្តនោ អរុចិំ វិភាវេន្តោ អាហ “**ឥមិនា អធិប្បាយេនាហា**”តិ។ យោ បនេត្ថ អត្តនោ រុច្ចតិ, តំ ទស្សេតុំ “**ខន្ធេ បដិច្ច វត្ថូតិ ឥទំ បនា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **ខន្ធានំ** បច្ចយភូតានំ បដិច្ចដ្ឋផរណតាទស្សនំ , **វត្ថុស្ស** បច្ចយភូតស្ស បដិច្ចដ្ឋផរណតាទស្សនំ, ន ខន្ធានន្តិ សម្ពន្ធោ។ **ឥធេវា**តិ ឥមស្មឹ អញ្ញមញ្ញបច្ចយេ ឯវ។ **ហេតុបច្ចយាទីសុបិ អយមេវ នយោ,** តត្ថ ហិ បដិច្ចដ្ឋផរណស្ស សមានតា។ **ទស្សិតាយ** បដិច្ចដ្ឋទ្វយផរណតាយ។ **ខន្ធវត្ថូនញ្ច ទស្សិតាយេវា**តិ ខន្ធវត្ថូនញ្ច ឯកតោ បដិច្ចដ្ឋផរណតា ទស្សិតាយេវ។

ឯវមាទីតិ **អាទិ**-សទ្ទេន “អកុសលំ ធម្មំ បដិច្ចា”តិ ឯវមាទិ សង្គយ្ហតិ។ ននុ ភវិតព្ពន្តិ យោជនា។ **ហេតុបច្ចយាទីហិ វិយា**តិ សទិសូទាហរណន្តិ តំ ទស្សេន្តោ “**ន ហី**”តិអាទិមាហ។ **យំ “ឯកំ, តយោ, ទ្វេ ច ខន្ធេ បដិច្ចា”តិ វុត្តំ** បច្ចយជាតន្តិ អត្ថោ។ បច្ចយដ្ឋោ ហិ បដិច្ចដ្ឋោ។ តេនាហ “**តេ ហេតុបច្ចយភូតា ឯវ ន ហោន្តី**”តិ។ ឯតេន ន បដិច្ចដ្ឋផរណកស្ស ឯកន្តិកោ ហេតុអាទិបច្ចយភាវោតិ ទស្សេតិ។ តេនាហ “**ឯស នយោ អារម្មណបច្ចយាទីសូ**”តិ។ ន ហិ អារម្មណបច្ចយភូតោ ធម្មោ បដិច្ចដ្ឋំ ផរតិ។ វុត្តញ្ហ “កុសលំ ធម្មំ បដិច្ច កុសលោ ធម្មោ ឧប្បជ្ជតិ អារម្មណបច្ចយា”តិ។

បច្ចយន្តរេនបិ ឧបការកតាមត្តម្បិ គហេត្វា បដិច្ចវារេ វារន្តរេ ច ហេតុអាទិបច្ចយា ទស្សិតាតិ ឧបចយេន យថាវុត្តំ វិភាវេន្តោ “**បច្ចយវារេ ចា**”តិអាទិមាហ។ **តំបច្ចយា**តិ វត្ថុបច្ចយា, យថារហំ បច្ចយភូតំ វត្ថុំ លភិត្វាតិ អត្ថោ។ **តេតិ** កុសលេ ខន្ធេ បដិច្ច។ **តេសន្តិ** មហាភូតានំ ខន្ធានំ។ **បច្ចយភាវាភាវតោ**តិ ឥទំ ខន្ធានំ ហេតុសហជាតាទិបច្ចយភាវស្ស មហាភូតេសុ ទិដ្ឋត្តា វុត្តំ។ យទិ ឯវំ អញ្ញមញ្ញបច្ចយាបិ តេ តេសំ ភវេយ្យុន្តិ បរស្ស អាសង្កនិរាសង្កំ ករោន្តោ “**អញ្ញមញ្ញសទ្ទោ ហី**”តិអាទិមាហ។ **និរបេក្ខោ**តិ អញ្ញនិរបេក្ខោ។ ន ហិ ហេតុធម្មោ ធម្មន្តរាបេក្ខោ ហុត្វា ហេតុបច្ចយោ ហោតិ, សទ្ទសីសេនេត្ថ អត្ថោ វុត្តោ។ **អញ្ញតរាបេក្ខោ**តិ អត្តនា សហការិការណភូតំ, ឥតរំ វា យំ កិញ្ចិ អញ្ញតរំ អបេក្ខតីតិ អញ្ញតរាបេក្ខោ។ **យថាវុត្តេតរេតរាបេក្ខោ**តិ អរូបក្ខន្ធាទិភេទំ បាឡិយំ វុត្តប្បការំ ឥតរេតរំ មិថុ បច្ចយភូតំ អបេក្ខតីតិ ឥតរេតរាបេក្ខោ។ **បច្ចយបច្ចយុប្បន្នា ច ខន្ធា មហាភូតា ឥធ យថាវុត្តា ភវេយ្យុន្តិ** កស្មា វុត្តំ។ ន ហិ ខន្ធា មហាភូតា អញ្ញមញ្ញំ អញ្ញមញ្ញបច្ចយភាវេន វុត្តា, អថ ខន្ធា ច មហាភូតា ចាតិ វិសុំ វិសុំ គយ្ហេយ្យុំ, ឯវំ សតិ “មហាភូតា ខន្ធានំ ន កោចិ បច្ចយោ”តិ ន វត្តព្ពំ។

យស្ស សយំ បច្ចយោ, តតោ តេន តន្និស្សិតេន វាតិ យស្ស ធម្មស្ស សយំ អត្តនា បច្ចយោ ហោតិ, តតោ ធម្មតោ សយំ ឧប្បជ្ជមានំ កថំ តេន ធម្មេន តន្និស្សិតេន វា អញ្ញមញ្ញបច្ចយេន ឯវំភូតំ តំ ធម្មជាតំ អញ្ញមញ្ញបច្ចយា ឧប្បជ្ជតីតិ វត្តព្ពតំ អរហតីតិ វុត្តមេវត្ថំ ឧទាហរណេន វិភាវេតិ “**យថា**”តិអាទិនា។ តត្ថ “**ខន្ធេ បដិច្ច ខន្ធា**”តិ ឥទំ “**តេន អញ្ញមញ្ញបច្ចយេន ឧប្បជ្ជមាន**”ន្តិ ឥមស្ស ឧទាហរណំ, “**វត្ថុំ បច្ចយា ខន្ធា**”តិ ឥទំ

បន “**តន្និស្សិតេន អញ្ញមញ្ញបច្ចយេន ឧប្បជ្ជមាន**”ន្តិ ឯតស្ស។ **តស្មា**តិ វុត្តមេវ អត្ថំ ការណភាវេន បច្ចាមសតិ។ **អត្តនោ បច្ចយស្ស បច្ចយត្តាភាវតោ**តិ អត្តនោ បច្ចយភូតស្ស អរូបក្ខន្ធស្ស បច្ចយភាវាភាវតោ។ ន ហិ មហាភូតា យតោ ខន្ធតោ ឧប្បន្នា, តេសំ បច្ចយា ហោន្តិ។ **តទបេក្ខត្តា**តិ ឥតរេតរបច្ចយភាវាបេក្ខត្តា។ **ខន្ធេ បដិច្ច បច្ចយា ចា**តិ បដិច្ចវារេ វុត្តនិយាមេនេវ ខន្ធេ បដិច្ច, បច្ចយវារេ វុត្តនិយាមេន ខន្ធេ បច្ចយា ច។ **នអញ្ញមញ្ញបច្ចយា ច វុត្តា**តិ អញ្ញមញ្ញបច្ចយតោ អញ្ញស្មា និស្សយបច្ចយាទិតោ មហាភូតានំ ឧប្បត្តិ វុត្តា ចាតិ អត្ថោ។ **វត្ថុំ បច្ចយា ឧប្បជ្ជមានា**តិ វត្ថុំ បុរេជាតបច្ចយំ កត្វា ឧប្បជ្ជមានា។ **តន្និស្សិតេន ច អញ្ញមញ្ញបច្ចយេនា**តិ តំ វត្ថុំ និស្សិតេន ខន្ធេន អញ្ញមញ្ញបច្ចយភូតេន ឧប្បជ្ជន្តិ, **តស្មា** យថាវុត្តេន ការណេន **វត្ថុំ បច្ចយា...បេ.... វុត្តា**, ឥមិនា បរិយាយេន បន ឧជុកំ បវត្តិយំ វត្ថុស្ស អញ្ញមញ្ញបច្ចយភាវោតិ អត្ថោ។

៥៩. សា ន គហិតាតិ យា “ចក្ខាយតនំ និស្សាយា”តិអាទិនា ចក្ខាយតនាទីនំ និស្សយបច្ចយតា វុត្តា, សា ឥធ បដិច្ចវារេ ន វុត្តាតិ អត្ថោ សហជាតត្ថោ បដិច្ចត្ថោតិ កត្វា។ តេនាហ “**ចក្ខាយតនាទីនិ...បេ.... អធិប្បាយោ**”តិ។ យេសំ បន អរូបក្ខន្ធមហាភូតនាមរូបចិត្តចេតសិកមហាភូតរូបិធម្មានំ វសេន ឆធា និស្សយបច្ចយោ ឥច្ឆិតោ, តេសំ វសេន ឥធ វិភត្តោ ឯវ។ កថំ រូបិវសេន វិភត្តោតិ ចេ? “វត្ថុំ បដិច្ច ខន្ធា”តិ ហទយវត្ថុវសេន សរូបតោ ទស្សិតោ ឯវ។ ឥតរេសម្បិ វសេន “អព្យាកតំ ធម្មំ បដិច្ច អព្យាកតោ ធម្មោ ឧប្បជ្ជតិ និស្សយបច្ចយា”តិ ឯត្ថ ទស្សិតោ។ យថា ហិ “កុសលំ ធម្មំ បដិច្ច កុសលោ ធម្មោ ឧប្បជ្ជតិ អារម្មណបច្ចយា”តិអាទីសុ រូបាយតនាទីនំ អសតិបិ បដិច្ចដ្ឋផរណេ អារម្មណបច្ចយភាវោ ទស្សិតោ ហោតិ, ឯវមិធាបិ ចក្ខាយតនាទីនំ និស្សយបច្ចយភាវោ ទស្សិតោ ហោតិ។ តេន វុត្តំ “**និស្សយ...បេ.... ន គហិតានី**”តិ។

៦០. ទ្វីសុ ឧបនិស្សយេសូតិ អនន្តរបកតូបនិស្សយេសុ។ **កុសលាបិ បន មហគ្គតា**តិ **បិ**-សទ្ទេន អព្យាកតេ មហគ្គតេ អាកឌ្ឍតិ “កុសលាបិ មហគ្គតា អារម្មណូបនិស្សយំ ន លភន្តិ, បគេវ អព្យាកតា”តិ។ **កទាចិ ន លភន្តិ**, យទា គរុំ កត្វា ន បវត្តន្តីតិ អត្ថោ។

៦១. អញ្ញត្ថ ហេតុបច្ចយាទីសុ។ **បច្ចយំ អនិទ្ទិសិត្វា**តិ បច្ចយំ ធម្មំ សរូបតោ អនិទ្ទិសិត្វា។ ន ហិ ហេតុបច្ចយនិទ្ទេសាទីសុ អលោភាទិកុសលាទិសរូបវិសេសតោ ហេតុអាទិធម្មា ទស្សិតា។ **កុសលាទីសូ**តិ ឥទំ អលោភាទិវិសេសនំ។ តេន យថា អលោភាទីសុ អយមេវ បច្ចយោតិ និយមោ នត្ថិ, ឯវំ តព្ពិសេសេសុ កុសលាទីសូតិ ទស្សេតិ។ **ឥធ បន** បុរេជាតបច្ចយេ។ **វត្ថុនវត្ថុធម្មេសូ**តិ និទ្ធារណេ ភុម្មំ។ **បុរេជាតបច្ចយា ឧប្បជ្ជមានាន**ន្តិ ឥមិនា បដិសន្ធិក្ខណេ, អារុប្បេ ឧប្បជ្ជមានេ ច ខន្ធេ និវត្តេតិ។ កស្មា បនេត្ថ វត្ថុបុរេជាតមេវ គហិតំ, ន អារម្មណបុរេជាតន្តិ ចោទនំ មនសិ កត្វា អាហ “**អារម្មណបុរេជាតម្បិ ហិ វត្ថុបុរេជាតេ អវិជ្ជមានេ ន លព្ភតី**”តិ។ **តស្សា**តិ បដិសន្ធិវិបាកស្ស។ **ន ឧទ្ធដោ**តិ វុត្តមេវត្ថំ បាកដំ កាតុំ “**នេវវិបាក...បេ. ... តីណីតិ វុត្ត**”ន្តិ វុត្តំ។ **អលាភតោ**តិ យទិ លព្ភេយ្យ, “ចត្តារី”តិ វត្តព្ពំ សិយាតិ ទស្សេតិ។ **តត្ថា**តិ វិបាកត្តិកេ។ **តីណី**តិ “វិបាកំ ធម្មំ បដិច្ច វិបាកោ ធម្មោ ឧប្បជ្ជតិ បុរេជាតបច្ចយា, វិបាកធម្មធម្មំ, នេវវិបាកនវិបាកធម្មធម្មំ បដិច្ចា”តិ ឥមានិ តីណិ។

៦៣. តទុបាទារូបានន្តិ តេ មហាភូតេ និស្សាយ បវត្តឧបាទារូបានំ។ **វទតី**តិ ឯកក្ខណិកនានាក្ខណិកកម្មបច្ចយំ វទតិ អវិនិព្ភោគវសេន បវត្តមានានំ តេសំ បច្ចយេន វិសេសាភាវតោ។ **បវត្តិយំ កដត្តារូបាន**ន្តិ វិសេសនំ បដិសន្ធិក្ខណេ កដត្តារូបានំ ឯកក្ខណិកស្សបិ កម្មបច្ចយស្ស ឥច្ឆិតត្តា។ តេនេវ ហិ អដ្ឋកថាយំ “តថា បដិសន្ធិក្ខណេ មហាភូតាន”ន្តិ ទុវិធោបិ កម្មបច្ចយោ វុត្តោ។

៦៤. យំ យំ បដិសន្ធិយំ លព្ភតីតិ ចក្ខុន្ទ្រិយាទីសុ យំ យំ ឥន្ទ្រិយរូបំ បដិសន្ធិយំ លព្ភតិ, **តស្ស តស្ស វសេន** ឥន្ទ្រិយរូបញ្ច វត្ថុរូបញ្ច “កដត្តារូប”ន្តិ វុត្តំ។

៦៩. កេសញ្ចីតិ បញ្ចវោការេ បដិសន្ធិក្ខន្ធាទីនំ។ តេសញ្ហិ វត្ថុ និយមតោ វិប្បយុត្តបច្ចយោ ហោតិ។ **សមានវិប្បយុត្តបច្ចយា**តិ សទិសវិប្បយុត្តបច្ចយា។ កុសលាកុសលា ហិ ខន្ធា ឯកច្ចេ ច អព្យាកតា យស្ស វិប្បយុត្តបច្ចយា ហោន្តិ, ន សយំ តតោ វិប្បយុត្តបច្ចយំ លភន្តិ ចិត្តសមុដ្ឋានានំ វិប្បយុត្តបច្ចយាភាវតោ វត្ថុនាវ វិប្បយុត្តបច្ចយេន ឧប្បជ្ជនតោ។ ឯកច្ចេ បន អព្យាកតា យស្ស វិប្បយុត្តបច្ចយា ហោន្តិ, សយម្បិ តតោ វិប្បយុត្តបច្ចយំ លភន្តិ យថា បដិសន្ធិក្ខណេ វត្ថុក្ខន្ធា។ តេន វុត្តំ “**កេសញ្ចិ ខន្ធា...បេ.... នានាវិប្បយុត្តបច្ចយាបី**”តិ។ **បច្ចយំ បច្ចយំ ករោតី**តិ បច្ចយធម្មំ វត្ថុំ ខន្ធេ ច អត្តនោ បច្ចយភូតំ ករោតិ, យថាវុត្តំ បច្ចយធម្មំ បច្ចយំ កត្វា បវត្តតីតិ អត្ថោ។ **តំកិរិយាករណតោ**តិ វិប្បយុត្តបច្ចយកិច្ចករណតោ។ **បដិច្ច ឧប្បត្តិ នត្ថី**តិ បដិច្ចដ្ឋផរណំ នត្ថិ សហជាតដ្ឋោ បដិច្ចដ្ឋោតិ កត្វា។ “បដិច្ច ឧប្បជ្ជន្តី”តិ ឯត្តកមេវាហ, កឹ បដិច្ច?

ខន្ធេតិ បាកដោយមត្ថោតិ។ តេនាហ “**កឹ បន បដិច្ចា**”តិអាទិ។ បច្ចាសត្តិញាយេន អនន្តរស្ស វិធិ បដិសេធោ វា ហោតីតិ គណ្ហេយ្យាតិ តំ និវារេតុំ វុត្តន្តិ ទស្សេន្តោ “**អនន្តរត្តា...បេ.... វុត្តំ ហោតី**”តិ អាហ។

៧១-៧២. សង្ខិបិត្វា ទស្សិតានំ វសេនេតំ វុត្តន្តិ សង្ខិបិត្វា ទស្សិតានំ បច្ចយានំ វសេន ឯតំ “តមេ តេវីសតិ បច្ចយា”តិអាទិវចនំ វាចនាមគ្គំ ទស្សេន្តេហិបិ បាឡិយំ វុត្តន្តិ អដ្ឋកថាយំ វុត្តំ។ **ឯកេនបី**តិ កុសលាទីសុ ច បទេសុ ឯកេនបិ បទេន, តស្មិំ តស្មិំ វា បច្ចយនិទ្ទេសេ វាក្យសង្ខាតេន ឯកេនបិ បទេន។ **តយោ បច្ចយា**តិ ហេតុអារម្មណាធិបតិបច្ចយា។ **តេ ចត្តារោ បច្ឆាជាតញ្ច វជ្ជេត្វា**តិ ឯត្ថ យថាវុត្តេ ចត្តារោ បច្ចយេ វិត្ថារិតត្តា “វជ្ជេត្វា”តិ វុត្តំ, បច្ឆាជាតំ បន សព្ពេន សព្ពំ អគ្គហិតត្តា។ ឯត្តកា ហិ ឯកូនវីសតិ បច្ចយា យថាវុត្តេ បច្ចយេ វជ្ជេត្វា អវសិដ្ឋា។ **យេ បនា**តិ បទការកេ វទតិ។ **សង្ខិបិត្វា**តិ បទស្ស “បាឡិយំ វិត្ថារិតំ អវិត្ថារិតញ្ច សព្ពំ សង្គហេត្វា វុត្ត”ន្តិ អត្ថំ វទន្តិ។ “**តេវីសតិ បច្ចយា”តិ បាឋេន ភវិតព្ពំ** “សព្ពំ សង្គហេត្វា”តិ វុត្តត្តា។ បច្ឆាជាតបច្ចយោបេវ ហិ វជ្ជេតព្ពោតិ។ ឯវំ វាទន្តរេ វត្តព្ពំ វត្វា តទានិ បាឡិយា អវិបរីតំ អត្ថំ ទស្សេតុំ “**អាទិម្ហិ បនា**”តិអាទិ វុត្តំ។

វិភង្គវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

(២) សង្ខ្យាវារវណ្ណនា

៧៣. យថា អញ្ញមញ្ញបច្ចយេ វិសេសោ វិភង្គេ អត្ថីតិ ឥទំ ហេតុបច្ចយាទិវិភង្គតោ វិសេសភាវសាមញ្ញេន វុត្តំ។ ន ហិ យាទិសោ អញ្ញមញ្ញបច្ចយវិភង្គេ វិសេសោ, តាទិសោ បុរេជាតបច្ចយវិភង្គេ។ តថា ហិ អញ្ញមញ្ញបច្ចយេ បដិសន្ធិ លព្ភតិ, ន បុរេជាតបច្ចយេ។ “**វិបាកាព្យាកតំ ឯកំ ខន្ធំ បដិច្ចា”តិអាទិកេ វិភង្គេ**តិ ឥមិនា យស្មិំ បច្ចយេ វិបាកាព្យាកតំ ឧទ្ធដំ, តំ និទស្សនវសេន ទស្សេតិ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – យថា ហេតុបច្ចយាទីសុ “វិបាកាព្យាកតំ ឯកំ ខន្ធំ បដិច្ចា”តិអាទិនា វិភង្គេ វិបាកាព្យាកតំ ឧទ្ធដំ អត្ថិ, ឯវំ វិបាកាព្យាកតាភាវំ អាសេវនបច្ចយេ វិសេសំ ទស្សេតីតិ។

៧៤. ឯតស្មិំ អនុលោមេតិ ឥមស្មិំ បដិច្ចវារេ បច្ចយានុលោមេ។ **សុទ្ធិកនយេ**តិ បឋមេ នយេ។ **ទស្សិតគណនតោ**តិ “នវ, តីណិ, ឯក”ន្តិ ឯវំ សង្ខេបតោ ទស្សិតគណនតោ។ **តតោ បរេសុ នយេសូ**តិ តតោ បឋមនយតោ បរេសុ ទុតិយាទិនយេសុ។ **អញ្ញិស្សា**តិ នវាទិភេទតោ អញ្ញិស្សា គណនាយ។ **អពហុគណនេន យុត្តស្ស** ពហុគណនស្ស បច្ចយស្ស, **តេន** អពហុគណនេន។ **សមានគណនតា ចា**តិ ច-សទ្ទោ ព្យតិរេកោ។ តេន បច្ចនីយតោ អនុលោមេ យោ វិសេសោ វុច្ចតិ, តំ ជោតេតិ។ តេនាហ “**អនុលោមេយេវ ទដ្ឋព្ពា**”តិ។ **អនុលោមេយេវា**តិ អវធារណេន និវត្តិតំ ទស្សេតុំ “**បច្ចនីយេ...បេ.... វក្ខតី**”តិ វុត្តំ។

៧៦-៧៩. តេ បន តេរសមូលកាទិកេ នយេ សាសេវនសវិបាកេសុ ទ្វីសុ ទ្វាវីសតិមូលកេសុ សាសេវនមេវ គហេត្វា ឥតរំ បជហន្តោ អាហ “**បច្ឆាជាតវិបាកានំ បរិហីនត្តា**”តិ។ **វិរោធាភាវេ សតី**តិ ឥទំ “សិយា កុសលំ ធម្មំ បដិច្ច អកុសលោ ធម្មោ ឧប្បជ្ជេយ្យា”តិអាទីសុ វិយ បរិកប្បវចនំ សន្ធាយ វុត្តំ។ តេនាហ “**បុច្ឆាយ ទស្សិតនយេនា**”តិ។ **តស្ស ច** តេវីសតិមូលកស្ស។ **នាម**ន្តិ តេវីសតិមូលកន្តិ នាមំ។ **ទ្វាវីសតិ...បេ.... វុត្ត**ន្តិ ឯតេន ទ្វាវីសតិមូលកោវ បរមត្ថតោ លព្ភតិ, ន តេវីសតិមូលកោតិ ទស្សេតិ។

អញ្ញបទានីតិ ហេតុអធិបតិបទាទីនិ។ **សុទ្ធិកនយោ**តិ បឋមនយោ, យំ អដ្ឋកថាយំ “ឯកមូល”ន្តិ វុត្តំ។ **អារម្មណមូលកាទីសុ ន លព្ភតី**តិ ទុមូលកាទីសុ តំ ន យោជីយតិ។ ហេដ្ឋិមំ ហេដ្ឋិមំ សោធេត្វា ឯវំ ហិ អភិធម្មបាឡិ បវត្តា, តស្មា “អារម្មណេ...បេ.... បញ្ហោ”តិ វុត្តន្តិ សម្ពន្ធោ។ **តត្ថា**តិ “តីណិយេវ បញ្ហា”តិ បាឋេ។ “វត្ត អធិប្បាយានុវិធាយី សទ្ទប្បយោគោ”តិ កត្វា អធិប្បាយំ វិភាវេន្តោ អាហ “**តតោ ឧទ្ធំ គណនំ និវារេតិ, ន អធោ បដិក្ខិបតី**”តិ។ គណនាយ ឧបនិក្ខិត្តបញ្ញត្តិភាវតោ ហេដ្ឋាគណនំ អមុញ្ចិត្វាវ ឧបរិគណនា សម្ភវតីតិ អាហ “**តីសុ ឯកស្ស អន្តោគធតាយ ច ‘តីណិយេវា’តិ វុត្ត**”ន្តិ។ **អត្ថនោ វចន**ន្តិ “តត្រិទំ លក្ខណ”ន្តិអាទិនា វុត្តំ អត្តនោ វចនំ។

៨០-៨៥. អវិគតា...បេ.... វុត្តេបិ វិបល្លាសយោជនំ អកត្វាតិ អធិប្បាយោ។ **សា ទស្សិតា ហោតី**តិ សា វិបល្លាសយោជនំ អកត្វា ទស្សិយមានា យទិបិ ទស្សិតា ហោតិ, **ន ឯវំ អាវិករណវសេន ទស្សិតា ហោតិ** តាទិសស្ស លិង្គនស្ស អភាវតោ យថា វិបល្លាសយោជនាយន្តិ អធិប្បាយោ។ តេនាហ “**វិបល្លាស...បេ.... ហោតី**”តិ។ **ឯវមេវ អធិប្បាយោ យោជេតព្ពោ**តិ “យេ...បេ.... តំ ទស្សេតុ”ន្តិ ឯត្ថ “យទិបិ អវិគតានន្តរ”ន្តិអាទិនា យថា អធិប្បាយោ យោជិតោ, ឯវមេវ “តេនេតំ អាវិករោតី”តិ ឯត្ថាបិ អធិប្បាយោ យោជេតព្ពោ។ កឹ វុត្តំ ហោតិ?

យថា តត្ថ “ឩនតរគណនេហិ សមានគណនេហិ ច សទ្ធិំ សំសន្ទនេ ឩនតរា សមានា ច គណនា ហោតី”តិ អយមត្ថោ ញាបនវសេន ទស្សិតោ, ឯវមិធាបីតិ។ តេន វុត្តំ អដ្ឋកថាយំ “អារម្មណបច្ចយោ យេន យេន ពហុតរគណនេន វា សមានគណនេន វា បច្ចយេន សទ្ធិំ តិកទុកាទិភេទំ គច្ឆតិ, សព្ពត្ថ តីណេវ បញ្ហវិស្សជ្ជនានិ វេទិតព្ពានី”តិ។ ន កេវលមត្ថវិសេសាវិករណត្ថមេវេត្ថ តថា យោជនា កតា, អថ ខោ ទេសនាក្កមោយេវ សោតិ ទស្សេតុំ “**បច្ចនីយាទីសុបិ បនា**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **មូលបទ**ន្តិ អារម្មណបច្ចយាទិកំ តស្មិំ តស្មិំ នយេ មូលភូតំ បទំ។ **តត្ថា**តិ បច្ចនីយាទីសុ។ **ឯតំ លក្ខណ**ន្តិ “តត្រិទំ លក្ខណ”ន្តិអាទិនា វុត្តលក្ខណំ។ **តស្មា**តិ យស្មា បុព្ពេនាបរំ បាឡិ ឯវមេវ បវត្តា, តស្មា ឯវ។ តេន មូលបទំ អាទិម្ហិយេវ ឋបេត្វា ទេសនា ញាយាគតាតិ ទស្សេតិ។ យទិ ឯវំ លិង្គនេន អត្ថវិសេសាវិករណំ កថន្តិ អាហ “**ន ច វិញ្ញាតេ អត្ថេ វចនេន លិង្គេន ច បយោជនំ អត្ថី**”តិ។

បច្ចយានុលោមវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បដិច្ចវារោ

បច្ចយបច្ចនីយវណ្ណនា

៨៦-៨៧. រូបសមុដ្ឋាបកវសេនេវ វេទិតព្ពន្តិ ឥទំ អដ្ឋកថាវចនំ អនន្តរំ “ចិត្តសមុដ្ឋានញ្ច រូប”ន្តិ បាឡិយំ អាគតត្តា វុត្តំ, បញ្ចវិញ្ញាណានំ បន អហេតុកបដិសន្ធិចិត្តានញ្ច វសេន យោជនា សម្ភវតីតិ កត្វា វុត្តំ “**សព្ពសង្គាហិកវសេន បនេតំ ន ន សក្កា យោជេតុ**”ន្តិ។

៨៣. សហជាតបុរេជាតបច្ចយាតិ ឥទំ បច្ចយេន បច្ចយធម្មោបលក្ខណន្តិ ទស្សេតុំ “**សហជាតា ច ហេតុអាទយោ...បេ.... អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ**”តិ វត្វា “**ន ហី**”តិអាទិនា តមេវត្ថំ សមត្ថេតិ។

៨៤-៨៧. សោ បច្ចយោតិ សោ បដិច្ចដ្ឋផរណកោ បច្ចយោ។

៨៨-១០២. ចិត្តសមុដ្ឋានាទយោតិ **អាទិ**-សទ្ទេន ពាហិររូបអាហារសមុដ្ឋានាទយោ រូបកោដ្ឋាសា សង្គយ្ហន្តិ។ **តស្សា**តិ មគ្គបច្ចយំ លភន្តស្ស រូបស្ស។ **ឯវមេវ បនា**តិ ឥមិនា យថា នមគ្គបច្ចយេ វុត្តំ, ឯវមេវ នហេតុបច្ចយាទីសុ យំ ហេតុបច្ចយំ លភតិ, តស្ស បរិហីនត្តាតិ ឥមមត្ថំ ឧបសំហរតិ។ តេនាហ “**ឯកច្ចរូបស្ស បច្ចយុប្បន្នតា ទដ្ឋព្ពា**”តិ។

១០៧-១៣០. សព្ពត្ថាតិ បន្នរសមូលកាទីសុ សព្ពេសុ នយេសុ។ កាមំ សុទ្ធិកនយាទីសុ វិសទិសវិស្សជ្ជនា, ឥធាធិប្បេតត្តំ បន ទស្សេតុំ “**ឯកេស្វ**”តិអាទិ វុត្តំ។ **ឥធា**តិ ឯតេសុ នាហារមូលកាទិនយេសុ។ **គណនាយេវ ន សរូបទស្សន**ន្តិ សុទ្ធិកនយេ វិយ គណនាយ ឯវ ន សរូបទស្សនំ អធិប្បេតន្តិ អត្ថោ។

បច្ចយបច្ចនីយវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បច្ចយានុលោមបច្ចនីយវណ្ណនា

១៣១-១៨៩. តិណ្ណន្តិ ហេតុ អធិបតិ មគ្គោតិ ឥមេសំ តិណ្ណំ បច្ចយានំ។ **សាធារណាន**ន្តិ យេ តេសំ តិណ្ណំ សាធារណា បច្ចយា បច្ចនីកតោ ន លព្ភន្តិ, យស្មា តេសំ សង្គណ្ហនវសេន វុត្តំ, តស្មា។ **មគ្គបច្ចយេ**តិ មគ្គបច្ចយេ អនុលោមតោ ឋិតេ។ **ឥតរេហី**តិ ហេតុអធិបតិបច្ចយេហិ។ **សាធារណា សត្តេវា**តិ មគ្គបច្ចយវជ្ជេ សត្តេវ។ **ហេតុបច្ចយោបិ បច្ចនីយតោ ន លព្ភតី**តិ ហេតុរហិតេសុ អធិបតិនោ អភាវា។ **សោ បនា**តិ ហេតុបច្ចយោ **អសាធារណោតិ កត្វា ន វុត្តោ** សាធារណានំ អលព្ភមានានំ វុច្ចមានត្តា។ ន ហិ ហេតុបច្ចយោ មគ្គបច្ចយស្ស សាធារណោ។ **យេហី**តិ យេហិ បច្ចយេហិ។ **តេ**តិ អនន្តរបច្ចយាទយោ។ **ឯកន្តិកត្តា**តិ អវិនាភាវតោ។ **អរូបដ្ឋានិកា**តិ អរូបបច្ចយា អរូបធម្មានំយេវ បច្ចយភូតា អនន្តរបច្ចយាទយោ។ **តេនា**តិ “ឯកន្តិកានំ អរូបដ្ឋានិកា”តិ ឥធាធិប្បេតត្តា។ **តេហី**តិ បុរេជាតាសេវនបច្ចយេហិ។ **តេសំ វសេនា**តិ តេសំ ឩនតរគណនានំ ឯកកាទីនំ វសេន។ **តស្ស តស្សា**តិ បច្ចនីយតោ យោជិតស្ស តស្ស តស្ស ទុកាទិកស្ស ពហុគណនស្ស។ **គណនា**តិ ឩនតរគណនា។ **អនុលោមតោ ឋិតស្សាបី**តិ **បិ**-សទ្ទេន អនុលោមតោ ឋិតោ វា ហោតុ បច្ចនីយតោ យោជិតោ វា, ឩនតរគណនាយ សមានន្តិ ទស្សេតិ។ **នយិទំ លក្ខណំ ឯកន្តិក**ន្តិ ឥមិនា យថាវុត្តលក្ខណំ យេភុយ្យវសេន វុត្តន្តិ ទស្សេតិ។

បច្ចយានុលោមបច្ចនីយវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បច្ចយបច្ចនីយានុលោមវណ្ណនា

១៩០. សព្ពេសុបីតិ បច្ឆាជាតំ ឋបេត្វា សព្ពេសុបិ បច្ចយេសុ។ សោ ហិ អនុលោមតោ អលព្ភមានភាវេន គហិតោ “សព្ពេសូ”តិ ឯត្ថ សង្គហំ ន លភតិ។ អរូបាវចរវិបាកស្ស អារុប្បេ ឧប្បន្នលោកុត្តរវិបាកស្ស ច បុរេជាតាសេវនានំ អលព្ភនតោតិ **“កិញ្ចិ និទស្សនវសេន ទស្សេន្តោ”**តិ អាហ។

អវសេសានំ លាភមត្តន្តិ អវសេសានំ ឯកច្ចានំ លាភំ។ តេនាហ **“ន សព្ពេសំ អវសេសានំ លាភ”**ន្តិ ។ **បច្ឆាជាតេ បសង្គោ នត្ថីតិ** បច្ឆាជាតោ អនុលោមតោ តិដ្ឋតីតិ អយំ បសង្គោ ឯវ នត្ថិ។ **បុរេជា...បេ.... លព្ភតីតិ** ឥមិនា វិប្បយុត្តេ បច្ចនីយតោ ឋិតេ បុរេជាតោ លព្ភតីតិ អយម្បិ អត្ថតោ អាបន្នោ ហោតីតិ តំ និទ្ធារេត្វា តត្ថ យំ វត្តព្ពំ, តំ ទស្សេតុំ **“បុរេជាតោ បន វិប្បយុត្តេ បច្ចនីយតោ ឋិតេ អនុលោមតោ លព្ភតីតិ ឥទម្បិ”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **“អវសេសា សព្ពេបីតិ អត្ថេ គយ្ហមានេ អាបជ្ជេយ្យា”**តិ ឥទំ តស្សា អត្ថាបត្តិយា សព្ភាវទស្សនមត្តំ ទដ្ឋព្ពំ, អត្ថោ បន តាទិសោ ន ឧបលព្ភតីតិ អយមេត្ថ អធិប្បាយោ។ តេនាហ **“យម្បិ កេចី”**តិអាទិ។

តត្ថ **កេចីតិ** បទការេ សន្ធាយាហ។ តេ ហិ “អរូបធាតុយា ចវិត្វា កាមធាតុំ ឧបបជ្ជន្តស្ស គតិនិមិត្តំ អារម្មណបុរេជាតំ ហោតីតិ ញាបេតុំ ‘នវិប្បយុត្តបច្ចយា បុរេជាតេ’តិ អយមត្ថោ និទ្ធារិតោ”តិ វទន្តិ, តំ ន យុជ្ជតិ អារុប្បេ រូបំ អារព្ភ ចិត្តុប្បាទស្ស អសម្ភវតោ។ តថា ហេកេ អសញ្ញភវានន្តរស្ស វិយ អារុប្បានន្តរស្ស កាមាវចរបដិសន្ធិវិញ្ញាណស្ស បុរិមានុបដ្ឋិតារម្មណំ ឥច្ឆន្តិ។ តេនេវាហ **“តម្បិ តេសំ រុចិមត្តមេវា”**តិអាទិ។ **យុជ្ជមានកបច្ចយុប្បន្នវសេន វាតិ** យស្មិំ យស្មិំ បច្ចយេ អនុលោមតោ ឋិតេ យំ យំ បច្ចយុប្បន្នំ ភវិតុំ យុជ្ជតិ, តស្ស តស្ស វសេនាតិ អត្ថោ។ **ន វិចារិតំ** សុវិញ្ញេយ្យត្តាតិ អធិប្បាយោ។ **នវាតិ** អារម្មណអនន្តរសមនន្តរូបនិស្សយបុរេជាតាសេវនសម្បយុត្តនត្ថិវិគតបច្ចយា។ **តម្បិ** តេសំ នវន្នំ បច្ចយានំ អនុលោមតោ អលព្ភមានតំ។

១៩១-១៩៥. ន អញ្ញមញ្ញេន ឃដិតស្ស មូលស្សាតិ អញ្ញមញ្ញបច្ចយេន បច្ចនីយតោ ឋិតេន យោជិតស្ស សត្តមស្ស មូលស្ស វិត្ថារិតត្តា។ **សព្ពំ សទិសន្តិ** សព្ពបាឡិគមនំ សទិសំ។

ឥមស្មិំ...បេ.... វេទិតព្ពោតិ ឯត្ថ **ឥមស្មិំ ឯត្ថាតិ** ទ្វេ ភុម្មនិទ្ទេសា។ តេសុ បឋមស្ស វិសយោ បច្ចនីយានុលោមេតិ អដ្ឋកថាយមេវ ទស្សិតោតិ អទស្សិតស្ស វិសយំ ទស្សេតុំ **“ឯតេសូ”**តិអាទិ វុត្តំ។ **បិ-សទ្ទេនាតិ** “ឥមេសម្បី”តិ ឯត្ថ បិ-សទ្ទេន។ **កិស្មិញ្ចិ** បច្ចយេ។ កម្មបច្ចយំ លភន្តានិបិ ចក្ខាទីនិ វិបាកវិញ្ញាណាទីនិ ច ឥន្ទ្រិយំ ន លភន្តីតិ កត្វា **“យេភុយ្យេនា”**តិ វុត្តំ, កតិបយំ ន លភតីតិ វុត្តំ ហោតិ។ **មគ្គបច្ចយន្តិ**អាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ **យថាវុត្តានីតិ** បញ្ចវោការបវត្តិអសញ្ញភវបរិយាបន្នានិ កដត្តារូបានេវ វទតិ, ន ចិត្តសមុដ្ឋានរូបានីតិ អធិប្បាយោ។ **យេ រូបធម្មានំ បច្ចយា ហោន្តីតិ** យេ ហេតុអធិបតិសហជាតាទិបច្ចយា រូបធម្មានំ បច្ចយា ហោន្តិ, ឯតេយេវ ហេតុអធិបតិអាទិកេ ឆ បច្ចយេ ន លភន្តិ។ **ឯតេយេវាតិ** វចនេន អញ្ញេ កតិបយេ លភន្តីតិ សិទ្ធំ ហោតីតិ តំ ទស្សេន្តោ **“បច្ឆាជាតា...បេ.... លភតី”**តិ អាហ។ អយញ្ច បច្ចយលាភោ ន ជនកវសេន វេទិតព្ពោតិ ទស្សេតុំ **“លព្ភមានា...បេ.... ទស្សេន”**ន្តិ វុត្តំ។ **ធម្មវសេនាតិ** បច្ចយុប្បន្នធម្មវសេន។ **ឥន្ទ្រិយន្តិ** ឥន្ទ្រិយបច្ចយំ។ **យទិ ឯវន្តិ** កដត្តារូបំ យំ យំ ន លភតិ, តំ តំ យទិ វត្តព្ពំ, ឯវំ សន្តេ រូបធម្មេសុ ភូតរូបានិយេវ អញ្ញមញ្ញបច្ចយំ លភន្តីតិ អាហ **“ឧបាទារូបានិ...បេ.... វត្តព្ព”**ន្តិ។ **តំ បន** ឧបាទារូបានំ អញ្ញមញ្ញបច្ចយាលាភវចនំ។ **អរូបិន្ទ្រិយាលាភន្តិ** អរូបីនំ ឥន្ទ្រិយានំ វសេន ឥន្ទ្រិយបច្ចយាលាភំ។

១៩៦-១៩៧. ពហុគណនម្បិ ឩនតរគណនេន យោជិតំ ឩនតរគណមេវ ហោតីតិ កត្វា វុត្តំ **“យទិបិ តិកាទីសុ ‘ហេតុយា បញ្ច’តិ ឥទំ នត្ថី”**តិ។ **អនុត្តានំ** ទុវិញ្ញេយ្យតាយ គម្ភីរំ។ យថា ច ភូតរូបានិ នារម្មណបច្ចយា អញ្ញមញ្ញបច្ចយា ឧប្បជ្ជន្តិ, ឯវំ បដិសន្ធិក្ខណេ វត្ថុរូបន្តិ អាហ **“វត្ថុបិ បន លភតី”**តិ។ យថាហេដ្ឋា ឯកមូលកំ “ទុមូលក”ន្តិ វុត្តំ, ឯវំ **ឥធាបិ ទុមូលកំ “តិមូលក”ន្តិ វទន្តិ**។

២០៣-២៣៣. ចេតនាមត្តសង្គាហកេតិ ចេតនាមត្តំយេវ បច្ចយុប្បន្នំ គហេត្វា ឋិតេ បញ្ហេ។ តត្ថ ហិ “នកម្មបច្ចយា ហេតុបច្ចយា”តិ វត្តុំ សក្កា។ **ឯវំបការេតិ** ឥទំ “តីណីតិអាទីសូ”តិ ឯត្ថ អាទិ-សទ្ទស្ស អត្ថវចនន្តិ ទស្សេន្តោ **“អាទិ-សទ្ទោ ហិ បការត្ថោវ ហោតី”**តិ អាហ។ **រូបម្បិ លព្ភតិ** ចេតនាមត្តមេវ អសង្គណ្ហនតោ។

បច្ចយបច្ចនីយានុលោមវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បដិច្ចវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. សហជាតវារវណ្ណនា

២៣៤-២៤២. សហជាតបច្ចយករណន្តិ សហជាតំ បច្ចយធម្មំ បច្ចយំ កត្វា បវត្តិ។ **សហជាតាយត្តភាវគមន**ន្តិ សហជាតេ បច្ចយធម្មេ អាយត្តភាវស្ស គមនំ បច្ចយុប្បន្នស្ស អត្តនា សហជាតបច្ចយាយត្តវុត្តិតា ។ ឯត្ថ ច សហជាតបច្ចយសង្ខាតំ សហជាតំ ករោតីតិ សហជាតោ, តថាបវត្តោ បច្ចយុប្បន្នធម្មោ។ តត្ថ បវត្តមានោ សហជាតសទ្ទោ យស្មា តស្ស បច្ចយុប្បន្នស្ស អត្តនា សហជាតំ បច្ចយធម្មំ បច្ចយំ កត្វា បវត្តិំ តទាយត្តភាវូបគមនញ្ច វទតីតិ វុច្ចតិ, តស្មា វុត្តំ **"សហជាតសទ្ទេន...បេ.... វុត្ត"**ន្តិ។ **តស្ស ករណស្ស គមនស្ស វា**តិ តស្ស យថាវុត្តស្ស សហជាតបច្ចយករណស្ស សហជាតាយត្តភាវូបគមនស្ស វា។ "កុសលំ ធម្មំ សហជាតោ"តិ ឥមស្ស កុសលំ ធម្មំ សហជាតំ តំសហភាវិតញ្ច បច្ចយំ កត្វាតិ អយមត្ថោតិ អាហ **"កុសលាទីនំ កម្មភាវតោ"**តិ។ សហជាតបច្ចយសហភាវីនំ បច្ចយានំ សង្គណ្ហត្ថញ្ចេត្ថ "សហជាតាយត្តភាវគមនំ វា"តិ វុត្តំ។

តំកម្មភាវតោតិ តេសំ យថាវុត្តបច្ចយករណតទាយត្តភាវគមនានំ កម្មភាវតោ។ អដ្ឋកថាយំ បន "កុសលំ ធម្មំ សហជាតោតិ កុសលំ ធម្មំ បដិច្ច តេន សហជាតោ ហុត្វា"តិ បដិច្ចសទ្ទំ អាហរិត្វា អត្ថោ វុត្តោ, តំ "បដិច្ចត្ថោ សហជាតត្ថោ"តិ កត្វា វុត្តំ។ សហជាតសទ្ទយោគេ កុសលំ ធម្មន្តិ ឧបយោគវចនស្ស យុត្តិ ន វុត្តា, "តេន សហជាតោ ហុត្វា"តិ បន វុត្តត្តា ករណត្ថេ ឧបយោគវចនន្តិ ទស្សិតន្តិ កេចិ។ និស្សយវារេ បន កុសលំ ធម្មំ និស្សយត្ថេន បច្ចយំ កត្វាតិ វទន្តេន ឥធាបិ "កុសលំ ធម្មំ សហជាតត្ថេន បច្ចយំ កត្វា"តិ អយមត្ថោ វុត្តោយេវ ហោតិ, បដិច្ចសទ្ទាហរណម្បិ ឥមមេវត្ថំ ញាបេតីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ ឧបាទារូបំ កិញ្ចិ ភូតរូបស្ស អនុបាលកំ ឧបត្ថម្ភកញ្ច ហោន្តម្បិ សហជាតលក្ខណេន ន ហោតិ, តស្មា បដិច្ចត្ថំ ន ផរតីតិ អាហ **"បដិច្ចាតិ ឥមិនា វចនេន ទីបិតោ បច្ចយោ ន ហោតី"**តិ។ **និទស្សនវសេន វុត្ត**ន្តិ ឧទាហរណវសេន វុត្តំ, ន អនវសេសតោតិ អត្ថោ។ **យថាវុត្តោ**តិ បដិច្ចត្ថផរណវសេន វុត្តោ។ យថា ច ឧបាទារូបំ ភូតរូបស្ស ឧបាទារូបស្ស ច បច្ចយោ ន ហោតិ, ឯវំ ឋបេត្វា ឆ វត្ថូនិ សេសរូបានិ អរូបធម្មានំ បច្ចយោ ន ហោតីតិ ទស្សេន្តោ **"វត្ថុវជ្ជានិ រូបានិ ច អរូបាន"**ន្តិ អាហ។

សហជាតវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. បច្ចយវារវណ្ណនា

២៤៣. បតិ-សទ្ទោ បតិដ្ឋត្ថំ ទីបេតិ "សារេ បតិដ្ឋិតោ"តិអាទីសុ, **អយ-សទ្ទោ គតិំ ទីបេតិ** "ឯតិ ឯត្ថាតិ អយោ"តិ។

ភូតុបាទារូបានិ សហ សង្គណ្ហិត្វា វុត្តំ ឧបាទារូបានំ វិយ ភូតរូបានិ និស្សយោ ហោតីតិ កត្វា។ យទិ ឯវំ កស្មា អដ្ឋកថាយំ "មហាភូតេ និស្សាយ ចិត្តសមុដ្ឋានំ ឧបាទារូប"ន្តិ ឧបាទារូបំយេវ ទស្សិតន្តិ អាហ **"អដ្ឋកថាយំ បនា"**តិអាទិ។

២៥៥. បដិច្ចវារេ សហជាតេតិ បដិច្ចវារេ សហជាតបច្ចយវណ្ណនាយំ, **កម្មឧតុជាន**ន្តិ កម្មជានំ ឧតុជានញ្ច វសេន អត្ថោ វុត្តោតិ យោជនា។ តថា ហិ តត្ថ វុត្តំ "ទ្វិសន្តតិសមុដ្ឋានភូតវសេន វុត្ត"ន្តិ (បដ្ឋា. អដ្ឋ. ១.៥៧)។ **កម្មេ ចា**តិ កម្មេ ជនកកម្មបច្ចយេ គហិតេ។ **ឯកន្តានេកន្តកម្មជាន**ន្តិ ឯកន្តេន កម្មជានំ ន ឯកន្តកម្មជានញ្ច។ តត្ថ អសញ្ញភវេ ឯកន្តកម្មជំ នាម ជីវិតិន្ទ្រិយំ, ឥតរំ ឧបាទារូបំ ភូតរូបញ្ច ន ឯកន្តកម្មជំ, តទុភយម្បិ តត្ថ ឯកជ្ឈំ កត្វា វុត្តំ, "មហាភូតេ បដិច្ច កដត្តារូប"ន្តិ ឥទំ បន កម្មសមុដ្ឋានវសេនេវ វុត្តន្តិ។ **សោ នាធិប្បេតោ**តិ យោ យថាទស្សិតោ បដិច្ចវារេ សហជាតបច្ចយេ អត្ថោ វុត្តោ, សោ ឥធ ន អធិប្បេតោ។ កស្មាតិ ចេ, អាហ **"កដត្តា...បេ.... គហិតត្តា"**តិ។ **តំ បហាយា**តិ តំ បដិច្ចវារេ វុត្តមត្ថំ បហាយ អគ្គហេត្វា។ **យថាគហិតស្សា**តិ "អសញ្ញ...បេ.... កដត្តារូបំ ឧបាទារូប"ន្តិ បាឡិយំ ឯវំ គហិតស្ស។ **បដិច្ច បច្ចយា**តិ ឥទំ ទ្វិន្នំ វារានំ ឧបលក្ខណំ។ បដិច្ចវារេ អាគតនយេន មហាភូតេ បដិច្ច, បច្ចយវារេ អាគតនយេន មហាភូតេ បច្ចយា មហាភូតានំ ឧប្បត្តិ ន និវារេតព្ពា, តស្មា "ឧបាទារូបសង្ខាតំ កដត្តារូប"ន្តិ ឯវំ ឧបាទារូបគ្គហណេន កដត្តារូបំ អវិសេសេត្វា ឧបាទារូបានំ និវត្តេតព្ពានំ ឧតុចិត្តាហារសមុដ្ឋានានំ អត្ថិតាយ កដត្តា...បេ.... វិសេសនំ ទដ្ឋព្ពន្តិ ឯវមេត្ថ យោជនា វេទិតព្ពា។

២៨៦-២៨៧. ឯកច្ចស្ស រូបស្សាតិ អហេតុកចិត្តសមុដ្ឋានស្ស។ ឥតោ បរេសុបិ ឯកច្ចរូបគ្គហណេ ឯសេវ នយោ។ **ចក្ខាទិធម្មវសេនា**តិ ចក្ខាយតនាទិរូបធម្មវសេន។ **ចិត្តសមុដ្ឋានាទិកោដ្ឋាសវសេនា**តិ ចិត្តជាទិរូប

ធម្មភាគវសេន។ **សព្ពំ លព្ភតី**តិ សតិបិ ឥមស្ស នយស្ស នហេតុមូលកត្តេ នោនត្ថិនោវិគតេសុ ឯកន្តិ គណនំ សព្ពំ រូបំ សព្ពស្ស រូបស្ស វសេន គណនា លព្ភតិ ចតុសន្តតិវសេន វត្តមានេសុ បញ្ចវីសតិយា រូបធម្មេសុ វជ្ជិតព្ពស្ស អភាវា។

បច្ចយវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. និស្សយវារវណ្ណនា

៣២៨-៣៣៧. និស្សយបច្ចយភាវន្តិ និស្សយវារេ វុត្តស្ស សហជាតបុរេជាតស្ស ច និស្សយដ្ឋស្ស ធម្មស្ស បច្ចយភាវំ បច្ចយវារេន និយមេតុន្តិ យោជនា។ តថា បច្ចយវារេ “បច្ចយា”តិ វុត្តស្ស បច្ចយធម្មស្ស សហជាតបុរេជាតភាវំ និស្សយវារេន និយមេតុន្តិ យោជនា។ និយមនញ្ចេត្ថ បច្ចយដ្ឋនិស្សយដ្ឋានំ បរិយាយន្តរេន បកាសិតត្តា អត្ថតោ ភេទាភាវទស្សនន្តិ វេទិតព្ពោ។ តេន វុត្តំ “**បច្ចយត្តំ នាម និស្សយត្តំ, និស្សយត្តំ នាម បច្ចយត្ត**”ន្តិ។

និស្សយវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. សំសដ្ឋវារវណ្ណនា

៣៥១-៣៦៨. សាតិ សវត្ថុកា បដិសន្ធិ។ **ឥធាបី**តិ ឥមស្មិំ សំសដ្ឋវារេបិ។ **អធិបតិបុរេជាតាសេវនេសុ** អនុលោមតោ **នកម្មនវិបាកនឈាននវិប្បយុត្តេសុ** បច្ចនីយតោ ឋិតេសុ ន លព្ភតិ, **អញ្ញេសុ** សហជាតាទីសុ **អនុលោមតោ** ហេតុអាទីសុ **បច្ចនីយតោ ច** អនុលោមតោ ច ឋិតេសុ លព្ភតីតិ។ តេនាហ “**លព្ភមានបច្ចយេសូ**”តិ។ **ឥមស្ស វិសេសស្សា**តិ ឥមស្ស យថាវុត្តស្ស វិសេសស្ស ទស្សនត្ថំ ឧទ្ធដា, តស្មា តាទិសស្ស វិសេសស្ស ទស្សេតព្ពស្ស អភាវតោ វត្ថុវិរហិតា បដិសន្ធិ អនុទ្ធដា, ន វិប្បយុត្តេ បច្ចនីយតោ ឋិតេ អភាវតោតិ អត្ថោ។ **ហេតុបច្ចយវិរហិតមគ្គទស្សនត្ថ**ន្តិ ឥមិនា ភូតកថនំ អហេតុកគ្គហណំ ន ព្យភិចារនិវត្តនន្តិ ទស្សេតិ។ “**អហេតុកវិបាកកិរិយវសេនា”តិ ភវិតព្ពំ** ហេតុបរិយន្តត្តា មគ្គស្ស។

៣៦៩-៣៩១. “ហេតុម្ហិ អនុលោមតោ ឋិតេ ឈានមគ្គា បច្ចនីយតោ ន លព្ភន្តី”តិអាទិ យំ ឥធ អដ្ឋកថាយំ វុត្តំ, តំ ហេតុបច្ចយាទិវសេន ឧប្បជ្ជមានោ ធម្មោ ចត្តារោ សព្ពដ្ឋានិកា អាហារិន្ទ្រិយឈានមគ្គាចាតិ ឥមេ អដ្ឋ បច្ចយេ អលភន្តោ នាម នត្ថីតិ ឥមិនា បដិច្ចវារេ អនុលោមបច្ចនីយវណ្ណនាយំ វុត្តេន នយេន វេទិតុំ សក្កាតិ អាហ “**បដិច្ចវារេ...បេ.... នយេនា**”តិ។ **សេសេសូ**តិ អហេតុកមោហវជ្ជាហេតុកេសុ **បញ្ចវិញ្ញាណ...បេ.... ឈានបច្ចយំ លភន្តិ**, តស្មា “អហេតុកមោហោវ ឈានមគ្គបច្ចយំ លភតី”តិ ន សក្កា វត្តុំ, កិញ្ច **បច្ចនីយានុលោមេ ទ្វិន្នំ បច្ចយានំ អនុលោមេន** អនុលោមវសេន **សហ យោជនា នត្ថិ** ឯកេកស្សេវ យោជនាយ អាគតត្តា, តស្មា អហេតុកមោហោវ មគ្គបច្ចយំ លភតីតិ ឯវមេត្ថ យោជនា វេទិតព្ពា។

សំសដ្ឋវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. សម្បយុត្តវារវណ្ណនា

៣៩២-៤០០. សទិសំ សម្បយុត្តន្តិ “យំ សទិសំ, តំ សំសដ្ឋ”ន្តិ វុច្ចមានំ សម្បយុត្តំ ន ហោតិ “សំសដ្ឋា យោជិតា ហយា”តិអាទីសុ។ **អសំសដ្ឋំ វោកិណ្ណ**ន្តិ យំ ន សំសដ្ឋំ អន្តរន្តរា ឧប្បជ្ជមានេន វោកិណ្ណម្បិ វិមិស្សតាយ សម្បយុត្តន្តិ វុច្ចមានំ, តំ សំសដ្ឋំ ន ហោតិ “យា សា វីមំសា...បេ.... កោសជ្ជសម្បយុត្តា”តិអាទីសុ។ ឯវំ អសម្បយុត្តស្សបិ សំសដ្ឋបរិយាយោ អសំសដ្ឋស្ស ច សម្បយុត្តបរិយាយោ អត្ថីតិ តទុភយំ ឥតរេតរំ និយមេតីតិ ទស្សនត្ថំ វារទ្វយទេសនាតិ ទស្សេន្តោ អាហ “**ឧភយំ...បេ.... និយាមកំ ហោតី**”តិ, សំសដ្ឋសទ្ទោ ហិ វោកិណ្ណដ្ឋោនត្ថិ, សម្បយុត្តសទ្ទោ ច សទិសត្ថោ, តស្មា យថា សំសដ្ឋសទ្ទោ សម្បយុត្តសទ្ទាបេក្ខោ សទិសត្ថតោ វិនិវត្តិត្វា ឯកុប្បាទាទិសភាវមេវ អត្ថំ ពោធេតិ, ឯវំ សម្បយុត្តសទ្ទោបិ សំសដ្ឋសទ្ទាបេក្ខោ វោកិណ្ណដ្ឋតោ វិនិវត្តិត្វាតិ អញ្ញមញ្ញាបេក្ខស្ស សទ្ទទ្វយស្ស អញ្ញមញ្ញនិយាមកតា វេទិតព្ពា។

សម្បយុត្តវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. បញ្ហាវារវិភង្គវណ្ណនា

៤០១-៤០៣. តេ បច្ចយេតិ តេ ហេតុអាទិកេ បច្ចយេ។ **បដិបាដិយា**តិ ឯត្ថ បច្ចយបដិបាដិយា កុសលាទិបទបដិបាដិយា វាតិ អាសង្កាយំ ឧភយវសេនបិ អត្ថោ យុជ្ជតីតិ ទស្សេន្តោ បឋមំ តាវ សន្ធាយាហ "**យថាក្កមេនា**"តិអាទិ។ តស្សត្ថោ – "ហេតុបច្ចយោ អារម្មណបច្ចយោ"តិអាទិនា នយេន ទេសនាក្កមេន យាយ បដិបាដិយា បដិច្ចវារេ បច្ចយា អាគតា, តទនុរូបំ តេ ទស្សេតុន្តិ។ ទុតិយំ បន ទស្សេតុំ "**កុសលោ កុសលស្ស**"តិអាទិ វុត្តំ។ សា បនាយំ បទបដិបាដិ យស្មា ន កុសលបទទស្សនមត្តេន ទស្សិតា ហោតិ, តស្មា តំ ឯកទេសេន សកលំ នយតោ ទស្សេន្តោ អាហ "**កុសលោ កុសលស្សាតិ…បេ… ហោតី**"តិ។ **តេនា**តិ និទស្សនមត្តេន "កុសលោ កុសលស្សា"តិ បទេន។ **សព្ពោ បភេទោ**តិ យំ តត្ថ តត្ថ បច្ចយេ "កុសលោ កុសលស្សា"តិអាទិកោ យត្តកោ បភេទោ វិស្សជ្ជនំ លភតិ, សោ សព្ពោ បភេទោតិ អត្ថោ។ **តេ បច្ចយេ បដិបាដិយា ទស្សេតុ**ន្តិ តេ ហេតុអាទិបច្ចយេ កុសលាទិបទបដិបាដិយា ទស្សេតុំ។

៤០៤. ផលវិសេសំ អាកង្ខន្តា បដិគ្គាហកតោ វិយ ទាយកតោបិ យថា ទក្ខិណា វិសុជ្ឈតិ, ឯវំ ទានំ ទេន្តីតិ អាហ "**វិសុទ្ធំ កត្វា**"តិ។ **តេសន្តិ វត្តព្ពតារហ**ន្តិ ឥមិនា វោទានស្ស សកទាគាមិអាទីនំ អាវេណិកតំ ទស្សេតិ។ កាមំ អគ្គមគ្គបុរេចារិកម្បិ វោទានមេវ, អសេក្ខោ បន ហុត្វា តំ បច្ចវេក្ខតីតិ ន តំ ឥធ គហិតំ។ **តន្តិ** វោទានំ។ **គោត្រភុចិត្ត**ន្តិ អដ្ឋមកស្ស ឧប្បជ្ជនកាលេ "គោត្រភូ"តិ វត្តព្ពតារហំ ចិត្តំ។ គោត្រភុសទិសន្តិ វា សោតាបន្នាទិគោត្រាភិភាវីតិ វា **គោត្រភុចិត្ត**ន្តិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **បច្ចុប្បន្នំ ភូមិតោ វវត្ថបេតិ,** "តេភូមកកុសលមេវា"តិ ឯត្ថ វិយ ន បច្ចយធម្មន្តិ អត្ថោ។ **ទេសនន្តរត្តា**តិ "កុសលចិត្តសមង្គិស្សា"តិអាទិនា បុគ្គលាមសនទេសនតោ អញ្ញត្តា, អញ្ញថា គហិតំ បុន ន គណេយ្យាតិ អធិប្បាយោ។

៤០៥. រាគរហិតស្ស វិយ សោមនស្សរហិតស្ស ច រាគស្ស ន អារម្មណេ អស្សាទនវសេន បវត្តិ អជ្ឈុបេក្ខនតោតិ វុត្តំ "**អស្សាទនំ…បេ… កិច្ច**"ន្តិ។ សហសាការប្បវត្តាយ ឧប្បិលាវិតសភាវាយ បីតិយា អាហិតវិសេសាយ តណ្ហាយ តំ តណ្ហាភិនន្ទនន្តិ វុច្ចតីតិ តំ សន្ធាយាហ "**បីតិកិច្ចសហិតាយ តណ្ហាយ កិច្ច**"ន្តិ។ យថា ច យថាវុត្តកិច្ចវិសេសាយ បីតិយា អាហិតវិសេសា តណ្ហា តណ្ហាភិនន្ទនា, ឯវំ ទិដ្ឋាភិនន្ទនា វេទិតព្ពា។ យស្មា បន សា អត្ថតោ បច្ចយវិសេសវិសិដ្ឋា ទិដ្ឋិយេវ, តស្មា វុត្តំ "**ទិដ្ឋាភិនន្ទនា ទិដ្ឋិយេវា**"តិ។ **ឯត្ថ បនា**តិ "អភិនន្ទតី"តិ បទស្ស តណ្ហាទិដ្ឋិវសេន វុត្តេសុ ឯតេសុ បន ទ្វីសុ អត្ថេសុ។ **អភិនន្ទន្តស្សា**តិ ឥទំ ទិដ្ឋាភិនន្ទនំយេវ សន្ធាយ វុត្តន្តិ អធិប្បាយេន "**បច្ឆិមត្ថមេវ គហេត្វា**"តិ វុត្តំ។ **អភិនន្ទន្តស្សា**តិ បន អវិសេសតោ វុត្តត្តា តណ្ហាវសេន ទិដ្ឋិវសេន អភិនន្ទន្តស្សាតិ អយមេត្ថ អត្ថោ អធិប្បេតោ, តស្មា "**អភិនន្ទនា… បេ… ន សក្កា វត្តុ**"ន្តិ ឥទមិធ វចនមនោកាសំ។ កស្មា? ទិដ្ឋិរហិតេបិ សន្តានេ អភិនន្ទនស្ស វុត្តត្តា។ **តណ្ហាវសេន នន្ទតី**តិ តណ្ហាភិនន្ទនវសេនេវ វុត្តោ អត្ថោ បុរិមោ អត្ថោ។ **ទ្វីសុ បន សោមនស្សសហគតចិត្តុប្បាទេសូ**តិ ទិដ្ឋិរហិតានិ សោមនស្សសហគតចិត្តានិ សន្ធាយាហ។ **យថាវុត្តេនា**តិ "សរាគស្ស សោមនស្សស្សា"តិអាទិនា វុត្តេន សោមនស្សេន អស្សាទេន្តស្ស, រាគេន ច តេសុយេវ យថាវុត្តេសុ ទ្វីសុ ចិត្តេសុ អស្សាទេន្តស្ស, ចតូសុបិ សោមនស្សសហគតចិត្តេសុ សប្បីតិកតណ្ហាយ អភិនន្ទន្តស្ស, ចតូសុបិ ទិដ្ឋិសម្បយុត្តេសុ ទិដ្ឋាភិនន្ទនាយ អភិនន្ទន្តស្ស ទិដ្ឋិ ឧប្បជ្ជតីតិ ឯវមេត្ថ យោជនា វេទិតព្ពា។ តេន វុត្តំ "**ឥតិបិ សក្កា យោជេតុ**"ន្តិ។ យថា ទិដ្ឋូបនិស្សយតោ ទិដ្ឋាភិនន្ទនា សម្ភវតិ, ឯវំ តណ្ហូបនិស្សយតោ តណ្ហាភិនន្ទនាបិ សម្ភវតីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ "អភិនន្ទតិ រាគោ ឧប្បជ្ជតី"តិ វចនតោ សប្បីតិកតណ្ហាយ អភិនន្ទន្តស្ស រាគុប្បត្តិបិ វត្តព្ពា, ន វា វត្តព្ពា តណ្ហាភិនន្ទនាយ ឯវ រាគុប្បត្តិយា វុត្តត្តា។

៤០៦. "តទារម្មណតាយា"តិ វត្តព្ពេ "**តទារម្មណតា**"តិ វុត្តន្តិ អាហ "**វិភត្តិលោបោ ហេត្ថ កតោ**"តិ។ **តទារម្មណតា**តិ ឯត្ថ តា-សទ្ទាភិធេយ្យោ អត្ថោ ភាវោ នាម, សោ បន តទារម្មណសទ្ទាភិធេយ្យតោ អញ្ញោ នត្ថីតិ ទស្សេន្តោ អាហ "**ភាវវន្តតោ វា អញ្ញោ ភាវោ នាម នត្ថី**"តិ។ ឯតេន សកត្ថេ អយំ **តា**-សទ្ទោតិ ទស្សេតិ។ តេនាហ "**វិបាកោ តទារម្មណភាវភូតោតិ អត្ថោ**"តិ។ ឯតស្មិំ បក្ខេ "តទារម្មណតា"តិ បច្ចត្តេកវចនំ ទដ្ឋព្ពំ។ **វិញ្ញាណញ្ចាយតន…បេ… ន វុត្ត**ន្តិ យទិបិ កាមាវចរវិបាកានម្បិ កម្មំ អារម្មណំ លព្ភតិ, តំ បន វិញ្ញាណញ្ចាយតននេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនវិបាកានំ វិយ ន ឯកន្តេន តមស្ស វិបាកចិត្តស្ស ឥទំ កម្មំ អារម្មណន្តិ វវត្ថិតំ កាមាវចរវិបាកចិត្តានំ ពហុភេទត្តា, តស្មា តំ លព្ភមានម្បិ ន វុត្តន្តិ អត្ថោ។ យទិ ឯវំ កិំ តំ លព្ភមានម្បិ ន ទស្សិតមេវាតិ អាសង្កាយំ អាហ "**តទារម្មណេន បនា**"តិអាទិ។ **អនុលោមតោ សមាបជ្ជនេ យេភុយ្យេន អាសន្នសមាបត្តិយា អារម្មណភាវោ ទស្សិតោ,** អញ្ញថា "បដិលោមតោ វា ឯកន្តរិកវសេន វា"តិ វចនំ និរត្ថកំ សិយាតិ អធិប្បាយោ។ **ភវេយ្យា**តិ អនាសន្នាបិ សមាបត្តិ អារម្មណំ ភវេយ្យ, ន សក្កា បដិក្ខិបិតុន្តិ អត្ថោ។ តេនេវ ហិ "**យេភុយ្យេនា**"តិ វុត្តំ។ **ឯវំ សតី**តិ យទិ អាវជ្ជនាយ ឯវំ អារម្មណភាវេន កុសលានំ ខន្ធានំ អព្យាកតារម្មណតា អធិប្បេតា, ឯវំ សន្តេ។ **វត្តព្ពំ សិយា**តិ "ឥទ្ធិវិធញាណស្សា"តិ ច បាឡិយំ វត្តព្ពំ សិយា តស្សាបិ អាវជ្ជនាយ អារម្មណភាវតោ។ **តំ ន វុត្ត**ន្តិ តំ អព្យាកតំ ឥទ្ធិវិធញាណំ "កុសលា ខន្ធា

តទិ្វវិញ្ញាណស្សា”តិ ន វុត្តំ។ **ហោន្តី**តិ អារម្មណំ ហោន្តិ។ **តានី**តិ ចេតោបរិយញ្ញាណាទីនិ។ **យាយ កាយចី**តិ ចេតោបរិយញ្ញាណាទីនំ អញ្ញេសញ្ច កុសលានំ អារម្មណករណវសេន អាវជ្ជន្តិយា។

៤០៧-៤០៨. អាទីនវទស្សនេន សភាវតោ ច អនិដ្ឋតាមត្តវសេន ច ទោមនស្សស្ស ឧប្បត្តិ វេទិតព្ពាតិ យោជេតព្ពំ។ អាឃាតវត្ថុអាទិភេទេន **អក្ខន្តិភេទា** វេទិតព្ពា។

៤១០. **សព្ពស្សា**តិ បករណបរិច្ឆិន្នេ គយ្ហមានេ សព្ពស្ស អព្យាកតស្ស, អត្ថន្តរវសេន បន គយ្ហមានេ សព្ពស្ស ញេយ្យស្សាតិ អត្ថោ។ **អសក្កុណេយ្យត្តា**តិ ឥទំ វត្តព្ពស្ស អនន្តាបរិមេយ្យតាយ វុត្តំ, ន អញ្ញាណបដិឃាតតោ។

៤១៧. វោទានសង្ខាតំ វុដ្ឋានំ អបុព្ពតោ ន ហោតីតិ វុត្តំ **“អបុព្ពតោ ចិត្តសន្តានតោ វុដ្ឋានំ ភវង្គមេវា”**តិ។ តញ្ហិ យថាលទ្ធស្ស វិសេសស្ស វោទាបនំ បគុណភាវាបាទនំ អបុព្ពំ នាម ន ហោតិ។ តថា ហិ វុត្តំ “ហេដ្ឋិមំ ហេដ្ឋិមញ្ហិ បគុណជ្ឈានំ ឧបរិមស្ស ឧបរិមស្ស បទដ្ឋានំ ហោតិ, តស្មា វោទានម្បិ វុដ្ឋានន្តិ វុត្ត”ន្តិ។ **អវជ្ជេតព្ពត្តា វត្តព្ពំ នត្ថី**តិ កុសលភាវេន សមានត្តា វជ្ជេតព្ពតាយ អភាវតោ វិភជិត្វា វត្តព្ពំ នត្ថិ, តស្មា យទេត្ថ វិសេសនំ លព្ភតិ, តំ ទស្សេន្តោ **“នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនំ…បេ…. សមាបត្តិយា”**តិ អាហ។ **ចិត្តុប្បាទកណ្ឌេ វុត្តមេវា**តិ បដ្ឋានេ បន “កុសលេ និរុទ្ធេ វិបាកោ តទារម្មណតា ឧប្បជ្ជតី”តិអាទិនា “កិរិយានន្តរំ តទារម្មណភាវេ”តិ យំ វត្តព្ពំ, តំ ចិត្តុប្បាទកណ្ឌវណ្ណនាយំ វុត្តមេវ។

តា ឧភោបីតិ យា “កុសលវិបាកាហេតុកសោមនស្សសហគតា ឧបេក្ខាសហគតា ចា”តិ ទ្វេ មនោវិញ្ញាណធាតុយោ វុត្តា, តា ឧភោបិ សោមនស្សសហគតមនោវិញ្ញាណធាតុវសេន វុត្តា។ កស្មា? ទសន្នំ កាមាវចរភវង្គានំ អត្តនោ តទារម្មណកាលេ សន្តីរណកាលេ ច វោដ្ឋព្ពនស្ស អនន្តរបច្ចយភាវតោ។ ឧបេក្ខាសហគតា បន យថាវុត្តានំ ទសន្នំ វិបាកានំ មនោវិញ្ញាណធាតូនំ អត្តនោ តទារម្មណាទិកាលេ វោដ្ឋព្ពនកិរិយស្ស សន្តីរណកាលេ មនោធាតុកិរិយស្ស ភវង្គកាលេតិ យោជេតព្ពំ។

៤២៣. **បដិវិជ្ឈិត្វា**តិ ជានិត្វា។ **ទទ្ធឡំ ន គហេតព្ព**ន្តិ ទទ្ឡ្ហគ្គាហំ ន គហេតព្ពំ។ **ពលវតោ…បេ…. វិបច្ចនតោ**តិ ឯតេន ពលវតា ទុព្ពលតា ច អប្បមាណំ, កតោកាសតា បមាណន្តិ ទស្សេតិ។ កតោកាសតា ច អវសេសបច្ចយសមវាយេ វិបាកាភិមុខតាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **យំ កិញ្ចី**តិ ច ពលវំ ទុព្ពលំ វាតិ អត្ថោ។ **វិបាកជនកម្បិ កិញ្ចិ កម្មំ ឧបនិស្សយបច្ចយោ ន ហោតីតិ សក្កា វត្តុំ**។ សតិ ហិ កម្មឧបនិស្សយបច្ចយានំ អវិនាភាវេ វិបាកត្តិកេ ឧបនិស្សយបច្ចយេ គហិតេ កម្មបច្ចយោ វិសុំ ន ឧទ្ធរិតព្ពោ សិយា, វេទនាត្តិកេ ច ឧបនិស្សយេ បច្ចនីយតោ ឋិតេ កម្មបច្ចយេន សទ្ធឹ អដ្ឋាតិ ន វត្តព្ពំ សិយាតិ អធិប្បាយោ។ បច្ចយទ្វយស្ស បន លព្ភមានតប្បរាយ ទេសនាយ ឧបនិស្សយេ គហិតេបិ កម្មបច្ចយោ ឧទ្ធរិតព្ពោយេវាតិ សក្កា វត្តុំ។ លព្ភមានស្ស ហិ ឧទ្ធរណំ ញាយាគតំ, តថា ឧបនិស្សយេ បច្ចនីយតោ ឋិតេបិ កម្មបច្ចយោ វត្តព្ពោវ ឧបនិស្សយស្ស អនេកភេទត្តា, វិបាកំ ជនេន្តំ កម្មំ វិបាកស្ស ឧបនិស្សយោ ន ហោតីតិ ន វត្តព្ពមេវាតិ វេទិតព្ពំ។

បរស្ស បវត្តំ ឱមានន្តិ បរសន្តានេ អត្តានំ ឧទ្ទិស្ស បវត្តំ អវមានំ។ **តេសូ**តិ យោ អនេន បុព្ពេ ហតោ, តស្ស ញាតិមិត្តេសុ។ មាតុឃាតនត្តំ បវត្តិតតាយ បុរិមចេតនាយ **មាតុឃាតកម្មេន សទិសតា**, យថា ច **អាណត្តិយំ បហារេបិ** ឯសេវ នយោ។ តេន វុត្តំ **“ឯស នយោ ទ្វីហិ បការេហីតិ ឯត្ថាបី”**តិ។

វដ្ដនិស្សិតោ ទានាទិវសេន សទ្ធំ ឧប្បាទេន្តោ រាគំ ឧបនិស្សាយ ទានាទិវសេន សទ្ធំ ឧប្បាទេតិ នាម, ន វិវដ្ដនិស្សិតោ អវិសេសេន វុត្តត្តាតិ អាហ **“ឥមិនា អធិប្បាយេន វទតី”**តិ។ **ឯតេស**ន្តិ កាយិកសុខទុក្ខានំ។ **ឯកតោបី**តិ ឥទំ យទិបិ ឯកស្មឹ សន្តានេ សុខទុក្ខានំ ឯកស្មឹ ខណេ ឧប្បត្តិ នត្ថិ, បច្ចយសមាយោគោ បន តេសំ ឯកជ្ឈម្បិ ហោតីតិ កត្វា វុត្តំ។

៤២៥. **បុរិមវារេសុ វិយា**តិ បដិច្ចវារាទីសុ បុរិមេសុ វិយ។ **ឥមស្មិន្តិ** បញ្ហាវារេ។ **បច្ចយេន ឧប្បត្តិ វុច្ចតី**តិ ហេតុអាទិនា តេន តេន បច្ចយេន តំតំបច្ចយុប្បន្នស្ស ឧប្បត្តិ ន វុច្ចតិ ។ **តេសំ តេសំ ធម្មាន**ន្តិ ហេតុអាទីនំ តេសំ តេសំ បច្ចយធម្មានំ។ **តំតំបច្ចយភាវោ**តិ ហេតុអាទីនំ តំតំបច្ចយភាវោ វុច្ចតិ។ តេនេវ បុរិមេសុ ឆសុ វារេសុ “កុសលោ ធម្មោ ឧប្បជ្ជតី”តិអាទិនា តត្ថ តត្ថ ឧប្បាទគ្គហណំ កតំ, ឥធ បន “កុសលស្ស ធម្មស្ស ហេតុបច្ចយេន បច្ចយោ”តិអាទិនា បច្ចយភាវោ គហិតោ។ **តេនា**តិ ឧបត្ថម្ភកត្តេន បច្ចយភាវេន។ **ឥធា**តិ បញ្ហាវារេ។

៤២៧. បតិដ្ឋាភូតស្សាតិ និស្សយភូតស្ស។ **កម្មបច្ចយោ**តិ សហជាតកម្មបច្ចយោ។ **ទុកមូលកទុកាវសានា**តិ “កុសលោ ច អព្យាកតោ ច ធម្មា កុសលស្ស ច អព្យាកតស្ស ច ធម្មស្សា”តិ ឯវំ ទុកមូលកទុកាវសានា កត្វា វុត្តបញ្ហា។ **តត្ថា**តិ បច្ចយវារេ។ **កុសលោ ច អព្យាកតោ ច ធម្មា**តិ កុសលាព្យាកតប្បភេទា បច្ចយុប្បន្នា ធម្មា។ **យតោ តតោ វា**តិ បច្ចយធម្មនិយមំ អកត្វា យតោ តតោ វា កុសលាព្យាកតវសេន **ឧភយបច្ចយតោ ឧប្បត្តិមត្តមេវ តត្ថ** បច្ចយវារេ **អធិប្បេតំ, ឧភយស្ស** យថាវុត្តស្ស បច្ចយុប្បន្នស្ស **ឧភិន្នំ** យថាវុត្តានំយេវ បច្ចយធម្មានំ **បច្ចយភាវោ ន អធិប្បេតោ** ឧប្បាទបធានត្តា តស្សា ទេសនាយាតិ អធិប្បាយោ។ **និស្សយាទិភូតា**តិ និស្សយអត្ថិអវិគតភូតា បច្ចយធម្មា ន លព្ភន្តិ, តស្មា កុសលោ ច…បេ…. ន វុត្តន្តិ យោជនា។

បញ្ហាវារវិភង្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បញ្ហាវារស្ស ឃដនេ អនុលោមគណនា

៤៣៩. ឯត្ថាតិ អព្យាកតមូលកេ។ **យទិ ឯវ**ន្តិ យទិ កុសលាកុសលមូលេហិ អលព្ភមានម្បិ លព្ភតិ, ឯវំ សន្តេ។ **គណនមត្តសាមញ្ញតោ, ន** បច្ចយសាមញ្ញតោតិ អធិប្បាយោ។

៤៤០. និទស្សនវសេន ទស្សិតោ យេភុយ្យេន ឥន្ទ្រិយមគ្គបច្ចយានញ្ច ហេតុបច្ចយស្ស វិសភាគត្តា។ **ឥន្ទ្រិយមគ្គបច្ចយា ច វិសភាគា**តិ វិសេសនេន យោ តត្ថ សភាគភាវោ, តំ និវត្តេតិ។ **តថា ភាវាភាវតោ**តិ តស្មឹ ហេតុបច្ចយាការេ សតិ ភាវតោ, ហេតុធម្មានំ ហេតុបច្ចយភាវេ សតិ សហជាតាទិបច្ចយភាវតោតិ អត្ថោ។ **អធិបតិបច្ចយាទីន**ន្តិ អធិបតិន្ទ្រិយមគ្គបច្ចយានំ។ **វិសភាគតា** ហេតុបច្ចយស្ស។ **កុសលាទិហេតូន**ន្តិ កុសលាកុសលកិរិយាព្យាកតហេតូនំ។ **ហេតុបច្ចយភាវេ**តិ ហេតុបច្ចយត្តេ ហេតុភាវេន ឧបការកត្តេ។ **វិបាកបច្ចយភាវាភាវតោ**តិ វិបាកបច្ចយភាវស្ស អភាវតោ។ ន ហិ វិបាកានំ វិបាកបច្ចយតា អត្ថិ។ វិបាកហេតូនំ ឥតរហេតូហិ ហេតុបច្ចយតាយ អត្ថិ សភាគតាតិ អាហ **“ហេតុវជ្ជាន”**ន្តិ។ **វិបាកានំ វិសភាគតាយ ភវិតព្ពំ,** ន ហិ វិបាកធម្មធម្មនេវវិបាកនវិបាកធម្មធម្មានំ វិបាកេហិ សភាគតា អត្ថិ វាសន្តរភាវតោតិ អធិប្បាយោ។ **ឧភយបច្ចយសហិតេ**តិ ហេតុវិបាកបច្ចយសហិតេ។ **ហេតុបច្ចយភាវេ វិបាកម្ហី**តិ ហេតុបច្ចយភាវេន វត្តមានេ វិបាកធម្មេ។ **វិបាកបច្ចយត្តាភាវាភាវតោ**តិ វិបាកបច្ចយភាវាភាវស្ស អភាវតោ។ ន ហិ វិបាកោ វិបាកស្ស វិបាកបច្ចយោ ន ហោតិ, តស្មា នត្ថិ ហេតុវិបាកបច្ចយានំ វិសភាគតាតិ អធិប្បាយោ។

ឥទានិ វុត្តមេវត្ថំ ឧទាហរណេន សមត្ថេន្តោ **“យថា ហី”**តិអាទិមាហ។ **ហេតុសហជាតបច្ចយសហិតេ**តិ ហេតុបច្ចយសហជាតបច្ចយសហិតេ, ឧភយបច្ចយយុត្តេតិ អត្ថោ។ **ហេតូន**ន្តិ ឥទំ “សហជាតបច្ចយត្តាភាវោ”តិ ឥមិនាបិ សម្ពន្ធិតព្ពំ។ ហេតូនញ្ហិ ហេតុបច្ចយសហិតេ រាសិម្ហិ ហេតុបច្ចយភាវោ វិយ សហជាតបច្ចយភាវោបិ អត្ថីតិ។ តត្ថ ហេតុវជ្ជានំ សហជាតធម្មានំ ហេតុធម្មស្ស ច ន សភាគតា វុច្ចតិ សហជាតបច្ចយេន សភាគភាវតោ។ **ឯវមិធាបី**តិ យថា ហេតុសហជាតបច្ចយេសុ វុត្តប្បការេន នត្ថិ វិសភាគតា, ឯវមិធាបិ ហេតុវិបាកបច្ចយេសុ នត្ថិ វិសភាគតាតិ អត្ថោ។ **ឯស នយោ វិប្បយុត្តបច្ចយេបី**តិ យ្វាយំ នយោ ហេតុសហជាតបច្ចយេសុ វិសភាគតាភាវោ វុត្តោ, ឯស នយោ ហេតុសហិតេ វិប្បយុត្តបច្ចយេបីតិ អត្ថោ។ តត្ថាបិ ហិ “ហេតុវិប្បយុត្តបច្ចយសហិតេ រាសិម្ហី”តិអាទិ សក្កា យោជេតុន្តិ។ បច្ចុប្បន្នោ ឯវ បច្ចយុប្បន្នោ, បច្ចយោ បន អតីតោបិ អនាគតោបិ កាលវិនិមុត្តោបិ ហោតីតិ បច្ចុប្បន្នក្ខណេ ហេតុបច្ចយភាវេ សហជាតាទិបច្ចយភាវំ សន្ធាយ តថាភាវាភាវវសេន សភាគតាយ វុច្ចមានាយ នានាក្ខណិកានំ កុសលាទីនំ ហេតូនំ វិបាកានញ្ច វសេន វិសភាគតា តស្សេវ ហេតុស្ស ន វត្តព្ពាតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេតិ **“អបិចា”**តិអាទិនា។

អគ្គហិតវិសេសតោ សាមញ្ញតោ វិសេសោ ន សុវិញ្ញេយ្យោ ហោតីតិ អធិប្បាយេនាហ **“កុសលា វីមំសាធិបតីតិ ឯវំ វត្តព្ព”**ន្តិ។

៤៤១-៤៤៣. “ឥតរានិ ទ្វេ លភតី”តិ ឯវំ វត្តុំ ន សក្កា, ហេតាធិបតិទុកេហិ ទស្សិតានិ យានិ “កុសលោ ធម្មោ កុសលស្ស ធម្មស្ស, កុសលោ ធម្មោ អព្យាកតស្ស, កុសលោ ធម្មោ កុសលស្ស ច អព្យាកតស្ស ច, អព្យាកតោ ធម្មោ អព្យាកតស្សា”តិ ចត្តារិ វិស្សជ្ជនានិ, តេសុ ហេតុសហជាតនិស្សយអត្ថិអវិគតឥន្ទ្រិយមគ្គបច្ចយេសុ សម្បយុត្តបច្ចយេ បរិវជ្ជេ “កុសលោ ធម្មោ កុសលស្ស, អព្យាកតោ ធម្មោ អព្យាកតស្សា”តិ ឥមានិ ទ្វេ លភតិ។ យំ សន្ធាយ អដ្ឋកថាយំ វុត្តំ “សចេ តេហិ សទ្ធឹ…បេ…. តានេវ ទ្វេ លភតី”តិ, តេហិ បន ឥតរានិ នាម “កុសលោ ធម្មោ អព្យាកតស្ស, កុសលោ ធម្មោ កុសលស្ស ច អព្យាកតស្ស ចា”តិ ឥមានិ ទ្វេបិ សិយុំ។ ន

ហិ កុសលោ ធម្មោ កុសលស្ស វិប្បយុត្តបច្ចយេន បច្ចយោ ហោតិ។ តេន វុត្តំ “**ឥតរានិ ទ្វេ លភតីតិ បុរិមបាឋោ**”តិអាទិ។ **ឥតរានិ ទ្វេ**តិ វា អញ្ញានិ ទ្វេ, យានិ សម្បយុត្តបច្ចយវសេន ទ្វេ វិស្សជ្ជនានិ, វិប្បយុត្តបវេសេ បន តតោ អញ្ញានិ អញ្ញថាភូតានិ ទ្វេ វិស្សជ្ជនានិ។ យានិ សន្ធាយ វុត្តំ “**កុសលោ អព្យាកតស្ស, អព្យាកតោ អព្យាកតស្សាតិ ទ្វេ លភតីតិ បឋន្តី**”តិ។ **តេសូ**តិ ឧនតរគណនាហេតូសុ វិបាកអញ្ញមញ្ញាទីសុ។

អនាមដ្ឋវិបាកានីតិ អគ្គហិតវិបាកបច្ចយានិ, យដនំ អបេក្ខិត្វា អយំ នបុំសកនិទ្ទេសោ។ **ន វិបាកហេតុ រហិតានិ** សាធារណវសេន វុត្តត្តា។ តេន វុត្តំ អដ្ឋកថាយំ “សាមញ្ញតោ នវន្នម្បិ ហេតូនំ វសេន វុត្តានី”តិ, “វិបាកហេតុបិ លព្ភតី”តិ ច។

តត្ថាតិ បញ្ចមយដនតោ បដ្ឋាយ បញ្ចសុ យដនេសុ។ តេន វិបាកេន សហ, សមំ វា ឧដ្ឋានំ ឯតស្សាតិ **សមុដ្ឋាន**ន្តិ អយម្បិ អត្ថោ សម្ភវតីតិ វុត្តំ “**បដិសន្ធិយំ កដត្តារូបម្បិ តំសមុដ្ឋានគ្គហណេនេវ សង្គណ្ហាតី**”តិ។ **ឯសេវ នយោ**តិ ឥមិនា កដត្តារូបម្បិ តំសមុដ្ឋានគ្គហណេនេវ សង្គណ្ហាតីតិ ឥមមេវត្ថំ អតិទិសតិ។

ឯវម្បីតិ “ឯតេសុ បនា”តិអាទិនា សង្ខេបតោ វុត្តប្បការេបីតិ អត្ថោ។ តេនាហ “**ឯតេសុ បន...បេ.... វុត្តនយេនបី**”តិ។ **យោ យោ បច្ចយោ**តិ យោ យោ ហេតុអាទិបច្ចយោ **មូលភាវេន ឋិតោ** បរេសំ បច្ចយានំ។ **តប្បច្ចយធម្មាន**ន្តិ តេហិ ហេតុអាទិបច្ចយេហិ បច្ចយភូតានំ ហេតុអាទិធម្មានំ។ **និរវសេសឧនឧនតរឧនតមលាភក្កមេនា**តិ តេ ធម្មា យេសុ វិស្សជ្ជនេសុ យថារហំ និរវសេសា លព្ភន្តិ , យេសុ ឧនា ឧនតរា ឧនតមា ច លព្ភន្តិ, តេន កមេន យដនាវចនតោ បច្ចុប្បន្នាបិ យថាក្កមំ និរវសេសាទិក្កមេនេវ លព្ភន្តិ។ តេនាហ “**និរវសេសលាភេ ច...បេ.... វេទិតព្ពោ**”តិ។

ហេតុមូលកំ និដ្ឋិតំ។

៤៤៥. **បញ្ចមេ ឯកន្តិ សនិស្សយតោ អព្យាកតមូលំ អកុសល**ន្តិ ឥទំ សន្ធាយាហ “**វត្ថុវសេន សនិស្សយំ វក្ខតី**”តិ។ **ន ឥទ**ន្តិ ឥទំ ចតុត្ថំ យដនំ លព្ភមានស្សបិ វត្ថុស្ស វសេន យដនំ ន ហោតិ តស្ស វក្ខមានត្តា, តស្មា “អារម្មណវសេនេវា”តិ ឯកំសោ គហិតោតិ អត្ថយោជនា។

៤៤៦. **សហជាតបុរេជាតា ឯកោ និស្សយបច្ចយោ**តិ ឥមិនា សតិបិ បច្ចយធម្មភេទេ បច្ចយភាវភេទោ នត្ថីតិ ទស្សេតិ, តថា “**អត្ថិបច្ចយោ**”តិ ឥមិនាបិ។ អវិគតបច្ចយោបេត្ថ អត្ថិបច្ចយេនេវ សង្គហិតោតិ ទដ្ឋព្ពោ។ “អត្ថិអវិគតបច្ចយោ”តិ បាឋោ។ សហជាតារម្មណាធិបតិ បន ន កេវលំ បច្ចយធម្មប្បភេទោវ, អថ ខោ បច្ចយភាវភេទោបិ អត្ថេវាតិ អាហ “**ឯវំ...បេ.... អភាវតោ**”តិ។ វុត្តមេវត្ថំ បាកដតរំ កាតុំ “**និស្សយភាវោ ហី**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **សហជាតបុរេជាតនិស្សយាទីន**ន្តិ សហជាតនិស្សយបុរេជាតនិស្សយាទីនំ។ **អាទិ**-សទ្ទេន សហជាតបុរេជាតអត្ថិអវិគតភាវេ សង្គណ្ហាតិ។ **ន បនេវ**ន្តិអាទិនា វុត្តមេវត្ថំ វិវរន្តោ “**សហជាតោ ហី**”តិអាទិមាហ។ **ភិន្នសភាវា**តិ សមានេបិ អធិបតិសទ្ទវចនីយភាវេ បច្ចយភាវវិសិដ្ឋេន សភាវេន ភិន្នសភាវា, ន ហេតុបច្ចយាទយោ វិយ សភាវមត្តេន។ **តេនេវា**តិ ភិន្នសភាវត្តា ឯវ។ អញ្ញថា “កុសលោ កុសលស្ស សហជាតវសេន, អព្យាកតោ អារម្មណវសេន អធិបតិបច្ចយេន បច្ចយោ ហោតី”តិ ឥទុភយំ ឯកជ្ឈំ កត្វា វត្តព្ពំ សិយា, ន ច វុត្តន្តិ ទស្សេន្តោ អាហ “**បញ្ហាវារវិភង្គេ...បេ.... ន វុត្ត**”ន្តិ។

៤៤៧-៤៥២. **សាធារណវសេនា**តិ អធិបតិន្ទ្រិយភាវសាមញ្ញេន។ តថា ចេវ ឆ យដនានិ យោជេត្វា ទស្សេតិ “**អធិបតី**”តិអាទិនា។ **ទ្វេ បច្ចយធម្មា**តិ វីរិយវីមំសានំ វសេន ទ្វេ បច្ចយធម្មា, **ឯកោយេវ** ចិត្តាធិបតិវសេន។ **សមគ្គកានិ បុព្ពេ វត្តព្ពានិ សិយុំ** អធិបតិបដិបាដិយាតិ អធិប្បាយោ។ បឋមញ្ហិ វីរិយាធិបតិ បច្ឆា ចិត្តាធិបតីតិ។ **តេសំ** អាហារមគ្គបច្ចយានំ **បច្ឆា វុត្តានិ** សមគ្គកានិ។ **សទិសត្តា**តិ ឥទំ បរតោ “ហេតុវសេន វុត្តយដនេហិ សទិសត្តា”តិអាទិវចនំ សន្ធាយ វុត្តំ។

៤៥៧-៤៦០. **ទុមូលក**ន្តិ កុសលាព្យាកតមូលកំ។ តំ កុសលមូលកេសុ កស្មា វុត្តន្តិ ចោទនាយំ អាហ “**អព្យាកតសហិតស្ស កុសលស្ស បច្ចយភាវទស្សនវសេនា**”តិ។ **ឯត្ថា**តិ អនុលោមគណនេ។ **យថាវុត្តេសូ**តិ “សហជាតអញ្ញមញ្ញនិស្សយវិបាកសម្បយុត្តវិប្បយុត្តអត្ថិអវិគតមូលកេសូ”តិ ឯវំ វុត្តេសុ សហជាតាទិមូលកេសុ។ **អត្ថិអវិគតមូលកវជ្ជេសូ**តិ អត្ថិអវិគតមូលកានិ បបេត្វា អវសេសេសុ **អាហារេន** អាហារបច្ចយេន យដនានិ ន យោជិតានីតិ សម្ពន្ធោ។ អធិបតិន្ទ្រិយេហិ ច និស្សយាទិវជ្ជេសុ សហជាតាទីសុ យដនានិ ន យោជិតានីតិ យោជនា។ **តេសូ**តិ ហេតុកម្មឈានមគ្គេសុ អាហារេ អធិបតិន្ទ្រិយេសុ ច តំតំយដនវសេន យថាវុត្តេសុ យោជិយមានេសុ។ **តេនា**តិ ហេតុអាទិអរូបធម្មានំយេវ លព្ភនតោ។ **តេហិ យដនានី**តិ ហេតុអាទីហិ យោជិយមានានិ

យដនានិ។ **រូបមិស្សកត្តាភាវេនា**តិ ឥទំ វុត្តសទិសតាយ ការណវចនំ។ កស្មា បនេត្ថ អត្ថិអវិគតមូលកានិ និស្សយវិប្បយុត្តអត្ថិអវិគតានិ តេហិ វឌ្ឍិតានីតិ អាហ “**អត្ថិអវិគតេហិ បនា**”តិអាទិ។ និស្សយាទីហិ យោជិយមានានិ អធិបតិន្ទ្រិយានិ រូបមិស្សកានិ ហោន្តីតិ ន វុត្តានីតិ សម្ពន្ធោ។ យទិ ឯវំ កស្មា អត្ថិអវិគតមូលកេសុ អាហារេន, និស្សយាទិមូលកេសុ ច អធិបតិន្ទ្រិយេហិ យោជនា កតាតិ ចោទនំ សន្ធាយាហ “**អធិបតាហារិន្ទ្រិយមូលកេសូ**”តិអាទិ។

៤៧៣-៤៧៧. ឯទិសេសុ ឋានេសុ ខន្ធ-សទ្ទោ អរូបេស្វេវ និរុឡ្ហោតិ កត្វា វុត្តំ “**ន បវត្តេ វិយ ខន្ធាយេវ បច្ចយុប្បន្នភាវេន គហេតព្ពា**”តិ។ **កដត្តារូបម្បិ បន លព្ភតី**តិ ឥមិនា “ឯកក្ខណិកកម្មវសេន វុត្តានី”តិ វចនំ បដិក្ខិបតិ។ យមត្ថំ សន្ធាយ “**កស្មា ន វុត្ត**”ន្តិ វុត្តំ, តំ បាកដតរំ ករោន្តោ “**ននូ**”តិអាទី វត្វា បុន តំ ឧទាហរណេន វិភាវេតុំ “**យថាចា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **អារម្មណនិស្សយបច្ចយភាវេនា**តិ អារម្មណបច្ចយភាវេន និស្សយបច្ចយភាវេន ច។ កម្មស្ស ច បច្ចយភាវោ បាកដោយេវាតិ អាហ “**កម្មម្បិ អារម្មណបច្ចយភាវេន វត្តព្ព**”ន្តិ។ **ទ្វិន្នំ បច្ចយភាវាន**ន្តិ កម្មារម្មណបច្ចយភាវានំ។ **អញ្ញមញ្ញបដិក្ខេបតោ**តិ ឥមិនា ទ្វិន្នំ បច្ចយភាវានំ ភិន្នត្តា បវត្តិអាការស្ស ឯកក្ខណេ ឯកស្មិំ បច្ចយធម្មេ អយុជ្ជមានតំ ទស្សេតិ។ យថាទស្សិតស្ស និទស្សិតព្ពេន អសមានតំ ទស្សេន្តោ “**បច្ចុប្បន្នញ្ហិ…បេ…. យុត្តំ វត្តុ**”ន្តិ អាហ។ **កម្មំ បនា**តិអាទិនា កម្មារម្មណបច្ចយានំ បវត្តិអាការស្ស ភិន្នត្តា ឯកជ្ឈំ ហុត្វា អប្បវត្តិមេវ វិភាវេតិ។ យតោ តេ អញ្ញមញ្ញំ បដិក្ខេបកា វុត្តា, កស្មា បន តំយេវ វត្ថុ អារម្មណបច្ចយោ ហោតិ និស្សយបច្ចយោ ច, ន តំយេវ កម្មំ អារម្មណបច្ចយោ ច កម្មបច្ចយោ ចាតិ? ន ចោទេតព្ពមេតំ, ធម្មសភាវោ ឯសោតិ ទស្សេន្តោ “**ឯស ច សភាវោ**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **វត្តមានាន**ន្តិ បច្ចុប្បន្នានំ។ **យ**ន្តិ ឥទំ “វត្តព្ពតា”តិ ឥមិនា សម្ពន្ធិយមានំ “**យា**”តិ ឥត្ថិលិង្គវសេន វិបរិណាមេតព្ពំ។ **យថា**តិអាទិនា តមេវត្ថំ ឧទាហរណទស្សនេន វិភាវេតិ។

៤៧៨-៤៨៣. យំ វិញ្ញាណំ អធិបតិបច្ចយោ ន ហោតិ, តំ **អនាមដ្ឋាធិបតិភាវំ** ទដ្ឋព្ពំ។ **វត្ថុស្ស វសេនា**តិ ហាបេតព្ពស្ស វត្ថុស្ស វសេន។

៤៨៤-៤៩៥. អរូបិន្ទ្រិយានិ រូបានំ បច្ចយត្តេន លព្ភន្តីតិ យោជនា។ យទិបិ ឯវំ វុត្តំ រូបិន្ទ្រិយានំ អរូបានំ បច្ចយត្តញ្ច លព្ភតីតិ អាហ “**ចក្ខាទីនិ ច បន ចក្ខុវិញ្ញាណាទីនំ លព្ភន្តី**”តិ។ **តំសមានគតិកា**តិ វីរិយេន សមានគតិកា មគ្គបច្ចយតាយ។

៥១១-៥១៤. វិប្បយុត្តមូលកេ “ទសមេ កុសលាទយោ ចិត្តសមុដ្ឋានាន”ន្តិ ឥទំ បវត្តិវសេន អដ្ឋកថាយំ វុត្តន្តិ អាហ “**បដិសន្ធិយំ បន ‘ខន្ធា កដត្តារូបានំ វត្ថុ ច ខន្ធាន’ន្តិ ឥទម្បិ លព្ភតី**”តិ។ **តស្ស ទស្សនវសេនា**តិ តស្ស វត្ថុស្ស ទស្សនវសេន, ន អនវសេសតោ បច្ចយធម្មស្ស ទស្សនវសេន។ តេនាហ “**ខន្ធា ច វត្ថុស្សាតិ ឥទម្បិ បន លព្ភតេវា**”តិ។ **ន វជ្ជេតព្ពានី**តិ តេសម្បិ បច្ចយុប្បន្នភាវេន យោជេតព្ពត្តា។

៥១៥-៥១៨. **អរូបវត្ថារម្មណមហាភូតឥន្ទ្រិយាហារានំ** បច្ចយធម្មានន្តិ អត្ថោ។ “**អាហារិន្ទ្រិយបច្ចយា ចា”តិបិ បន វត្តព្ពំ**។ កស្មា? **ន ហិ ឥន្ទ្រិយាហារានំ វសេន សហជាតាទយោ លព្ភន្តិ**, ឥន្ទ្រិយាហារានំ បន វសេន ឥន្ទ្រិយាហារបច្ចយាវ លព្ភន្តិ។ “សហជាតំ បុរេជាតំ បច្ឆាជាតំ អាហារំ ឥន្ទ្រិយ”ន្តិ ហិ ឧទ្ទិសិត្វា អត្ថិបច្ចយោ វិភត្តោតិ។ កេចិ បនេត្ថ “អាហារគ្គហណេន កពឡីការោ អាហារោវ គហិតោ, ឥន្ទ្រិយគ្គហណេន ច រូបជីវិតិន្ទ្រិយមេវ, សេសាហារិន្ទ្រិយានិ សហជាតាទីស្វេវ អន្តោគធានិ កតានិ។ យានិ តទន្តោគធានិ, តេ សន្ធាយ អដ្ឋកថាយំ ‘អរូបវត្ថារម្មណមហាភូតឥន្ទ្រិយាហារានំ វសេនា’តិ ឯត្ថ ឥន្ទ្រិយាហារគ្គហណំ កតន្តិ ‘សហជាតបុរេជាតបច្ឆាជាតបច្ចយា លព្ភន្តី’តិ វុត្ត”ន្តិ វទន្តិ។

តត្ថ អរូបានំ សហជាតបច្ឆាជាតាហារិន្ទ្រិយបច្ចយភាវោ យថារហំ វេទិតព្ពោ។ វត្ថុ សហជាតំ បុរេជាតញ្ច, អារម្មណំ បុរេជាតមេវ, អភិញ្ញាញាណស្ស បន កទាចិ សហជាតម្បិ អារម្មណបច្ចយោ ហោតិយេវ។ សហជាតគ្គហណេន បនេត្ថ សហជាតបច្ចយភូតោវ គយ្ហតិ, សោ ច ឯកុប្បាទាទិលក្ខណយុត្តោវាតិ យោ ធម្មោ សហជាតោ ហុត្វា អារម្មណំ ហោតិ, ន សោ ឥធ អធិប្បេតោ។ យទិ សហជាតោបិ អារម្មណំ ហោតិ, កស្មា បាឡិយំ តថា ន វិភត្តន្តិ? ឯកកលាបបរិយាបន្នស្ស ឯកុប្បាទាទិលក្ខណយុត្តស្ស ភិន្នកលាបបរិយាបន្នតោ សង្ករមោចនត្ថំ។ អបិច អប្បចុរភាវតោ អបាកដភាវតោ ច តំ ន គហិតំ ។ **តតោ**តិ នវមតោតិ អត្ថោ, ន ទសមតោតិ អធិប្បាយោ។ ន ហិ ឯកាទសមេ អធិបតិ អត្ថីតិ។ **តថា ចុទ្ទសមេ**តិ ឯត្ថ **តថា**-សទ្ទេន វត្ថុគ្គហណេន ចក្ខាទិវត្ថូនិបិ គហិតានីតិ ឥមមត្ថំ ឧបសំហរតិ។ **តទេវា**តិ អារម្មណមេវ។

៥១៩. សហជាតានិ វិយាតិ សហជាតបច្ចយសហិតានិ វិយ ឃដនានិ។ **សហជាតេនា**តិ សហជាត បច្ចយេន។ **តានី**តិ "បកិណ្ណកឃដនានី"តិ វុត្តឃដនានិ។ យានិ ហិ សហជាតបច្ចយេន ន យោជិតានិ, តានេត្ថ បកិណ្ណកឃដនានីតិ វុត្តានិ។ **បុរេជាត...បេ.... វសេនា**តិ ឯត្ថ អយំ យោជនា – បុរេជាតស្ស បច្ឆាជាតស្ស អាហារស្ស ឥន្ទ្រិយស្ស ច សហជាតេន អញ្ញមញ្ញញ្ច សាមញ្ញវសេន, តេសំយេវ សហជាតេន អញ្ញមញ្ញញ្ច អសាមញ្ញវសេន ចាតិ វុត្តំ ហោតិ។ យថា បុរេជាតស្ស បច្ឆាជាតស្ស ច សហជាតេន អសាមញ្ញំ ភិន្នសភាវត្តា, តតោ ឯវ អាហារិន្ទ្រិយានម្បិ តេន អសាមញ្ញំ, ឯវំ បុរេជាតាទីនំ ចតុន្នម្បិ អញ្ញមញ្ញំ អសាមញ្ញំ ភិន្នសភាវត្តា។ ឯវំ អសាមញ្ញវសេន អសមានតាវសេន យថាវុត្តានិ ឃដនានិ វិប្បកិណ្ណានិ។ យថា បន សហជាតបច្ចយធម្មា អរូបក្ខន្ធាទយោ តេនេវ សហជាតបច្ចយតាសង្ខាតេន មិថុនំ សមានភាវេន អញ្ញេហិ អសំកិណ្ណា អត្តនោ បច្ចយុប្បន្នានំ បច្ចយោ ហោន្តីតិ អសាមញ្ញវសេន តេសំ បវត្តិ, ឯវំ បុរេជាតាទិបច្ចយធម្មាបីតិ តេសំ សហជាតេន អញ្ញមញ្ញញ្ច យថាវុត្តស្ស សាមញ្ញស្ស អសាមញ្ញស្ស ច វសេន តានិ ឃដនានិ វិប្បកិណ្ណានីតិ បកិណ្ណកានិ វុត្តានិ។ ឯវំ សន្តេ សហជាតានម្បិ ឃដនានំ បកិណ្ណកភាវោ អាបជ្ជតីតិ? នាបជ្ជតិ, តេសំ សហជាតតាយ ឯវ អវិប្បកិណ្ណភាវសិទ្ធិតោ។ តេន វុត្តំ "**សហជាតំ អគ្គហេត្វា វុត្តានិ បកិណ្ណកានិ នាមា**"តិ។

តានីតិ បកិណ្ណកឃដនានិ។ **កុសលវិបាកា**តិ កុសលា ច វិបាកា ច, យេ អភិន្នលក្ខណា ហុត្វា កុសលសភាវា វិបាកសភាវា ចាតិ អត្ថោ។ ឯវំសភាវញ្ច ឯកំ អញ្ញិន្ទ្រិយមេវាតិ អាហ "**ឥទំ...បេ.... លព្ភតី**"តិ។ ននុ ច សទ្ធិន្ទ្រិយាទិវសេនបិ អយមត្ថោ លព្ភតីតិ? តេសំ កិរិយសភាវតាបិ អត្ថេវាតិ។ **ទុក្ខន្តិ** ចេតសិកទុក្ខំ។ តេនាហ "**អកុសលមេវា**"តិ។ វិបាកស្ស ទុក្ខស្សាតិ យោជនា។ តេន វុត្តំ "**អឈានង្គត្តា**"តិ។ **អកុសលវិបាកកិរិយា**តិ វិចិកិច្ឆាចិត្តបញ្ចវិញ្ញាណកិរិយាមនោធាតូសុ បវត្តនតោ អកុសលវិបាកកិរិយាវ ហោតិ ចិត្តដ្ឋិតីតិ អត្ថោ។ យស្មា អកុសលវិបាកាតិ ឯវមត្ថេ គយ្ហមានេ ទុក្ខស្ស ចិត្តដ្ឋិតិយា ច វសេន យថា ឈានេសុ, ឯវំ អញ្ញេសំ វសេន អញ្ញេសុ ច ន លព្ភតិ, តស្មា អកុសលស្ស វិបាកាតិ ឯវមត្ថេ គយ្ហមានេ ទុក្ខិន្ទ្រិយស្ស វសេន ឥន្ទ្រិយេសុ លព្ភតីតិ ទស្សេន្តោ អាហ "**អកុសលស្ស...បេ.... លព្ភេយ្យា**"តិ។ ឥមស្មិំ កុសលត្តិកេ វិបាកោ វិបាកាព្យាកតមិច្ចេវ គយ្ហតិ, ន អកុសលាទិបទេហិ វិសេសេត្វាតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេន្តោ "**កុសលវិបាកា...បេ.... នត្ថី**"តិ អាហ។

បញ្ហាវារស្ស ឃដនេ អនុលោមគណនា និដ្ឋិតា។

បច្ចនីយុទ្ធារវណ្ណនា

៥២៧. នហេតុបច្ចយេនាតិ ឯត្ថ ន-ការោ អញ្ញត្ថោតិ ទស្សេន្តោ "**ហេតុបច្ចយតោ អញ្ញេន បច្ចយេនា**"តិ អាហ។ **អគ្គហិតគ្គហណេនា**ហិ សហជាតាទិសង្គហវសេន អគ្គហិតានំ គហណេន។ **អដ្ឋ ហោន្តី**តិ ឥមិស្សា បាឡិយា អាគតា អារម្មណាទយោ អដ្ឋ បច្ចយា ហោន្តិ។ **តេសូ**តិ អដ្ឋសុ បច្ចយេសុ។ **តីហី**តិ អារម្មណសហជាតឧបនិស្សយបច្ចយេហិ។ **ទ្វីហី**តិ អារម្មណបច្ចយឧបនិស្សយបច្ចយេហិ។ **តស្មិំ តស្មិំ បច្ចយេ**តិ តស្មិំ តស្មិំ ហេតុអាទិកេ បច្ចយេ។ **តតោ** ហេតុអាទិបច្ចយតោ។ **យថាយោគំ យោជេតព្ពា**តិ យស្មិំ បច្ចយេ បច្ចនីយតោ ឋិតេ យេ បច្ចយា អនុលោមតោ យោជនំ លភន្តិ, តេ យោជេតព្ពាតិ អត្ថោ។

ទ្វិន្នន្តិ អនន្តរូបនិស្សយស្ស បកតូបនិស្សយស្សាតិ ឥមេសំ ទ្វិន្នំ។ **វត្ថុបុរេជាតស្ស វសេន បុរេជាតំ** អារម្មណបុរេជាតស្ស អារម្មណេន សង្គហិតត្តា។ **អញ្ញិស្សា ចេតនាយា**តិ នានាក្ខណិកកម្មបច្ចយភាវេនេវ បវត្តាយ ចេតនាយ។ អរូបាហារា អបរិច្ចត្តសហជាតភាវា ឯវ អាហារបច្ចយោ ហោន្តិ, រូបាហារោ ឋិតិប្បត្តោយេវាតិ វុត្តំ "**សហជាតតោ អញ្ញស្ស កពឡីការាហារស្ស វសេន អាហារោ**"តិ។ **សហជាតតោ អញ្ញស្សា**តិ ច ឥទំ អរូបាហារនិវត្តនត្ថំ វុត្តំ, ន កពឡីការាហារវិសេសនិវត្តនត្ថំ តាទិសស្សេវ តស្ស អភាវតោ។ ន ហិ រូបាហារោ សហជាតបច្ចយោ ហោតិ, នាបិ បុរេជាតបច្ចយោ ហោតិ ។ យថា សហជាតានំ សហជាតបច្ចយោ ន ហោតិ, ឯវំ បុរេជាតានំ បច្ឆាជាតបច្ចយោ ន ហោតិ, បច្ឆាជាតានញ្ច បុរេជាតបច្ចយោ ន ហោតិ។ កស្មា? តាទិសស្ស បច្ចយលក្ខណស្ស អភាវតោ។ យេសញ្ហិ យោ ជនកោ, ន តេហិ តស្ស សហជាតតា អត្ថិ, នាបិ បុរេជាតតា បុរេជាតបច្ចយលក្ខណយុត្តា, បច្ឆាជាតបច្ចយតាយ បន វត្តព្ពមេវ នត្ថិ រូបធម្មត្តា។ ឧបត្ថម្ភកត្តេបិ ឯសេវ នយោ, តស្មា សហជាតាទិវិធុរោ ឯវ តស្ស បច្ចយភាវោ វេទិតព្ពោ។ តេនេវ ហិ "សហជាតំ បុរេជាតំ បច្ឆាជាតំ អាហារំ ឥន្ទ្រិយ"ន្តិ ឯត្ថ រូបជីវិតិន្ទ្រិយំ វិយ រូបាហារោ វិសុំ គហិតោ។ តថា ចាហ "**រូបាហារោ...បេ.... អាហារបច្ចយោវ ហោតី**"តិ។ **សហជាតតោ បុរេជាតតោ ច អញ្ញស្ស រូបជីវិតិន្ទ្រិយស្សា**តិ ឯត្ថ រូបាហារេ វុត្តនយេនេវ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

ឯវញ្ច កត្វាតិ បុរិមបុរិមេហិ អសង្គហិតសង្គណ្ហនវសេន បច្ឆិមបច្ឆិមានំ គហិតត្តា តថា រូបាហារស្ស ជីវិតិន្ទ្រិយស្ស ច វសេន ឥធ អាហារិន្ទ្រិយបច្ចយានំ គហិតត្តាតិ អត្ថោ, អញ្ញថា "អាហារបច្ចយេន បច្ចយោ,

ឥន្ទ្រិយបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ វត្តព្ពំ សិយាតិ អធិប្បាយោ។ តេនេវាហ “**អារម្មណ...បេ.... ឥច្ចេវ វុត្ត**”ន្តិ។ **តទញ្ញាភាវា**តិ តតោ អារម្មណាទិបច្ចយតោ អញ្ញស្ស ឥធាធិប្បេតកម្មាទិបច្ចយស្ស កុសលេ អភាវា។ **តស្មា**តិ យស្មា អារម្មណតោ អញ្ញេសំ ទ្វិន្នំ វសេន ឧបនិស្សយោ វុត្តោ, តស្មា “អារម្មណាធិបតិ អារម្មណបច្ចយេ សង្គហំ គច្ឆតី”តិ វត្តព្ពំ, ន អារម្មណូបនិស្សយេតិ អធិប្បាយោ។ យទិ ឯវំ កស្មា បរិវត្តិកបញ្ហាវារបច្ចនីយេ អារម្មណំ ន វុត្តំ។ ឧបនិស្សយេន ហិ អសង្គហិតត្តេ តំ វត្តព្ពមេវ សិយាតិ ចោទនំ សន្ធាយាហ “**យំ បនា**”តិអាទិ។ តត្ថ **បុរិមេហិ អសង្គហិតវសេន វុត្តាន**ន្តិ បុរិមេហិ បច្ចយេហិ អសង្គហិតវសេន វុត្តានំ បច្ឆិមានំ បច្ចយានំ។ **សង្គហិតវិវជ្ជនាភាវតោ**តិ អត្តនា សមានលក្ខណតាយ សង្គហិតស្ស បច្ចយស្ស វិវជ្ជនាភាវតោ, វិវជ្ជនេ ការណំ នត្ថីតិ អត្ថោ។ **ឧបនិស្សយតោ អញ្ញារម្មណាភាវតោ**តិ អប្បមាណោ ធម្មោ អប្បមាណស្ស ធម្មស្ស អារម្មណំ ហោន្តោ អារម្មណូបនិស្សយោវ ហោតិ អារម្មណាធិបតិភាវតោតិ អត្ថោ។ យថា អារម្មណេ គហិតេ អារម្មណូបនិស្សយោ គហិតោវ ហោតិ ពលវារម្មណភាវតោ , ឯវំ អារម្មណូបនិស្សយេ គហិតេ អារម្មណំ គហិតមេវ ហោតិ តំសភាវត្តាតិ តត្ថ តំ វិសុំ ន ឧទ្ធដន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ តេនាហ “**ន បន អារម្មណូបនិស្សយស្ស អារម្មណេ អសង្គហិតត្តា**”តិ។

បច្ឆាជាតអាហារានន្តិ អត្ថនោ បច្ចយុប្បន្នតោ បុរេជាតកាយតោ បច្ឆាជាតានំ អរូបាហារានំ។ តេ ហិ អត្តនា សហជាតអរូបធម្មានំ តំសមុដ្ឋានរូបធម្មានម្បិ សហជាតអត្ថិបច្ចយា ហោន្តិ, បុរេជាតានំ បន វត្តូនំ បច្ឆាជាតអត្ថិបច្ចយោ។ **បច្ឆាជាតិន្ទ្រិយាន**ន្តិ បច្ឆាជាតានំ អរូបិន្ទ្រិយានំ។ សេសំ អាហារេ វុត្តនយេន យោជេតព្ពំ។ យស្មា ឯតេ អាហារិន្ទ្រិយា យស្មិំ ខណេ បុរេជាតអត្ថិបច្ចយំ លភន្តិ, តស្មិំយេវ ខណេ តំតំបច្ចយុប្បន្នានំ សហជាតអត្ថិបច្ចយោ បច្ឆាជាតអត្ថិបច្ចយោ ច ហោន្តិ, តស្មា វុត្តំ “**សហាបិ អត្ថិអវិគតបច្ចយភាវោ ហោតី**”តិ។ **តិណ្ណ**ន្តិ សហជាតាទីនំ តិណ្ណំ។ **ឆហិ ភេទេហី**តិ វិសុំ គហិតេហិ សហជាតាទីហិ បញ្ចហិ យថាវុត្តំ ឯកជ្ឈំ គហិតភេទេន ចាតិ ឆហិ អត្ថិបច្ចយភេទេហិ។ **ឯកេកំ សង្គហេត្វា**តិ អត្ថិបច្ចយលក្ខណំ អវិគតបច្ចយលក្ខណញ្ច វិសុំ វិសុំ ឆហិ ភេទេហិ សង្គហេត្វា វុត្តំ។

អជ្ឈត្តិកពាហិរភេទតោតិ វត្តព្ពំ ចក្ខាទីនំ ជីវិតិន្ទ្រិយស្ស ច អធិប្បេតត្តា, សបរសន្តានិកានញ្ច ឥន្ទ្រិយានំ អនធិប្បេតត្តា។ **និស្សយបុរេជាតវិប្បយុត្តអត្ថិអវិគតានំ** បុរេជាតភូតានន្តិ អធិប្បាយោ។ តេសញ្ហិ បុរេជាតេ សង្គហោ។ **តទេកទេសស្សា**តិ អារម្មណេកទេសស្ស, អារម្មណាធិបតិអារម្មណូបនិស្សយានន្តិ អត្ថោ។ **តេស**ន្តិ និស្សយាទីនំ។ **ឧបនិស្សយាទីសូ**តិ ឧបនិស្សយបុរេជាតបច្ចយាទីសុ។ **តំ បន** បុរេជាតភូតំ អារម្មណំ។ **តត្ថា**តិ ឧបនិស្សយបច្ចយសង្គហេ។ យថាវុត្តនយោ ចេត្ថ ឯកន្តេន គហេតព្ពោតិ ទស្សេតុំ “**អថ បនា**”តិអាទិ វុត្តំ។

ឯវ-សទ្ទោ អានេត្វា យោជេតព្ពោ, អញ្ញថា តេសុ បញ្ចេសុ ឯកសភាវតោវ បច្ចយស្ស អាគមនំ វុត្តំ សិយា។ **តេនា**តិ “ឯកោវា”តិ អវធារណេន អត្ថហិតេន។ **តេសូ**តិ សហជាតបុរេជាតបច្ចយេសុ។ **ឧក្កដ្ឋវសេនា**តិ “ឯកោ ទ្វេ”តិអាទិនា វុត្តឧក្កំសវសេន។ **តេ តេ បច្ចយេ សង្គហេត្វា**តិ តេ ហេតុអាទិបច្ចយេ សហជាតាទិបច្ចយេហិ សង្គហេត្វា។ **ទស្សិតបច្ចយបរិច្ឆេទោ**តិ សោឡសាទិភេទេន សង្គហេត្វា ទស្សិតបច្ចយបរិច្ឆេទោ។

បភេទបរិហានីសូតិ សហជាតបច្ចយាទីហិ សង្គហិតបច្ចយប្បភេទេ តំតំបច្ចយបដិក្ខេបេ បញ្ហាបរិហានិយញ្ចាតិ អត្ថោ។ **នហេតុបច្ចយា**តិ ឥមិនា ហេតុបច្ចយតោ អញ្ញោ បច្ចយា គហិតាតិ កត្វា វុត្តំ “**នហេតុបច្ចយាតិ ឯត្ថ លព្ភមានបច្ចយេ សន្ធាយ វុត្ត**”ន្តិ។ **ឯវញ្ច កត្វា**តិ សព្ពបច្ចនីយសាធារណលក្ខណវសេន វុត្តត្តា ឯវ **ន វត្តព្ពំ សិយា**, ន ហិ ហេតុបច្ចយេ បច្ចនីយតោ ឋិតេ ហេតុធម្មោ ហេតុស្ស ធម្មស្ស សហជាតបច្ចយេន បច្ចយោតិ សក្កា វត្តុំ។ **វីសតិ បច្ចយា**តិ ហេតុបច្ចយេន សទ្ធិំ វីសតិ បច្ចយា។ បរិហានីយំ វិត្ថារកថំ ទស្សេន្តោតិ យោជនា។

៥២៨. តេហិ តេហិ បច្ចយេហីតិ សហជាតបច្ចយាទីហិ តេហិ តេហិ សង្គាហកភូតេហិ បច្ចយេហិ។ **តេ តេ បច្ចយា**តិ សង្គហេតព្ពា អញ្ញមញ្ញបច្ចយាទយោ ហេតុបច្ចយាទយោ វា តេ តេ បច្ចយា។ **អញ្ញេសំ អភាវំ សន្ធាយ វុត្តំ**, ន តេសំ សព្ពេសំ សម្ភវន្តិ អធិប្បាយោ។ តេនាហ “**ន ហី**”តិអាទិ។ តត្ថ **ទ្វេយេវា**តិ អារម្មណាធិបតី អបនេត្វា អាហ។ **អព្យាកតស្សាបី**តិ បិ-សទ្ទេន ន កេវលំ កុសលស្សេវ, អថ ខោ អព្យាកតស្សាបីតិ កុសលំ សម្បិណ្ឌេតិ។

៥៣០. តេន សទ្ធិន្តិ វត្ថុនា សទ្ធិំ។ **សុទ្ធាន**ន្តិ កេវលានំ វត្ថុនា វិនា ច គហិតានំ កុសលក្ខន្ធានំ។ យទិបិ វត្ថុនា សទ្ធិំ សហជាតង្គោ នត្ថិ, និស្សយាទិភាវោ បន អត្ថេវាតិ ទស្សេន្តោ “**វត្ថុនា បនា**”តិអាទិមាហ។

សហជាតបុរេជាតបច្ឆាជាតអាហារិន្ទ្រិយានំ អត្ថិបច្ចយេន សង្គហេតព្ពត្តា សហជាតាទីហិ សង្គហេតព្ពានំ តំសង្គហោ សុករោតិ ទស្សេតុំ ឧបនិស្សយេន សង្គហេតព្ពានំ សង្គហោ វុត្តនយោ ឯវាតិ វុត្តំ “**ចតូសុ**

សព្ពបច្ចយេ សង្គណ្ហិត្វា”តិ។ កម្មំ បន សហជាតូបនិស្សយេហិ អសង្គហេតព្ពតាបិ អត្ថីតិ សរូបតោ គហិតំ, អញ្ញថា “តីសុ បច្ចយេសូ”តិ វត្តព្ពំ សិយា។ **មិស្សកាមិស្សកស្សា**តិ សហជាតបុរេជាតាទិភាវេហិ មិស្សកស្ស តថា អមិស្សកស្ស ច។ វុត្តមេវត្ថំ វិត្ថារតោ ទស្សេតុំ **“ន ហី”**តិអាទិ វុត្តំ។ **តេនា**តិ អត្ថិបច្ចយវិភាគសង្គាហកានំ សហជាតាទីនំ គហណេន។ **សព្ពបច្ចយានំ...បេ.... ហោតី**តិ ឥមិនា “ឥមស្មឹ បន បច្ចយុទ្ធារេ”តិអាទិនា វុត្តោបិ បច្ចយសង្គហោ ឥធ អត្ថតោ ទស្សិតោយេវាតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេតិ។

និស្សយោ កស្មា ន វុត្តោ? សហជាតនិស្សយោ បុរេជាតនិស្សយោតិ ហិ សក្កា វិភជិតុន្តិ អធិប្បាយោ។ **វិប្បយុត្តោ វា កស្មា ន វុត្តោ?** បុរេជាតវិប្បយុត្តោ បច្ឆាជាតវិប្បយុត្តោតិ វិភជិតុំ សក្កាតិ អត្ថោ។ យំ មិស្សកាមិស្សកភាវំ មនសិ កត្វា “អវត្តព្ពត្តា”តិ វុត្តំ, តំ ទស្សេន្តោ **“និស្សយោ តាវា”**តិអាទិមាហ។ **វិសេសិតព្ពោ** “វិប្បយុត្តបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ អវិសេសេន បាឡិយំ វុត្តត្តា។ **សោ វិយា**តិ អត្ថិបច្ចយោ វិយ, និស្សយបច្ចយោ វិយ វា អត្ថិបច្ចយវិសេសាភាវេន វិប្បយុត្តបច្ចយោ ន វត្តព្ពោវ។ ទ្វិន្នំ បច្ចយានំ វិយ បភេទសព្ភាវតោតិ ទស្សេន្តោ **“សហជាតបុរេជាតានញ្ហ”**តិអាទិមាហ។ **តថា**តិអាទិនា វុត្តមត្ថំ បាឡិយា សមត្ថេតុំ **“វក្ខតី”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ មគ្គផលធម្មានំ មគ្គផលតំសមុដ្ឋានរូបវសេន សហជាតអត្ថិបច្ចយោ តេសំយេវ បុរេជាតចតុសន្តតិរូបវសេន បច្ឆាជាតអត្ថិបច្ចយោ វុត្តោ, ន បន វិប្បយុត្តបច្ចយភាវោ វក្ខតីតិ យោជនា។ **សោ**តិ វិប្បយុត្តបច្ចយោ។

ហេតុអាទីនំ សហជាតន្តោគធត្តា ហេតុអាទយោ តព្ពិសេសា ហោន្តីតិ កត្វា វុត្តំ **“សហជាតបច្ចយោ ច ហេតុអាទីហិ វិសេសេតព្ពោ”**តិ។ **សោ**តិ សហជាតបច្ចយោ។ **វិរុទ្ធបច្ចយេហី**តិ សហជាតបុរេជាតស្ស សហជាតាទិភាវេន វិរុទ្ធេហិ បច្ចយេហិ។ តេនាហ **“ឧប្បត្តិកាលវិរុទ្ធេហិ បច្ចយេហី”**តិ។

បច្ចនីយុទ្ធារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បច្ចនីយគណនវណ្ណនា

នហេតុមូលកវណ្ណនា

៥៣២. អធិបតិបច្ចយាទិភូតោ អារម្មណបច្ចយោតិ អារម្មណអារម្មណាធិបតិអារម្មណូបនិស្សយេ វទតិ។ តេ ច យស្មា អារម្មណសភាវា ឯវ, តស្មា វុត្តំ **“បរិហាយតិយេវា”**តិ។ **បន្នរសសូ**តិ ទុតិយេ សហជាតបច្ចយេ “ហេតុបច្ចយោ”តិអាទិនា វុត្តេសុ បន្នរសសុ។ **ឯកាទសន្នំ វសេនា**តិ សហជាតបច្ចយោ, សហជាតតាវិសិដ្ឋា អធិបតិនិស្សយកម្មាហារិន្ទ្រិយត្ថិអវិគតហេតុឈានមគ្គា ចាតិ ឥមេសំ ឯកាទសន្នំ វសេន។ **សហជាតេ អន្តោគធា** ហេតុអាទយោ។ **តស្មឹ បដិក្ខិត្តេ**តិ តស្មឹ សហជាតេ បដិក្ខិត្តេ បច្ចនីយតោ ឋិតេ។ **អនន្តោគធា** សហជាតេ , កេ បន តេតិ អាហ **“អារម្មណាធិបតិបុរេជាតនិស្សយាទយោ”**តិ។ **អារម្មណាទិអាការេនា**តិ អារម្មណបុរេជាតនិស្សយនានាក្ខណិកកម្មាទិអាការេន។

តស្មឹ បដិក្ខិត្តេតិ តស្មឹ សហជាតបច្ចយេ បដិក្ខិត្តេ។ **ឥមេ វារា**តិ សហជាតំ បុរេជាតន្តិ វិស្សជ្ជិតវារា។ **ឯតេ និស្សយាទយោ**តិ សហជាតតាវិសិដ្ឋេ និស្សយាទិកេ វទតិ, ន ឥតរេ។ តេនាហ **“យស្មា ច...បេ.... បដិក្ខេបេន បដិក្ខិត្តា”**តិ។

និស្សយាទិភូតញ្ច សហជាតបច្ចយំ បបេត្វាតិ ឯតេន “បបេត្វា សហជាតបច្ចយ”ន្តិ ឯត្ថ អន្តោគធនិស្សយាទិភាវោយេវ សហជាតបច្ចយោ គហិតោតិ ទស្សេតិ។ **និស្សយាទី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន ហេតុអាទីនំ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ **អញ្ញមញ្ញបច្ចយធម្មវសេន បវត្តិសព្ភាវតោ**តិ អញ្ញមញ្ញបច្ចយធម្មវសេន សហជាតាទីហិ បវត្តិសព្ភាវតោ អញ្ញមញ្ញេ បដិក្ខិត្តេ “កុសលោ កុសលាព្យាកតស្សា”តិ វារោ បរិហាយតិ។ **តេសំ តេសំ បច្ចយុប្បន្នាន**ន្តិ ឥទំ សាមញ្ញវចនម្បិ “អញ្ញមញ្ញបច្ចយសង្គហំ គតា”តិ វចនតោ អញ្ញមញ្ញបច្ចយលាភីនំយេវ គហណំ សិយាតិ អាសង្កំ និវត្តេតុំ **“កុសលោ ច កុសលស្សា”**តិអាទិ វុត្តំ។ **សមុទាយភូតោ**តិ ចតុក្ខន្ធសមុទាយភូតោ។ **ឯកទេសភូតេហី**តិ តស្សេវ ឯកទេសភូតេហិ។ **“កុសលោ បនា”**តិអាទិ “នអញ្ញមញ្ញបច្ចយេន...បេ.... បរិហាយតី”តិ ឥមស្ស អដ្ឋកថាវចនស្ស សមាធានវចនំ។

រូបក្ខន្ធេកទេសោវ ហោន្តិ រូបាហាររូបិន្ទ្រិយវសេន, “ឯកន្តេន វិប្បយុត្តបច្ចយធម្មេហី”តិ វុត្តធម្មា “តេ”តិ បច្ចាមដ្ឋាតិ អាហ **“តេតិ តេ វិប្បយុត្តបច្ចយធម្មា”**តិ។

៥៣៣. **បច្ចនីយគណនំ ទស្សេតុន្តិ** វុត្តេបិ ននុ បច្ចយគណនមេវ ទស្សិតំ ហោតីតិ កស្សចិ អាសង្កា សិយាតិ តំ និវត្តេន្តោ អាហ "**បច្ចនីយវារគណនា ហិ ទស្សិតា**"តិ។ ពលវកម្មំ វិបាកស្ស ឧបនិស្សយោ ហោតិ, ឥតរំ កម្មបច្ចយោ ឯវាតិ អាហ "**វិបាកស្សាបិ បន...បេ.... កម្មបច្ចយោ ហោតី**"តិ។

នហេតុមូលកវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥៣៤. **បរិច្ឆិន្នគណនានី**តិ ឥទំ ន គណនាបេក្ខំ, អថ ខោ វិស្សជ្ជនាបេក្ខន្តិ អាហ "**បរិច្ឆិន្នគណនានិ វិស្សជ្ជនានី**"តិ។ បច្ចនីយតោ ឋិតោបិ ហេតុ នយានំ មូលភាវេនេវ ឋិតោតិ អាហ "**ហេតុមូលកេ**"តិ, អដ្ឋកថាយំ បន "នហេតុមូលក"មិច្ចេវ វុត្តំ។

៥៣៨. **មូលំ សង្ខិបិត្វា**តិ សត្តមូលកំ អដ្ឋមូលកំ នវមូលកញ្ច សង្ខិបិត្វា។ **ទ្វីសូ**តិ "តីណី"តិ វុត្តេសុ តីសុ វិស្សជ្ជនេសុ បុរិមេសុ ទ្វីសុ "កុសលោ ធម្មោ អព្យាកតស្ស, អកុសលោ ធម្មោ អព្យាកតស្សា"តិ ឥមេសុ។ តេនាហ "**វិបាកោ បច្ចយុប្បន្នោ ហោតី**"តិ។ **តតិយេ**តិ "អព្យាកតោ ធម្មោ អព្យាកតស្សា"តិ ឥមស្មិំ។ **តេ សមុដ្ឋានិកកាយោ**តិ ឧតុចិត្តាហារានំ វសេន តេសមុដ្ឋានិកកាយោ។

៥៤៥. **ឯតំ ទ្វយំ សន្ធាយ វុត្តំ,** យថា អរូបំ អរូបស្ស, ឯវំ រូបម្បិ រូបស្ស វិប្បយុត្តបច្ចយោ ន ហោតីតិ។ **រូបាព្យាកតោ អរូបាព្យាកតស្សា**តិ ឥទំ វត្ថុខន្ធេ សន្ធាយ វុត្តំ។ **អរូបាព្យាកតោ រូបាព្យាកតស្សា**តិ ឥទំ បន ចិត្តសមុដ្ឋានរូបញ្ចាតិ តេសំ ឯកន្តិកោ វិប្បយុត្តបច្ចយភាវោតិ អាហ "**សហជាត...បេ.... ហោតិយេវា**"តិ។ **សហជាតាហារិន្ទ្រិយវសេនា**តិ សហជាតអរូបាហារិន្ទ្រិយវសេន។

៥៤៦. **ឯកមូលកេកាវសានា អនន្តរបកតូបនិស្សយវសេន លព្ភន្តី**តិ ឥទំ យថារហវសេន វុត្តន្តិ តំ យថារហំ បដិក្ខេបាបដិក្ខេបវសេនបិ ទស្សេតព្ពន្តិ "**អត្ថិបច្ចយេ បនា**"តិអាទិ វុត្តំ។ **បុរិមេសូ**តិ នារម្មណាទីសុ។ **នវា**តិ ឯកមូលកាវសានា នវ។ **ទ្វេយេវា**តិ "កុសលោ ធម្មោ អព្យាកតស្ស, អកុសលោ ធម្មោ អព្យាកតស្សា"តិ ឥមេ ទ្វេយេវ។

បច្ចនីយវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

អនុលោមបច្ចនីយវណ្ណនា

៥៥០. **ឥមេហេវា**តិ "កុសលោ កុសលស្ស, អកុសលោ អកុសលស្សា"តិ ឥមេហិ ឯវ **សមានា ហោន្តិ** កុសលាទិតាសាមញ្ញេន។ តេន វុត្តំ "**អត្ថាភាវតោ បន ន អនរូបា**"តិ។ "កុសលោ កុសលស្សា"តិអាទិនា សតិបិ ឧទ្ទេសតោ សាមញ្ញេ យេភុយ្យេន សិយា វិភង្គេ វិសេសោតិ អាហ "**យថាយោគំ និទ្ទេសតោ ចា**"តិ។

៥៥១. **ហេតុនាម**ន្តិ ហេតុ ច តំ នាមញ្ចាតិ ហេតុនាមំ។ **បច្ចយ**ន្តិ តមេវ បច្ចយភូតំ សន្ធាយាតិ យោជនា។

៥៥២. **ទ្វិន្នម្បិ អធិបតីន**ន្តិ សហជាតារម្មណាធិបតីនំ វសេន, តំ "កុសលំ កុសលស្ស សហជាតតោ ចេវ អារម្មណតោ ចា"តិអាទិនា អដ្ឋកថាយំ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។ **នារម្មណេ សត្តា**តិ សហជាតាធិបតិស្ស វសេន វុត្តំ, **ន សហជាតេ សត្តា**តិ អារម្មណាធិបតិស្ស វសេន វុត្តន្តិ យោជនា។ **ឯវ**ន្តិ យថា អធិបតិម្ហិ វុត្តំ, ឯវំ សព្ពត្ថ សព្ពបច្ចយេសុ។ "**តស្មិំ តស្មិំ...បេ.... ឧទ្ធរិតព្ពា**"តិ វត្វា តស្ស គណនុទ្ធារស្ស សុករតំ ឧបាយញ្ច ទស្សេន្តោ "**អនុលោមេ...បេ.... វិញ្ញាតុ**"ន្តិ អាហ។

អនុលោមបច្ចនីយវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បច្ចនីយានុលោមវណ្ណនា

៦៣១. **បរិហាបនគណនាយា**តិ បរិហាបេតព្ពគណនាយ **សមានត្តញ្ច ន ឯកន្តិកំ** ឩនតមភាវស្សបិ សម្ភវតោតិ អធិប្បាយោ។ តេនាហ "**នហេតុនារម្មណទុកស្សា**"តិអាទិ។ តត្ថ សទ្ទី យោជិយមានេន ឩនតរគណនេន អធិបតិបច្ចយេន បរិហីនាបីតិ យោជនា។ **សទ្ទី បរិហីនាបី**តិ វា ឥមស្មិំ បក្ខេ "អធិបតិបច្ចយេនា"តិ ឥត្ថម្ភូតលក្ខណេ ករណវចនំ។ **ឯត**ន្តិ លក្ខណំ។

អង្គានន្តិ អនុលោមតោ អង្គានំ អតិដ្ឋនំ។ **តិដ្ឋន្តីតិ** អនុលោមតោតិ យោជនា។ **តេសន្តិ** ហេតុអាទីនំ។ **ឥតរេសូតិ** យាទិសា អធិប្បេតា, តេ ទស្សេតុំ **"អធិបតី"**តិអាទិ វុត្តំ។ **ឥមានិ ទ្វេតិ** "កុសលាព្យាកតា អព្យាកតស្ស, អកុសលអព្យាកតា អព្យាកតស្សា"តិ ឥមានិ ច ទ្វេ។

នហេតុមូលកវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦៣៦. ហេតុយា វុត្តេហិ តីហីតិ ហេតុបច្ចយា វុត្តេហិ តីហិ វិស្សជ្ជនេហិ សទ្ធឹ។ **វារសាមញ្ញមេវ វទតិ,** ន អត្ថសាមញ្ញន្តិ អធិប្បាយោ។ **តថា កម្មេ តីណីតិ ហេតុយា វុត្តានេវាតិ ចាតិ** "កម្មេ តីណី"តិ ឯត្ថ "ហេតុយា វុត្តានេវា"តិ ឥមស្មឹ អត្ថវចនេបិ តថា វារសាមញ្ញមេវ សន្ធាយ វទតីតិ អត្ថោ។

៦៤៤. ឯកេកមេវាតិ ឯកេកមេវ វិស្សជ្ជនំ។

៦៥០. សកដ្ឋានេតិ អត្តនា ឋិតដ្ឋានេ។ **តតោ បរេតរាតិ** តតោ អគ្គហិតបច្ចយតោ បរេតរា បច្ចនីយតោ។ **នាហារេ...បេ.... លាភោ ហោតីតិ** អាហារបច្ចយេ បច្ចនីយតោ ឋិតេ ឥន្ទ្រិយបច្ចយំ, អនុលោមតោ ឥន្ទ្រិយបច្ចយេ ច បច្ចនីយតោ ឋិតេ អាហារបច្ចយំ អនុលោមតោ យោជេត្វា យថា បញ្ហោ លព្ភតីតិ អត្ថោ។ **តេសូតិ** អាហារិន្ទ្រិយេសុ។ **ទ្វិធា ភិន្នានិ** បច្ចនីយតោ អនុលោមតោ ច យោជេតព្ពភាវេន។

បច្ចនីយានុលោមវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

កុសលត្តិកវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. វេទនាត្តិកវណ្ណនា

១. វេទនាត្តិកេ **បដិច្ចាទិនិយមន្តិ** តិកបទសម្ពន្ធវសេន បដិច្ចវារាទីសុ វត្តព្ពំ បដិច្ចសហជាតដ្ឋាទិនិយមនំ **ន លភន្តិ** វេទនារូបនិព្ពានានិ។ កស្មា? តិកមុត្តកត្តា។ តថា **បច្ចយុប្បន្នវចនំ**។ ន ហិ សក្កា វត្តុំ វេទនំ រូបំ និព្ពានញ្ច សន្ធាយ "សុខាយ វេទនាយ សម្បយុត្តំ ធម្មំ បដិច្ច សុខាយ វេទនាយ សម្បយុត្តោ ឧប្បជ្ជតី"តិ។ **តិកធម្មានន្តិ** វេទនាត្តិកធម្មានំ។ **តត្ថាតិ** ហេតុបច្ចយាទីសុ។ **យថានុរូបតោតិ** វេទនាទីសុ យោ យស្ស វេទនាយ សម្បយុត្តធម្មស្ស អារម្មណាទិបច្ចយោ ភវិតុំ យុត្តោ, តទនុរូបតោ។ **អារម្មណាទីតិ អាទិ-**សទ្ទេន អារម្មណាធិបតិអារម្មណូបនិស្សយាទិកេ សង្គណ្ហាតិ។

១០. កុសលត្តិកេបិ បរិហីនន្តិ ឥទំ បច្ចនីយំ សន្ធាយ វុត្តំ។ **រូបារូបធម្មបរិគ្គាហកត្តាតិ** ឥទំ អនាទិភូតស្សបិ សហជាតស្ស អាទិម្ហិ ឋបនេ ការណវចនំ។ **អាទិ-សទ្ទេនាតិ** "សហជាតាទយោ"តិ ឯត្ថ អាទិ-សទ្ទេន។ យថារហំ អារព្ភ ឧប្បត្តិវសេន សព្ពេ អរូបធម្មា អារម្មណាទីនំ បច្ចយុប្បន្នា ហោន្តីតិ វុត្តំ **"បច្ចយុប្បន្នវសេន សព្ពារូបធម្មបរិគ្គាហកានំ អារម្មណាទីន"**ន្តិ។ **អាទិ-**សទ្ទេន អារម្មណាធិបតិ អារម្មណូបនិស្សយាទិកេ សង្គណ្ហាតិ។ **តេនាតិ** "សព្ពារូបធម្មបរិគ្គាហកា បនា"តិអាទិវចនេន។ **សព្ពដ្ឋានិកានំ...បេ.... ទស្សិតា ហោតិ** សហជាតទស្សនេនាតិ អត្ថោ។ ឯកទេសបរិហានិទស្សនេនេវ ហិ សមុទាយបរិហានិ ទស្សិតា ហោតីតិ។ **សហជាតាទយោតិ** វា អាទិ-សទ្ទេន សព្ពដ្ឋានិកា ចត្តារោបិ ទស្សិតា ហោន្តីតិ។ **សហជាតមូលកាតិ** សហជាតបច្ចយេ សតិ ភវន្តា ន សហជាតំ បុរតោ កត្វា បាឡិយំ អាគតា។ តេនាហ **"សហជាតនិពន្ធនា...បេ.... វុត្តំ ហោតី"**តិ។ សោ បច្ឆាជាតោ កស្មា បន ន បរិហាយតីតិ សម្ពន្ធោ។ **តត្ថាតិ** យថាវុត្តាយ បរិហានិយំ អបរិហានិយញ្ច។ **សហជាតនិពន្ធនេហីតិ** សហជាតធម្មនិមិត្តេហិ បច្ចយភាវេហិ ឥធ បច្ចយធម្មហេតុកោ វុត្តោ។ **ឯត្តោវាតិ** បរិហានិយំយេវ។ សា ហិ ឥធ អធិកតា។ សហជាតនិពន្ធនានមេវ បរិហានីតិ វុត្តេ "កី សព្ពេសំយេវ នេសំ បរិហានី"តិ អាសង្កាយ អាហ **"សហជាត...បេ.... ទស្សិតមេត"**ន្តិ។

១៧. នយទស្សនមេវ ករោតីតិ យថា អហេតុកកិរិយចេតនំ សន្ធាយ "នហេតុបច្ចយា នកម្មបច្ចយា"តិ វត្តុំ លព្ភា, ឯវំ នវិបាកបច្ចយាតិបិ លព្ភា។ អហេតុកមោហំ បន សន្ធាយ "នហេតុបច្ចយា នវិបាកបច្ចយា"តិ លព្ភា, ន "នកម្មបច្ចយា"តិ។ តេនាហ **"ន ច បច្ចយបច្ចយុប្បន្នធម្មសាមញ្ញទស្សន"**ន្តិអាទិ។

២៥-៣៧. យថា កុសលត្តិកំ, ឯវំ គណេតព្ពន្តិ ឥទំ យំ សន្ធាយ បាឡិយំ និក្ខិត្តំ, តំ ទស្សេតុំ វុត្តំ **"ហេតុមូលកានំ...បេ.... នគណនសាមញ្ញ"**ន្តិ។ ន ហិ កុសលត្តិកេ អនុលោមបច្ចនីយេ គណនាហិ វេទនាត្តិកេ តា សមានា។ **បរិវត្តេត្វាបិ យោជិតាតិ** ឯត្ថ "នហេតុបច្ចយា នបុរេជាតបច្ចយា អារម្មណេ ឯក"ន្តិ អារម្មណំ បឋមំ

វត្វា វត្តព្ពម្បិ បុរេជាតំ បរិវត្តេត្វា បឋមំ វុត្តន្តិ វទន្តិ។ តថា **នហេតុបច្ចយា កម្មេ តីណី**តិ ឥទមេវ បទំ បរិវត្តេត្វា “នកម្មបច្ចយា ហេតុយា តីណីតិ វុត្ត”ន្តិបិ វទន្តិ។

៣៨. តំសម្បយុត្តេតិ តេន ទោមនស្សេន សម្បយុត្តេ។ ទោមនស្សសីសេន សម្បយុត្តធម្មា វុត្តា។ **សទ្ធាបញ្ចកេសូ**តិ សទ្ធាសីលសុតចាគបញ្ញាសុ។ **កត្តព្ព**ន្តិ វា យោជនា កាតព្ពាតិ អត្ថោ។ **អវសេសេសូ**តិ រាគាទីសុ។ **បាឡិគតិទស្សនត្ថ**ន្តិ “ឯវំ បាឡិ បវត្តា”តិ បាឡិយា បវត្តិទស្សនត្ថំ។ **រាគាទីហិ** ឧបនិស្សយភូតេហិ។ **អនុប្បត្តិតោ**តិ ន ឧប្បជ្ជនតោ។ តំ បាឡិគតឹ តិកន្តរបាឡិយា ទស្សេន្តោ “**កុសលត្តិកេបិហី**”តិអាទិមាហ។ **ឥធាបី**តិ ឥមស្មឹ វេទនាត្តិកេបិ។

៦២. អនញ្ញត្តន្តិ អភេទំ។ សុខវេទនាសម្បយុត្តោ ហិ ធម្មោ សុខវេទនាសម្បយុត្តស្សេវ ធម្មស្ស ហេតុបច្ចយេន បច្ចយោ, ន ឥតរេសំ។ ឯស នយោ សេសបទេសុ សេសេសុ ច “តីណី”តិ អាគតដ្ឋានេសុ។ តេន វុត្តំ “**សព្ពានិ តីណិ សុទ្ធានំ តិណ្ណំ បទានំ វសេន វេទិតព្ពានី**”តិ។ “បច្ឆាជាតា អរូបធម្មានំ បច្ចយោ ន ហោន្តី”តិ យុត្តមេតំ, បុរេជាតា បន អរូបធម្មានំ បច្ចយា ន ហោន្តីតិ កថមិទំ គហេតព្ពន្តិ ចោទនំ សន្ធាយាហ “**បុរេជាតា**”តិអាទិ, បុរេជាតា ហុត្វា បច្ចយោ ន ហោន្តីតិ អត្ថោ។ បុរិមតរំ ឧប្បជ្ជិត្វា ឋិតា ហិ រូបធម្មា បច្ឆា ឧប្បន្នានំ អរូបធម្មានំ បុរេជាតបច្ចយោ ហោន្តិ, ន ចាយំ នយោ អរូបធម្មេសុ លព្ភតិ។ តេន វុត្តំ “**បុរេជាតត្តាភាវតោ**”តិ។ **តថា បច្ឆាជាតត្តាភាវតោ**តិ យថា ឥមស្មឹ តិកេ កស្សចិ ធម្មស្ស បុរេជាតត្តាភាវតោ បុរេជាតបច្ចយោ ន ហោន្តីតិ វុត្តំ, តថា បច្ឆាជាតត្តាភាវតោ បច្ឆាជាតា ហុត្វា បច្ចយោ ន ហោន្តិ, បច្ឆាជាតបច្ចយោ ន ហោន្តីតិ អត្ថោ។ ន ហិ ឯកស្មឹ សន្តានេ កេសុចិ អរូបធម្មេសុ បឋមតរំ ឧប្បជ្ជិត្វា ឋិតេសុ បច្ឆា កេចិ អរូបធម្មា ឧប្បជ្ជន្តិ, យតោ តេ តេសំ បច្ឆាជាតបច្ចយោ ភវេយ្យុំ។

៨៣-៨៧. អវសេសេសុ អដ្ឋសូតិ “សុខាយ វេទនាយ សម្បយុត្តោ ធម្មោ”តិអាទិនា ឯកមូលកេការសានាយេ នវ នវ វារា អារម្មណបច្ចយាទីសុ លព្ភន្តិ, តេសុ យថាវុត្តមេកំ វជ្ជេត្វា សេសេសុ អដ្ឋសុ។ **តីស្វេវា**តិ សុទ្ធេសុ តីស្វេវ សហជាតកម្មបច្ចយោ លព្ភតិ។

វេទនាត្តិកវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. វិបាកត្តិកវណ្ណនា

១-២៣. សោយេវាតិ អកតសមាសេហិ បទេហិ យោ អត្ថោ វុច្ចតិ, សោយេវ អត្ថោ វុត្តោ ហោតិ។

២៤-៥២. តន្តិ តំ វចនំ, **តំ** វា កដត្តារូបំ។ យស្មា ចិត្តសមុដ្ឋានស្ស ឧបាទារូបស្ស យថា ខន្ធេ បដិច្ច ឧប្បត្តិ, តថា មហាភូតេ ច បដិច្ច ឧប្បត្តិ។ ន ហិ តស្ស តទុភយំ វិនា ឧប្បត្តិ អត្ថិ, ន ឯវំ កដត្តារូបស្ស។ តញ្ហិ កម្មស្ស កដត្តា ឧប្បជ្ជមានំ មហាភូតេ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតិ, តស្មា ចិត្តសមុដ្ឋានំ រូបំ ឧបាទារូបស្ស តំ វិសេសំ ទស្សេតុំ តទេវ វុត្តំ, ន កដត្តារូបំ វុត្តន្តិ ឥមមត្ថំ ទស្សេតុំ “**ខន្ធេ បដិច្ចា**”តិអាទិមាហ។ យទិបិ កដត្តារូបំ “មហាភូតេ បដិច្ច ចិត្តសមុដ្ឋានំ រូបំ ឧបាទារូប”ន្តិ ឯត្ថ ន គហិតំ, វចនន្តរេន បន គហិតមេវាតិ ទស្សេន្តោ “**បវត្តិយំ បនា**”តិអាទិមាហ។ **ឯវញ្ច កត្វា**តិ ខន្ធេ បដិច្ច ឧប្បត្តិយា អភាវតោយេវ។ **នាហារបច្ចយេ**តិ អាហារបច្ចយេ បច្ចនីយតោ ឋិតេ។ **តម្បី**តិ កដត្តារូបម្បិ។ ឋិតិក្ខណេ កដត្តារូបស្ស អាហារោ ឧបត្ថម្ភកោ ហោតីតិ កត្វា វុត្តំ “**ឧប្បាទក្ខណេ**”តិ។

វិបាកត្តិកវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. ឧបាទិន្នត្តិកវណ្ណនា

៥១. អធិបតិធម្មោយេវ លោកុត្តរធម្មេសុ នាធិបតិបច្ចយា ឧប្បជ្ជតីតិ អាហ “**នាធិបតិបច្ចយាតិ សយំ អធិបតិភូតត្តា**”តិ។ ននុ អធិបតិធម្មោបិ អារម្មណាធិបតិវសេន អធិបតិបច្ចយេន ឧប្បជ្ជតីតិ ចោទនំ សន្ធាយាហ “**អវិរហិតា…បេ…. ទស្សេតី**”តិ។ **អវិរហិតារម្មណាធិបតីសូ**តិ លោកុត្តរេ សន្ធាយាហ។ តេ ហិ និព្ពានារម្មណត្តា ឯវំ វុច្ចតិ។ **បិ-**សទ្ទេន កោ បន វាទោ វិរហិតារម្មណាធិបតិអនេកន្តារម្មណាធិបតីសូតិ ទស្សេតិ។

៧២. **អនុបាលនុបត្ថម្ភនវសេនា**តិ ជីវិតិន្ទ្រិយំ វិយ កដត្តារូបានំ អនុបាលនវសេន ឱជា តស្សេវ កម្មជកាយស្ស ឧបត្ថម្ភនវសេន បច្ចយោ ហោតិ, ន ជនកវសេនាតិ យោជនា។ **ឯតស្មឹ បន អត្ថេ សតី**តិ កម្មជកលាបេ ឱជា តស្សេវ កម្មជកាយស្ស ឧបត្ថម្ភកវសេន បច្ចយោ ហោតីតិ ឯតស្មឹ អត្ថេ លព្ភមានេ។ **អាហារន្តិបិ វត្តព្ព**ន្តិ យថា ជីវិតិន្ទ្រិយវសេន "ឧបាទិន្នុបាទានិយោ ធម្មោ ឧបាទិន្នុបាទានិយស្ស ធម្មស្ស អត្ថិបច្ចយេន បច្ចយោ"តិ វុត្តំ, ឯវំ យថាវុត្តអាហារស្សាបិ វសេន វត្តព្ពន្តិ អត្ថោ។ ឯត្ថ ច យស្មឹ កលាបេ កម្មជា ឱជា កទាចិ តស្សេវ ឧបត្ថម្ភនបច្ចយោ ហោតីតិ អយមត្ថោ អដ្ឋកថាយំ ទស្សិតោ។ យទិ កម្មជា ឱជា ឯកំសតោ សកលាបរូបូបត្ថម្ភនវសេនេវ បវត្តតិ, តថា សតិ ឥមាយ បាឡិយា វិរោធោ សិយាតិ ទស្សេន្តោ **"យទិ ច...បេ.... ហោតី"**តិ អដ្ឋកថាវចនំ ឧទ្ធរិត្វា តត្ថ ទោសំ វិភាវេន្តោ **"ឯវំ សតី"**តិ អាហ។ តត្ថ **ត**ន្តិ តំ វចនំ។ **អនជ្ឈោហដាយ** អត្តនោ បច្ចយតោ និព្ពត្តាយ, បច្ចយោ ចេត្ថ កម្មំយេវ។ តេនាហ **"សសន្តានគតាយ ឧបាទិន្នោជាយា"**តិ។

អយម្បិ បញ្ហោ, ន កេវលំ បុព្ពេ វុត្តអាហារោយេវាតិ អធិប្បាយោ។ **ឧទ្ធរិតព្ពោ សិយា**, ន ច ឧទ្ធដោ។ **តស្មា**តិ ឯតស្ស "វាទោ ពលវតរោ"តិ ឯតេន សម្ពន្ធោ។ កស្មា បន យថាវុត្តេសុ ទ្វីសុ បញ្ហេសុ អាហារោ ន ឧទ្ធដោតិ អាហ **"អជ្ឈោហដស្សា"**តិអាទិ។ តត្ថ **ទុតិយបញ្ហោ**តិ ទុកមូលកេ ទុតិយបញ្ហោតិ យោជនា។ **ទុតិយបញ្ហោ ច ន ឧទ្ធដោ**តិ ឯត្ថាបិ "អជ្ឈោហដស្ស...បេ.... អភាវតោ"តិ ឥទំ អានេត្វា សម្ពន្ធិតព្ពំ។ **ឥតរស្សា**តិ អនជ្ឈោហដស្ស។ **អជ្ឈោហដមេវ** ន អនជ្ឈោហដំ, យថាវុត្តោជន្តិ អធិប្បាយោ។ **"ពលវតរោ"**តិ វត្វា តស្ស ពលវតរភាវំ ទស្សេន្តោ **"ន ហី"**តិអាទិមាហ។ កតិបយាលោបេ អជ្ឈោហរិត្វា វសិត្វា ឋិតស្ស វិយ អជ្ឈោហដមត្តាហិ មណ្ឌូកាទីហិ អជ្ឈោហារកស្ស សរីរេ វិសេសាធានំ វេទិតព្ពំ។

ឥធ វុត្តេហីតិ ឥមស្មឹ ឧបាទិន្នត្តិកេ វុត្តេហិ។ **ឯកមូលកទុកតិកាវសានបញ្ហាវិស្សជ្ជនេហី**តិ ឯកបទមូលកេហិ ទុកាវសានេហិ តិកាវសានេហិ ច បញ្ហាវិស្សជ្ជនេហិ។ តេ បន "អនុបាទិន្នុបាទានិយោ ធម្មោ ឧបាទិន្នុបាទានិយស្ស អនុបាទិន្នុបាទានិយស្ស ច ធម្មស្ស អត្ថិបច្ចយេន បច្ចយោ, អនុបាទិន្នអនុបាទានិយោ ធម្មោ ឧបាទិន្នុបាទានិយស្ស អនុបាទិន្នុបាទានិយស្ស អនុបាទិន្នអនុបាទានិយស្ស ច ធម្មស្ស អត្ថិបច្ចយេន បច្ចយោ"តិ ឯវំ វេទិតព្ពោ។ **ឥធា**តិ ឥមស្មឹ ឧបាទិន្នត្តិកេ។ **ទុតិយទុកាវសានេ វិយា**តិ ទុតិយទុកាវសានេ បញ្ហាវិស្សជ្ជនេ វិយ, "អនុបាទិន្នុបាទានិយោ ធម្មោ ឧបាទិន្នុបាទានិយស្ស អនុបាទិន្នុបាទានិយស្ស ច ធម្មស្ស អត្ថិបច្ចយេន បច្ចយោ, សហជាតំ បច្ឆាជាត"ន្តិ ឯតស្ស វិស្សជ្ជនេ វិយាតិ អត្ថោ។ អយញ្ច អត្ថោ តតិយបទមូលកេសុ ទុកតិកាវសានបញ្ហេសុបិ លព្ភតេវ ។ យទិ បន តេ បញ្ហា កុសលត្តិកេបិ លព្ភន្តិ, អថ កស្មា តត្ថ ន ឧទ្ធដាតិ អាហ **"សុខាវពោធនត្ថំ បន តត្ថ សហជាតវសេនេវ វិស្សជ្ជនំ កត"**ន្តិ។ **សហជាតវសេនេវា**តិ សហជាតអត្ថិបច្ចយវសេនេវ។ **ឯកមូលកទុកាវសានា**តិ "កុសលោ ធម្មោ កុសលស្ស ច អព្យាកតស្ស ចា"តិ ឯវំបការា បញ្ហា។ **តត្ថ** កុសលត្តិកេ ឧទ្ធដា។ **ឥធ បន** ឥមស្មឹ ឧបាទិន្នត្តិកេ។ **ឯតេហិ** យថាវុត្តេហិ វិស្សជ្ជនេហិ។ **ឯកោ ធម្មោ**តិ ឯកោ វេទនាទិកោ បច្ចយធម្មោ។ **អនេកេហី**តិ សហជាតបច្ឆាជាតាទីហិ អនេកេហិ អត្ថិបច្ចយវិសេសេហិ។ **អនេកេសំ ធម្មាន**ន្តិ អនេកេសំ បច្ចយុប្បន្នធម្មានំ។ **ឯកោ អត្ថិបច្ចយោ**តិ ឥទំ អត្ថិបច្ចយតាសាមញ្ញតោ វុត្តំ។

ឥទានិ យថាវុត្តំ អវុត្តញ្ច អត្ថិបច្ចយេ លព្ភមានំ វិសេសំ វិត្ថារតោ ទស្សេន្តោ **"ឯកោ ហី"**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ឯកោ**តិ អត្ថិបច្ចយវិសេសេសុ ឯកោ។ **ឯកស្សា**តិ តាទិសស្សេវ ឯកស្ស។ អញ្ញថា ហិ ឯកោ ធម្មោ ឯកស្ស ធម្មស្ស បច្ចយោ នាម នត្ថិ។ **ឯកេនេវា**តិ សហជាតអត្ថិបច្ចយេនេវ យថា ឱក្កន្តិក្ខណេ វត្ថុ។ តញ្ហិ អត្តនា សហជាតស្ស នាមស្ស សហជាតអត្ថិបច្ចយេនេវ បច្ចយោ ហោតិ, ន បុរេជាតាទិនា។ **ឯកោ** សហជាតអរូបក្ខន្ធោ **អនេកេសំ** អត្តនា សហជាតានំ អរូបក្ខន្ធានំ **ឯកេន** សហជាតអត្ថិបច្ចយេន, **អនេកេហិ** សហជាតបច្ឆាជាតអត្ថិបច្ចយេហិ យថាក្កមំ អត្តនា សហជាតានំ ចិត្តសមុដ្ឋានរូបានំ បុរេជាតានំ តេសមុដ្ឋានិករូបានំ។ **អនេកោ** បុរេជាតវត្ថុរូបញ្ចេវ សហជាតអរូបក្ខន្ធា ច **ឯកស្ស** អរូបក្ខន្ធស្ស យថាក្កមំ បុរេជាតសហជាតអត្ថិបច្ចយេហិ។ **អនេកោ** អរូបធម្មោ **អនេកេសំ** សហជាតអរូបធម្មានំ បុរេជាតរូបធម្មានញ្ច សហជាតបច្ឆាជាតអត្ថិបច្ចយេហិ។ **អនេកោ** វា អាហារិន្ទ្រិយប្បការោ **អនេកេសំ** រូបធម្មានំ យថារហំ សហជាតបុរេជាតបច្ឆាជាតាហារិន្ទ្រិយវសេន អត្ថិបច្ចយេន បច្ចយោ ហោតិ។ ឯវំ បច្ចយុប្បន្នានំ អសមានត្តេបិ អយមត្ថោ សម្ភវតិ, សមានត្តេ បន វត្តព្ពមេវ នត្ថិ។ តេនាហ **"សមានត្តេ បច្ចយុប្បន្នធម្មាន"**ន្តិ។ **សហជាតំ បុរេជាតេនេវ សហ អត្ថិបច្ចយោ ហោតី**តិ សហជាតអត្ថិបច្ចយធម្មោ បុរេជាតអត្ថិបច្ចយធម្មេន សហេវ អត្ថិបច្ចយោ ហោតិ។ យថា វត្ថុនា បុរេជាតអត្ថិបច្ចយំ លភន្តា ឯវ កុសលាទិធម្មា សហជាតានំ ខន្ធានំ ចិត្តសមុដ្ឋានានញ្ច រូបានំ សហជាតអត្ថិបច្ចយោ ហោន្តិ, តថា តេ បុរេជាតស្ស កាយស្ស បច្ឆាជាតបច្ចយោបិ ហោន្តិយេវ។ តេនាហ **"បច្ឆាជាតេន ចា"**តិ។ អត្ថិបច្ចយោ ហោតីតិ សម្ពន្ធោ។ អយំ សហជាតបច្ឆាជាតានំ អត្ថិបច្ចយភាវោ បច្ចយធម្មានំ អភេទេ ឯវ ឥច្ឆិតោ, ន ភេទេ។ តេនាហ **"អនញ្ញធម្មត្តេន...បេ.... នានាធម្មត្តេ"**តិ។

ឥទានិ តស្ស នានាធម្មត្តេ អភាវំ បាឡិយា វិភាវេន្តោ “**យទិ សិយា**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ឯកោ អត្ថិបច្ចយភាវោ នត្ថី**តិ ឯកស្សេវ បច្ចយធម្មស្ស វសេន លព្ភមានោ ឯកោ អត្ថិបច្ចយភាវោ នត្ថិ។ កស្មា? វិរោធតោ។ តេន វុត្តំ “**សហជាត…បេ…. ន វុត្ត**”ន្តិ។ **ឯវញ្ច កត្វា**តិ សហជាតបច្ឆាជាតានំ ឯកធម្មវសេន សហ អលាភតោ ឯវ។ **ឯកធម្មវសេនា**តិ ឯកស្សេវ បច្ចយធម្មស្ស វសេន។ តេនាហ “**នានាធម្មានំ វិរុទ្ធសភាវត្តា**”តិ។ វិរុទ្ធសភាវតា ច សហជាតបច្ឆាជាតវសេន វេទិតព្ពា, ឥធ បន លោកិយលោកុត្តរាទិភាវតោតិ។ **អញ្ញថា**តិ តេសំ សហជាតបច្ឆាជាតានំ ឯកជ្ឈំ លាភេ។ **ឥន្ទ្រិយបដិក្ខេបេបី**តិ ឥន្ទ្រិយបច្ចយេ បច្ចនីកតោ ឋិតេបិ។ **តស្ស បញ្ហស្ស លាភតោ**តិ “ឧបាទិន្នុបាទានិយោ ច អនុបាទិន្នុបាទានិយោ ច ធម្មា ឧបាទិន្នុបាទានិយស្ស ធម្មស្ស អត្ថិបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ ឯតស្ស បញ្ហស្ស លាភតោ។ **ពាវីសា**តិ ឯកមូលកាវសានា នវ, ឯកមូលកទុកាវសានា បញ្ច, ឯកមូលកតិកាវសានមេកំ, ទុកមូលកេកាវសានា ចត្តារោ, ទុកមូលកាវសានា ទ្វេ, ទុកមូលកតិកាវសាន មេកន្តិ ឯវំ ពាវីសតិ។ យថា បុព្ពេ សហជាតំ បុរេជាតេន សហេវ អត្ថិបច្ចយោ ហោតីតិ វុត្តំ, ឯវំ បុរេជាតម្បិ តេនាតិ ទស្សេន្តោ អាហ “**បុរេជាតំ សហជាតេនេវ សហ អត្ថិបច្ចយោ ហោតី**”តិ។ តត្ថ **សហជាតេនេវ សហា**តិ សហជាតេន សហេវ។ អដ្ឋានប្បយុត្តោ ហិ អយំ ឯវ-សទ្ទោ, សហជាតេន ន វិនា បុរេជាតអត្ថិបច្ចយោតិ អត្ថោ។ ឥតរេសុ បន អត្ថិបច្ចយធម្មេសុ និយមោ នត្ថិ តេហិ សហាបិ វិនាបិ ភាវតោ។ តេនាហ “**ន ឥតរេហី**”តិ។ **តម្បិ វត្ថុ តំសហិតបុរេជាតមេវា**តិ យំ “បុរេជាតំ សហជាតេនេវ សហ អត្ថិបច្ចយោ ហោតី”តិ វុត្តំ, តម្បិ វត្ថុបុរេជាតញ្ចេវ តំសហិតារម្មណបុរេជាតមេវ ច, ន កេវលំ អារម្មណបុរេជាតំ។ តេនាហ “**ន ឥតរ**”ន្តិ។

ឥទានិ យថាវុត្តមត្ថំ បាឋន្តរេន វិភាវេតុំ “**កុសលត្តិកេ ហី**”តិអាទិ វុត្តំ។ យទិ បុរេជាតំ តំសហជាតេន វិនាបិ អត្ថិបច្ចយោ សិយា, “នវិប្បយុត្តបច្ចយា អត្ថិយា បញ្ហា”តិ វត្តុំ ន សក្កា, វុត្តញ្ចេតំ, តស្មា វិញ្ញាយតិ “បុរេជាតំ សហជាតេន សហេវ អត្ថិបច្ចយោ ហោតី”តិ។ **នវិប្បយុត្តេ ពាវីសា**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ **តត្ថា**តិ សនិទស្សនត្តិកេ។ **អត្ថិវិភង្គេ**តិ អត្ថិបច្ចយស្ស វិភជនេ។ **តិកមូលកេកាវសាន**ន្តិ “សនិទស្សនសប្បដិឃោ ច អនិទស្សនសប្បដិឃោ ច អនិទស្សនអប្បដិឃោ ច ធម្មា អនិទស្សនសប្បដិឃស្ស ធម្មស្ស អត្ថិបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ ឯវំ តិកមូលកោ ឯកាវសានោ បញ្ហោ ឧទ្ធដោ។ **បច្ចយុទ្ធារេ**តិ ច តត្ថេវ បច្ចយុទ្ធារេ។ តថា ច សោ បញ្ហោ ឧទ្ធដោ។ តយិទំ កថំ, យទិ បុរេជាតំ សហជាតេនេវ សហ អត្ថិបច្ចយោ ហោតីតិ ចោទនាយំ អាហ “**តំវត្ថុសហិតស្ស…បេ…. បច្ចយភាវតោ**”តិ។ តស្សត្ថោ – យទិបិ តត្ថ សនិទស្សនសប្បដិឃគ្គហណេន អារម្មណបុរេជាតស្ស អត្ថិបច្ចយភាវោ វុត្តោ, តថាបិ អនិទស្សនអប្បដិឃគ្គហណតោ វត្ថុម្បិ គហិតន្តិ វត្ថុសហិតស្ស អារម្មណបុរេជាតស្ស សហជាតេន សហេវ អត្ថិបច្ចយភាវោ វុត្តោតិ។ **បច្ឆាជាតំ អាហារិន្ទ្រិយេហេវ សហ អត្ថិបច្ចយោ ហោតិ,** ន បុរេជាតេនាតិ អធិប្បាយោ។ **អនញ្ញធម្មត្តេ**តិ បច្ចយធម្មស្ស អនញ្ញត្តេ។ សហជាតេន សហ អត្ថិបច្ចយោ ហោតីតិ យោជនា។ សេសបទទ្វយេបិ ឯសេវ នយោ។ តត្ថាបិ បដិយោគិបុរេជាតំយេវ ទដ្ឋព្ពំ។ “អត្ថិបច្ចយវិសេសេសុ បនា”តិអាទិនា អត្តនា ទស្សិតំ វិចារំ “**ឯវមេត**”ន្តិ និគមនវសេន បច្ចាមសតិ។

ឧបាទិន្នត្តិកវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. វិតក្កត្តិកវណ្ណនា

២២. វិតក្កត្តិកេ **សត្តសុ មូលកេសូ**តិ “សវិតក្កសវិចារំ ធម្មំ បដិច្ច”តិអាទិនា អាគតានិ តីណិ ឯកកានិ, តីណិ ទុកានិ, ឯកំ តិកន្តិ ឯវំ ឯកមូលកានិ យានិ សត្តមូលកានិ, តេសុ។ **យថាក្កម**ន្តិ បាឡិយំ អាគតានុក្កមេន។ **សត្តា**តិ បឋមេ ឯកកេ សត្ត។ **បញ្ចា**តិ ទុតិយេ បញ្ច។ តានិមានិ ហេតុបច្ចយេ វុត្តនយេន វេទិតព្ពានិ។ ឥធ បន បវត្តិវសេនេវ យោជេតព្ពំ។ **តីណី**តិអាទីសុ តតិយេ តីណិ, ចតុត្ថេ ឯកំ, បញ្ចមេ តីណិ, ឆដ្ឋេបិ តីណិ, សត្តមេ ឯកំ។ តានិ បន យថាក្កមំ តតិយបទំ បដិច្ច តតិយបទទុតិយបទតទុភយវសេន, បឋមបទតតិយប ទានិ បដិច្ច តតិយបទវសេន, បឋមបទទុតិយបទានិ បដិច្ច បឋមបទតតិយបទតទុភយវសេន, ទុតិយបទតតិយបទានិ បដិច្ច បឋមបទតតិយបទតទុភយវសេន, បឋមទុតិយតតិយបទានិ បដិច្ច តតិយបទវសេនេវ វេទិតព្ពានិ។ **អញ្ញមញ្ញេ អដ្ឋវីសា**តិអាទីសុបិ ឥមិនាវ នយេន គណនា វេទិតព្ពា។ **ឯវ**ន្តិ យថា វុត្តំ គណនំ បច្ចាមសតិ។ **ទុតិយតតិយមូលកេសុ ឯកំ ឯក**ន្តិ ទុតិយមូលកេ ឯកំ, តតិយមូលកេ ឯកន្តិ យោជេតព្ពំ។ **តថា អាសេវនេ**តិ យថា បុរេជាតេ ឯកាទស, តថា អាសេវនេតិ អត្ថោ។ **អញ្ញានី**តិ អធិបតិអញ្ញមញ្ញបុរេជាតាសេវនតោ អញ្ញេសុ បច្ចយេសុ គណនានិ។ **ហេតុអារម្មណសទិសានី**តិ ហេតុអារម្មណបច្ចយេសុ គណនាសទិសានិ។

៣១. **អវិសេសេនា**តិ “វិបាក”ន្តិ វិសេសនំ អកត្វា ន បន វិស្សជ្ជនំ កតន្តិ យោជនា។ តត្ថ ការណំ វត្តុំ “**កស្មា**”តិអាទិមាហ។ **ឥតរេស**ន្តិ លោកិយវិបាកានំ។ **តេ វិសុំ និទ្ទិសេត្វា វុត្តា**តិ តេ យថាវុត្តលោកិយវិបាកា អវិតក្ក

វិចារមគ្គសាមញ្ញតោ វិសុំ នីហរិត្វា វុត្តា។ “អវិតក្កវិចារមគ្គេ ខន្ធេ បដិច្ច អវិតក្កវិចារមគ្គា អធិបតី”តិ វុត្តរាសិ **បុរិមកោដ្ឋាសោ**។

៣៨. ឯតន្តិ “អវិតក្កវិចារមគ្គំ អវិតក្ក...បេ.... សហ គច្ឆន្តេនា”តិ អាគតបាឡិបទំ។ តស្ស អត្ថំ ទស្សេតុំ **“មូលំ...បេ.... វុត្តំ ហោតី”**តិ អាហ។ តត្ថ **អវិតក្ក...បេ.... យោជេន្តេនា**តិ អវិតក្កេហិ អវិតក្កបរិយាយេន វុត្តេហិ អវិតក្កវិចារមគ្គអវិតក្កអវិចារបទេហិ សហ មូលបទំ , អាសេវនមូលកមេវ វា គច្ឆន្តេន យោជេន្តេន **នបុរេជាតសទិសំ** នាសេវនេ **បាឡិគមនំ កាតព្ពំ**, បបិតព្ពន្តិ អត្ថោ។ ឋោត្តកេសុ បន “អវិតក្កវិចារមគ្គំ វិបាកេន សហ គច្ឆន្តេនា”តិ ទិស្សតិ, វិបាកេន វិសេសនភូតេន សហ យោជេន្តេនាតិ អត្ថោ។ តេនេវាហ **“វិបាកំ អវិតក្កវិចារមគ្គន្តិអាទិ យោជេតព្ព”**ន្តិ។

ឯកមូលកេ បាឡិយំ យោជិតមេវាតិ **“ទុមូលកេសុ បឋមេ”**តិ វុត្តំ។

៤៩. មូលបទមេវ អវសានភាវេនាតិ “សវិតក្កសវិចារំ ធម្មំ បច្ចយា សវិតក្កសវិចារោ ធម្មោ ឧប្បជ្ជតិ ន ហេតុបច្ចយា”តិអាទិនា មូលបទមេវ អវសានភាវេន យោជិតំ។ **សត្ត មោហា ឧទ្ធរិតព្ពា**តិ ឥទំ នហេតុបច្ចយំ សន្ធាយ វុត្តំ។ បដិច្ចវារេ ហិ អហេតុកមោហោ តិក្ខត្តុមេវ អាគតោ។ ឥធ បន **“វត្ថុំ បច្ចយា”**តិអាទិនា ចតូសុបិ មូលកេសុ អាគតោ, តស្មា សត្តក្ខត្តុំ អាគមនំ សន្ធាយ “សត្ត មោហា”តិ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។

ឧបនិស្សយេន សង្គហិតត្តាតិ ឧបនិស្សយបច្ចយេនេវ កម្មបច្ចយស្ស សង្គហិតត្តា។ សព្ពស្សបិ រូបារូបាវចរកម្មស្ស ពលវភាវតោ ឧបនិស្សយត្តាភាវោ នត្ថិ, យតោ តំ “គរូ”តិ វុច្ចតិ, កម្មក្ខយករស្ស បន កម្មស្ស ពលវភាវេ វត្តព្ពមេវ នត្ថីតិ ឥមមត្ថំ បាឡិយា ឯវ វិភាវេតុំ វុត្តំ **“ឧបាទិន្នត្តិកបញ្ហាវារបច្ចនីយេ ហិ...បេ.... វិញ្ញាយតី”**តិ។

វិតក្កត្តិកវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. ទស្សនេនបហាតព្ពត្តិកវណ្ណនា

បដិច្ចសមុប្បាទវិភង្គេ វិចារិតនយេន វិចារេតព្ពន្តិ ឥទំ “ន ច បុថុជ្ជនានំ ទស្សនេន បហាតុំ សក្កុណេយ្យា, ឥតរេសំ ន កេនចិ បច្ចយេន បច្ចយោ ន ហោន្តីតិ សក្កា វត្តុ”ន្តិអាទិនា អត្ថនា អានីតំ អមតគ្គបថវិនិច្ឆយំ សន្ធាយ វុត្តំ។ តត្ថ យំ វត្តព្ពំ, តម្បិ បដិច្ចសមុប្បាទដីកាយ អត្ថវិវរណេ វុត្តមេវ, តស្មា តត្ថ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។

ទស្សនេនបហាតព្ពត្តិកវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បដ្ឋានបករណ-អនុដីកា សមត្តា។

ឥតិ បញ្ចបករណមូលដីកាយ លីនត្ថវណ្ណនា

អនុដីកា សមត្តា។

អភិធម្មស្ស អនុដីកា សមត្តា។